

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIII REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

**LUPTA ROMÂNILOR
DIN JUDEȚUL SATU MARE
PENTRU
FĂURIREA STATULUI
NAȚIONAL UNITAR ROMÂN**

DOCUMENTE

1848—1918

BUCUREȘTI — 1989

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

**LUPTA ROMÂNILOR DIN JUDEȚUL SATU MARE
PENTRU FĂURIREA
STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN
DOCUMENTE
1848—1918**

1

BUCUREȘTI—1989

Lucrarea a fost avizată
de Comisia științifică pentru probleme arhivistice
în ședința din 25 februarie 1988

Ediție de documente întocmită de:

VIOREL CIUBOTĂ

BUJOR DULGĂU

DORU RADOSAV

SERGIU VASIL-MARINESCU

.

Responsabil de carte: IOANA ALEXANDRA NEGREANU

CUVÎNT ÎNAINTE

Istoriografia românească se îmbogățește mereu cu alte volume de documente. Colecții tematice, pe probleme importante și colecții privitoare la evenimente de mare însemnătate istorică apar mereu. Și unele și altele de necesitate absolută, deoarece documentul este o cărămidă ce stă la temelia construcției, adică a lucrărilor cu caracter monografic și a celor de sinteză. Regretabil și păgubitor este faptul că o enormă mulțime de documente s-a pierdut în curgerea vremii și din cauza vicisitudinilor vremurilor și o dată cu pierderea lor necunoscute sau nu îndeajuns de lămurite au rămas numeroase și importante evenimente.

De aceea este o datorie științifică și patriotică în același timp publicarea a cât mai multe documente, tot atâtea cărămizi la temelia zbcucumatei, dar glorioasei istorii a poporului român. Cu atât mai mult astăzi, când oamenii certați cu adevărul obiectiv și cu obiectivitatea științifică ignoră chiar și documentele publicate pentru a putea profera neadevăruri cu privire la istoria românilor.

În această situație strădaniile celor patru tineri istorici sătmăreni de la Muzeul Județean de Istorie și de la Filiala Arhivelor Statului sînt vrednice de prețuire. Asociindu-și puterile, eforturile și talentele, Viorel Ciubotă, Bujor Dulgău, Doru Radosav și Sergiu Vasil Marinescu ne oferă un frumos și prețios buchet de 404 documente, privitoare la Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea statului național unitar român. Și deoarece istorica înfăptuire de acum 70 de ani a fost încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român, volumul documentar sătmărean urmărește ideea, tendințele și luptele de unitate ale românilor din partea nord-vestică a României pe o perioadă de alți 70 de ani, de la revoluția din 1848. Ideea, tendințele și luptele pentru unitate, adevărate, prin documentele cuprinse în volumul de față, în chip dialectic, în sensul că evenimentele se succed fără oprire, cele ce vin mai pe urmă superioare celor dinainte, iar acestea pregătindu-le pe cele următoare, într-o înlănțuire în formă de spirală.

Se înțelege cu ușurință că procesul dialectic cu caracter fenomenologic și legic, totodată, care s-a încheiat în chip apoteotic la 1 Decembrie 1918, cu Mărita Adunare Națională de la Alba Iulia nu a început odată cu Revoluția din 1848, ci odată cu procesul de etnogeneză a românilor. O Introducere cuprinzătoare este oferită cititorilor și cercetătorilor cu privire la idealul de libertate și unitate național-statală, caracterizată drept coordonată

majoră a istoriei românilor, a celor din Satu Mare, parte integrantă a istoriei românilor unică și unilară.

Unitară și în 1848, când revoluția din părțile nord-vestice se integrează revoluției pașoptiste a românilor transilvăneni și, prin aceasta, revoluției românești în general. Prezenți la Adunarea Națională de la Blaj, cu toate că județul Satu Mare făcea parte din „Partium”, românii din aceste părți urmează cu sfințenie programul hotărât pe Cîmpia Libertății, iar țărani se mișcă, se revoltă, se înstăpinesc asupra pământului, întocmai ca în Marele Principat al Transilvaniei și tot așa cum se întâmplă în Marele Principat se întâmplă și în Partium, anume arestarea, închiderea și maltratarea oamenilor. Locul central al vieții politice românești în acele zile îl ocupă Medieșul Aurit, iar cel mai influent luptător era Moise Sora Novac.

Evenimentele revoluționare nu-și încheie sorocul în vara anului 1849, ci continuă sub altă formă — pînă la cea de a doua revoluție, prevestită de vizionarul Nicolae Bălcescu, de unitate națională. Ceea ce se realizează în 1859, prin „Unirea cea mică”, ce trebuia să pregătească „Unirea cea Mare”.

Cu înțelegere și pricepere autorii prezentului volum de documente au reușit să consolideze firul roșu al coordonatei majore, asigurînd, prin însiruirea documentelor unul lîngă altul și unul după altul, viabilitatea idealului de libertate și unitate național-statală prin neobosita activitate a vrednicilor cărturari, profesori, preoți, juriști. Iar cînd activitatea politică fătîșă era împiedicată de oficialitate, activitatea național-culturală, în cadrul „Astrei”, și a societăților de elevi, joacă rolul de cheag unificator, iar sprijinirea, prin burse, a studenților români de la Academia de drept din Oradea a însemnat pregătirea juriștilor, care, potrivit concepției vremii, cu ajutorul legilor ar fi putut îndrepta nedreptățile de care sufereau românii.

Integrarea zonei nord-vestice în istoria generală a Transilvaniei este și mai vădită — prin conținutul documentelor adunate cu rîvnă și prebucrate cu dăruire de cei patru tineri istorici sătmăreni — în lupta împotriva dualismului austro-ungar. Pronunțiamntul de la Blaj din mai 1868 servește ca model protestelor românilor sătmăreni. Și de asemenea aceeași luptă necurmată pentru școală și pentru limbă, pentru învățatură și cultură — cele mai importante, în acele împrejurări, mijloace de salvare a identității naționale a românilor față de opresiunea necruțătoare a oficialității.

O oază de speranță, — războiul de independență al României — a făcut să tresalte și conștiințele românilor sătmăreni, care participă și ei, asemenea celorlalți, din toate teritoriile românești de sub dominație străină, ca voluntari, colecte, bani etc.

Participarea la consfințirea Independenței e continuată, cu mai mare intensitate și curaj, în deceniul mișcării memorandiste. Preotul din părțile Sătmăruului, neînfricatul Vasile Lucaciu, era îndemn, exemplu și îmbărbătare, astfel încît românii din părțile nord-vestice au fost mereu în frunte, la datorie, pildă de urmat.

Asemenea unui film palpitant se succed acțiunile cultural-politice ale românilor din Satu Mare, cuprinse în documentele însumate în acest important volum. Analizate cu discernămint și dreaptă cumpanire în Introducerea volumului, „Astra” mai ales, „Societatea pentru fond de teatru”, „Reuniunea învățătorilor”, prezente și ele, onorează, prin rolul lor național-cultural, cuprinsul prezentului volum de documente.

Iar măsura sacrilegă a oficialității dualiste de a înființa o episcopie greco-catolică maghiară la Hajdudorogh, cu scopul vădit de a folosi și biserica ca mijloc de maghiarizare forțată a românilor din părțile nord-vestice a stîrnit o asemenea reacție încît măsura s-a întors împotriva celor ce au luat-o și a scopurilor pentru care a fost luată.

Lăudabila inițiativă și importanța realizare care este volumul de documente cu titlu sugestiv și semnificativ Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea statului național unitar român, este pe deplin satisfăcută. Sînt cuprinse în lucrare documentele fundamentale ale Unirii Transilvaniei cu România, începînd cu declarația de autodeterminare din 12—18 octombrie, urmată de un mare număr de documente referitoare la revoluția populară din luna noiembrie 1918: îndepărtarea vechilor autorități abuzive și preluarea „guvernului” de către consiliile naționale locale și gărzile naționale locale (comitatense, cercuale, orășenești și comunale), reintroducerea limbii române în școlile elementare, normale și medii. Adunările de constituire a consiliilor naționale și cele de alegere a delegaților pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, protocoalele adunărilor, credenționalele încredințate delegaților, adeziunile la hotărîrile Marii Adunări Naționale sînt mărturii de valoare istorică perenă, pătrunse de un patriotism sincer, cu corolarul entuziasmului curat, neumbrit de vreun resentiment împotriva cuiva, persoană sau colectivitate. Sînt toate aceste dovezi de inestimabilă valoare probatorie cu privire la voința unanimă, a întregului popor român, oriunde locuia acesta pe teritoriul său etnic, la caracterul plebiscitar a hotărîrii de unire a Transilvaniei cu România, fără condiții și pentru veșnicie.

Entuziasmul sincer și generos a fost profanat, însă, în luna decembrie 1918 și primele luni din anul următor de dezordinele și teroarea provocate de „gărzile naționale maghiare”, anume trimise de pescuitorii în apă tulbure cu scopul influențării opiniei publice împotriva hotărîrii de unire a Transilvaniei cu România. Dar și de data aceasta adevărul a învins, dreptatea a ieșit biruitoare și în Satu Mare, iar România Mare a fost recunoscută de areopagul lumii, Conferința de Pace de la Paris.

Volumul de documente Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea statului național unitar român o dovedește cu prisosință, sporindu-i astfel valoarea științifică și patriotică, iar autorii lui și-au înscris în palmaresul activității lor o lucrare de mare importanță pentru timpul apariției și de asemenea pentru vremurile viitoare.

Acad. ȘTEFAN PASCU

INTRODUCERE

Tentativa întreprinsă de a restitui prin intermediul documentelor istorice lupta străbunilor pentru libertate și unitate națională din perioada 1848—1918, vine în întâmpinarea unei necesități istoriografice resimțite de mai mult timp în această parte a țării, cu atât mai mult cu cât eforturile de depistare, investigare, selecție și prelucrare a documentelor, desfășurate pe parcursul mai multor ani, au pus în evidență aspecte de reală și profundă semnificație privind evoluția istorică a mișcării naționale a românilor sătmăreni. În mod deosebit se relevă dimensiunea fundamentală a acestei evoluții istorice și anume că mișcarea pentru libertate și unitate națională a românilor sătmăreni s-a integrat în mod organic în problematica generală a istoriei moderne românești, exemplul local, prin variantele și manifestările sale concrete, argumentând o dată în plus faptul că idealul național de realizare a unității politice și statale a fost dintotdeauna cauză a tuturor românilor. Mai mult decât atât se poate menționa faptul că în această parte de graniță de nord-vest a țării noastre, unde vicisitudinile timpului istoric au fost mai pronunțate și mult mai complexe, lupta pentru libertate și unitate național-statală petrecută aici, învederează valențe și semnificații aparte. Avem convingerea că mărturiile documentare cuprinse în acest volum pot surprinde în mod generos măsura exactă a ceea ce au însemnat luptele și jertfele purtate de românii sătmăreni pentru realizarea idealului libertății și unității naționale.

Un succint excurs asupra devenirii istorice petrecute de-a lungul timpului în aceste ținuturi ale pământului românesc pune în evidență virtuți demne de a fi relevate pentru modul în care ele au fost conectate la istoria dintotdeauna, la marea istorie a poporului român, pentru că identitatea istoriei noastre se poate configura, și nu în ultimul rînd din aceste virtuți ale istoriei locale, din convergența faptelor și idealurilor petrecute „hic et nunc“, astfel încît problematica istoriei naționale se desăvîrșește din circumscrierea organică a istoriei locale, dincolo de care ideile forță: continuitate, permanență, unitate sînt mai lesne recognoscibile.

Urmele materiale ale preistoriei și istoriei vechi deschid seria trimiterilor istorice și arheologice privind cuprinderea ținuturilor sătmărene în perimetrul accesibilității istoriografice.

Descoperirile neolitice din zona Codru (Homorodu de Sus și Homorodu de Mijloc) cu cele peste 20 de figurine de lut, reprezentînd cultul „Magna

Mater", denotă ocupația tradițională a poporului nostru și anume agricultura, iar acest cult al „pământului mamă” relevă peste timp dragostea locuitorilor de aici pentru pământ, convertită apoi în sintagma om — pământul natal. Civilizația pretracică și tracică ilustrată prin descoperirile de piese (arme, podoabe, unelte) din epoca bronzului, semnifică bogăția, hărnicia și deopotrivă permanența de locuire în această parte a țării. Un mare capitol al istoriei vechi l-au înscris aici „dacii liberi” sau „dacii mari”, neintegrati provinciei romane. Stațiunile arheologice ale dacilor liberi de la Medieșu Aurit, Lazuri, Orașu Nou, Acîș vin să valideze pregnanțele unei istorii, ale unei așezări și statornicii. Dar influența lumii romane, a civilizației ei materiale și spirituale a devenit imperativă, transferînd și pe aceste meleaguri datele virtuale ale romanizării și etnogenezei. Descoperirile monetare de la Ghirișa (un tezaur de peste 1000 de monede romane imperiale), ceramica de tip „terra sigillata” de la Corund precum și multe alte urme romane sînt mărturiile unei integrări în irevocabilitatea procesului istoric. O lume daco-romană existentă aici și-a continuat existența, culminînd cu cele ce au însemnat formațiunile social-politice românești, cnezatele și voievodatele din secolele VIII—X, în fruntea cărora se găsea voievodul Menumorut, care își avea a doua cetate ca importanță strategică la Satu Mare (după Biharia), denumită în cronica lui Anonymus „castrum Zotmar”, care a rezistat timp de trei zile asediului triburilor ungare arpadiene. Istoria a putut eluda o cetate dar nu a putut înlătura un ethos istoric puternic manifestat după acel timp în această parte a țării.

Informațiile documentare vorbesc în permanență despre autonomiile românești: Țara Oașului cu cnezatele și voievodatele sale, districtele românești de la Medieșu Aurit, Arduș, Crucișor, rezistente în fața expansiunii feudalității maghiare și tocmai de aceea păstrîndu-și structurile social-politice tradiționale. Nu este o întimplare faptul că voievodul român Bartolomeu Drag și-a construit o cetate în secolul al XV-lea în districtul Arduș.

Istoria evului mediu sătmărean s-a înscris și ea în contextul marilor evenimente care au configurat istoria poporului român. Momentul luminos definit în această perioadă de epopeea lui Mihai Viteazul, a racordat și ținuturile sătmărene la faptele viteazului voievod. Astfel, în anul 1599, se afla în calitate de secretar la curtea domnească a lui Mihai Viteazul, sătmăreanul Ioan Darahi, martor la bătălia de la Șelimbăr și care lasă însemnări prețioase privind portretul moral al voievodului român. În vara anului 1601 Mihai Viteazul, înaintea bătăliei victorioase de la Guruslău, își așează tabăra timp de peste 20 de zile la Moftin, unde vin să se înroleze nenumărați iobagi români în armata viteazului voievod, fapt ce atrage invidia nedisimulată a lui Basta pentru creșterea numerică a oastei „valachului”. Popasul lui Mihai Viteazul la Moftin precum și drumul său prin satele sătmărene (Unimăt, Acîș, Supur), au avut semnificația unui adevărat itinerar prin istorie al oamenilor acestor ținuturi. Detașînd acest moment strict circumscris de o cronologie istorică și interpretat în extensiunea lui, ar putea însemna drumul victorios prin istorie al românilor sătmăreni. Alți domni și voievozi români au trecut ori s-au așezat în părțile sătmărene, înnobilînd și învrednicînd istoria acestor locuri: Alexandru Lăpușneanu, Stefan Mizgă, Gheorghe Ștefan, Mihnea al III-lea, Constantin Șerban etc.

Expresie nemijlocită a dezvoltării istorice, cultura românească sătmăreană s-a constituit drept o coordonată de primă mărime în promovarea și menținerea conștiinței unității de neam și naționale. Așadar, unitatea prin cultură a tuturor românilor și-a găsit exemple și inițiative remarcabile și în părțile sătmărene. Circulația cărților românești din sec. XVII—XVIII, editate în Țara Românească și Moldova, în localitățile sătmărene și modul generos de receptare a acestor cărți în mediile culturale românești dovedesc interesul mereu ascendent spre actul de cultură, spre ceea ce a însemnat comandamentul și programul întregii culturi a evului mediu românesc.

Numai în sec. al XVIII-lea au fost depistate peste 60 de titluri de cărți din Țara Românească și Moldova în peste 150 de exemplare, care au circulat în județul Satu Mare. Alături de ele pot fi menționate cǒpiile-manuscrise, dintre care se remarcă Cazanیا lui Varlaam, realizată în părțile sătmărene în sec. al XVII-lea, precum și copiștii de manuscrise din sec. al XVIII-lea, Dimitrie Grozan din Mădăras și Ioniță Cămărzanul (Oaș), aspecte care subliniază contribuțiile locale la îmbogățirea patrimoniului culturii scrise românești. Ele au premeditat și au pregătit inițiativele și realizările culturale și naționale din cadrul iluminismului sec. al XVIII-lea. Un moment remarcabil al acestor realizări l-a constituit activitatea cărturarului Grigore Maior, născut la Sărăuad (jud. Satu Mare), dascălul viitorilor corifei ai Școlii Ardelene, om de aleasă cultură, autor de manuale pentru școlile românești, întemeietor al școlilor blăjene și a școlilor românești din satele transilvănene, implicit al citorva școli din județul său de baștină.

Aceste câteva mărturii documentare vin să confirme, așa cum am arătat, dimensiunea fundamentală a istoriei sătmărene și anume integrarea organică în mersul istoriei tuturor românilor.

Anul revoluționar 1848, a avut un ecou deosebit și în ținuturile sătmărene. Ideile programatice ale Adunării Naționale de la 3/15 mai 1848 de la Blaj, la care au participat și reprezentanți ai sătmărenilor dintre care îi amintim pe: Ion Pop Suduranul din Sudurău, Alexandru Bătrîneanu din Carei, Demetriu Coroianu din Craidorolț, au mobilizat masele populare sătmărene în sensul unor puternice mișcări cu caracter național și social în mai multe localități rurale: Medieșu Aurit, Românești, Valea Vinului, Roșiori, Pomi, Lipău, Ciumești, Sanislău, Resighea, Carei, Supur, Hurez, Racova, Babța, ș a. Semnificativă este, prin amploarea și formele acute pe care le-a avut, mișcarea țărănilor români din Medieșu Aurit și Românești, care a fost înăbușită de gărzile naționale maghiare. Actele procesului intentat răsculaților, depozitiile inculpaților și rapoartele autorităților comitatense, datate între 10—20 octombrie 1848¹, sînt mărturii deosebit de prețioase privind amploarea măsurilor și represaliile instituite împotriva țărănilor români. Au fost trimiși în închisoare un număr de 60 de țărani, doi dintre ei, Ștefan Zirna și Dumitru Zob, fiind condamnați la moarte prin spîzurătoare². Această mișcare a avut o masivă audiență și în localitățile din jur, deoarece după cum se arată în raportul primpretorului din 14 octombrie 1848 „locuitorii români din Medieșu Aurit și Românești ar fi asociați cu 40 de localități

1. Arh. St. Satu Mare, Colecția de documente, inr. 171, act nr. 17/1857.

2. Doboși Al., *Mișcările revoluționare din 1848 în părțile sătmărene*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, vol. V., Cluj, 1929—1930, p. 457.

și au trimis agitatori în mai multe părți”, care au adus vestea „că împăratul are un om la Năsăud (colonelul Urban n.n.) în Ardeal, care dacă apelează la el nu mai ești obligat să dai comitatului nici soldat pentru recrutare, nici să plătești impozit”³.

O pagină de mare rezonanță în contextul mișcărilor locale pașoptiste o reprezintă activitatea cărturarului și revoluționarului Moise Sora Novac din Hurezu Mare. Desfășurându-și activitatea în prima jumătate a secolului trecut, el se situează în cadrul generației post-iluministe agregată programatic în jurul ideilor de emancipare prin educație și cultură și care pe plan politic și național transcende din epoca unei mișcări suplicante iluministe în epoca experienței politice a revoluției de la 1848. S-a manifestat ca traducător și autor de creații literare, fiind, în același timp, un adept fervent al promovării ortografiei latine. Nu este lipsit de o reală semnificație faptul că Moise Sora Novac statuează în limba scrisă pentru prima dată toponimul românesc al orașului și județului în care a trăit, și anume *Satu Mare* în loc de *Szatmár*. În timpul revoluției de la 1848, el s-a pus în fruntea mișcărilor pentru revendicări naționale și sociale ale românilor din satele Hurezu Mare, Babța și Racova fiind caracterizat de Barițiu drept „unul dintre cei mai naționali români ce avem în Ungaria”⁴, drept pentru care a fost arestat și deținut în mai 1848 la închisoarea comitatului din Carei, fiind socotit „agitator și turburător de pace”⁵. De asemenea, este acuzat de faptul că a trimis cărți cu litere „avitice” (latine n.n.) în Țara Românească și Moldova sub masca cărților de rugăciuni, ca să scoale pe românii împotriva noastră...”, după cum reiese din acuzația depusă de protopopul reformat al Solnocului⁶. Acest aspect vine să confirme faptul că modestul cărturar provincial, în limitele unui colportaj de cărți, a contribuit și el la edificarea conștiinței unității culturale și naționale a tuturor românilor. În scrisoarea adresată de Moise Sora Novac, din închisoare, către G. Barițiu, la 26 mai 1848, se poate deduce amploarea mișcărilor țăranilor români din jurul Careiului (Ciumești, Sanislău, Resighea, Vezendiu), care au fost și ei închiși de autoritățile comitatului, având în frunte pe groful Károlyi, pentru că au ocupat cu forța pământurile nobiliare, numărul celor deținuți ajungând la peste 320 de oameni.

Memorablele idei programatice formulate la Marea Adunare Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848 au fost cunoscute și împărtășite unanim de românii sătmăreni, așa cum rezultă din circulara din 28 iunie 1848 a lui I. Pop Suduranul, protopopul districtului Sărăud, în care se arată că dezideratele românilor votate la Blaj: „1. naționalitatea și limba, ridicarea școlilor și acoperirea speșelor bisericii cu cheltuielile statului; 2. independența bisericilor române; 3. înzestrarea preoților și dascălilor; 4. așezarea tinerilor români și a bărbaților celor înstăriți în toate ramurile dregătorilor publice; 5. garda națională; 6. slobozirea țiparului”, vor fi puse în aplicare⁷.

3. „Szamos” (Satu Mare) nr. 7 din 23 ianuarie 1896.

4. Radosav Doru, *Cărturarul sătmărean Moise Sora Novac și revoluția de la 1848*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”, XI, Cluj-Napoca, 1978, p. 103.

5. B.A.R.S.S., Mss. rom. 1000, f. 12.

6. *Idem.* f. 20.

7. Muzeul județean Satu-Mare, Protocolul parohiei Hotoan (1848—1886), in v. nr. 20108, f. 2—3.

Evoluția întregii mișcări naționale a românilor sătmăreni în perioada postpașoptistă se înscrie în climatul general al luptei naționale din secolul al XIX-lea, urmărind cu consecvență emanciparea națională și culturală, drepturi politice și de reprezentare în organele de stat, promovarea limbii și culturii române, învățămînt românesc, crearea de societăți culturale locale, obiective în jurul cărora au gravitat o întreagă pleiadă de cărturari români patrioți, exponenți ai năzuințelor întregii populații românești din comitatul Satu Mare.

Astfel, Petru Bran, profesor și protopop al ținuturilor sătmărene, încă din 1859 susținea înființarea unei catedre de limbă românească la gimnaziul din Satu Mare pentru că „prin injuria timpurilor“ trecute se pierduseră cele mai scumpe tezaure: limba și naționalitatea. El este autorul uneia dintre cele mai frumoase pagini care pot figura într-o antologie dedicată rolului limbii în viața unui popor: „Limba maternă e depozitarul celor mai dulci aduceri aminte, atît despre fericirea trecută, cît și despre fatalitățile învinse prin îndelungata și neînfrînta paciență, în limba maternă este desprinsă forma și direcțiunea cugetării și a simțirii, încît cu toată certitudinea putem zice că cine nu știe vorbi în limba mamei sale, acela nu știe nici cugeta, nici simți, pentru binel aceleia. . . în scurt, pe limba maternă e întemeiat caracterul și naționalitatea fiecărui individ în parte și a fiecărui popor în comun”⁸. Datorită străduințelor lui, în anul 1861, prin Ordonanța Locotenenței Regale nr. 58244 din 21 octombrie 1861 se înființează catedra de limba română la liceul din Satu Mare, care intră, așadar, în rîndul liceelor în care s-au înființat astfel de catedre, alături de liceele din Lugoj, Sighetu Marmăției și Baia Mare⁹. S-a împlinit, astfel, un vechi și fierbinte deziderat al generațiilor de elevi români din această parte a țării. Considerăm că în acest context trebuie menționat faptul, că în cadrul învățămîntului liceal din aceste părți s-au format mai mulți cărturari și oameni politici români, care apoi au devenit adevărate personalități în viața politică și culturală din secolul al XIX-lea. Este cazul lui Ion Butean și Simion Bărnuțiu care au urmat liceul la Carei. Astfel, într-un document din 15 iulie 1866, și anume o scrisoare a avocatului Ioan Maniu adresată protopopului districtului, se solicită date despre anii de școală a lui S. Bărnuțiu la Carei (perioada 1819—1825), date necesare pentru întocmirea biografiei acestuia ca anexă la opera sa *Dreptul public al românilor*¹⁰.

În cadrul aceluiași preocupări privind promovarea limbii române și emanciparea cultural-națională a românilor sătmăreni se înscrie și înființarea de către Petru Bran a Societății de lectură a elevilor români din Satu Mare, începînd cu anul 1859 al cărei scop așa cum se arată în articolul I al statutei- lor societății este „mai presus de toate cunoașterea limbii și a națiunii române”. În cadrul ei s-au prezentat creații literare originale ale elevilor și, totodată, s-au citit opere reprezentative din creația literară românească a vremii semnate de Andrei Mureșanu, Vasile Alecsandri, George Sion, Vasile Bumbac,

8. Bran Petru, *Limba română în gimnaziul din Satu Mare*, în „Folie pentru minte, inimă și literatură” nr. 38/18591

9. Radosav Doru, *Aspecte ale învățămîntului românesc din sec. XVIII—XIX Satu Mare*, în „Satu-Mare Studii și Comunicări”, vol. IV, Satu Mare, 1980, p. 175.

10. Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr.. 19479.

s-au citit și interpretat capitole din *Istoria pentru începutul Românilor în Dacia* a lui Petru Maior, toate acestea în virtutea promovării conștiinței patriotice și naționale, a unității prin cultură a tuturor românilor¹¹.

Pe linia preocupărilor privind înființarea de instituții școlare românești se înscriu și eforturile pentru crearea unui gimnaziu românesc la Seini, care au mobilizat și fruntași ai mișcării naționale din localitățile județului Satu Mare: Ioan Szeremi din Mădăras, George Pop din Vezendiu, Vasile Catoca din Borlești, Petru Bran din Satu Mare, Ioan Dărăban din Tîrsolt, Ciriac Barbul din Bicău, Ioan Silviu Sălăgean, George Marchiș, Ignat Sabău, sătmăreni, profesori la școlile din Beiuș. Imperativul înființării acestui gimnaziu este limpede formulat într-un document din 27 septembrie 1861: „Inteligența română din comitatul Sătmarului, văzînd lipsa cea mare și simțitoare de un gimnaziu național a proiectat înființarea unui asemenea gimnaziu¹²”.

Dezideratele emancipării politice și a luptei pentru reprezentarea echitabilă a românilor în funcții de conducere și în administrație a luat forme mereu ascendente și în această parte a țării. Astfel, într-un memoriu al românilor sătmăreni din 9 octombrie 1865, semnat de 25 de reprezentanți în frunte cu Toma Sorban și George Marchiș, înaintat comitelui suprem al comitatului Satu Mare, George Károlyi, se solicita printr-o exactă argumentare ca pe viitor în organele comitatense românii să fie reprezentați proporțional cu numărul lor, deoarece „nivelul de completare (a comitetului comitatens n.n.) nu corespunde în niciun fel așteptării celor peste o sută de mii de locuitori români din comitat, aceștia fiind reprezentați doar de 80 de membri în comitet, timp în care cu puțin mai numeroșii locuitori maghiari ai comitatului numără 520 de deputați¹³”.

Instaurarea regimului dualist austro-ungar în 1867, a determinat puternice reacții în rîndul românilor sătmăreni, care și-au văzut astfel amenințate drepturile politice și naționale, fiind deopotrivă supuși unui intens proces de deznaționalizare prin folosirea obligatorie a limbii maghiare în școală și administrație și prin declararea de către Parlamentul ungar a „individualității națiunii maghiare” fără a ține cont de statutul istoric al celorlalte naționalități din imperiu. Actul de o deosebită însemnătate politică al românilor transilvăneni, care a fost „Pronunciamentul de la Blaj” din 1868 și prin care s-a protestat împotriva încorporării Transilvaniei la Ungaria, a determinat o adevărată deplină și exemplară a mișcării naționale sătmărene. Astfel, în iulie 1868, în protestul românilor sătmăreni împotriva dualismului austro-ungar, redactat în spiritul ideilor Pronunciamentului de la Blaj și semnat de 25 de fruntași ai mișcării naționale românești din această parte a țării în frunte cu Petru Bran, Alexandru Ferentiu, George Marchiș, Ciriac Barbul, George Maniu, se arată că actul Pronunciamentului semnat de românii adunați pe Cîmpia Libertății de la Blaj în 15 mai 1868 este „sincera manifestare a celor mai drepte, juste și egale oftări ale națiunii române de sub sceptrul austriac, subscrișii, ca fii adevărați ai națiunii române, ne ținem de o sfințită

11. Scurtu Vasile, *Petru Bran – Un luptător al trecutului românesc din Satu Mare, Satu Mare, 1939*, p. 76.

12. „Foaie pentru minte, inimă și literatură” nr. 36 din 27 septembrie 1861.

13. Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20180.

datorință a ne alătura pe lângă acel pronunțământ, ceea ce prin aceasta în fața lumii și declarăm.¹⁴ Acest protest al sătmărenilor a avut o largă audiență în opinia publică a vremii. Mărturie în acest sens este circulara din 28 septembrie 1868 a episcopului Iosif Pop Silaghi, în care se menționează drept exemplu de neurmat de către toți preoții din dieceza Oradiei, a atitudinii hotărâte față de dualism a preoților sătmăreni pentru că „faptul preoților noștri; din Satu Mare în privința trebilor ardelențești, nu se poate aproba, pentru că excită în compatrioții noștri suspiciuni de nepatriotism.”¹⁵ Consecințele nefaste ale instaurării dualismului asupra limbii și naționalității române au fost evidențiate imediat de fruntașii mișcării naționale din această parte a țării, determinând o nouă repliere și organizare a românilor sătmăreni în fața acestui pericol iminent. Tocmai de aceea, la 23 noiembrie 1869, Ciriac Barbul din Lipău propune lui Toma Șorban, arhidiaconul părților sătmărene, organizarea unei conferințe comitatense românești, care să analizeze situația învățămîntului confesional românesc, deoarece Legea XXXVIII/1868 a instrucțiunii publice are ca scop introducerea obligatorie a limbii maghiare în școlile românești, fapt ce ar „periclita naționalitatea noastră”¹⁶. Aceeași idee o regăsim și în adresa lui George Maniu, protopopul de Sein, către Toma Șorban, din 1 decembrie 1869, pentru organizarea unei conferințe școlare comitatense, fiindcă „școala este inima naționalității noastre”¹⁷.

Legislația adoptată de regimul dualist privind interzicerea limbii române în școlile confesionale, cum a fost de pildă Legea Trefort din 1879, a atras protestul hotărât al intelectualității române sătmărene în perioada imediat următoare apariției acestei legi. Astfel, Alimpiu Barbulovici din Șimleu, într-o scrisoare adresată lui Vasile Pătcășiu din Hotoan, la 3 februarie 1879, cere ca „inteligenta română din Transilvania să dea semnalul acțiunii solidare spre salvarea limbii noastre naționale”¹⁸.

Marile evenimente din istoria modernă a României, din sec. al XIX-lea au avut o largă audiență și solidaritate și în rîndul sătmărenilor. Astfel, războiul pentru cucerirea independenței de stat a României din 1877/1878, „cauză a tuturor românilor”, a atras simpatia și sprijinul consecvent și al românilor din această parte a țării prin diverse forme de manifestare: fie prin participarea directă a unor voluntari sătmăreni pe cîmpiile de luptă, cum a fost cazul medicului maior Andrei Pop¹⁹ din Tîrșoț (Țara Oașului), fie prin ajutoare materiale trimise armatei române angajată în luptele din Bulgaria. Semnificativ în acest sens este exemplul elevilor școlii din Giurtelacul Hododului: Ștefan Horincariu Vasile Zaicașiu, Irina Dan, Veronica Caba, care în frunte cu învățătorul Ioan Budelecan au trimis 2 kg de scame pentru „românii răniți în luptele din Bulgaria”, și ajutoarele în bani trimise de studenții români din

14. „Federațiunea” nr. 134 din 12/24 septembrie 1868, p. 527.

15. Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, in.v. nr. 20135.

16. *Idem.* in.v. nr. 20140.

17. *Idem.* in.v. nr. 20141.

18. Arh. St. Sălaj, fond Ioan Ardeleanu Senior, dosar 20.

19. Radosa Doru, *Andrei Pop – un sătmărean în războiul de independență din 1877/1878*, în „Cronica sătmăreană” din 6 mai 1977.

Satu Mare: Ioan Mihalca, N. Lupescu, L. Stupeanu, Andrei Pop, A. Huban, D. Ciure sau de Lucreția Vultură din Birsău de Sus ²².

Alături de evenimentele politice majore din istoria noastră care au sensibilizat mișcarea națională a românilor sătmăreni în sensul conectării ei nemijlocite la idealurile independenței și unității tuturor românilor, putem detecta și aspecte legate de un program cultural general românesc, care a avut ecou și asupra opiniei oamenilor de cultură din această parte a țării. Astfel, proiectul Comisiei Academiei Române din București privind reforma și normele ortografiei a fost cunoscut și de intelectualii sătmăreni. În conferința „inteligentei române a comitatului Satu Mare” din 3 iunie 1880 s-a discutat acest proiect de reformă ortografică, susținându-se însă cauza ortografiei latinizate²¹. În acest sens Ioane Marcu, exponentul intelectualilor sătmăreni, combate teza maioresciană a ortografiei, în lucrarea *Declarațiune în cauza limbii române*, apărută la Satu Mare în 1880, lucrare care a fost trimisă Comisiei Academiei din București. Dincolo de aspectele stricte ale unei opțiuni care mergeau pe linia anacronismului ortografiei latinizate, trebuie remarcat însă faptul, că intelectualii sătmăreni au avut preocupări care vizau aspectele unui program cultural de importanță națională, pe lângă militantismul lor consecvent privind promovarea și păstrarea limbii române în condițiile regimului de opresiune al autorităților austro-ungare.

Ideile *Memorialului*, redactat de George Barițiu în 1882, din însărcinarea conferinței generale a P.N.R. ținută la Sibiu și care expunea opinia acuzatoare a poporului român împotriva dualismului austro-ungar, au fost larg împărtășite de românii sătmăreni. Astfel, într-un document din 23 noiembrie 1882, Ioane Marcu, participant la conferința de la Sibiu, arată că el a distribuit în județ 42 de exemplare din cele 50 primite de la G. Barițiu ²².

Paralel cu manifestarea azeziunii la ideile și programele mișcării naționale din Transilvania, sătmărenii, în fața opresiunii naționale exercitate de autoritățile vremii, se constituie în noi forme organizate privind emanciparea culturală și națională. Un aspect semnificativ în acest sens îl reprezintă înființarea la 30 mai 1881 a „Reuniunii învățătorilor români din comitatul Sătmarului”, cu scopul de a sprijini și coordona învățământul elementar românesc din această parte a țării, de promovare și dezvoltare a „culturii... învățătorilor... deșteptarea interesării comune pentru cauza învățământului”, după cum este formulat în statutele reuniunii adoptate la Baia Mare în 8 august 1881 ²³. De foarte multe ori, mărturiile documentare surprind evenimentele zilei, înregistrându-le pe cele care, selecția autorilor le consideră de a fi menționate, vădind receptarea în opinia și mentalitatea unei colectivități a tot ceea ce cultura și spiritualitatea românească a creat, tot ceea ce a avut mai valoros. Astfel, în protocolul parohiei Hotoan, în însemnarea înregistrată în ultima zi a anului 1889, se menționează moartea geniului poeziei românești Mihai Eminescu... „Națiunea română încă a pierdut în acest an

20. „Gazeta Transilvaniei” nr. 11 din 23 mai 1878; Măcelariu Iudita, *Ratociniu publicu despre colectele întreprinse pe seama ostașilor români răniți în rezebelul oriental din anul 1877/8*. Sibiu, 1878, p. 31–32 și 49–50.

21. Muzeul „Unirii” Alba Iulia, inv. nr. 5094.

22. B.A.R.S.R., Mss. rom. 98/3, f. 98–99.

23. Arh. St. Satu Mare, fond Reuniunea Învățătorilor Greco-Catolici din Arhidiaconatul Sătmarului, act nr. 1/1881.

pe ilustrul poet Mihai Eminescu, care a dat o nouă direcțiune poeziei române. El a fost un talent remarcabil pe orizontul literaturii noastre”²⁴. Acest aspect cocumentar este un argument în plus că românii sătmăreni din colțul de nord-vest al pământului românesc, au apreciat cu pioșenie imaginea marelui rostru poet.

Memorandumul de la 1892, a constituit un moment de maximă însemnătate pentru românii sătmăreni, ținând cont și de faptul că unul din redactorii acestui document de importanță istorică pentru mișcarea națională din secolul al XIX-lea, a fost dr. Vasile Lucaciu, fiu al acestor meleaguri, născut în localitatea Apa (jud. Satu Mare) și care și-a desfășurat o parte din activitate în orașul Satu Mare, în calitate de profesor la liceul regal. Activitatea lui neobosită pe tărîmul drepturilor naționale și politice ale românilor a atras în permanență persecuția autorităților locale. Astfel, într-un document din 8 august 1886 se arată că „...municipalitatea din Satu Mare l-a pedepsit prin trei hotărîri luate, pe renumitul agitator dacoromân dr. Vasile Lucaciu, cu amenzi de cite 100 de forinți, deoarece în recursurile înaintate în legătură cu excluderea sa din adunarea generală a orașului a folosit expresii calomnioase la adresa autorităților”²⁵.

Documentele înregistrează nenumărate adrese de adeziune ale sătmărenilor la cauza memorandistă și manifestări de simpatie față de frunțașii mișcării judecați în procesul de la Cluj din mai 1894²⁶. Întreaga suflare a satelor românești era ațintită asupra procesului nedrept de la Cluj, documentele locale subliniind atmosfera de solidarizare cu cei acuzați. Astfel, în protocolul parohiei Hotoan, în consemnarea situației politice a anului 1894, se menționează: „... în preziua procesului aproape douăzeci de mii de români, popor și inteligență, din toate părțile țării locuite de români au fost de față în Cluj... spre a manifesta înaintea lumii că prin tragerea la bara judecății a comitetului național — mandatarul poporului — este împrăcesată însăși națiunea română din această patrie, a cărei existență este amenințată cu nimicirea...”²⁷.

Adresele de adeziune sînt semnate de zeci de locuitori din fiecare localitate. Astfel adeziunea locuitorilor din Hotoan, din 6 mai 1894, este semnată de 57 de locuitori²⁸.

Atenția autorităților comitatense era îndreptată în permanență asupra activității dr. Vasile Lucaciu, principalul exponent al întregii mișcări naționale din această parte a țării. Comentariile presei locale urmăresc cu îngrijorare toate acțiunile eminentului luptător național. Astfel, după grațierea sa, în urma condamnării primite pentru redactarea și susținerea Memorandumului, el pleacă la București, unde este primit cu deosebită simpatie, după cum menționează ziarul „Szamos” din Satu Mare la 2 ianuarie 1896: „Agitatorul dacoromân a fost grațiat, a fost întîmpinat în București de o

24. Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 12290.

25. „Szamos” nr. 64 din 8 august 1886.

26. Ciubotă Viorel, *Aspecte ale mișcării memorandiste (1892—1894) în județul Satu Mare*, în „Satu-Măre — Studii și Comunicări”, vol. IV, 1980, p. 203—210.

27. Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 12290.

28. Muzeul „Unirii” Alba Iulia, inv. nr. 202/1894, f. 68.

mare demonstrație a studenților și cetățenilor, prilej în care a precizat cu modestie, că aceste onoruri nici nu i se cuvin persoanei sale, ci cauzei pe care o reprezintă (...) pare însă evident că și ministrul justiției s-a amestecat în rindurile demonstrațiilor și l-a salutat cordial pe marele bărbat..."²⁹.

O serie de documente, care deși nu vădesc în mod direct aspecte strict legate de lupta politică și națională, sînt însă semnificative pentru starea de spirit care caracterizează românii de aici și suspiciunile trezite în rîndul autorităților, cum sînt, de pildă, cele determinate de faptul că unii români își botează copiii cu nume romane: Marțian, Sever, Camil, Faustia, etc. și care declanșează „o lume extrem de suspectă în sentimentele patriotice ale unora, acel vis al dacoromânismului”³⁰.

Acest fapt este așadar un exemplu care vădește în același timp rezistența și perenitatea în conștiința locuitorilor de aici, supuși procesului injust de deznaționalizare, a tradiției și moștenirii unei spiritualități daco-romane milenare. În aceeași categorie de suspiciuni se înscrie și urmărirea pe care au instituit-o autoritățile comitatense față de publicațiile periodice românești, care vin din vechiul regat al României, fiind „interzisă transportarea acestora prin poștă datorită nuanței lor antistatale”. Într-o dispoziție a ministrului de interne ungar adresată prefectului comitatului Satu Mare, la 5 august 1893, sînt menționate ca indezirabile următoarele gazete românești: „Adevărul”, „Constituționalul”, „Gazeta săteanului”, „L’Independance de Roumanie”, „Lupta”, „Voința națională”, „Dacia”, „Rumänische Revue”, etc.³¹.

Lupta pentru emancipare culturală și națională a primit noi și importante valențe prin constituirea Asociațiunii „Astreii”, pentru cultura și literatura poporului român, moment care s-a reflectat nemijlocit și în ținuturile sătmărene prin crearea despărțămintelor locale. Ele au avut menirea de a coordona și a da formă organizată întregii mișcări culturale, contribuind totodată la promovarea unității prin cultură a tuturor românilor transilvăneni. În zona Tășnadului existau încă din 1870 un număr de 17 „membri ordinari” ai „Astreii”. Legat de această perioadă trebuie menționat faptul că la 30 mai 1872, are loc la Satu Mare prima adunare generală a Societății pentru fond de teatru român din Ardeal, unde s-au purtat discuțiile finale asupra statutelor de funcționare a acestei societăți. La această adunare au participat printre alții Alexandru Roman și Iosif Vulcan, personalități ale vieții culturale și naționale transilvănene. De altfel, adunarea generală era preconizată să se țină la 1 iunie 1871, după cum se arată în circulara redactată la 20 aprilie 1871, de Alexandru Ferentiu, avocat din Satu Mare, organizatorul local al acestei adunări și în care se menționează necesitatea unei deosebite mobilizări a românilor de aici pentru reușita adunării: „Românii din comitatul Sătmăruului suntem doar în ajunul unei festivități naționale a cărei splendoare va depinde singur de la călduroasa noastră îmbrățișare. Devotamentul (...) nostru pentru un scop atît de nobil ne va întemeia onoarea și renumele pentru o generațiune întreagă, iar răceala și indiferentismul

---

29. „Szamos” nr. 1 din 2 ianuarie 1896 și Ciubotă Viorel, *Documente privind mișcarea cultural-națională românească din Transilvania la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*, în „Satu-Mare – Studii și Comunicări”, vol. V – VI, 1983, p. 369 – 378.

30. „Szamos” nr. 68 din 22, august 1886.

31. Arh. St. Cluj-Napoca, fond Prefectura județului Satu Mare, act. nr. 35/1893.

ne-ar blama înaintea prezentului și posterității!"³². Despărțământul Satu Mare al „Astrei” s-a constituit la 16 februarie 1898, director al despărțământului fiind numit George Șuta din Mofținu Mic, care într-o circulară din 15 decembrie 1898 cere intelectualilor și țăranilor români să se înscrie în această asociație pentru că „scopul măreț ce urmărește Asociațiunea culturală (...) îndeamnă a se înscrie de membri” ordinari (învățători și preoți n.n.), iar „poporeni (..) de membri ajutători”³³. În deceniile următoare despărțământele locale ale Astrei au desfășurat o intensă și meritorie activitate în toate localitățile județului Satu Mare, cuprinzând acțiuni cultural-artistice, prelegeri populare, răspindire de publicații de popularizare și înființarea bibliotecilor sătești în rîndul maselor ș.a., fapt ce a atras opoziția și persecuțiile autorităților. Astfel, în 1913 vicecomitele din Satu Mare interzicea organizarea de prelegeri populare ale „Astrei” în comunele Tur, Vama, Călinești, Negrești-Oaș, „deoarece asemenea asociații românești au la ordinea de zi agitații și instigații împotriva ideii de stat maghiar”³⁴.

Paralel cu mișcarea pentru emanciparea culturală și națională s-au dus intense acțiuni pentru ridicarea economică a românilor sătmăreni prin înființarea de bănci populare și institute de credit românești. Astfel, în 1906 la Sanislău se înființează banca românească „Arina”, iar la 1908 banca „Vulturul” din Tășnad, cu scopul de „a deștepta spiritul de economie în păturile cele mai largi ale poporului”³⁵.

Legea școlară Apponyi din 1907, care urmărea în mod disimulat intensificarea procesului de maghiarizare prin intermediul instituțiilor școlare, a atras o reacție vehementă din partea românilor sătmăreni. Astfel, în protestul românilor din zona Tășnadului din 7 aprilie 1907, se arată că această lege „împiedică în dezvoltarea liberă pe terenul cultural și material la ce avem drept nediscutabil ca și un popor care de zeci de veacuri locuim și trăim pe acest pământ, udat cu singele moșilor și strămoșilor noștri”³⁶.

Marea răscoală a țăranilor din România de la 1907, a avut un ecou considerabil și în părțile sătmărene. Astfel, în urma apelului făcut de către Gheorghe Pop de Băsești, în primăvara anului 1907, pentru ajutarea văduvelor și orfanilor țăranilor uciși în timpul răscoalei, s-a încasat suma de 128 coroane. Acest apel, după cum se arată într-un document din 23 iunie 1907, a „izvorit din dragostea către frații și surorile”, din România³⁷.

Mișcarea socialistă și social-democratică cu obiectivele ei programatice de eliberare socială și națională a avut o audiență deosebită și în părțile sătmărene. Încă din 1852 ideile socialiste au fost răspindite în orașul și județul Satu Mare, după cum rezultă dintr-un ordin al șefului cezaro-crăiesc al comitatului din 8 august 1852, privind supravegherea și urmărirea propagandiștilor socialiști din rîndul muncitorilor. Documentele înregistrează și în deceniile următoare diverse aspecte legate de revendicări ale social-democrațiilor români din Satu Mare, cum sint cele formulate la adunarea populară,

32. Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20136. ×

33. *Idem*, inv. nr. 13833.

34. Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1913, f. 5.

35. Arh. St. Sălaj, fond Tribunalul județean Sălaj, dosar 1295/1908, f. 1.

36. „Gazeta de Duminică” (Șimleu Silvaniei), nr. 14 din 14 aprilie 1907, p. 6.

37. *Idem*, nr. 24 din 23 iunie 1907, p. 6.

organizată la Homorodu de Sus de militantul sătmărean Vasile Roca, la care au participat peste 500 de persoane și unde se cerea votul universal și secret ³⁸.

Același militant socialist publică în ziarul „Adevărul” din 19 februarie 1909, un apel către țărănimea română din Transilvania în care arată că trebuie „să ne organizăm să facem în toate satele și în toate orașele secțiuni românești ale partidului social-democrat” ³⁹.

Un moment culminant în evoluția mișcării românilor sătmăreni în lupta pentru realizarea idealurilor libertății și unității național-statale l-a reprezentat întemeierea organizației comitatense Satu Mare a Partidului Național Român, la 31 august 1909, în prezența eminentului fruntaș național Gheorghe Pop de Băsești, care în cuvîntul său de deschidere a adunării de constituire arată că „în acest comitat atît de expus la marginea ținuturilor locuite de români, s-au adunat românii în număr atît de mare pentru cauza națională” ⁴⁰. Aceste cuvinte denotă, așadar, azeziunea masivă și totodată emulația întregii suflări românești la cauza națională, la ideile și programul P.N.R. În perioada imediat următoare înființării organizației comitatense a P.N.R., în fruntea căreia a fost ales ca președinte dr. Vasile Lucaciu, într-o serie de localități sătmărene s-au format organizații locale, făcîndu-se manifestă conștientizarea imperativelor unirii tuturor forțelor politice și naționale în cadrul aceluiași partid, după cum reiese din cuvintele procesului verbal de constituire a organizației din Sătmărel la 15 mai 1910, remarcabile prin profunzimea și cuprinderea ideilor: „întreg poporul din toată țara să țină loialtă, să se organizeze în o partidă română, ca astfel apoi ca o oaste bine încheată să se lupte pentru binele poporului român pe toate terenurile vieții publice” ⁴¹.

Un capitol de un mare dramatism privind măsurile represive ale autorităților ungare împotriva mișcării naționale sătmărene și amplificarea procesului de deznaționalizare a românilor din această parte a țării, îl reprezintă episodul prin care un număr de 46 de sate românești din județul Satu Mare au fost trecute din punct de vedere confesional sub jurisdicția Episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdudorog.

Acest act samavolnic, emanație a guvernanților de la Budapesta și impus de Bulla papală „Christi fideles graeci”, avea în subsidiar o disimulată acțiune politică pe linia deznaționalizării pentru că, așa cum se arată în protestul românilor sătmăreni din 10 august 1912, „episcopia greco-catolică maghiară este o creațiune politică care nu are de-a face nimic cu sentimentele religioase” ⁴². Deosebit de vehement este memoriul adresat de Alexe Pop din Sanislău în septembrie 1912, în care se menționa că „este cu neputință să primim dezmembrarea asta; ar însemna un act laș de sinucidere a conștiinței noastre religioase și naționale, de care dorește să se folosească autoritățile, ca de un mijloc puternic pentru cel mai condamnable scop al său, maghiarizarea popoarelor, desființarea noastră națională” ⁴³.

38. „Adevărul” nr. 11 din 1 noiembrie 1905.

39. *Idem*, nr. 2 din 19 februarie 1909.

40. Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 19508.

41. *Idem*, inv. nr. 20160.

42. Muzeul „Unirii” Alba Iulia, inv. nr. 5012.

43. Ardeleanu Ioan Senior, *Oameni din Sălaj*, Zalău, 1938, p. 81—82.

În 1912 la Doba se organizează o mare adunare de protest împotriva episcopiei de Hajdudorog, la care participă și fruntașul național transilvănean Ștefan C. Pop. Aplicarea hotărârii încorporării satelor românești la Hajdudorog a fost urmărită și controlată cu asiduitate de autorități. Controlurile efectuate în satele românești întilnesc însă o vie rezistență, cum este cazul celui realizat de vicarul episcopiei nou înființate, Mihai Iaczkovics, la 15 aprilie 1913 în Resighea, Pișcolt, Ghenci, Moftin, Domănești, Doba, unde atmosfera, așa după cum se notează în procesul-verbal întocmit⁴⁴, este incendiară. Cu toate măsurile represive luate, promovarea limbii române în școlile confesionale și în biserică este continuată de învățătorii și preoții români. Semnificativă în acest caz rămîne mărturia din ziarul „Szamos“, în care se arată că primpretorul plășii Careii Mari, Madarassy István, a confiscat din localitatea Dindești manualele școlare românești deoarece „pe parcursul cercetărilor făcute s-a constatat că potrivit hotărârii comitetului școlar, învățătorul învață copiii după manuale școlare în limba română. Primpretorul a procedat la confiscarea manualelor și a depus o reclamație împotriva învățătorului și a comitetului școlar“⁴⁵.

Forme deosebit de violente ale rezistenței și protestului românilor sătmăreni împotriva episcopiei de Hajdudorog le întilnim la Moftinu Mic, în urma căruia preotul Gheorghe Mureșan și 14 țărani din localitate au fost arestați și închiși la Seghedin. Aceași soartă a avut-o și preotul Mihai Ciurdariu din Doba, care în cuvinte pline de emoție, într-o scrisoare trimisă din închisoare lui Alexe Pop din Sanislău, arată că țărani din Doba, cu toate măsurile represive luate, continuă să apere cauza limbii române și a identității lor etnice și naționale, fiind „mîngîiat văzîndu-mi poporenii oțeliți bine și curajoși spre apărarea limbii și bisericii“⁴⁶.

Momentul Hajdudorog a fost un prilej exemplar de manifestare a luptei românilor sătmăreni pentru apărarea cauzei lor naționale, constituindu-se totodată drept o experiență politică inedită în contextul evoluției întregii mișcări naționale din această parte a țării, și care prin amploarea și consecințele ei rămîne singulară la nivelul întregii mișcări naționale a românilor transilvăneni. Mărturiile documentare din deceniul al doilea al secolului nostru, vădesc un plus de maturitate și un salt calitativ în militantismul național și politic al românilor sătmăreni, recognoscibil prin expresia mai elaborată, prin mobilitatea și profunzimea ideilor, prin comprehensiunea mai largă a imperativelor și obiectivelor formulate. Grăitoare în acest sens sînt cuvintele apelului comitetului despărțămîntului Sătmar al „Astrei“ din 15 septembrie 1914, pentru sprijinirea acțiunilor culturale desfășurate în rîndul maselor: „În luptele seculare ce le-a purtat poporul nostru pentru limba și datinile sale strămoșești doară nici cînd nu s-a arătat așa lipsă ardentă ca să ne stringem rîndurile și uniți în cuget și simțiri să lucrăm pentru deșteptarea poporului nostru, ca și astăzi cînd se pun atîtea piedici în calea dezvoltării libere a culturii noastre naționale“⁴⁷.

44. Arh. St. Satu Mare, fond Prefectura județului Satu Mare, dosar 55/1940, f. 12–14.

45. „Szamos“ nr. 235 din 16 octombrie 1912.

46. Arh. St. Sălaj, fond Ioan Ardeleanu Senior, dosar 56, f. 9.

47. Muzeul județean Satu Mare, colecția Astra, inv. nr. 19495.

Anul 1918, anul Marii Uniri, a prilejuit asemenea tuturor teritoriilor locuite de români, manifestări plene și ale românilor din ținuturile sătmărene, a voinței multisekulare de libertate și unitate național-statală. Întreaga evoluție a mișcării naționale a românilor sătmăreni își află momentul culminant în toamna anului 1918, prin adeziunea și integrarea nemijlocită în organizarea, pregătirea și desfășurarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia conform directivelor și apelurilor Consiliului Național Român Central. La 18 noiembrie 1918 se înființează Vicariatul Național Român Carei, la care dincolo de aspectul lui confesional trebuie văzut caracterul național și politic, ca o formă organizatorică inedită chiar în contextul mișcării naționale transilvănene⁴⁸. Începând cu luna noiembrie 1918, s-au desfășurat intense acțiuni organizatorice cuprinse de o largă emulație și dăruire patriotică pentru crearea consiliilor naționale române locale, a gărzilor naționale, precum și a adunărilor de desemnare a delegaților pentru Alba Iulia, organizate în cercurile electorale din: Satu Mare, Carei, Csenger, (azi R.P.U.), Cărășeu, Tășnad, Seini, Medieșu Aurit. Consiliile naționale locale și găzile naționale s-au constituit în majoritatea localităților din județul Satu Mare din zonele Oaș, Codru, Cimpia Someșană. La 12 noiembrie 1918 s-a constituit Consiliul Național Român comitatens Satu Mare, compus din 47 de membri în frunte cu avocatul Ioan Șavaniu din Satu Mare⁴⁹. Un moment deosebit pe linia organizării mișcării naționale în preajma Marii Uniri îl reprezintă adunarea Consiliului Național comitatens, carea avut loc în 27 noiembrie 1918, în sala actualului hotel „Dacia”, privind desemnarea delegaților pentru Alba Iulia, dintre care enumerăm pe: Ioan Șavaniu, Ilie Carol Barbul, Mihai Pop, Teofil Dragoș, Alexandru Breban, Traian Cavași, ș.a.

Consiliul Național Român Central și consiliile naționale române locale constituite au fost adevărate organisme de conducere și decizie pentru românii sătmăreni, investite cu depline puteri administrative și politice de voința unanimă a populației române din județ. Astfel, într-o adresă trimisă de Ilie Carol Barbul subprefectului județului, la 27 noiembrie 1918 se arată că: „Românii din comitatul Satu Mare, în toate privințele, se identifică cu declarația făcută în Parlamentul maghiar de către fostul deputat dr. Alexandru Vaida-Voevod și ca urmare, orice dispoziție sau decizie ale guvernului popular maghiar sau ale oricărui alt organ administrativ, — până la încheierea păcii generale -- numai în acel caz le consideră obligatorii pentru sine dacă sînt emise sau aduse cu consimțămîntul Consiliului Național Român comitatens”⁵⁰. Românii sătmăreni erau conștienți de importanța marelui eveniment care urma să aibă loc la Alba Iulia, mobilizindu-se la cele mai înalte cote ale simțămîntelor patriotice și naționale și totodată marea responsabilitate pe care trebuia să o aibă în asemenea momente, unanimitatea voinței în hotăririle luate, așa după cum rezultă din chemarea Comitetului comitatens Satu Mare al P.N.R., din 6 noiembrie 1918: „Nu se poate permite ca independența hotărîrilor națiunii române să fie profanată prin uneltiri viclene și considerații oportuniste. Libertatea neamului nostru trebuie să se nască

48. *Idem*, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20182.

49. Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul Național Român cercual Baia Mare, act. nr. 44, f. 1.

50. Arh. St. Satu Mare, fond Consilii Naționale Române din comitatul Satu Mare, act nr. 18/1918.

nepătată și strălucitoare (...) Trăim zile istorice! Fiecare să steie la culmea chemării și datorinței pentru libertatea neamului nostru!"⁵¹.

La Marea Adunare Națională de la Alba Iulia au participat peste 80 de delegați din comitatul Satu Mare precum și sute de locuitori din Oaş, Codru, Cîmpia Someșeană. În rîndul membrilor Marelui Sfat Național, aleși la Alba Iulia, au fost și zece români din județul Satu Mare: Romulus Marchiș (Carei), Constantin Lucaciu (Craidorolț), Ilie Carol Barbul (Satu Mare), Coriolan Steer (Tășnad), Ioan Doboși (Halmeu), Sever Pop (Halmeu), Vasile Ardelean (Vetiș), George Filip (Santău), George Indre (Vezendiu) și Teodor Mureșan (Blaja).

Actul Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918 a însemnat și pentru românii din județul Satu Mare, încununarea luptei și jertfei multimilenare pentru libertate, dreptate și unitate, a consfințit voința întregului neam românesc de a trăi unit în cadrul aceluiași stat unitar și independent.

*

Realizînd acest volum de documente, am încercat să ilustrăm cîteva pagini din istoria atît de zbuciumată a acestor ținuturi din nord-vestul pămîntului românesc, adînc și permanent înrădăcinate în mersul general al istoriei tuturor românilor, fiind deopotrivă un modest omagiu adus înaintașilor noștri, care, așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu „au îndurat multe greutăți, dar le-au învins, nu s-au plîns de greutăți, au luptat să-și făurească națiunea, un stat unitar”⁵².

---

51. Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul Național Român cercual Seini, act. nr. 18/118 f. 9.

52. Nicolae Ceaușescu, *Raport la Conferința Națională a Partidului Comunist Român, 14-16 decembrie 1987*, Editura politică, București, 1987, p. 43.

RÉSUMÉ

Le volume de documents „La lutte des Roumains du département de Satu Mare pour l'édification de l'Etat national unitaire roumain“, pour liberté et unité nationale“ (Documents 1848—1918), présentant plus de 400 sources historiques, dont la plupart inédites, vient à la rencontre d'un vieux désirat historiographique de restituer un chapitre très significatif de l'histoire des habitants roumains de cette partie du pays. Ces documents servent de témoin inéluctable pour le moyen dans lequel le mouvement pour les droits politiques et nationaux aussi bien que pour la réalisation de l'idéal d'unité nationale de cette partie du pays, s'est intégré organiquement dans le mouvement général de l'histoire moderne de tous les Roumains.

Affirmé sur la scène de l'histoire dans le contexte social et politique du XVIII-ème siècle, le mouvement national des Roumains du département de Satu Mare se charge de nouvelles et complexes valences au XIX-è siècle. L'année révolutionnaire de 1848 a eu un grand retentissement dans le département de Satu Mare. Les documents de l'époque consignent le fait qu' à l'Assemblée Nationale de Blaj de 3/15 mai 1848 ont participé plusieurs représentants des habitants de Satu Mare, dont on peut mentionner I. Pop Suduranul de Sărăud et Alexandru Bătrineanu de Carei et de puissants mouvements au caractère national et social dans plusieurs localités du département de Satu Mare: Medieșu Aurit, Românești, Valea Vinului, Roșiori, Pomi, Lipău, Sanislău, Hurez, Supur, Racova, Babșa. Les gardes nationales hongroises ont institué des âpres represailles contre ces mouvements, comme par exemple à Medieșu Aurit deux paysans roumains ont été condamnés à mort: Zima Stefan et Dumitru Zob et 60 paysans à prison.

Des personnalités remarquables par leur constance à soutenir l'idéal de liberté nationale se trouvaient en tête de ces mouvements comme par exemple le patriote révolutionnaire érudit Moise Sora Novac de Hurez.

Après la révolution de 1848 le mouvement national tout entier a été orienté vers des buts visant à conquérir des droits et des libertés politiques, y compris l'emancipation nationale par culture, moyen actif pour le développement de la conscience nationale. Les documents de ce temps — là mentionnent la lutte pour fonder l'enseignement de lycée en langue roumaine à Satu Mare, objectif réalisé en 1861, de même que la constitution de la „Société de lecture des élèves roumains de Satu Mare“ en 1859.

En tête de ces actions d'émancipation culturelle se trouvent: Petru Bran, dr. Vasile Lucaciu, Ioane Marcu etc. Une série de documents enregistrent les revendications permanentes des Roumains de Satu Mare en ce qui concerne leur participation dans les organes administratifs de l'Etat, parce que la composition des ces organes du comitat „ne correspond point à ce que plus de cent mille habitants roumains du comitat s'attendaient, ceux-ci n'étant représentés que par 80 membres dans le comité, pendant que les habitants hongrois, moins nombreux, étaient représentés par 520 députés“ fait mentionné dans le mémoire du 29 octobre 1865, signé par 25 représentants du mouvement national roumain du département de Satu Mare, conduits par Toma Şorban et George Marchiş.

L'installation du régime dualiste de la monarchie Autriche - Hongrie a eu de graves conséquences sur le mouvement national roumain de Transylvanie. L'acte du „Pronunciament“ de Blaj de 1868, par lequel on a protesté contre l'incorporation de la Transylvanie à l'Hongrie, a eu une adhésion entière dans la région de Satu Mare. Ainsi, dans un document de 28 septembre 1868 on mentionne la protestation ferme des habitants de Satu Mare contre l'acte du dualisme.

La guerre d'indépendance de 1877—1878, idéal de tous les Roumains, a attiré la sympathie et le soutien concret des Roumains de Satu Mare.

Ainsi nombre de Roumains du département de Satu Mare ont participé aux luttes contre les Turcs comme c'est le cas du médecin Andrei Pop de Tırşoît. De même, les étudiants Roumains de Satu Mare conduits par Ion Mihalca, ont envoyé des subsides pécuniaires et les élèves de l'école roumaine de Giurtelecu Hododului ont envoyé des pensements.

Le mouvement du „Memorandum“ par lequel on a revendiqué des droits politiques et nationaux pour les Roumains de Transylvanie, s'est fait une large audience parmi les Roumains du département de Satu Mare. Dans ce sens on peut mentionner l'activité du dr. Vasile Lucaciu, éminent militant national, né en 1852 à Apa, dans le département de Satu Mare, qui a rédigé le Memorandum. 21 habitants du département de Satu Mare faisaient partie de la délégation comptant 300 membres qui a présenté le Memorandum à Vienne.

Les sociétés culturelles et didactiques constituées dans le département de Satu Mare ont eu un rôle important dans le mouvement de développement de la conscience nationale et de soutenance de la lutte pour maintenir la langue nationale roumaine. Ainsi, on a créé en 1889 la „Réunion des maîtres d'école roumains du département de Satu Mare“, et en 1898 la filiale de Satu Mare de l'„Association pour la littérature et la culture du peuple roumain de Transylvanie“.

Dans ce même but de l'émancipation nationale et politique on a inscrit la fondation d'une banque populaire et de quelques instituts de crédit roumains qui puissent aider au développement économique des Roumains du département de Satu Mare. On a fondé par exemple la banque „Arina“ de Sanislău en 1906, et la banque „Vulturul“ de Tăşnad en 1908.

La création en 1909, le 31 août, de l'organisation de P.N.R. à Satu Mare dirigée par Gheorghe Pop de Băseşti et dr. Vasile Lucaciu constitue un moment significatif dans l'activité du mouvement national du département de Satu Mare.

L'action systématique de dénationalisation des Roumains entre 1867 — 1918 promue par les autorités de la monarchie Autriche-Hongrie est concrétisée par plusieurs lois et décrets rédigés par le gouvernement de Peste. Cette action a culminé par la création de la diocèse gréco-catholique hongroise de Hajdudorog (aujourd'hui en R. P. Hongrie) où on a incorporé par force 26 villages roumains pour dénationaliser la population roumaine de cette partie du pays. Le proteste véhément de Satu Mare a obligé les autorités de la monarchie Autriche-Hongrie de prendre des mesures répressives. Ainsi, 14 paysans de Doba conduits par Mihai Ciurdariu ont été arrêtés et mis en prison à Seghedin.

L'année 1918 a constitué pour les habitants de Satu Mare aussi, la manifestation de la volonté unanime de s'unir dans un seul pays. On a formé les conseils nationaux roumains locaux dans tous les villages habités par des Roumains organisés dans des cercles électoraux: Satu Mare, Carei, Csenger (aujourd'hui en R. P. Hongrie), Cărașeu, Tășnad, Seini, Medieșu Aurit. Ces cercles électoraux devaient élire les délégués pour la Grande Assemblée Nationale de Alba Iulia. Le 12 novembre 1918 on a constitué le Conseil National-Roumain du comitat de Satu Mare composé de 47 membres et, le 27 novembre l'assemblée où les délégués du cercle électoral de Satu Mare ont été élus dans une atmosphère de forte émulation patriotique et nationale.

65 délégués officiels du comitat de Satu Mare ont été élus pour la grande Assemblée Nationale du 1er décembre 1918, qui ont participé auprès d'autres centaines de Roumains des villes et des villages du département de Satu Mare.

L'acte historique du 1er décembre 1918 a signifié pour les habitants roumains de cette partie du pays aussi, le couronnement de la lutte et du sacrifice durant des siècles pour liberté, unité et justice. Cet acte grandieux a consacré la volonté du peuple roumain tout entier de vivre réuni dans le cadre du même État unitaire et indépendant

Traduit par *Maria Radosav*

Volumul de documente intitulat *Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea statului național unitar român Documente 1848—1918* și dedicat aniversării a 140 de ani de la Revoluția română din 1848—1849 și a 70 de ani de la Marea Unire din 1 Decembrie 1918 se vrea un omagiu adus de autori acestor memorabile evenimente, celor care au suferit și s-au jertfit pentru realizarea dezideratelor de dreptate socială și neatîrnare națională.

Unindu-și forțele două instituții sătmărene de cultură: Arhivele Statului și Muzeul județean, autorii au fost animați de gândul completării seriei acestui gen de publicații deschisă de F.A.S. Bihor și continuată de F.A.S. Maramureș, Arad, Timiș și Caraș-Severin. Era deci firesc să se alcătuiască o asemenea lucrare și pentru teritoriul județului Satu Mare, în care românii au simțit poate mai puternic decît în alte teritorii politica de asuprire socială și națională, exercitată de către guvernele ungare și austro-ungare, pe tot intervalul perioadei delimitată cronologic între 1848—1918.

Corpusul de mărturii documentare oferă o imagine grăitoare și fidelă a faptului că mișcarea națională de pe meleagurile sătmărene a fost puternic ancorată, de la bun început și în permanență, în ampla mișcare de emancipare socială și politică a Transilvaniei și prin aceasta a istoriei unice și unitare a poporului român și că în momentele hotărîtoare de afirmare a ei, ea a evoluat sigur și fără șovăire avînd la bază aceleași idealuri cu ale întregului neam românesc.

Volumul înmănunchează, selectiv și în ordine cronologică, peste 400 de documente, în marea lor majoritate inedite și păstrate în fondurile și colecțiile deținute de Arhivele Statului Satu Mare și Muzeul județean Satu Mare. În scopul întregirii informației, colectivul de autori a efectuat depistări de documente și la Arhivele Statului Cluj-Napoca, Maramureș, Sălaj, Sibiu, Muzeul „Unirii” Alba Iulia, Biblioteca Academiei R.S.R., Biblioteca Academiei R.S.R. — Filiala Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca, Biblioteca județeană Arad și Biblioteca județeană Satu Mare. Tuturor aceluia care ne-au sprijinit în acțiunea noastră le aducem cuvenitele mulțumiri și pe această cale.

Am apelat la puține surse editate și doar în acele cazuri în care ele au fost necesare spre a completa imaginea de ansamblu asupra unor fapte și evenimente semnificative. În acest sens, ne-au fost de un real folos lucrările:

Ioan Ardeleanu Senior, *Oameni din Sălaj*, Zalău, 1938, *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Transilvania*, Editura Academiei R.S.R., vol. II—III, 1979—1982, *Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională (Documente 1848—1918)*, București, 1981 ș.a.

Volumul de față, cu mici excepții, are în vedere doar aria geografică de astăzi a județului Satu Mare.

Documentele sînt redactate în limbile română și maghiară. Cele din prima categorie au fost transcrise cu respectarea normelor ortografice actuale, păstrîndu-se limbajul de epocă. Prescurtările au fost completate între paranteze unghiulare. Puținele puncte de suspensie sînt însoțite de note explicative la subsolul documentelor.

Documentele redactate în limba maghiară sînt transcrise conform originalului și însoțite de traduceri.

Pentru ușurarea consultării și înlesnirea accesului unui număr cît mai mare de cititori, volumul mai cuprinde rezumatele tuturor documentelor precum și un indice onomastic și toponimic, astfel ca lucrarea să poată constitui, sperăm, un util instrument de lucru pentru cei interesați să cunoască din sursă directă, folosind mărturia documentelor, contribuția diferitelor instituții românești și a unor personalități din județ, locul și rolul românilor din județul Satu Mare în lupta întregului nostru popor pentru realizarea dezideratului multiseclar al libertății și unității național-statale.

LISTA ABREVIERILOR

<i>A.c.</i> = anul curent	<i>L.S.</i> = locul sigiliului
<i>A.I.I.A.</i> = Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie	<i>M.Ap.N.</i> = Ministerul Apărării Naționale
<i>A.m.</i> = ante meridiem	<i>M.O.D.</i> = mult onorat domn
<i>A.M.P.</i> = Acta Musei Porolissensis	<i>M.p.</i> = mină proprie
<i>Arh. St.</i> = Arhivele Statului	<i>Mss. rom.</i> = manuscrise românești
<i>B.A.R.S.R.</i> = Biblioteca Academiei R.S.R.	<i>M.St.M.</i> = Marele Stat Major
<i>C.N.R.</i> = Consiliul Național Român	<i>Nr., N., No.</i> = număr
<i>C.N.R.C.</i> = Consiliul Național Român Central	<i>Pft.</i> = pengá forint (florini de argint)
<i>Cor., K.</i> = coroane	<i>P.N.R.</i> = Partidul Național Român
<i>Cr.</i> = creștari	<i>P.T.</i> = prea titulat
<i>D.C.M.S.</i> = dat ca mai sus	<i>R.D.</i> = reverendisim domn
<i>D.U.S.</i> = dat ut supra	<i>S.C.S.</i> = scris ca sus
<i>Fl.</i> = florini	<i>St.n., S.</i> — = stil nou
<i>Gr. Cat., G.C.</i> = greco-catolic	<i>S.c.l.</i> = și celelalte
<i>L. c.</i> = luna curentă	<i>V.a.</i> = valută austriacă
	<i>V.A.D.</i> = vice-arhidiacon

LISTA DOCUMENTELOR

1. 1848 martie 12, *Șimleu Silvaniei*. Circulara lui Alexandru Șterca Șuluțiu, vicarul Silvaniei, prin care îndeamnă preoții să liniștească poporul.

2. 1848 aprilie 18, *Ardusat*. Raportul juratului comitatens Kiss Gedeon către vicecomitele comitatului Satu Mare, în care îl informează că în localitățile Ardasat, Lipău, Valea Vinului și Roșiori, locuitorii țin adunări și atacă proprietățile nobiliare.

3. 1848 aprilie 21, *Șimleu Silvaniei*. Circulara lui Alexandru Șterca Șuluțiu prin care îndeamnă preoții să liniștească poporul spre a nu produce tulburări.

4. 1848 aprilie 22, *Băsești*. Adresa protopopului districtului Băsești către preoții din Birsău de Sus și Asuaju de Sus, pentru a participa la Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848.

5. 1848 aprilie 26, *Carei*. Raportul vicecomitelui comitatului Satu Mare, Gabányi Sándor, către ministrul de interne al Ungariei, Szemere Bertalan, despre revoltele din Ciumești, Valea Vinului, Ardasat, Lipău și Resighea.

6. 1848 mai 3, *Carei*. Cererea Comitetului permanent pentru asigurarea ordinii în comitatul Satu Mare către palatinul Ungariei, prin care solicită introducerea statariului din cauza deselor răzvrătiri.

7. 1848 mai 7, *Carei*. Raportul vicecomitelui de Satu Mare, Gabányi Sándor, prin care raportează ministerului de interne al Ungariei despre arestarea și condamnarea la închisoare a 75 de iobagi, care au participat la acțiunile revoluționare antinobiliare din Resighea, Ciumești, Valea Vinului, Sanislău, Craidorolț precum și despre acțiunile similare desfășurate la Homorod și Moftinu Mic.

8. 1848 mai 11, *Carei*. Raportul vicecomitelui comitatului Satu Mare către ministrul de interne, în care îl informează despre revoltele locale din zonă, menționind și cazul tulburărilor din Hurezu Mare, în fruntea cărora s-a aflat Moise Sora Novac.

9. 1848 mai 14, *Hodod*. Raportul lui Hatfaludi Elek, imputernicitul cu menținerea ordinii publice în comitatul Solnocul de Mijloc către baronul Wesselényi Miklós, comisarul regal pentru anexarea Partiumului la Ungaria, privind răzvrătirile ce au avut loc în Hodod.

10. 1848 mai 21, Carei. Scrisoarea lui Moise Novac către George Barițiu, în care îi înfățișează evenimentele revoluționare petrecute în comitatul Satu Mare în primăvara anului 1848.

11. 1848 mai 26, Carei. Scrisoarea lui Moise Sora Novac adresată lui George Barițiu, în care îi înfățișează motivele pentru care a fost închis la Carei precum și faptul că în închisoare erau deținuți 327 de iobagi.

12. 1848 iunie 28, Sărdnaud. Circulara lui Ioan Pop Suduranul, protopopul districtului Sărdnaud, în care după ce aduce la cunoștință Decretul imperial din 12/24 iunie 1848 privitor la români, deodată din nou poporul la liniște, asigurându-l că și celelalte deziderate ale românilor transilvăneni, susținute la Blaj, vor fi puse în aplicare.

13. 1848 august 4, Hurezu Mare. Scrisoarea lui Moise Sora Novac către George Barițiu, în care îi prezintă desfășurarea sinodului episcopal de la Oradea din zilele de 29 iulie — 2 august 1848, privind azeziunea la ideile programului de la Blaj din 3—5 mai 1848.

14. 1848 august 14, Sărdnaud. Circulara lui Ioan Pop Suduranul, prin care înștiințează pe preoții de sub jurisdicția sa despre regulamentul de desfășurare a adunărilor populare.

15. 1848 august 24, Budapesta. Dispoziția palatinului Ungariei și a ministrului de interne, Szemere Bertalan, dată obștii comitatului Satu Mare, de a se supune noului comisar regal, Mihály Gábor, imputernicit să restabilească liniștea și ordinea în mijlocul românilor răzvrățiți și de a-l sprijini în realizarea misiunii încredințate.

16. 1848 septembrie 29, Carei. Apelul prim-vicecomitelui comitatului Satu Mare, Eötvös Mihai, către omologul său maramureșan, privind pericolul ce amenință autoritățile ca urmarea adunării românilor la Năsăud și a răscoalei din Chioar și din alte părți ale județului Satu Mare, cerînd să ia măsuri de pază în Maramureș.

17. 1848 octombrie 4, Năsăud. Patenta acordată de colonelul imperial Urban delegaților trimiși din partea locuitorilor români din Medieșu Aurit și Românești.

18. 1848 octombrie 8, Baia Mare. Dispoziția prim-vicecomitelui comitatului Satu Mare, Eötvös Mihály, transmisă primpretorului Szeőke Károly, de a prelua sarcina înăbușirii revoltei de la Medieșu Aurit și de a raporta măsurile întreprinse acolo.

19. 1848 octombrie 10, Medieșu Aurit. Mărturia preotului greco-catolic Dumitru Chereș din Medieșu Aurit, în legătură cu evenimentele petrecute.

20. 1848 octombrie 14, Medieșu Aurit. Mărturia teologului Gavril Erdős din Apa, despre evenimentele de la Medieșu Aurit.

21. 1848 octombrie 14, Medieșu Aurit. Mărturia lui Ștefan Zima, unul din fruntașii revoltei de la Medieșu Aurit, condamnat la moarte de judecătoria statarială.

22. 1848 octombrie 14, Medieșu Aurit. Raportul oficial al pretorului Boros Pál despre evenimentele din Medieșu Aurit.

23. 1848 octombrie 14, Medieșu Aurit. Raportul primpretorului Szeőke Károly adresat prim-vicecomitelui Eötvös Mihály, despre evenimentele ce au avut loc la Medieșu Aurit.

24. 1848 octombrie 15, Medieșu Aurit. Mărturia lui Zágonyi Károly, funcționar al contelei Karacsay, privind afirmațiile făcute de acuzatul Dumitru Zima cu privire la predarea delegaților și primirea gărzilor în Medieșu Aurit.

25. 1848 *octombrie 16, Carei*. Raportul pretorului Boros Bálint înaintat comitetului comitatens Satu Mare, privind patenta obținută de locuitorii din Hurez de la colonelul imperial Urban.

26. 1848 *octombrie 19, Medieșu Aurit*. Mărturiile lui Francisc Drăguș și Bilkei György despre evenimentele de la Medieșu Aurit.

27. 1848 *octombrie 21, <Medieșu Aurit>*. Declarația administratorului de moșie Orbán Miklós, privind evenimentele petrecute la Medieșu Aurit în zilele de 7–8 octombrie 1848.

28. 1849 *septembrie 26, Oradea*. Circulara directorului școlilor din eparhia Oradea, Iosif Pop Sălăjeanul, în care se face cunoscut că școlile românești trebuie să-și înceapă cursurile în perioada 15–20 octombrie, iar acolo unde nu sînt localuri de învățămînt să se construiască.

29. 1850 *februarie 20, Hurezu Mare*. Scrisoarea lui Moise Sora Novac către George Barițiu, în care îi înfățișează întîmplări petrecute în zonă în timpul revoluției de la 1848 și după acest eveniment.

30. 1851, *<Hurezu Mare>*. Scrisoarea lui Moise Sora Novac către George Barițiu, în legătură cu problema primirii „Gazetei de Transilvania” și a „Foi pentru minte, inimă și literatură”.

31. 1852 *august 8, Satu Mare*. Ordinul șefului cezaro-crăiesc al comitatului Satu Mare, privind supravegherea persoanelor care făceau propagandă socialistă printre muncitorii.

32. 1853 *august 6, Satu Mare*. Ordinul șefului cezaro-crăiesc al comitatului Satu Mare cu privire la urmărirea unui propagandist socialist.

33. 1853 *decembrie 30, Oradea*. Circulara episcopiei de Oradea, prin care se cer contribuții pentru înființarea unei școli de agricultură, inițiativă lansată de „Gazeta de Transilvania”.

34. 1853 *decembrie 31, Oradea*. Circulara prin care preoțimea era îndemnată să contribuie la ajutorarea „Societății junimii române” din Oradea, societate din rîndul căreia făceau parte și numeroși sătmăreni.

35. 1854 *august 28, Oradea*. Circulara episcopiei din Oradea în care se face apel pentru colectarea de fonduri în sprijinul elevilor săraci din gimnaziul românesc de la Beiuș.

36. *<1856 mai – iunie, Satu Mare>*. Articolul lui Vasile Pop din Satu Mare despre rolul școlilor duminicale în procesul educațional.

37. 1857 *ianuarie 3/15, Borlești*. Scrisoarea de salut a parohului Vasile Catoca din Borlești adresată lui Toma Șorban, cu ocazia numirii sale ca arhidiacon al părților sătmărene.

38. 1857 *mai 15, Medieșu Aurit*. Memoriul locuitorilor din Medieșu Aurit adresat împăratului Franz Joseph I, pentru a li se face dreptate în privința pagubelor suferite în timpul revoluției de la 1848.

39. 1859 *februarie 7, București*. Scrisoarea lui Sarizer-Kani-Pál adresată lui Ștefan Irinyi, proprietar în localitatea Irina (jud. Satu Mare), în care pomenește despre alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al celor două principate.

40. *<1859 octombrie – noiembrie, Satu Mare>*. Articolul lui Petru Bran *Limba română în gimnaziul de Satu Mare*, în care sînt înfățișate condițiile istorice și naționale care au impus

necesitatea înființării catedrei de limba și literatura română la Gimnaziul romano-catolic din Satu Mare.

41. <1859/1860, Satu Mare>. Tabel nominal cu elevii români ai Gimnaziului regal romano-catolic Satu Mare, în anul școlar 1859/1860.

42. 1860 *f.l., f.d.*, Scrisoarea lui Moise Sora Novac către George Barițiu, în care propune o serie de revendicări privind reforma sistemului administrativ, politic și confesional din localitățile sătmărene.

43. 1860, *Satu Mare*. Extras din protocolul Societății de lectură a studenților români din Gimnaziul regal romano-catolic Satu Mare, cu privire la situația catedrei de limba și literatura română.

44. <1860/1861, Satu Mare>. Tabel nominal cu elevii români ai Gimnaziului regal romano-catolic Satu Mare, în anul școlar 1860/1861.

45. 1861 *februarie 15, Brașov*. Lista subscripțiilor strinse de Vasile Catoca, parohul din Borlești, pentru ajutorarea „Gazetei Transilvaniei”.

46. 1861 *septembrie 12, Seini*. Actul fundațional al gimnaziului românesc din Seini, adoptat în adunarea intelectualilor români din comitatul Satu Mare.

47. <1861/1862, Satu Mare>. Tabel nominal cu elevii români de la Gimnaziul regal romano-catolic Satu Mare, în anul școlar 1861/1862.

48. 1862 *ianuarie 20, Satu Mare*. Scrisoarea protopopului Petru Bran către arhidiaconul comitatului Satu Mare, în care îl roagă să facă propagandă pentru înscrieri de membri în rindurile „Astrei”.

49. 1862 *februarie 26, Satu Mare*. Scrisoare prin care Ioan Dărăbant din Satu Mare îi comunică lui Toma Șorban din Carei, că i-a predat taxa de membru ordinar al „Astrei” lui Petru Bran.

50. 1862 *august 8, Satu Mare*. Adresa lui Petru Bran din Satu Mare către Toma Șorban în care îl roagă să trimită lui G. Pop din Vezendiu șase adeziuni de înscriere în rindurile membrilor „Astrei”.

51. <1862, Satu Mare>. Articolul lui Petru Bran *Limba română în Satu Mare*, publicat, în „Amicul Școalei”, în care sînt descrise eforturile depuse pentru înființarea catedrei de limba și literatura română în gimnaziul din Satu Mare.

52. 1864 *septembrie 16, Sibiu*. Adresa Comitetului Central al „Astrei” din Sibiu către protopopul de Carei, Toma Șorban, prin care i se cere să-și achite taxele de membru pe anii 1862—1863 și 1863—1864.

53. 1864 *septembrie 30, Seini*. Adresa lui George Maniu din Seini către Toma Șorban din Carei, prin care îl informează despre hotărârile adunării de la Satu Mare, care exprimă dezideratele românilor sătmăreni în problema reprezentării lor în organele administrative și juridice ale comitatului.

54. 1864 *octombrie 1, Carei*. Adresa lui Toma Șorban către George Maniu, în care arată că memoriile pe care le-a trimis trebuie să fie discutate într-o conferință generală românească și apoi să fie înaintate forurilor superioare.

55. 1864 noiembrie 22, Satu Mare. Adresa protopopului Petru Bran din Satu Mare către arhidiaconul Toma Șorban din Carei, prin care solicită sprijin în vederea colectării taxelor anuale de la membrii ordinari ai „Astrei” din jurul Careiului.

56. 1864 Sibiu. Lista membrilor cotizanți ai „Astrei” din părțile sătmărene.

57. 1865 ianuarie 21, Baia Mare. Adresa lui Teodor Sabo, protopopul districtului Baia Mare, prin care comunică secretarului „Astrei” din Sibiu demersurile făcute în vederea încasării taxelor de membru de la protopopii din Seini, al Someșului și Turțului ca și cererea învățătorului Constantin Dragoș din Gherța Mică de a fi înscris în rindurile membrilor asociației.

58. 1865 martie 6, Carei. Circulara lui Toma Șorban din Carei prin care solicită ajutoare materiale pentru studenții români sătmăreni de la Academia de drept din Oradea.

59. 1865 martie 18, Baia Mare. Scrisoarea lui Teodor Sabo din Baia Mare către Toma Șorban din Carei, în care își exprimă adevărată adeziunea la acțiunea de stringere a ajutoarelor materiale pentru studenții români sătmăreni.

60. 1865 mai 12, Satu Mare. Scrisoarea protopopului Petru Bran din Satu Mare adresată arhidiaconului comitatului Satu Mare, în care propune ca acțiunile de colectare a fondurilor pentru ajutorarea studenților români săraci să fie inițiate prin intermediul sinoadelor spre a-și atinge scopul.

61. 1865 mai 15, Batarci. Scrisoarea lui Vasile Anderco, protopopul tractului Turț, adresată arhidiaconului comitatului Satu Mare, privind rezultatul colectelor efectuate pentru ajutorarea studenților români din comitat.

62. 1865 iunie 1, Oradea. Chitanță prin care Nicolae Nilvan, student în anul III la Academia de drept din Oradea, confirmă primirea de ajutoare bănești pentru studii.

63. 1865 iunie 2, Oradea. Chitanță prin care Mihai Mărcuțiu, student în anul I la Academia de drept din Oradea, confirmă primirea de ajutoare bănești pentru studii.

64. 1865 iunie 2, Oradea. Chitanță prin care Ioan Dunca, student în anul I la Academia de drept din Oradea, confirmă primirea de ajutoare bănești pentru studii.

65. 1865 iunie 20, Căuas. Adresa lui George Filep, colector, către George Barițiu, privind incasarea taxelor membrilor „Astrei” din Căuaș.

66. 1865 iulie 8, Oradea. Scrisoarea lui Ioan Pop din Oradea către Toma Șorban, în care îl informează despre modul cum a împărțit banii din colecta făcută în comitatul Satu Mare în favoarea juriștilor români sătmăreni de la Academia de drept din Oradea.

67. 1865 iulie 24, Satu Mare. Scrisoarea lui Petru Bran din Satu Mare către Ioan Rusu, secretarul „Astrei”, în care face mai multe propuneri pentru îmbunătățirea relației dintre asociație și membrii săi.

68. 1865 august 19, Seini. Scrisoarea lui George Maniu din Seini către Toma Șorban din Carei, în care își exprimă adevărată adeziunea la colecta bănească pentru ajutorarea studenților români sătmăreni.

69. 1865 octombrie 4, Carei. Circulara lui Toma Șorban din Carei prin care se convoacă pentru data de 9 octombrie 1865 la Carei, o adunare care să ia în discuție situația politică a zilei.

70. 1865 octombrie 5, *Seini*. Scrisoarea lui George Maniu din Seini către Toma Șorban din Carei, în legătură cu adunarea convocată la Sătmărel în data de 12 octombrie 1865.

71. 1865 octombrie 9, *Carei*. Memoriul românilor din comitatul Satu Mare adresat comitetului sârb George Károlyi, în care aceștia solicită ca pe viitor să fie reprezentați în comitetele comitatense proporțional cu numărul lor.

72. 1866 ianuarie 2, *Pesta*. Scrisoarea lui Iosif Vulcan către Toma Șorban, arhidiacon al părților sătmărene, în legătură cu răspîndirea unor publicații editate de el, în mijlocul populației ronănești sătmărene.

73. 1866 ianuarie 25, *Pesta*. Scrisoarea adresată lui Toma Șorban, arhidiaconul din Carei, prin care studenții români de la Budapesta solicită sprijin material.

74. 1866 februarie 26/martie 20, *Arad*. Scrisoarea Direcțiunii Asociației române pentru cultura poporului român din Arad către Toma Șorban, arhidiaconul părților sătmărene, în legătură cu ținerea adunărilor generale ale asociației și în alte părți decît Aradul.

75. 1866 iulie 25, *Simleu-Silvaniei*. Scrisoarea avocatului Ioan Maniu către protopopul districtului Carei, în care solicită date privind anii de școală pe care i-a urmat unchiul său, Simion Bărnăușu, la Gimnaziul romano-catolic din Carei.

76. 1867 mai 13, *Satu Mare*. Articolul lui Petru Bran, publicat în „Sionul Românesc”, despre problemele politice grave în care se zbăteau românii transilvăneni, cerînd redactarea unui memoriu de protest în această privință.

77. 1868 iulie, „în comitatul Satu Mare”. Protestul românilor din comitatul Satu Mare împotriva instituirii dualismului austro-ungar, redactat în spiritul ideilor Pronunțamentului de la Blaj, exprimîndu-se adeziunea totală față de acest act programatic.

78. 1868 august 2, *Bîrsău de Jos*. Protestul românilor din zona Codru (județul Satu Mare) împotriva instituirii dualismului austro-ungar, redactat în spiritul ideilor Pronunțamentului de la Blaj, exprimîndu-se adeziunea totală față de acest act programatic.

79. 1868 august 5, (*Bîrsău de Jos*). Adresă de adeziune a intelectualilor români din zona Codru (județul Satu Mare) la Pronunțamentul de la Blaj și la poziția susținută de deputații români în parlamentul de la Pesta. Cu această ocazie s-a discutat și problema contribuțiilor bănești pentru ridicarea unui monument dedicat lui Simion Bărnăușu.

80. 1868 septembrie 28, *Oradea*. Circulara episcopului Iosif Pop Silaghi către preoții din dieceza Oradei, în care îi avertizează să nu urmeze exemplul preoților sătmăreni, care au aderat la Pronunțamentul de la Blaj.

81. 1868 decembrie, *Ieriul Satu Mare*. Articol (al lui Petru Bran) în care sînt expuse cîteva considerații asupra situației politice și naționale a românilor transilvăneni, prilejuite de Pronunțamentul de la Blaj, precum și ecoul său în rîndul românilor din partea vestică a Transilvaniei.

82. 1869 iunie 10, *Seini*. Circulara nr. 1200 din 21 mai 1869 a episcopiei din Gherla, prin care Georgiu Maniu este sfătuit să militeze ca Toma Șorban să fie ales în funcția de consilier școlar pe lingă senatul școlar comitatens.

83. 1869 iunie 10, *Seini*. Adresa lui George Maniu din Seini către Toma Șorban din Carei, în legătură cu alegerea consilierului școlar român pe lingă senatul școlar comitatens.

84. 1869 iulie 1, Seini. Adresa lui George Maniu din Seini către Toma Șorban din Carei, în legătură cu numirea unui consilier școlar român în senatul școlar comitatens.

85. 1869 august 7, Satu Mare. Scrisoarea lui Petru Bran adresată lui Timotei Cipariu, canonic al mitropoliei Blajului, prin care solicită sprijin în vederea anulării hotărârii ordinariatului de Gherla de a-l îndepărta din parohia greco-catolică Satu Mare.

86. 1869 august 8, Șomcuta Mare. Cuvîntarea ținută de George Marchiș din Homorodu de Mijloc, în fața adunării generale a „Astrei” de la Șomcuta Mare, în care face o prezentare a acțiunilor întreprinse de intelectualitatea românească sătmăreană în vederea înființării unui gimnaziu românesc la Seini.

87. 1869 noiembrie 23, Lipău. Adresa lui Ciriac Barbul din Lipău către Toma Șorban, în care îi cere să organizeze o conferință a intelectualității românești sătmărene, care să discute problema articolului de Lege nr. 38 a Instrucțiunii publice din anul 1868.

88. 1869 decembrie 1, Seini. Adresa lui George Maniu din Seini către Toma Șorban din Carei, în care îi cere să organizeze o conferință școlară comitatensă, care să discute problema școlilor profesionale românești.

89. 1870 octombrie 24, Șimleu Silvaniei. Lista membrilor despărțămîntului XI al „Astrei” din zona Tășnadului și a Șimleului la 1870.

90. 1871 aprilie 20, Satu Mare. Circulara pentru convocarea adunării generale a „Societății pentru fond de teatru român”, care urma să aibă loc la 1 iunie 1871 în Satu Mare.

91. 1871 iulie 18, Gherla. Circulara semnată de Ioan Anderco Homorodeanul, în care se face un apel călduros pentru contribuții în bani în vederea înființării unei academii române de drept.

92. 1871 septembrie 16, Gherla. Circulara prin care Ioan Anderco Homorodeanul îndeamnă pe preoții din dieceza Gherlei să facă propagandă și să subscrie acțiuni la banca „Albina” din Sibiu.

93. 1871 noiembrie 26, Oradea. Circulara prin care se interzice folosirea în școlile românești din dieceza Oradea a *Lepturariului românesc* a lui Aron Pumnul.

94. 1874 iulie 23, Lipău. Chemarea „Comitetului provizoriu pentru înființarea gimnaziului românesc din Seini” adresată tuturor românilor din comitatul Satu Mare și cele învecinate, de a participa la adunarea generală din 2–3 septembrie 1874, ce va avea loc la Baia Mare.

95. 1874 Satu Mare. Scrisoarea lui Petru Bran adresată Comitetului „Astrei”, pentru a-i populariza volumul *Mărgăritare*, recent apărut.

96. 1875 martie 30, Oradea. Circulara prin care se interzic o serie de manuale școlare în școlile românești din Transilvania, în urma ordinului ministrului de culte și instrucțiune publică.

97. 1875 mai 4, Oradea. Circulara prin care se interzice folosirea manualelor de istorie a Transilvaniei în școlile românești din dieceza Oradiei, în urma ordinului nr. 7000 din 3 aprilie 1875 a Ministerului de Culte și Instrucțiune Publică:

98. 1875 iulie 16, Oradea. Circulara prin care se interzice folosirea manualelor lui Ioan Micu Moldovanu și Vasile Petri în dieceza Oradiei.

99. 1875 iulie 17, *Șimleu Silvaniei*. Catalogul membrilor „Astrei” din părțile sătmărene, care și-au achitat taxele.

100. 1877 iunie 13, *Oradea*. Scrisoarea lui Dezideriu Borbola adresată lui George Barițiu, privind ofrandele strinse pentru ostașii români răniți în războiul pentru independență.

101. 1877 noiembrie 24, *Tășnad*. Raportul Primăriei Tășnad către Prefectura județului Sălaj, prin care informează despre starea de spirit din rindurile populației românești din oraș și împrejurimi.

102. 1878 martie 1, *Giurtelecu Hododului*. Știre apărută în „Gazeta Transilvaniei” privind ajutorul oferit de școlarii din Giurtelecu Hododului pe seama soldaților români răniți în luptele din Bulgaria.

103. 1879 februarie 3, *Șimleu-Silvaniei*. Scrisoarea lui Alimpiu Barbulovici, vicarul Silvaniei, adresată lui Vasile Pățcașiu, în care îi cere ca împreună cu ceilalți intelectuali din zona Tășnadului să înainteze o adresă de protest împotriva Legii școlare Trefort (1879).

104. 1879 aprilie 10, *Satu Mare*. Scrisoarea dr. Vasile Lucaciu adresată lui George Barițiu, în care face câteva considerații asupra mișcării naționale din Satu Mare.

105. 1880 iunie 3, *Satu Mare*. Programul conferinței intelectualilor români sătmăreni din 3 iunie 1880.

106. 1880 iunie 3, *Satu Mare*. Proces-verbal al conferinței intelectualilor români din comitatul Satu Mare în chestiunea limbii și ortografiei române.

107. 1880 iunie 3, *Satu Mare*. Propunere adoptată în Conferința intelectualilor sătmăreni, ținută la Satu Mare în 3 iunie 1880, cu privire la afacerile bisericești și școlare.

108. 1880 iunie 30, *Satu Mare*. Proces-verbal încheiat cu prilejul dezbaterilor conferinței intelectualilor români din comitatul Satu Mare, ținută la 5 mai 1880 în comuna Homorod, cu privire la proiectul întocmit de Titu Maiorescu asupra ortografiei române.

109. 1881 iulie 20, *Sanislău*. Adresa lui Gavril Lazăr de Purcăreți din Sanislău către arhidiaconatul din Carei, în legătură cu probleme privind adunarea Reuniunii învățătorilor români sătmăreni din data de 6 august 1881.

110. 1881 iulie 20, *Oradea*. Scrisoarea lui Iosif Vulcan către George Marchiș din Carei, în care îi comunică că adunarea generală a „Societății pentru crearea unui fond de teatru român”, programată pentru zilele de 7–8 august 1881 la Baia Mare, nu poate fi aminată.

111. 1881 iulie 21, *Baia Mare*. Scrisoarea lui Ștefan Bilțiu în care îl informează pe George Marchiș că adunarea generală a „Societății pentru fond de teatru român”, programată pentru zilele de 7–8 august 1881 la Baia Mare, nu poate fi aminată.

112. 1881 iulie 24, *Carei*. Adresa arhidiaconului George Marchiș către oficiul parohial Giumgi, prin care comunică înființarea „Reuniunii învățătorilor Greco-Catolici din Arhidiaconatul Sătmarului”.

113. (1881 iulie, *Sanislău*). „Apel către cultivatorii poporului român”, redactat de Gavril Lazăr de Purcăreți, în care se făcea o chemare călduroasă la toți intelectualii sătmăreni de a lua parte la manifestările naționale de la Baia Mare, din data de 7–8 august 1881, prilejuite, de adunarea generală a Societății pentru un fond de teatru român și pentru înființarea Reuniunii învățătorilor români sătmăreni.

114. 1881 august 8, Baia Mare. Statutele „Reuniunii Învățătorilor Români Sătmăreni” adoptate în adunarea generală din 8 august 1881 la Baia Mare, modificate în cursul anului 1882.

115. 1881 septembrie 11, Valea Vinului. Adresa intelectualității românești sătmărene, în care sint exprimate sentimentele de omagiere și prețuire precum și adeviziunea la programul cultural-politic promovat de George Barițiu.

116. 1882 februarie 17, Carei. Adresa lui George Marchiș către episcopia din Oradea, în care solicită sprijin pentru „Reuniunea învățătorilor români sătmăreni” recent înființată.

117. 1882 iulie 1, Satu Mare. Scrisoarea dr. Vasile Lucaciu către redacția „Gazetei Transilvaniei”, în care aduce la cunoștință că românii sătmăreni vor redacta un manifest de protest împotriva politicii opresive promovate de autoritățile maghiare din comitat și solicită sprijin în vederea publicării acestuia în paginile gazetei.

118. 1882 noiembrie 20, Satu Mare. Adresa de încredere trimisă de intelectualii români sătmăreni lui George Barițiu, prin care se exprimă adeviziunea la *Memorialul explicativ* al lui G. Barițiu, publicat la Sibiu în anul 1882.

119. 1882 noiembrie 23, Satu Mare. Scrisoarea lui Ioane Marcu adresată lui George Barițiu, în care îl informează că a vîndut 42 exemplare din *Memorialul explicativ* publicat la Sibiu, făcînd unele considerații privind frămîntările din cadrul mișcării naționale în preajma redactării *Memorialului explicativ*.

120. 1882 noiembrie 24, Satu Mare. Scrisoarea lui Vasile Lucaciu adresată lui George Barițiu, prin care îi aduce la cunoștință vînzarea a 50 exemplare din *Memorialul* de la Sibiu.

121. 1884 mai 15, Satu Mare. Scrisoarea lui Ioane Marcu adresată lui George Barițiu, în care îl informează despre delegații aleși pentru Conferința generală a Partidului Național Român din Transilvania, ce urma să se desfășoare la 1 iunie 1884.

122. 1884 septembrie 8, Pomi. Regulamentul pentru ținerea propunerilor de probă în cercurile „Reuniunii învățătorilor români din Satu Mare”, adoptat în adunarea generală din 8 septembrie 1884 de la Pomi.

123. 1884 noiembrie 9, Articolul *Prigonirea limbii române*, apărut în „Szatmár és vidéke” și reprodus de „Gazeta Transilvaniei”.

124. 1885 februarie 4, Sibiu. Relatare din comitatul Satu Mare asupra recensămîntului populației Ungariei din anul 1880, apărută în „Observatorul” din Sibiu, în care se dezvăluie falsificarea statisticii pentru a servi scopului maghiarizării.

125. 1885 aprilie 26, Carei. Articol apărut în ziarul „Szatmármegyei Közlöny” privind agitațiunile „dacoromânești” ale unor studenți români de la Academia silvică și minieră din Selmecz-Bánya, avînd în frunte pe Petru Lucaciu.

126. 1885 septembrie 12, Carei. Articol apărut în ziarul „Szatmármegyei Közlöny” în care se exprimă îngrijorarea autorităților locale provocată de apariția unor fruntași români ai mișcării naționale.

127. 1885 septembrie 12, Carei. Anunț apărut în ziarul „Szatmármegyei Közlöny” privind destituirea dr. Vasile Lucaciu din calitatea sa de membru al consiliului orașului Satu Mare.

128. 1885 *octombrie 18, Carei*. Articol apărut în ziarul „Szatmármegyei Közlöny”, în care se exprimă îngrijorarea autorităților locale cauzată de apariția primului număr al periodicalului „Satu Mare”, redactat de către dr. Vasile Lucaciu.

129. 1886 *martie 26, Tășnad*. Apelul comitetului de organizare a adunării de la Santău a despărțământului XI al „Astrei” și ale reuniunilor culturale românești sălăjene, în vederea colectării de bani și obiecte necesare organizării unei loterii.

130. 1886 *iulie 25, Satu Mare*. Știre apărută în ziarul „Szamos” în legătură cu aplicarea lui Vasile Lucaciu a celei de a treia amenzi de o sută de forinți, pentru ultraj.

131. 1886 *august 8, Satu Mare*. Știre apărută în ziarul „Szamos” potrivit căreia Ministerul de Interne ungar a confirmat cele trei hotărâri ale municipalității din Satu Mare de a aplica pedepse bănești dr. Vasile Lucaciu, pentru calomniile la adresa autorităților.

132. 1886 *august 22, Satu Mare*. Știre apărută în ziarul „Szamos” în legătură cu felul în care și-a botezat copiii preotul și protopopul greco-catolic din Vezendiu, Ioan Silviu Sălăjan

133. 1866 (*decembrie*), *Hotoan*. Protocolul parohiei Hotoan referitor la adunarea despărțământului XI al „Astrei”, ținută la Santău în 30 august 1886 (Fragment).

134. 1887 *septembrie 15, Satu Mare*. Articol apărut în ziarul „Szamos” în legătură cu hotărârea tablei regale de judecată în chestiunea recursului împotriva arestării preventive a dr. Vasile Lucaciu.

135. 1887 *septembrie*, *„Sișești*. Articol al lui Constantin Lucaciu, trimis redacției „Tri-buneii” din Sibiu, privind arestarea și întemnițarea dr. Vasile Lucaciu la Satu Mare.

136. (*1887 decembrie, Hotoan*). Protocolul parohiei Hotoan referitor la evenimentele anului 1887, între care se menționează și decesele lui Timotei Cipariu și Iacob Mureșanu (Fragment).

137. 1888 *iunie, Mădăras*. Articol al lui Ludovic Mărcuș în care se înfățișează avantajele pe care le are cooperativa românească de păstrare și credit „Perșeu” din Seini, înființată din inițiativa lui Alexe Berinde.

138. 1889 *martie 20, Oradea*. Adresa inspectorului școlar diecezan Paul Vela către Gavril Lazăr de Purcăreți, protopopul districtului Carei, prin care îi cere luarea măsurilor necesare studierii limbii materne române în școlile confesionale din protopopiat.

139. 1889 *decembrie 31, Hotoan*. Protocolul parohiei Hotoan referitor la moartea marelui nostru poet Mihai Eminescu (Fragment).

140. 1890 *aprilie 3, Sanislău*. Protocolul ședinței ținută la Carei în 27 martie 1890, în care s-au discutat măsurile ce trebuiau luate în vederea ajutorării gimnaziului românesc din Beiuș, a cărui situație era periclitată de politica opresivă a guvernului maghiar.

141. 1890 *iulie 22, Carei*. Convocatorul și programul adunării generale a „Reuniunii învățătorilor români sătmăreni”, ce urma să se desfășoare în 12 august 1890 la Doba.

142. 1891 *ianuarie 24, Bicsad*. Flîngerea preotului Gavril Szabo din Bicsad adresată arhidiaconului părților sătmărene, în privința greutăților întâmpinate din partea autorităților pentru zidirea bisericii noi din comună, solicitînd intervenția acestuia la vicecomite.

143. 1891 *februarie 19, Baia Mare*. Raportul căpitanului șef Schönher Antal înaintat primarului Orașului Baia Mare, privind desfășurarea conferinței intelectualilor români din comitatele Satu Mare și Sălaj, ținută la 17 februarie 1891, în sala restaurantului din Baia Mare.

144. 1891 *august 27, Satu Mare*. Știre apărută în ziarul „Szamos” privind suspendarea dreptului dr. Vasile Lucaciu de a mai conduce „Revista Catolică” din Satu Mare.

145. 1892 *ianuarie 5, Somcuta Mare*. Convocator al conferinței electorale a alegătorilor români din comitatul Satu Mare pentru adunarea ce urma să aibă loc la Seini la 14 ianuarie 1892.

146. 1892 *iunie 16, Pir*. Adresa de adeziune a românilor din Pir, Pățelușa și Sărvăzel față de „Memorand” și delegația care l-a dus la Viena.

147. 1892 *iunie 26, Hotoan*. Declarația de adeziune la „Memorand” a locuitorilor români din localitatea Hotoan.

148. 1892 *septembrie 12*. Circulara adresată clerului, inteligenței și tuturor românilor spre a merge, în semn de solidaritate cu Vasile Lucaciu, care a fost suspendat de autorități din oficiul său parohial, în pelerinaj la Sisești, pe data de 20 septembrie 1892.

149. 1892 *septembrie 29, Dej*. Circulara Comitetului executiv al P.N.R. prin care se solicită adeziunea la „Protestul” adoptat în adunarea celor 10 000 de români desfășurată la Sisești în 20 septembrie 1892, protest ce condamnă atitudinea ostilă a episcopului Ioan Sabo al Gherlei față de activitatea memorandistă a dr. Vasile Lucaciu.

150. 1892 *octombrie 25, Hotoan*. Declarația de solidaritate a locuitorilor din Hotoan cu dr. Vasile Lucaciu, în urma suspendării acestuia din postul de preot al Siseștilor.

151. 1892 *(octombrie), Iojib*. Răspunsul preotului Constantin Lucaciu din Iojib la adresa episcopiei din Gherla nr. 6677 din 5 octombrie 1892, privind participarea sa la solemnitățile organizate la Sisești.

152. 1892 *noiembrie 23, Apa*. Circulara lui Iosif Pop Lemeni adresată preoților din districtul Seini, prin care face cunoscut ordinul episcopului de Gherla privind măsurile ce trebuiau luate în urma suspendării dr. Vasile Lucaciu din postul de preot al Siseștilor.

153. 1892 *decembrie 29, Carei*. Ordin circular al vicecomitelui comitatului Satu Mare adresat primpretorilor și primarilor, prin care se dispune confiscarea exemplarelor din „Memorand” și „Replică la problema românilor din Ardeal și Ungaria”, tipărite și răspindite în Imperiul Austro-Ungar.

154. *(1892 decembrie Hotoan.)* Protocolul parohiei Hotoan referitor la mișcarea memorandistă (Fragmente).

155. 1893 *ianuarie 29, Satu Mare*. Vasile Lucaciu în fața Tribunalului regal, articol apărut în ziarul „Szamos” cu privire la procesul intentat acestuia pentru calomnierea publică a guvernului ungar.

156. 1893 *iunie 4, Carei*. Procesul verbal al interogatoriului luat la judecătoria din Carei lui Gavril Lazăr de Purcăreți, în legătură cu participarea sa la acțiunile de tipărire și răspindire a „Memorandului”.

157. 1893 iulie 2, *Hotoan*. Scrisoarea învățătorului Teodor Medan din Hotoan, către Comitetul Central al despărțământului XVI sălăjan al „Astrei”, în care face cunoscute strădaniile sale pentru progresul învățământului românesc în zona sa de activitate.
158. 1893 iulie 15, *Hotoan*. Adresa preotului Vasile Pățcașiu din Hotoan prin care comunică președintelui despărțământului XVI sălăjan al „Astrei”, că raportul său privind desfășurarea învățământului în districtul protopopesc al Eriului a fost publicat în „Gazeta Transilvaniei”.
159. 1893 iulie 20, *Ioșib*. Adresa lui Constantin Lucaciu, preot în Ioșib, către Iosif Pop Lemezi, protopopul Seiniului, în care îi comunică plecarea sa din parohie pentru a lua parte la Conferința delegaților alegătorilor români din Transilvania, ce urma a se ține la Sibiu, în data de 23 iulie 1893.
160. 1893 august 5, *Budapesta*. Dispoziția Ministrului de Interne ungar adresată prefectului Ujfalussy Sándor, de a fi urmărite gazetele românești introduse în comitatul Satu Mare.
161. 1893 decembrie 18, *Ioșib*. Adresa lui Constantin Lucaciu către protopopul Iosif Pop Lemeni, prin care-i aduce la cunoștință plecarea sa la Budapesta, să-și viziteze fratele întemnițat.
162. 1893 decembrie, *Hotoan*. Protocolul parohiei Hotoan referitor la situația politică a românilor ardeleni în anul 1893 (Fragment).
163. 1894 mai 6, *Hotoan*. Adresa de adeziune a locuitorilor din Hotoan la mișcarea memorandistă.
164. 1894 mai 6, *Homorodu de Mijloc*. Adresa de adeziune a intelectualilor români din cercul electoral Cărășeu față de membrii Comitetului Central al Partidului Național Român, improcesuați la Cluj în mai 1894.
165. 1894 mai 26, *Gherla*. Circulara episcopiei de Gherla prin care se interzice participarea preoților și învățătorilor la mișcările politice prilejuite de procesul memorandiștilor.
166. 1894 mai 30, *Tășnad*. Raportul lui Bölöni Bálint, primpretorul plășii Tășnad, către baronul Wesselényi Miklós, comitele suprem al comitatului Sălaj, privind starea de spirit a populației românești în contextul procesului intentat la Cluj fruntașilor mișcării memorandiste precum și persoanele din plasă care s-au deplasat acolo.
167. 1894 iunie 9, *Carei*. Raport al prefectului județului Satu Mare către ministrul de interne ungar asupra luptei naționale a românilor din acest județ.
168. 1894 noiembrie 26, *Ioșib*. Adresa lui Constantin Lucaciu prin care îi comunică lui Iosif Pop Lemeni, că în zilele de 27–29 noiembrie va lipsi din Ioșib, fiind plecat la Sibiu, pentru a lua parte la conferința generală a alegătorilor români din Transilvania și Ungaria.
169. 1894 noiembrie 28, *Budapesta*. Adresa ministrului de interne Hieronimy către prefectul județului Satu Mare, prin care îi atrage atenția asupra urmării îndeaproape a „agitațiilor” românilor.
170. <1894 decembrie, *Hotoan*>. Protocolul parohiei Hotoan referitor la situația politică a românilor ardeleni în anul 1894 (Fragment).

171. 1895 *ianuarie 26, Acîș*. Adresa de felicitare trimisă de Antoniu Băliban din Acîș către fruntașii români întemnițați la Vaș și Seghedin.

172. 1895 *aprilie 30, Oradea*. Circulara episcopiei de Oradea în care se face cunoscut ordinul Ministrului de Culte, privind interzicerea folosirii în școlile confesionale a unor tipări-turi editate de Liga culturală din București.

173. 1895 *iulie 30, Unimăt*. Circulara lui Grigore Pop din Unimăt prin care anunță că adunările generale ale despărțămintului sălăjan — chiorean al „Astrei” și „Reuniunii Femeilor Române Sălăjene” vor avea loc în ziua de 11 august la Șimleu Silvaniei.

174. <1895 *decembrie, Hotoan*>. Protocolul parohiei Hotoan, referitor la evenimentele mai importante ale anului 1895 (Fragment).

175. 1896 *ianuarie 2, Satu Mare*. Articol apărut în ziarul „Szamos” cu privire la demonstrația din București, prilejuită de sosirea dr. Vasile Lucaciu, după grație.

176. 1896 *februarie 2, Sărăuad*. Adresa de adeziune a locuitorilor din Sărăuad la linia politică promovată de dr. Ioan Rațiu și dr. Vasile Lucaciu în cadrul Partidului Național Român.

177. 1896 *aprilie 23, Racova*. Protocolul adunării cercului filial Supuru-Inferior al Reuniunii Învățătorilor Greco-Catolici din Arhidiaconatul Sătmarului, ținută în Racova la 23 aprilie 1896.

178. 1896 *iunie 11, Satu Mare*. Știre apărută în ziarul „Szamos” cu privire la numirea dr. Vasile Lucaciu ca predicator al bisericii catolice din București.

179. 1896 *iulie 11, Gherla*. Adresa lui Ioan Sabo, episcopul Gherlei, în care îi comunică lui Iosif Pop Lemeni, că serbările de la Șișești sînt interzise.

180. 1897 *iulie 12, Carei*. Convocatorul adunării generale a Reuniunii învățătorilor români sătmăreni, ce urma să se desfășoare în Media la 9 august 1897.

181. 1897 *iulie 22, Satu Mare*. Știre apărută în ziarul „Szamos” privind eșecul pelerinajului organizat la Șișești de Vasile Lucaciu, ca urmare a măsurilor de intervenție luate de autorități.

182. 1897 *august 2, Unimăt*. Consemnarea înscrierilor de membri și a taxelor achitate în adunarea despărțămintului XVI al „Astrei”.

183. 1897 *august 2, Unimăt*. Procesul verbal al adunării generale a despărțămintului XVI sălăjan-chiorean al „Astrei”.

184. 1898 *septembrie 18, Carei*. Adresa trimisă de Demetriu Kirvai protopopului Ludovic Rezei, prin care i se comunică acestuia alegerea sa ca președinte al cercului filial Supur al Reuniunii Învățătorilor Greco-Catolici din Arhidiaconatul Sătmarului.

185. 1898 *decembrie 15, Moftinu Mic*. Adresa directorului despărțămintului sătmărean al „Astrei” către protopopul Iosif Pop Lemeni din Apa, în care îi cere sprijin pentru înscrierea de noi membri.

186. 1898 *decembrie 15, Moftinu Mic*. Adresa trimisă de George Șuta, directorul despărțămintului Sătmar-Ugocea al „Astrei”, către protopopul din Carei, prin care îl roagă să intervină pe lângă preoții și poporenii din district pentru a se înscrie în număr cît mai mare în rîndurile asociației.

187. 1899 *iulie 12, Gherla*. Dispoziție a episcopului diecezei Gherla prin care se interzice ținerea adunării generale a despărțămintului Sătmar-Ugocea al „Astrei” în biserica din Seini.

188. 1899 *august 10, <Carei>*. Raportul Comitetului Central al Reuniunii Învățătorilor Greco-Catolici din Arhidiaconatul Sătmarului pe anul 1898/1899.

189. 1899 *octombrie 25, Unimăt*. Adresa lui Grigore Pop, protopopul Eriului, către Iuliu Pop, preot în Ady Endre, în care îi comunică faptul că despărțămintul XVI sălăjan al „Astrei” a instituit un concurs pentru cel mai bun învățător pe anul școlar 1898—1899.

190. 1900 *ianuarie 9, Moftinu mic*. Raport privind activitatea despărțămintului Sătmar-Ugocea al „Astrei” pe anul 1899.

191. 1900 *iunie 30, Gherla*. Circulara lui Ioan Sabo, episcopul Gherlei, în care comunică lui Iosif Pop Lemeni, că serbările de la Șișești din acest an sînt interzise, cerindu-i totodată să informeze despre acest lucru pe preoții și credincioșii din districtul său.

192. 1900 *iulie 5, Apa*. Circulara lui Iosif Pop Lemeni în care comunică ordinele episcopului din Gherla și ale ministrului de interne prin care sînt interzise pelerinajele la Șișești.

193. 1900 *noiembrie 20, Seini*. Adresa agenturii Seini a despărțămintului Sătmar-Ugocea al „Astrei”, prin care se solicită o sală de la școala din Seini, pentru a-și putea desfășura în bune condiții activitatea.

194. 1901 *ianuarie 13, Carei*. Hotărîrea vicecomitelui comitatului Satu Mare comunicată primpretorului plășii Carei, în legătură cu interzicerea adunării generale a despărțămintului Sătmar-Ugocea, proiectată a fi ținută la Sanislău.

195. 1901 *ianuarie 23, Moftin*. Raport de activitate al despărțămintului Sătmar-Ugocea al „Astrei” pe anul 1900, întocmit de George Șuta, directorul despărțămintului.

196. 1901 *februarie 6, Gherla*. Circulara episcopului Ioan Sabo al Gherlei prin care se interzic din nou pelerinajele la Șișești.

197. 1901 *februarie 7, <Sibiu>*. Procesul verbal al ședinței Comitetului Central al „Astrei” în care se ia spre știre raportul anual al despărțămintului Sătmar-Ugocea.

198. 1901 *februarie 17, Apa*. Circulara lui Iosif Pop Lemeni în care transmite tuturor preoților și credincioșilor din districtul Seini, că episcopia de Gherla a interzis din nou pelerinajele de la Șișești.

199. 1901 *iunie 7, Unimăt*. Circulara lui Grigore Pop adresată preoților din tractul protopopesc al Eriului, prin care solicită sprijinul acestora în vederea organizării adunării generale a „Societății pentru fond de teatru român”, care se va ține între 1--3 august 1901 la Șimleu.

200. 1901 *august 20, Sibiu*. Adresa Comitetului Central al „Astrei” în care, după ce se ia cunoștință de oprirea de către autoritățile comitatului Satu Mare a adunării cercuale din 2 august 1901 de la Sanislău, se indică, totodată, ca toate adunările despărțămintelor să fie notificate autorităților cu cel puțin 30 de zile înainte.

201. 1902 *iunie 20, Moftinu Mic*. Convocatorul și programul adunării generale a despărțămintului Sătmar-Ugocea al „Astrei”, ce urma să aibă loc la Turț în data de 10 august 1902.

202. 1902 iunie 26, Oradea. Circulara episcopiei de Oradea către protopopiatul Mădăras, în legătură cu transformarea școlii confesionale din Viile Satu Mare în școală de stat, exprimind opoziția episcopiei față de această măsură a autorităților.

203. <1903 decembrie, Hotoan>. Protocolul parohiei Hotoan referitor la evenimentele anului 1903 (Fragment).

204. 1904 aprilie 27, Pomi. Procesul verbal al ședinței comitetului despărțământului Sătmar-Ugocea al „Astrei”, ținută la Pomi.

205. 1904 mai 20, Sibiu. Adresa Comitetului Central al „Astrei” în care i se comunică lui George Șuta, că s-a luat act de procesul-verbal al ședinței comitetului cercual, ținută la Pomi în 27 aprilie 1904.

206. 1904 septembrie 2, Seini. Raportul pretorului plășii Seini adresat Prefecturii județului Satu Mare, privind mișcarea națională a românilor din plasă.

207. 1905 ianuarie 28, Borlești. Raport asupra activității despărțământului Sătmar-Ugocea al „Astrei” pe anul 1904, întocmit de George Șuta, directorul despărțământului.

208. 1905 august 12, Tâmaia. Adresa lui Romulus Marchiș, casierul despărțământului Sătmar-Ugocea al „Astrei”, către Comitetul Central al „Astrei”, în care comunică lista membrilor despărțământului care și-au achitat taxele.

209. 1905 noiembrie 1. Știre apărută în ziarul „Adevărul” privind adunarea organizată la Homorodu de Sus pentru obținerea votului universal.

210. 1906 iunie 25, Sanislău. Prospectul și coala de subscriere pentru înființarea băncii românești „Arina” din Sanislău.

211. 1907 aprilie 7, Tășnad. Protestul românilor din zona Tășnadului împotriva Legii școlare Apponyi.

212. 1907 iunie 12, Oradea. Dispoziția episcopului Demetriu Radu adresată oficiului protopopesc greco-catolic din Carei, de a fi luate măsuri corespunzătoare pentru buna desfășurare a procesului de învățământ în școlile confesionale greco-catolice din Ghenci, Moftinu Mic, Sinmiclăuș, Tiream și Carei.

213. 1907 iunie 23, Șimleu Silvaniei. Anunț privind colectarea ajutoarelor materiale din fostul comitat Satu Mare, pentru văduvele și orfanii țăranilor români uciși în marea răscăladă țărănească de la 1907 din România.

214. <1907> iulie 14, Santău. Lista membrilor despărțământului Tășnad al „Astrei”, care și-au achitat taxele pe anii 1907 și 1908.

215. 1907 iulie 14, Santău. Procesul verbal al primei adunări generale a despărțământului Tășnad al „Astrei”.

216. 1907 august 11, Mocira. Protocolul adunării generale a despărțământului Sătmar-Ugocea al „Astrei”, ținută în 11 august 1907 la Mocira.

217. 1907 august 11, Borlești-Șișești. Raportul Comitetului Central al despărțământului Sătmar-Ugocea al „Astrei”, prezentat de dr. Vasile Lucaciu în adunarea generală ținută la Borlești.

218. 1907 septembrie 14, *Tășnad*. Adresa dr. Coriolan Steer prin care comunică Comitetului Central al „Astrei”, că a expediat procesul verbal al adunării despărțământului precum și suma de 780 coroane, reprezentând taxele de membri.

219. 1907 septembrie 16, *Borlești*. Scrisoarea trimisă de George Șuta, directorul despărțământului Sătmar-Ugocea, al „Astrei”, lui Vasile Lucaciu, prin care îi solicită colaborarea și pe mai departe în cadrul asociației.

220. 1907 octombrie 17, *(Sibiu)*. Procesul verbal al primei adunări a despărțământului Tășnad al „Astrei”, ținută în 14 iulie 1907 în Santău.

221. 1907 octombrie 22, *Sibiu*. Adresa Comitetului Central al „Astrei” prin care i se comunică lui Demetriu Coroianu, că s-a luat act cu aprobare de procesul verbal al ședinței despărțământului Tășnad din 14 iulie 1907 ținută la Santău, atrăgându-i-se atenția asupra problemei înființării bibliotecilor populare și a ținerii prelegerilor pentru săteni.

222. 1907 noiembrie 12, *Borlești*. Adresa lui George Șuta, directorul despărțământului Sătmar-Ugocea al „Astrei”, către Comitetul Central al „Astrei”, în care expune motivul întârzierii raportului ședinței de la Mocira, deoarece secretarul despărțământului, dr. Vasile Lucaciu, fiind candidat și apoi ales deputat de Beiuș, nu a putut redacta raportul.

223. 1907 noiembrie 30, *Sibiu*. Procesul verbal al adunării Comitetului Central al „Astrei” în care se ia act de procesul verbal al adunării generale al despărțământului Sătmar-Ugocea din 11 august 1907 și de donația lui Ioan Pop din Turț.

224. 1907 decembrie 4, *Sibiu*. Adresa Comitetului Central al „Astrei”, către George Șuta, directorul despărțământului Sătmar-Ugocea, în care îi aduce la cunoștință că s-a luat act de procesul verbal al adunării ceruale ținută în 11 august la Mocira, aducând mulțumiri lui Ioan Pop pentru donația de 100 coroane, destinată ajutorării bibliotecilor populare.

225. 1908 martie 8, *Tășnad*. Adresa lui Coriolan Steer, secretarul despărțământului Tășnad, prin care cere Comitetului Central al „Astrei” cărți populare necesare înființării unei biblioteci, precum și diplomele de membri pe viață a patru persoane, care și-au achitat taxele.

226. 1908 martie 12, *Tășnad*. Prospect, coală de subscriere precum și adresa însoțitoare pentru înființarea băncii românești „Vulturul” din Tășnad.

227. 1908 iunie 5, *Sibiu*. Decizie a Comitetului Central al „Astrei” privind trimiterea tuturor publicațiilor disponibile despărțământului Tășnad.

228. 1908 iunie 27, *Sibiu*. Adresa Comitetului Central al „Astrei” către Demetriu Coroianu, directorul despărțământului Tășnad, în care îi comunică faptul că s-a hotărât expedierea cărților cerute pentru înființarea unei biblioteci populare.

229. 1908 iunie 30, *(Sibiu)*. Consemnarea publicațiilor „Astrei” dăruite despărțământului Tășnad pentru înființarea unei biblioteci populare.

230. 1908 iulie 12, *(Eriu)-Sincrai*. Apelul lui Ioan Fărcașiu, preotul greco-catolic din Eriu-Sincrai, adresat preotului Iuliu Pop din parohia Mecentiu, de a participa în număr cât mai mare la adunarea despărțământului Tășnad al „Astrei”, care va avea loc la Unimăt, în 19 iulie, prilej cu care să-l sărbătorească și pe protopopul Grigoriu Pop, ce împlinea 25 de ani de la ordinarea lui ca preot.

231. 1908 *iulie 13*, <Sibiu>. Adresa Comitetului Central al „Astrei” prin care i se comunică lui Coriolan Steer, secretarul despărțământului Tășnad, că i-au fost expediate 132 de exemplare din cărțile editate de asociație precum și 387 numere din revista „Țara Noastră”, pentru a fi împărțite poporului sau pentru constituirea de biblioteci populare.
232. 1908 *iulie 28*, Amași. Adresa lui Cornel Dărăbant din Amaș referitoare la decizia Comitetului administrativ comitatens, prin care limba maghiară a devenit limbă de propunere în școala din Amași.
233. 1908 *august 7*, Borlești. Adresa directorului despărțământului Sătmar-Ugocea al „Astrei”, George Șuta, prin care îi comunică protopopului din Mădăras, Ludovic Mărcuș, date în legătură cu adunarea generală a despărțământului, ce urma să aibă loc în Sătmărel la 30 august 1908.
234. 1908 *august 13*, Borlești. Scrisoarea trimisă de George Șuta, directorul despărțământului Sătmar-Ugocea al „Astrei”, către Romulus Marchiș, arhidiaconul părților sătmărene, prin care îl roagă să mobilizeze toți cărturarii în vederea participării la adunarea anuală a asociațiunii, ce se va ține în Sătmărel la 30 august 1908.
235. 1908 *august 26*, <Sibiu>. Adresa trimisă de Iosif Șterca Șuluțiu, președintele „Astrei”, către dr. Coriolan Steer, directorul despărțământului Tășnad, în care îi comunică expedierea diplomelor de membri pe viață lui V. Mureșan, Grigore Pop, George și Ioan Filep.
236. 1909 *februarie 19*. Articol publicat în „Adevărul” de către militantul socialist sătmărean Vasile Roca din Cărășeu.
237. 1909 *august 31*, Baia Mare. Proces-verbal de constituire a Partidului Național Român comitatens Satu Mare.
238. 1909 *decembrie 15*, Satu Mare. Protocolul ședinței extraordinare a Comitetului despărțământului Sătmar-Ugocea al „Astrei” ținută la Satu Mare în 15 decembrie 1909.
239. 1910 *ianuarie 13*, Amași. Adresa preotului Cornel Dărăbant din Amași către oficiul protopopesic din Mădăras, în care cere să medieze pentru tinărul Alexandru Bretan, exclus din seminarul de la Satu Mare, pentru că a refuzat să cinte imnul revoluției maghiare de la 1848.
240. 1910 *ianuarie 29*, <Sibiu>. Adresa Comitetului Central al „Astrei” prin care se aprobă hotărârile cuprinse în procesul verbal al ședinței Comitetului despărțământului Sătmar-Ugocea, ținută în Satu Mare la 15 decembrie 1909.
241. 1910 *mai 10*, Tășnad. Convocator al conferinței Clubului electoral românesc cerual Tășnad, ce urma să aibă loc în 20 mai 1910, în localul băncii „Vulturul”.
242. 1910 *mai 15*, Sătmărel. Proces-verbal de constituire a secției locale a Partidului Național Român în comuna Sătmărel.
243. 1910 *iunie 23*, Seini. Convocatorul și programul adunării generale a „Reuniunii învățătorilor români din comitatele Satu Mare și Ugocea”, ce urma să aibă loc în data de 4 august 1910 la Negrești (Țara Oașului).
244. 1911 *iunie 22*, Seini. Convocator al celei de-a XIV-a adunări generale ordinare a „Reuniunii învățătorilor greco-catolici din comitatele Sătmar și Ugocea”, ținută la 10 august 1911 la Seini.

245. 1911 august 1, Craidorolț. Adresa lui Constantin Lucaciu prin care cere o participare cit mai numeroasă la a XIV-a adunare generală a Reuniunii învățătorilor români sătmăreni.

246. 1911 octombrie 11, Satu Mare. Protocolul conferinței Comitetului comitatens Satu Mare al Partidului Național Român în cauza convocării unei mari adunări de protest împotriva legii electorale.

247. 1911 noiembrie 5, Carei. Articol apărut în „Szatmármegeyi Közlöny“ privind adunarea populară românească ce a avut loc la 25 octombrie 1911 la Seini, la care au luat parte fruntași ai Partidului Național Român din Transilvania.

248. 1911 noiembrie 29, Satu Mare. Adresa inspectorului școlar regal Bodnár György din Satu Mare, către episcopul diecezei greco-catolice de Oradea, în care îi cere să se ia măsuri împotriva preotului Constantin Lucaciu din Craidorolț, de a nu mai preda pe viitor în limba română și a nu mai face notări în jurnalul școlar în altă limbă decât maghiara.

249. 1912 mai 10, Carei. Apel adresat de Romulus Marchiș, protopopul districtului Careii Mari, către toți preoții din parohiile anexate cu forța la episcopia greco-catolică maghiară de Hajdudorog, de a participa, împreună cu cite doi delegați și cu protopopul districtual, la conferința generală a credincioșilor greco-catolici din Mitropolia de Alba Iulia și Făgăraș, ce se va ține la 29 mai, la Alba Iulia.

250. 1912 mai 20, Gherla. Apel al clerului și intelectualității din Gherla în care se cere o participare cit mai numeroasă la adunarea de la Alba Iulia, din data de 29 mai 1912, pentru a protesta împotriva nou înființatei episcopiei maghiare de Hajdudorog.

251. 1912 mai 22, Oradea. Scrisoarea lui Romulus Marchiș în care îi comunică preotului din Ghenci, că adunarea de protest împotriva episcopiei maghiare de Hajdudorog va avea loc în 29 mai 1912, la Alba Iulia.

252. 1912 mai 22, Oradea. Adresa semnată de Romulus Marchiș și George Șuta prin care protopopul din Ilva Mare este invitat să participe la adunarea de protest împotriva episcopiei de Hajdudorog, ținută la Alba Iulia în 29 mai 1912.

253. 1912 iunie 14, Craidorolț. Convocatorul și programul adunării generale a „Reuniunii învățătorilor români din comitatele Satu Mare și Ugocea“, care urma să aibă loc în Seini la 27 iunie 1912 .

254. 1912 iunie 14, Posta. Scrisoarea lui Ștefan Pop din Posta adresată lui Constantin Lucaciu, în care îi comunică data adunării generale a Reuniunii învățătorilor români sătmăreni.

255. 1912 august 3, Craidorolț. Scrisoarea lui Constantin Lucaciu către Ioan Mihalca din Sătmărel, prin care îl convoacă la o consfătuire intimă, ce urma să aibă loc în 9 august 1912 la Satu Mare.

256. 1912 august 4, Arad. Articol apărut în ziarul „Românul“ privind adunările de protest ale românilor sătmăreni împotriva anexării lor la episcopia maghiară de Hajdudorog.

257. 1912 august 10, Satu Mare și Carei. Scrisoarea de protest a românilor sătmăreni împotriva înființării episcopiei maghiare de Hajdudorog.

258. 1912 august 12, Dej. Scrisoarea deputatului dr. Teodor Mihali adresată protopopului Alexa Pop din Sanislău, în care îi transmite instrucțiuni privind programul adunărilor populare proiectate a se ține în zilele de 18–22 august 1912.

269. 1912 august 20, *Doba*. Procesul verbal și moțiunea adunării de protest a românilor sătmăreni împotriva înființării episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdudorog.

260. 1912 august 30, *Carei*. Apelul protopopului Romulus Marchiș către preoții din district, de a participa la conferința extraordinară protopopească ce urma a se ține la 5 septembrie în Carei, în chestiunea protestului față de încorporarea unor parohii românești la episcopia nou înființată de Hajdudorog.

261. <1912 august, *Sanislău*>. Protestul redactat de protopopul Alexa Pop din Sanislău împotriva anexării parohiilor românești din districtul său la episcopia de Hajdudorog.

262. 1912 septembrie 3, *Oradea*. Adresa episcopiei din Oradea în care protopopul Alexa Pop din Sanislău este sfătuit să redacteze un alt protest, mai puțin vehement, împotriva noii episcopii de Hajdudorog.

263. 1912 septembrie 10, *Vetiș*. Scrisoarea lui Ioan Ardeleanu către Constantin Lucaciu, în legătură cu adunarea de protest împotriva episcopiei de Hajdudorog, ce urma să aibă loc în 21 septembrie 1912 la Vetiș.

264. 1912 septembrie 26, *Craidorolț*. Adresa lui Constantin Lucaciu, preotul român greco-catolic din Craidorolț, către Comandamentul jandarmeriei Arad, în care comunică faptul că numele românești de familie nu pot fi traduse în limba maghiară în actele oficiale de stare civilă.

265. 1912 septembrie 30, *Borlești*. Scrisoarea lui George Șuta către Constantin Lucaciu, preotul din Craidorolț, prin care îi solicită participarea la conferința despărțământului Sătmărugea al „Astrei” din 9 octombrie și întocmirea unui proiect privind constituirea a trei despărțăminte noi în locul celui vechi.

266. 1912 octombrie 16, *Satu Mare*. Știre apărută în ziarul „Szamos” potrivit căreia primpretorul plășii Carei a confiscat manualele românești după care învățătorul din Dindești predă elevilor, înaintind, în același timp, o reclamație împotriva acestuia și a comitetului școlar din localitate.

267. 1912 noiembrie 15, <*Craidorolț*>. Scrisoarea lui Constantin Lucaciu adresată unui preot român, în care își expune poziția în privința întrebuirii limbii române în actele oficiale.

268. 1912 noiembrie 28, *Seini*. Protocolul adunării de constituire a despărțământului Seini al „Astrei”, ținută în 28 noiembrie 1912 la Seini.

269. 1912 decembrie 19, *Blaja*. Scrisoarea lui Teodor Mureșan învățător în Blaja, adresată Comitetului Central al „Astrei”, prin care solicită expedierea diplomei de membru pe viață.

270. 1912 decembrie 26, <*Sibiu*>. Adresa Comitetului Central al „Astrei” către directorul despărțământului Seini, în care comunică luarea la cunoștință a procesului verbal al adunării cercuale a despărțământului Seini.

271. 1912 decembrie 26, *Borlești*. Raportul lui George Șuta, delegat al Comitetului Central al „Astrei”, privind adunarea de constituire a despărțământului Seini.

272. 1912 decembrie 31, *Dej*. Invitație adresată lui Constantin Lucaciu de a participa la ședința Comitetului executiv al Partidului Național Român, ce urma să aibă loc în ziua de 12 ianuarie 1913, la Budapesta.

273. <1912 decembrie, Craidorolț> Convocatorul și programul adunării generale a Reuniunii învățătorilor români din comitatele Satu Mare și Ugocea, care urma să se desfășoare la 10 ianuarie 1913 în Baia Mare.

274. <după 1912> *Budapesta*. Lista abonaților din comitatul Satu Mare la ziarul „Românul” din Arad.

275. 1913 ianuarie 4, <Sibiu>. Procesul verbal al ședinței Comitetului Central al „Astrei” din 4 ianuarie 1913, privind constituirea despărțământului Seini.

276. 1913 ianuarie 16, *Sătmărel*. Adresa preotului Ioan Mihalca către episcopia de Hajdudorog, în legătură cu protestele locuitorilor români din Sătmărel împotriva nou înființatei dieceze maghiare.

277. 1913 ianuarie 31, *Sătmărel*. Adresa preotului din Sătmărel, Ioan Mihalca, către episcopul de Hajdudorog, în care protestează împotriva introducerii limbii maghiare în corespondența oficială.

278. 1913 februarie <10>, *Seini*. Hotărîrea primpretorului plășii Seini în privința cererii adresate de George Șuta. președintele despărțământului Seini al „Astrei”, de a se aproba ținerea unor prelegeri populare în comunele plășii.

279. <1913> februarie 27, *Culciu Mare*. Carte poștală a lui Ioan Ternovan adresată lui Alexa Pop din Sanislău, în care relatează despre modul cum a fost primit Göncki Pál, reprezentantul episcopului de Hajdudorog, în parohiile Culciu Mare, Sătmărel și Petin.

280. 1913 martie 5, *Satu Mare*. Protocol luat în ședința comisiei de 50 de membri, aleasă în adunarea de la Alba Iulia, în problema situației parohiilor anexate episcopiei greco-catolice de Hajdudorog.

281. 1913 martie 6, *Carei*. Hotărîrea vicecomitelui comitatului Satu Mare în privința recursului lui George Șuta, președintele despărțământului Seini al „Astrei”, împotriva hotărîrii primpretorului plășii Seini de a se interzice organizarea unor prelegeri populare.

282. 1913 aprilie 6, *Doba*. Scrisoarea lui Mihai Ciurdariu din Doba adresată lui Alexa Pop din Sanislău, prin care cere instrucțiuni în vederea salvării parohiei de anexarea la dieceza de Hajdudorog, eventual să fie prezentat acest caz Partidului Național Român din Transilvania.

283. 1913 aprilie 9, *Gherla*. Adresa episcopiei din Gherla către Constantin Lucaciu, în care i se atrage din nou atenția de a nu folosi limba română în școala de stat din Craidorolț deoarece contravine legislației școlare maghiare.

284. 1913 <după 11 aprilie>, *Doba*. Scrisoarea lui Mihai Ciurdariu adresată lui Alexa Pop din Sanislău, despre vizita reprezentantului episcopiei de Hajdudorog în parohia Doba, la 30 martie 1913.

285. 1913 aprilie 12, *Carei*. Scrisoarea arhidiaconului Romulus Marchiș adresată Procuraturii regale din Satu Mare, prin care solicită lămuriri privind cauzele arestării preventive a parohului George Mureșan din Moftinu Mic și a celor 14 credincioși.

286. 1913 aprilie 13, *Craidorolț*. Telegrama trimisă de Constantin Lucaciu, în numele românilor sătmăreni, papei de la Roma, în legătură cu episcopia maghiară de Hajdudorog.

287. 1913 *aprilie 13, Culciu Mare*. Scrisoarea lui Ioan Ternovan către Constantin Lucaciu, în care îi înfățișează situația gravă în care se află parohiile românești încorporate episcopiei de Hajdudorog.

288. 1913 *aprilie 14, Satu Mare*. Răspunsul procurorului regal Jakó Sándor adresat arhidiaconului Romulus Marchiș, privind capetele de acuzare ridicate împotriva preotului greco-catolic George Mureșan din Moftinu Mic și a celor 14 credincioși din localitate.

289. 1913 *aprilie 15, Carei*. Răspunsul lui Romulus Marchiș înaintat episcopului Antal de Hajdudorog, în care face observații critice cu privire la arestarea abuzivă a preotului George Mureșan din Moftinu Mic și solicită intervenție în vederea eliberării celui în cauză.

290. 1913 *aprilie 20, Ungvár*. Răspunsul episcopului de Hajdudorog către arhidiaconul Romulus Marchiș, în care înfierează atitudinea preotului greco-catolic George Mureșan din Moftinu Mic, solicitând totodată sprijin în scopul menținerii ordinii și liniștii în parohiile românești anexate.

291. 1913 *aprilie 22, Doba*. Scrisoarea preotului Mihai Ciurdariu din Doba adresată protopopului Alexa Pop din Sanislău, în care relatează despre vizita vicarului Iaczkovics în parohia Doba.

292. 1913 *aprilie 22, Craidorolț*. Adresa lui Constantin Lucaciu către episcopia din Gherla, în care protestează împotriva introducerii abuzive a limbii maghiare în școlile de stat din localitățile românești.

293. 1913 *aprilie 27, Seghedin*. Carte poștală expediată de Mihai Ciurdariu, din închisoarea de stat din Seghedin, lui Alexa Pop din Sanislău.

294. 1913 *mai 3, Blaja*. Scrisoarea lui Teodor Mureșan, învățător în Blaja, prin care cere pentru a doua oară să i se trimită diploma de membru pe viață al „Astrei”, deoarece și-a achitat taxa încă în cursul anului trecut.

295. 1913 *mai 14, Băsești*. Invitație adresată lui Constantin Lucaciu de a lua parte la ședința Comitetului Central executiv al Partidului Național Român, ce urma să se desfășoare în 22 mai 1913 la Cluj.

296. 1913 *iunie 3, Gherla*. Scrisoarea episcopului Vasile al Gherlei către Vasile Pop, administratorul oficiului protopopesic al Eriului, în care dispune luarea măsurilor necesare împotriva preotului Constantin Lucaciu din Craidorolț, care agită credincioșii români împotriva noii episcopii de Hajdudorog.

297. 1913 *iunie 4, Seini*. Hotărîrea primpretorului plășii Seini prin care respinge cererea locuitorului Augustin Popan din Seini de a ține prelegeri populare în comunele plășii.

298. 1913 *iunie 18, Orașu Nou*. Hotărîrea primpretorului plășii Oaș prin care respinge cererea lui George Șuta, directorul despărțămîntului Seini al „Astrei”, de a organiza prelegeri populare în comunele din Oaș.

299. 1913 *iunie 20, Seghedin*. Scrisoarea adresată de Mihai Ciurdariu din închisoarea de stat de la Seghedin, lui Alexa Pop din Sanislău, în care face referiri la regimul de detenție și la problemele care-l frământau.

300. 1913 iulie 11, *Borleşti*. Adresa lui George Şuta, directorul despărţământului Seini, în care informează Comitetul Central al „Astrei” despre pedicile puse de autorităţi în ţinerea prelegerilor populare.

301. 1913 iulie 22, *Tăşnad*. Adresa lui dr. Coriolan Steer din Tăşnad către Comitetul Central al „Astrei”, în care cere lista membrilor despărţământului Tăşnad şi cărţi editate de asociaţie.

302. 1913 iulie 27, *Santău*. Lista membrilor despărţământului Tăşnad al „Astrei” pe anul 1912.

303. 1913 august 31, *Apa*. Raport despre prelegerile populare ţinute în decursul anului 1913, în comunele româneşti din comitatul Ugocea.

304. 1913 octombrie 4, *(Sibiu)*. Circulara Comitetului Central al „Astrei” către directorul despărţământului Sătmar, în care îl informează despre programul conferinţelor conferenţiarului agronomic în nord-vestul Transilvaniei.

305. 1913 noiembrie 11, *Arduş*. Adresa directorului despărţământului Sătmar al „Astrei” către Constantin Lucaciu, în care face un apel călduros ca să îndemne poporul să participe în număr cit mai mare la prelegerile pe care conferenţiarul agronomic al „Asociaţiunii” le va ţine în zilele de 8—12 decembrie pe teritoriul despărţământului.

306. 1913 decembrie 26, *Seini*. Lista membrilor vechi ai despărţământului Seini al „Astrei”, care şi-au achitat taxele pentru anul 1913.

307. 1914 ianuarie 11, *Borleşti*. Raportul directorului George Şuta despre activitatea desfăşurată de despărţământul Seini al „Astrei” în cursul anului 1913.

308. 1914 februarie 27, *Satu Mare*. Articol apărut în ziarul „Szamos” pe marginea declaraţiei făcute de Vasile Lucaciu cu privire la atentatul de la Debreţin, îndreptat împotriva episcopului de Hajdudorog.

309. *(1914 februarie — martie, Tăşnad)*. Adresa dr. Coriolan Steer către Comitetul Central al „Astrei”, prin care face cunoscut că trimite raportul despărţământului Tăşnad al „Astrei” pe anul 1913 precum şi lista membrilor care şi-au achitat taxele pe 1914, cerind totodată lista membrilor ordinari şi ajutători de pe anul 1913.

310. 1914 martie 3, *Tăşnad*. Lista membrilor despărţământului Tăşnad al „Astrei” pe anul 1913, care şi-au achitat taxele şi pe anul 1914.

311. 1914 martie 10, *(Sibiu)*. Adresa Comitetului Central al „Astrei” către George Şuta, în care i se aduce la cunoştinţă că s-a luat act de raportul despărţământului Seini.

312. 1914 *(înainte de aprilie 15, Satu Mare)*. Apelul Comitetului Central al despărţământului Sătmar al „Astrei” adresat intelectualilor români din comitat, de a se înscrie în asociaţie şi a sprijini material şi moral propăşirea culturală a poporului român.

313. 1914 iulie 12, *Seini*. Proces-verbal al adunării despărţământului Seini al „Astrei”, ţinută în 12 iulie 1914 la Seini.

314. 1915 ianuarie 24 — *(Seini)*. Lista membrilor despărţământului Seini al „Astrei” care şi-au achitat taxele de membru pe anul 1914.

315. 1915 *iulie 16, Tâșnad*. Adresa lui Patriciu Sfura, casierul despărțămintului Tâșnad al „Astrei”, prin care trimite lista membrilor ordinari care și-au achitat taxele.

316. 1915 *octombrie 5, Satu Mare*. Articolul apărut în ziarul „Szatmár és vidéke” referitor la dezbaterile din adunarea generală comitatensă pe marginea ajutării satelor din Carpați și realizării unui nou împrumut de război precum și la adoptarea unei atitudini față de Vasile Lucaciu.

317. 1915 *decembrie 16, Seini*. Adresa despărțămintului Seini către Comitetul Central al „Astrei”, în care sînt înfățișate greutățile ce stau în calea bunei desfășurări a activității despărțămintului.

318. 1916 *ianuarie 31, Sibiu*. Adresa Comitetului Central al „Astrei” către Eugen Dredean, preot în Tîrșolț, în care se comunică faptul că i s-a eliberat un duplicat al diplomei de membru pe viață al Asociațiunii.

319. 1916 *februarie 26, Doba*. Adresa preotului Mihai Ciurdariu din Doba în care arată că, nici pînă la acea dată, românii din Doba nu voiau să recunoască jurisdicția episcopiei mghiare de Hajdudorog.

320. 1916 *mai 7, Baia Mare*. Raportul primpretorului plășii Baia Mare adresat comitetului suprem al comitatului Satu Mare, cuprinzînd date și referiri la viața și activitatea dr. Vasile Lucaciu.

321. 1917 *(aprilie – mai) Sibiu*. Lista membrilor „Astrei” din despărțămintul Seini.

322. 1917 *octombrie 1, Șimleu Silvaniei*. Apel pentru stringerea de fonduri în vederea înființării unui internat de elevi români la Șimleu Silvaniei.

323. 1918 *iulie 20, Șimleu Silvaniei*. Adresa semnată de Alexandru Gheție prin care membrii fondatori și pe viață ai internatului de băieți „George Pop de Băsești” sînt convocați pe data de 25 iulie 1918, pentru primirea și subscrierea literelor fundamentale ale internatului.

324. 1918 *octombrie 18, Budapesta*. Declarația de autodeterminare a națiunii române din Transilvania, elaborată în ședința Comitetului executiv al P.N.R. de la Oradea din 12 octombrie 1918 și prezentată în Parlamentul de la Budapesta în 18 octombrie de către Alexandru Vaida-Voevod.

325. 1918 *(noiembrie 1), Satu Mare*. Apel lansat de conducerea Partidului Social-Democrat din Satu Mare, prin care cheamă muncitorii să se înroleze sub steagul social-democrației și să participe cu toții la adunarea din 3 noiembrie 1918, ce urma a fi organizată în sala de ședințe a primăriei orașului.

326. 1918 *noiembrie 3, Dej*. Directiva Consiliului Național Român Central privind modul în care trebuie să se acționeze pentru alegerea consiliilor naționale locale și a gărzilor naționale române.

327. 1918 *noiembrie 5, Carei*. Raport prezentat de Romulus Marchiș, arhidiaconul comitatului Satu Mare, episcopului de Hajdudorog, în care înfățișează agitațiile și tulburările ivite în parohiile românești anexate diecezei de Hajdudorog din cauza calendarului gregorian. Soli-cită, în interesul menținerii liniștii și ordinii, restabilirea temporară a vechiului calendar iulian.

328. 1918 *noiembrie 6, Baia Mare*. Chemare lansată de Comitetul comitatens Sătmar al Partidului Național Român de a se participa la conferința din 12 noiembrie 1918, în vederea constituirii Consiliului Național Român comitatens și a Consiliului Militar Român comitatens.

329. 1918 noiembrie 6, Oradea. Circulara episcopului din Oradea prin care se anunță hotărârea de a reintroduce limba română în școlile elementare în contextul politic și național creat de descompunerea monarhiei dualiste austro-ungare, precum și măsurile organizatorice care trebuiesc luate pentru buna funcționare a sistemului școlar românesc.
330. 1918 noiembrie 7, Rușeni. Protocolul adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Rușeni și a Gărzii Naționale Române locale.
331. 1918 noiembrie 8, Lipău. Procesul verbal al adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Lipău și a Gărzii Naționale Române locale.
332. 1918 noiembrie 10, Trip. Procesul verbal al adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Trip.
333. 1918 noiembrie 10, Valea Vinului. Proces-verbal încheiat cu ocazia primei ședințe a Consiliului Național Român comunal Valea Vinului, în care s-a aprobat lista membrilor Gărzii Naționale Române din localitate.
334. 1918 noiembrie 10, Cărdășeu. Procesul verbal al adunării de constituire a Consiliului Național Român local Cărdășeu.
335. 1918 noiembrie 10, Culciu Mare. Protocolul adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Culciu Mare.
336. 1918 noiembrie 11, Culciu Mic. Protocolul adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Culciu Mic.
337. 1918 noiembrie 12, Baia Mare. Lista membrilor Consiliului Național Român comitatens Satu Mare.
338. 1918 noiembrie 13, Satu Mare. Proces-verbal al adunării românilor din Satu Mare și împrejurimi în care aceștia au hotărât să jure credință C.N.R.C. de la Arad, să trăiască în bună înțelegere cu celelalte naționalități, dezlipirea parohiilor anexate cu forța la episcopia de Hajdudorog și revenirea lor în cadrul episcopiiilor greco-catolice de Oradea și Gherla, promovarea învățămîntului românesc în școlile normale și medii, participarea la adunarea de la Cluj ș.a.
339. 1918 noiembrie 14, Boghiș. Proces-verbal al adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Boghiș și a Gărzii Naționale Române locale.
340. 1918 noiembrie 17, Potâu. Proces-verbal al adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Potâu și a Gărzii Naționale Române locale.
341. 1918 noiembrie 17, Doba. Proces-verbal al adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Doba.
342. 1918 noiembrie 19, Borlești. Proces-verbal al adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Borlești.
343. 1918 noiembrie 21, Arad. Articol apărut în ziarul „Românul” în care se relatează despre desfășurarea adunării de constituire a Consiliilor Naționale Române cercuale Satu Mare, Ardud, Cinghir, Țara Oașului și orașul Satu Mare, hotărîndu-se, totodată, și dezlipirea parohiilor românești sătmărene din cadrul episcopiei maghiare de Hajdudorog.
344. 1918 noiembrie 21, Valea Vinului. Credențional prin care Ludovic Tot este impunit, în numele comunei, să ia parte la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

345. 1918 noiembrie 22, *Sătmărel*. Adresa lui Ioan Mihalca, parohul din Sătmărel, prin care comunică arhidiaconului Romulus Marchiș hotărârile adoptate în adunarea generală extraordinară ținută la 21 noiembrie 1918.

346. 1918 noiembrie 23, *Carei*. Relatare privind desfășurarea adunării de constituire a Consiliului Național Român al plășii Carei din 18 noiembrie 1918.

347. 1918 noiembrie 23, *Carei*. Circulara arhidiaconului Romulus Marchiș privind constituirea Vicariatului Național Român Carei din cele 46 parohii dezlipite de la episcopia de Hajdudorog.

348. 1918 noiembrie 23, *Bîrsău de Jos*. Procesul verbal al adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Bîrsău de Jos și a Gărzii Naționale Române locale.

349. 1918 noiembrie 25, *Tășnad*. Credențional al cercului electoral Tășnad prin care George Silaghi din Silvaș este ales ca delegat supleant la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

350. 1918 noiembrie 25, *Tășnad*. Credențional al cercului electoral Tășnad prin care George Filep din Santău este delegat să participe la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

351. 1918 noiembrie 25, *Tășnad*. Credențional al cercului electoral Tășnad prin care avocatul dr. Coriolan Steer din Tășnad este delegat să participe la Marea Adunare Națională, de la Alba Iulia.

352. 1918 noiembrie 25, *Șomcuta Mare*. Credențional eliberat lui Alexandru Nilvan învățător în Șomcuta Mare, prin care este imputernicit să reprezinte „Reuniunea învățătorilor greco-catolici din comitatul Sătmăr și Ugocea” la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

353. 1918 noiembrie 26, *Turț*. Credențional al Gărzii Naționale Române din comitatul Ugocea prin care Adrian Tomoiogă din Bocicău și Vasile Gele din Turț sint imputerniciți să participe la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

354. 1918 noiembrie 26, *Andrid*. Raportul preotului Grațian Matei, președintele Consiliului Național Român local din Andrid, către vicarul Romulus Marchiș, privind unele neajunsuri din comună, solicitînd înființarea de urgență a Gărzii Naționale Române și dotarea ei materială pentru a se putea asigura ordinea și liniștea în localitate.

355. 1918 noiembrie 27, *Satu Mare*. Proces-verbal al adunării Consiliului Național Român comitatens Satu Mare privind desemnarea delegațiilor care să participe la Adunarea de la Alba Iulia și constituirea Comitetului executiv al Consiliului Național Român comitatens Satu Mare.

356. 1918 noiembrie 27, *Satu Mare*. Credențional prin care cei cinci delegați ai cercului electoral Cărășeu sint imputerniciți să ia parte la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

357. 1918 noiembrie 27, *Giungi*. Protocolul adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Giungi.

358. 1918 noiembrie 27, *Satu Mare*. Credențional eliberat de cercul electoral al orașului Satu Mare pentru delegații desemnați să participe la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

359. 1918 noiembrie 27, *(Satu Mare)*. Credențional eliberat de cercul electoral Csenger pentru delegații desemnați să participe la Adunarea de la Alba Iulia.

360. 1918 noiembrie 28, *Apateu*. Protocolul adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Apateu.

361. 1918 noiembrie 28, *Doba*. Credențional prin care cei doi delegați ai comunei sint împuterniciți să ia parte la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

362. 1918 noiembrie 28, *Unimăt*. Credențional al Consiliului Național Român local Unimăt prin care Ioan Virgiliu Băliban este împuternicit să participe la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

363. 1918 noiembrie 28, *Leta Mare*. Adresa de adeziune a românilor din Leta Mare la Vicariatul Național Român Carei, în care se exprimă bucuria dezlipirii de episcopia maghiară de Hajdudorog.

364. 1918 noiembrie 30, *Cheja*. Scrisoarea preotului din Cheja adresată protopopului districtual, în care explică motivele pentru care nu s-au putut constitui în comună consiliul național și garda națională.

365. (1918 decembrie 1), *Alba Iulia*. Lista membrilor Marelui Sfat Național Român, aleși în Adunarea de la Alba Iulia la 1 Decembrie 1918, din județul Satu Mare.

366. 1918 decembrie 3, *Almosd*. Adresa de adeziune a românilor din Almosd la Vicariatul Național Român din Carei și la dezlipirea din cadrul episcopiei maghiare de Hajdudorog.

367. 1918 decembrie 5, *Vășad*. Scrisoarea parohului George Hubic din Vășad adresată vicarului Romulus Marchiș, în care îi aduce la cunoștință faptul că poporul din această parohie, în adunarea din 4 decembrie 1918, a hotărât alipirea la parohiile românești sătmărene, aparținătoare vicariatului Carei.

368. 1918 decembrie 5, *Resighea*. Relatarea trimisă de Cornel Abrudan din Resighea Consiliului Național Român cercual Carei în care descrie situația gravă datorată incidentelor provocate de gărzile naționale maghiare.

369. 1918 decembrie 7, *Ghimeș-Făget*. Adresa protopopului Victor Gherghel din Ghimeș-Făget, către Romulus Marchiș, vicar național al Careiului, în care se exprimă hotărârea de dezlipire din cadrul episcopiei maghiare de Hajdudorog.

370. 1918 decembrie 12, *Carei*. Adresa lui Romulus Marchiș din Carei către Comitetul executiv al Consiliului Național Român comitatens, în care, după ce informează că nu se poate prezenta la ședința din 13 decembrie 1918, face o descriere a stării de spirit agitate a locuitorilor din oraș.

371. 1918 decembrie 14, *Șimleu Silvaniei*. Adresa Senatului Național Român din Șimleu Silvaniei către Petru Cupcea din Supuru de Jos, în care se cer date privind soldații români din contingentele 1895—1900.

372. 1918 decembrie 16, *Voșlobeni*. Hotărârea adoptată în adunarea locuitorilor români din Voșlobeni, prin care declară ruperea totală de episcopia maghiară de Hajdudorog și alipirea la Vicariatul Național Român Carei.

373. 1918 decembrie 17, *Carei*. Adresa lui Romulus Marchiș către vicarul mitropoliei greco-catolice din Blaj, în care solicită sprijin pentru primirea unor tineri sătmăreni în seminarul arhidiecezan.

374. 1918 decembrie 19, Satu Mare. Adresa Consiliului Național Român comitatens Satu Mare trimisă lui Ștefan Ciceo-Pop, șeful resortului de război și siguranței publice din cadrul Consiliului Dirigent, prin care solicită subvenții necesare întreținerii gărzilor naționale române din comitat.
375. 1918 decembrie 19, Viile Apei. Proces-verbal de constituire a Consiliului Național Român din localitate.
376. 1918 decembrie <20>, Amași. Adresa locuitorilor din Amași către Romulus Marchiș, în care, după ce își exprimă adevărată și supunerea față de Vicariatul Național Român Carei, cer îndepărtarea din post a preotului local Ioan Székely și numirea lui Vasile Chirvai.
377. 1918 decembrie 22, Carei. Adresa vicarului Romulus Marchiș către preotul greco-catolic Ioan Székely din Amași, prin care acesta din urmă este somat să părăsească parohia din cauza nemulțumirii credincioșilor.
378. 1918 decembrie 24, Tirgu Mureș. Procesul verbal al adunării românilor din Tirgu Mureș în care se exprimă voința de dezlipire de episcopia maghiară de Hajdudorog și alăturare la Vicariatul Național Român din Carei.
379. 1918 decembrie 27, Sibiu. Instrucțiuni transmise de Ștefan Ciceo-Pop lui Ilie Carol Barbul, secretarul Consiliului Național Român comitatens Satu Mare, privind primirea generalului francez Berthelot.
380. 1919 ianuarie 1, Carei. Adresa Consiliului Național Român cercual Carei către Consiliul Național Român comitatens Satu Mare, în care se înfățișează cazul comunei Tiream, unde drapelul tricolor a fost luat cu forța de bande înarmate.
381. <1919 ianuarie 4>, Sanislău. Lista membrilor Gărzii Naționale Române din localitatea Sanislău.
382. 1919 ianuarie 5, Satu Mare. Telegrama lui I.C. Barbul către Romulus Marchiș, în care urgencează numirea unui preot în Amași.
383. 1919 ianuarie 7, Baia Mare. Apelul lansat de ziarul „Renașterea” din Baia Mare, în care sînt înfățișate scopurile și menirea acestui nou organ de presă, ce se adresa tuturor românilor din comitatul Satu Mare.
384. 1919 ianuarie 7, Baia Mare. Relatare apărută în ziarul „Renașterea” despre primirea generalului francez Berthelot în comitatul Satu Mare.
385. 1919 ianuarie 10, Crucișor. Raportul Consiliului Național Român comunal Crucișor către Consiliul Național Român cercual Seini, privind membrii aleși în consiliul național local, starea administrativă, politică și economică a comunei.
386. 1919 ianuarie 10, Vezendiu. Lista membrilor Gărzii Naționale Române din localitatea Dindești.
387. 1919 ianuarie 11, Tiream. Lista membrilor Gărzii Naționale Române din localitatea Tiream.
388. 1919 ianuarie 15, Sînmiclăuș. Lista membrilor Gărzii Naționale Române din localitatea Sînmiclăuș.
389. 1919 ianuarie 16, Nyiradony. Hotărîrea consiliului bisericesc greco-catolic și a comitetului școlar din Nyiradony de a fi alipiți vicariatului greco-catolic român din Carei și

desemnarea delegațiilor care să prezinte această doleanță în fața comisiei mixte, ce urma a se întruni la 21 ianuarie 1919, la Carei.

390. 1919 ianuarie 17, Pocsaj. Proces-verbal al adunării românilor din Pocsaj în care s-au declarat rupți de dieceza maghiară de Hajdudorog și au ales pe cei 3 delegați pentru conferința din 21 ianuarie de la Carei.

391. 1919 ianuarie 19, Csenger-Ujfalu. Proces-verbal luat în adunarea credincioșilor greco-catolici din Csenger-Ujfalu, care s-au pronunțat pentru ruperea din cadrul Episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdudorog și revenirea la Dieceza — mamă de Oradea.

392. 1919 ianuarie 19, Vezendiu. Lista membrilor Gărzii Naționale Române din localitatea Resighea.

393. 1919 ianuarie 20, Vezendiu. Lista membrilor Gărzii Naționale Române din localitatea Vezendiu.

394. 1919 ianuarie 20, Portița. Lista membrilor Gărzii Naționale Române din localitatea Portița.

395. (1919 ianuarie 20), Istrău. Lista membrilor Gărzii Naționale Române din localitatea Istrău.

396. 1919 februarie 10, Tășnad. Raportul lui George Julette, membru în Consiliul Național Român cercual Tășnad, despre înrolările forțate din cerc precum și despre faptul că funcționarii români și-au părăsit posturile din cauza terorii.

397. 1919 februarie 19, Oradea. Raportul Consiliului Național Român cercual Tășnad către Consiliul Național Român din Oradea, despre dizolvarea consiliului național local și teroarea îndreptată împotriva românilor din zonă.

398. 1919 aprilie 22, Satu Mare. Lista tribunilor interimari delegați de către Consiliul Național Român comitatens ca să răspundă de administrația și oficiile publice ale orașului Satu Mare.

399. 1919 aprilie 23, Satu Mare. Proces-verbal al adunării magistraților și funcționarilor Tribunalului regal din Satu Mare, în care cei 131 de participanți își exprimă adevărul față de statul român.

400. 1919 aprilie 26, Satu Mare. Proces-verbal de ședință a Consiliului Național Român comitatens Satu Mare privind alegerea noului prefect, ocuparea unor posturi în administrație, probleme de alimentație, mutarea sediului județean din Carei la Satu Mare, probleme de sănătate, înființarea unui organ de presă ș.a.

401. 1919 iulie 2, Satu Mare. Apelul directorului Liceului „Mihai Eminescu” din Satu Mare adresat preoților români sătmăreni, în care înfățișează scopul măreț al primului liceu românesc de pe aceste meleaguri, solicitând, totodată, sprijinul lor în vederea înscrierii unui număr mai mare de elevi.

402. 1919 iulie 15, Satu Mare. Apelul semnat de Alexandru Pteancu, directorul regional al școlilor secundare și Alexandru Racoți, prefectul județului Satu Mare, în care se înfățișează rolul învățământului românesc în consolidarea României Mari și necesitatea școlarizării copiilor, îndeosebi a celor proveniți din familii de țărani.

403. <1919 decembrie>, *București*. Memoriul senatorilor români din nord-vestul țării, aleși în primul Parlament al României Mari, adresat Înaltului Consiliu Suprem Aliat de la Paris în care, după ce se face o analiză a situației etnice la granița dintre România și Ungaria, sint prezentate o serie de sugestii și propuneri.

404. <1920 martie ante 24, Satu Mare>. Procesul verbal și rezoluțiile adunării județene din martie 1920 în care sint abordate probleme de strictă actualitate ale vieții social-politice: rezolvarea situației economice a județului, rezolvarea problemei agrare, desființarea Consiliilor Dirigente din Cluj, Cernăuți și Chișinău în scopul întăririi unității politice a României Mari (Fragment).

DOCUMENTE

1

1848 martie 12, Șimleu Silvaniei. Circulara lui Alexandru Șterca Șuluțiu, vicarul Silvaniei, prin care îndeamnă preoții să liniștească poporul.

Onorate frate!

Precum totdeauna, așa și acum pe timpurile noastre se pot afla proroci mincinoși, care cu feluri de vești mincinoase și îndeosebi înșelătoare ar umbla a speria și a tulbura inimile pașnicilor oameni și liniștea cea de obște: dară ferice de omul înțelept, care nu se pleacă lesne a crede și nu se lasă a se înșela cu scorneli și vorbe amăgitoare; pentru aceea o<norate> frăția ta am voit a-ți comunica, că cît vei primi această a mea rînduială, de loc să trimiți la toți preoții grijii o<noratei> frății tale încredințați, ca să vestească poporului cum că neamul nostru cel românesc și înaintea împărății și înaintea mai marilor țării este cunoscut de neam pașnic și iubitor de patrie; pentru care lucru și împărăția și domnia țării *deschilită* grijă poartă tocmai acum, ca pe sărăcime să o ușureze în greutățile care s-au purtat pînă acum și ca pe niște buni fii ai patriei să-i mîngîie și să-i fericească, pentru aceea dară se vestește și se dojenește poporenia prin biserici ca să fie încă cu răbdare, cu ascultare și așteptare, că nu peste multă vreme se vor mîngîia și se vor ușura, pentru aceia ori de la cine ar auzi altmintrelea sau vorbe tulburătoare să nu creadă și să nu se lase nici unul a se înșela, că <cei> care vorbesc altmintrelea sînt românilor voitori de rău; ci creadă și să chibzuiască în Dumnezeu și în bunătatea înălțatului împărat și a mai marilor țării și să fie cu toți în așteptare, în odihnă și liniște și cu ochii lor vor vedea că nu peste multă vreme vor dobîndi dorita ușurare, cu atît mai mare cu cît vor dovedi și românii noștri cu fapta iubitori de pace, de liniște și de patrie.

Circularul apoi cu grabă să-l trimită un preot la altul, și sînt ai on<ora-tei> frăției tale.

Șimleu, 12 martie 1848.

Credincios frate:

Alexandru St<erca> Suluțiu ¹,
vicarul Silvaniei.

Muzeul județean Satu Mare, Protocolul parohiei Hotoan (1848—1876), inv. nr. 20 108, copie, f. 1.

1. Alexandru Sterca Suluțiu de Cărpiniș (1794—1867) vicar al Silvaniei între 1836—1850, calitate în care conduce o numeroasă delegație de români sălăjeni și sătmăreni la Adunarea de la Blaj, cf. Ioan Ardeleanu Senior, *Oameni din Sălaj*, Zalău, 1938, p. 91—97.

2

1848 aprilie 18, Ardasat. Raportul juratului ccomitatens Kiss Gedeon, către vicecomitele comitatului Satu Mare, în care îl informează că în localitățile Ardasat, Lipău, Valea Vinului și Roșiori, locuitorii țin adunări și atacă proprietățile nobiliare.

Tehtentes kormányzó megyei alispán Úr! Minden hivatalnoknak szent kötelessége lévén a legkisebb hivatala köribe tartozó eseményekről úgy mint a legnagyobbakról, hogy hanyagsággal senkitől, kötelessége elmulasztásából pedig saját lelkiismeretétől vádoltatást ne szenvedjen — feljebbvalóját tudósítani; ezennel én is bátorkodnám, bár a körülmények még nem ennyire világosan veszélyesek, de hogy a meg történhető veszély be ne következék, néhány kerületünkben eső helyekről rövid tudósítást küldeni, annyival is inkább, mert a személy és vagyonsbátorság egy 24 órai időre sem számíthatván békés reményre, történhetik olly zavar, mi épen hanyagságali vádoltatás alul nem menthetné föl kiseded csekély személyemet. Tegnap nap Barlafalu helységében vettem gróf Dégenfeld ö nagyságának ./ alatt ide zárt levelét, mellyben Erdőszáda helységének jelenlegi felhevült állapotját adja tudtomra, és megjelenésemre vár; a levél következtében elvégezvén Barlafaluban kötelességemet, átmentem Erdőszádára, hol a csendet és békességet mi máskor olly szépen virágzott, nem találtam volt állásában. A nép gyűléseket tart, büntetési díjjakat határoz a nép végzései áthágóira, valamint az eddig fentálló törvények tellyesítőire is (de ezt teszük Lippó, Borhíd, Veresmart helységek is). Az urasági tisztteket meg támadják, a pontos bírakat, papot, mint Erdőszádán is bántják, sértegetik, hogy az urakkal tartanak, mit az ide zárt vizsgálatom igazoland is tekintetes megyei alispán úr előtt. Az adót nem tellyesítik, tellyesíteni nem is akarják, föl mentve érezvén magukat minden úri s megyei tartozásuktól, szomszéd Közép Szolnok megyéből, hol már Gárdány helységében a földes úrnak saját kertjét s földjeit elfoglalták és szántják, temérdek le nem irható híreket hallván a nép — ezt megzabolázni, csendbe tartani illy felhevült állapotban, midön még papjára sem hallgat — egyes embernek teljes lehetetlen; adat bár nincs és próbákkal fellépnem lehetetlen, mert tanúnak még az előjárókat sem nyerhetem meg, habár mindent tudnak is, egyet értvén gyermek, ifjú, öreg — de a zaj

s az itten lakó tiszteknek szemekbe mondott fenyegető szavak, mit igazolni a tanúk hiánya s egyetértése miatt lehetetlen; a tiszteket, az itten lakó grófi családot a félelem, rettegés legmagasabb fokára taszítá már. Sajat kérelmemre sem adva semmit is, csak egy fel adott csendbontót sem vagyok képes elfogni, mert egy beszél, kérdőre vonatáskor az egész helység mondja, vagy még hivatásomra meg sem jelenik, mint Lippó helységben az agész bírák, s az is meg lehet, hogy pár óra múlva még ezen kegyelem is meg szünik. Így a béke és csend itten nem uralkodik, ha nem helyökbe honol a korhelység, makacsság és engedetlenség, a missionáriusok egyik helységből ki, másikba be, mindenütt hintik a konkolyt, s nem az hogy honn létüket, de csak neveiket sem lehet ki tudni, készebb lévén az oláh ön magát, mint hamis tanácsadóját ki és föladni. Én mindent elkövettem és elkövetek ezen csábítók ellen, de ezeket megfogatni s előkeríteni teljes lehetetlen, mert itten urat s fellebvalókat nem ismernek és ismerni nem is akarnak. Belátásom a jövődöbe, igaz, a nagyok előtt elsilányul s elhomályosodik de jövődölni nem is akarok és nem is szeretek, mondani mégis merek annyit, hogy a népet megzabolázni s féken tartani elmúlhatatlan kötelesség. Tekintetes úr, a legveszedelmesebb helyzete van Erdőszádának, mert a mi hír Közép Szolnok megyében indul, Erdőszádán állapotodik meg megnagyobbodva, s innen mint egy egy trónusból megy szét észrevétlenül, mint szél a missionáriusok által, kiktől jót és üdvös eszméket hallani kétséggkivül a szegény értetlen népnek nem lehet. Igaz, tekintetes úr, hogy még tisztán a veszély nem látható, mert adatunk nincs, de ezt itten reménylenünk nem is lehet, de hogy csirályában van, valószínű, mert tegyen bármit is a szomszéd Középszolnok, Erdőszádán és Tománya helységében szinte utánczók lesznek. Én bízom a tekintetes úr kegyességébe, hogy e silány jelentésemnek hitelt adva intézkedni fog jó eleve a bekövetkezhető veszély elnyomásán, és célszerű rendeletével s hathatós parancsával mind csekély személyemet, mind az itten félelemben lévő grófi családot megvigasztalni kegyes léssen, mit is örömmel várva maradtam Erdőszádán 1848 április 18. Tekintetes kormányzó megyei alispán úrnak alázatos szolgálja Kiss Gedeon, rendes esküdt.

Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Transilvania, vol. II, Editura Academiei R.S.R., București, 1979, p. 125—128.

<T r a d u c e r e :>

Stimate domnule vicecomite administrator!

Fiecare funcționar are datoria sfântă să-și informeze superiorul, atit despre evenimentele mărunte, privind cercul atribuțiilor sale, cît și despre cele mai mari, pentru ca să nu poată fi acuzat nici de neglijență de către cineva și nici de neindeplinirea datoriei de către propria conștiință. Prin prezenta îndrăznesc și eu să trimit o scurtă informare despre câteva localități din plasa noastră. Împrejurările nu sînt încă vădit primejdioase, dar e posibil ca pericolul să devină realitate. Aceasta cu atit mai mult, cu cît securitatea persoanei și averii nu se poate asigura în pace nici 24 de ore. Oricînd e posibil să intervină o tulburare, care n-ar putea salva umila și modesta mea

persoană de acuzația de neglijență. Ieri am primit la Borlești scrisoarea de la Măria sa contele Dégenfeld, anexată aici sub... Prin ea m-a înștiințat de actuala situație încordată din localitatea Ardușat și m-a invitat să mă duc <acolo>. În urma acestei scrisori, am trecut pe la Ardușat după ce mi-am îndeplinit datoria la Borlești. Acolo n-am mai găsit liniștea și pacea care altădată înfloreau atât de frumos. Poporul ține adunări, stabilește amenzi, pentru cei ce încalcă hotărârile sale și pentru cei ce îndeplinesc legile existente. (Același lucru îl fac și locuitorii din Lipău, Valea Vinului și Roșiori). La Ardușat oficialii domeniiali sînt atacați iar juzii primari corecți și preoții sînt maltratați și acuzați că țin cu domnii. Faptele de acest gen sînt dovedite stimatului domn vicecomite și de ancheta mea anexată aici. <Iobagii> nu achită impozitele și nici nu vor să le mai plătească. Ei se consideră eliberați de orice îndatoriri comitatense sau domeniiale. Poporului i-au parvenit numeroase vești ce nu se pot descrie din comitatul vecin al Solnocului de Mijloc. Acolo, locuitorii din Gîrdan au ocupat deja grădina curială și arătoarele alodiale ale stăpînului de pămînt. A-i ține <pe săteni> în friu și în liniște, în această situație înfierbîntată, cînd nu-și mai ascultă nici preotul, unui singur om îi este cu totul imposibil. Deși nu există date și mi-e cu neputință să aduc probe, nici măcar pe mai marii lor nu i-am putut cîștiga spre a depune mărturie. Ei știu totul, doar sînt cu toți înțelegi: copii, tineri, bătrîni. Prin gâlăgie și cuvinte amenințătoare proferate la adresa oficialităților, pe care nu le pot dovedi din lipsa martorilor și datorită înțelegerii dintre ei, au adus dregătorii cît și familia contelui, care locuiește aici, pe cea mai înaltă treaptă a fricii și groazei. N-am fost în stare să arestez nici măcar un singur tulburător al liniștii, pentru că nu țin cont de solicitările mele. Cînd îl trag pe unul la răspundere se declară solidar cu el întreaga localitate sau nu se prezintă la chemarea mea. Astfel au procedat toți juzii din Lipău. Mai mult, mi-e greu să și călătoresc stimate domn, deoarece chiar acum cînd acceptă să mă transporte, o fac numai din milă. S-ar putea ca peste cîteva ore să dispară și aceasta. Așadar, aici nu domnește pacea și liniștea. În locul lor stăpînește dezordinea, încăpăținarea și nesupunerea. Agitatorii colindă una după alta și seamănă neghină. Nici locul unde aceștia se găsesc, nici numele lor nu se poate afla. Românul este gata să se denunțe mai degrabă pe sine însuși decît să-și trădeze și să-și demaște sftenicul amăgitor. Eu am făcut și fac totul împotriva acestor amăgitori. Dar a-i găsi și prinde este practic imposibil, deoarece aici nu se mai respectă domnii și autoritățile și nici nu vor să li se mai supună. Opinia mea asupra viitorului în fața celor mari e desigur neînsemnată și obscură. Nici nu vreau să fac preziceri și nici nu-mi place. Totuși îndrăznesc să spun doar atît că e o datorie de neînlăturat ținerea în friu și potolirea acestui popor. Stimate domn, situația cea mai primejdioasă se află în Ardușat. Orice zvon care pornește din comitatul Solnocul Mijlociu se oprește într-o formă exagerată la Ardușat. De aici se răspîndește pe neobservate asemenea vîntului, la fel ca dintr-o reședință, prin intermediul instigatorilor, de la care poporul sărac și neștiutor nu poate afla idei bune și folositoare.

E drept stimate domn, că pericolul încă nu se vede clar, pentru că nu avem date. Nici nu putem spera să le avem de aici. <Pericolul> pare să existe în germene, pentru că orice întreprinde Solnocul Mijlociu învecinat, în localitățile Ardușat și Tămaia apar imitatori <ai agitatorilor>. Eu mă

încredințez milostivirii dumneavoastră stimate domn, că veți lua în considerare acest modest raport și veți iniția din timp măsuri pentru înlăturarea eventualului pericol prin dispoziții corespunzătoare. Dînd ordine eficiente veți consola atît modesta mea persoană, cît și familia contelui aflată aici, cuprinsă de teamă. Aștept cu nerăbdare măsuri.

Rămin sluga devotată a stimatului domn vicecomite administrator.
Din Ardușat, la 18 aprilie 1848.

3

1848 aprilie 21, Simleu Silvaniei. Circulara lui Alexandru Șterca Șuluțiu prin care îndeamnă preoții să liniștească poporul spre a nu produce tulburări.

143.

Onorate frate!

Prea milostivul n<ostru> împărat și crai Ferdinand, îndurîndu-se a denumi pe Măria sa prea luminatul domn l<iber> baron Weselényi Miklós de comisar regesc, nu numai spre a duce la <in>deplinire reîncorporarea Partiumului cu Ungaria, fără ca și pacea și liniștea cea de obște a se păzi, să privegheze, și spre acest sfîrșit dîndu-i-se deplină și toată puterea. Frăția ta cît vei primi această a mea înștiințare, deloc tuturor preoților să o faci cunoscută, ca aceasta să o vestească tuturor poporenilor, săi, dojenind părintește pe fiecare, că precum bunătatea înălțatului împărat și a mai marilor țării — a căror veșnică să fie pomenirea — toți oamenii s-au slobozit de sub iobăgie și s-au făcut în toate drepturile asemenea domnilor săi, așa acum <im>plinindu-li-să dorirea, fiecare are strînsa datorie a păzi pacea și liniștea, a se purta în toate precum se cade omului celui de omenie și slobod; a fi ascultător în cele legiuite dregătorilor celor politicești și a împlini poruncile lor, că pentru aceea sînt puși de împăratul. Iară mai vîrtos preoții cu fapta și cu cuvîntul să fie pildă bună între toate popoarele sale, nu cumva oarecare orbește îndrăznind a se pune în contra rînduielilor tisturilor¹ celor politicești sau sfătuind rău pe oameni să facă rușine la tot clerul și neamul românesc, că regescul comisar, precum i s-au dat putere deplină, ca pacea cea de obște și persoana și averea fiecăruia să o apere, așa are și spre aceea deplină putere, ca pe cei ce vor fi tulburători de pace sau învrăjbitori și învățători la tulburări sau la vătămarea persoanei sau a averii cuiva, strîns și fără milă să-i pedepsească.

Luării onoratei frății tale spre împlinire încredințînd-o, frățește rămin.
Șimleu, 21 apr<ilie> 1848.

Al o<norate> frăției tale credincios în C<ristos> frate.

<Alexandru Șterca Șuluțiu>

Muzeul județean Satu Mare, Protocolul parohiei Hotoan (1848—1876), inv. nr. 20 108, copii e f. 2.

1. Demnitarilor.

1848 aprilie 22, Băsești, Adresa protopopului districtului Băsești către preoții din Birsău de Sus și Asuaju de Sus, pentru a participa la Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848.

Parohis Birsău de Sus ¹ și Asuajul de Sus

Onorați întru Christos frați!

La Adunarea Națională în Blaj în 3 mai Țiitoare, după sunetul rînduiei guberniale, afară de protopopi și alți bărbați deșteptați pofîindu-se, și între aceia pe frățiile voastre deosebi socotindu-vă, pe acela termin, despre partea districtului ca deputați a vă conchema deregătoricește am avut. Frățește răminînd. Băsești, 22 aprilie 1848.

Arh. St. Maramureș, fond Protopopiatul greco-catolic Băsești. Protocol 1/1846, poz. 78/1848, rezumat; publicat în *Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională (Documente 1848–1918)*, București, 1981, p. 2.

1. Localitate în județul Satu Mare.

5

1848 aprilie 26, Carei. Raportul vicecomitelui comitatului Satu Mare, Gabányi Sándor, către ministrul de interne al Ungariei, Szemere Bertalan, despre revoltele din Ciumești, Valea Vinului, Ardușat, Lipău și Resighea.

Mélyen tisztelt Miniszter Úr!

A közelebbi tudósításom óta a megyének állapota egyedül azzal változott hogy Csomaköz helységének lakosai a földesuraságnak 1846 — ik évben törvényesen kiadott tagját foglalási szándékkal legeltetni kezdék, a tagot körül kerítő árkokat be hánják, melly eset hozzám a mai napon jelentvén fel, azonnal a helyszinre a lakosok felvilágosítására, lecsendesítésére s a rend helyrehozására erélyes és tekintélyes személyekből küldöttséget rendeltem, reménységem lévén, hogy itt is, mint Kismajtény és Zsadány helységeben sikerült, szelid úton a rend helyre fog állittatni. A borhidi, erdőszádi, lippói kitoréseket a küldöttség most vizsgálja, még várom tudósítását; a reszegei lakosok macakssága folyvást tart, minek következésében az előjáróik a megyei középponti bizotmány elibe állittatni rendeltettek.

A közgyűlést már eleve, mint a miniszteri országos bizotmánynak bejelenteni szerencsém vala, május 1-ső napjára tűztem ki, az erre küldendő községi képviselők száma iránt küldöttségileg hozott határozat megszorítást nem tett, s hogy képviselőket a községek küldetnek, megyszerte közhirre tettem.

A városokhoz szolló ápril hó 20-án kiadott miniszteri rendeletet Felsőbánya szabadalmazott várossának azonnal még 23-án elküldöttem, több rendezett tanácsal ellátott város vagy község e megyében nem létezik.

Kegyeybe ajánlott nagy tisztelettel vagyok mélyen tisztelt miniszter
irnak alázatos szolgája.

Nagy Károly, április 26-án 1848

Gabányi Sándor, alispány

Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române, C. Transilvania, vol. II., Editura Aca-
demiei R.S.R., București, 1979, p. 345–346.

(Traducere:)

Mult stimate domnule ministru!

De la înștiințarea mea nu de mult făcută, situația în comitatul nostru s-a schimbat doar prin aceea că sătenii din localitatea Ciumești au început să ducă la păscut (animalele) pe parcela revenită în mod legal nobilului, în anul 1846, cu prilejul reimpărțirii hotarului. Locuitorii au astupat șanțurile care împrejmuiesc alodiul. Mi s-a raportat acest caz astăzi. Am ordonat imediat deplasarea la fața locului a unei delegații alcătuită din persoane cu autoritate, în vederea luminării și liniștirii locuitorilor, pentru restabilirea ordinii. Sper că se va reuși și aici restabilirea ordinii pe cale pașnică, la fel ca la Moffinu Mic și Sătmărel. Revoltele din Valea Vinului, Ardușat, Lipău sînt studiate acum de delegația trimisă. Aștept informarea ei. Încăpățînarea locuitorilor din Resighea mai persistă. Din acest motiv superiorii de aici au fost obligați să meargă în fața comitetului comitatens.

Adunarea publică, despre care am avut onoarea să înștiințez Guvernul provizoriu, am fixat-o pentru ziua de 1 mai. Hotărîrea delegaților nu limitează numărul reprezentanților comunali. În acest sens am făcut cunoscută, pe întreg teritoriul comitatului, posibilitatea comunelor de a-și trimite delegații.

Ordinul ministerial către localitățile urbane, datat în 20 aprilie, l-am trimis imediat, încă în 23, orașului liber Baia Sprie. Orașe sau comune cu drept de autodeterminare nu există în comitat.

Recomandîndu-mă în grațiile dumneavoastră, rămîn cu deosebită stimă supusul fidel al mult stimatului domn ministru.

Carei, la 26 aprilie 1848

Gabányi Sándor, vicecomite

6

1848 mai 3, Carei. Cererea Comitetului permanent pentru asigurarea ordinii în comitatul Satu Mare către palatinul Ungariei, prin care solicită introducerea statariului din cauza deselor răzvrătiri.

Fenséges Császári Királyi örökös Fő Herceg, Nádor Ispán
s királyi Helytartó Úr, Kegyelmes Úr!

A megyénkben naponta kiki törő csend — és rendbontások s birtok megtámadások, mik a személybiztonságnak nem kevesebb veszélyeztetésével járnak együtt, azon állapotba helyezék megyénket, miszerént a legerősebb

rendszebályokhoz nyulásnak, rögtönítelő bíróság megyénkbeli felállításának mellözhetlen szükségét látnók és éreznök.¹

Azon tekintetből tehát, hogy rendkívüli körülmények rendkívüli eszközök alkalmazását igénylik és azon reményben, hogy a rögtöni törvénynek már csak gyakorhatása oly erkölcsi hatással lenne miképen a lázongók elrettentései és így személy s vagyon biztonságot eredményezne, mély tisztelettel folyamodunk fenségedhez miszerént megyénkben a rögtön-ítelő törvénynek — statarium — használhatását hova hamarább kegyesen megengedni méltóztassék.

A kik kegyelmébe ajánlott nagy tisztelettel vagyunk Nagykárolyban, 1848 dik évi május 3 kán állandó bizottmányi ülésünkől, Fenségednek alázatos engedelmes szolgálai

Szatmár megye közönsége

Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Transilvania, vol. III. Editura Academiei R.S.R., București, 1982, p. 139–140.

<T r a d u c e r e :>

Alteța voastră arhiducală cezaro-regească, palatin și locotentent regal, binevoitorule domn!

Dezordinile și violențele ce se manifestă zi de zi împotriva proprietății și merg împreună cu amenințarea securității persoanei, au împins comitatul nostru într-o stare situație periculoasă, încit vedem și simțim necesitatea de a recurge la măsurile cele mai severe prin introducerea în comitatul nostru a judecătorilor statariale.¹

Avind în vedere că împrejurările extraordinare impun să se recurgă la metode ieșite din comun și sperind că însăși posibilitatea de a aplica legile statariale va avea ca efect moral securitatea persoanei și a averii prin intimidarea celor revoltați, ne adresăm cu adînc respect Alteței voastre pentru a ne permite cu toată bunăvoința să aplicăm urgent legea statarială.

Ne recomandăm cu mare respect, ca umili servi ai grației Alteței voastre toți cei prezenți în ședința comitetului permanent ținută la Carei la 3 mai 1848.

Comunitatea comitatului Stau Mare

---

1. Judecătorii ad-hoc care pronunțau sentințe imediate.

7

1848 mai 7, Carei. Raportul vicecomitelui de Satu Mare, Gabányi Sándor, prin care raportează ministrului de interne al Ungariei despre arestarea și condamnarea la închisoare a 75 de iobagi, care au participat la acțiunile revoluționare antinobiliare din Resighea, Ciumești, Valea Vinului, Sanislău, Craidorolț precum și despre acțiuni similare desfășurate la Homorod și Moftinu Mic.

Mélyen tisztelt Belügy Miniszter Úr!

A reszegei befogott lakosok közelebb elítéltettek 14 egyhónapi és egy heti börtönre, ez utolsó már kiszabadult. A csomaközi foglalatást küldöttség által megvizsgáltatván, a főbb bűnösöket, 11 egyént befogattam; a Borhid és Lippórol behozott 3 egyén elítéltetett; Szaniszlón tegnap becsültetett a kár, melly hir szerint megfog haladni 10 ezer pengő forintot, e helységből 36 egyén ül a fogházba a királydaróci verekedés tegnap és tegnapelőtt véghezvitt vizsgálatának eredményéről még értesítve nem vagyok; közelebb Homoródról vettem tudósítást mikép ott a lakosok urasági engedelem nélkül az uradalmi erdőbe legeltetvén, a volt jobbágyok a behajtani szándéklott marháikat a hajtóktól elvették, s ez alkalommal a középhomoródiak a nép öszve csöditésére a harangokat is fére verték, e történet megvizsgálására, valamint a kismajtényi lakosoknak az urdalom irányába emelt panaszaiuknak barátságos utonni kiegyenlítésére a küldöttségek általam kirendeltettek.

A lázongásokért befogott 75 rabok közül 13 szabadon van, jelenleg a megye fogházába 62 tartatik; az összes rabok száma 264.

Tegnap napon érkezett hozzám panasz, hogy a bankjegyek a nemes érc nemléte miatt fel nem váltathatnak, azonnal az izraeliták bírójoknak megrendeltem, hogy a netalán hitsorsosinál lehető ércpénzeket bankjegyek beváltására fordítsa, s bár hiszem ideiglenessen a bajt orvosolhatni, nagyobb hijjány keletkeztével a zavarok kiütésétől félek, s ezért e vidékre ezüstpénz szállítását kérni kenytelenitettem. Többnyire egyes panaszok számtalanok, csoportos lázongások ujabban nem hallatnak.

Kegeyeibe ajánlott nagy tisztelettel vagyok miniszter úrnak alázatos szolgálja.

Nagy-Károly május 7 én 1848

Gabányi Sándor, alispány

Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române, C. Transilvania vol. III., Editura Academiei R.S.R., București, 1982, p. 300.

<T r a d u c e r e:>

Prea stimată domnule ministru de interne!

Dintre locuitorii arestați în Resighea, 14 au fost condamnați la cîte o lună, iar unul la o săptămînă (închisoare). Acesta din urmă s-a și eliberat. Ocuparea (alodiilor) din Ciumești a fost cercetată de o comisie. Cei 11 indivizi, vinovații principali, sînt arestați. Alți trei indivizi aduși din Valea Vinului și Lipău sînt de asemenea condamnați. Ieri s-a evaluat paguba din Sanislău; după cîte am auzit, va depăși suma de 10 000 fl; din această localitate 36 de oameni sînt la închisoare. Nu am încă informații despre rezultatul anchetei efectuate ieri și alaltăieri în legătură cu încăierarea din Craiodorț. De curînd am primit informații din Homorod că locuitorii de aici și-au pășunat animalele în pădurea domenială fără aprobarea curții nobiliare. Foștii iobagi au luat vitele de la gonașii care au intenționat să le ducă (la curte). Cu această ocazie cei din Homorodu de Mijloc au tras clopotele în semn de pericol pentru a aduna astfel poporul. Cercetarea acestor evenimente,

precum și rezolvarea pe cale pașnică a plîngerilor locuitorilor din Moftinu Mic împotriva domeniului, am încredințat-o comisiilor trimise de mine la fața locului. Dintre cei 75 de arestați pentru revoltă, 13 au fost eliberați. În temnița comitatului se află în prezent 62. Numărul total al deținuților se ridică la 264.

Ieri mi-a parvenit plîngerea că nu se pot schimba bancnotele din cauza lipsei de bani divizionari. Am ordonat imediat judeiului izraeliților să folosească monedele metalice pe care le-ar găsi la conaționali lui pentru schimbarea bancnotelor. Cred că răul se poate remedia astfel numai provizoriu. Mi-e frică să nu izbucnească tulburări, dacă lipsa va fi mai mare. De aceea m-am simțit dator să cer trimiterea banilor de argint în acest ținut. Plîngerile sînt în general numeroase. Despre revolte în grupuri mai mari nu se aude.

Recomandîndu-mă grației dumneavoastră, rămîn cu adînc respect umil al domnului ministru.

Carei, 7 mai 1848

Gabányi Sándor, vicecomite

8

1848 mai 11, Carei. Raportul vicecomitelui comitatului Satu Mare către ministrul de interne, în care îl informează despre revoltele locale din zonă, menționînd și cazul tulburărilor din Hurezu Mare, în fruntea cărora s-a aflat Moise Sora Novac.

Mélyen tisztelt Belügy Minister Úr!

A közelébb feljelentett királydaróci verekedés a bizottmányi ülésben nagyitva vala feljelentve, amint a vizsgáló küldöttség jelentéséből kitűnik, nem vala egyébb egy korcsmai nagyobbszerű verekedésnél, hol több személyek meg sérültek, némelyek tetemesen a bűnösök meg fognak fenytettetni, a rend egyébiránt helyre van állitva, jelenleg nagyobbszerű lázadások a megyében nincsenek, egyes békétlenségek azonban számtalanok, újabban a nántüi óhitü lelkész jelentetett fel szomszéd Közép Szolnok megye rendöri választmánya által, mint aki a szomszéd megyebeli vásárból a zsidókat ijesztette, a lakosokat pedig ezzel kecsegteté, hogy ki nem adott szabadságukat meg fogja hozni, az oláh lakosokat a svábok ellen ingerli, mely vádagnak vizgálására a szolgabíró azonnal kiküldém, s reménylem, sikerülni fog a kitörést ezen helyen is meggátolni. Meg kell még említenem, miképp szomszéd Közép Szolnok megye főispánja által e megye fő ispánja az ottani kicsapongások megtorlására innen katonaságot küldetni kívánván, ha a tasnádi rendöri választmány által felszöllittatnék; mennyiben a felszöllitás a választmány részéről elmaradt, hinnem kell, hogy a tisztelt fő ispán úr által lázadó állapotban lévönek jelentett Csög helységében a csend katonaság nélkül helyre állott külömben a szomszédaságos segedelmet szükség esetében megtagadhatónak nem vélem.

Kegyebbe ajánlott tisztelettel vagyok miniszter úrnak alázatos szolgája Nagy Károly, 11-k május 1848.

Gabányi Sándor, alispány

<Traducere:>

Mult stimate domnule ministru de interne!

Ciocnirea de la Craidorolt, denunțată recent, a fost prezentată în mod exagerat în ședința comitetului permanent. După cum reiese din raportul comisiei de investigare, ea n-a însemnat altceva decît o încăierare mai mare de cîrciumă. E adevărat, cu ocazia ei au fost rănite mai multe persoane, din care unele grav. Inculpații vor fi pedepsiți. De altminteri ordinea este restabilă. În prezent vor fi pedepsiți. De altminteri ordinea este restabilă. În prezent nu se manifestă răscoale de amploare în comitat. În schimb, sînt nenumărate cazurile de tulburări locale ale liniștii. Preotul ortodox din Hurezu Mare ¹ a fost reclamat recent de către comitetul pentru menținerea ordinii din comitatul învecinat, Solnocul de Mijloc, că: i-a speriat pe evreei din tîrgul comitatului vecin; i-a amăgit pe iobagi, promiîndu-le eliberarea care nu le-a fost acordată; agită populația românească împotriva șvabilor. Pentru investigarea acestor acuzații l-am trimis pe judele nobiliar. Sper că va reuși să împiedice și în acel loc o răscoală. Trebuie să mai amintesc intervenția comitetului suprem al comitatului învecinat Solnocu de Mijloc, care a cerut ajutor militar pentru reprimarea eventualelor răzvrătiri din plasa învecinată a Tășnadului, în cazul că ar fi solicitat de comitetul pentru menținerea liniștii de acolo. Dacă ajutorul nu va fi solicitat din partea acestui comitat, atunci trebuie să conchid că la Cig liniștea a fost restabilă fără forță militară. Despre această localitate stimatul domn comite suprem ne-a informat că s-ar afla în stare de revoltă. Consider că nu i se poate refuza comitatului vecin ajutorul în caz de nevoie.

Rămîn cu stimă umil serv și mă recomand favorurilor
domnului ministru,
Carei, 11 mai 1848

Gabányi Sándor, vicecomite

¹ Moise Sora Novac (1805—1862), născut în Țara Hațegului. A făcut studiile la Hațeg, Blaj, Alba Iulia, Cluj și Oradea. S-a distins prin activitatea de cărturar (poet, publicist traducător din literatura latină, istoric) și luptător pentru drepturile naționale ale românilor sătmăreni în perioada 1848—1862. cf. Doru Radosav, *Cărturarul sătmărean Moise Sora Novac și revoluția de la 1848*, în „A.I.I.A”, XX, Cluj-Napoca, 1978, p. 101—106.

9

1848 mai 14, Hodod. Raportul lui Hatfaludi Elek, imputernicitul cu menținerea ordinii publice în comitatul Solnocul de Mijloc, către baronul Wesselényi Miklós, comisarul regal pentru anexarea Partiumului la Ungaria, privind răzvrătirile ce au avut loc în Hodod.

Méltóságos Báró Fő Ispány, Királyi Biztos Úr!

A hadadi ¹ engedetlen lakosok elleni executiora, a hozzám tett alispányi rendelet eredménnyéül kiszállván, jelenleg a járásbéli fő és alszolgabíróval

itt vagyok, tegnap délután Somjóról meg érkezett, két tiszt vezérlete alatt, az altiszteket és egy dobost is belészámítva 60 legény, kik is általam ide az udvarba minnyíáján bészállásoltatván, hússal és egyéb szükséges kellékekkel ellátatván, még a kinyomozáshoz hozzá nem fogtam, mert a katonák megérkezése a népre azt a hatást, mit reményltem, nem tette, sőt azoknak kevés számát látva a helység népességéhez képpes számba sem veszik, s amint hallom dicsekedve emlegetik, hogy ily kevés számú katonától nem félnek; ugyan azért nagyon szükségessnek látnám, ha nagyságod holnapra a telepormánytól vagy 30 huszárt is méltóztatna rendelni és küldeni, a szükség esetére használandókat, kik által az elfogatandókat is bekísértethessem.

Mely jelentésem mellett tisztelettel maradtam méltóságos báró főispány és királyi biztos úrnak alázatos szolgálja

Hadad, Május 14 én 1848

Hatfaludi Ede

Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Transilvania, vol. III. Editura Academiei R.S.R., București, 1982, p. 560–561.

<Traducere:>

Mărite domnule baron și comite suprem! Domnule comisar regal!

În urma dispoziției vicecomitelui m-am deplasat la Hodod¹ pentru liniștirea locuitorilor răzvrățiți. M-au însoțit judele și vicejudele nobiliar al cercului. Ieri au venit de la Șimleu Silvaniei 60 de soldați, inclusiv un toboșar, sub comanda a doi subofițeri. Ei au fost cazați aici la curte, unde au primit carne și alimente. Eu încă n-am început ancheta, deoarece sosirea soldaților n-a avut efectul dorit asupra poporului. Dimpotrivă, după cum am auzit, locuitorii, observînd efectivul redus al soldaților în raport cu populația comunei, vorbesc, în deridere, că nu se tem de un număr atît de mic de militari. Din acest motiv consider necesar ca Măria voastră să mai trimită pe mîine încă 30 de husari, care să fie folosiți la nevoie și pentru a fi escortați la închisoare cei arestați.

Raportîndu-vă cele de mai sus, rămîn cu deosebit respect față de înalțul baron, comite suprem și comisar regal.

Hodod, 14 mai 1848

Hatfaludi Elek

---

1. Azi aparține județului Satu Mare.

10

1848 mai 21. Carei. Scrisoarea lui Moise Sora Novac către George Barițiu, în care îi înfățișează evenimentele revoluționare petrecute în comitatul Satu Mare în primăvara anului 1848.

sus¹: Epistola parohului Moise Sora Novacu, născut din comitatul Hunedoarei în Transilvania, trecut însă în dieceza Oradei, împreună cu alții mai mulți ardeleni. Această epistolă în cea următoare din punctul de vedere al libertății personale în Ungaria, este interesată. Red(acția)*

Domnul meu!

În Ungaria se dezvelesc nori grei contra libertății. Citește cu luare aminte și vezi ce-ți scrie un patriot și prenumerant din închisoarea comitatului. Așa d(om)nule! din închisoare! Abia putui pe ascuns foarte cu multă danie și osteneală a căpăta prin robi umblători afară, puțintică negreală și papir. Nu te mira dară, dă nu-ți scriu cum ți-am mai scris cu n(umă)rul, ci-ți scriu așa maculat², și te miră de ce-ți voi scrie deamănunt, căci de nu-s drepte, voiesc ca D(umnez)eu să nu mă sloboadă de aici pînă la moarte.

În 7 mai voind și eu și poporeni mei a serba ziua libertății comune, am sfințit flamura maghiară în biserică, apoi cu aceea și cu patru prapori bisericești cu toată comunitatea mersem a ține o lithie pînă la biserica satului vecin Racova, cîntînd psalmul: *Înțelegeți neamuri și vă plecați, că cu noi este Dumnezeu* etc. și cîntarea lui Moise *Calul și pe călărețul* etc. Ajungînd acolo, intrarăm în biserică, și după ce cîntarăm, *Tedeum* sau *Mărire între cei de sus*, le spusei o predică potrivită sărbătorii acesteia alese; după aceasta ieșirăm din biserică, să ne întoarcem acasă, cînd iacă racovenii ne ieșiră înainte, să rămînem la puținte ospăț. Atunci neputînd scăpa de ei puseră, praporii și odăjdiile bisericești înăuntru și intrarăm, la parohie, unde eu în casă cu parohul local, poporeni afară cu poporeni racoveni ne ospătarăm, la ospăț știi că se fac și pușcături. Oarecare om beat a pușcat către casă, și hîrtia din pușcă sa s-a aninat pe casa cu paie; se face larmă și strigătul *arde casa! arde casa!*. Cînd sărirăm și noi din casă atunci văzurăm că era numai frica, iară nu foc, că nici s-a aprins, nici a ars nimic. Sfirșindu-se ospățul iarăși luai procesiunea înainte și tot cu acele cîntări mersărăm pînă acasă, unde fără oarecare scandal ne reășezarăm, numai cît bucuria poporului erumpea citeodată în *vivut*.

Șvabii din sat care văzură că aninarăm flamura în turnul nostru, că cîntarăm niște cîntări nemaiauzite lor, și socotite de batjocură, neștiind ei că-s cîntări sacre, fug la Carei, la noul fôispan³ groful Károlyi George, care mult își roade unghiile pentru robotele pierdute dimpreună cu oficialii lui, și care vrînd a răsturna libertatea în dieta viitoare, cu iuteală ținu o adunare în care alese oficiali de comitat tot de cei malcontenti⁴. Văzînd că șvabii, mă vindură că am făcut răscoală, și am cîntat batjocura, și am aprins casa parohiei, socotindu-le drepte toate, dară avînd și ranchiună asupra-mi, că-l oprisem să nu țină vinărsăria lîngă biserică, unde jidovul arunca mai sub ferestre toate lăturile de prune și de vinarsuri de altă specie, îndată ținînd o adunare extraordinară, face ca să mă prindă ca pe răzvrătit (tulburător).

Eu nu știam nimica, ci încă în luna trecută m-am prezentat la Zilah⁵ să văd cum merge reincorporarea, și citirea legilor, unde între sunete de armele gărzii naționale, care constă din 240 de inși deprinși bine, se făcură toate, însă din cuvîntul bar(onului) Veselenyi avui de însemnat acestea, *de nu voi fi spre binele țării și mai virtos al comitatului acestuia, etc. : să ardă scaunul*

acesta sub mine cum a ars sub Dozsa. La care cuvinte mă năpădiră lacrimile și pe mine și pe alți mulți simțitori. De acolo mă întorsei acasă marți cu predicatorul reformat din Tășnad, care rămase la mine pînă miercuri și cînd vrem a prînzî, vine comisarul comitatului cu doi haiduci și-mi cere să-l urmez la Carei. Eu neștiind pentru ce? Și cum? îmi las familia întristată și nevrînd a mă arăta contrar, i-am urmat. Cînd iată că mină carul drept în curtea comitatului, unde sosirăm miercuri noaptea pe la 1 ore. Atunci se iau de la mine toate scrisorile, toate apparamentele⁶, se pun sub sechestru și mă închiseră singur într-o odaie cam întunecoasă, unde de o lature auzii sbierețele închișilor bărbați pentru furturi, și ucideri, iară de alta a muierilor închise tot pentru criminalități. Eu în mijloc, ca Cristos între doi tilhari, nu-mi e iertat cu nimeni a vorbi, singur parohul și protopopul local vrînd a vorbi cu mine fu respins. Superioritatea... eclesiastică *nu știu* este informată sau ba. Tot aștept pînă astăzi duminica că doară mă vor întreba și pe mine ce am greșit, sau ce am păcătuit; însă în zadar, că nimeni nu-mi spune nimica, pînă ce mai de cu seară îmi spuse chiar hodnogul cetății de cele ce am pomenit, adăugînd și alte forfoane⁷ și minciuni care nu s-au mai pomenit; adică eu sînt botezat de *izgató*, *csendháborító* **. Așa vezi, teascul⁸ slobod, apoi nu-i slobod nici a te ruga lui D<umne>zeu.

Ce-i mai mult și novelele mi le opriră, să nu le capăt. Eu rugai pe d<omnul> hodnog să-mi conducă un procurator, care să-mi ducă procesul fiindcă nimica mă știu vinovat.

Îmi promise, nu știu plinise-va sau nu; și eu șed aici în putoare și singurătate, nici vorbind, nici citind baremi o carte de rugăciuni, însă nedisperat, că conștiința-mi curată de orice învinuiri politice.

* Nota aparține redacției <George Barițiu>

** Agitator, tulburător de pace. Red<acția>

Nota aparține redacției <G. Barițiu>

B.A.R.S.R., mss. românesc 1000/1, f. 18—19; publicat cu mici modificări în „Transilvania” nr. 18 din 15 septembrie 1877, p. 215—216.

1. Nota aparține lui George Barițiu

2. Neîngrijit

3. Comite suprem

4. Numulțumîți

5. Zalău

6. Obiecte aparținătoare

7. Scorneli

8. Tiparul

11

1848 mai 26, Carei. Scrisoarea lui Moise Sora Novac adresată lui George Barițiu, în care îi înfățișează motivele pentru care a fost închis la Carei precum și faptul că în închisoare erau deținuți 327 de iobagi.

Nagykároly 1 26 mai 1848

Domnule!

După nori, senin! iacă cînd scriu aceste ordine ² am onoarea a vă înștiința că după ce ieri s-au luat la judecată sutele de învinuiri politice din pizmă date asupra-mi, se cunoscără a fi fără fundament, și eu azi sînt liber, judecata de tot nu e încheiată că unele învinuiri sînt din com(itatul) Solnocului, de protopopul *Szabo* cu un reformat *Verbélyi* țesute, însă după acestea și acele se vor răsfira. Invinuirile într-acela tip era(u) făcute ca să mi se ascundă soarele.

Socotiți ce mai forfoane ³ spune: Noac a trimis cărți la Țara Românească și Moldova sub masca cărților de rugăciune ⁴ ca să scoale pe români asupra noastră, acestea erau vorbele în gura domnilor careieni; ce mai forfoane!!! Ei singuri se rușinează de ce făcură.

Acum vă oftez tot fericitul bine și rămân:

Al d(umnea)voastră sincer amic

Noac

Ieri aduseră 17 robi din *Gebe* ⁵, care s-ar fi sculat a dărăpăna turma de oi a unui domn — astăzi aduseră 5 robi din *Iánosi* ⁶ tot pentru răpiri, tot unguri și aceia, și ăștia. Toate temnițele sînt pline, la facerea drumului au scos afară 115 și tot nu încap în prinsori, nu știu ce va fi, dimpreună sînt 327 robi. De cînd e comitatul Sătmar n-au fost atîția, că cînd era mai mulți, au fost 240.

<Pe verso:>

A Brashoi Gazetta Hirlap tistelt Szerkestőjének Báritz György urnak tisztelettel.

P(osta) Kolosvár

Brashou. Erdély

B.A.R.S.R., mss. românesc 1000/1, f. 20; publicat în „Transilvania”, nr. 18 din 15 septembrie 1877, p. 216.

---

1. Carei

2. În sens de rinduri

3. Scorneli

4. Moise Sora Novac a fost autorul unor cărți de rugăciune, tipărite în ortografie latină pe care le-a trimis în Moldova și Muntenia, cu scopul de a face cunoscută ortografia latină în mediile culturale românești de peste Carpați. cf. Doru Radosav, *Cărturarul Moise Sora Novac și revoluția de la 1848 din Transilvania*, în „A.I.I.A., Cluj Napoca”, XX (1978), p. 101—106

5 și 6. Localități aflate azi în R.P.U.

12

1848 iunie 28, *Sărăuad*. Circulara lui Ioan Pop Suduranul, protopopul districtului Sărăuad, în care după ce aduce la cunoștință Decretul imperial din 12/24 iunie 1848 privitor la români, îndeamnă din nou poporul la liniște,

asigurându-l că și celelalte deziderate ale românilor transilvăneni, susținute la Blaj, vor fi puse în aplicare.

Extrasul Comisiei vicaricești la numărul protocolar 154 din 24 iunie <a> anului 1848.

Onorați în Cr<istos> frați districtuali!

După ce mila cea dumnezeiască peste măriia sa neostenitul nostru vicar, îl dăruie cu misiunea (trimiterea sa) de iubitul său neam românesc lui și altora d<omnii> deputați (trimiși) cu sănătate și doritul folos a săvârși, imediat după venirea sa acasă, cea mai întâi grijă i-au fost, ca să ne împărtășească milostiva împărătească rezoluție la petiția (cerere) poporului român dată care așa sună:

Cu deosebită plăcere primesc eu încredințarea a neclintitei credințe a supușilor mei români din Transilvania, ce acum cu Ungaria își va declara voia în urmarea datei mele în... iunie rezoluție, precum naționalitatea voastră după proiectul ministerului cel unguresc al meu, prin deosebita lege se va asigura și spre ridicarea naționalelor școli se va îngriji.

Cerută prin voi egala stare a bisericii neunite cu celelalte biserici a țării, precum și acoperirea lipselor bisericilor și a școlilor voastre pe cheltuiala statului, sînt prin al 20-lea articol de lege, contribuirea de obște, prin al 8-lea, ștergerea robotelor și a dijmelor, prin al 9-lea, libertatea tiparului și judecata cu jurați, prin al 8-lea, înarmarea poporului prin al 22-lea articol de lege a<1> Dietei cea mai de pe urmă a Ungariei sînt îngăduite. Ungurescul meu minister va purta grijă ca localele voastre jalbe să se cerceteze și să se isprăvească.

Supușii mei români la toate rangurile publice administrației cu proporția cu n<umă>rul și cu calificația lor se vor așeza — precum și eu din contra, de la voi aștept, ca voi coroanei cele ungurești cu credință să vă supuneți, toate să se... cu ce ar stîrni neunirea, pentru că numai <în> cointelegere cu ai voștri concetățeni poate vouă folosul libertăților, prin mine vouă date, asigura, care eu vouă cu al meu regesc favor și milă aplicat se cunoaște de autentică, această a prea milostivei crăiești rezoluțiunii copie.

Inspruck ¹ 24,12 iunie 1848. Herczeg Esterházy Pál

Aceasta-i dară m.pr. aceea rezoluție împărătească din cuvînt în cuvînt care d<omnii> deputați ai noștri milostivul împărat în audiență avută în Inspruck în comitatul Tirolului în 24/12 iunie a.c. față la față pe partea neamului nostru el au dat — cu care tot în Inspruck mergînd prea vrednicii deputați la palatinul Ungariei Ștefan cu grai viu i-au asigurat, că această rezoluție împărătească și prin legile Ungariei se <va> împlini nu numai pentru că cuvîntul și vorba regelui sfînt și neclintit trebuie să fie și rămie, dar și pentru aceea că cererea aceasta e cuviincioasă. Tot așa i-au mîngîiat, și toți miniștrii Ungariei.

Plini dară de mari nădejdi și de bucurie se întoarseră mîngîiați acasă bravii noștri deputați, dintre care măriia sa d<om>nul vicar ca cel mai de aproape al nostru patron, se îndură a rîndui prin circular, toți să luăm parte din această bucurie, din aceea înștiințare cum că rezoluțiile acestea, parte

în scris date, parte cu viul grai, dacă vor trece și în legile Țării Ungurești, precum vedem că unele și sînt după legile cele mai proaspete și precum nădăjduim că și celelalte făgăduite toate se vor face legi —, vom fi noi și toată națiunea mîngîiați. Veștile acestea, poporului frățiilor voastre încredințat să le spuneți că românii au vești frumoase și bune la toate neamurile străine de care d(omnii) deputați (ai) noștri cu bucurie au fost cuprinși și primiți. Iubească dară frații noștri români pacea, liniștea și țină frățietatea cu toate alte nații a patriei cu care pronia cea dumnezeiască i-au lăsat într-o patrie, că aceasta-i porunca lui C(ri)stos să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși. Și porunca bunului nostru împărat să trăim (în) pace și unire cu nația ungurească, că prin rezoluția împărătească dobîndim cele dorite toate:

1. Naționalitatea și limba.
2. Ridicarea școlilor și acoperirea cheltuielilor bisericilor cu cheltuielile statului.
3. Independența bisericilor române.
4. Înstrăinarea preoților și a dascălilor.
5. Așezarea tinerilor români și a bărbaților celor învățați în toate ramurile dregătoriilor publice.
6. Garda națională.
7. Slobozenia tiparului etc. Toate așa bunătăți mai sînt pentru nația română care umple inima de bucurie pe toți binesimțitorii. Încă odată dară frați iubiți, îndemnați cu tot dinadinsul pe popor la pace și liniște, să poată gusta dulceața și simți. Ridicați însuși cu poporul miinile către cel prea înalt, mulțumiți lui Dumnezeu de cele bune. Mulțumiți domnilor acelora ce cu inimile curate și pline de iubire (față) de aproapele, au ostenit ziua și noaptea, ca să vă bucurați de aceste ce vedeți, cereri ca acestea dorite încă prin trînșii să le dobîndim. Acestea dară spre cunoștință se vestesc, încredințîndu-vi-le cu frățescă dragoste. Rămîn al on(oratelor) frățiilor voastre.

I(așnad)-Szarvad² 28 iunie 1848.

Credincios în Cr(istos) frate
Szodorai Ioan³,
vice protopop.

Muzeul județean Satu Mare, Protocolul parohiei Hotoan (1848—1876), inv. nr. 20 108, f. 2—3

1. Innsbruck, localitate în Austria.

2. Sărăuad

3. Ioan Pop Suduranul (1792—1872) născut la Sudurău, jud. Satu Mare, mama sa Floarea Șincai a fost sora lui Gheorghe Șincai. A urmat studiile la Satu Mare, Carei, Oradea și Blaj. A condus alături de Alexandru Șterca Șuluțiu și Demetriu Coroianu din Craidorolț delegația românilor sătmăreni și sălăjeni la Marea Adunare Națională de la Blaj din 3—5 mai 1848, cf. dr. Victor Bojor, *Canonicii diecezei gr. cat. de Gherla*, Cluj, 1937, p. 107—114 și I. Ardeleanu Senior, *op. cit.*, p. 31—35

1848 august 4, Hurezu Mare. Scrisoarea lui Moise Sora Novac către George Barițiu, în care îi prezintă desfășurarea sinodului episcopal de la Oradea din zilele de 29 iulie — 2 august 1848, privind adeziunea la ideile programului de la Blaj din 3—5 mai 1848.

00/848 Nantü aug<ust> 4.

Domnul meu!

Astăzi am sosit de la primul sinod diecezan, care s-a ținut în Oradea Mare, știu că veți fi dobândit înștiințare sau veți dobîndi despre cursul dez-baterilor, eu numai atît vă rog, să fiți bun a publica că cel mai mare contrar a clerului și a couniunii poporului român, ne fu episcopul îndirjit și ațîțat de tînărul canonic Iosif Szilágyi, care nu se rușina însuși în sensiune a face diverse schime¹ și semne episcopului să nu lase cît de puțin în voia clerului, totuși pãrtinindu-ne D<umne>zeu, și d<omnii> capitulari, rămaseră episco-pali<i> în minoritate de 16, iară noi pe care ne porecliră *Lazaroni* și *proletari* eram 82... Episcopali<i> vîzîndu-se în minoritate o tuliră la fugă, alții rămîinînd sau tăcură, sau fuseră siliți a tace, ba d<omnul> Szilágyi puțin de nu fu aruncat afară pentru niscari vătămări de cler. Soborul se începu marți 29 aug<ust>² c<urs> n<ou> și se încheie simbătă, în care cite se dezbătură prin agere talente le veți putea ști din organul național, unde le-am trimis astăzi deamănantul, și vă rog să le retipăriți; iar de nu le va primi organul, să le cereți de la dinșii spre edare pentru etern monument. Acestea sint pe scurt în onoarea d<omnu>lui Szilágyi care s-a declarat în scris așa: *a mostani körülzenykben az olah nem nemzetisegröl meg csak almodni is büin volna*³; mă rog să le publicați din fir în fir.

Rămîinînd al d<umnea>voastră pãrtinitor:

Noák m.p.

B.A.R.S.R., mss. românesc 1000/1, f. 21.

1. Grimase.

2. 29 iulie. Greșeală a autorului.

3. În împrejurările actuale, a visa doar despre naționalitatea română, ar constitui o vină,

14

1848 august 14, Sărănad. Circulara lui Ioan Pop Suduranul prin care înștiințează pe preoții de sub jurisdicția sa despre regulamentul de desfășurare a adunărilor populare.

Nr. 118

Onoraților în Cr<istos> frați preoți districtuali!

Din aici alăturata a Mărit<ului> Minister din a.c. 13 iulie s.n. n<umă>rul 9180 eșită orînduială și prin prea onor<atul> consistoriu episcopal în a.c.

sub 30 iulie s<til> v<echi> n<umă>rul 221 cu noi împărtașite veți vedea ce mod se prescrie poporului spre ținerea adunărilor sătești precum:

1. Adunarea de popor (sătească) nu poate convoca nimeni dacă cu 24 ore (ceasuri) mai înainte nu va înștiința președintele jurisdicțiunii respective despre timpul, locul și scopul ursitei adunări.

2. Dacă fără preinștiințare, ar convoca cineva adunarea jurisdicțiunea respectivă e datoare a o împiedica sau dacă s-au adunat a o împrăștia și convocatorul se va pedepsi ca neascultător.

3. Dacă scopul adunării de popor legiuit, președintele jurisdicțiunii va da facultate (slobozenie) spre aceea, iară dacă aceea ar cuprinde în sine violarea (vătămarea) legii și tulburare, cu puterea ordinului public e dator a o opri.

4. Jurisdicțiunea respectivă e datoare a păzi ca adunarea poporului facultată, să nu se abată la cele nelegiuite sau să nu devină la erumperi *potentioase*, la (o) întâmplare ca aceea va declara (vesti) adunarea poporului de împrăștiată, pe toți aceia care cu a sale cuvântări sau alte îmbărbătări ar ațîța spre violarea (vătămarea) legii, precum și pe aceia care adunarea poporului, și după enunțarea (vestirea) împrăștierii o ar continua, ei va lua sub pedeapsa leguită. Deodată frățește vă fac cunoscut, precum că adunarea noastră pentru subscrierea Demonstrației, se hotărește, pentru 27 septembrie a.c. după calend<arul> roman în Er-Szodoró, la care adunarea fiecare veți veni, aducindu-vă cu sine extrasele cununaților, botezaților, vaccinaților (altuiților), morților, specificările cununaților, precum și conspectul șematismului după formularul a<nului> tr<ecut> cu frățiile voastre împărtașit, aveți fraț<ilor> destul timp spre scriere și gătirea acestora, gătițele scrieți-le dară limpede, neted, acurat și fără scădere la numitul timp le presentați ca să nu-mi fie a aștepta după ele, ci imediat a doua a 2-a zi să le pornesc către Blaj. Toate aceste spre acurată publicare și cele din urma spre împlinire încredințându-vi-le cu fr<ățească> dragoste am rămas al fr<ățiilor> voastre. T<asnăd>-Szarvad ¹, 14 august 1848.

Credincios în Cr<istos> frate
Szodorai Ioan,
v<ice> protopop.

Muzeul județean Satu Mare, Protocolul parohiei Hotoan (1848–1876), inv. nr. 20 108, f. 3–4.

---

1. Sărăuad

15

1848 august 24, *Budapesta*. Dispoziția palatinului Ungariei și a ministrului de interne Szemere Bertalan dată obștii comitatului Satu Mare, de a se supune noului comisar regal Mihály Gábor, împuternicit să restabilească liniștea și ordinea în mijlocul românilor răzvrățiți și de a-l sprijini în realizarea misiunii încredințate.

75

Szatmár Vármegye Egyetemének.

Hivatalosan értesültem szon bujtogatásokról, melyek az ország éjszakeleti részében legujabban mutatkozni kezdenek, különösen az oláh s orosz-rusznják ajku és egyesült hitüek között.

Öfelségének és kormányának legbuzgobb törekvése nyelv és vallás-külömbség nélkül, a haza minden polgárait a legujabban törvényesített jogok, teljes élvezésében biztosítani.

És éppen mivel e magas célzatában akadályoztatik meg e bünös bujtogatások által, szükséges hiven gondoskodni a nép igaz és valódi érdekei felett, szükséges a bujtogatók veszélyes törekvéseit meggátolni és megbüntetni, kik a törvénynek s törvényes rendeleteknek nem hódolnak.

E végre Mármaros, Ugocea, Bereg, Ung, Szatmár, Közép Szolnok, Kövárvidékre, Krasna megyékre és II oláh ezredre nézve Mihályi Gábort ezennel királyi biztosúl kinevezem, adván neki teljes hatalmat egy részről, hogy a népet a király és kormány atyai és őszinte akaratáról felvilágosítván, a bujtogatásokat akadályozza, a bujtogatókat pedig törvény élébe állithassa és megbüntethesse, általában pedig, hogy a csend és rend helyreállítására s megszilárdítására minden törvényes eszközöket felhasználjon, más részről meghagyván e megyei Egyetemének, hogy nevezett királyi biztosnak és törvényes rendeleteinek engedelmeskedni, s azok végrehajtására elegendő erőt és engedelmet nyujtani szoros kötelességöknél ismerjék.

Kelt Budapesten

Augusztus 24-én 1848

István Nádor
k(irályi) helytartó

Belügyminiszter
Szemere Bertalan

Arh. St. Cluj-Napoca, fond Prefectura județului Satu Mare. Acta publico-politicorum, fasc. 122, act. nr. 291/1848, orig.

<T r a d u c e r e :>

Către obștea ccmitatului Satu Mare.

Am luat la cunoștință, pe cale oficială, despre acele răzvrătiri, care încep să se manifeste mai nou în partea de nord-est a țării, cu deosebire în rîndurile românilor, rușilor și a celorla de religie unitară.

Aspirația cea mai ferventă a Alteței-sale și a guvernului său este de a asigura tuturor cetățenilor patriei, fără deosebire de limbă și religie, deplina exercitare a drepturilor recent legiferate.

Și tocmai fiindcă este împiedicat în realizarea înaltului țel de către aceste răzvrătiri criminale, este aidoma necesar să ne îngrijim de interesele juste și reale ale poporului, este necesar să stăvilim și să pedepsim aceste aspirații primejdioase ale răzvrătiților, care nu se supun legii și dispozițiilor legale.

Pentru aceasta, îl numesc imediat pe Mihály Gábor comisar regal pentru comitatele Maramureș, Ugocea, Bereg, Ung, Satu Mare, Solnocul de Mijloc, Districtul Chioar, Crasna și Regimentul 2 românesc, dîndu-i, pe de o parte, puteri depline ca, luminînd poporul asupra dragostei părintești

și a voinței sincere ce-l animă pe rege și guvern, să împiedice răzvrătirile, pe răzvrățiți să-i așeze în ascuțișul legii și să-i pedepsească, iar în general, pentru restabilirea și întărirea liniștii și ordinii să se folosească de toate mijloacele legale; pe de altă parte dispunem ca obștea comitatului să se supună numitului comisar regal și dispozițiunilor sale legale, iar în realizarea aceloră să socotească de strictă datorie în a-l sprijini cu suficientă forță și supunere.

24 august 1848

Dat în Budapesta

István palatin,
loctiitor al regelui

ministru de interne,
Szemere Bertalan

16

1848 septembrie 20, Carei. Apelul prim-vicecomitelui comitatului Satu Mare, Eötvös Mihály, către omologul său maramureșean, privind pericolul ce amenință autoritățile ca urmare a adunării românilor la Năsăud și a răscoalei din Chioar și din alte părți ale județului Satu Mare, cerind să ia măsuri de pază în Maramureș.

Tisztelt alispány úr!

A veszedelem küszöbén állunk az ármányos bujtogatás minden eszökzt vakmerően használ fel a magyarság legyilkolására, sikerült a haza elleneinek, nem csak a rácz, de az oláh népséget is ellenünk elámitani, felbősíteni, kik már ezerekenként gyülekeznek Naszódra e vidéket talán rövid idő alatt a legborzasztóbb gyilkolások, gyújtogatások, s rablásokkal pusztítandók, — Kövár vidéke s e megyének egy része fellázadt.

A következők kiszámíthatatlanok: ébren kell lennünk, ne hogy a veszély készületlenül találjon.

Az alatt ide csatolt vallomásból méltóztatik által látni, hogy az eddig hireket valóság váltá fel, s a lázadás szikrája, mely addig csak elfojtva lapangott, kitört, s a képzeletet felülmúló sebességgel messzebb határokat borított el. A veszély nagy s mindnyájunkat közösen fenyegető, a körülmények a legrövidebb percet is igénybe veszik, a teendővel késnünk nem lehet.

Miért is felhivom alispány urat, méltóztatnék megyéjében úgy intézkedni, hogy a nemzetország minél jobban felszerelve készen álljon s az első felszólításra fegyvert ragadva siessen oda, hol a veszély leginkább fenyegető, hol elszánt erőre segedelemre szükségleend.

A haza önállósága és saját létünk közveszélye hatályosabb ösztön minden ékesszöllásnál, miáltal hinni akarom, hogy e felszólalásom, siker nélkül elhangzani nem fog, s tisztelt alispán úr a hivatali felelőség s polgári kötelességek érzetétől áthatva, a szomszéd vidék segedelmére s talán a végveszélytöli megmentésére mindent elkövetem. Kelt Nagykárolyban Szeptember 29-én 1848.

Eötvös Mihály
első alispán

<Pe verso:> b.m. oktober 4-én 1848.
87 központi választmány 1848.
677 Szatmár megye első alispányától
Máramaros Megye Alispányának
— hivatalból — Máramaros Sziget

Arh. St. Maramureș, fond Prefectura județului Maramureș. Actele Comitetului reprezentativ, act nr. 87/1848, f. 1; publicat în *Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională (Documente 1848–1918)*, București, 1981, p. 10–11.

<T r a d u c e r e :>

Stimate domnule vicecomite,

Ne aflăm în pragul primejdiei. Instigatorii folosind cu îndrăzneală toate mijloacele de ațîțare pentru asasinarea ungarilor au reușit să ademească și să întărite împotriva patriei și împotriva noastră nu numai pe sirbici și populația română, care se adună deja cu miile la Năsăud.

În scurt timp, probabil, aceste ținuturi vor fi nimicite de cele mai groaznice omoruri, incendieri și jafuri. Districtul Chioar și o parte din acest comitat (Satu Mare n.n) s-a răscualt. Urmărilor ar fi incalculabile, trebuie să fim treji ca nu cumva primejdia să nu găsească nepregătiți.

Din mărturia anexată binevoii a vedea că știrile de pînă acum s-au adevărit, iar scînteia răscoalei, care pînă acum a mocnit înăbușit, a răbufnit, și cu o iuțeală ce depășește imaginația, a cuprins hotare îndepărtate. Primejdia este mare și ne amenință pe toți, împrejurările ne impun să utilizăm și cel mai scurt minut; nu se poate să întiziem de la datorie.

Pentru aceasta fac apel la domnul vicecomite ca să binevoiască să ia asemenea măsuri în județ încît gărzile naționale (maghiare n.n.), să fie cît mai bine echipate și să fie gata ca la prima chemare să pună mîna pe arme și să se grăbească acolo unde primejdia este cea mai amenințătoare, unde va fi nevoie de forțe hotărîtoare.

Pericolul față de independența țării și propria noastră existență este un îndemn mai presus de orice elocvență, din care motiv vreau să cred că prezentul meu apel nu va rămîne fără efect și stimatul domn vicecomite, pătruns de spiritul răspunderii oficiale și al obligațiilor cetățenești, va întreprinde tot posibilul pentru ajutorarea ținutului învecinat și poate pentru salvarea de la pieire.

Dat în Carei la 29 septembrie 1848

Eötvös Mihály
prim-vicecomite

<Pe verso>

Prezentat în 4 octombrie 1848, nr. 87 al Comitetului reprezentativ din 1848. Sub nr. 677 de la prim-vicecomitele comitatului Satu Mare către vicecomitele comitatului Maramureș.

Sighetu Marmației; din oficiu

1848 octombrie 4, *Năsăud*. Patenta acordată de colonelul imperial Urban delegaților trimiși din partea locuitorilor români din Medieșu Aurit și Românești.

Megerősítés: hogy az Ar<anyos> — Megyes helységbeli egyének ezenel mint követek, felhatalmazással és önként megjelentek és az ő határozott nyilatkozatuk folytán, hogy hűségüket és engedelmességüket Ő Felségénél első Ferdinánd császárnál esküleg megerősítik és szükség esetén fegyverképes fiatalságát önként a cs<ászár>-k<irályi> hadseregnek küldendik a 4450 sz<ámu> parancs szerinti irányban 16-ától az esküvel, melyet a cs<ászár>-k<irályi> zászlóhoz letették mely megerősítve lesz. És azért jogosan követeli a katonai hatóság, hogy a megyei vagy egyéb hivatalok, melyek maguk is részese ezen rekruták összeállításánál, a béke fenntartására az országban vissza tartassanak. A cs<ászár>-k<irályi> 2 gráci oláh gyalogezred. Ezred állomás Naszód október 4-én, 1848 (p<ecsét> h <elye>). Urbán¹ ezredes.

„Szamos”, Au XXVIII, nr. 11 din 6 februarie 1896.

Confirmare: că persoanele, în calitate de trimiși ai localității Medieșu Aurit, s-au prezentat de îndată cu împuternicire și de bună voie și ca urmare a declarației ferme, de a li se întări prin jurământ credința și supunerea lor față de Alteța-sa împăratul Ferdinand I și, că în caz de nevoie își vor trimite benevol tineretul capabil de a purta arme în armata cezaro-crăiască, în sensul ordinului nr. 4450 din 16 împreună cu jurământul pe care l-au depus în fața drapelului cezaro-crăiesc, care va fi confirmat. Și de aceea, autoritatea militară pretinde în mod just, ca oficiile comitatense sau celelalte, care și ele sînt părtașe în constituirea recrutilor, să-i rețină în țară pentru menținerea păcii.

Regimentul 2 cezaro-crăiesc românesc Graz de infanterie.

Stația de regiment Năsăud, 4 octombrie 1848 <L.S.>

Urban¹ colonel.

1. Urban Karl (1802—1877), colonel și apoi general austriac, comandant al Regimentului 2 românesc de la Năsăud, în timpul revoluției de la 1848 cf. *Az Atheneum kézi lexikona*, vol. II, Budapesta, 1893, p. 1762.

18

1848 octombrie 8. *Baia Mare*. Dispoziția prim-vicecomitelui comitatului Satu Mare, Eötvös Mihály, transmisă primpretorului Szeöke Károly, de a prelua sarcina înăbușirii revoltei de la Medieșu Aurit și de a raporta măsurile întreprinse acolo.

Szeöke Károly fő, vagy nem találtatása esetében Mándy Elek szolgabírónak.

Mándy Elek szolgabíró ur hivatalos tudósításából értesültem, miként az aranyos-megyesi oláh lakosság a Naszódon járt követeik által felbujto-

gatva nyílt lázadásba törtek ki. Ennek következtében kir(ályi) biztos Mihályi Gábor sürgöny által megrendelte, hogy a szatmár városi nemzetőrség közül két századot, vagy ha szükségeltetnék, többet is, rögtön Ar(anyos) Megyesre a lázadás elfojtására küldessen. Ezen fegyveres erőnek vezérletével főszolgabíró urat bizom meg, ki is a lázadást minden áron elfojtandja s a törtétekről engemet azonnal tudósítani. Nagybánya 1848 október hó 8. Eötvös Mihály I. alispán.

„Szamos“, An XXVIII, nr. 7 din 23 ianuarie 1896.

<T r a d u c e r e :>

Către primpretorul Szeöke Károly, sau în cazul că nu va fi găsit, către pretorul Mándy Elek.

Din raportul oficial al domnului pretor Mándy Elek am aflat că locuitorii români din Medieșu Aurit, instigați de către delegații lor, care au fost la Năsăud, au început o revoltă fâțișă. Ca urmare, comisarul regal Mihály Gábor a dat ordin telegrafic ca să fie trimise de urgență două companii din gărzile naționale aflate în orașul Satu Mare, dacă e necesar chiar mai multe, la Medieșu Aurit pentru înăbușirea revoltei. Comanda acestor forțe armate o încredințez domnului primpretor, care va înăbuși revolta cu orice preț și mă va informa imediat asupra celor întâmplate.

Baia Mare, 1848 octombrie 8.

Eötvös Mihály
prim-vicecomite

19

1848 octombrie 10. Medieșu Aurit. Mărturia preotului greco-catolic Dumitru Cherecheș din Medieșu Aurit, în legătură cu evenimentele petrecute.

Kerekes Demeter¹ Ar(anyos)-megyesi lelkész adja okát, hogy az ar(anyos)-megyesi lázongó embereknek minő irást kezökbe, mikor irta ezt és a napnak melyik szakaszában? — Kinek a megkérésére irta, mi volt az irás tartalma, kik voltak jelen azon irástétel követelésére nézve és miért nem tett az illető kerületi szolgabírónak eddig jelentést? Mindezen tárgyat illető mindennemű körülményeket felfejtve, az egész tárgyat írja le sajátkezüleg midőn eljöttek, bemutatták-e a hozott irást?

„Mi alólirottak, valamint eddig a legfelsőbb parancsnak hiven engedelmeskedvén, úgy ezentul is hiven engeldemeskedni és hivek lenni akarunk.“ — Ennyit és nem többet irtam.

Ami a pecsétnyomót illeti, maga a bírő nyujtotta és átadta egyező akarattal a többséggel és a nemesekét is. Korodán Sándor előállván, hogy a templomét is oda kell tenni s a többség rá mondta, hogy az is a mienk, csak oda vele — ami meg is történt.

A levél szabadon hagyatott, be nem pecsételve, minden „czimzés“ nélkül, hogy kinek és hová. Ezt téve, ugy véltem, hogy nem leend semmi

sikere és fel nem küldhető. Hogy pedig az illető kerületi főszolgabíró urnak nem volt felfedezve, gyengeségemnek lehet tulajdonítani a mai napig. Miután pedig a küldöttek haza jöttek, kiket én akkaron nem tudtam, hanem később hogy a már köztudomásúnak szekerrel mentek volna, az illetőknek meghagytam, hogy ha haza érkeznek s valami írást hoznak, meg kell mutatni a törvényhatóságnak. Nem kell eltitkolni vagy elhalasztani vagy abba bizni. S hogy valami lázongást tenni ne merészeljenek, hanem a legnagyobb rendben legyenek.

A levél megérkezett ugyan s nekem midőn a mezőről haza jöttem este felé, meg is mutatták Zab Mihály, mint helyettes bíró, Zima István, Korodán János és Korodán Simon s többen velök, kiket ők jobban ismernek s tudják névszerint mint én. A levél németül volt, mihez én érteni nem tudok. Elutasítottam magamtól azzal a kérelemmel, hogy senkinek mint tisztaságnak mutatni nem kell. S semmi másolatát venni nem kell s nem tanácsos és ez történt mult szombaton. Vasárnap délután vecsernye után a szüretre mentem, megeskettem őket, hogy ha katonai erő jövend (a mint értesítve is volt), hogy a legnagyobb rendbe és csendbe minden ellenszegülés nélkül legyenek. Eztet hallották többen u<gy> m<int> Zima Stefán, Zima Demeter, Pap Ferencz, nagykolcsi lelkész, Fábrián János úr és ezzel el is távoztam a szőlőbe. 1848 október 10 este 8 óra.“

„Szamos“, An XXVIII, nr. 10 din 2 februarie 1896.

<T r a d u c e r e>:

Preotul Dumitru Cherecheș¹ din Medieșu Aurit să motiveze ce fel de scrisoare a înminat oamenilor răzvrătiți din Medieșu Aurit, când a scris-o și în care perioadă a zilei? Către cine a fost scrisă, care a fost conținutul scrisorii, cine a fost de față relativ la pretenția întocmirii scrisorii și de ce n-a raportat pină acum respectivul la pretorul de circă? Ținînd seamă de orice fel de împrejurare privitoare la această problemă, să descrieți cu propria mină toată problema — când au venit, au prezentat oare scrisoarea dusă?

„Noi subscrișii, supunîndu-ne cu credință poruncii supreme precum pină acuma, așa voim și de această dată să ne supunem cu credință și fidelitate“. — Atit am scris și nu mai mult.

În ceea ce privește pecetea, personal judele a oferit-o și a predat-o de comun acord cu majoritatea, la fel și pecetea nobililor. Înfațișîndu-se Alexandru Corodan, că trebuie pusă acolo și pecetea bisericii, majoritatea a replicat că și aceea e a noastră, să fie predată, — ceea ce s-a și întimplat.

Scrisoarea a fost lăsată liberă, fără a fi sigilată, fără nici o „adresare“, cui și unde. Făcînd aceasta, am socotit că nu va avea nici o izbîndă și nu va putea fi expediată. Iar faptul că n-a fost dezvăluită respectivului domn pretor de circă pină în ziua de azi, se datorează slăbiciunii mele.

Însă după ce trimișii au venit acasă, pe care eu atunci nu i-am știut, ci tirziu, deja era îndeobște cunoscut că ar fi mers cu carul, am lăsat vorbă respectivilor, că dacă vor sosi acasă și vor aduce ceva scrisoare, trebuie să o arate autorității.

Nu trebuie tăinuită, sau aminată, sau să se încreadă în aceea. Și să nu îndrăznească cumva vreo răzvrătire, ci să păstreze cea mai desăvîrșită ordine.

Scrisoarea a și sosit și când m-am întors spre seară de la câmp, mi-au arătat-o Mihai Zob, ca locțiitor al judeului, Stefan Zima, Ioan Corodan, Simion Corodan și alții ce erau cu ei, pe care ei îi cunosc mai bine decât mine și îi știu pe nume. Scrisoarea era în germană, la care eu nu mă pricep. I-am refuzat cu rugămintea că nu trebuie arătată nici uneia dintre oficialități. Și că nu trebuie și nici nu e indicat să facă vreo copie, și aceasta s-a întâmplat acum, în simbăta ce a trecut. Dumineca după amiază, după vecernie, am mers în vie la cules, i-am pus să jure că dacă vor veni forțe armate (după cum s-a și anunțat) să rămână în cea mai mare ordine și liniște, fără nici o împotrivire.

Acestea au fost auzite de mai mulți, ca Stefan Zima, Dumitru Zima, Francisc Pap, preotul din Culciu Mare, domnul Ioan Fabian și cu aceasta am și plecat în vie.

1848 octombrie 10, seara la orele 8.

---

1. Dumitru Cherecheș (1805–1875), născut la Chiușbaia (jud. Maramureș), participant la mișcările revoluționare din anul 1848, cf. Arh. St. Satu Mare, colecția Registre de stare civilă parohiale. Parohia gr. cat. Medieșu Aurit, nr. 16 (883), p. 39.

20

1848 octombrie 14, Medieșu Aurit. Mărturia teologului Gavril Erdős din Apa, despre evenimentele de la Medieșu Aurit.

Mit tud a tanu az Ar<anyos>-megyesi lázadásról, nevezetesen a következő vasárnapi eseményekről?

„Én ifju Erdős Gábor, 22 éves, apai lakos, ó hitü papnövendék, annyit tudok, hogy ma egy hete vasárnap, midön által jöttem Megyesre, templom után mint szokták a pap házához sok ember bejött s a beszéd tárgya a naszódi követség s a nemzetörök mikénti fogadása. Én ezeket hallván elkezdtem beszélni a naszódi reakció veszedelmes következményeiről, az Urbán gázságáról különösen elmondottam, hogy az oláhságnak nem kell a magyarok ellen törni, mert eddig is jó békességben élt a két nyelvü nép egymással hazánk közös javai közt, kinállva az ott álló Zima Stefán, egész ingerültséggel azt mondotta: hogy Urbánt ne gyalázzam, a nemzetörökről pedig azt mondotta, hogy azt nem a megye hanem csak Selyebi, Tóth János és Közepczy hozták be.“

„Szamos“, An XXVIII, nr. 9 din 30 ianuarie 1896.

<T r a d u c e r e>:

Ce știe martorul despre revolta de la Medieșu Aurit, îndeosebi despre evenimentele duminicii ce a urmat?

„Eu, Gavril Erdős junior, de 22 ani, locuitor în Apa, teolog de religie veche, atita știu, că azi o săptămină, dumineca, când am venit la Medieș, cum e obiceiul, după slujbă, au venit mulți oameni la casa preotului și subiectul discuției l-a constituit delegația de la Năsăud și modul de primire a gărzilor naționale. Auzind acestea, eu am început să vorbesc despre consecințele primejdioase ale reacțiunii de la Năsăud, precizind în privința tică-

loșiilor lui Urban, că românii nu trebuie să pornească împotriva maghiarilor, deoarece și pînă acum aceste două popoare, deosebite prin limbă, au trăit în pace pe teritoriul patriei comune. Ștefan Zima ce stătea acolo afară, a spus cu toată indignarea: să nu-l înjosesc pe Urban iar despre gărzile naționale a spus că au fost aduse aici nu de către comitat, ci de Selyebi, Tóth János și Köpeczi.“

21

1848 octombrie 14, *Medieșu Aurit*. Mărturia lui Ștefan Zima, unul din fruntașii revoltei de la Medieșu Aurit, condamnat la moarte de judecătoria statarială.

Önvalломása Zima Stefánnak.

Kérdő pontok.

1. Beszélj el, hogy mikor Vezentán László, a mult hónapba Magyar Lápósról Ar<anyos> Megyesre haza jött micsoda gyűlést tartottak, minő írást készítettek, kivel s mivolt benne.

Vezentán László két fiával a várost bejárván, bennünket Sz<ent> Jánosz Sándor házához hivatott, s a városban azt hirdette, hogy Naszódon egy olly Ur van ki olly leveleket osztogat, hogy akik hozzá állanak háború esetében semmi bajok nem lesz. Ekkor mi többek társaságokba elmentünk az Óhitű Papphoz Kerekes Demeterhez, hogy irjon Naszódra ahhoz az Urhoz egy levelet; elmenvén a paphoz Vezentán beszélt a Pappal, a papp pedig minden több szó nélkül megírta a levelet a Naszodi Urhoz Urbánhoz.

2. Ne tagad a történeteket hiszen szemedbe mondják, hogy mind a bírót, mind a Hadnagyot pecsételést végett te hívtad a papphoz?

Elhiszem hogy a hadnagy és a bíró szemembe mondják, de én akkor nap nem is beszéltem a bíróval, a hadnagyhoz pedig nem én mentem, hanem ő hivatott engem is, s úgy mentünk együtt a paphoz, de a hadnagy sem adta oda a pecsétet, míg meg nem tudta mi van a levélben, elkészülvén így a levél Vezentán László, Bercse János Megyesi lakosok és Apán Togyer Görbedi lakos, mert a közös levél készítésre a Vezentán fiai a Görbedieket is meghívta.

3. Hát a Naszodi követeknek honnét és miből adatok pénzt?

Egy vasárnap reggel a hadnagynál lévén a bíró tőle előttem 7 pft. uti kölcséget kéretett, mit a hadnagy megtagadott, ekkor a követ vissza ment és a bíró többed magával jöven hozzá, követelte hogy a hadnagy csak adjon akár honnan, mire a hadnagy azt válaszolta, hogy ő nem adhat hacsak a Vármegyéjéből, a nemesektől beszédett pénzből nem ad, abból pedig nyugtatvány nélkül nem adhat, erre a bíró a nyugtatványt meg ajánlotta, s a pénzt elvitte.

4. Haza érkezvén Naszódról a követek micsoda gyűléseket tartottatok, ki hivat össze beneteket s kinél?

Én arról semmit sem tudok, hanem azt, hogy a Görbedi ember hozta haza a levelet Robás Demetertől tudom, ki azt a Vanyiga János és Fazekas János társaságába ide Megyesre hozza, engemet ki a kapuban

állottam magához hívott, s így nem tudván elolvasni vittük a paphoz Kerekes Demeterhez; a pap megnézvén, minthogy nem tudta olvasni utasított az Apai espereshez, én így a levelet magamhoz vettem, Bogya Andre, Bercse Demeter és Korodán Sándorral az espereshez Apába vittem, de az sem olvasván el, vissza jöttünk Megyesre a Zsido Paphoz vittük, de ez sem tudván olvasni a levél maradt Bercse Demeternél ki azután mit csinált velem nem tudom.

5. Az Esperes fiá(Val) ifjabb Erdős Gáborral ott Megyesen az Óhitű pappnál, midőn az benneteket jóra intett micsoda szóváltásba ereszkedtél? Igaz hogy beszéltem veled, de semmi rosszat nem szoltattam.

6. Ne tagad majd szemedbe mondják, hogy még a vasvillát is ígérted hogy bele ütöd ha a Magyarok mellett szól?

Soha sem ígérted, is ha valaki szemembe mondja fejem is oda adom.

7. Hát mikor a Naszódi utrol Urbánról szót tett az az ifju Papp mit mondtál?

Azt mondtam hogy igazza van Erdősnek, az ifju papnak, az a hunczut gazember megette a mi fejünket.

8. Ne tagad mert majd a szemedbe mondják, hogy azt mondtad, hogy Urbán ellen nem javaslod a beszédet.

Ha szemembe mondják had mondják lelkire bizom.

9. Mikor meg hallottátok hogy jönnek a nemzet örök a lázadás elnyomására miért mentél Orbán Miklos tiszthez s mit mondtál?

Azért mert a nép sűrűn gyűlvén, a vasvillákkal, láttam hogy már nem jó lesz belőle; s így mentem Orbán Urhoz hogy jöjjön és csilapítsa a népet, ki el is jött s a nép le csillapodot.

10. Ne tökéletlenkedj hiszen éppen te nyilatkoztad Zab Mihályal Orbánnak, hogy a helységbe a nemzet öröket be nem eresztitek?

Az isten vakicsón meg ha Zabot csak láttam is hiszen én először Luka Györgyel, azután pedig magam voltam Orbánnál.

11. Hát mikor Kutka Gusztáv, Zágonyi s Orbán Urak a vár előtt szolitottak, hogy adjátok ki a Naszodra járt embereket, a nemzet örök bemenetele előtt ne zavarogjatok, miért mondtad, hogy sem ki nem adjátok, sem pedig be nem bocsáttjátok?

Soha sem mondtam sőt azt mondtuk hogy a levelet meg mutatjuk, de meg nem mutathattuk mert az az embereknél maradt, hanem ha rá mondják lelkek rajta.

12. Hát Dánia Jánost miért küldted Togyika János után hogy jöjjön a paphoz gyűlésbe?

Soha sem küldtem.

13. Hány faluval vagytok szövetségbe a magyarok ellen, s ki küldte a követeket Józsefházára, Udvariba, Apába, Berenczére s több helységekre segítség hívásért?

Semmit sem tudok ezekről.

14. A zavargás idejében Kutka és Ujlaki Uraktól miért kérdezted, hogy Selyebi mit keres Megyesen amikor it, akkor nemis volt?

Én soha sem kérdeztem sőt inkább valami lakadalomból jöven, hogy láttam a lázongást annak lecsillapodásához fogtam.

15. Mi vagyona van?

Egy felszabadult fél telkem, két ökröm, egy tehenem és bornyom.
16. Voltál e fogva, és büntetve?
Sem lefogva sem büntetve nem voltam.

Zima Stefan

Arh. St. Satu Mare, Colecția de documente, inv. nr. 171, act nr. 14, orig.

<Traducere:>

Mărturia lui Ștefan Zima
Întrebări.

1. Spune, când Vezentan Vasile a venit acasă din Lăpușul Unguresc¹ la Medieșu Aurit, ce fel de adunare ați ținut, ce fel de act ați întocmit, cu cine și ce a cuprins?

Vezentan Vasile cu cei doi fii ai săi umblind prin țirg ne-a chemat pe noi la casa lui Szentjányosy Alexandru și în țirg a dat zvon, că la Năsăud există un domn, care împarte scrisori potrivit cărora cei care se aliază cu el nu vor păți nimic în caz de război. Atunci, în compania mai multor inși, am plecat la preotul greco-catolic Dumitru Cherecheș, să scrie o scrisoare la Năsăud acestui domn. Mergînd la preot, Vezentan a vorbit cu preotul, iar preotul fără nici un comentariu a scris scrisoarea către acest domn din Năsăud, către Urban.

2. Nu nega cele întimplate căci ți se va spune în față, căci după sigilarea <scrisorii> tu i-ai chemat la preot și pe judele comunal și pe locotenent? Cred că locotenentul și judele comunal îmi vor spune în față, dar eu, în acea zi nici n-am vorbit cu judele comunal, iar la locotenent nu am mers eu, ci el m-a chemat și pe mine, și astfel am mers împreună la preot, dar nici locotenentul nu a dat sigiliul pînă cînd nu a știut ce cuprinde, a fost astfel întocmită în prezența lui Vezentan Vasile și Ioan Bercea, locuitor în Medieșu Aurit și Apan Teodor, locuitor în Românești; căci la întocmirea scrisorii comune, fii lui Vezentan i-au chemat și pe cei din Românești.

3. Dar celor trimiși la Năsăud de unde și din ce le-ați dat bani?

Într-o duminică dimineața, judele comunal împreună fiind cu locotenentul, i-a cerut, în prezența mea, 7 florini pentru cheltuieli de drum, ceea ce locotenentul a refuzat; atunci trimisul a plecat înapoi, iar judele comunal venind la el a pretins ca locotenentul să-i dea de oriunde, la care locotenentul a răspuns că el nu poate, decît eventual din banii comitatului, din cei adunați de la nobili nu dă, dar și din cei ai comitatului numai cu chitanță, la care judele comunal a oferit chitanță și a dus banii.

4. Sosind acasă trimișii de la Năsăud, ce fel de adunări ați ținut, cine v-a chemat pe voi și la cine?

Eu despre aceea nu știu nimic, numai atît că scrisoarea a fost adusă acasă de omul din Românești, lucru pe care-l știu de la Dumitru Robaș, care în compania lui Voniga Ioan și Fazekas Ioan mi-au adus-o mie la Medieș, pe cînd stăteam în poartă, și m-a chemat la el, însă neștiind

să o citească am dus-o împreună la preotul Dumitru Cherecheș. Cum însă nici preotul n-a știut s-o citească, ne-a îndrumat la protopopul din Apa; astfel am luat scrisoarea la mine și împreună cu Bodea Andrei, Bercea Dumitru și Corodan Alexandru am dus-o la protopopul din Apa, dar nici el n-a știut s-o citească. Ne-am întors la Medieș și am dus-o la preotul izraelit, dar nici el n-a știut să citească scrisoarea, după care Bercea Dumitru a luat-o la el și mai departe nu știu ce-a făcut cu ea.

5. Împreună fiind cu Erdős Gavril, fiul protopopului, ați trecut prin Medieș la preotul greco-catolic și, în timp ce acesta v-a îndemnat la lucruri bune, ce cuvinte ați rostit?

E adevărat că am vorbit cu el, dar n-am zis nimic rău.

6. Nu nega căci ți se va spune în față, căci i-ai promis că-l vei lovi cu furca, dacă se va atașa de maghiari?

Niciodată nu i-am promis, iar dacă cineva mi-ar putea zice asta în față, îmi pun jos și capul.

7. Dar când acel tânăr preot a adus vorba despre drumul de la Năsăud, despre Urban, ce-ai spus?

Am spus că are dreptate Erdős, tânărul preot, căci acel om de nimica ne-a mâncat capul.

8. Nu nega căci ți se va spune în față, cum că ai afirmat că nu recomanzi <nimănu> să se împotrivescă lui Urban?

Dacă mi se spune în față, lasă să spună, mă bizui pe sufletul lui.

9. Când ați auzit că sosesc gărzile naționale pentru a potoli răscoala, de ce-ai mers la administratorul Orbán Miklós și ce i-ai spus?

Deoarece am văzut mulțimea adunată cu furci, mi-am dat seama că nu se va sfârși bine și, astfel, am mers la domnul Orbán să vină să liniștească poporul, care de fapt a și venit și poporul s-a liniștit.

10. Nu fă pe nebunul, căci tu însuși și cu Mihai Zob i-ați declarat lui Orbán, că nu dați drumul gărzilor naționale în localitate?

Dumnezeu să mă orbească dacă l-am văzut cel puțin pe Zob, căci prima dată cu Luca Gheorghe, după aceea singur am fost la Orbán.

11. Dar când domnii Kutka Gustáv, Zágonyi și Orbán v-au somat în fața cetății să predați pe oamenii trimiși la Năsăud, să nu vă agitați în fața gărzilor naționale, de ce-ai spus că nu predați pe nimeni și nici nu îi primiți?

Niciodată n-am spus, dimpotrivă am spus că scrisoarea o arătăm, dar de fapt n-am putut s-o arătăm căci ea a rămas la oameni, însă dacă mă contrazice cineva îmi pun și sufletul.

12. Dar pe Danea Ioan de ce l-ai trimis după Todică Ioan să vină la preot la adunare?

Niciodată nu l-am trimis.

13. Cu câte comune sînteți uniți împotriva maghiarilor și cine a trimis delegați în Ioajib, Odoreu, Apa, Băbășești și mai multe localități să cereți ajutor?

Nu știu nimic despre acestea.

14. În timpul tulburărilor, de ce-ai întrebat de la domnii Kutka și Ujlaki, că ce caută Selyebi în Medieș, când nici n-a fost aici?

Eu n-am întrebat niciodată ci, dimpotrivă, venind de la un ospăț, am văzut agitație și m-am apucat s-o liniștesc.

15. Ce avere ai?

O jumătate de sesie liberă, doi boi, o vacă și un vițel.

16. Ai fost <vreodată> închis și pedepsit?

Niciodată n-am fost închis, nici pedepsit.

Stefan Zima

I. Azi Tirgu Lăpuș.

22

1848 octombrie 14, Medieșu Aurit. Raportul oficial al pretorului Boros Pál despre evenimentele din Medieșu Aurit.

Aranyos Megyes mezővárosban f(olyó) hó nyolczadikán kiütött lázadás tárgyában, mint kerületi szolgabíró a tényre vonatkozó következő hivatalos felvilágosítást adok.

A márciusi események után a neveletlen nép sokféle hírekkel ámittatván, egyetlen egy összejövetell alkalmast sem mulasztottam el a kerületbeli helységek s különösen Ar(anyos) -Megyes mezőváros lakosait az ország valóságos állásáról a különösen a reactio gonosz működéséről felvilágosítani, intvén őket, hogy az ámitásoknak hitelt ne adjanak, hanem higgyenek a tisztviselőknak, kik minden cselekedetükért felelősök. Azonban tapasztalván hogy a nép az öt kétségbeejtő bal híreket hajlandóbb hinni, figyelmeztettem azon sulyos büntetésre is, mely a már május hónapban kihirdettetett rögtön ítélő hatalom következtében, a bujtogatókat és lázadókat a legborzasztóbb halálra kárhoztatja minden sors és rangkülömbőség nélkül.

Megyesen igen sok marhával kereskedő lévén, ezek összejárták a vidéki vásárokat. Ezek hozták meg a M(agyar) -láposi vásárról a kövárvidéki mozgalomnak hírét, mi nekem is értésemre esvén, éber figyelemmel kísértem a lakosok magukviselését. Nevezetesen mult hó végén mintegy 980 p(engő) f(orint) adóbeli tartozást hajtattván be Megyesen, melyet 1. októberre be kellett vinni a pénztárba, bejöttek Zab Mihály hozzám, engedném még azon pénzt vagy négy napig náluk, mert még egy kis bajok van vele; én azonban kötelességökké tevén a beadást, elvitték és beadták; másfelül pedig éppen akkor kellett az ujonczokat sorozás végett Károlyba állítani, szemembe tűnt, hogy az oláhság, kivéve vagy hat gazdát, kik fiaik helyett pénzért fogadtak katonát semmi készületet nem tesznek a Károlyba való menetre. Az elüljárókat éppen történetesen jelen volt Pap Antal igazságügyi miniszteri titoknokkal együtt figyelmeztettük és intettük, hogy a veszélyes bujtogatóknak ne adjon hitelt, mert Magyarországnak nem a király ellen van háborúja, ki iránt tántoríthatatlan hűséggel viseltetett és viseltetik most is, hanem a rosszakarat akarja Magyarországot nyert szabadságától megfosztani. Minek habár magyarázatunk után ugylátszott, hogy adtak is hitelt, azonban másnap f(olyó) hó 3-án értésemre esett, hogy Megyesről és Görbedről Naszódra követek küldettek. Hogy tehát a lázító hírrel

haza ne jöhessenek, azonnal tudósítottam Balla Dániel esküdtöt, hogy kerületében, hol keresztül kell jönniök, utjokban fogassa el.

Azonban levelem az esküdtet otthon nem találván, másnap magam elmentem Sz<iner> Váraljára, felállítottam az örököt elfogatásuk végett, én pedig Károlyba mentem, mert kerületem f<olyó> hó 5-én volt az ujonczokkal berendelve, oda kellett sietnem. Mindezekről első alispán urat még Sz<iner>-Váralján értesítettem. Nagy-Károlyból csak 9-én éjszaka jöttem haza, csak az események után tudtam meg, hogy a Sz<iner>-Váraljai örök csak a szekeret és a szekerest foghatták el, mert a követek bizonyosan előre értesítették, búvútakon jöttek haza. Azért akarták a megyesiek az adópénzt vagy négy napig magoknál tartani s az ujonczokat azért nem vitték be sorozás végett, kivéve azon hat gazdáét, kik fiaikért, pénzért fogadtak, mert azon kedves hirt várták Naszódról, hogy katonát nem tarozik adni. Kelt Ar<anyos> Megyesen okt<óber> 14-én 1848.
Boros Pál sz<olga>biró.

„Szamos“, An XXVIII, nr. 8 din 26 ianuarie 1896.

<T r a d u c e r e :>

În chestiunea revoltei izbucnite în târgul Medieșu Aurit în 8 ale lunii curente, cu referire la acest fapt, în calitate de pretor cercual, dau următoarele lămuriri oficiale.

În urma evenimentelor din martie, poporul needucat fiind amăgit cu tot felul de știri, n-am scăpat nici un prilej ca în public să dau lămuriri locuitorilor din localitățile cercului, îndeosebi celor din târgul Medieșu Aurit, asupra poziției reale a țării, îndeosebi asupra tendințelor răutăcioase ale reacțiunii, avertizându-i să nu dea crezare amăgirilor, ci să creadă funcționarilor, care sînt răspunzători pentru orice faptă. Constatînd însă că poporul e mai plecat să dea crezare zvonurilor îngrijorătoare, le-am atras atenția și asupra acelei pedepse grave, date publicității ca urmare a introducerii statariului, în luna mai, prin care instigatorii și răzvrățiții sînt condamnați la cea mai groaznică moarte, indiferent de stare și rang.

Existînd în Medieș foarte mulți comercianți de vite, aceștia au umblat toate târgurile din regiune. Aceștia au adus de la târgul din Tîrgu Lăpuș vestea mișcării din districtul Chioarului, care parvenindu-mi și mie, am urmărit cu atenție trează comportarea locuitorilor. Și anume, la finele lunii trecute, stringînd la Medieș circa 980 florini de argint impozit, care trebuiau depuși pe 1 octombrie la caserie, a venit la mine Mihai Zob ca să mai las la ei acei bani vreo patru zile, deoarece ar avea încă ceva treburi cu ei; eu însă obligîndu-i să-i depună, i-au dus și predat; pe de altă parte însă tocmai atunci a trebuit să fie trimiși recruții la încorporare în Carei, și am observat că românii, cu excepția a vreo șase gospodari, care în locul fiilor lor au tocmit soldați pe bani, nu fac deloc pregătiri pentru a merge la Carei. Împreună cu Pap Antal, secretarul Ministerului Justiției, care din întîmplare se afla de față, am atenționat și avertizat antistia să nu dea crezare primejdioaselor instigații, deoarece Ungaria nu poartă război împotriva regelui, față de care a manifestat întotdeauna și manifestă și acum o credință nestrămutată, dar că reavoința dorește a-i răpi Ungariei libertatea dobîndită. Cu toate că după

explicația noastră păreau să dea credit celor spuse, a doua zi, în 3 ale lunii curente, am aflat, că au trimis delegați din Medieș și Românești la Năsăud. Deci, pentru a nu veni acasă cu vestea instigatoare, l-am înștiințat de îndată pe juratul Balla Daniel, ca în cercul său, pe unde vor trebui să treacă, să-i prindă pe drum.

Însă scrisoarea mea negăsindu-l acasă pe jurat, a doua zi am plecat personal la Seini, am așezat străjile spre a-i prinde, iar eu am plecat la Carei, deoarece cercul meu a fost convocat cu recruții pe data de 5 ale lunii curente și a trebuit să mă grăbesc acolo. Despre toate acestea l-am informat pe domnul prim-vicecomite încă din Seini. Numai în noaptea de 9 m-am întors de la Carei acasă, și numai după evenimente am aflat, că străjile din Seini au putut prinde doar cerul și căruțașul, deoarece delegații au fost înștiințați de bună seamă anterior, și au venit acasă pe drumuri dosnice. De aceea au voit medienii să păstreze vreo patru zile banii de impozit și de aceea n-au dus recruții înăuntru la incorporare, cu excepția celor vreo șase gospodari, care au tocmit pe bani în locul fiilor lor, deoarece așteptau acea veste îmbucurătoare de la Năsăud, cum că nu sînt datori a da soldați. Dat în Medieșu Aurit, 1848 octombrie 14.

Boros Pál, pretor

23

1848 octombrie 14, Medieșu Aurit. Raportul primpretorului Szeöke Károly adresat prim-vicecomitelui Eötvös Mihály, despre evenimentele ce au avut loc la Medieșu Aurit.

Folyó október hó 9—én éjjel 2 órakor az A) alatt ide zárt rendeletét vettem első alispán urnak, melyben kötelességemmé tette, hogy az Aranyos-Megyesen kiütött lázadás megvizsgálására azonnal jöjjen ki. Melynek következtében én október 9—én reggeli órára esküdt társammal ki is jöttem. Már ekkor itt találtam Koroknai Károly százados és Tarczi Sámuel főhadnagy urakat két századdal a Krasznaközi járásból. Azonnal felhivatván az aranyos megyesi földbirtokost és tiszt urakat, miután tőlök úgy értesültem hogy az ar<anyos>-megyesi és görbedi román ajku lakosok 40 helységgel lennének össze szövetkezve, és hogy lázítókat többfelé küldöttek, nehogy ezen két századot, kikkel néhány lándzsán kívül igen kevés puská és semmi töltevény nem volt, nehogy mondok ezen két századot s vele együtt az egész nyugalmát veszélynek tegyem ki, jónak láttam Szatmárra a polgármester urnak írni, hogy a kir<ályi> biztos ur rendelete következtében még két század nemzetört Szatmárról kirendelni sziveskedjék. Kik is október 10—én éjjel meg is érkeztek, én a munkálathoz azonnal hozzá fogtam, de midőn én ide beérkeztem, a főbűnösöket előrendeltem, a birák és előjárók kinyilatkoztaták, hogy azok a nemzetörök bejövetelel — miután ök, t<udni> i<llik> a nemzetörök a feltett cél szerint vissza nem vétettek — félre állottak. A történet vázlata a B) alatti vizsgálatban foglalt tiszt tanuk előadásából, részint a vádlottak előadásából ez: Voncsu v<agy> Vezentán László ar<anyos> megyesi lakos, Baranics Péter, Márk v<agy> Szeraku Grigor társaival Magyar-Láposon járva vásáron, onnan olyan hírt hoztak haza hogy Naszó-

don Erdélybe olyan embere van a császárnak, hogy akik hozzá folyamodnak, a vármegyének sem katonát az ujoncz állításra, sem adót fizetni nem kötelesek. Már Kővárvidéken majd minden helységnek adott ilyen szabadságot. Ezen híreket terjeszté el Vezentán László oda járt társaival Ar<anyos> Megyes és Görbeden s ennek következtében előbb Szentjánosi Sándor ar<anyos>-megyesi lakosnál az előkelőbbekkel összefűtén, onnan a g. kath. paphoz Kerekes Demeterhez mentek szeptember 3-án s ott Neszódra Urbánhoz levelet készítvén a nevezett pap a két helyiség kérelme következtében. Az ar<anyos> megyesiek Vezentán László (Voncsu) és Bercse János vagy Gibolár nevűeket a Görbediek pedig Naszódra Apán Tógyert küldötték.

Ezen követ küldés Boros Pál kerületi szolgabíró urnak tudtára esvén, azonnal rendelést tett, hogy a követek hazatérő utjokban fogassanak el. De a követeknek valami uton értésökre esett a tiszti rendelet, midőn Szinerváraljára ért szekeresük elfogatott s Banyara I. alispán urhoz küldetett. Már akkor a követek titkos uton a szekérről leszállván hazajöttek. A legközelebb mult azomban okt. 7-én, de már pénteken, okt. 6-án csoportokban, vasvillákkal felfegyverkezve jöttek mentek éjjel nappal az ar<anyos> megyesi lakosok. Szombaton este pedig már híré meghallván, hogy Aranyosmegyesre nemzetörök indítottak a forradalom elfojtására, — a helységbeli lakosok vasvillákkal és más öldöklő fegyverekkel csoportokba a piacon és a város temető felőli részén táboroztak; Tarczi Sámuel főhadnagy ur és Csernel Károly százados századával Patóházáig el is jött, de sem löfegyverök nem volt, sem elegendőnek nem láttem azon még gyakorlatlan századot, hogy a fellázadt két helységet, rendre utasithassa, akkor éjjel Patóházónól tovább nem jöttek, — meghallván a nemzetör főhadnagy ur az ellentállási készüléket.

Bejövén Ar<anyos>-Megyesre okt<ober> 9. napján, legelőször is a Naszódról hozott levelet kértem elő, melyet a helyettes bíró Zab Mihály elő is adott s azt a C) alatt eredetiben ide is zárom. Ezen naszódi levelet Kiss János v<agy> Nuczu Szurdi, Kucsulán Grigor, Konyári Mihály, Zab Demeter, Moldován György ar<anyos>-megyesi lakosok vasárnap, október hó 8-án átvitték a Józsefházi plébános urhoz, miután a papjok itt Ar<anyos>-megyesen elolvasni és megmagyarázni nem tudta.

A józsefházi plébános mitt tett vele? a 32. sz<ám> a<latti> önelőadásból látható.

Okt<ober> 7-én éjjel azon naszódi német irás megmagyarázása végett Apába az esperes urhoz átvitték Bogya András, Bogya Demeter, Zima Stefan, Korodan Sándor és Bercse Demeter, de az esperes azon választ adá nekik hogy oly apró irás az, hogy ő elolvasni nem tudja s így visszaadta nekik. A lázongók önvallomásaikat Ar<anyos> Megyesről 1-től 46-ig, Görbedről 1—18-ig ide zárva beadom. A naszódi követek és főbünösök Vezentán László (Voncsu) Bercsa János Ar<anyos>-Megyesről, Apán Tógyer Görbedről. Ar<anyos> megyesi föllázongók; Mark v<agy> Szerák Grigor, Kis v<agy> Simionás Demeter és Huhurezán Lukács megszöktek. Görbedről pedig Gróza Antal, Juhász János és Ilondar János föllázítók szöktek meg, s minden szorgos nyomozás után is, a nemzetöröknek mindezideig megtalálni nem sikerült. Hallván azt, hogy Lippán is lappangnának, Aranyos-Megyesről oda Kiss Gedeon esküdt és főhadnagy urat küldém el a jelentését D) alatt ide re-

kesztem. Kelt Ar(ányos)-Megyese 1848 október hó 14. Szeőke Károly főszolga bíró.

„Szamos“, An XXVIII, nr. 7 din 23 ianuarie 1896.

<T r a d u c e r e :>

În ziua de 9 octombrie curent, noaptea la orele 2 am primit ordinul domnului prim-vicecomite aici anexat sub A), în care îmi face cunoscută datora de a merge imediat acolo, să cercetez revolta izbucnită la Medieșu Aurit Ca urmare, în dimineața de 9 octombrie am și fost acolo împreună cu colegul meu jurat. Atunci deja i-am găsit acolo pe domnii căpitan Koroknay Károly și locotenentul Tarczi Sámuel cu două companii din plasa Crasna. Chemindu-i de îndată la mine pe moșierul din Medieșu Aurit și funcționarii săi, după ce am fost informat de aceștia că locuitorii români din Medieșu Aurit și Românești ar fi asociați cu 40 de localități și că au trimis agitatori în mai multe părți, ca nu cumva aceste două companii, care, în afară de câteva lănci, aveau foarte puține puști iar cartușe deloc, ca nu cumva — după cum spunem — aceste două companii și împreună cu ele liniștea întregului ținut să fie periclitată, am considerat potrivit să scriu la Satu Mare, domnului primar, să binevoiască a trimite aici, ca urmare a ordinului dat de domnul comisar regal, încă două companii de gărzi naționale din Satu Mare. Care au și sosit în noaptea de 10 octombrie. Eu m-am apucat imediat de treabă, dar cînd am sosit aici și i-am chemat pe principalii vinovați, juzii și antistia au declarat că aceia, la sosirea gărzilor naționale — după ce ei, respectiv gărzile naționale potrivit scopului propus n-au fost oprite — s-au dat la o parte.

Schița întîmplării, cuprinsă în anchete întocmită în parte pe baza relatării funcționarilor martori, în parte din relatarea acuzațiilor anexată sub B), este următoarea:

Locuitorul Vonciu sau Vasile Vezentan din Medieșu Aurit cu tovarășii săi Petru Bărănici și Marcu sau Grigore Săracu mergînd la tirgul din Tirgu Lăpuș, au adus acasă de acolo vestea că împăratul are un om la Năsăud în Ardeal, care dacă apelezi la el nu mai ești obligat să dai comitatului nici soldat pentru recrutare, nici să plătești impozit. În Chioar a dat deja asemenea slobozenii aproape tuturor localităților. Vasile Vezentan și tovarășii săi au răs-pîndit aceste știri în Medieșu Aurit și Românești, după care s-au întrunit cu fruntașii la locuitorul Alexandru Szentjánosi din Medieșu Aurit, de acolo au plecat în 30 septembrie la preotul greco-catolic Dumitru Kerekes și, acolo, ca urmare a cererii celor două localități, numitul preot a întocmit o scrisoare către Urban la Năsăud. Cei din Medieșu Aurit i-au trimis la Năsăud pe Vasile Vezentan (Vonciu) și Ioan Bercea sau Gibolar, iar cei din Românești pe Teodor Apan.

Trimiterea acestei delegații fiind aflată de domnul pretor de circă Boros Pál, imediat a dat ordin ca la reîntoarcere delegații să fie prinși. Dar delegații au fost înștiințați pe oarecare cale despre ordinul dat, iar căruțașul, cînd a ajuns la Seini, a fost prins și trimis la Baia Mare, la domnul prim-vicecomite. Atunci deja delegații, coborînd din căruță, au venit acasă pe un drum secret. Simbăta trecută în 7 octombrie, dar deja de vineri 6 octombrie, locuitorii din Medieșu Aurit au circulat ziua-noaptea în grupuri și înarmați cu

furci. Iar simbătă seara, auzind deja vestea că au fost pornite gărzi naționale spre Medieșu Aurit pentru înăbușirea revoluției — locuitorii localnici în grupuri, cu furci și alte arme ucigătoare și-au așezat tabăra în piață și în partea târgului dinspre cimitir; domnul locotenent Tarzi Samuel și căpitanul Csernel Károly au și înaintat cu compania pînă la Potău, dar n-au avut nici cartușe iar eu am considerat ca fiind insuficientă acea companie, încă neinstruită, să aducă la ordine cele două localități răzvrătite, așa că nu au venit mai departe din Potău atunci noaptea, — domnul locotenent al gărzii naționale auzind de pregătirile făcute pentru rezistență.

Venind în ziua de 9 octombrie la Medieșu Aurit, prima dată am solicitat scrisoarea adusă de la Năsăud, pe care vicejudele Mihai Zob mi-a și prezentat-o și pe care o anexez aici în original sub C). Această scrisoare din Năsăud a fost adusă de Ioan Kiss sau Nuțu Surdi, Grigore Cuciulan, Mihai Konyari, Dumitru Zob și Gheorghe Moldovan, locuitori în Medieșu Aurit, duminică în 8 octombrie la domnul preot din Iojob, după ce preotul lor n-a știut să le-o citească și explice aici în Medieșu Aurit. Ce a făcut cu ea preotul din Iojob? se poate vedea din mărturia înregistrată sub nr. 32.

În noaptea de 7 octombrie, Andrei Bodea, Dumitru Bodea, Stefan Zima, Alexandru Corodan și Dumitru Bercea au adus scrisoarea germană de la Năsăud domnului protopop din Apa, dar protopopul le-a răspuns că e atît de mărunt scrisul, încît nu știe s-o citească și astfel le-a restituit-o. Mărturiile răzvrătiților din Medieșu Aurit de la 1 la 46 și din Românești de la 1—18 vi le înaintez aici anexate. Trimișii la Năsăud și principalii vinovați sînt Vasile Vezentan (Vonciu), Ioan Bercea din Medieșu Aurit și Teodor Apan din Românești. Principalii răzvrățiți din Medieșu Aurit: Marcu sau Grigore Săracu, Kis sau Dumitru Simionaș și Luca Huhurezan au fugit. Iar din Românești, principalii răzvrățiți, Anton Groza, Ioan Juhas și Ioan Ilondar au fugit, și cu toate strădaniile, pînă acuma, gărzile naționale n-au reușit să-i găsească. Auzind că s-ar putea ascunde și în Lipău, de la Medieșu Aurit i-am trimis acolo pe juratul Kiss Gedeon și pe domnul locotenent și raportul îl anexez aici sub D). Dat în Medieșu Aurit, 1848 octombrie 14.

Szeöke Károly primpretor

24

1848 octombrie 15, Medieșu Aurit. Mărturia lui Zágonyi Károly, funcționar al contelui Karacsay, privind afirmațiile făcute de acuzatul Dumitru Zima cu privire la predarea delegaților și primirea gărzilor în Medieșu Aurit.

Kérdő pont

257

1. Mit tud a tanu Zima Demeternek azon beszédéről, mellyet a mult vasárnap délelött Kutka Gusztáv előtt tett?

Én Zágonyi Károly, 47 éves, református, Aranyos Megyesi lakos, gróf Karacsay tisztje, a kérdett időben Kutka urtól a várba haza felé jövén, midön Zima Stefán és Demeterrel ut közben a lázadásról beszédbe eredtünk, Kutka ur azt mondta: hogy csak a követségbe jártakat adják ki, semmi bajok nem lesz, mire ök ugy nyilatkoztak hogy ök az em-

bereket ki nem adják, és a katonaságot semmi szin alatt be nem bocsát-
tyák, de azért nem csinálnak semmit.

Kelt Ar(ányos) Megyesen 1848 oct(óber) 15.

Zágonyi Károly

Arh. St. Satu Mare, Colecția de documente, in 7. nr. 171, act nr. 14, orig.

<T r a d u c e r e :>

Întrebare

1. Ce știe martorul în legătură cu afirmația făcută de Dumitru Zima, duminica trecută înainte de masă, în fața lui Kutka Gusztáv?

Eu Zágonyi Károly, de 47 ani, reformat, locuitor în Medieșu Aurit, funcționarul contelui Karacsay, în timpul respectiv, venind de la domnul Kutka înspre cetate acasă, când pe drum ne-am pornit la discuții cu Zima Stefan și Dumitru despre revoltă, domnul Kutka a spus: ca să-i predea numai pe acei care au umblat în delegație, căci nu li se va în-
tîmpla nimic, la care ei au declarat că nu predau oamenii și că pe sol-
dați nu-i vor lăsa să intre sub niciun chip, dar de aceea nu vor face
nimic. Dat în Medieșu Aurit, 1848 octombrie 15.

Zágonyi Károly

25

1848 octombrie 16, Carei. Raportul pretorului Boros Bálint înaintat
comitetului comitatens Satu Mare, privind patenta obținută de locuitorii din
Hurez de la colonelul imperial Urban.

Tisztelt megyei Bizotmány!

A Nántüi lakosoknak Nászódon Urbántól nyert szabadság levelöket,
mellyet a Nántüi bíró adott kezembe, a tisztelt Megyei Bizotmánynak ./.
alatt bemutatom — aki egyébiránt alázatos tisztelettel vagyok:

Nagykárolyban Octóber 16-án 1848.
hivatalos szolgálja

Boros Bálint m.k. szolgabíró

Arh. St. Cluj-Napoca, fond Prefectura județului Satu Mare. Acta publico-politicorum, fasc. 122,
act nr. 237/1848, orig.

Onorat comitet comitatens!

Patenta de eliberare obținută de locuitorii din Hurez la Năsăud de la
Urban, pe care mi-a înminat-o judele din Hurez, o înaintez sub ¹ onoratu-
lui comitet comitatens, — care rămîn cu supusă stimă:

În Careii-Mari, 16 octombrie 1848.
serv îndatorat

Boros Bálint m.p. pretor

1. Este anexată patenta în limba germană, purtind semnătura lui Urban și datată
Năsăud, 29 septembrie 1848.

1848 octombrie 10, *Medieșu Aurit*. Mărturiile lui Francisc Drăguș și Bilkei György despre evenimentele de la Medieșu Aurit.

Tiszti vizsgálat, tétetett Szathmár megye Ar<anyos> Megyes mezővárosában az ottan öszve ált törvénytörvénysek rendeletéből az Ar<anyos> Megyesi lázítás tárgyában.

Kérdő pontok.

1-ső Beszélje el a tanu, hogy folyó évi october hó 9-én midőn a nemzet örök Ar<anyos> Megyes mezővárosában járo készülöbe voltak, az Ar<anyos> Megyesi lakosok ellenek micsoda czélból csoportoztak össze? és kik?

2-dik Micsoda fegyverekkel voltak felkészülve, és ki rendeléséből gyűltek össze?

Első tanu: Dragus Ferencz, Krassoi születésű jelenleg Megyesi lakos, ohitű, 42 éves, leteven a hitet vallya az 1-sőre:

A kérdett nap előtt szombaton én leestem a szekérről, s vasárnap este midőn várták a nemzet öröket ágyba feküdtem. Egyszer feleségem mondja, hogy a sok emberek szaladva mennek a piac felé, s midőn a szavait többször ismételte feleségem, gondoltam hogy ez a lázongó nép Isten tudja mit akarhat, tehát felkeltem, és elsőben is Orbán tisztartó ur lakhelyére mentem — azt gondoltam, hogy a tisztartó ur odahaza nincs, az udvarban találtam Bilkei Györgyöt a hajdut és Argyelán Vászelt a bérest, kik akkor az udvarban felvigyázók voltak, azonban észre veszem hogy Orbán ur is a házban valakivel beszél, már csaknem kérdezni akartam, hogy hát itthon van az ur?, akkor kijött a házból Zima Stefán és egy más ember is utánnok a tisztartó ur is, ki engemet meglátván, azt kérdezi: hát itt van kend Ferencz? s akkor beszéli hogy az emberek a nemzet öröket bebocsátani nem akarják, pedig megmagyaráztam nékik, hogy az által milly bolondot fognak csinálni és én megyek is ha lehetne lecsilapítani őket. Ő elindulván én is el indultam sántikálva a midőn is a Lázár előtt vagyis irányába láttam a csoport népet össze gyűlve azon czélból, hogy be ne eresszék a nemzet öröket — láttam és találtam meg utközben Illekuczát cséppel, beszéltem Simon Togyérral és Balog Jánossal kik szaladtak a templom felé a harangot félre verni, és rájuk is kiáltottam, hogy a fejetekért se tegyétek azt, várjatok egy kissé, Orbán ur jönni fog és meg mondja mit kellessék tennetek.

Másodikra. Az öszgyűlteknel, egyiknél vasvilla, másiknál rúdbot, Csizmás Miklósnál nevezetesen vasvilla volt, Simon Togyérral rud hosszú és Balog Jánosnál bot, ezeket láttam és megkülömböztettem. Hogy ki rendeléséből gyűlhettek össze ez a sok ember nem tudom, nem is hallottam. Azonban ismertem még egy Luka Györgyöt bottal és Sugár Mihályt is bottal, és Sugár Andrást vasvillával.

Második tanu: Bilkei György, Acsádi születésű, jelenleg Megyesi lakos, 44 éves óhitű, letett hit után vallya az elsőre:

Orbán tisztartó ur meghalván, hogy a nép mit akar, elindult azok lecsöndesítésökre és én is utána mentem, ezután jött Argyelán Vászél, a béres, mindketen urunkat kísérvén. A sok népet megláttuk Markovics Lázár előtt,

kik rüdakkal, vasvillákkal, botokkal ellátva várták a nemzet öröket, oly czélla. hogy be nem fogják ereszteni. Orbán ur elment a temetőig hol én is jelen voltam, és a nemzet örökkel beszélni akart, miután már a Lázár háza előtt állokat lecsillapította megmondván nekik hogy valami rosszat ne csnáljanak, onnét jöttünk a piacra, ahol a nép már csendességben volt.

Másodikra. Simon Togyért egy ruddal és Balog Jánost bottal, kiknek Dragus Ferencz mondotta, hogy ne szaladjatok a harangra mert nagy bajotok lesz ha félre veritek, de ök azután meg is állottak és nem csináltak semmit. Láttam még Gyülvészi Andrást is bottal, Moroz Lukácsot és Bercse Jánost szintén bottal és többeket kiket magnevezni nem tudok. Hogy azonban ezek kiknek rendeléséből mentek oda, nem tudom, annyit hallottam Borhilán Tomától, hogy azon vasárnap estéjén a kis biro járt feléjük, ki öket a piacra rendelte.

Kihallgattam a fenti tanukat Ar<nyos> Megyesen 1848 oct<ober> 19-én.

Kiss Gedeon rendes esküdt

Arh. S. Satu Mare, Colectia de documente, inv. nr. 171, act. nr. 14, orig.

<T r a d u c e r e :>

Cercetare administrativă efectuată în problema revoltei de la Medieșu Aurit. din dispoziția tribunalului ad-hoc în tirgul Medieșu Aurit, comitatul Satu Mare

Întrebări.

1. Să spună martorul, cu ce scop s-au adunat locuitorii din Medieșu Aurit, în 9 octombrie a anului curent, împotriva gărzilor naționale, când acestea se pregăteau să intre în tirgul Medieșu Aurit?

2. Cu ce fel de arme erau pregătiți și din ordinul cui s-au adunat?

Primul martor: Francisc Drăguș, născut în Cărășeu, în prezent locuitor în Medieșu Aurit, de religie veche, depunând jurământul mărturisește la prima:

În simbăta dinaintea zilei respective am căzut din căruță, iar duminica seara, în timp ce așteptam gărzile naționale, eram culcat în pat. Deodată, soția îmi spune că mulți oameni merg în fugă spre piață, și când soția și-a repetat de mai multe ori cuvintele, m-am gândit că această mulțime agitată Dumnezeu știe ce vrea, deci m-am sculat și, primul lucru, am plecat spre locuința domnului administrator Orbán — m-am gândit că domnul administrator nu e acasă, în curte i-am găsit pe pandurul Bilkei György și argatul Vasile Ardelean, care atunci supravegheau în curte, însă observ că și domnul Orbán vorbește cu cineva în casă. Tocmai eram gata să întreb oare acasă e domnul?, atunci a ieșit din casă Stefan Zima cu încă un om, urmași de domnul administrator, care văzându-mă, m-a întrebat: aici ești și domnia-ta Francisc? și atunci spune că oamenii nu vor să-i primească pe gardiști, „deși le-am explicat ce nebunie vor face cu asta, eu mă și duc să-i liniștesc dacă s-ar putea“. Pornind el, am pornit și eu șchiopătînd, cînd am observat în fața, mai bine zis în direcția casei lui Lazăr mulțimea de popor adunată cu scopul de a nu da drumul gărzilor naționale. L-am văzut și întilnit pe drum pe Ilecua

cu o seceră, am vorbit cu Simion Toader și Ioan Balog, care alergau spre biserică să bată clopotul în dungă, și am strigat și la ei să nu facă așa ceva nici în ruptul capului, așteptați puțin că va veni domnul Orbán și vă va spune ce trebuie făcut.

La a doua. La cei adunați, la unul furcă, la altul par, Nicolae Cizmaș avea chiar furcă, Simion Toader un par lung și Ioan Balog o bită, acestea le-am văzut și remarcat. Nu știu din al cui ordin s-a putut aduna această mulțime de oameni, nici n-am auzit. Însă am mai recunoscut pe unul Gheorghe Luca cu o bită, pe Mihai Șugar tot cu bită și pe Andrei Șugar cu o furcă.

Al doilea martor: Bilkei György, născut în Acsád, în prezent locuitor în Medieșu Aurit, de 44 ani, de religie veche, după depunerea jurământului mărturisește *la prima* :

Domnul administrator Orbán auzind ce vrea poporul, a pornit să-i liniștească, și eu am mers după el, apoi a venit Vasile Ardelean, argatul, amîndoi însoțindu-l pe domnul nostru. Am văzut mulțimea în fața lui Lazăr Markovics, care aștepta pe gardiști cu pari, furci și bite, cu scopul de a nu-i lăsa să intre. Domnul Orbán a mers pînă la cimitir, unde și eu eram prezent, și a vrut să stea de vorbă cu gardiștii, după ce deja liniștise pe cei ce stăteau în fața casei lui Lazăr, spunindu-le ca nu cumva să facă ceva rău, de acolo am venit la piață, unde mulțimea era deja în liniște.

La a doua: I-am văzut pe Simion Toader cu o bită și pe Ioan Balog cu o bită, cărora Francisc Drăguș le-a spus: nu fugiți la clopot căci mare neceaz va fi dacă-l veți bate în dungă, iar ei s-au și oprit și n-au făcut nimic. L-am văzut și pe Andrei Giulvezan cu o bită, pe Luca Moroz și Ioan Bercea de asemenea cu bită și pe mai mulți, pe care nu-i pot nominaliza. Dar că aceștia din a cui ordin au mers acolo nu știu, atîta am auzit de la Toma Borhidan, că în seara acelei duminici vicejudele a umblat înspre ei și i-a convocat la piață. I-am interogat pe martorii de mai sus în Medieșu Aurit, 1848 octombrie 19.

Kiss Gedeon, jurat obișnuit.

27

1848 octombrie 21, <Medieșu Aurit>. Declarația administratorului de moșie Orbán Miklós privind evenimentele petrecute la Medieșu Aurit în zilele de 7—8 octombrie 1848.

„Alulirott bizonyítom, hogy f<olyó> 1848 okt<óber> 7-én estefelé hazajöttem a szüretől a családomat hon nem találtam, mert felmentek a hegyre éjszakára, de én lementem a postamester urhoz, megtudni miért mentek el hazulról. Kutka Gusztáv azt mondta, hogy nála többen járva, rémülten beszéltek, hogy az oláhok fel vannak bősülvé, a Vezentán László hazajövetelével s az utban ugyan ök elszöktek, de a naszói szekeresest elfogták. Siettem haza, hogy a családom után mehessek, utamban találtam Borhidán Jánost és egy mást, kinek nevét nem tudom, kérdeztem Borhidántól, hogy mi hir van közöttük, s azt mondotta, hogy az egész falu menni készül Sz<inér> Váraljára a szekeresest kiszabadítani, mire azt mondtam, (félve attól hogy előbb a kaputosak esnek áldozatul), hogy jobb lesz ha az egész falu nevében készítenek egy folyamadást, vagy nyolcz becsületes ember vigye

el az alispán urhoz, az alatt míg a folyamodással odajárnak, gondoltam majd tovább mehetünk, a nemzetörök is megérkeznek, mert már Kutka Gusztáv urtól hallottam, hogy utban vannak.

Tüstént vissza mentem a hegyre, hol családotól egész öltönyben voltunk reggelig, félve hogy ott is reánk találnak törni s így könnyebben menekülhetünk. Még szombaton este mintegy 9 óra tájban küldöttem szekeres után Újvárosba, hogy a hegyről S(árköz)-Ujlak felé szatmárra menekülhessünk, de vasárnap fél tíz óraker is a szekeres nem érkezett, kénytelen voltunk egy szekérre felszorulni s úgy jöttünk Megyes felé a falut megkerülve, hogy Krassó fele menekülhessünk.

Az uton egy asszonyt találtunk, ki azt mondotta, hogy azóta vagy 600 nemzetör beérkezett a faluba s így bátrabban csak a falunak tartottunk. Az utcán sok ember, asszony és gyermek állott, tisztán láttam hogy már bátorságban vagyunk, tehát haza jöttünk. De alig fogott ki kocsisom, bejött hozzánk Zab Mihály, Zima Stefán, Zima Demeter és Ilyés Demeter s még volt egy néhány ember, de zavaros állásunkban nem tudom hogy kik voltak, s kérdik tőlem, hogy ki és miért hozta rájuk a nemzetöröket? Én azt mondtam, hogy ki hozatja nem tudom, de hogy miért jönnek — talán ti cselekedtetek valami törvényteleniséget. Nem mertem nekik az okát megfejtetni, nehogy rajtunk méltatlanságot kövessenek el. Csak annyit mondtam hogy ha jönnek, bocsássátok jó szívvvel de ök azt nyilatkozták ki, hogy ök Köpeczi és Ujlaki uraknál jártak, kik el is mentek a nemzetörök elébe, hogy ök becsületes emberek, ide katonák ne jöljenek. A kocsisom megint befogva a lovakat, mert elrémült családomat akartam biztosítani, ök nem akartak elereszteni, hogy itt nincs semmi baj, sok ígéretemre, fogadásomra, hogy estére visszajövök s öket az előjáróságnak megdicsérem, mint becsületes békés honpolgárokat, nem akadályoztak utamban.

Este hazajöttem, de már láttam utamban a nemzetöröket. Zab Mihály helyettes bíró hozzám jött, mondván hogy a nemzetörök talán már nem is jönnek, mert éjszaka van? Mondottam, hogy csak várják étellel itallal s lássák szívesen mert jönnek, de ő azt mondotta, hogy az emberek nem eresztik be éjszakának idején s az emberek vasvillákkal, rudakkal és csáppal állanak az utca végén, hogy a nemzetöröket ne eresszék be s hogy mindjárt félre fogják verni a harangokat.

Én elküldöttem őt előre, hogy ne engedje, a harangokat félre veretni, azután a lázadó népet kértem, hogy vasvilláikat, rudjaikat és egyéb öldölkő szerszámaikat vigyék haza, mit ha nem tesznek, az egész falu örökös veszedelemre jut, azonban ha a kérésnek engednek, meg fogom őket dicsérni. Ujlaki és Köpeczivel mentünk a nemzetörök elébe, kik ezután ellenállás nélkül vonultak be.

1848, okt(óber) 21-én — Orbán Miklós gazdatiszt.“

„Szamos“, An XXVIII, nr. 9 din 30 ianuarie 1896 și nr. 10 din 2 februarie 1896.

<T r a d u c e r e :>

„Subsemnatul adevăresc, că în seara de 7 octombrie 1848 curent am venit acasă de la culesul vicii și nu mi-am găsit acasă familia, fiindcă a urcat să

înopteze pe deal, dar eu am coborît la domnul diriginte al oficiului poștal să aflu de ce au plecat de acasă. Kutka Gusztáv mi-a spus că trecînd mai mulți pe la el, vorbeau îngroziți, că românii sînt furioși de cînd Vasile Vezentan s-a reîntors și chiar dacă pe drum ei au fugit, pe căruțașul plecat la Năsăud l-au prins. M-am grăbit acasă să pot merge după familie, pe drum i-am întîlnit pe Borhidan Ioan și pe încă unul, al cărui nume nu-l știu, am întreat de Borhidan ce fel de știri circulă printre ei și mi-a răspuns că întreg satul se pregătește a merge la Seini să-l elibereze pe căruțaș, la care i-am replicat (temîndu-mă de faptul că prima dată vor cădea jertfă surtucarii), că ar fi bine dacă s-ar întocmi o petiție în numele întregului sat, care să fie dusă de vreo opt oameni onorabili la domnul vicecomite, și pînă cînd vor ajunge acolo cu petiția, mă gîndeam că vom putea merge mai departe și vor sosi și gărzile naționale, căci deja auzisem de la domnul Kutka Gusztáv că sînt pe drum. Imediat m-am reîntors pe deal, unde am stat îmbrăcați întreaga familie pînă dimineața, temîndu-ne că și acolo vor tăbări asupra noastră și astfel să ne putem mai ușor refugia. Încă simbătă seara pe la orele 9 am trimis după un căruțaș în Orașu Nou, ca să ne putem refugia înspre Livada Mică la Satu Mare, dar nici duminică dimineața, la jumătate la zece căruțașul nu sosise, și astfel am fost nevoiți să ne îngămădim într-o căruță și am venit către Medieș, ocolind satul, ca să ne refugiem înspre Cărășeu.

Pe drum am întîlnit o femeie, care ne-a spus că între timp au sosit în sat vreo 600 de gardiști, și astfel ne-am îndreptat cu mai mult curaj spre sat. Pe stradă se aflau mulți oameni, femei și copii, am văzut clar că sîntem deja încurajați, deci am venit acasă. Dar abia ce a dezhămat căruțașul, că au și intrat la noi Mihai Zob, Stefan Zima, Dumitru Zima, Dumitru Iliș și încă cîțiva oameni, dar, în situația noastră confuză, nu știu cine erau, și mă întrebă, că cine și de ce a adus asupra lor gardiștii? Eu le-am spus, că nu știu cine i-ar fi putut aduce, dar că de ce vin — poate voi ați comis ceva nelegiuire. N-am îndrăznit să le expun motivul, ca nu cumva să se poarte nedemn cu noi. Doar atît le-am spus, că dacă vin, să-i întîmpine cu inimă bună, dar ei au declarat că fuseseră la domnii Köpeczi și Ujlaki, care au și plecat să întîmpine pe gardiști, că ei sînt oameni onorabili, aici să nu vină soldați. Însă căruțașul inhămînd iarăși caii, fiindcă am vrut să-mi ocrotesc familia inspăimîntată, ei n-au vrut să-mi dea drumul, cum că aici n-ar fi nici un necaz; după multe promisiuni și angajamente, că voi reveni deseară și că îi voi lăuda în fața antisticii ca pe niște concotățeni cinstiți și pașnici, nu m-au împiedicat în drumul meu.

Seara am revenit acasă, dar pe drum deja văzusem gardiștii. Vicejudele Mihai Zob a venit la mine spunînd că poate nici nu vor mai veni gardiștii, fiind noapte. Am spus să aștepte numai cu mîncare și băutură și să-i primiți cu plăcere deoarece vin, dar el a spus că oamenii nu-i vor primi peste noapte și că oamenii stau la capătul străzii cu furci, pari și seceri, ca să nu dea drumul gardiștilor și că imediat vor bate clopotele în dungă.

Eu l-am trimis înainte ca să împiedice baterea clopotelor în dungă, după care am cerut mulțimii răzvrătite să ducă acasă furcile, parii și celelalte instrumente ucigătoare, ceea ce dacă nu vor face, satul va fi expus unei primejdii permanente, iar dacă se vor supune cererii, îi vor lăuda. Cu Ujlaki și Köpeczi am mers în calea gardiștilor, care apoi au intrat fără opoziție. 1848 octombrie 21, — Orbán Miklós, administrator de moșie.

1849 septembrie 26, Oradea. Circulară directorului școlilor din eparhia Oradea, Iosif Pop Sălăjeanul, în care se face cunoscut că școlile românești trebuie să-și înceapă cursurile în perioada 15—20 octombrie, iar acolo unde nu sînt localuri de învățămînt să se construiască.

191

Mult onorate d(om)nule vicearhidiacone și a școalelor inspector!

Dat-au Dumnezeu, după nemărginita sa îndurare către poporul său, ca înaltul și prea bunul monarh legiuit Francisc Iosif întiuu, cu învingătoarele sale arme dorită de toți pace să o restatornicească — așa cu inima liniștită putînd iarăși împlini a noastre datorințe către poporul grijei noastre sufletești încredințat, spre a mijloci mîntuirea sufletului și cultura lui morală, aceasta mai virtos atîrnînd de la învățătura școlară prin care scopul său răspunzător putem crește o generație spre cinstea națiunii, care fidelitate către legiuitul său monarh să o păstreze în inima sa; aceasta fără nici o întîrziere voidînd a o aduce în viață și cît se va putea mai înflorită stare, de aceea mai virtos, că constituția imperială de înaltul și prea bunul monarh cu asigurarea tuturor naționalităților dată, deschide și națiunii române cale de mai mare fericire, vază și strălucire, a căruia spre această hărnicie în școale trebuie să se pregătească, cu aprobarea și împreună învoirea a cezaro-regescului mai mare comisar din ziua de astăzi mie în scris dată, prin această carte v-o vestesc și ordinez, ca în școalele poporului românesc în 15 sau mai sus 20(a) lunii octombrie învățătura să se înceapă. Aceasta să se vestească poporului român în toate bisericile, deșteptîndu-l despre darul lui Dumnezeu, carele s-au dat națiunii noastre prin guberniul împărațesc și constituție, prin care e asigurată existența noastră națională, mai fericită stare și strălucirea ei; îndemnîndu-l ca să se deștepte din adîncul somn, că a înviat româna naționalitate prin dreptatea prea bunului împărat. Ziceți dară poporului român ca să fie mulțumitor lui Dumnezeu pentru atît, dar și să se nevoiască a se face harnic de a putea folosi bunătățile și drepturile prin noua constituție date, acum dară tot românul să învețe, școli să se întemeieze, unde nu este casă de școală, poporul să se adune și împreună cu preoții să se sfătuiască și să mijlocească casa de învățatură, pruncii să se conscrie și conscripția învățătorilor sau îndatoriților de a umbla la școală pînă la capătul lunii noiembrie acestei dieceze să se trimită cu relație cum s-au împlinit această ordinațiune și unde nu s-au înființat pentru ce împiedicări sau cauze?

Iubiților în Cristos frați preoți! nu mă îndoiesc despre zelul și înfierbințeala către asuprita din veacuri dar acum libera națiune, știți bine fraților că poporul român n-are alți povățuitori și patroni decît pe preoții săi,

în mina voastră fraților e pusă scarta națiunii ca un talant de care vom răspunde lumii și lui Dumnezeu, deci la lucru fraților cu toată virtutea!

Avea-vom destul timp a odihni în mormint. Faceți ca lucrurile noastre cele bune și mulțumirea rațiunii să ne petreacă în cealaltă viață.

Întru-alte cu frățești simțiri rămân în Oradea Mare în 26 sept<embrie> 1849.

A frăției tale

frate în Cristos Iosif Szilágyi¹ canonic, a școalelor director Piskarkos² s-au văzut și s-au improtocolat în 19 octombrie, atunci s-au și trimis.

T<öke> Terebes s-au văzut și s-au improtocolat în 19 octombrie și în altă zi s-au trimis.

Zsaday⁴ au văzut 20 octomb<rie>, și în 22 au trimis mai înainte.

Amacz⁵ au căpătat în 22 și în aceea zi au și trimis.

N<agy>Kulcs⁶ au văzut în 23, au trimis în 24.

Páczafalu⁷ au văzut în 23 octombrie și au trimis în 24 după ce s-au improtocolat.

K<özep> Homorod⁸ au văzut în ziua de 26 octombrie 1849 Maior.

Réztelek⁹ au văzut, și în 28 o au trimis în Ruși.

Oroszfalu¹⁰ o au luat și o au improtocolat în 30 octombrie a.c. Madarasz¹¹

<pe verso f.2.:>

A Directore Scholarum Graeco — Catholicarum

Ad modum Reverenda Domino

Ioanni Czinka

Vice Archi-Diacono Erdödiensis

Scholarum Inspectori

p. Nagy Karoly
în Madarasz

ex offio.

Arhiva parohiei ortodoxe române Mădăras, orig., f. 1—2.

---

1. Iosif Pop Sălăjeanul (?—1873) este numit din anul 1848 director al Școlii preparandiale din Oradea și inspector al școlilor române confessionale din episcopia Oradea cf. Vasile Bolca, *Școala normală română unită din Oradea 1784—1934*, Oradea, 1934, o. 94—95.

2. Pișcari

3. Terebești

4. Sătmărel

5. Amați

6. Culciu Mare

7. Chilia

8. Homorodu de Mijloc

9. Tătărești

10. Rușeni

11. Mădăras

29

1850 februarie 20, Hurezu Mare. Scrisoarea lui Moise Sora Novac către George Barițiu, în care îi înfățișează întâmplări petrecute în zonă în timpul revoluției de la 1848 și după acest eveniment.
29/850. Nanda¹, februarie> 20.

Domnul meu!

Ziua de ieri îmi va fi sărbătoare națională ca ziua sfintului Parthenie, ca ziua în care cu mare dor și an. a rătăcit oftată Gazeta îmi veni la mână, crede-mă că cu lacrimi de bucurie am citit-o ne mai văzînd-o din 18 oct. an(ul) 1848 cînd am fost primit numărul cel mai de pe urmă al 85-lea, nu mi-ar fi nici o avuție a lumii cîștigat atîta bucurie cît joiala² națională, și am tare speranța că și mai mulți din preoți(ți) noștri cei maghiarizați vor începe a vorbi românește și a pronunța la Gazetă, de unul sfînt vă custe³ în mulți ani pentru bucuria toatei națiuni, și vă dea dar și încurajare destulă, ca să puteți lucra cum a-ți mai lucrat pentru asuprita nea tîă națiune. Domnul meu! Episcopul nostru⁴ fiind străin de către toată naționalitatea*, nu putem spera de la dînsul alta numai răcoala, vai de noi de nu ne veți ajuta, la noi oficialii comitatului de la comisar în jos sînt toți cei ce luase parte în rebelul maghiar, nici chiar unul n-avem român! — Eu de la începutul tulburărilor foarte mult am pătîmit ca ardelen, totuși cu mare luare de seamă mi-am dus un ziar despic toate întîmplările din marginea țării acesteia, de-mi veți da voie, din cînd în cînd voi împărtăși cîte oarece; acuma fiind foarte ocupat numai atîta scriu din văzui și auzit că la deprădarea și omorîrea chiorenilor (a)fară de Katona și Teleki mai mult au condus Eötvös Mihail, și totuși e liber, iar la omorîrea Racovenilor, Boros Bálint, la deprădarea subcochenilor de la Băița (Baitza) și Bersaua etc. unu(l) Kaizer, care și acum e oficial în comitatul vecin Kraszna.

Si un Verebolyi, care mie îmi gătise calea către furci, scriind despre mine că a-și fi auzit pe români auzirea unșilor și eu aș sta în capul treburilor, și numai cu multe speșe (calăbuzii) și în mîntă precedentă îmi putui mai susține viața. Acum dar era în mîntă că din anul din a ne bucura de n-am cîți cumplitle răcoale, că pe ei vor să ne răcoale. Luați bine seama că și aici au mare speranța comitatul de la teritoriu lui Kócsuth, din satele românești s-au cules tate auzite de amănuntul, iar în cele ungurești nici decînd, fierb cumplit urguri, și răcoale, și vor să ne răcoale de ne răcoalea iclele că în mîna lor sînt toate tate tate, și răcoale, și vor să ne răcoale, ducîndu-se și tineri(ți) la miliție și crușînd pe aliori. Mult am auzit de amănuntul răcoalea banenotelor kosutiene de la biata românească, care ca să răcoale de a lua pe grîu, fîa și via și privilegiu rogu-vă se nu mai ca să răcoale și de veți publica oarece din carticoa aceasta, să-mi puneți marea vește răcoale /numai singur Dumnezeu>zeu ne apătă să nu se mai răcoale răcoale, că atare răcoale și de pe aliori întem pieriți. Tare a-și dori să știu de pe loc răcoale răcoale, loc tenentul de la Oradea, ce s-au făcut? Despre patria care? Hațeg (biata) și răcoale nimic auzi. De altmîntrea oftă du-vă tot fericiat bine rîmă al Domnului voastre devotat sincer amic și serv

M(ică) Noac

B.A.R.S. K., 1858, numărul 1, p. 22.

* cu înaltal lui auzi Szilágyi József, care apucase în capul treburilor se lare ca director, și așa făcuse și sîzîial cu înaltal maghiari și ne forța să maghiarizăm pușca și acum amîi sînt cități de se vor să răcoale răcoale (r.)* din care și-au făcut amici.

1. Hurezu Mare (jud. Satu Mare)
2. Emulația
3. Păstreze
4. Este vorba despre episcopul Vasile Erdeli
5. Dragă
6. Ilizibil în text

30

1851, <Hurezu Mare>. Scrisoarea lui Moise Sora Novac către George Barițiu, în legătură cu problema primirii „Gazetei de Transilvania” și a „Foii pentru minte, inimă și literatură”.

10/851

Domnule redactor!

Rugindu-mă să fii bun a-mi primi de bună puțintica-mi osteneală, îmi iau îndrăzneala a te reflecta, asupra creanțelor¹ noastre, adică a mea și a domnului Văleanu, prot<opop> de Ardușat, fiindcă aceea e semnată per Sz<ilágy>-Somlyo², de multe ori s-au confundat, și a mele novele s-au trimis în locul acelora la Baia Mare, unde doară și astăzi zac și pe unde ar trebui îndreptate a d<omnu>lui Văleanu, care de Șimleu e foarte departe, dar aproape de Baia Mare și de Șomcuta. De aici mai mulți numeri nu mi-au venit, și fiindcă eu și Gazetele și Foile de la 1839 încoace toate le am și vreau a le avea legate mi s-ar cășuna daună: mai deunăzi nu mi-a venit nr. Gaz<etei> 50 cu adaosul, apoi iară Foaia 28, și Gaz<eta> 58. Da de se va întâmpla oareunde și loterie de Gazete, precum s-a mai fost întâmplat? — Mai o rugare: aș dori să am Magazinul istoric a<l> d<omnului> Laurean, precum și Istoria Românilor a d<omnului> Ilarian, fii bun a mi le trimite la d<omnul> Negruți prot<opopul> din Cluj, că de acolo se pot trimite la Șimleu, de unde-mi capăt eu gazetele, și cu o coală a semna cit? unde? cui? și prin ce cale să trimit pentru ele?

Notă: M-am fost rugat de d<omnul> Barițiu să fie bun prin oarece modru să-mi aducă pachetul cu 100 de cărți de rug<ăciune> de a mele, care este în București la Anton Mády Hagel, chirurgul de la Spitalul Brincovenesc, sau la văduva lui, decumva ar fi murit. Încă mai am un pachet cu 200 cărți legate, trimis la Moldova, cred că și astăzi zace la conservat *, foarte mă rog de le veți putea reduce la Brașov osteniți pentru ele, și vă luați în răsplată cite veți vrea dintrinele, și primiți umilitul meu mulțam.

Dealtminterea bunelor simțiri și amicitii comandat pe lingă plecăciunea-mi rămîn al d<umnea>voastră serv umilit.

Moise Sora Novac,
parohul și directorul locului

B.A.R.S.R., mss. românesc 1000/1, f. 24.

* De către România, că s-a expediat de la Sibiu de Schochterus negustorul, cred că pe la Brăila și poate că știa de ea d<omnul> Alex<andru> Saru de la Agenția din Iași.

1. Mandatelor
2. Șimleu Silvaniei

1852 august 8, Satu Mare. Ordinul șefului cezaro-crăiesc al comitatului Satu Mare privind supravegherea persoanelor care făceau propagandă socialistă printre muncitori.

Nr. 826 prezidial

Șefului cezaro-crăiesc al comitatului Satu Mare
Domnului Uray, primpretor.

Satu Mare, 8 august 1852.

Johann Anton Heinrich Vach, calfă de timplar ambulant, originar din Hamburg, a fost expulzat din imperiu din cauza unui manifest găsit la el, intitulat „Der Socialismus in möglichster Volkommenheit, oder Untersuchung und Beleuchtung dessen, was den Stat der Gesellschaft oder Socialität nothwendig und möglich ist, gedrucht von Lehman“¹, și în urma cercetărilor polițienești ulterioare s-a reușit să se ajungă la descoperirea unor asemenea fapte potrivit cărora Vach s-a dovedit a fi membru al asociației „Deutsche Communistische Arbeiter Verbrüderung“.

Avînd în vedere că Vach este fără îndoială trimisul propagandei muncitorilor, dispun, domnule primpretor, ca să urmăriți cu atenție vie apariția tipăriturilor mai sus descrise, să exercitați o severă supraveghere asupra calfelor de meșteșugari străini sau care se întorc în țară din străinătate și să mă înștiințați de îndată despre eventualele descoperiri ce s-ar face.

În lipsa domnului sef, <ss> indescifrabil.

<pe verso>:

sosit la 15 august 1852

VI F. 286 praes.

8 august 1852, nr. 72.

Arh. St. Cluj, fond Comitatul Satu Mare, 1852, doc. 79, orig., publicat în *Inceputurile mișcării muncitorești și socialiste din România (1821—1878)*, București, Editura politică, 1971, p. 720—721.

1. „Socialismul în desăvirșirea sa posibilă sau cercetarea și lămurirea acestuia, ce este necesar și posibil statului sau societății, tipărit de Lehman“.

1853 august 6, Satu Mare. Ordinul șefului cezaro-crăiesc al comitatului Satu Mare cu privire la urmărirea unui propagandist socialist.

Nr. 275 prezidial.

Șeful cezaro-crăiesc al comitatului Satu Mare
Domnului Uray, primpretor

Satu Mare, 6 august 1853

Știrile sosite în vremurile din urmă despre Valeria au evidențiat-o tot mai mult ca fiind trimisă a propagandei revoluționare și tocmai de aceea numita persoană încă în anul trecut, la ordinul comandamentului cetății Arad, a fost deținută din motive politice la Lipova și a fost lăsată liberă cu acea severă dispoziție ca să părăsească acele împrejurimi și să se întoarcă prin Pesta direct la Viena.

Intrucât Valeria a declarat mai de curând că de la Gyöngyös, unde a stat în luna trecută în 16, intenționează să călătorească prin Pesta la Arad, Zimony, Pétervárad, Eszék și Bród, aceste cetăți nu pot fi considerate locuri potrivite pentru descrierea felurilor neamuri, tocmai de aceea bănuiala ivită împotriva sus-numitei a cîștigat importantă întărire.

Făcîndu-vă cunoscut acest lucru, domnule primpretor, cu referire la adresa nr. 2.154 din anul curent, totodată dispun ca să luați imediat măsurile necesare potrivit cărora, dacă Valeria ar atinge în drumul ei teritoriul de sub administrarea d<umnea>v<oastră> să fie ținută sub strictă supraveghere; în cazul cînd împotriva ei s-ar ivi cea mai mică bănuială, să fiu anunțat imediat despre aceasta.

În lipsa domnului șef, <ss> Indescifrabil.

<Pe verso>

Sosit la 15 august 1853
VII, F. 275 pr<ezidial>
6 august 1853, nr. 81

Arh. St. Cluj-Napoca, fond Comitatul Satu Mare, act. 81/1853, orig.; publicat în *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România (1821–1878)*, Editura politică, București, 1971, p. 272–273.

33

1853 decembrie 30, Oradea. Circulara episcopiei de Oradea, prin care se cer contribuții pentru înființarea unei școli de agricultură, inițiativă lansată de „Gazeta de Transilvania”!

1853

Iubiților în Cristos frați și fii!

Din foile jurnalului național „Gazeta de Transilvanie” va fi cunoscut f<rățiilor> v<oastre> că onorata redacțiune a măritului jurnal și-a încunoștiințat laudabila voință de a oferi jumătate din venitul foilor redogate de sine pe ridicarea unei școale de agricultură pentru națiunea noastră, crezînd că această mărinimoasă ablațiune nu va greși de a stîmni cele mai sincere sentimente de bucurie în pieptul fiecărui român binesimțitor de înaintarea culturii naționale, și p<en>tru aceea se va năzui fiecarele cu puteri încordate de a c<on>tribui spre un scop așa sfînt și de mare folosință, vă lăsăm f<rățiilor> v<oastre> că recugetînd numai marele folos, ce va să rezulte din niscari întreprinderi ca aceasta peste tot poporul român, fundîndu-se una bază așa solidă p<en>tru

cultura agrară ce este fundamentul fericirii materiale, fără și luminarea comună, ce va să se răspîndească prin foile publice și pe viitor peste întregul public român, să prenumerați și f(rățiile) v(oastre) putînd și fiecarele pentru sine iar de nu cite doi laolaltă pe jurnalul național *Gaz(eta) de Transilvania* fără de aceea pentru fiecare comună bisericească să se prenumere cite pe un exemplar din menitele foi, fie aceea să înființeze cu instanțe începutul anului 1854, pretinzîndu-se apoi pe tot viitorul înțelegîndu-se de sine ca și pe mai m(ul)te exemplare încă să poată prenumera numai să nu fie cu îngreunare veniturilor bisericești, mai ales găsîndu-se acele cam subțiri v(ice) a(rhi) d(iaconii) respectivi se lasă strîns de a-și încunoștiința aici numele și numărul prenumeraților din dis(trictul) subordonat.

Dat în Urbea mare, 30 dec(embrie) 1853.

Vasile m.p. Ep(isco)pul

Muzeul județean Satu Mare, Protocolul parohiei Giungi (1853–1880), inv. nr. 20 109, copie, f. 24.

34

1853 decembrie 31, Oradea. Circulara prin care preoțimea era îndemnată să contribuie la ajutorarea „Societății junimii române” din Oradea, societate din rîndul căreia făceau parte și numeroși sătmăreni.

1575

În urma rugăminții, ce ne-a așternut în 14 dec(embrie) 1853 Societatea Junimei Române studinte¹ pentru ca să vă provocăm pe f(rățiile) voastre a conferi ceva sau în bani sau în cărți spre înființarea unei b(iblio)teci deservitoare menitei societăți, îndemnat și de sincerul simț de mîngăiere și deplină bucurie, sperînd că junimea r(omână) studinte se năzuiește cu puteri încordate a se perfecționa și printr-însa dar a deplini și cultiva și limba sa maică, ca și pînă acum încă au documentat nu numai una dată, vă lăsăm f(rățiilor) v(oastre) de sfințenia scopului, ce se propune de fundament la cererea menită a junimei r(omâne) studinte, și carele vi se recomandă și el singur prin importanța sa, fiecare dintre f(rățiile) v(oastre) după zelul cel nutrește în pieptul său, în privința culturii naționale să se silească a întinde mina de ajutor, (s)au în bani gata după averile sale, (s)au în cărți tipărite conducătoare la scop, *ne luîndu-să nici unul afară*, ca așa cu puteri unite se va ajunge scopul mai sigur acel comun și de așa măreață însemnătate, străpunînd aici rezultatul colectelor.

Dat în Urbea mare, 31 dec(embrie) 1853.

Vasile m.p. Ep(isco)pul.

Muzeul județean Satu Mare, Protocolul parohiei Giungi (1853–1880), inv. nr. 20 109, copie, f. 2.

1. Este vorba de „Societatea de lectură a junimii române studioase la Academia de drepturi și Arhigimnazialul din Oradea Mare”, societate înființată în 1851 în fruntea căreia s-au aflat Alexandru Roman, Dionisie Pășcuțiu, Iustin Popfui, Felician Bran, etc. cf. V. Vartolomei, *Mărturii culturale bihorene*, București, 1944, p. 69–172.

1854 august 28, Oradea. Circulara episcopiei din Oradea în care se face apel pentru colectarea de fonduri în sprijinul elevilor săraci din gimnaziul românesc de la Beiuș.

193

Iubiților în Cristos frați!

Fiindcă experiența făcută de mai mulți ani prin corul profesoral al c(ezaro) r(egescului) gimnaziul episcopal de Beiuș a evins aceea, că profeptul² în științele prescrise în mare parte nu se poate ajunge, acela mai virtos încit este pentru junimea gimnazială mai mișea carele după talentele aceleia s-ar putea spera și se și așteaptă și aceea pentru lipsa cărților școlastice necesare, neputînd fi în stare din cauza mișelității de a și le procura, drept aceea ca despre una parte să satisfacem toți cu toți unei datorințe sfinte îndreptate prin iubinția frățească, iară despre altă parte ca să ajutăm propășirea unor juni ca aceia, care judecați după talentele ce le-au căpătat de la atotpotintele ar fi în stare de a răspunde așteptării tuturor binevoitorilor și așa ar fi capaci de a susține precum renumele neprețuitului c(ezaro) r(egesc) gimnaziu episcopal așa și onoarea națiunii și gloria diecezei dară cu timpul calificați de a lua parte însemnată și în menirea treburilor publice, vă provocăm drept aceea pe fr(ățiile) voastre ce însuflețiți de această sfintă datorință să conferiți fiecarele după putință în bani gata s(au) în naturale prefăcînd în bani spre un fondurel — carele va să deservească spre cumpărarea cărților școlastice necesare mai virtos pentru junimea română g(reco)-catolică studentă la menitul c(ezaro)-r(egesc) gimnaziu episcopal de Beiuș. Și această colectă binevolă descinzînd-o și între poporeni fr(ățiilor) voastre cu modalitate înțeleaptă să o și trimiteți aici la acest guvern diecezan una cu părțile acelea restante, care nici pînă azi nu s-ar fi esolvit³ din colecta făcută pe sama fondului aceleiași gimnaziu. Acestea avem fr(ățiile) voastre de a preface fiind cu putință cît mai curînd.

Dat în Ūrbea Mare din ședința consistorială g. catolică română ținută în 27 iulie 1854.

S(fintul) consistor

Mădăras s-a expediat spre circulare în 23 aug(ust) 854 I. Bogdan

Pișcari văzută și însemnată trimisă 25 aug(ust)

Terebești văzută și trimisă în 28 aug(ust)

Gidani⁴ primit 28 și trimis

Amați primit 29 august

Culciu văzut și însemnată 31 aug(ust) și trimisă

Tyilie⁵ primit 1 august și însemnată s-au trimis 3 septembrie 1854

Tătărești văzută și trimis în 7 septemb(rie)

Ruși⁶ văzută 8 sept(embrie) 854

Arhiva parohiei ortodoxe române Mădăras, orig., f. 1.

1. A dovedit
2. Progresul
3. Achitat
4. Sătmărel
5. Chilia
6. Rușeni

<1856 mai—iunie, Satu Mare>. Articolul lui Vasile Pop din Satu Mare despre rolul școlilor duminicale în procesul educațional.

Disertațiune asupra folosului și necesității „Școalei de dumineci”

Cînd cineva are un trup bolnav datorie este de a lua doctorii vindecătoare de timpuriu, ca și cum societățile se îngrijesc a afla leacul vindecător de defectele morale ce le văd în sinul lor. Aceste leacuri pentru spirit îl are creșterea și îl nutrește școala.

Școala poate să crească bisericii, patriei și națiunii noua generațiune. Însă precum pomul — părăsind Școala de pomi¹ — încă nu poate să producă fructe, de nu va fi supus unei neîntrerupte îngrijiri, întocmai pruncul este în școală numa(i) o plantă fără fruct, care singur în școala de dumineci poate să ciștige deplina dezvoltare, prin urmare școala de dumineci este orișicum următoarea și partea întregitoare a celei elementare, încît se poate zice, că barem pe sate tot folosul școlii elementare fără a celei de dumineci se preface în fum, cel ce ar dezaproba aceasta, condamnă și pe cealaltă, că întreb: pentru ce este atît de lipsă înființarea școalei elementare? Pentru ce trebuie comunitatea să susțină un învățător? Pentru ce atîtea sfaturi: îndemnuri, sîrguința pruncilor să învețe cetirea, scrierea cu litere felurite, aritmetica, dacă în etatea de 12 ani, părăsind școala, toate le uită? Și dacă atunci, cînd cele în școale învățate cit de cit ar începe a le întrebuița, așa stau pe cîmpul vieții cum n-ar fi fost. Or în scopul principal al învățaturii este cultura inimii? îi privezi pe școlari, cu care în școala elementară atîta i-ai necăjit? Care cu așa dulci speranțe te-au nutrit? Că-ți zic, peste 5—6 ani, abia vei cunoaște întrînșii pe școlarii tăi, în loc de prunci blînzi vei da peste unii tineri obraznici ori desfrînați. Oare nu cu durere constați că unii foști școlari care cîndva în școala elementară despica răspunsurile cele mai pline de bucurie din studii mai tîrziu abia știu ceva? Aceia a căror manuscrise erau privite cu admirație, ajungînd a fi mari, cînd adică mai bine ar putea întrebuița scrierea, nici o boabă nu știu a scrie și dearîndul la alegerea judelui comunal abia poți găsi omul care să știe a scrie: și cînd cutare document ar fi să-l scrie mai mulți, atunci notarul să fie omul de a le dirija mina, pentru că cit de cu greu se poate trage pe el una cruce de doamne ajută!

Aceia care cîndva erau deprinși la aritmetică, mai tîrziu uită și cifrele și, cînd în viață sînt siliți a număra pe degete, sau neajungînd cele zece degete ca omul din poveste, își trage și încălțămintele ca să ia seamă și degetele picioarelor și cu ajutorul acestora mai ușor pot număra. Sau dacă nici acestea nu sînt destule atunci în loc de număr folosesc grăunțele. Dar pentru aceea au învățat aritmetica? Pentru aceea au ros tabla? Școala elementară despărțită de cea de dumineci este fără nici un scop. Cine poate să nege însemnătatea acesteia? Așadar trebuie să apreciem folosul școlii de dumineci iar cine o condamnă pe aceasta trebuie să condamne și pe cealaltă, ceea ce ar fi o absurditate.

Însă nu numai este de mare însemnătate, dar și de lipsă școala de dumineci, pentru că de aici ies tații de familie și mamele ce vor crește noua generație, nu e lipsă dar, că aceia ce miine poimîne vor avea de a creștea mai înainte de toate însuși să fie bine crescuți?... Numai în acest mod se poate ajunge scopul dorit: școala de duminică dară extinzîndu-se peste mai mulți ani și din aceste privințe este folositoare atît pentru privați cît și pentru cei ce voiesc a se căsători, ușor apoi este a da și învățatură pentru căsătorie la atari tineri, care din școala de dumineci pășesc învățați, iar într-o clipă nu le poți toate insufla.

Folosul cel mare, ce izvoarește din școala de dumineci se vede și de acolo, că în școala elementară pruncul nu cunoaște clar obiectele și înaintea lui toate se par întunecoase, din contra judecata acelor ce frecventează școala de dumineci, cu creșterea în atîta mai virtos se dezvoltă, acele obiecte pe care pruncu nu le-a înțeles bine, acum prea bine pricepîndu-le pe vecie și le însemna în această etate nu atît pentru școală cît și pentru viață învață.

De lipsă este mai încolo de școala de dumineci și pentru aceea învățătorul are ocaziunea binevenită de a îndrepta, aranja și strămuta multe care altminteri nu le-ar putea face cu același efect (...)

Folosul școlii de duminică îl comandă și însăși scopul ei, carele este îndoit, adică: cultura inimii și a sufletului, pe de altă parte, alungă lenea... Geniul secolului prezintă răsunsetul culturii și cei ce nu știu nimica se rușinează. Toate ramurile culturii înaintează, trebuie dară și noi să folosim din răputeri îmbietoarea ocaziune și prin cultura poporului a corespunde răsunsetului secolului.

Începutul ziselor școli în adevăr ar fi o greutate, ca precum toate așa și această întreprindere ar da peste greutatea mai ales pe sate, unde ori și ce nouă datină — fie aceea cît de sfîntă — e împreunată cu greutatea. Să luăm de exemplu numai ordinațiunea sunătoare despre altoire; binefăcătoare invenție peste cîți contrari nu a dat la început? Și iată acum poporul e împăcat cu dînsa. Se află adică în tot satul oameni, care țin de principiu: să rămînă lingă cele de demult, de aceea adică, cărora nici introducerea școlilor elementare nu le-au fost la inimă, zicînd: pentru ce acele? Nici părinții noștri n-au umblat la școală, cu aceea tot au avut, ce le-au trebuit? Rămînă și pruncii noștri la sapă, — Așa? Ei, dar dacă n-ai știut dumneata, nici fiul tău să nu știe? Însă cei mai bine simțitori pătrund mai departe cu mintea și suspină, că părinții lor nu i-au învățat nici scrierea, de unde silesc, ca pruncii lor să fie mai fericiți, de cum sint ei.

Va zice cineva: cum se vor putea tinerii destrămați a-i strînge la frecventarea școlii de duminici? — „Est modus in rebus“², stăpînirea va ajuta, convingerea de bine va atrage, folosul va adăuga nectar la ostenele.

Apoi timpul ce s-ar petrece la numita școală pentru tinerime ar fi foarte desfătător și ridicător de inimă, auzind și învățînd tot ce este bun și frumos. Să năzuim dar a introduce și a practica școala de duminici pentru scopul ei cel înalt. Nu-i acesta neputincios. Tinerimea în mai multe comune locuite de bărbați energici frecventează școala de duminici cu succes bun, iar aceia care se căiesc că tinerimea nu frecventează, își vădesc debilitatea — căci acele însuși guvernul le probează.

Și în toată întimplarea unde se află învățători destoinici se învață. — Cultura poporului este deviza timpului modern, însă cultura bazată pe religie, că numai așa putem spera un viitor mai fericit. Însă ca cultura să fie așa, trebuie mai întâi să avem învățători bine adaptați în metoda culturii și al creșterii, pînă vor lipsi aceștia, înflorirea școalelor sătęști e un „pium desiderium”³. — Învățătorul bun este ornamentul bisericii, care crește fii bisericii; — este mina dreaptă a ei, cu care conlucrează spre unul și același scop. În lumea de acum nu e destul ca învățătorul să știe numai citi și scrie, nu e destul numai să absolve tocmai și preparandia, ci dacă pășește în școală tot mereu să se perfecționeze, nu ca unul ce abia așteaptă să treacă orele menite pentru învățatură, ca să poată alerga după economie. Astfel, după a mea convingere nici de cit nu vor putea răspunde așteptării, ce se pune întrînșii. Aceasta e convingerea chiar a superiorității noastre, care noi numai cit o facem cunoscută.

De la Satu Mare
V<asile> P<op> pr<eo>t

„Foaie pentru minte, inimă și literatură” nr. 22 din 20 mai 1856, p. 83—84 și nr. 23—24 din 21 iunie 1856, p. 91—92.

1. Pepinieră.
2. Simțul măsurii (lat.)
3. Deziderat pios (lat.)

37

1857 ianuarie 3/15, Borlești. Scrisoarea de salut a parohului Vasile Catoca din Borlești adresată lui Toma Șorban, cu ocazia numirii sale ca arhidiacon al părților sătămărene.

Reverendissime domnule arhidiacon!
Doamne colendissime!

Binecuvîntat și prematur să fie Excelența sa preagrațiosul nostru arhipăstor și prea bun părinte episcopul Vasile Erdélyi, care pentru înflorirea diecezei sale și luminarea națiunii române toate face și împlinește; — cu bucurie nespusă am primit primele circulare, și eu ca cel mai depărtat, din care înțelegînd că cu Reverendisima D<omnia> voastră ni se ridică scaunul arhidiaconatului sătămărean, ce de mult dorim ca să avem în fruntea sătămărenilor un bărbat brav, zelos și naționalist precum ești Reverendisima D<omnia> voastră, după cum oftează și stările veacului de acum, și iată cu voia lui D-zeu și prea dreapta alegere a Excelenței sale avem norocirea a te saluta și cunoaște pe Reverendisima D<omnia> voastră ca pe un bărbat meritat și brav în toată privința de al nostru arhidiacon.

Inima mea cuprinsă de această nespusă bucurie, nu poate trece, nu poate amîna mai departe ca să nu-ți descopere simțirile sincere și adevărate, care izvoresc dintr-o inimă patriotică. Și așa zic: prea înduratul Dumnezeu, întru a cui mînă este nația și soarta tuturor, de la care vine darul și ajutorul tuturor începuturilor și lucrurilor, să te trăiască mulți ani fericți, deie-ți

putere și ajutor ca dregătoria aceasta înaltă spre care ești ales, să o poți duce spre lauda lui D-zeu, înflorirea sfintei biserici și folosul națiunii noastre române, alungarea stavilelor care ne împiedică a propăși și a găsi cărarea adevărului și a culturii naționale.

Primește Reverendissime Domn arhidiacon aceste simțăminte coborâte din inima curată, care se recomandă precioaselor simțiri și dragostei frățesti.

Al Reverendissimei D(omniei) voastre arhidiaconale
În Borlești 3/15 ianuarie 1857

Sincer cultor în H(ri)stos frate

Vasile Catoca m.p., paroh de Borlești și surogat v(ice) a(rhidiacon)
al districtului Ardușat.

(pe verso)

Reverendissimului domn Toma Șorban¹
parohul românilor de Carei

Comitatului Satu Mare arhidiacon și a Î(naltului) consistor greco-ca-
tolic orădan asesor. cu deosebită reverință
în Nagy Károly.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 110,
orig. f. 1–2.

---

1. Toma Șorban (1805–1881) născut la Nyirádony (R.P.U.), este numit arhidiacon al părților sătmărene începînd cu anul 1857. S-a remarcat ca un militant de seamă în lupta pentru progresul cultural și național al românilor sătmăreni, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

38

1857 mai 15, *Medieșu Aurit*. Memoriul locuitorilor din Medieșu Aurit adresat împăratului Franz Joseph I, pentru a li se face dreptate în privința pagubelor suferite în timpul revoluției de la 1848.

Fenséges Uralkodó Apostoli Császár
a mi leg Kegyelmesebb Urunk!

Fájdalom keserű érzetével kénytelenek vagyunk leborulva Csász(ár) Kir(ályi) Fenségedhez folyamodni, sérelmünk orvoslását remélve. Ugyanis minket 1848-ik October havában az Aranyos Megyesi forradalmi törvényszék a Fenséges N(emes) Kir(ályi) Uralkodó Ház által akkor már közönségesített elveihez hű ragaszkodásunkért nem csak személyes szabadságunkban és emberi jogainkban embertelenül megsértett, Lelkészüket N(agy) Tisztelendő Kerekes Demeter Aranyos Megyes Mezőváros jelenlegi lelkészét, N(agy) Tisztelendő Rudolf Antal Jósefházi R(omai)-Catholikus Plébanust 6-ik és 57-ik alatt az alávont sorokban, az előbbit három évi töltendő sullyos börtönre — az utobbit 100 pft. bírságra és megdorgálásra büntette; Bennünket 100 gazda emberek halál és tömlöczre kárhoztatott s'ezen embertelen A alatti ítéletet nem csak végre hajtatta rajtunk, hanem mind addig még kö-

vetkező év 1849 Augustus havában történt forradalmi megbukás alkalmával Szathmár Megye akkori Cs(ászár) Kir(ályi) Biztossa N(agy)ságos Kende Sigmond Ur által egyszerűen börtöneinkből ki bocsájtattuk, hanem ezen felül mint a *B* alatti becsü levél igazolja 21.000 pengő forint értékű javainkban bennünket meg is károsított; mi ezen baj iránt akkor rögtön elégtétel végett folyamodtunk a N(agy) Várad Cs(ászár) Kir(ályi) Fő Ispánsághoz 6618 sz(ám) a(alatt) honnét a *C* alatti azon határozvány érkezett hogy azon forradalmi T(örvény)szék tagjai, névszerint Darvay Ferencz, Solymosi Mihály, Gyene Károly, Kovács Bencze és Toth János ellen semmi politikai büntény fel nem forogván — minden jók ígérete mellett, az álladalmi ügyvéd leendő közbenjöttével; ki mondott jogos és törvényes igényeinket a t(örvény) rendes utján mozdítsuk elő, — ezen kegyes végzéssel elégedhetvén meg mind a további visgálat mind az bővebb ellátás végett folyamodtunk a Cs(ászár) Kir(ályi) Belügy Ministeriumhoz mint az ide *D* alatt mellékelt okirattól látható, honnét az előbbi *C* alatti határozvány helybenhagyásra érkezett le illy nehéz körülményeink, igazságunk ily háttérbe szorítása mellett is, ujfent az 6618-ik végzéshez képest ügyvédet saját kölcségünk mellett is kénytelenek levén fogadni, a kárunkra nézve kártérítési pört kezdettünk az ide *E* alatti mellékelt kereset levél szerint mult évi 1856-ik február hó 14-én 534 sz(ám) a(latt) ahol mi öszves kárainkat kifogás nélküli számos tanuinkkal becsülevéllel és más több rendű okiratainkkal be igazoltuk és noha ezen pör még mult év oktober hó 23-án 4561-ik sz(ám) a(latt) az peres felek által becsomoztatott, befejeztetett — a Nagytekintetű Cs(ászár) Kir(ályi) Megye Elnökségét kértük felvétetni és elítéltetni, f(olyó) év Martius 15-én beadott kérvényeinkbe; mai napig is függöben vagyunk, ügyünk — panaszkodunk, sérelmünk orvosolva nints, miért is Leg-alázatosabb tisztelettel folyamodtunk Fenséges Cs(ászár) Kir(ályi) Urunk, Királyunk Zsámolyához mi szerint a kérdéses ügyünk be végzésére nézve leg Kegyelmesebb rendelkezése által bennünket, szegény káros jobbágyokat megörvendeztetni leg-kegyelmesebben méltóztatnék.

Aranyos Megyes 15 Maii 1857.

legalázatosabb hü jobbágyai Zabb Mihály, ifju Moldován György és több benmegnevezett Aranyos Megyes és Görbedi lakosok.

<Pe verso:>

Dicsöen Uralkodo

I Ferencz Jósef

Apostoli Ö Fensége

mint leg Kegyelmesebb Ur 's Atyánkhoz hü jobbágyai tisztelettel és alázattal nyujtott alázatos esedező levelök

Szathmar V(ár)megye, Aranyos Medgyes és Görbed Községek több a forradalom által megkárosított lakosainak

A.B.C.D.E. alatti okmányok mellékleteivel.

Arh. St. Satu Mare, Colectia de documente, inv. nr. 171, act. nr. 17, f. 1—2, copie.

<Traducere:>

Mărite Doamne, Împărat Apostolic,
Stăpînul nostru cel mai îndurător!

Cu sentimentul amar al durerii ne vedem obligați să ne adresăm Alteței tale cezaro-regești în speranța soluționării plîngerilor noastre. Astfel, în cursul lunii octombrie a anului 1848¹, pentru atașamentul nostru deschis față de Casa Regală, tribunalul revoluționar de la Medieșu Aurit ne-a jignit nu numai în libertățile noastre ci și în drepturile noastre umane. Pe onorabilul Dumitru Cherecheș, preotul actual din tirgul Medieșu Aurit, pe onorabilul Rudolf Antal, preotul romano-catolic din Jolib, l-au condamnat, potrivit articolelor 6 și 57, la 3 ani temniță grea, respectiv la o amendă de 100 florini de argint și bătaie. Pe noi, cei 100 de gospodari, ne-au condamnat la moarte și temniță, și această sentință inumană, anexată sub litera A, nu numai că am executat-o pînă cînd, în cursul lunii august 1849, revoluția a căzut, comisarul cezaro-regesc de atunci al comitatului Satu Mare, Kende Sigismund, ne-a eliberat din închisoare, dar mai presus de aceasta, așa cum și scrisoarea anexată o dovedește sub litera B, am fost păgubiți de bunuri în valoare de 21.000 florini de argint, privință în care ne-am adresat imediat comitatului suprem cezaro-regesc din Oradea Mare cu o plîngere înregistrată sub numărul 6618, de unde am primit hotărîrea anexată sub litera C, conform căreia, împotriva numiților membri ai tribunalului revoluționar: Darvay Ferencz, Sollymosi Mihály, Gyene Károly, Kovács Bencze și Tóth János nu pot fi aduse nici un fel de acuzații de natură politică și că pentru soluționarea pretențiilor noastre juste și legale să acționăm pe calea justiției. Ne-fiind mulțumiți de această hotărîre, am apelat la Ministerul de Interne cezaro-regesc pentru continuarea și aprofundarea cercetărilor, fapt ce se poate vedea din actul anexat sub litera D; văzînd că dreptatea noastră e atît de îngrădită, pomînd de la hotărîrea adusă sub numărul 6618, prin intermediul unui avocat luat pe cheltuiala noastră, am intentat un proces de despăgubire, potrivit actului anexat aici sub litera E, din 14 februarie 1856, și înregistrat sub numărul 534, în care am trecut toate pagubele suferite fără excepție, adevărite cu mărturiile tuturor martorilor noștri și cu o serie de acte. Însă acest proces, încă în cursul lunii octombrie a anului trecut (1856 n.n.), a fost închis potrivit hotărîrii aduse sub numărul 4561.

Atunci am solicitat — Mult Stimatului Prezidiu regal comitatens să se pronunțe în această cauză, dar și pînă azi chestiunea, plîngerea, paguba noastră a rămas în suspensie, nerezolvată, motiv pentru care, cu cel mai adînc respect, ne-am adresat Alteței tale cezaro-regești, Domnului nostru, pentru a ne onora pe noi, iobagi săraci, păgubiți, cu o hotărîre în chestiunea noastră cu pricina.

Medieșu Aurit, 15 mai 1857.

Cei mai umili și credincioși iobagi ai Alteței tale
Mihai Zob, Moldovan Gheorghe junior și mai mulți locuitori din Medieșu Aurit și Românești.

(pe verso):

Veneratului nostru domnitor

Francisc Josif I, Alteță Apostolică,

celui mai vrednic Domn și Părinte îi adresăm această scrisoare cu profund respect și umilință de iobag.

Mai mulți locuitori din comitatul Satu Mare, comunele Medieșu Aurit și Românești, păgubiți în timpul revoluției. Actele sînt anexate sub literele A. B. C. D. E.

1. Vezi documentele nr. 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, și 27.

39

1859 februarie 7, București. Scrisoarea lui Sarizer-Kani-Pál adresată lui Ștefan Irinyi, proprietar în localitatea Irina (jud. Satu Mare), în care pomenește despre alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al celor două principate.

Kedves jó Pistám

Megemlékezek a külföldön is barátságodra, és ígéretem szerint hirt adok, hogy eddig hol voltam és vagyok. Én még de(cem)ber elején Erdélyben ugymint Szebenyen és Brassón keresztül utaztam és Foksáhnál a Moldva országba érkeztem, ahonnan Breilába, Galacig ahol a Duna a Fekete tengerbe ömlik. Mind a két város nagy kikötő és az egész világ minden részéből hajók és gőzösök találtak. Innen csak két napi járás a tengeren keresztül Konstantinápoly, ahová igyekeztem, de pénzből kifogytam... , mert 5 aranyat kértek nem mehetem... Ilyen helyzetben mit csináljak; nem ösmerem senkit. Gondoltam bé méz megnézed a várost és a kikötőről béfélé fordulok. Nékem jön egy olyan 40 éves ember. Láttam, hogy valami rangjának kellett lennie, mert olyan sapkája volt mint a kapitányoknak. A gőzösöknél megállit és kezdett románul beszélni, valami keveset értettem (amit út közben tanul-tam, a szükségeseket). Értettem, hogy annyit mondott, hogy bizonyosan elkéstem mert a Dunán a jég miatt a gőzösök megszüntettek és innen ma az utolsó törökgőzös megyen. Mig meg nem nyitják a gőzösök comunicációját újra, csak közönséges török hajók teherrel járnak. És mivel minden város és szigetnél megállanak két hétig is a tengeren járnak kényelem nélkül ebbe a hidegbe. (Kérdé) hogy jöttem én, és honnan és merre megyek — én valahogy feletem mind ezekre amire látta, hogy talán más nyelven kell evvel beszélni. Én előadtam, hogy honnan jövök, hova akarok menni és micsoda nyelveket tudok. Mikor tótot-szláv nyelvet említettem kezdett vélem szerbül beszélni — és úgy mindjárt ment a conversatio jobban. Megkért mig a gőzösök járnak maradjak nála. Rám nézve az ajánlat nagyon jó volt idegen országba, és mindjárt karonfogva, bévitt a város felé ahol egy birzsár várt, felültünk és bévitt a házába. Ott tudtam meg, hogy hol vagyok és kinél — Spătar Iean Dobreanu — kikötő parancsnok (Bassa-General Haafen Com-mando). Nála vagy egy hétig jól éltem... százezerrel vannak itten a legjobb dunai halak; szardinia, caviar, rák specieszek stb... Ha szép idő volt magunk mentünk csónakokkal, hálókkal. Ami a bort illeti nagyon itt az úgy nevezett rusztukki, bor olyan mint az érmelléki, csak hogy nem forditanak a belföldi borra semmi figyelmet mert itt francia, spanyol, angol, amerikai — bor, — dohány, szivar untig vagyon — és a házi gazdámnak mind egyik kedveskedik, — teli vagyon minden kamarája, pincéja borral, rummal — Bordeaux champany stb... Egy bojjárral aki egyszersmind jó barátom lett,

megösmerkedtem Cantacuzinónak hivják. Felszólított, hogy megyünk Bukarestbe a hercegi választásra elvisz. Hogyne mentem volna, itt vagyok néki szép palotája ahová szaladtunk. A szép idő végét és . . . az öreg parancsnok protekciójánál fogva ment lefelé a Dunán egy gőzös amelyikkel indulunk. Szilisztránál (Silistra) megállottunk ahol a várat megnéztük és onnan Gyurgyeváig (Giurgiu), ahonnan postával 10 óra alatt Bukarestbe voltunk. Utközben Oltenitza mellett mentünk, ahol figyelmeztetett a nagy ütközetre és meg néztem a tért és monumentjaikat. Elég az utról, most Bukarestről. Itt Proclamálták az Uniót és Couza herceget (egy liberálist) akit már moldvai hercegnek választottak, itt is herceg.

Bukarest nagyszerű város orientáli stilusra építve 380 templommal, egy francia-olasz és román színházzal. A világ minden részéből vannak itt nemzetek kik Conzulok által őriztetnek . . . Minden szabad a kereskedés is. Ki-ki nyithat boltot amilyent és ahányat akar, bezárhatja amikor akarja máshoz foghat anélkül, hogy valakinek szól vagy megszólíttatik. Minden pénz az egészvilágból itt jár; ezüst, arany, a bankót nem ösmerik, el sem veszik. A katonaság mind muszka adjustinungba vagyon és muszka módra vannak gyakorolva. Tisztjeit az itteni akadémiáktól kapják. Külömben minden nevelt osztálynak, van itt akadémiája, mind orvosnak, ingeonor és a többi külön-külön egyenruhában, akik azután a hercegségeken alkalmazást nyernek. Azonkívül az idegennek; minden nemzetnek van itt külön consulja, püspökje, prokátorjai, orvosai, — hoteljei, színháza, casinója és a többi. Sokat lehetne még írni ami kimondhatatlan — majd Constantinápolyból és Indiából többet. Én holnapután indulok vissza Galacig az kiköttő parancsnokhoz és ő megígérte, hogy az első gőzőssel vitett Constantinápolyba és ha ott nem maradnék többet jöjjenek vissza és segítsek neki . . .

Öszinte barátod

Kani-Pál

Arh. St. Baia Mare, fond „Familia Irinyi“, doc. nr. 602/1859; publicat de V. Căpîlnean, K. Oszóczyk, *O scrisoare inedită din Bucureștii anului 1859, aflată în arhivele băimărene*, in „Satu Mare. Studii și comunicări“ IV, 1980, p. 197—201.

<T r a d u c e r e :>

Dragul meu Ștefan

Și în străinătate îmi aduc aminte de prietenia ta și precum ți-am promis îți trimit vești despre mine. Eu încă la începutul lui decembrie am călătorit prin Ardeal și trecînd prin Sibiu și Brașov am ajuns, prin Focșani, în Țara Moldovei, apoi am mers spre Brăila și Galați, unde Dunărea se varsă în Marea Neagră. Ambele orașe sînt porturi mari unde se găsesc vase și vapoare din lumea întreagă. De aici, la numai două zile de călătorie pe mare se află Constantinopolul, unde am voit să ajung, dar mi-au trecut banii. Mi se cereau 5 galbeni și nu m-am putut duce . . . În asemenea situație ce era să fac? N-am cunoscut pe nimeni și m-am gîndit: te duci și vizitezi orașul. Cum mă întorc din port spre oraș, mă oprește un cetățean cam de 40 de ani. Bănuiam că e mare în grad fiindcă purta șapca de căpitan. La vapoare

mă oprește și îmi vorbește românește, dar am înțeles puțin (doar cât am învățat pentru necesitățile călătoriei). Am înțeles că, de bună seamă, am întârziat fiindcă din cauza ghețurilor de pe Dunăre vapoarele s-au oprit și în ziua aceea pleca de aici ultimul vapor turcesc. Până nu se vor deschide din nou drumurile maritime vor circula numai vapoare cargobot turcești și fiindcă se opresc în fiecare oraș și insulă stau și câte două săptămâni în larg, și astfel călătoria este foarte incomodă în acest frig.

Întrebat cum și de unde vin și încotro mă duc, la toate acestea am răspuns cu greu și atunci el s-a convins că trebuie să-mi vorbească în altă limbă.

Eu i-am relatat că de unde vin și unde vreau să plec și ce fel de limbi cunosc. Când i-am amintit de limba slovacă și slavă a început să converseze cu mine în sîrbă, astfel că imediat ne-am înțeles mai bine și m-a invitat să rămîn la el pînă pornesc din nou vapoarele.

Pentru mine această ofertă a fost foarte bună, într-o țară străină.

Imediat m-a luat de braț și am pornit împreună spre oraș, unde ne-a așteptat un birjar, am urcat și am ajuns la casa lui. Acolo mi-am dat seama unde și la cine mă aflu — la Spătar Jean Dobreanu (Bassa General Haafen Commando) — comandantul portului. La el m-am ospătat o săptămînă bine... Pești sînt sute de mii, cei mai buni pești dunăreni ca, sardele, caviari, raci și diferite specii etc. Când timpul era frumos mergeam împreună cu bărci și plase <la pescuit>. În ceea ce privește vinul: există aici așa numitul vin din Rustiuc care seamănă cu vinul de Cîmpia Eriului, numai că nu se dă nici o importanță vinurilor indigene deoarece sînt vinuri, tutun și țigări franceze, spaniole, engleze și americane destule, iar pentru stăpînul casei fiecare dintre acestea sînt prețioase. Toate cămările și pivnițele sînt pline cu vin, rom, șampanie din Bordeaux etc,...

Totodată am făcut cunoștință cu un boier <român> cu care m-am împrietenit — îl cheamă Cantacuzino, care m-a invitat la București, la alegerea domnului Țării. Cum nu m-aș fi dus cînd el are aci un palat minunat, în care ne-am refugiat!

Datorită timpului frumos și cu sprijinul comandantului a pornit în jos pe Dunăre un vapor cu care am călătorit și noi. Ne-am oprit la Silistra unde am vizitat cetatea, iar de aici am călătorit pînă la Giurgiu, de unde în 10 ore cu poștalionul am ajuns la București. În timpul călătoriei am trecut și pe lângă Oltenița, unde mi-a atras atenția asupra bătăliei celei mari. Am vizitat centrul și monumentele localității.

Destul însă despre drum, acum despre București. Aici s-a proclamat Unirea și principele Cuza (un liberal) care a fost deja ales domn al Moldovei, a devenit și aici domn!

Bucureștiul este un oraș grandios, construit în stil oriental, cu 380 de biserici, cu un teatru francez, unul italian și român, unde se găsesc oameni din întreaga lume, ale căror interese sînt asigurate de către consulii respectivi.

Totul este liber aici inclusiv comerțul. Oricine poate deschide prăvălie de cite și de care vrea, o poate închide cînd dorește și să se ocupe de altceva, fără ca să ceară voie sau să fie întrebat de cineva. Circulă aici bani

din întreaga lume; de aur, argint, dar nu se cunoaște „bankot“ (bancnota), pe care nici nu o iau în considerare. Armata de aci este îmbrăcată și instruită în mod muscălesc (rusc.). Ofițerii sînt instruiți la academia militară. De altfel fiecare „clasă“ își are aci academia ei, atît medici cît și inginerii și ceilalți, fiecare cu uniforma lor, care după absolvire sînt repartizați în principatul lor. În afară de aceștia, străinii: fiecare națiune are un consul, episcop, avocați și medici, hoteluri, teatre, casinouri și m.d. Aș mai putea să-ți scriu multe, despre ceea ce este nespus de interesant, îți voi scrie mai mult din Constantinopol și din India. Poimîine plec spre Galați la comandantul portului, care mi-a promis că mă va trimite cu primul vapor la Constantinopol și m-a rugat că dacă nu voi rămîne acolo să mă întorc și să-l ajut...

Al tău prieten

Kani-Pál

40

(1859 octombrie-noiembrie, Satu Mare). Articolul lui Petru Bran *Limba română în gimnaziul de Satu Mare*, în care sînt înfățișate condițiile istorice și naționale care au impus necesitatea înființării catedrei de limba și literatura română la Gimnaziul romano-catolic din Satu Mare.

Limba română în gimnaziul de Satu Mare În anul 1859/60

De la anul 1643 cînd fu fundat un gimnaziu o mulțime de juni români l-a căutat fiindcă *partea mai mare a locuitorilor din comitat sînt români* deși în sinul poporul apăsător și mișel nu s-a putut alege o sumă proporțională, care să poată cerceta pragurile palatului Muselor; totuși în toți anii au fost destul (de) bine reprezentați tinerii români în acest gimnaziu. Însă și pe aceștia i-a ajuns tot aceea soartă, ce și în alte gimnazii a.d. cei mai de frunte în înaintarea studiilor, s-au numit și ținut unguri; cei mai slabi nu au fost părăsiți de numele „oláh“, „bitang“, s.c.l., nu de apăsare de batjocuri. Ei au strîns ce au strîns în magazinul străinilor iar a noastră parte a rămas din toate numai pleavă. Nici decît voi dară a zice, ca să nu fi ieșit români buni și de aici? ci numai atît că ei au devenit mai tîrziu, poate ca caz.

Toată istoria studenților români din gimnaziul acesta, de la fundarea lui pînă la anul 1859 e: au suferit, s-au luptat cu lipsele cele mai fatale; au crescut pentru națiunea lor în un întuneric infernal.

Cu cîțiva ani înainte de 1859 a dobîndit urbea aceasta în preonoratul domn Petru Bran nu numai un părinte sufletesc ci și un bărbat adevărat român cu sufletul și cu trupul, care vîzînd că mai în multe gimnazii se ridică cadre pentru limba română, numai decît a păzit împlinirea cea și aici, ce s-a și întimplat.

În anul 1859 oct(ombrie 12) după mandatul de la locotenenția s-a deschis catedra pentru limba maternă cu vorbirea următoare zisă de Pr(ea) o(noratul) D(omn) Bran protopop local și profesor subet al limbii române.

Limba românească, după o exilare
Și disprețuire ce a suferit,
Astăzi rechemată-s-află-n Satumare
Primire solemnă, azilul dorit.

Stăruințele noastre de doi ani încoace cu nepregetare puse pentru dobândirea catedrei de limba română aici, astăzi, amaților tineri le vedem încununată cu rezultat îmbucurător. Dorirea fierbinte destul de tîrziu stîrnită în inima noastră pentru învățarea limbii materne, pe nevăzute era să treacă în pretențiune lauda vera, creștea în torente cărui nu lesne i se putea pune stavilă, nu pentru că purcedea din amor, din caritate; apoi știm că: „caritatea toate le învinge“. Astă caritate învinge uricioasa nepăsare, asta împărăție haosul întunecos de care erați inconjurați, și vă deschise cărarea către liniștea conștiinței, prețiosul tezaur al limbii materne, unicul și certisimul vehicol către gloria strămoșească.

Voi nu așteptarăți pînă va decurge nesecatul periu al piedicilor propășirii noastre, voi nu așteptarăți o mulțime de argumente alese cu măiestrie pentru ca să vă înduplecați a da ascultare versului național: să vă familiarizați cu limba voastră maternă; ci în scurt vă convinseserăți despre aceea, cum că acum e timpul sau nicicînd. În voi se va adevăra zisa antică: „Natura docilă curînd se împrietenește cu adevărul“, sau cu alte cuvinte: „Românul curînd se împrietenește cu dulcea limbă română“. Publicat în Foaie pentru minte, inimă și literatură nr. 38 — 1859.

Asta v-ați cerut voi, asta v-ați așteptat voi cu mare sete, și din asta căutarea vouă vi se poate cu drept a scrie pîrga meritului: că limba română astăzi începe a se propune de pe astă catedră, astăzi începe a conversa cu musele în astă palestră literară, astăzi începe iarăși a se împămînteni în vechea sa vatră.

Dobînda voastră, tinerilor sincer amați! prin deschiderea catedrei de limba română în gimnaziul de Satumare, de unde ca și razele solare se va lăți în toate părțile jurului acestuia, e nedisputăvera, e evidentă, e mare; ea cuprinde în sine tezaurul acela, ce singur se poate numi scump pe pămînt, tezaurul acela al limbii materne române — care, pe lingă ce, că pentru voie o cheie fidelă spre a pătrunde cu ajutorul ei în visteriile limbii latine — precum și a celorlalte romanice — are o influență recunoscută de toate popoarele civilizate asupra sufletului nostru (asupra scînteii aceea dumnezeiești, ce ne face domnitori peste toate ființele pămîntului, limba maternă e în legătură nedespărțită cu sfînta noastră religie, cu manducătorul acesta ceresc spre eterna fericire), limba maternă e depozitarul celor mai dulci aduceri aminte atît despre fericirea trecută, cît și despre fatalitatea prin îndelungată și neînfrîntă paciență învinsă; — în limba maternă este deprinsă forma și direcțiunea cugetării și a simțirii, într-atîta cît cu toată certitudinea putem zice: cum că, care nu știe vorbi în limba micii sale, acela nu va ști nici cugeta, nici simți pentru binele aceleia; — și în scurt pe limba maternă e întemeiat caracterul și naționalitatea fiecărui individ în parte și fiecărui popor în comun. De unde cu cît e mai cultivată limba cărei-va națiuni, cu atît se supune a fi mai cultivată și națiunea însăși: și din contră, o națiune a cărei limbă e părăsită de fiii săi stă aproape de dezolațiune, stă aproape de ruina totală.

Natura însă, maica asta comună, s-a îngrijit la început încă, și în contra dezolațiunii acesteia ne-a înarmat cu nemărginită amoare către limba maternă; natura a dispus că aceia să o sugem deodată cu laptele încă în brațele maicei noastre, pentru ca așa să ne iubim limba ca și pe maica noastră ce ne-a născut; cel ce se leapădă de limba maternă dară, se leapădă de maica sa ce l-a născut, unul ca acela e un trădător mișel, unul ca acela e un monstru cumplit, pe care mai curînd sau mai tîrziu se va descărca blestemul maicei sale, cu atît mai virtos că: Providența divină, care după nemărginita sa înțelepciune a împărțit asemenea fiecărui ins talentul cel mai scump al limbii române, zicînd unuia ca și celuiilalt „mergi și te negocietorește”. În noi stă dară că acel scump talent sau să-l îngropăm în pămînt ca și servul cel netrebnic, și așa să ne aducem noi pe noi în sine în starea cea mai mizerabilă ce se poate cugeta pe fața pămîntului, în starea de „orfani”, pentru că după zisa unui înțelept și după convingerea unui înțelept și după convingerea tuturor binesimțitorilor: „Cel ce nu își cunoaște limba maicii sale, e mai orfan decît acela ce n-a apucat a-și cunoaște pe părinții ce l-au născut” — sau să negușătorim cu el spre folosul propriu și spre bucuria Domnului nostru.

Aceasta e o împrejurare de o însemnătate atît de mare, cît însuși „Sacratissima Maiestate Gloriosul Imperator” o a aflat demnă de părinteasca sa considerațiune; așa-i Maiestatea sa Sacratissimă, care, după înăscuta și iubire de fericirea popoarelor credincioase, Gloriosului său sceptru supuse, a împărți drepturi egale pentru toate popoarele monarhiei, a binevoit a căuta cu ochi părintești și spre națiunea română, și a-i deschide a-și cultiva limba sa maternă; care o vorbește un popor pașnic și credincios trei milioane în Austria și în care curge sau cel puțin credem că va curge și ar trebui să curgă administrarea trebilor nu numai bisericești, ci și mirenești la mai multe officii pe locurile unde locuiesc români în monarhie; din astă cauză a demandat, ca în toate gimnaziile publice, care sînt frecventate de tineri români mai numeroși, să se propună limba română tinerimii române studioase ca studiu obligat.

Abia răsună cuvîntul împărătesc și catedrele pentru limba română îndată răsăriră ca și niște luceferi pe cerul României în Cluj, Alba Carolina, Urbea mare, Beiuș, Sighetul Marmației și acum deși mai tîrziu, la noi în Satumare. Mulțumită cerului c-am ajuns ora asta demult dorită! Mulțumită Ilustrății sale d(omnului) Ioan Alexi, episcopul gr(eco)-cat(olic) de Gherla, care cu atîta zel și energie a lucrat pentru dobîndirea cauzei acesteia sfinte! de la Sfinția sa nici nu putem altceva aștepta; decît energie, zel și tact pentru dobîndirea sfintelor drepturi, pentru că noi totdeauna am fost și vom fi de aceea convingere: Cum că se va uita maica de fiul său, părintele nostru nici atunci nu se va uita de noi și de lipsele noastre. Mulțumită adincă și Ilustrății sale, dr. Michael Haas episcopul rom(ano) cat(olic) local, și în fine cu m(ult) on(oratul) d(om)n Martin Culen directorului gimnazial, care cu atîta promptitudine ne-au îmbrățișat cauza asta națională și de la care — după sfidările făcute în cauza limbii române și în viitor așteptăm multă părtinire.

Luăți acum tinerilor! jugul cel dulce — al învățării limbii materne — cu acea bucurie cu care primesc eu asupra-mi — pe lângă toate ocupațiunile mele cele multe — sarcina propunerii ei.

Petru Bran ¹

„Foaie pentru minte, inimă și literatură“, nr. 38 din 4 noiembrie 1859.

1. Petru Bran (1821— 1877), născut în Tohat jud. Sălaj. A urmat studiile la Baia Mare, Cluj, și Blaj. În anul 1859 este numit profesor de limba română la Gimnaziul romano-catolic regal din Satu Mare. S-a remarcat ca luptător pentru drepturile politice și naționale ale românilor sătmăreni în a doua jumătate a sec. al XIX-lea. cf. V. Scurtu, *Petru Bran un luptător al trecutului românesc din Satu Mare, f.a., passim.*

41

<1859/1860, Satu Mare> Tabel nominal cu elevii români ai Gimnaziului regal romano-catolic Satu Mare, în anul școlar 1859/1860.

Catalogul studenților români din anul 1859/60.

Nr. crt.	Clasa	Numele studenților
1	VIII	Gyenge Alexandru
2	VIII	Mureșan Iosif
3	VIII	Pop Ioan
4	VIII	Popa Iosif
5	VIII	Pop Paul
6	VIII	Pop Vasile
7	VIII	Varna Alexandru
8	VIII	Végső Alexandru
9	VIII	Vincz Iuliu
10	VII	Czikle George
11	VII	Erdős Vasile
12	VII	Huban Antoniu
13	VII	Kimpan Ioan
14	VII	Osianu Ioan
15	VII	Perényi George
16	VII	Pop Ștefan
17	VII	Thoma Ioan
18	VI	Avram Vasile
19	VI	Bran Ioan
20	VI	Fucecu Ioan
21	VI	Kalin Ioan
22	VI	Mureșan Vasile
23	VI	Moldvay Ioan
24	VI	Mihalca Vasile
25	VI	Kupse Demetriu
26	VI	Pop Alexandru
27	VI	Pop Ștefan
28	V	Batin Corneliu

29	V	Donca Ioan
30	V	Gogea Iacob
31	V	Indre Teodor
32	V	Gyenge Emeric
33	V	Kocian Florian
34	V	Kovács Andrei
35	V	Leșian Dumitru
36	V	Orosz Geyza
37	V	Pop Elemer
38	V	Pop Ioan
39	V	Pascha Alexandru
40	V	Roman Ioan
41	V	Sabo Ștefan
42	IV	Anderco Petru
43	IV	Mangu Iosif
44	IV	Mărcuțiu Mihai
45	IV	Molnar Eugen
46	III	Kocisiu Ioan
47	III	Groza Mihai
48	II	Bancu Petru
49	II	Chirilovici Pavel
50	II	Ciora Vasile
51	II	Dragoșiu Demetriu
52	II	Erdős Vasile
53	II	Marcu Alexandru
54	II	Sălăjean Ioan
55	II	Tătaru Vasile
56	II	Tóth Ioan
57	II	Tripan Mihai
58	II	Groza Moise
59	I	Bancu Ioan
60	I	Bogdan Vasile
61	I	Fernye Demetriu
62	I	Gyroltan Ioan
63	I	Lazar Iosif
64	I	Pop Ioan
65	I	Sabo Ioan
66	I	Szilvași Vasile
67	I	Sălăjean Ignațiu

Muzeul județean Satu Mare, Protocolul Societății de lectură a studenților români, fotocopie, f. 1.

42

1860 *f.l., f.d.*, Scrisoarea lui Moise Sora Novac către George Barițiu, în care propune o serie de revindicări privind reforma sistemului administrativ, politic și confesional din localitățile sătmărene.

212/1860

Multe și grelele încercări și ponderoasele ba pot zice giganticile străpădături ¹ în faptă, cu care ziua noaptea fuseși ocupat numai și numai chiar pentru binele de comun al națiunii noastre, ți-au eluptat ² un nume de erou național de care ai fost și ești demn și de mi-ar sta în puterea-mi, de aș fi un individ cu puteri mari, cum sînt între alte națiuni aș fi gata a demonstra aceasta cu atare măreață faptă de amintire, care să întrecă și pe toate statuiile eroilor altor națiuni, însă neavînd alte puteri, numai a cuvînta și a scrie, prin aceste șiruțe oftez din toată inima, ca D<umne>zeu care ni te-au dat, să ni te și țină cu mai mare curaj, cu puteri înnoinde în nenumărate zile fericite ca să poți purta scutul acela gigantic spre apărarea națiunii! Mulți ani! mulți ani! mulți ani!

Încă una!

Dumneavoastră de pe acolo ca și cei de pe aici vă declarați în public, cum că pînă una alta mai voiți legile austriece cu oficiali împărățești în frunte, decît supremația străină, ei bine! Și noi voim, însă totuși avem cite carece încă de dorit, cit vei afla de bine vei fi bun de le vei publica, că acestea sînt mai cu seamă de dorit cite urmează:

1. Cu banii românilor să se țină oficiali numai curat românești (...)³.

2. Oficialii străini au fost introdus sistemul întunericii și a împi-lării, aceasta să se șteargă; fapta este aceasta: că numa(i) singur dinșii se știa ce fac și să nu se poată trage la răspundere, dădeau mai mare putere la birăi și la notari de cum au fost de cînd lumea, iar preoțimea, care au fost și trebuie să fie conducătoarea poporului nu numai la paradis ci și la o viață mai liniștită <și> fericită și în lumea aceasta, o respinseră de la sine, o înjosește ca să-și piardă autoritatea înaintea fiilor sufletești și ai stîmpera lumina ca să nu poată cunoaște nici legile. Cum așa? Așa vezi! Buletinele imperiale, care se plătiră din banii comunelor unde concuseră și preoții, le dederă oficialii la miinile juzilor să nu le arate la preoți, de să le țină închise în ladă — adică lumina aprinsă de împărat o puseră sub pat, acesta e obscurantismul. Mai încolo pe aici cînd erau oficiali maghiari toate curentațiile și publicările trebuiau juzii sătești să le arate preoților — acum nimic, ca la 15 zile odată se adună juzii satelor la pretură și acolo li se citesc toate, apoi pînă acasă venind juzii le lasă pe la celea crișme bînd rachiu, da încă nici nu le este iertat a spune către preot sau a vesti înaintea bisericii — și așa nu știm ce să întîmplă pe lîngă noi, numai auzim că s-au întîmplat (...)⁴.

3. Dorim ca oficialii străini care pe mai multe locuri împiedică ridi-carea școlilor naționale și pe unele locuri introduseră cu forța învățatori străini, să se depărteze cu totul și să se dispună prin oficiali românești, ca în toate comunele să se facă școli românești, apoi dascăli sau preoți să fie și notari, că din cîtă plată au costat notarii străini acum de 11 ani, pot costa și dascăli, cu aceasta nu se va face greutate comunelor și va fi școala împreună cu biserica.

4. Dorim să se restituie veniturile cantorale la biserică.

5. Să se sloboadă tinerii la însurat când sînt de 20 de ani, apoi de va fi lipsă pot merge și însurați, că de cînd este opreliștea aceasta s-a stricat tinereea și s-au spurcat fetele.

6. Dorim să se restituie soboarele comunale, ca adică preotul cu curatorii și cu judele satului să poată pedepsi pentru vătămarea bisericii și a moralității și executa pedeapsa fără a fi trași la răspundere la pretură.

7. Dorim cu preoții cu curatorii, dascălii și juzii comunali să poată arunca bani și scoate pentru biserică, parohie și școală precum vor afla cu cale — că aceasta a fost <în> totdeauna la români (...) ⁵.

Dealtmintrelea primește domnul meu cuvincioasele complimente de la mine și nu uita.

pe veteranul amic

Moise Sora Novac

N.B.1. De vei publica punctele înșirate mă rog să nu-mi subscrii numele, dă în locul numelui să pun numai atîta: *De lîngă Nistru*.

N.B. 2. Cum că am tăcut de mult foarte, cauza este că bunul meu episcop m-au oprit să nu mai scriu la Brașov și au pus pe v<ice> a<rhi> diacon în spate-mi de privighetor, că dacă m-a simți scriind, să mă suspendeze, etc., etc., etc., Ep<isco>pul acela se numește Erdélyi Vasile de la Oradea Mare!

B.A.R.S.R., mss. rom. 1000/1, f. 37.

1. Străduințe
2. Evidențiat
3. Pasaje ne semnificative
4. Pasaje ne semnificative
5. Pasaje ne semnificative

43

1860, *Satu Mare*. Extras din protocolul Societății de lectură a studenților români¹ din Gimnaziul regal romano-catolic Satu Mare, cu privire la situația catedrei de limba și literatura română.

În acest an, nu s-au întîmplat strămutări mai esențiale. Limba și literatura și în acest an a propus-o pre<a> on<oratul> d<omn> Bran cu energie neîncetată și crescîndă.

Suma studenților s-a împuținat, fiindcă gustînd ei băutura din izvorul limbii materne, s-au depărtat; mai mulți s-au dus la Beiuș să-și poată îndestula setea spirituală în privința limbii.

Muzeul județean Satu Mare, Protocolul Societății de lectură a studenților români, fotocopie, f. 1.

1. Societatea de lectură a studenților români din Gimnaziul regal romano-catolic Satu Mare a fost înființată în anul școlar 1859/1860 cu scopul de a promova limba și cultura română în rândul elevilor români sătmăreni. În cadrul societății a funcționat o bibliotecă cu opere reprezentative ale literaturii române din acea vreme. Această societate a activat pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea. cf. Vasile Scurtu, *op. cit.*, p. 67—81.

(1860/1861, Satu Mare). Tabel nominal cu elevii români ai Gimnaziului regal romano-catolic Satu Mare, în anul școlar 1860/1861.

Catalogul studenților români din anul 1860/1

Nr. curent	Clasa	Numele studenților
1	VIII	Pop Ștefan
2	VII	Avram Vasile
3	"	Mihalca Vasile
4	"	Pop Alexandru
5	"	Varna Demetriu
6	"	Gogea Iacob
7	VI	Gyenge Emeric
8	"	Indre Teodor
9	"	Leșian Dimitriu
10	"	Pop Ioan
11	"	Roman Ioan
12	V	Anderco Petru
13	"	Boroș Ioan
14	"	Bota Alexandru
15	"	Cosma Andrei
16	"	Donca Ioan
17	"	Kovács Andrei
18	"	Mayer Leopold
19	"	Mangu Iosif
20	"	Mărcuțiu Mihai
21	"	Molnar Eduard
22	"	Mureșan Vasile
23	"	Pop Elemer
24	V	Trif Gabriel
25	IV	Groza Mihai
26	"	Sabo Ioan
27	III	Banc Petru
28	"	Chirilovici Pavel
29	"	Erdős Vasile
30	"	Marcu Alexandru
31	"	Tătaru Vasile
32	"	Tripan Mihai
33	II	Banc Ioan
34	"	Bogdan Vasile
35	"	Ciora Vasile
36	"	Dragoș Demetriu
37	"	Ferneye Demetriu
38	"	Pop Ioan
39	"	Sălăjan Ignațiu

Nr. curent	Clasa	Numele studenților
40	"	Sabo Eugen
41	"	Silvâș Vasile
42	I	Fazakaș Mihai
43	"	Kovács Andrei
44	"	Krespay Demetriu
45	"	Oria Ioan
46	"	Pop Auréliu
47	"	Pop Demetriu
48	"	Sabo Ioan
49	"	Zima Petru

Muzeul județean Satu Mare, Protocolul de lectură a studenților români, fotocopie, f. 1 v.

45

1861 februarie 15, Brașov. Lista subscripțiilor strinse de Vasile Catoca, parohul din Borlești, pentru ajutorarea „Gazetei Transilvaniei“.

De la Borlești prin d(omnul) paroh și vice-protopop Vasiliu Catoca.

Cu ocaziunea unei întâlniri, au contribuit pentru fondul „Gazetei Transilvane“, următorii:

Ioan Miliian, docente în Borlești 1 fl., Ilie Fazsi, v(ice) docente în Borlești 50 cr., Ilie Marina, curator în Borlești 50 cr., Andreiu Rusu, curator în Borlești, 50 cr., văduva lui Dimitrie Sfura, în Borlești 1 fl., Floarea Crișan, econom 10 cr., Vasiliu Catoca, preot în Borlești 4 fl. 80 cr., Gregoriu Borlan, în Borlești 20 cr., domnișcara Aloisia Kerekeșiu 1 fl.

„Foaie pentru minte, inimă și literatură“ nr. 7 din 15 februarie 1861.

46

1861 septembrie 12, Seini. Actul fundațional al gimnaziului românesc din Seini, adoptat în adunarea intelectualilor români din comitatul Satu Mare.

Copia actului fundațional.

În anulul Domnului 1861, în ziua 12 a lunii septembrie, s-a ținut, în cetatea Seinului, o conferință preliminară națională școlastică sub președinția M(ă)u(ș) Rev(eren)disimului D(omn) Ștefan Vulcan, protopop ordinar al Ardealului, fiind de față M(ă)u(ș) Rev(eren)disimii Domni Ioan Szeremi, parohul Mădărasului și protopopul Aradului, George Pop, parohul Vezen-dului și protopopul Eriului, Vasile Catoca, parohul Borleștilor și protopop sur(ș)at al Ardealului, Petru Bran, parohul și protopopul Sătmarului,

Teodor Szabo, parohul și protopopul Băii-Mari, George Maniu, parohul și protopopul Seiniului, Grigore Fabian, parohul Gidanilor¹, Ștefan Boros, preotul Cărlăului, Ștefan Dălai, parohul din Pișcari, Ioan Daraban, parohul din Tîrșoț, Vasile Pop, parohul din Bușag, Vasiliu Cerneșteanu, parohul din Ferencziu, Chiriac Barbul, parohul din Bicău, Petru Mihuț, Ioan Sălăgian², George Marchiș³, Ignat Sabo, Simion Popovici Descanu, profesori de gimnaziul român din Beiuș, Ioan Popovici Descanu, posesor în comitatul Aradului și delegat⁴ la dieta Ungariei, Vasile Fabian, posesor în Gidani, Ioan Pop, paroh în Tăuții de Jos, Ioan Moldovan din Gidani, Daniel Palfi, Ioan Szeremi, Ilie Varna, clerici și Grigore Hendea, învățător în Seini.

1. Inteligența română din comitatul Sătmarului, văzînd lipsa cea mare și simțitoare de un gimnaziu național, a proiectat înființarea unui asemenea gimnaziu.

Convingîndu-se toată inteligența română despre lipsa gimnaziului proiectat, proiectul s-a primit cu unanimitate.

2. S-a propus spre dezbateră localitatea gimnaziului de înființat.

Cu 24 voturi contra 3 — care au votat pentru Baia Mare s-a decis: ca gimnaziul proiectat să se ridice în Seini, din cauză, că această cetate s-a aflat a fi centrul, nu numai pentru românii din acest comitat, ci și pentru cei din Maramureș, Cetatea de Piatră-Kövár⁵ și Sălaj; iar de altă parte și pentru acces, pentru că poporul român, respectiv comuna bisericească din Seini oferă loc și materiale pentru ridicarea gimnaziului, îndatorîndu-se a dat și lemne de foc la școală, totodată se obligă a susține școlile normale, care acum au două clase înființate și organizate.

3. S-a propus spre pertractare și dezbateră pe ce spese să se ridice acel gimnaziu?

S-a hotărît, ca gimnaziul proiectat să se ridice pe spese private.

4. S-a ivit întrebarea, că pe ce cale să se mijlocească aprobarea gimnaziului proiectat de la locurile mai înalte?

S-a decis, ca despre această întreprindere salutară să se încunoștințe măritele guverne episcopoești de la Oradea-Mare și Gherla, cu acea preamilită rugare: ca acestea în coințelegere să mijlocească aprobarea ei la locurile mai înalte.

5. Pentru prosperarea întreprinderii acesteia, conferința preliminară a aflat de lipsă formarea unui comitet provizoriu. Comitetul provizoriu s-a format prin conferința aceasta preliminară. De membri comitetului prov(izoriu) s-au ales:

M(ult) Rev(erendissimii) domni George Maniu, parohul și protopopul sur(ogat) al Seiniului, Ioan Szeremi, parohul Mădărasului și protop(opol) Ardudului, Petru Bran, protopopul și parohul Sătmarului, George Pop, parohul Vezendiului și protop(opol) Eriului, Teodor Sabo, parohul protopopul Băii-Mari, Vasiliu Catoca, parohul Borleștilor și protopopul sur(ogat) al Ardușăului, Alexandru Erdős, parohul Racșei și protopopul Țării Oașului, Ioan Daraban, paroh în Tîrșoț, Vasile Fabian, paroh în Gidani și Ioan Pop, paroh în Tăuții de Jos.

6. Conferința află de lipsă să se determine agendele comitetului provizoriu.

Agendele acelu comitet s-au decis să fie următoarele: redactarea protocolului conferinței, compunerea sau redactarea tuturor actelor de trimis la măritele guverne episcopești de la Oradea Mare și Gherla, comitetul are a lucra cu toată energia pentru aprobarea proiectului conferinței la locurile mai înalte, poftind trebuința prin deputați aleși din sînul comitetului; are a se pregăti pentru proiectul statutelor gimnaziale; are a proiecta planul gimnaziului de ridicat; are datoria de a conchiema conferințe preliminare de cite ori va afla de lipsă, iar cînd se va recere, are dreptul de a conchiema adunarea generală română comitatensă ad-hoc. Totodată, e însărcinat și imputer-nicit a primi oferte, acelea are datoria a le manipula cu conștiință și despre acelea va raționa, în tot anul de două ori, în mai și octombrie.

Dat în Seini <la> 12 septembrie st. n. 1861

Cum că această copie în toate e asemenea originalului adeverește:

Ioan Pop
parohul din Tăuții de Jos ca notarul comitetului provizoriu

„Foaie pentru minte, inimă și literatură“ nr. 36 din 27 septembrie 1861.

1. Sătmărel

2. Ioan Silviu Sălăjeanu (1836—1896), născut la Moftinu Mic, jud. Satu Mare. A urmat studiile la Satu Mare, Beiuș, Oradea și Viena. A fost profesor la Liceul din Beiuș între anii 1858—1872. Din anul 1872, ca preot în Moftinu Mic, Valea Vinului și Vezendiu a desfășurat o vastă activitate pentru propășirea culturală și națională a românilor sătmăreni, cf. dr. Constantin Pavel, *Școlile din Beiuș 1828—1928*, Beiuș, 1928, p. 169—171.

3. George Marchiș (1836—1884), profesor, poet și redactor al revistei „Armonia“ apărută la Viena. Profesor la gimnaziul din Beiuș între anii 1859—1861, cf. V. Vartolomei, *op. cit.* p. 115—116.

4. Delegat, trimis.

5. Chioar.

47

(1861/1862, Satu Mare). Tabel nominal cu elevii români de la Gimnaziul regal romano-catolic Satu Mare, în anu școlar 1861/1862.

Nr. crt.	Clasa	Numele studenților români
		din an(ul) 1861/2
1	VIII	Pop Alexndru
2	VII	Gogia Iacob
3		Gyenge Emeric
4		Indre Teodor
5		Ióo George
6		Leșian Demetriu
7		Moldvai Ioan renegat
8		Pop Mihai

9		Roman Ioan
10	VI	Anderco Petru
11		Bota Alexandru
12		Cosma Andrei
13		Donca Ioan
14		Kovács Andrei
15		Molnár Eugen
16		Majer Leopold
17		Manga Iosif
18		Mărcuț Mihai
19		Mureșan Vasile
20		Pop Aladar
21		Trif Gavril
22	V	Barbur Gavril
23		Coțiu Grigore
24		Pașca Vasile
Nr. crt.	Clasa	Numele studenților
25	V	Stețiu Grigore
26	IV	Erdős Vasile
27		Tătar Vasile
28		Tripan Mihail
29	III	Banc Ioan
30		Bogdan Vasile
31		Ciora Vasile
32		Sabo Eugen
33		Sabo Ioan
34		Sălăjan Ignațiu
35		Szilvasi Vasile
36	II	Kovács Antoniu
37		Fazekaș Mihai
38		Orha Ioan
39		Pop Aureliu
40		Pop Dimitrie
41		Zima Petru
42	I	Achim Stefan
43		Dragoș Vasile
44		Cresnic Stefan
45		Kis Teodor
46		Marian Pael
47		Nagy Iosif
48		Pop Augustin
49		Pop Vasile
50		Stețiu Alexandru

SUMA: 50.

1862 ianuarie 20, Satu Mare. Scrisoarea protopopului Petru Bran către arhidiaconul comitatului Satu Mare, în care îl roagă să facă propagandă pentru înscrieri de membri în rândurile „Astrei“.

Reverendissime Domnule arhidiacon
Prea stimat în Christos frate!

Excelența sa d(omnul) Andrei baron de Saguna, presidele renumitei „Asociațiuni Literare Române“, mi-a trimis un număr însemnat de chitanțe tipărite spre a le împărți între viitorii membri ai acestei „Asociațiuni“.

Deci, pentru înaintarea acestui scop măreț național, am onoarea a mă adresa către prea o(norata) dumneavoastră cu deplină confidență și a vă ruga: ca să binevoiți, astă întreprindere salutară, a o duce la cunoștința zeloșilor naționaliști din giurul acela, atît celora din cler cit și celor civili a le inlesni calea — premergîndu-le înșivă prea o(norații) dumneavoastră cu nobilul exemplu — de a se putea face membri în această „Asociațiune“, primind de la dînșii taxa fixată de 5 f(oriți).

Taxa apoi, împreună cu consemnarea numelor naționaliștilor, să aveți bunătate a-mi străpune mie spre înaintarea la locul său, și spre a expedia îndată chitanțele pentru respectivii membri.

Cu distins respect fiind

În Satu Mare ian(uarie) 20. 1862

Reverendissimei Domniei voastre

Stimător în X(ris)tos frate Petru Bran, protop(op) în Satu Mare.

Muzeul județean Satu Mare, colecția „Astra“, inv. nr. 20 158, orig., f. 1.

49

1862 februarie 26, Satu Mare. Scrisoare prin care Ioan Dărăbant din Satu Mare îi comunică lui Toma Șorban din Carei, că i-a predat taxa de membru ordinar al „Astrei“ lui Petru Bran.

28—862

Reverendisime Doamne arhidiacone!
Doamne mie preastimat!

Cînd avui onoare a mă despărți în Töke Terebes¹, reverendisimul domn bine au voit spre altarul Națiunii noastre a servi, în specie spre societatea literară de la Sibiu Român, a trimite cinci florini v.a. pentru înminare la domnu(1) Petru Bran, parohul protopopul de Satu Mare, aceștia mai timpuriu neputîndu-i înmîna sus-numitului domn, astăzi avui onoarea a-i depune pentru trimitere la locul său, a cărui sire aici o și străpun.

Cînd aceste și despre efectuarea comisiunii mele a-și refera cu distinsă onoare rămîn.

Dat în Satu Mare, 26 februarie 1862.

Reverendisimului Domn

serv plecat Ioan Darabant, v(ice)a(rhi)diaconul Satumarelui.

(pe verso f.2:)

În 7 martie 1862

La Nr. 20 Prot(ocol) arhidiaconal 28—862 *Protopopul Satumarelui.*

Reverendisimului domnului Toma Șorban

Parohul român (al) Careiul Mare și arhidiaconul Satumarelui, cu onoare ex offo. în *Nagy Károly*.

Anexă:

Chitanță

Despre 5 f. adică cinci florini v.a. care i-am primit de la r(everndisi)mul domn Toma Șorban a(rhi)d(iacon) g.c. pe seama fondului Asociaț(iunii) trasil(vane) pentru liter(atura) rom(ână) și cultur(a) poporului român.

Satu Mare Febr(uarie) 26 1862

Petru Bran collector

Muzeul județean Satu Mare, colecția „Astra”, inv. nr. 20 111, orig., f. 1—3.

1. Terebești

2. Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA) întemeiată în adunarea constituantă din 23 octombrie/4 noiembrie 1861, la Sibiu

3. Ioan Dărăbant (1809—1894), paroh și protopop în localitatea Vetiș (1832—1890)

50

1862 august 8, Satu Mare. Adresa lui Petru Bran din Satu Mare către Toma Șorban, în care îl roagă să trimită lui G. Pop din Vezendiu șase adeziuni de înscriere în rindurile membrilor „Astreii”.

132.

Prea onorate domnule arhidiacon,
Frate în Christos stimatisime!

Decretul Asociațiunii Literare Române prin care pe p(rea) o(norat) d(omnia) voastră vă denumește de membru ordinar și alăturatele statute cînd sub ./- vi l-aș transpune cu toată onoarea; totodată îmi iau confidența a vă trimite și alte 6 decrete pentru confrății din Districtul Eriului¹. ./- cu acea rugare umilită ca acestea să aveți bunătatea a le trimite M.O.D. G. Pop, protopop în Vezendiu, spre a le împărți între respectivii membri. Taxa apoi de fiecare decret cîte 1 fl. în înțelesul instrucțiunii secretariatului, — precum și speșele poștale, care împărțite frățește, fac 15 cr. de la fiecare o(norat) membru. Veți avea bunătatea a mi le trimite după ocaziune.

Intr-altele cu frățească onoare am rămas prea onoratei dumneavoastră
stimător în Christos frate Petru Bran, protopop în Satu Mare.
în Satu Mare, aug<ust> 8. 1862.

Muzeul județean Satu Mare, colecția „Astra”, inv. nr. 20 112, orig., f. 1.

1. Districtul Eriului era situat pe valea Eriului din sudul actualului județ Satu Mare,

51

<1862, Satu Mare>. Articolul lui Petru Bran *Limba română în Satu Mare* publicat în „Amicul Școalei”, în care sînt descrise eforturile depuse pentru înființarea catedrei de limba și literatura română în gimnaziul din Satu Mare.

1861/2

Starea limbii române în anul 1861/2 în gimnaziul de Satu Mare foarte frumos o descrie P<rea> <onoratul> d<omn> Bran în „Amicul Școalei” nr. 13 și 14, care descriere e următoarea:
„Limba română în Satu Mare”

Numai care voiesc a înșela popoarele,
iubesc a le ține în ruditare¹, în contra
principiului civilizațiunii.

Napol<eon> I

De la deschiderea catedrei de limba și literatura română în gimnaziul de Satu Mare, în 1859 octombrie 12, mulți în multe forme vor fi cugetînd despre rezultatul acestei achizițiuni noi. Pînă cînd adică unii din numărul celor mulți, cărora le mai place fericita simplitate, decît incurcarea în feluritele întrebățiuni despre cauzele și piedicile evenimentelor lumești, se vor fi mîngîiat în sferile sale familiare cu dulcea convicțiune: că în jurul acesta prezentul românilor este consolidat, viitorul lor e asigurat în contra oricărei supremații limbistice, treaba română a ieșit deasupra pentru că în Satu Mare se propune gramatica limbii române; alții-n castrele străine vor fi afirmînd tocmai contrariul: cum că propunerea gramaticii române în gimnaziul de Satu Mare, fiind de la început o idee absurdă, se va fi uscat ca și o plantă exotică în pămînt nepriincios, ca și sămînța aruncată între spini, și se va fi stins, ca și un meteor fără să i se mai cunoască urma; iar alții din ceata celor liberali, care toate și le împărtășesc cu noi, cu oarecare rezervă bucuoși, în circumspecțiunea ce-i caracterizează vor fi argumentînd: cu oamenii aceștia pretențioși încă poate să ni se adauge de lucru, noi le deschidem școlile noastre gratis și așa le întindem mijloace pentru ca să se facă părtași din binecuvîntările instituțiunei; cu poporul ce l-am ridicat din pulbere ne împărțirăm libertățile, cu aleșii lui voim a ne împărți dregătoriile și pîinea cu unica condiție de puțină însemnătate ca ei în trebile publice să se folosească de limba noastră cea cultă; și iată-i neadiliniți², în loc de recunoștință încă visează despre culti-

varea limbii proprii, despre propunerea gramaticii în gimnaziu!?) să credeți oameni buni că aici lucră reacțiunea, asta este o apucătură rafinată, un pretext ca mine poimîne să poată sta înainte cu un anumit „drept istoric“ în privința limbii și atunci mă tem că vor fi urmările cele de apoi mai rele decît cele dintîi. . . !

Față cu unele păreri atît de divergente în obiectul acesta de cea mai mare importanță pentru noi, socotesc că nu va fi de prisos a aduce la cunoștința on<oraturii> public cititor unele trăsuri mai de căpetenie din procedura urmată de la început în meritul acesta, a atinge fazele prin care a trecut și a indigita³ stadiul de viață — limba română — în gimnaziul catolic din Satu Mare.

Este știut că gimnaziul cat<olic> de Satu Mare a fost cercetat totdeauna de tineri români în număr însemnat. Dar cu reducerea gimnaziilor din Baia Mare, Careii-Mari, Sighetul Marmației, Simleul Silvaniei la gimnazii mici cîte de 4 clase, organizîndu-se aceasta de gimnaziu mare cu 8 clase, singurul de această categorie în ambitul⁴ cîtorva comitate din jurul acesta, numărul tinerilor români ce-l frecventau a început a fi respectabil de la 70—80. În epoca aceea (numărul tinerilor) dintre anii '50—'60, cu totul neapță pentru combinați politice, tot românul bine simțitor din jurul acesta trebuie să fie adinc pătruns de dorirea fierbinte: ca să vadă odată introdusă în gimnaziul acesta, pe lângă limba greacă ș<i> a<ltele> cu care se torturau învățăceii, și limba română. Soarta acestei apostolii a căzut asupra mea, între cele mai nefavorabile împrejurări.

Era în anul 1857, cînd parohul românesc⁵ de aici, care păstorise astă turmă numeroasă în 20 de ani, denumindu-se de canonic la capitlul nou înființatului episcopat gr. cat. de Gherla, parohia română de Satu Mare a venit în vacanță, a cărei împlinire nesuferind întîrziere, a răsunit versul părintelui episcop: „pe cine voi trimite?“ Eu, împreună cu astă stațiune, văzînd un cîmp atît de larg deschis pentru activitatea unui preot român, îndemnat de zelul de a mă sacrifica pentru interesele național-bisericești într-o sferă mai largă zisei ca profetul: „is eu, trimite-mă pe mine“. Cuvîntul în scurt se făcu trup.

Fusei dispus la astă stațiune în iunie. Îndată începui a-mi culege în rînd planurile, ce cugetam că le voi putea duce <la> îndeplinire cu toată ușurătatea, a măsura arena de luptă ce-mi sta înainte, — cu închipuirea a îmbrățișa energicul sucurs⁶, ce-mi imaginam că mi se va oferi de la confrați, a-mi împărtăși din bucurie credințioșilor celor noi, ce o vor simți pentru că capătă păstor — cum credeam că doreau — de limbă română. Așa-i cu ideile acestea și altele asemenea acestora mă cuprindeam — și oare acestea imaginațiuni nutritoare de suflet numai pentru aceea le concepusem ca să-mi îngreunez starea, să măresc amărăciunea pe cînd va fi combătută realizarea lor deodată din toate părțile?! Ob vanas hominem curas⁷! Îndată ce-mi cuprinsei stațiunea în septembrie <a> aceluiași an și începură a mă înconjura piedicile ca niște fantome, ca și niște nori negri plini de vindictă⁸ din toate părțile. Inclitul magistrat imi trăgea la îndoială legalitatea denumirii, cu pretext că el ca patron — după cum își imagina — a fost trecut cu vederea la actul acesta. Dintre confrații care numai atunci se rupsese de către dieceza rusească de Ungvár și adăugați către dieceza română de Gerla, unii temîndu-și fundațiunile, nu vedeau alta în denumirea mea, decît începutul amalgamizării

cu timpul (mai îndelungat) fără timp, poate mai avea influență și aceea împrejurare că precum acela ce a petrecut timp mai îndelungat în întuneric nu poate deodată suferi lumina soarelui: așa unii dintre dinșii nu puteau susține probă neașteptată a românismului, iar poporul, care toate acestea le petrecea cu mare luare aminte, făcându-se la aceea cu cită nepăsare i s-a călcat autonomia încă prin denumirea unui ins străin din Ardeal — ca popor de oraș, a cărui cea mai proaspătă generațiune era crescută prin manuducerea demnului meu predecesor, care nu știa limba română, în limba maghiară, îndemnat de unii și alții și favorizat se clătina încoace și încolo ca și Petru de valurile mării.

În mijlocul acestor scene triste, care a le descrie mai pe larg ar însemna a scrie o istorioară întregă, mă văzui spoliat deodată de tot sucursul ce-mi imaginasem în efectuarea scopurilor nu însă de speranță. Alinându-se frecările și dezamăgindu-se spiritele, în 1858 mart<ie> 7 nr. 98 am susțernut presfințitului episcop de Gerla prima cerere umilită în privința esoperării catedrei de limba română aici.

De la episcopie s-au făcut pașii trebuincioși cu toată energia. M<ărita> secțiune locumtenețială de Urbea Mare ⁹ a cerut opiniunea corpului profesoral care a opinat „cum că propunerea limbii române aici nu numai nu-i de lipsă, ci tocmai ar fi stricătoare, după ce românii pe aici se folosesc de-a rîndul cu limba maghiară.“

Asta înțelegînd-o, în 21 iulie n<umărul> 242 am trimis altă rugare la il<ustritatea> sa episcopul documentată de o parte cu catalogul studenților români, dar limba română nu o pricepeau și din astă cauză pătimea administrațiunea și justiția în contra înaltei intențiuni a prea grațiosului domnitor. Care trimițîndu-se la m<ărita> secțiune locumtenețială de Urbea — Mare de acolo ne-a sosit concederea de a propune gramatica română în gimnaziu de Satu Mare gratis.

Ilustritatea sa episcopul de Gerla, în urmarea recomandațiunii il<ustrității> sale episcopul r<omano>-c<atolic> local din 20 aug<ust> 1859 nr. 1254, ca un părinte plin de zel național s-a îngrijit cît fără întîrziere să se poată începe propunerea gramaticii române și prin grațioasa sa ordinațiune din 8 sept<embrie> 1858 nr. 2799 s-a îndurat a-mi concrede mie propunerea ei.

Mi-am început misiunea asta nouă între simțiri de adîncă mișcare zicînd cu bătrînul Simeon:

„Acum... văzură ochii mei“, nimic confundîndu-mă clauza „gratis“.

O am propus la 67 de studenți români, cite în 2 ore pe săptămînă, făcînd relațiune în toată luna la inel<itul> directorat, iar cu capătul fiecărui semestru calificațiunea, care în copie o sușterneam și i<lustrului> ordinariat de Gerla. Cu capătul aceluia an scolastic 1859/60 din limba română au depus 3 studenți din clasa a 8-a examenul de maturitate cu calculi ¹⁰ lăudabili.

Încă nu expirase anul dîntii și văzînd lipsa de a se înmulți orele pentru acest studiu, am propus în conferința profesorală: ca să se hotărească că pe anul scolastic venitor pentru propunerea limbii române cite 4 ore pe săptămînă. Propunerea s-a primit și aici și la in<clita> locumteneția întocmai. În anul scolastic 1860/1 s-a propus dară cite 4 ore pe toată săptămîna la 48 tineri români. Iar pe anul acesta simțîndu-și lipsa ca pe lingă gramatică să se propună și partea sintactică, în sesiunea profesorală din 21 iunie 1861 am proiectat: că ar fi bine să se înmulțească orele pentru limba română la 6 pe săptămînă, care proiect primîndu-se prin corpul profesoral și aprobîndu-se

la in<clitul> consiliu locumtenetoriu regesc, de la începutul anului școlastic curent, o propun câte în 6 ore pe toată săptămîna ca studiu relativ obligat, și adică tinerilor români din cele 4 clase gimnaziale inferioare, care pentru limba română fac clasa I două ore pe săptămîină din gramatica lui Pășcuțiu.

Pentru cei din clasele gimnaziale superioare, care pentru limba română fac clasa II cite 4 ore pe săptămîină, în semestrul I din gramatica lui Pășcuțiu, în cele de al II din sintaxa lui Munteanu. Numărul studenților români în prezent fac 50.

Pentru propunerea gramaticii române, în urmarea relațiunilor făcute din partea Inclitului Directorat gimnazial, care în sfera instituțiunii are tactica recerută de timpul prezent. Înaltul consiliu locumtenetoriu regesc mi-a rezolvat pe anul 1859/60, din fondul studiilor de 80 fr. care tot în același an ilustritatea sa domnul episcop românesc din Gerla, Ioan Alexei, s-a îndurat din al său a mă renumera cu 50 fr. v.a. Acest sucurs gratuit dovedește din nou: cum că grațiosul părinte episcopul și mecenat partea cea mai bună și-a ales: „Sprijinirea limbii române, căci în timpuri critice ca și acestea, cînd egoismul joacă atît de neînsemnat rol, însuflețirea adevărată pentru un scop nobil ca și acesta și grabnica contribuire la efectuarea lui este virtute de 3 ori lăudabilă, este sacrificiu de trei ori sfînt.

Progresul ce-l făcură tinerii români în învățarea limbii materne în răstimp atît de scurt este în adevăr îmbucurător cu privire la trecut; dar totuși nici decît îndestulător pentru viitorul ce ne stă înainte, nu pentru că însetați de limba maternă, de ce bem de aceea am mai bea, încît aici am putea aplica cu modificațiunile recerute — vorbele ingeniosului Iuvenal: „Crescit amor linguae quantum ipsa notire crescut“¹¹.

În anul trecut din haosul politiciii europene redundă¹² principiul naționalității, a cărui eflux este respectarea limbii fiecărei poporațiuni și egala îndreptățire, care la noi se mai ventilase, fără să fi putut ajunge la putere de viață. Acestea erau pentru cauza noastră niște constelațiuni de cea mai bună speranță. În unele împrejurări ca aceasta dară ce era mai natural, decît ca să pretindem și noi cu cuvintele evangheliei, de la stat: „dă-ne partea ce ni se cuvine“ — limba maternă — nu pentru ca să o risipim în țări străine ca și fiul rărcit, ci să o cultivăm și folosim patria—ni spre binele comun. Și iacă statul — Inclitul consiliu locumtenențial regesc — în 21 octombrie 1861 nr. 58. 244 declară gimnaziul catolic de Satu Mare de gimnaziul „amestecat“¹³, cu limba ajutorală română. Nimeni nu și-ar putea închipui ce impresiune neplăcută a făcut în frații maghiari astă deciziune, ei însă se mîngîie cu aceea: că este ca și un vis amăgitor, ca și o nălucă trecătoare va dispărea dinaintea dreptului istoric. Și corpul profesoral încă în nov<embrie> a<nul> t<recut> a făcut un fel de remonstrațiune¹⁴ în contra clasificării gimnaziului de Satu Mare între cele mestecate, iar in<clitul> cons<iliu> locumt<enențial> regesc conform acestei deciziuni în 12 febr<uarie> a.c. nr. 5207 demandă organizarea gimnaziului acestuia după norma celor mestecate.

Eu în legătură cu multele rugări umilite în privința sistematizării profesoriei de limba română, a esoperării soluțiunii profesorești și prin urmare a asigurării viitorului nostru în meritul acesta, cu diverse sușternute în locurile sale, îmi luai cutezare din nou a mă ruga Il<ustrității> sale episcopului de Gerla în 16 februarie a.c. n. 25, că după ce gimnaziul de aici este recunoscut de mestecat să esopereze aplicarea limbii române de limbă ajutorală a instituțiunii,

amăsurat înaltele ordinațiuni citate mai sus și poftind trebuința să ofere din v<eneratul> cler a diecezei Gerlane indivizi apți de a fi profesor și binecunoscători de limbă română, cărora să le mijlocească soluțiune cuvenită de la stat. Dar și pînă cînd s-ar putea înfăptui aceasta — poate în anul viitor — să se sistematizeze profesoria limbii române așa încît respectivul profesor să fie totodată și catihet pentru tinerii gr. cat. din gimnaziu, prin urmare profesor ordinar în gimnaziul de Satu Mare.

Într-aceea incl<itul> directorat privind mai sus venerata ordinațiune în privința organizării gimnaziului acestuia după norma celor mestecate, ne convoacă la o conferință extraordinară pe toți profesorii în 22 febr<uarie> a.c., în care stimații mei colegi se năzuiră cu diverse argumente a arăta: cum că clasificarea gimnaziului acestuia între cele mestecate este greșită, și cer de la respectivele locuri mai înalte repunerea gimnaziului acestuia între cele pur maghiare. Eu, neînvoindu-mă în asta, mi-am rezervat votul și mi-am dat opiniunea separată în meritul acesta, care alăturată la protocolul conferinței s-a susținut in<clitului> cons<iliu> locumt<enențial> regesc. Astă opiniune din care se vor vedea motivele și tendințele atît a corpului profesoral cît și ale mele în traducere de pe limba maghiară este precum urmează:

„Opiniune separată

a profesorului subscris în meritul înrolării gimnaziului superior r<omano> cat<olic> de Satu Mare cu tot dreptul între gimnaziile „mestecate“.

„Gimnaziul r<omano> c<atolic> superior din Satu Mare atît în respectul pozițiunii sale geografice cît și a celei etnografice trebuie să se privească de gimnaziu mestecat din următoarele cauze:

I. Pentru că gimnaziul acesta nu numai se află mai în centru<l> poporului român din comitatul Satumarelui, care numără peste 100.000 de suflete, ci totodată în apropierea, ba tocmai în vecinătatea comitatelor Ugocea, Marmația, Solnocul de Mijloc și districtul Cetății de Piatră, în care ținuturi iarăși se mai află români curați la 200.000 suflete și din care părți — în lipsă altui gimnaziu superior — concurd ¹⁵ tineri români în număr însemnat la gimnaziul acesta.

Ce se ține de părerea directorului în obiectul acesta, surprins în protocol conferinței su<b> I, către care se alătură și ceilalți profesori: „cum că în gimnaziul de Satu Mare în prezent 50 studenți români fiind, care toți înțeleg limba română, gimnaziul acesta după starea lui modernă nu se poate număra între cele mestecate. . . și cum că: de s-ar introduce limba română ca limbă ajutorală a instituțiunii, fiindcă ceilalți studenți nu înțeleg, ar fi cu greu, ba dară tocmai cu neputință a ajunge prefiptul ¹⁶ scop al instituțiunii“, astă părere, pe lingă aceea că e acomodată numai după împrejurările moderne și prin urmare însuși corpul profesoral încă lasă pentru viitor calea deschisă pentru modificările ce s-ar pofti în privința aceasta amăsurat schimbării împrejurărilor; pînă atunci nu poate să aibă putere de viață pînă cînd mai stă sănătosul principiu al instituțiunii „non scholae sed vitae discimus“ ¹⁷, căci a ridica un institut de învățămînt și al susține cu spese atît de fără ca să căutăm la viitor ar fi o absurditate! Tocmai viitorul trebuie să-l avem înaintea ochilor precum l-au și avut atît în consiliul locumt<enențial> regesc, cît și în cancelaria aulică ungarică în grațioasele sale rescripte, în care gimnaziul de Satu Mare catolic se numără între cele mestecate.

II. Fără asemănare mai mulți tineri români, vor frecventa gimnaziul acesta, dacă se va introduce limba română în instituțiune, a cărei lipsă este nedisputabilă mai ales în cele 4 clase ale gimnaziului inferior, după ce asertul ¹⁸ corpului profesoral: „cum că tinerii români înțeleg deplin limba maghiară se poate înfrînge cu exemple vii; dar tocmai și în cazul acesta, dacă asertul acesta ar avea criteriul adevărului, n-ar constata alta, decît: că instituțiunea în gimnaziul de Satu Mare în trecut a fost așa organizată, cît învățarea limbii române cu o isteță precalculație să fie înădușită încă în colțul ei cel fraged! bater că nu se cuvine, nu trebuie să ignorăm aceea: cum că 300.000 de români în ținuturile acestea flămînzesc și însetoșează de limba sa maternă și de dregători care să-i cunoască limba sa română, într-atît cît în jurul acesta cu totul e neapt de a fi dregător, care nu vorbește limba română; asta s-ar putea adevări cu mai multe exemple demne de compătimitire; cînd oficial nepricepător de limba poporului absolvează pe cel vinovat și sentința fulgerătoare o dictează asupra nevinovatului.

III. Nefiind primită pînă acum limba română de limbă a instituțiunii — explicațiunii și a răspunsurilor în gimnaziul de Satu Mare, a cărei cunoștință de altmînteria în jururile acestea, precum pentru statul preoțesc așa și pentru cel civil, este o condiție „sine qua non“, mulți tineri români voind a-și cîștiga cunoștința mai deplină a limbii materne, erau siliți a lua lumea în cap și a peregrina sau la Blaj, în depărtare de 30 mile, sau la Arad, în asemenea depărtare de speriat, sau la Beiuș, mai tot atîta, și pe acolo a-și continua cursul scolastic cu spese îndoite, dacă voiau a se ferici între poporul român și binele acestuia, ori și în ce calitate, doreau a lui înaintare. Și iată ajunserăm la explicarea împrejurării pentru ce sînt acum în gimnaziul de aici numai 50 de studenți români!? Asemenea perigrinări împreunate totdeauna cu daune materiale, iar uneori și cu de cele spirituale, numai așa se vor putea înconjura pe viitor, de cumva se va introduce limba română de limbă ajutorătoare a instituțiunii în gimnaziul catolic de Satu Mare.

IV. Între agendele statului nu cea din urmă este aceea, ca să se îngrijească de mijloace corespunzătoare: pentru ca pe lângă educațiunea popoarelor religioase să se crească și să se cultive indivizi de ajuns din sînul fiecărei populațiuni deosebite după limbă, în număr proporționat, apți pentru dregătoriile bisericești și civile, care adevăratul patriotism să-l poarte în sînul său ca și un tezaur scump, limba poporului, astă notă caracteristică fundamentală și singura condiție de la care atîrnă împlinirea misiunii unui funcționar, în toată puritatea sa să izvorească din gura lor, și binele poporului respectiv care este scop final al tuturor oficiilor să-l aibă la inima sa.

De cumva însă în gimnaziul de Satu Mare nu se va aplica limba română de limbă ajutorală a instituțiunii, cea mai justă speranță alor 300.000 de români o vedem prefăcută în fum; în ținuturile mare parte curat de ei locuite, care acum trezindu-se au ajuns și ei la conștiința de sine, la conștiința nu numai a datorințelor ci și a lipselor și a drepturilor sale celor naturale, care nu se pot mai mult disputa de la ei, s-ar îngreuna dacă nu tocmai împiedica, administrațiunea atît cea politică, cît și partea ei cea mult delicată a justiției și așa neglijîndu-se cel mai prețios tezaur al poporului acestuia numeros, cultivarea și folosirea limbii sale materne, iaca am recăzut în fatala epocă a privilegiilor cînd interesul majorității poporului, era sacrificat interesului mino-

rității, ba în unele cazuri tocmai a unei frinturi, caste! „et hinc illae nostrae lacryme!“¹⁹.

Din toate acestea după opiniunea mea, de sine urmează: cum că despre o parte interesul înalt(ului) tron, înflorirea monarhiei despărțibile, înaintarea adevăratului patriotism și înlesnirea administrației politice și de justiție, iar despre alta binele fierbinte dorit și de mult meritat a atinșilor treisutei de mii de români din jurul acesta, care fac o parte respectabilă a națiunii române, în care, în privința tronului și a patriei, nici odată nu s-a aflat *astutia*²⁰, poștește și pretinde ca gimn(aziul) cat(olic) din Satu Mare să fie pentru totdeauna mestecat și limba română să se aplice în el ca limbă ajutorală a instituțiunii, acum la început batăr în cele patru clase inferioare, cât mai curînd.

Opiniunea asta n-am întirziat a o trimite și ilustrității sale d(omnului) ep(iscop) Alexi cu aceea rugare ca să se îndure a se întrepune cu toată energia ce-l caracterizează, pentru punerea în viață a susveneratelor ordinațiuni în privința aplicării limbii române, ca ajutorală în gimnaziul de aici.

Ce rezultat vor avea aceste încercări, care au de scop numai consolidarea frățietății și respectarea împrumutată²¹, fără de care atit de tare dorita egalitate n-are nici un înțeles, vom vedea la timpul său. Din semnele însă ce ni se arată cu toată ocazia, cînd ne rezolvăm cu toată seriozitatea a mai adăuga cîte un pas înainte, a trebuit să pricepem și putem mărturisii: cum că pentru libertatea personală am avut de a ne lupta numai în contra supremației capricioase de 400 ani; dar pentru libertatea (personală) națională și egalitatea perfectă a limbii, trebuie să ne luptăm totodată și în contra prejudecăților înrădăcinate de o mie ani, cuprinse în cunoscutul „drept istoric“, la care se pot cu drept aplica cuvintele străbunului poet: „hoc miserae plebi stabat comune sepulchrum“²². Așa-i pentru că frații noștrii maghiari — *exceptis excipiendis* — aici ne înfundă cu libertatea și tot atunci ne spune în ochi: că nu sîntem maturi pentru libertate; acum ne compătinesc că din lipsa puterilor materiale n-avem școli, recunoscînd că nu noi ci înjuria timpurilor trecute poartă vina nemerititei noastre sărăcii, mai apoi ne aruncă în față; că n-avem inteligență, astăzi ne primesc din mărînimitate în școlile cele făcute cu spesele statului, așa dar și cu dinarul nostru — pentru ca să gustăm nectarul științelor, și mai poimiine ne adaugă la rubrica maghiarilor, nu numai pentru că ne-am născut în teritoriul coroanei s(fintului) Stefan ci și pentru că le știm limba.

Și-n adevăr trebuie, deși cu durere, să mărturisim: cum că astă procedură — cum am zice sistematică — și-a avut rezultatul său, care unii dintre români învață limba maghiară și-au neglijat în tinerețe cultivarea limbii sale materne și numai mai tiriziu, în etatea bărbăției, pășind în lume se deșteaptă bătîndu-și pieptul și zicînd: „Păcatele tinereților mele nu le pomeni doamne!“ Atunci însă parte le este rușine în contra adevărului recunoscut. „Cur nescire pudens prave quam discere malo“²³? parte tiriziu să se reîntorcă de la calea sa cea rătăcită.

Și unii de aceștia de cumva din întîmplare își pun întrebarea: Ce-i cauza de așa cu greu le curge limba maternă, pînă cînd în cea maghiară au o repezi-ciune de duruitoare? Nu-ți știi alta răspunde, decît să recite din cuvintele lui Palia „Fato, despicitur Princeps et servus amator“²⁴. Iată ce însemnează a îmbucători cu lingură și a scoate ochii cu coada! și totuși unii noi ne mirăm

încă și acum cînd citim în „Pesti Hirnök“²⁵ și mai toate foile maghiare convicțiunea lor: Hadjanak békét ezen kényes ügynek — adică întrebării naționalităților — az urak²⁶ și iarăși unii dintre ei se miră cînd înțeleg convicțiunea românilor: „Lăsați și voi frățietatea ventilată pentru D<umne>zeu pînă la deciderea întrebării naționalităților și aplicarea egalității perfecte“.

Pînă atunci să ne reîntoarcem la tema noastră. Gramatica română vedem că se propune ca studiu extraordinar în mai multe gimnazii mari și mici în Ungaria și Transilvania. Dar după care plan? Și cu ce rezultat? Asta încă nimeni nu a întreat de la noi, nici binefăcătorii de la care sau prin care avem puțintică renumerațiune, nici suveranul nostru în privința limbii materne, națiunea, în a cărui interes ne sacrificăm.

Acum dacă a sosit timpul: ca-n locul nepăsării acesteia, care mai mult nu se poate suferi, să pășească la mijloace energice, pîrtinirea intereselor naționale bine cumpănite și în meritul acesta. Mijloacele conducătoare la scopul acesta ar fi: congregațiunile învățătoarești. În acestea ar avea ocaziune respectivii profesori de limba română de la toate institutele, sub preșidenția p.e.d(?) a unuia dintre directorii gimnaziilor românești, în toată vocațiunea aș comunica experiențele, ideile, opiniunile și convingerile sale despre așezarea unui plan general care ar fi să se observe peste tot — cu modifi cațiunile ici sau colea recerute de împrejurări — despre cărțile care ar fi să se întrebuințeze. . . , cu un cuvînt; despre mijloacele prin care s-ar putea mai pe ușor înainta învățarea limbii române în gimnazii. Congregațiunile acestea, și pînă cînd s-ar organiza peste tot atarea învățămîntului la noi și s-ar ridica institute naționale proprii mai înalte, ar avea înalta misiune: de a cere seama de la fiecare ce se cuprinde cu treaba instituțiunii, cum s-a negoțiatorit și cît au dobîndit cu talanții ce i-au fost încredințați spre scopul acesta salutar?

Din aceasta dacă ar răsări planta nobilă ce singură este în stare a nutri spiritul instituțiunii, responsabilitatea. În fine, congregațiunile acestea ar fi chemate de a se consulta despre modurile prin care profesoriile de limbă română, care-n multe gimnazii depînd numai de la bunăvoința, care ușor poate degenera în capriciu, a unora și altora, s-ar putea așeza pe un fundament statornic, prin urmare de a păși în numele națiunii la un fel de învoială cu înaltul guvern spre folosul și onoarea națiunii. Congregațiunile acestea dară, care ar servi de model și îndemn și pentru adunările învățătorilor comunali nu se pot recomanda în considerațiunea și pîrtinirea respectivilor.

O<noratul> p<ublic> cititor va așteprta — și cu tot dreptul — să știe ceva și despre starea școlilor noastre comunale. Acestea de cînd s-au ridicat preparandia și-n Năsăud, pe deasupra s-ar părea că mai însuflețesc ceva, căutînd însă mai de aproape la starea lor și aici și se înfățișează defecte grandioase ca tot atitea piedici a înfloririi învățămîntului: lipsa totală a unui plan numit care să servească de cînosură²⁸ învățătorilor, lipsa cărților scolastice întocmite anume pentru trebuințele noastre, lipsa responsabilității mai peste tot, de sus pînă jos. Căci să luăm lucrul după cum stă: un inspector școlar diecezan — apoi totodată canonic și prepozit capitular — peste 6—7 sute de școala comunale, pe lîngă toată energia și zelul ce-l caracterizează, așa va putea face vizitațiunea școlilor șiesi concretizate într-o jumătate de secol! Apoi protopopii tractuali, ca inspectori perpetui așa dară eo ipso²⁷ mai nimic, sau foarte puțin responsabili — care ar trebui ex off<icio> a dată pe an să viziteze școlile districtuale și în urmă parohii locali ca directori, care. . .

De cumva s-a mai simțit undeva necesitatea unei reforme radicale, apoi starea școlilor comunale române este aceea care pretinde o reformă ca aceasta.

P<etru> Bran p<aroh>-p<rotopop>

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 113, fotocopie, f. 1—13.

1. Incultură.
2. Nesatisfăcuți, nemulțumiți.
3. A invoca.
4. Teritoriul.
5. Ioan Gulovici (1812—1886), paroh în Satu Mare între anii 1837—1857, a dus o politică de deznaționalizare în rîndul românilor sătmăreni cf. dr. V. Bojor, *op. cit.*, p. 71—79
6. Ajutor.
7. Zadarnice grijile pentru om (lat.)
8. Răzbunare.
9. Oradea.
10. Calificative.
11. „Dragostea de limbă crește, cu cit cunoașterea crește”. (lat.)
12. Iese în evidență.
13. Mixt.
14. Sfat, adunare.
15. Se adună.
16. Ales.
17. „Nu pentru școală ci pentru viață învățăm”. (lat.)
18. Afirmația.
19. Și de aici acele lacrimi ale noastre (lat.)
20. Viclenie.
21. Reciprocă.
22. Din nenorocirea poporului se ridică mormintul comun. (lat.)
23. Că a nu ști decît rău, este mai rușinos decît a prefera să învețe? (lat.)
24. Stăpînul îi disprețuiește viața și sclavul este iubit. (lat.)
25. „Curierul Pestei”.
26. Domnii să dea pace acestei chestiuni delicate (magh.)
27. Regulă, normă.
28. În consecință.

52

1864 septembrie 16, Sibiu. Adresa Comitetului Central al „Astreii” din Sibiu către protopopul de Carei, Toma Șorban, prin care i se cere să-și achite taxele de membru pe anii 1862—1863 și 1863—1864.

534—1864

Provocare

Comitetul Asociațiunii transilvane conform deciziei aduse în ședința din 6 septembrie 1864 are onoarea pe reverendissim Domnia-ta a te provoca să bine-voiești a răspunde la fondul Asociațiunii taxa de membru ord<inar> restantă pe anii 1862/1863 și 1863/1864 în sumă de 10 fl. v<alută> a<ustriacă>, ca în modul acesta să coresponzi parolei date; ceea ce națiunea așteaptă de la Domnia-ta.¹

De la Comitetul Asociațiunii transilvane pentru literatura și cultura poporului român.

Sibiu în 16 septembrie 1864.

Reverendisimului domn Toma Șorban, protopop

N(agy) Károly.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 129, orig., f. 1.

1. Am socotit ca fiind totuși util acest document, întrucât dovedește că Toma Șorban a fost unul din primii membri ai „Astrei” de la Sibiu. (n.n.).

53

1864 septembrie 30, Seini. Adresa lui George Maniu din Seini către Toma Șorban din Carei, prin care îl informează despre hotărârile adunării de la Satu Mare, care exprimă dezideratele românilor sătmăreni în problema reprezentării lor în organele administrative și juridice ale comitatului.

160

Reverendisime Doamne arhidiacone! ¹

Pentru ca dorințele românilor din comitatul Satumarelui față cu organizațiunea tribunalelor ce au să intre în viață în acest comitat să-și dobîndească descoperirea și împlinirea înaintea locurilor mai înalte: conferința stătătoare din un număr anumit din inteligența noastră, în 20 iulie a.c. st(il) n(ou) în Satu Mare adunîndu-se a mărginit susțernerea acelor dorințe prin canalul oficios a ilustrății sale administratorului de comitat domnul Augustin Kovács, la Înalta Cancelarie și Înalțul Consiliu. Care dorințe în aici în original alăturatele 3 recursuri formulate și subscribe am onoare pe lângă aceea rugare a le trimite reverendisimei domniei voastre, ca să binevoiți primo loco ² a le subscire și suslăudatului domn și administratorului de comitat a le susțerne.

Altcum cu profundă reverință rămin Seini 30 sept(embrie) 1864.

Al reverendisimei Domniei voastre

prea reveritor frate Cristos George Maniu ³,
protopopul surog(at) ⁴ al district(ului) Seini

<pe verso f. 2:>

În 2 octo(mbrie) 864

La Nr. 12 Prot(ocolul) Arhidiaconal.

Reverendisimului Domn Toma Șorban,
Arhidiacon român, cu distinsă reverire în Carei

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 114, orig., f. 1-2.

1. Vezi și documentele nr. 54, 71.

2. În primul rînd.

3. George Maniu (1820—1876) fruntaș de seamă al mișcării naționale și culturale a românilor sătmăreni din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

4. Înlocuitor, locțiitor.

1864 octombrie 4, Carei. Adresa lui Toma Șorban către George Maniu, în care arată că memoriile pe care le-a trimis trebuie să fie discutate într-o conferință generală românească și așci să fie înaintate forurilor superioare.

12—181

Mult Onorate Domnule Sur<ogat> Proto-pape!

Din datul 30 septembrie a.c. Nr. 160 trei recursuri lingă aceea onorifică rugare străpunind frăția ta la mine, ca în acele suscriindu-mă eu primo loco, să le înminez ilustrisimului d<cm>n, administratorului comitatens.

M<ult> o<onorate> d<omnule> protopop! după ce eu, precum mai bine știi și frăția ta, la nici una din ținutele pînă aci conferințe naționale — nechemat fiind — nu avui norocire a putea sta de față și așa am descoperit sentimentele mele în meritul obiectului suveran național.

Apoi după ce, în prea numitele trei recursuri dintre cei mai inteligenți și foarte puțini, iar din părțile de dincoace de Someș — altcum orădene numite nici unul sînt subscriși. Mai încolo, după ce părerea mea tot aceea este, care e comună și fraților din Ardeal, precum <a> acestor din Ungaria: ca mai întii să ne educăm, să ne creștem indivizi cu simțuri naționale însușiți, apți și abili de a purta orice dregătorie. În urmă după ce la ajungerea unui scop salutar ca acesta se recer și spese<le> necesare, amăsurat stării financiare prin toți prestînde, prea modesta dară opiniune <a> mea aceea este: ca prin comitetul sustant¹ cît mai curînd să se exoperze de la il<ustrisi>mul d<om>n administrator comitatens, facultate de a se putea convoca și ține o conferință generală, în care apoi se vor determina <și> stabili toate statutele cele folositoare și la doritul scop conducătoare.

Tare sperînd că peste scurt timp între dulci piepte frățești în cutare loc ne vom îmbrățișa pentru păstrarea, recursurile cu mine cuminecate cu onoare le retrimite.

În Careii-Mari în 4 oct<ombrie> 864.

Sincer în Cristos Frate

M<ult> On<orate> D<om>niei Tale.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 115, f. 1.

1. Sprijinitor.

55

1864 noiembrie 22, Satu Mare. Adresa protopopului Petru Bran din Satu Mare către arhidiaconul Toma Șorban din Carei, prin care solicită sprijin în vederea colectării taxelor anuale de la membrii ordinari ai „Astrei” din jurul Careiului.

140

Preaonorate Domnule arhidiacon,
Frate în Christos colendisime!

Secretariatul Asociațiunii m-a încredințat după copie de sub ca să adun taxele anuale de la membrii ordinari. Deci am onoarea cu cuvenit respect a vă ruga ca să binevoiți aceeași taxă însemnată în provocarea de sub ///. pină la capătul anului a mi-o trimite spre inaintare la locul său.

Cu această ocazie îmi iau libertate a vă ruga: ca să aveți bunătate aici închisele recercări, tot în sensul acesta, a le trimite respectivilor membri din jurul acela.

Cu deosebită reverință răminînd
În Satu Mare noi<embrie> 22, 1864

Al preaonoratei D<omniei> voastre reverit în Christos frate Petru Bran, protopop colector.

Preaonorat: Domn Toma Șorban, arhidiacon N<agy> Károly ¹.

Muzeul județean Satu Mare ,colecția „Astra”, inv. nr. 20 116, orig., f. 1.

1. Carei.

56

1864, Sibiu. Lista membrilor cotizanți ai „Astrei” din părțile sătmărene.

Nr. 177/1864

3. Prin D<omnul> Colector în Baia Mare, Teodor Szabo s-au trimis provocări pentru DD <Domnii>:

- a) George Molnar, paroh în Turț pe anul 1863/64 nr. 360
- b) Ioan Stan, protopop în districtul Someșului 1863/64 nr. 548
- c) Vasile Anderco, paroh și administrator protopopesc pe anul 1863/64

nr. 26

d) Constantin Dragoș, învățător în Gherța Mică pe anul 1862/63 1863/64 nr. 183

e) George Maniu, protopop în Seini pe anul 1862/63, 1863/64 nr. 319

15. Prin Reverendisimul d<omnul> p<roto>pop Petru Bran în Satu Mare.

1. Petru Bran, p<roto>pop pe anii 1862/63 și 1863/64 nr. 64

2. George Ardelean, paroh „Redactor la Umoristul” pe 1862/63 și 1863/64 nr. 12

3. Vasile Boni, paroh pe anii 1862/63 și 1863/64 nr. 62

4. Mihail Chiriță, paroh pe anii 1862/63 și 1863/64 nr. 106

5. Alexandru Corbu, „ „ „ „ nr. 105

6. Ioan Dărăbant, protopop „ „ „ nr. 166

7. George Fabian, paroh pe anii 1862/63 și 1863/64 nr. 200

8. Dumitru Hopan, paroh pe anii 1862/63 și 1863/64 nr. 259

9. Dumitru Restelechi, paroh pe anii 1863/64 nr. 296

10. Dumitru Lauran, paroh pe anii 1862/63 și 1863/64 nr. 38
11. Moise Sora Noac, „ „ „ „ nr. 383
12. Petru Oaniția, „ „ 1863/64 nr. 395
13. George Pop, protopop „ „ 1862/63 nr. 430
14. Petru Papfalvi, paroh pe anii 1862/63 și 1863/64 nr. 455
15. Toma Șorban, p<roto>pop „ „ „ nr. 534
16. Ignațiu Szabo, paroh „ „ „ nr. 539
17. Ioan Seremi, p<roto>pop „ „ „ nr. 540
18. George Silaghi, paroh „ „ „ nr. 541
19. Vasile Vancu, p<roto>pop „ „ 1863/64 nr. 585

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 177/1864, orig., f. 5–7.

57

1865 ianuarie 21, *Baia Mare*. Adresa lui Teodor Sabo, protopopul districtului Baia Mare, prin care comunică secretarului „Astrei” din Sibiu demersurile făcute în vederea încasării taxelor de membru de la protopopii din Seini, al Scmeșului și Turțului ca și cererea învățătorului Constantin Dragoș din Gherța Mică de a fi înscris în rîndurile membrilor asociației.

17/1865: Protopopul districtului Baia Mare

22/1865

R<everendi>simului Domn I. Rusu¹, protopop și secretar al Asociațiunii Literare Transilvane în Sibiu.

La mult prețuita recercare de su<b> nr. 117 d<e> d<ată> 11 nov<embrie> 1864, su<b> nr. 317 d<e> d<ată> 29 nov<embrie> 1864 am provocat pe m<ult> on<oratul> d<omn> protopop de Seini, George Maniu, să plătească taxa anuală ca membru al Asociațiunii Transilvane. Tot în acest obiect, sub nr. 317/64 am provocat pe protopopul distr<ictului> Scmeș, Ioan Stan.

Su<b> nr. 318 d<e> d<ată> 28 nov<embrie> 1864 am provocat pe adm<inistratorul> oficiului protopopesc al districtului Turțului m<ult> on<oratul> d<omn> Vasiliu Anderko, care pînă azi taxa nu mi-a emanat-o dacă s-a trimis de-a dreptul, nu știu. Emeritul protopop al districtului Turțului, m<ult> on<oratul> d<omn> George Molnar, la provocarea mea de su<b> nr. 319 d<e> d<ată> 28 nov<embrie> 1864 mi-a trimis taxa de 5 fl., pe care o trimit rugîndu-vă a mi se trimite chitanța. Domnul învățător din Gherța Mică, Constantin Dragoș, solicită a fi membru al asociațiunii despre care trimit documentul su<b> .//. Cu toată reverința mă rog a mi se face deslușire că banii ce i-aș trimite în viitor ca collector, potu-se trimite oficios la asociațiune, sau ba! Sau dacă se poate m<ult> o<noratei> frăției tale ca la protopop

oficios! Sau numai privative, plătind portarului poștal! pe scurt, ca în astă privință, este poșta liberă au ba!

Baia Mare, 21 ianuarie 1865

Teodor Sabo protopop

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 22/1865, orig., f. 1.

I. I. V. Russu (1826—?) profesor, publicist și istoric, a urmat studiile la Dej, Cluj și Blaj. A fost secretar, vicepreședinte și membru în Comitetul central al „Astrei” pînă la moarte. cf. Ioan Mureșanu, *Ardealul*, București, f.a., p. 231—232.

58

1865 martie 6, Carei. Circulara lui Toma Șorban din Carei prin care solicită ajutoare materiale pentru studenții români sătmăreni de la Academia de drept din Oradea.

8/865

Prea onorate Domnule protopop!
Prea stimat în Cristos frate!

Avînd pe de o parte de a recunoaște noi numeroșii români din comitatul Satumare pe lingă toată părerea de rău și durere cum că în multe privințe sîntem mai îndărăpt decît conașionalii noștri din alte părți ale patriei, pe de altă parte fiind dator tot insul a contribui și conlucra după puteri pentru dezvoltarea și înaintarea în cultură a poporului, din al căruia sîn și-are originea, va să zică, a națiunii sale: subscrisul, căruia încă mi-a jăcut¹ și îmi joiac² la inimă dezvoltarea, înaintarea în cultură și prosperarea în toată privința a națiunii mele, mai ales de un timp încoace, de cînd potintele spirit al timpului pretinde de la toate națiunile o dezvoltare și o cultură anumită, dacă acele nu vor să fie absorbite de alte elemente mai puternice în cultură, am meditat mult despre aceea, că ce am avea de a face noi românii numeroși din comitatul Satumare, pentru ca să ne avîntăm și noi și cel puțin să nu rămînem îndărăptul conașionalilor noștri din alte părți ale imperiului? Rezultatul meditărilor mele au fost, ca spre acest scop înainte de toate trebuie să ne năzuim a ne dezvolta instituțiunea, a-i da o avîntare, care nu o a avut pînă acum, ca astfel deșteptîndu-se poporul nostru și fii aceluia să se îndemne a-și alege și altă carieră afară de coarnele plugului, să se îndemne a-și cîștiga știința și cultura ca să poată sta alături cu fii altor națiuni mai înainte din patrie, să fie capaci³ a ocupa posturi și oficii publice și astfel să devină tot atîția razimi ai națiunii, înaintători ai culturii, sprijinitori ai intereselor și sinceri apărători ai drepturilor ei. Numai și numai acesta e după convingerea mea mijlocul prin care corespunzînd spiritului timpului vom putea sta și subsista alături cu alte națiuni mai avîntate în cultură. Dar pentru că noi românii din comitatul Satumare să ajungem la acest scop sau încai să putem conlucra cu succes spre ajungerea lui, e de lipsă, ca să fie între noi cîințelegere în cugete și o unire în puteri. La aceasta însă numai așa putem ajunge de vom cerca ocaziune, ca să ne schimbăm și împărțăm părerile să ne

difigăm ⁴ o cale comună, pe care să procedăm toți în armonie și în unire spre scopul prefis ⁵ în acest înțeles pr⟨ea⟩ o⟨noratul⟩ d⟨omn⟩ confrate, George Maniu, protopopul Seinilor, în cointelegere cu alți pr⟨ea⟩ o⟨norați⟩ confrați, protopopi și preoți români din acest comitat au făcut pînă acum laudave-ul ⁶ început, încît adică s-au adunat cu mai mulți inteligenți români ai comitatului nostru și s-au consfătuit în interesul dezvoltării instituțiunii poporului român din acest comitat și eu sum sigur că doritul rezultat al pașilor salutarî făcuți pînă acum va urma cu timpul. Cred și aceea că în scurt vom avea ocaziune a conveni într-un loc cutarele, cît mai numeroși români din acest comitat spre a ne consfătui despre ulterioarii pași ce vom avea a-i face în interesul înființării gimnaziului român proiectat și dorit pentru comitatul nostru și peste tot în interesul instituțiunii poporului român din acest comitat.

Și pînă atunci însă din parte-mi aflai de lipsă a provoca și ruga prin aceasta scrisoare pe tot sufletul român din acest comitat, ca pentru ajutoarea și sprijinirea unui număr frumos de juni români lipsiți de mijloace materiale, de la diverse institute mai înalte de învățămînt (mai ales la învățarea drepturilor, de care numai în Oradea Mare avem 6 inși, care toți se luptă cu lipse și neajunsuri materiale) să conferească după puțință din averea lor. Cu distingere te rog, pe pr⟨ea⟩ on⟨orata⟩ frăția ta să binevoiești prin circulara acestei scrisori în districtul frăției tale a provoca pe m⟨ult⟩ o⟨norații⟩ d⟨om⟩ni preoți ca nu numai ei să conferească pentru numitul scop filantropic național, ci să se provoace și îndemne și poporul spre aceea, explicîndu-i scopul bun și salutar al acestei colecte, oblatele ⁷ de orice, realizate, prefăcute în bani și adunate la pr⟨ea⟩ o⟨norata⟩ frăția ta să binevoiești apoi a le străpune la mine mai sus pînă la s⟨fintul⟩ George a.c. căci lipsa e mare și urgentă. Colectele se vor publica în „Concordia” cînd cu o cale se vor provoca pe această cale de publicitate junii români studenți născuți în comitatul nostru, care vor fi lipsiți de ajutor ca să se insinueze ⁸. Eu apoi voi ruga pe cîțiva pr⟨ea⟩ o⟨norați⟩ d⟨cm⟩ni protopopi și alți inteligenți din apropiere ca să formeze cu mine un comitet interimal pentru manipularea colectelor adunate, adjudecarea și cnferirea ajutoarelor.

Deocamdată această cugetai a fi o lipsă mai urgentă care ar fi a se împlini cît mai curînd.

Dealtmîntrelea, în cea mai bună speranța despre zeloasa și curînda conlucrare a pr⟨ea⟩ on⟨oratei⟩ frăției tale spre scopul amintit, frățeștilor afecte comanda, rămîn

Careiul Mare 6 martie 1865

Al pr⟨ea⟩ on⟨oratei⟩ frăției tale

adict în C⟨ris⟩tos frate Toma Șorban
Paroh rom⟨ân⟩ de Careiul mare Arhidiaconul părților
sătămărene

Preavorbirea la circularul care în timpul mai sus însemnat s-au trimis și la pr⟨ea⟩ o⟨noratul⟩ d⟨cm⟩n George Molnar par⟨oh⟩ și protopopul de Turț în co⟨mi⟩t⟨a⟩tul Ugocei.

În firul intimului și sincerului nex ⁹ de amicitție care sint convins că și acuma neschimbat sustă între noi, dar mai ales din cauza înaintării interesului nostru comun național, am onoare mai la vale dedusul circular al meu — care pînă aci cu toți pr⟨ea⟩ on⟨orații⟩ d⟨omni⟩ protopopi din comi-

tatul Satumare — fără deschilinire¹⁰ de dieceză s-au împărțășit și frăției tale pr(ea) on(orate) lingă aceea frățească rugare a ți-l străpune: ca și frăț(iile) voastre din ținutul Ugocei să vă alăturați către noi, să vă uniți în cuget și în puteri cu noi, împreună cu noi să conlucrați și să contribuiți la ajungerea scopului celui mai salutar.

<pe verso f. 2:>

La nr. 8 Prot(ocolul) arhidiaconal

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv.nr. 20 117, orig., f. 1–2; publicat parțial în *Maramureșenii în luptă pentru libertate și unitate națională. Documente 1848–1918*, București, 1981, p. 121–122.

1. Zăcut
2. Zace
3. Capabil
4. A stabili
5. Ales
6. Lăudabilul
7. Ofertele
8. Anunțe
9. Legătură
10. Deosebire.

59

1865 martie 18, Baia Mare. Scrisoarea lui Teodor Sabo din Baia Mare către Toma Șorban din Carei, în care își exprimă azeziunea la acțiunea de stringere a ajutoarelor materiale pentru studenții români sătmăreni.

81/1865

Reverendisime Doamne arhidiacone
Prea stimat în Cristos frate!

La prea prețuita epistolă oficioasă de su(b) nr. 8 dat(a)t(ă) 6 martie a.c. în care binevoiți a mă onora cu provocarea prea salutară de a face colecte în districtul meu protopopesec pe partea juriștilor lipsiți de mijloace, cu deplină reverință am onoare a răspunde în următoarele:

Noi românii din comitatul Satumarelui de voim să avem viață politică națională în acest comitat, de voim să figurăm ca români în înțelesul strins a cuvintului, unde inteligența în oficiuri afară de unu-doi nu avem! trebuie să ne creștem inteligență care să ne apere și să știe apăra interesele noastre naționale și numai așa ne vom putea ajunge scopul cel prea dorit.

Eu din partea-mi concursul meu îl oferesc sub următoarea condițiune: la prea reveritul guvern diecezan al nostru e o comisiune colectantă de ajutoare pentru studenții lipsiți de mijloace, unde trebuie să trimitem în fiecare an ajutoarele posibile, binevoiește r(everendi)sime d(oam)ne arhidiacone a recerca pe prea reveritul ordinariat g.c. gherlan despre scopul sus amintit și fiind noi românii acestor părți absolviți de a contribui la Gherla, cu mult

mai bucuroși vom oferi aici, că aici lipsa e mai mare decât ori în care
ținut locuit de români.

Dealținuterea frățestilor afecte recomandat, cu deosebită reverință
sum. În Baia Mare 18 martie 1865.

Al r(everendi)simului domn arhidiacon,

umilit în Cristos frate Teodor Szabo m.p.
protopop a districtului Baia Mare

(pe verso f. 2:)

în 20 martie 1865

La Nr. 15 Prot(ocolul) arhidiaconal.

Protopopul districtului Baiei mare

Reverendisimului domn Toma Șorban

Arhidiacon în comitatul Satumarelui, a părților Diecesei g.c. de Oradea

Mare, cu reverință.

ex off(ici)to

Nagy Károly

Muzeul județean Satu Mare ,colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 118
orig., f. 1-2.

60

1865 mai 12, Satu Mare. Scrisoarea protopopului Petru Bran din Satu
Mare adresată arhidiaconului comitatului Satu Mare, în care propune ca
acțiunile de colectare a fondurilor pentru ajutorarea studenților români
săraci să fie inițiate prin intermediul sinoadelor spre a-și atinge scopul.

146

Preaonorate domnule archi-diacone,
Frate in Christos preastimate!

Provocațiunea p(rea) o(noratei) dumneavoastre din 6 mart(ie) a.c.
Nr. 8 în privința coleptelor pentru juriștii români din comitetul Satumarelui,
în districtul meu n-a avut rezultat dorit. Eu din partea-mi spre scopul atins
vă transmit 2 fl. v.a.

Și eu făcusem asemenea încercare în a(nul) 1863 dar fără de efect. De
asta însă nu mult m-am mirat pentru că știu: că unde nu se pot comunica
ideile, intențiunile și convingerile, lipsește confidința după Virg(iliu) „ignoti
nulla cupido“¹ — și asta trage, după sine paralizarea planurilor cât de salu-
tare!

Experiența ne învață cum că numai cluburile, adunările, conferințele
și sinoadele au înalta misiune de a produce ceva măreț și salutar la noi. Sinoa-
dele ne-au apărat în fatala epocă a reformațiunii religiunea, și prin asta
naționalitatea de pierire; pentru că știm: cum că cîți s-au lepădat de reli-
giune, pe vecie sunt perduți pentru noi și în privința naționalității.

146

Sinodele dar ar fi să fie cea mai flagrantă dorire a noastră, căci fără de ele și cele mai salutare intențiuni rămân sterpe!

Sinodele, pentru durerile și rănilile noastre seculare sunt o medicină universală și secură.

Cu frățească voire rămânind
în Satu Mare mai 12, 1865.
Al Preaonoratului

Sincer în Christos frate Petru Bran, protopop.

Muzel județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 130, orig., f. 1.

1. Ceea ce nu cunoști, nu stîrnește dorință (lat.)

61

1865 mai 15, *Batarci*. Scrisoarea lui Vasiliu Anderco, protopopul tractului Turț, adresată arhidiaconului comitatului Satu Mare, privind rezultatul colectelor efectuate pentru ajutorarea studenților români din comitat.

62

Reverendisime domnule arhidiacone,
Frate în Cristos preastimate!

Încît m<ult> on<oratul> Georgiu Molnar emerit protopop și paroc din Turț, oficiului protopopesc de totul a resignat¹ și numai titula de emerit protopop și-au rezervat m<ult> on<oratul> Georgiu Molnar emerit protopop, stimata provocațiune a reverendisimei domniei voastre, către dînsul îndreptată, pentru facerea colectei spre ajutorarea juriștilor din comitatul Satu-marelui, mie subscrișului, ca cui ducerea oficiului protopopesc a tractului Turțului este încredințat mi-a strapus: eu stimata provocațiune a reverendisimei domniei voastre în tract v-am cerculat, pe mult onorații frați preoții tractuali pentru facerea ofertului i-am recercat; la aceste din tractul meu pentru ajutorarea juriștilor, precum sub ./.. cu onoare aclusa coală de subscriere arată s-au conferit 9 fr. v.a., această sumă aci închisă reverendisimei domniei voastre cu onoare o trimit, rugîndu-mă despre primirea sumei acesteia să mă avizați.

Altcum cu stimă sint în Batarci 15 mai 1865.

A reverendisimei Domniei voastre

frate în Christos: Basiliu Anderko, protopop al tractului
Turțului.

<Anexa:>

Coală de subscriere

1. Basiliu Anderko paroc și protopop	5 fl.
2. Georgiu Molnar în Turț	2 fl.

3. Demetriu Papp, parocul Gherței Mari 1 fl.
4. Andrei Kovacs, parocul din Tarna Mare 1 fl.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 131, orig., f. 1–3.

---

1. A renunțat.

62

1865 iunie 1, Oradea. Chitanță prin care Nicolae Nilvan, student în anul III la Academia de drept din Oradea, confirmă primirea de ajutoare bănești pentru studii.

Chitanță

Despre 6 fl. 66 2/3 cr., adică: șase florini 66 2/3 cr. v.a. care i-am primit de la magnificul domn Ioan Pop¹, canonic greco-catolic în Oradea Mare, din suma coadunată pentru ajutorarea juriștilor români născuți în comitatul Satu Mare.

Oradea Mare, 1 iunie 1865.

adică: 6 fl. 66 2/3 cr. v.a.

Nicolae Nyilvan, jurist de anul <al> III-lea.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 119, orig., f. 1.

---

1. Ioan Pop (1816–1871), profesor la școala preparandială și rector al seminarului teologic din Oradea (1858–1871) cf. V. Bolca, *op. cit.*, p. 96–97.

63

1865 iunie 2, Oradea. Chitanță prin care Mihai Mărcuțiu, student în anul I la Academia de drept din Oradea, confirmă primirea de ajutoare bănești pentru studii.

Cuită

Despre 6 fl. 66 2/3 cr., care subscriu, din colepta făcută de prea onoratul domn Toma Șorban, a<rho>diacon greco-catolic sătmărean, pentru ajutoarea studenților mișei, prin reverendisimul domn canonic de Oradea Mare, Măria sa Ioan Papp, fără scăzămînt i-am primit.

Dat în Oradea Mare, 2 iunie 1865.

ad: 6 fl. 66 2/3 cr.

Mihai Mărcuțiu, jurist de I curs.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 121, orig., f. 1.

1865 iunie 2, Oradea. Chitanță prin care Ioan Dunca, student în anul I la Academia de drept din Oradea, confirmă primirea de ajutoare bănești pentru studii.

Cuită

Despre 6 fl. 66 2/3 cr., care din colecta făcută de prea onoratul domn Toma Șorban, a(rhi)diacon greco-catolic sătmărean, pentru ajutorarea studenților săraci (din Academia orădeană) prin reverendisimul domn canonic de Oradea Mare, Măria sa Ioan Papp, i-am primit.

Dat în Oradea Mare, 2 iunie 1865.

Ioan Dunca, jurist de I curs.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 120, orig., f. 1.

65

1865 iunie 20, Căuaș. Adresa lui George Filep, colector, către George Barițiu, privind încasarea taxelor membrilor „Astrei” din Căuaș.

Nr. 104/1865

Reverite domnule!

La stimata provocațiunea d(om)niei tale din 16 Noiembrie 1864, Nr. 180 avem onoarea a străpune taxele de la următorii membri ai Asociațiunii Literare Române și anume de la

D(om)nul	George Pop	pe anul	1863 și	1864	10 f.	20 f.
„	Alexandru Pop	„	„	„	5 f.	10 f.
„	Ioan Pop	„	„	„	5 f.	10 f.
„	George Filep	„	„	„	5 f.	5 f.
					<hr/>	
					sume	45 f.

cu aceea adăugare că Mihai Pop și după repetata provocare nici a solvit nici și-a dat declarațiunea, iară Ioan Tițe după incunoștiințare de la dînsul primită — pe anul 1864 ar fi plătit 5 fl. cit se ține de anul 1863 precum Ioan Tițe așa și subscrisul trimite taxa pe anul 1862, veneratei Asociațiunii cite 10 fl. v.a. Cred prin aceea ar fi făcut destul datorințelor sale și așa restanța pentru subscrisul pe anul 1864 aici se și alătură, iară Ioan Tițe aceea încă în anul trecut ar fi plătit-o?

După a cărei plăcute datorințe facere rămînînd nobilelor sentimente recomandat

Al Rev(eritei) D(om)niei tale
Căuaș 20/6 1865

plecat serv
George Filep¹ colector

1. George Filep (1823—1895), născut la Căuaș, jud. Satu Mare. Și-a făcut studiile la Carei, Arad, și Cașovia, activînd ca avocat în Tășnad. A luat parte activă la toate mișcările politice naționale și culturale ale românilor sătmăreni din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Și-a donat întreaga avere pentru propășirea culturală și economică a românilor transilvăneni. cf. I. Ardeleanu Senior, *op. cit.*, p. 121.

66

1865 iulie 8, Oradea. Scrisoarea lui Ioan Pop din Oradea către Toma Șorban, în care îl informează despre modul cum a împărțit banii din colecta făcută în comitatul Satu Mare în favoarea juriștilor români sătmăreni de la Academia de drept din Oradea.

Reverendisime domnule!

Primind suma de 20 fl. v.a. prin epistola prea stimată a reverendisimei D<om>niei voastre din 29 mai 1865 nr. 23 străpusă mie cu acel scop ca aceea să se împărțească ca ajutorință între tinerii juriști mai lipsiți din comitatul Satu Marelui, recomandîndu-mi specialmente pe juristul Florian Cocean; eu conform voinței exprimate am împărțit aceea sumă la trei juriști din comitatul numit, după cum arată cuitel¹ alăturate, anume lui Nicolae Nyilvan, Mihai Mărcuțiu și Ioan Dunca, recugetîndu-i pe acești tineri de demni ori sub ce respect de-a fi ajutamați, deoarece sînt tineri dedați, diligenți și apoi și lipsiți. Încît pentru cel recomandat deși nu se poate ruga dară lipsa aceluia m-am simțit însă îndreptățit a-l exclude precum pe dînsul așa și pe alții, din cauză că au rămas în restanță cu examenele, de unde se pare a nu corespunde deplin chemării sale și așa, dîndu-se ajutorul pentru cei ce merită, același jurist nu poate fi computat² întru unii ca aceia. Acestea avui de a le încunoștința r(everndi)simei D<om>niei voastre ce aș fi făcut mai curînd însă am așteptat, după cum ați fost promis, după o altă sumă, care însă după cum știu, fiind cerută spre a face coletă de sp<ectatul> d<omn> vicecomite Iosif Roman, binevoîți a o îndrepta D<om>niei sale, eu dară cu aceasta fac cunoscut întrebuițarea sumei amintite mai sus; că din aceea sumă nu s-au împărțit mai mulți, afară de cauza adusă mai sus, fu și aceea că, dîndu-se numai cite unul sau doi florini bieților tineri, abia pot să cugete a-i speși cu folos însă din o sumă mai bunișoară mai pot prinde ceva și așa cugetînd la suma care se mai apromisese precum acuma a și sosit, cugetai că atunci apoi iară să se împartă altora, însă numai la unii ca aceia ce sînt demni sub oarece respect de ajutor.

Într-altele simțăminte stimate recomandat rămîn în Oradea Mare la 8 iulie 1865.

Al reverendisimei D<om>niei voastre

Șerb umilit: Ioan Pop, canonic.

<pe verso f. 2:>

în 14 iulie 1865

la nr. 35 prot<ocol> arhidiaconal

1. Chitanțele.
2. Socotit

67

1865 iulie 24, Satu Mare. Scrisoarea lui Petru Bran din Satu Mare către Ioan Rusu, secretarul „Astrei”, în care face mai multe propuneri pentru îmbunătățirea relației dintre asociație și membrii săi.

(121/1863)

Prea onorate domnule protop<op> și secretare,
Domnule frate în Cristos stimător!

Taxa de membru al „Asoc<iației> Trans<ilvănene> Rom<âne>” de la mine pe 2 ani în 10 fl<orini> v.a. în urma provocării dumneavoastră din 11 noe<mbrie> 1864 nr. 177 trimițându-v-o; îmi țin de datorință a vă informa despre aceea: cum că dintre membrii din cercul acesta a repausat în domnul: Petru Papfalvi, Petru Oniția, Moise Sora Noac, Demetriu Hosu și Alexandru Corbu. Iar dintre cei rămași în viață au repășit ¹ d<omnii> Toma Șorban și Vasile Vancu, a căror declarație vi-o străpun ./ și .//. Ceilalți încă nici pînă astăzi nu s-au declarat, din tăcerea lor cea îndelungată însă se poate deduce la repășirea tacită, cu puțină excepțiune dară.

Eu ce e drept în sprijinirea intereselor asoc<iației> am făcut tot ce mi-a stat în putință și la început, cu rezultat destul de îmbucurător; dacă însă acum se înstrăinează unii... cauza după a mea convingere nu e alta decît, aceea că membrii ar dori să fie cel puțin în parte desdaunați prin asoc<iație>, după exemplul altor reuniuni literare prin unele opuri, cărți, jurnale literare. Dar după ce pînă acum asoc<iația> n-are de acestea și pînă atunci ce ar edita asoc<iația> o foaie literară, sau ceva cărți folositoare, pentru membrii cu un preț ceva mai scăzut, eu cred că ar fi bine pentru împiedicarea repășirii a trimite membrilor toate actele adunărilor generale de la început gratis și această opinie a mea, dacă veți afla a fi cu cale, mă rog ca să o propuneți în adunarea generală cea mai aproape, ca un mijloc preventiv în contra înstrăinării — „căci poporul acesta semne caută...”

Între altele cu frățescă venerație rămîn

În Satu Mare iul<ie> 24, 1865

Al prea on<oratei> D<omniei> voastre

Sincer stimator:

Petru Bran, protopop.

P.S. Bine ar fi dacă s-ar tipări între actele adun<ărilor> gen<erale> totdeauna și numele tuturor membrilor, — căci ținerea lor în evidență încă

ar conferi mult, pentru ca în zadar nu ne putem cu totul dezbrăca unii nici de vanitate.

P. Bran

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 121/1865, orig., f. 1.

I. Au părăsit

68

1865 august 10, Seini. Scrisoarea lui George Maniu din Seini către Toma Șorban din Carei, în care își exprimă adeziunea la colecta bănească pentru ajutorarea studenților români sătmăreni.

143

Reverendisime doamne arhidiacone,
Prea stimate în Cristos frate!

Nu mă îndoiesc, că tăcerea mea de pină acum, urmată după prea stimate provocare a reverendisimei Domniei tale, în cauza colectei pe seama studenților săraci în acest protopopiat al meu instituindă va fi fost însă pentru felurite tălmăciri. Te-ai fi înșelat însă foarte reverendisime doamne, de cumva această tăcere îndelungată o ai fi atribuit-o sau nepăsării mele, sau răuvoinței sau măcar și denegării de subscriere, prin reverendisima Domnia ta a actelor în Adunarea noastră de Satu Mare către Dicasteriile mai înalte în cauzele noastre naționale gătite. Nu reverendisime doamne! Ci cauza întârzierii mele cu răspunsul meu acesta a fost singura acea împrejurare: că speram a putea adnexa către răspunsul meu o sumă de bani bunșoară ca ofertă din acest protopopiat, reverendisimei Domniei tale trimițând pentru Ioan Cocian, fost jurist în anul I în Oradea, — altcum destul de nemulțumitor, care mai <i>nainte de provocarea reverendisimei Domniei tale către mine îndreptată mai căpătase de la mine o anumită sumă de bani. Însă speranța mea aceasta m-a înșelat, neputîndu-se strînge nici măcar cît de puțin, poate pentru lipsa de bucate, care nu în puțină măsură a domnit în anul acesta peste poporul nostru. Ci sper, ca poporul după recolta de âstimp binecuvîntată, va fi în stare a-și face oferta sa cu mai multă ușurătate.

Altcum te gratulez reverendisime doamne arhidiacone că te văd în fruntea acestei întreprinderi nobile și-ți poftesc ca ostenelele să-ți fie încununate cu rezultatele cele mai strălucite.

Primește reverendisime doamne de la mine semnele respectului și a onoarei celei mai profunde cu care sînt: Seini 19 august 1865.

Al reverendisimei Domniei voastre

Prea reveritor frate în H<ris>tos George Maniu,
protop<opol> distr<ictului> Seini.

<pe verso f. 2:)>
în 24 aug<ust> 865.
143 Protopopul district<ului> Seini

Reverendisimului domn Toma Șorban.

Arhidiaconul părților orădene a comitatului Satu Marelui cu distinsă
reverire

Ex off<ici>o în Nagy Károly ¹

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 123
orig., f. 1–2.

---

1. Carei

69

1865 octombrie 4, Carei. Circulara lui Toma Șorban din Carei prin care se convoacă pentru data de 9 octombrie 1865 la Carei, o adunare care să ia în discuție situația politică a zilei.

Prea stimate domnule!

Din denumirea noului comite suprem, ni se deschide cărarea a lua parte în viața constituțională a țării de la care și noi, ca locuitori antici și ca credincioși, așteptăm fericirea noastră și constituirea naționalității noastre patriotice.

După dorința mai multor români inteligenți mă aflu îndatorat a te ruga, să ai bunătate pe 9 octombrie dimineața la 10 ore a veni la casa școlară greco catolică din Carei, ca să ne cointelegem despre modul salutării a noului comite suprem și despre pașii care se poftesc la alegerea viitoare a reprezentanților la diera Țării Ungurești prin Maiestatea sa pe ziua a 10-a venitorului decembrie convocată.

Carierea constituțională ne invită spre a ne înțelege cu compatrioții noștri, ca să putem pune baze sigure existenței noastre naționale, la care sîntem chemați prin Majestatea sa.

Pe lângă salutarea cordială sînt: Careiul Mare 4-a octombrie 1865.

Toma Șorban m.p.
Arhidiaconul greco catolic <al> comitatului
Sătmărea

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 124,
formular tipărit, f. 1.

1865 octombrie 5, Seini. Scrisoarea lui George Maniu din Seini către Toma Șorban din Carei, în legătură cu adunarea convocată la Sătmărel în data de 12 octombrie 1865.

169

Reverendisime domn<ule> arhidiacone!

Am fost pe deplin convins că vom fi convocați prin reverendisima domnia voastră la cutareva loc, pentru a ne consulta asupra unor agende bisericești, școlare, filantropice și naționale, după ce bunătatea și grația părintească a Majestății sale ne-au restituit viața constituțională, însă înștiințările ce mi-au venit în zilele mai de aproape, mă asigură despre aceea, că reverendisima domnia voastră v-ați aflat a renunța de la intențiunea de a ne convoca sau a ne chema la cutare loc. Tot acelea înștiințări însă de la mai mulți sosite mă provocă *per omnia* ca eu să convoc pe cîțiva dintre noi în Gidani ¹. Deci deși, eu încă, îmi propusesem să nu mă mai amestec în nimica, nu mă pot sustrage, și dînd loc atîtor dorințe rostite, convocai pe cîțiva dintre frații noștri pe 12 a lun<ii> cur<ente> st.n. 10 ore antemedinale la casa parohială în Gidani la o consfătuire frățească, ținîndă în cauza alegerilor de deputați la Dietă, pe 10 dec<embrie> a.c. convocată, și a gimnaziului proiectat încă în anul 1861 pentru Seini. La care consfătuire cu profundă reverință am onoarea a te chema și invita, și pe reverendisima domnia voastră.

Altcum cu distinsă reverință rămîn
Seini 5 octombrie 1865.

Al reverendisimei Domniei voastre

prea reveritor frate în Hristos

George Maniu, protopopul distric<tului> Seini.

<pe verso f.2:> 169 Protopopul distric<tului> Seini / Reverendisimului Domn / Toma Șorban / Arhidiacon al părților sătmărene a / diecesei Urbei Mari / în Nagy Karoly.

în 10 octom. 865. / La nr. 46 Protoc<olului> arhidiaconal.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 125, orig., f. 1-2.

1. Sătmărel.

71

1865 octombrie 9, Carei. Memoriul românilor din comitatul Satu Mare adresat comitelui suprem George Károlyi, în care aceștia solicită ca pe viitor să fie reprezentați în comitetele comitatense proporțional cu numărul lor.

154

Nagy Méltóságú Fő Ispány Ur!

Ö Cs(ászár) Kir(ályi) Apostoli Királyunk által Nagy Méltóságodnak e Megye Főispányává lett kegyes kinevezését valamint a Megye összes közön-
sége, ugy román ajku lakossága is örömmel üdvözölte, mert ezen körülmény
által amint egy részről az alkotmányosság áldásos jótéteményei minél hama-
rabb részesülhetni, ugy más részről ösmerve Nagy Méltóságodnak a haza
boldogsága s felvirágzása, valamint a Megye érdekeit elmozdító eddig is
nemes tettekbe kimutatott érzületeit egy uj kor hajnalát hiszi hasadni nem-
zeti igényei kielégítésének.

Tudjuk Nagy Mélt(óságú)Ur hogy éles tapintat kell ahhoz, hogy nagy nehéz-
ségeket kell megküzdnie, hogy a jelen válságos körülmények között az elá-
gazó várakozásokat a haza boldogságával összhangzásba lehessen hozni;
tudjuk, hogy ezen várakozások között legkényesebb a nemzeti érdekek kie-
légítése; tápláló reményt találunk azonban Nagy Méltóságod finom tapin-
tata és igazság szeretetében amelynek szövétnekénél a legáldásosabb megelé-
gedettség gyümölcsét véljük is a jövőben élvezhetni.

Ezen éles tapintat és a testvériségi igények iránti igazság szeretete
N(agy) Méltóságodnak ad nekünk is bátorságot az arra felkért megbizot-
taink által következő sérelmeink orvoslását kérni; ugyan is:

1-ör Legfelsőbb meghatározások folytán a Megyei bizottmány ismét
megkezdvén tevékenységét, mi habár elismerjük a Tekintetes bizottmány
jó hajlamait, mégis sajnálattal kell kijelentenünk, hogy annak kiegészítése
a Megye több mint száz ezer román ajku lakosság várakozásának semmi-
képpen sem felel meg; alig lévén képviselve 80 román ajku bizottmány tag
által, míg a Megye a kevéssel több magyar ajku lakosság 520 képviselőt
számlál, mert 600 Megyei bizottmányi tag közül ha a magyar nemzetiség,
a birtokosság és az értelmiség képviselétét tekintetbe vesszük is azon összeg-
ből ha nem fele de legalább is 200 tagnak, román ajkunak kellene lenni.

Továbbá sem a központi megyei bizottmány, sem a hármaz bizottmány-
ban (a románok képviselve) de a lefolyt 1861-ik évi képviselői választásokkor
a szavazat szedő bizottmányokban a románok képviselve nem voltak.

Honfiui tisztelettel vagyunk tehát bátrak Nagy Méltóságod előtt ezen
nehézségeink és sérelmeink orvoslását a jövőre kérni, kérve miszerint magas
állása és hathatós befolyása által a románokat a Megyei bizottmányban, a
központi, az összeiró, valamint a szavazat szedő bizottmányokban azon ke-
rületekben ahol románok laknak kellőleg és az igazságosság elve szerint román-
ok által képviselteni elrendelni méltóztassék, valamint:

2-or A bekövetkezhető Megyei tisztai kar szervezésekor, románok által
lakott területekben, a román nyelvet tökéletesen értő egyéneket kinevezni
méltóztassék, tekintettel lévén a megyebeli kellő képzettséggel bíró román
származásukra.

Sérelmeink orvoslását várva mély tisztelettel vagyunk Nagy Károlyban
october 9-én 1865.

Nagy Méltóságodnak legalázatosabb szolgálai:

Sorbán Tamás főesperes; Papp György Érmelléki g.k. alesperes; Ka-
toka Vazul Barlafalva g.k. lelkész; Moldovanu János Veresmarti g.k. lelkész;
Vankai Vank Vazul Porteleki g.k. lelkész; Keresztessy Demeter, Dengelegi
g.k. lelkész; Szilágy György, Gyöngyi g.k. lelkész, Sinkai Demeter, Borhid

g.k. lelkész ; Erdély György Töke-Terebesi g.k. lelkész ; Papp György román lelkész, Fabian Gergely, Zsadányi lelkész ; Fabian Cosztan birtokos, Rezey Abrahám, Piskárkosi lelkész ; Szabó Ignác, Cs(enger) Bagosi g.k. lelkész ; Farkas János, Esztröi gr. cat. lelkész ; Popa Demeter, III évi jogász ; Marchisiu György, Reszegei g.k. lelkész ; Talpasy Gergely, Ér-Körvélyesi g.k. lelkész ; Dalyai István, Szaniszlói gr. cath. lelkész ; Barbul Czirják, Lippoi lelkész és Szamosközi alesperes ; Szeremy János, Madarászi g.c. lelkész és Erdödi alesperes ; Ferentiu Sándor ügyvéd jelölt ; Juhász György, K(is) Majtényi g.c. lelkész ; Thoma János, Kirilla György.

⟨Pe verso:⟩

Nagy Méltóságú Nagy Károlyi Graf Károlyi György Szathmár Megye főispány Urhoz intézett legalázatosabb kérelme a bentirtaknak.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, in v. nr. 20 180, orig., f. 1-3.

⟨T r a d u c e r e :⟩

Preailustre domnule comite suprem !

Numirea preailustrității voastre în funcția de comite suprem al acestui comitat, prin milostivirea cesaro-crăiască a regelui nostru apostolic, așa cum întreaga comunitate a comitatului, așa și locuitorii români au salutat-o cu bucurie, deoarece prin această împrejurare, pe de o parte speră să beneficieze cât mai repede de binecuvântatele binefaceri ale constituționalismului, iar pe de altă parte, cunoscând simțămintele preailustrității voastre arătate și pînă acuma prin fapte nobile în privința fericirii și înfloririi patriei, ca și a intereselor comitatului, crede că se vor ivi zorii unei noi epoci în ceea ce privește satisfacerea pretențiilor naționale.

Știm preailustre domnule, că trebuie un tact deosebit, că trebuie să vă confrunțați cu mari greutăți pentru ca în împrejurările critice să poată fi aduse la unison diversele așteptări și fericirea patriei; știm că dintre aceste așteptări cea mai delicată este aceea privind satisfacerea intereselor naționale; găsim însă o speranță alimentată de tactul fin și dragostea de adevăr a preailustrității voastre, care are drept forță faptul că scotim să gustăm și pe viitor din fructul celei mai binecuvântate satisfacții.

Acest tact deosebit și dragostea de adevăr a preailustrității voastre, în privința pretențiilor de frățietate, ne dă și nouă curajul de a cere prin confidenții noștri rezolvarea următoarelor neajunsuri și anume:

1. Comitetul comitatens, reîncepîndu-și din nou activitatea în urma unor hotărîri supreme, deși noi recunoaștem bunele intenții ale onoratului comitet, totuși cu regret trebuie să declarăm că modul de completare a acestuia nu corespunde în niciun fel așteptării celor peste o sută de mii de locuitori români din comitat, aceștia fiind reprezentați doar de 80 de membri în comitet, timp în care cu puțin mai numeroșii locuitori maghiari ai comitatului numără 520 de deputați, deoarece dintre cei 600 de membri ai comi-

tetului, chiar dacă luăm în considerare modul de reprezentare a naționalității, maghiare, a moșierimii și intelectualității, din acel total, dacă nu jumătate cel puțin 200 de membri ar trebui să fie români.

Mai departe, nici în comitetul central comitatens, nici în comitetul de trei, ba nici chiar în comisile de colectare a voturilor de la alegerile de deputați din anul 1861, românii nu au fost reprezentanți.

Cu stimă patriotică îndrăznim deci a cere preailustrității voastre să ne rezolvați aceste greutăți și neajunsuri și, avînd în vedere înalta funcție și influența puternică pe care o aveți, să binevoiți a dispune, ca în acele circumscipții în care locuiesc români, aceștia să fie reprezentați în comitetul comitatens cel central, cel de conscripție, ca și în comisile de colectare a voturilor în mod corespunzător și potrivit principiului dreptății, precum și:

2. La următoarea organizare a aparatului funcționaresc comitatens, în teritoriile locuite de români, să binevoiți a numi persoane care să priceapă la perfecție limba română și să aveți în vedere necesitățile acestui comitat în privința unor români cu aptitudini.

În speranța rezolvării neajunsurilor noastre, cu deosebită stimă sintem,
Carei, la 9 octombrie 1865

cei mai umili servi ai preailustrității voastre:

Toma Șorban, arhidiacon; Gheorghe Pop viceprotopop gr. cat. al Eriului; Vasile Catoca, preot gr. cat. în Borlești; Ioan Moldovan, preot gr. cat. în Roșiori; Vasile Vancai Vanc, preot gr. cat. în Portița; Dumitru Cheresteșiu, preot gr. cat. în Dindești; Gheorghe Silaghi, preot gr. cat. în Giungi; Dumitru Șincai, preot gr. cat. în Valea Vinului; Gheorghe Erdei, preot gr. cat. în Terebești; Gheorghe Pop, preot român; Grigore Fabian, preot în Sătmărel; Costan Fabian moșier; Avram Rezei, preot în Pișcari; Ignațiu Sabo, preot gr. cat. în Boghiș; Ioan Farcaș, preot gr. cat. în Istrău; Dumitru Popa, jurist în anul III; George Marchiș, preot gr. cat. în Resighea; Grigore Talpoș, preot gr. cat. în Curtuiușeni, Stefan Dalyay, preot gr. cat. în Sanislău; Ciriac Barbul, preot în Lipău și viceprotopop de Someș; Ioan Seremi, preot gr. cat. în Mădăras și viceprotopop al Arduului; Alexandru Ferentiu, avocat candidat; Gheorghe Juhas, preot gr. cat. în Moftinu Mic; Ioan Toma, Gheorghe Chirilă.

<Pe verso:>

Cea mai umilă cerere a celor înăuntru semnați, adresată preailustrului domn, contele Károlyi George din Careii-Mari, comitele suprem al comitatului Satu Mare.

72

1866 ianuarie 2, Pesta .Scrisoarea lui Iosif Vulcan către Toma Șorban, arhidiacon al părților sătmărene, în legătură cu răspîndirea unor publicații editate de el, în mijlocul populației românești sătmărene.

Reverendisimule domnule!

Ca la un zelos părtinitor al literaturii române, îmi iau libertatea a-ți trimite zece calendare umoristice¹ și zece „Columbe“², cu aceea rugare, ca împărțindu-le să binevoiești a-mi trimite prețul lor.

Totodată mai îndrăznesc a te ruga să binevoiești a cîștiga cîțiva prenumeranți pentru foile mele. Cu exemplare complete mai pot servi „Familia“, costă pe 1/2 an patru fl. Iar „Umoristul“³ 3 fl.

Cu tot respectul al r(everen)d(i)s(imei) tale.

stimator: Iosif Vulcan.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 127, orig., f. 1.

---

1. „Calendarul umoristului“ pe anul 1865, a apărut în două ediții, epuizate într-un timp foarte scurt. cf. Iosif Vulcan, *Publicistica*, Editura Facla, Timișoara, 1983, p. 25.

2. Este vorba de traducerea în românește a lui Iosif Vulcan după romanul lui Al. Dumas, *La Colombe*, apărută la Budapesta în anul 1865. cf. Andrei Radu, *Cultura franceză la românii din Transilvania pînă la unire*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p. 134, Iosif Vulcan, *Publicistica...*, p. 89.

3. „Umoristul“, revista satirică editată de G. Ardeleanu și Iosif Vulcan, între anii 1863—1866, cf. *Dictionarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, Editura Academiei, R.S.R. București, 1979, p. 870—871.

73

1866 ianuarie 25, Pesta. Scrisoarea adresată lui Toma Șorban, arhidiaconul din Carei, prin care studenții români de la Budapesta solicită sprijin material.

Reverendissime domnule!

Tinerimea română de la universtiata din Pesta, conțind pe mărinimitatea o(noratului) public român, care atît de călduros i-a îmbrățișat în anul trecut asemenea întreprindere, dă și în anul acesta un bal împreunat cu concert pentru ajutorarea celor mai lipsiți din sinul său.

Drept aceea, comitetul ales de tinerime pentru acest scop, are onoarea a te invita la balul și concertul amintit, ce se va ține în 5 februarie st.n., și cunoscîndu-ți totodată zelul neobosit pentru cauza de interes comun, și dorirea-ți nestînsă pentru înaintarea creșterii și culturii tinerimii române: te roagă cu tot respectul, în numele sfințeniei scopului întreprins, să binevoiești a împărți biletele aici închise după adrese și titlu; iară cele nesuplinite să aibi bunătatea a le întregi pentru respectivii domni, care-ți va fi cu plăcere a-i invita în numele comitetului; în urmă a trimite liste de contribuțiune, ce vei avea bunătatea a deschide, cu banii adunați cu tot, despre care se va face socoată publică în foile române de aici, sub — adresa: Mihail Besanu, avocat (Harminczad utcza, 3 sz(ăm)).

Binevoiește r(everen)dissime d(omnu)le, a primi exprimarea sentimentelor sincere și a considerațiunii înalte, cu care avem onoare a fi

Ai r(everen)dissimului domn
Pesta, 25 ian. 1866

umiliți servi:
Ioan Poruțiu, jurist ca notar

Besanu, preș(edinte).

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învrățămintul confesional românesc sătmărean,
inv. nr. 20 133, orig., f. 1–2.

74

1866 februarie 26/martie 10, Arad. Scrisoarea Direcțiunii Asociației române pentru cultura poporului român din Arad către Toma Șorban, arhidiaconul părților sătmărene, în legătură cu ținerea adunărilor generale ale asociației și în alte părți decit Aradul.

120/866

Prea onorate Domnule!

La epistola prea onoratei Domniei voastre d(in) d(a)tul 13 febr(uarie) 866 Nr. 21 în care declarați, cum că de nu va ține Asociația adunările sale generale și în alte cetăți afară de Arad, adică de nu va fi mișcătoare, nici P.O. Domnia voastră, nici alți domni nu veți mai fi membrii Asociației, nici veți contribui la fondul aceleia.

Direcțiunea Asociației din ședința-i ținută în 26 februarie/10 martie a.c. are onoarea a-ți răspunde cum că lucrul acela nu stă în puterea nici în voința nemediată a Asociației, însă fiindcă și dinsa e convinsă de foloasele ce ar izvorî dintr-aceea în privința consolidării Asociației, n-au întrelăsat din parte-și a intra printre mediile recerute de a putea înfăptui pe căile sale, ca Asociația să-și poată ține adunările sale generale și aiurea, ce dorim cu toții.

De altă parte tocmai de n-ar succede precum voim, încă nu e motiv îndestulător ca membrii obligați pe triemul² acesta care cesie³ cu finitul lunii aprilie, a.c. să nu-și îndeplinească obligațiile sale.

Arad, februarie 26/martie 10. Direcțiunea Asociației române pentru cultura poporului român¹.

Lazăr Ionescu, prezide substituit.
Dionisie Pășcuțiu,
not(arul) dir(ecțiunii).

<pe verso:>

P.O.D. Thoma Șorban V.AD. în Satu Mare 120. De la Direcțiunea Asociației rom. de Arad/Prea Onoratei Domniei sale/Domnului/Toma Șorban/Archidiacon gr. cat. în părțile Satumarelui/Nagy Károly. sus: în 31 martie 866/ La Nr. 31 Prot. Archidiaconal

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 132, orig., f. 1–2.

1. Denumirea exactă: „Asociațiunea națională în Arad pentru cultura și conversarea poporului român“, înființată în 1862 și a funcționat pînă în anul 1918. Scopul principal al

societății a fost „înaintarea literaturii române și a culturii sociale prin citire și conversare”. cf. V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, Editura Științifică, București, 1968, p. 48–58.

2. Trimestru

3. Încetează

75

1866 iulie 25, *Simleul-Silvaniei*. Scrisoarea avocatului Ioan Maniu către protopopul districtului Carei, în care solicită date privind anii de școală pe care i-a urmat unchiul său, Simion Bărnuțiu, la Gimnaziul romano-catolic din Carei.

Reverendissime domnule!

Spre întregirea biografiei repausatului meu unchi S. Bărnuțiu¹, avînd lipsă și de datele din tinereție să mă rog să aveți bunătate a cerca în protocoalele Gimnaziului R. Cath. din Careiul Mare /N. Károly/ că în care an a studiat acolo, cînd a început și cînd a absolvit și cu ce progres? atît spre orientarea în cercarea dumneavoastră vă pot spune după cum am auzit de la părinții mei, că dînsul absolvind școlile normale în Simleu în timp de 3 ani, spre frecventarea gimnaziului a mers în Carei unde a învățat 5 ani, după acest conclud și după anul nașterii, care e 1808, intrarea dînsului în Gimnaziul de Carei ar fi a se cerca în 1819/1820, și ieșirea de acolo în 1825/1826.

Pentru că biografia repausatului va fi a se alătura lîngă opul său „Dreptul public al Românilor”², care acum e sub tipar, mă rog umilit că dacă e cu putință să-mi trimiteți cît mai curînd datele amintite.

Simleu-Silvaniei iulie 25, 1866

Al reverend<issimului> Domniei voastre

adictu Dr. I. Maniu, asesor.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20134, orig., f. 1.

---

1. Simion Bărnuțiu (1808–1864), eminent revoluționar și cărturar patriot. A urmat în perioada anilor 1819–1825 liceul piarist din Carei, jud. Satu Mare, cf. C. Bogdan Duică, *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, București, 1924, p. 9–16.

2. A apărut la Iași în anul 1867.

76

1867 mai 13, *Satu Mare*. Articolul lui Petru Bran, publicat în „Sionul Românesc”, despre problemele politice grave în care se zbăteau românii transilvăneni, cerînd redactarea unui memoriu de protest în această privință.

Un act demonstrator de o grijă adevărat păstorală.

Valurile politice și schimbările guvernamentale, după cum ne arată experiența, niciodată n-au lăsat neclătinată naia¹ mîntuirii, biserica lui Cristos; ci totdeauna s-au silit a exercita presiune și incurgere mai mult

sau mai puțin dăunătoare instituțiilor ei. Catastrofele acestea însă, câte s-au ivit pînă acum, toate le-a învins, și sintem tari în credință cum că și cele ce se vor ivi de aici înainte încă le va învinge, pentru că „asupra bisericii lui Cristos nici porțile iadului încă nu vor triumfa“.

Acum cu strămutările politice mai recente din nou se văd a se înălța nori fatali pe cerul sfintei biserici, care mai cu seamă se par a ne amenința biserica noastră română, limba și instituțiile ei. Intențiile guvernului în această privință ne sînt tuturor mai cunoscute, decît să fie de lipsă aici a se aminti. Deci nu ating intențiunea de a forma din biserica noastră constituțională o biserică servilă de stat, pentru că mă îngrozesc de urmările ei, care ar fi: relaxarea, surparea încrederii împrumutate dintre preoțime și poporul griji și conducerii sale încredințat. Aceasta ar fi începutul dezolării, aluatul demoralizării; căci preotul de stat mai mult n-ar fi „părinte“ înaintea credincioșilor săi, ci oficial!

Nu amintesc cîte daune s-ar cășuna bisericii noastre, care atît de strîns, e legată cu națiunea, intenționata uniune a Ardealului cu Ungaria ci numai la o împrejurare mă restring, la limbă. În meritul acesta agitățile unor maghiari necumpătați trec departe peste postulatele dreptului atît natural cît și pozitiv, peste graiul conștiinței, peste marginile înțelepciunii. Și aceste agitări, care pînă acum erau ascuse sub spuză, încep a ieși în public, a se lăți pe calea jurnalistică maghiară. Pe arhierii noștri atît de devotați pentru binele și mîntuirea credincioșilor săi, pe deputații noștri cu simț național necorrupt, pe naționaliștii noștri cei mai meritați, îi descriu în dietă, în adunări și cluburi, numai pentru că nu se fac cu trup și suflet cu tot maghiari; tot din această cauză le dau epitetul de patrioți răi, ca și cînd datorile și drepturile de patriot ar fi în contrast cu cele de naționalist!

În „Magyar usjág“² n(umă)ruu(1) 19 din 24 aprilie a.c. apăru un articol de la un anonim din Satu-Mare, în care se afirma: cum că aici nu este nici un român; cum că în mine se află înșelați, deoarece nu sînt maghiar, precum au fost crezut ei; ba în că învăț limba română în gimnaziu, și fanatizînd pe studenții români, îi aduc acolo, ca să-și denege naționalitatea maghiară (!); că în biserică folosesc limba română, și se miră, cum de nu se răscoală încontra-mi poporul? că visez despre o Dacoromânie, dar nu mă vor lăsa, ca să împărțesc teritoriul coroanei s(fintului) Ștefan și să misitic s(finta) constituțiune etc.... La articolul acesta am trimis eu răspuns tot la același jurnal, dar pe semne nu-l vor da la lumină. Articolul menționat vi-l acclud sub ./ . copiat din „Magyar ujság“.

Ce se ține de invinuirile din acesta, îndreptate în contra mea, acelea prea ușor le a-și putea trece cu vederea, cu atît mai virtos, că „în ultima analiză“ nu sînt altceva, decît niște testimonii fide demne, ca de la contrari, despre acuratețea, cu care mă nevoiesc a-mi împlini oficiul ca paroh și profesor român. Dar ce se ține de seducerea opiniunii publice în privința limbii și a naționalității române, de negarea existenței lor, de contopirea elementului român în cel maghiar, de asmuțirea și revoltarea unei națiuni în contra celeilalte, de introducerea limbii maghiare cu hapca la vetrele și altarele noastre, de strămutarea instituțiilor și sugrumarea constituțiunii bisericii noastre române, autonome, acestea vădesc o intenție răutăcioasă de supra-mație, de apăsare încă și în treburile religiei, în lucrurile conștiinței. Acestea

sint niște scintei, niște bombe aruncate cu multă nepăsare asupra edificiului păcii, în care cu atîta sinceritate am fi dorit a încape și a pauza dimpreună cu frații maghiari! Și cînd unele ca acestea se svîtură în cel mai liberal jurnal „Magyar ujság”, ce vom avea să așteptăm de la celelalte, și ce vom putea aștepta încă mai tirziu, după ce vom străbate agitățile acestea preacalculate și la plasele mai de jos ale poporului? La aceste și despre aceste răspundă agitatorii.

Eu în contra agitărilor de felul acesta și în contra urmărilor lor funeste nu aflu în împrejurările de față cînd nici sinod, nici congresul național sau altă adunare, care ar avea chemarea a ne lecuî durerile și a ne alina îngrijorările, nu-i în prospect a se ținea, zic, nu aflu mai folositor remediu și mai puternică apărare, decît ce prea sfinția voastră dimpreună cu excelențele și ilustrațiile sale domnii mitropoliți și episcopi români gr. cat. și gr. orientali să vă îndurați a sușterne un protest colectiv la în<altul> minister de interne și cel de culte, și pînă cînd ar avea ocazia națiunea întregă a-și manifesta gravaminele și formula durerile juste: ca să iee inițiativa în contra acestor agitări, care lăsate de sine în scurt pot să provoace un măcel înfricoșat, un război intern și încă dublu, politic și religionar; intonînd, ca să ne respecte și să dispună a nu se respecta dreptul nostru cel mai sfînt de limbă și naționalitate în înțelesul înaltelor principii de dreptate, egalitate și frățietate; iar de instituțiunile noastre bisericești și religionare să nu se atingă nici pe departe cu intenții și mini profane, ca nu cumva să pățească ca și Ozea, care a atîns sicriul legii cu necuvința; apoi legea de presă să o aplice la toate cazurile și corespondențele, ce au de scop a conturba buna înțelegere dintre conlocuitori și pacea dintre frați; și în fine să declare și arate, cum că constituția și în<altul> minister r<egal> unguresc sint instituții comune, patriotice, iar nu monopoluri maghiare, precum cred unii, care nu știu, nici nu văd mai încolo, decît pînă la „magyar ministerium, magyar alkotmány, magyar világ”³.

Cu deosebită venerație și sărutarea s<fintei> drepte rămîînd, în Satu Mare, 13 mai 1867, al prea Sfinției voastre umilit în Cristos fiu

Petru Bran m.p., protopop.

* Obiectul scrisorii de sus meriță cea mai delicată îngrijire a bărbăților națiunii. Altcum vom reveni și noi asupra rădăcinii rețelor, care amenință în acele ținuturi biserica și pentru că românismul pînă acum mare parte în biserica sa și-a găsit scăparea și națiunea română. Red< acția >

„Sionul Românesc”, An III, nr. 11 din 1 iunie 1867.

1. Navă, arcă cf. A. T. Laurianu și I. C. Massim, *Glossariu*, București, 1871, p. 402.
2. „Jurnalul maghiar”
3. Ministerul ungar, constituția ungară, lumea maghiară.

77

1868 iulie „în comitatul Satu Mare”. Protestul românilor din comitatul Satu Mare împotriva instituirii dualismului austro-ungar, redactat în spiritul ideilor Pronunciamentului de la Blaj, exprimîndu-se adeziunea totală față de acest act programatic.

Pronunțiament:

considerînd nemulțumirea generală, considerînd pericolul prea înverdat, în care ajunse națiunea română, limba și confesiunile ei, prin starea prezentă a lucrurilor și nemulțumirea provenitoare de aci, considerînd decît punîndu-se în viață principiile de egalitate, atît naționale cît și confesionale;

din datorința către patria și națiunea noastră, care sînt aruncate pe marginea unui abis și nu se pot mîntui decît prin mulțumirea justelor pretențiuni ale națiunii noastre, care face majoritatea precumpănitoare a locuitorilor Tran(silva)niei, declarăm, a sta neclătiți pe lingă principiile și pretențiunile proclamate sărbătorește de națiunea română în adunarea generală și legală de la 3/15 mai 1848;

iar în specie:

I. Ne pronunțăm pentru *autonomia Transilvaniei* pe baza dipl(omei) leopoldine și a sanct(iunii) pragmatice, cu atît mai virtos, că și autonomia țărilor croato-slovace e recunoscută; deși relațiunea acelora către Ungaria a fost cu totul diferită de a Tran(silva)niei.

II. Ne pronunțăm pentru *reactivarea articlilor de lege aduși în dieta de la Sibiu 1863/4* prin ambii factori competenți ai legislațiunei, sancționați de maj(estate), publicați și puși în viață, *prin care articli națiunea română s-a inarticulat* ca națiune regnicolară, limba și confesiunile ei s-au garantat.

III. Ne pronunțăm pentru *redeschiderea dietei tra(nsilva)ne* pe baza unei adevărate *reprezentațiuni populare*, după drept și cuvîntă, în sensul votului dat de minoritatea rom(ânească) la dieta feudală din Cluj, a(nul) 1865. *Că noi dieta pestană nu o putem considera îndreptățită a face legi valide pentru Tra(nsilva)nia, nici pentru transilvănenii, ce poate vor fi șezînd într-însa de reprezentanții legali ai țării noastre.*

Fiindcă între împrejurările prezente, *nu ne-a rămas alt teren pentru a cîștiga încuviințarea și valoarea convișiunilor noastre politice, ne restrîngem la descoperirea lor pe calea publicității*, ca cel puțin (în) ăst mod să ne plinim datorința de cetățeni, năzuind tot una dată și a face un serviciu regimului prin descoperirea francă a nemulțumirilor provenitoare din purcederea din-sului întru afacerile Tran(silva)niei.

Blaj, 2/15 1868.

(Urmează subscrierile, care credem că sînt pînă acum bine cunoscute celor ce se cuvine să le știe).

Fiind pronunțiamentul din 15 mai a.c. al românilor adunați pe „cîmpul libertății“ la Blaj sincera manifestare a celor mai drepte, juste și legale oftări ale națiunii române de sub sceptrul austriac, subscrișii, ca fii adevărați ai națiunii române, ne ținem de o sfîntă datorință a ne alătura pe lingă acel pronunțiament, ceea ce prin aceasta în fața lumii și declarăm.

Dat în comitatul Satu Mare, în luna lui cuptor 1868.

Ciriac Barbul m.p., protop(op); George Maniu m.p., protopop; Vasile Fabian m.p.; Ioan Moldovan m.p., preot; Ioan Seremi m.p., protopop; George Leucție m.p., paroh de Tătărăști; Gregoriu Fabian m.p., paroh

de Zsodán¹; Vasile Catoca m.p., protopop; George Marehiș m.p., preot; George Papp m.p. învățător; George Fașiu m.p. preot; Augustin Pelle m.p., preot; Emanoil Pelle m.p., preot; Sigismund Catoca m.p.; Alexandru Catoca m.p.; Ioan de Nyéki m.p., preot; Petru Nistor m.p., notar; Ioan Rezei m.p., preot; Ioan Barna m.p., notar; Vasile Iluțiu m.p., învățător; Demetriu Pop m.p., proprietar; Ioan Secuiu jun<ior> m.p., preot; Alex<andru> Ferentiu m.p., avocat; Petru Bran m.p., protop<op>; Georg<e> Silaghi m.p., par<oh> gr. cat. de Giurgiu².

„Federațiunea“, nr. 134 din 12/24 septembrie 1868, p. 527.

1. Sătmărel.

2. Giungi.

78

1868 august 2, Birsău de Jos. Protestul românilor din zona Codru (ju-dețul Satu Mare) împotriva instituirii dualismului austro-ungar, redactat în spiritul ideilor Pronunciamentului de Blaj, exprimându-se azeziunea totală față de acest act programatic.

Pronunciament:

considerind nemulțumirea generală, considerind pericolul prea învederat, în care ajunse națiunea română, limba și confesiunile ei, prin starea prezentă a lucrurilor și nemulțumirea provenitoare de aci, considerind, decit punindu-se în viață principiile de egalitate, atât naționale cât și confesionale;

din datorința către patria și națiunea noastră, care sînt aruncate pe marginea unui abis și nu se pot mîntui decit prin mulțumirea justelor pretențiuni ale națiunii noastre, care face majoritatea precumpănitoare a locuitorilor Tra<nsilva>niei, declarăm a sta neclățiți pe lângă principiile și pretențiunile proclamate sărbătorește de națiunea română în adunarea generală și legală de la 3/15 mai 1848;

iar în specie:

I. Ne pronunțăm pentru *autonomia Transilvaniei* pe baza dipl<omei> leopoldine și a sanc<țiunii> pragmatice, cu atât mai virtos, că și autonomia țărilor croato-slovacice e recunoscută; deși relațiunea a celorla către Ungaria a fost cu totul diferită de a Tran<silva>niei.

II. Ne pronunțăm pentru *reactivarea articlilor de lege, aduși în dieta de la Sibiu 1863/4* prin ambii factori competenți ai legislațiunei, sancționați de maj<estate>, publicați și puși în viață, *prin care articli națiunea română s-a inarticulat* ca națiune regnicolară, limba și confesiunile ei s-au garantat.

III. Ne pronunțăm pentru *redeschiderea dietei tran<silva>ne* pe baza unei adevărate *reprezentațiuni populare*, după drept și cuvîntă, în sensul votului dat de minoritatea rom<ânească> la dieta feudală din Cluj, a<nul> 1865. *Că noi dieta pestană nu o putem considera îndreptățită a face legi valide pentru Tra<nsilva>nia, nici pe transilvănenii, ce poate vor fi șezînd într-însa, de reprezentanții legali ai țării noastre.*

Fiindcă între împrejurările prezente, nu ne-a rămas alt teren pentru a câștiga încuviințarea și valoarea convicțiunilor noastre politice, ne restrângem la descoperirea lor pe calea publicității, ca cel puțin <in> ăst mod să ne plinim datorința de cetățeni, năzuind tot una dată și a face un serviciu regimului prin descoperirea francă a nemulțumirilor provenitoare din purcederea din-sului intru afacerile Tran<silva>niei.

Blaj, 2/15 1868.

(Urmează subscrierile, care credem că sînt pînă acum bine cunsocute celor ce se cuvine să le știe).

Luînd în considerațiune, că națiunea română precum în 1848, așa și acum e pentru pacea comună și egala îndreptățire a tuturor națiunilor din imperiu;

luînd în considerațiune, că baza ajungerii acestui scop prea <i>nalt este depusă în deciziunile națiunii române, aduse de congresul național, întrunit în Blaj la 3/15 mai 1848 și că națiunea română se simte strins obligată prin jurămîntul ce l-a depus „pe cîmpul libertății“ de la Blaj;

luînd în considerațiune, că principiile și deciziunile din chestiune ale națiunii române le vedem reînnoite în Pronunciamentul de la 3/15 a.c. al inteligenței române din Blaj;

subscrișii ne declarăm și ne alăturăm pe lingă acest Pronunciament primindu-l de la nostru.

Bîrsău de Jos, în 2 august 1868.

A. Buda, avocat, m.p.; Gregoriu Papp m.p.; Alexandru Papp m.p.; Nichifor Ossian m.p.; Alexe Varna m.p.; Andrei Cosma m.p.; Ioan Vasváry m.p.; Ioan Papiu m.p.; Leon Maior m.p.; Teodor Lengel m.p.; Vasile Chudan m.p.; Ioan Simon m.p.; Ioan Pop m.p.; Laurențiu Caba m.p.; Ștefan Bogdan m.p.; Alexandru Costea m.p.; Daniel Vultur m.p.; Ioan Bran m.p.; Simeon Toma m.p.; Ioan Pop Viteazu m.p.; Ignațiu Cîmpeanu m.p.; Ioan Barbul m.p.; Ștefan Marchiș m.p.; Demetriu Cupșa m.p.; Ștefan Szabo m.p.; Gavril Barbul m.p.; George Pap m.p.; Mihai Pap m.p.; Patru Pap m.p.

„Federațiunea“, anul I (1868), nr. 133 din 10/22 septembrie, p. 523.

79

1868 august 5, <Bîrsău de Jos>. Adresa de adeziune a intelectualilor români din zona Codru (județul Satu Mare) la Pronunciamentul de la Blaj și la poziția susținută de deputații români în parlamentul de la Pesta. Cu această ocazie s-a discutat și problema contribuțiilor bănești pentru ridicarea unui monument dedicat lui Simion Bărnuțiu.

De sub codrul Sălajului, 5 august 1868.

Aici ./, alăturat se trimite declarațiunea inteligenței române ¹, coadunată într-o conferință la Berseul de Jos în a 2-a august a.c., cu ocaziunea sfințirii bisericii gr. cat. de acolo.

Inteligența din părțile de sub codrul Sălajului abia a fost reprezentată cu doi membri la conferința ce s-a ținut de curînd în Supurul de Jos; cu atîta a fost dar mai binevenită ocaziunea susaminită, unde fiește carele-și văzu realizată dorința de a putea conveni și a se consulta cu mai mulți asupra

intereselor națiunii, a rumpe tăcerea și a-și deschide graiul său în public, spre apărarea dreptelor ei pretențiuni, a-și manifesta în public, fără temere, consentirea sa cu faptele anteluptătorilor săi și a-i încuraja cu sprijinirea morală spre continuarea luptei sussepute, căci cauza e dreaptă, pretențiunile apărute de dinșii sînt legale și realizarea aceloră poate fi citva timp împiedicată, dar pierdută niciodată.

Astfel începîndu-se dezbaterile într-o consultare serioasă, după gătitura și suscrierea declarațiunei alăturate, s-a decis a se exprima, pe cale de jurnal, domnului deputat Elia Măcelariu², sentimentul și viua recunoștință a inteligenței de față, pentru energiosul pas făcut în casa deputaților față cu procedura începută în contra redactorului „Gazetei Transilvaniei” și a mai multor bărbați distinși ai națiunii noastre.

În legătură cu aceasta, cu părere de rău și adîncă durere conațională s-a luat spre cunoștință și cea împrejurare, cum că d(omnu)l Alexandru Roman³, deputat dietal și redactor al jurnalului „Federațiunea”, prin o decizie dietală, lipsit de imunitatea sa de deputat, are de a aștepta judecata tribunalului pentru dreapta și legala apărare a cauzei naționale, în urma căreia s-a decis a se încunoștința în public mult stimatului domn deputat și redactor, că cauza d(omniei) sale *este și va fi totdeauna și a noastră*.

S-a respicat mai încolo dorința de a vedea jurnalul „Federațiunea” apărînd în toate zilele, ca pe un organ care, pe cit în privința limbajului, pe atît în privința ținutei politice curat naționale, se vede a fi menit spre a forma o epocă nouă în jurnalistica noastră, după ce însă din relațiunea unui membru bine informat inteligența s-a convins că trecerea „Federațiunii” de ziar cotidian după împrejurările de față nu se poate spera, s-a mărginit aceeași inteligență a-și manifesta salutarea principiilor susținute și apărute prin laudatul jurnal și fermul propus de a conlucra în viitor spre prosperarea și lățirea aceluia, declarîndu-l totodată de organ al său.

În fine, membrii de față, după depunerea tributului pentru luptătorii de acum ai națiunii, nu și-au putut uita de pie memoria a anteluptătorilor adormiți, făcînd, înainte de a se despărți, contribuiri pentru monumentru nemuritorului Simion Bărnuțiu, în urma căreia suma incursă în 35 fl. v.a s-a decis a se trimite colectantului primar⁴ la Șimleu, exprimîndu-se totodată cea dorință, ca sumele incurse pînă acum spre acest scop să se folosească numai spre acest scop și cum că acele sume, care poate și astăzi sînt în mîinile unor colectanți provinciali, să se străpună cît de curînd la locul respectiv, unde să păstreze pînă ce prin mijlocirea contribuitorilor neîntrerupte vor crește la cătimea recerută.

„Federațiunea” nr. 113/1868, p. 446.

1. Este vorba despre Declarația din 2 august 1868 (vezi documentul nr. 78).

2. Ilie Măcelariu (1828–1891) fruntaș al mișcării naționale românești din Transilvania, participant activ la anul revoluționar 1848, deputat în dieta românească de la Sibiu (1863–1864), deputat în Parlamentul de la Pesta (1867) iar în anul 1868 convoacă și conduce conferința națională a P.N.R. de la Miercurea Sibiuului cf. I. Mureșanu, *op. cit.*, p. 246–247

3. Alexandru Roman (1826–1897) militant de seamă pentru emanciparea națională și culturală a românilor din părțile vestice ale Transilvaniei. Din anul 1865 a fost deputat în Parlamentul de la Pesta, unde s-a făcut remarcant prin consecvența și intransigența cu care a apărut idealurile naționale și politice ale românilor transilvăneni. În 1866 a fost ales membru

al Academiei Române. cf. V. Vartolomei, *op. cit.*, p. 71–78 și G. Neamțu, *Alexandru Roman*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, *passim*.

4. A. Barbuloș (1834–1914), fruntaș al mișcării naționale și culturale românești din părțile nord-vestice ale Transilvaniei. A luat parte la toate manifestările politice și culturale ale românilor transilvăneni din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, cf. C. Diaconovici, *Enciclopedia Română*, tcmul I, Sibiu, 1898, p. 396 și I. Ardeleanu Senior, *op. cit.*, p. 54–66.

80

1868 septembrie 28, Oradea. Circulara episcopului Iosif Pop Silaghi către preoții din dieceza Oradiei, în care îi avertizează să nu urmeze exemplul preoților sătmăreni, care au aderat la Pronunciamentul de la Blaj.

726.

Iubiți în Cristos frați și fii!

Citind în „Federațiunea” n(umă)r(ul) 134 din 24 septembrie cum că mai mulți preoți din Comitatul Satu Mare lui s-au alăturat la Pronunciamentul de la Blasiu peste toată așteptarea noastră, pentru că spuneam despre clerul nostru cult, cum că avînd principii sănătoase se va afla și în situațiunea prezentă, ce nu numai să nu se compromită pe sine și diecesa, ci să și merite recunoștința pentru purtarea sa solidă și gravitatea corespunzătoare chemării sale preotești și datorinței sale cetățenești cu care totdeauna debue¹ să strălucească înaintea poporului din simțul responsabilității² cu care sint însărcinat precum înaintea tronului și a ocîrmuirii, de a păstra clerul cu respect către voia împăratului, către legile prin (in)coronatul rege sancționate și cu jurămîntu regesc întărite, precum și în fidelitate patriotică de la care virtute depinde soarta noastră pămîntească, sint silit a vă descoperi cum că faptul preoților noștri din Satu Mare în privința treburilor ardeleni nu se poate aproba, pentru că excitează în compatrioții noștri suspiciune de nepatriotism, și așa neîncrederea lor către noi, după care nu putem spera acea legătură a dragostei care e de lipsă ca împreună cu ei să trăim o viață pașnică și liniștită, și în toate timpurile vîforcase să păstrăm credința împrumutată, spre apărare, cu care virtute pînă acum am înconjurat multe rele și am mintuit pe poporul nostru de calamități și pierzare. Înalțul împărat silit prin împrejurări după ce a făcut multe probe spre consolidarea imperiului s-a hotărît la organizarea prezentă legală a imperiului. Voia împăratului totdeauna a fost și voia credincioșilor lui supuși români și aceasta debue să fie totdeauna expresiunea caracterului român.

Împăratul a jurat pe legea uniunii Transilvaniei cu Ungaria, așa dară toate agitațiile în contra ei sint zadarnice; pentru că unirea Transilvaniei cu Ungaria ca aceea să nu aibă legislațiune proprie, ci comună cu Ungaria și să fie ocîrmuită de minister central, este o concesione peculiară³, împărătească, pentru aceea dată, ca Ungaria să iei parte proporțională în greumentele comune ale imperiului. Acesta este statul actual și regal, acesta-l recunosc și sașii i(n) Ardeal precum văzurăm din Congregațiunea lor cea mai proaspătă. Cu totul însă aplicarea legii uniunii Ardealului este reținută legislațiunii Ungariei, și cine nu dorește ca aceea să se întîmple cu posibila escontentarea⁴ și odihnirea și a românilor din Ardeal? A cncerninților⁵ membri dietali datorință va fi a conlucra spre scopul acesta.

Dumnezeu ne-a așezat pe noi pe pământul acesta, pe care împreună cu ceilalți compatrioți l-am udat cu lacrimile și singele nostru, aceasta este patria noastră în care vom trăi și vom muri, și putem fi aici fericiți, precum alții din alte ținuturi, fiind supuși credincioșilor ai împăratului nostru, ascultători de ocîrmuire, împlinitori ai legilor patriei și însuflețiți de patriotism în care nimeni să ne întrecă. Aceasta este înțelepciunea acum și totdeauna, aceasta să o păziți și să nu vă amețiți de fantezii pe care le răspindesc foile și unii oameni exaltați, care în toate soiurile de oameni se află și nici la noi <nu> lipsesc. Mai virtos vă comand fraților ca să rămîneți pe lângă chemarea voastră cea preotească, că așa veți împlini fidelitatea către națiune de cumva prin voi se va lăți în dînsa religiozitatea și moralitatea. Așa va crește în națiune puterea morală care dă viață națiunii. Soarta națiunilor este în mina lui Dumnezeu, acelaia să vă rugați cu fierbinte ca să ne mîntuim.

Dat-am în Oradea-Mare la 28 septembrie 1868.

Binevoitor în Cristos părinte Iosif Papp Szilágyi m.p.
Ep(isco)pul greco catolic de Oradea

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20135, formular tipărit, f. 1.

-
1. Trebuie
  2. Responsabilității
  3. Darnică
  4. Luare în considerare
  5. Intruniților

81

1868 decembrie, *Ieriul Satu Mare*. Articol <al lui Petru Bran> în care sînt expuse cîteva considerații asupra situației politice și naționale a românilor transilvăneni, prilejuite de Pronunciamentul de la Blaj, precum și ecoul său în rîndul românilor din partea vestică a Transilvaniei.

Meditațiuni ¹

asupra unor evenimente din istoria noastră. Reflexiuni la întimplamintele din anul ce expiră, cu privire la răsunetul „Pronunciamentului din Cîmpia Libertății” între românii din Ungaria.

Cît sînt de adînci căile dumnezeirii? Semînția piere, semănătorul se stinge, trec secolii întregi plini de vifori și dintr-o dată, după o lungă noapte din somnul cel greu și întunecos al morții, răsare viața.

Românul din sinul Carpaților oare cîndva mindru ca și un soare dormitează acum de trei secolii negri ai sclaviei, ai împilării feudale. Ehe! Și cît este de amară și tristă numai o singură noapte nefericită în viața omului — dar apoi trei secolii ucigători, în viața unei națiuni — cînd deodată apăru pe cer un luceafăr al dimineții. La anii nefaști 1430—40 jurară cei fără lege „cu negru jurămînt” *stăîrpirea* totală a elementului latin din sinul Carpaților tămîia lor însă diavolească, nu s-au înălțat spre ceruri, pentru că la anii,

1730—40, se sculă ca din morți un geniu, se sculă din sinul poporului celui ucis politicește și cu vocea-i sublimă zguduește întreg Ardealul. Națiunea română zbuciumată de dureri, se stîrnește — și inamicii care sta la pîndă la mormînt, numai decît se umplură de fiori — numai se stîrnește ziceam, pentru că atît de grele-i erau plăgile de trei secolî, încît ca și omul ce-și pierde singele, nu putea să se scoale și să stea deloc pe picioare.

Episcopul ungar (Lorand Lepes) a încins pana mai întii să subscrie scirbosul jurămint și lucru de minune, iarăși un alt *episcop, însă român* a trebuit să spele cu lacrimi de sînge, ca un martir, negreala păcătoasă. (A se vedea Foișoara) Ungurii-Secuii-Sașii ne-au înmormîntat în Capela (Căpilna) și noi am înviat la Mănăstirea Blajului.

Ioan Inocențiu Micu, arhiepiscop la Blaj a fost geniu acela salutar al națiunii, care pe la anii 1730—40 a pretins de la curte și de la dieta Ardealului, îndreptățire egală națională, pentru poporul român moșnean al țării. Dieta însă se făcea surdă cînd era vorba de români ca națiune politică, zicînd unanim: că de s-ar recunoaște drepturile românilor, s-ar răsturna constituțiunea țării, care este întemeiată pe unirea celor trei națiuni și patru religii (a se vedea Art<icolul> diet<ei> la 1734) (va să zică dieta Ardealului implicit totuși a recunoscut, că și românii ar fi avînd drepturi în Ardeal cînd zice *drepturile românilor* etc., numai naturalmente că erau incompatibile poate cu ale ungarilor) pentru ca să se stingă acum în seminția sa, în sîmburul său redeșteptarea poporului român „*tribunul cu crucea în frunte*” a trebuit să se scoată din scaunul său arhieresc, să nu mai fie nici cine să mîngîie poporul în suferințele sale cu speranța unui viitor mai bun, mai să se alunge chiar și din patrie, ca să moară moartea martirilor exilați; martir național și bisericesc în analele române.

Inamicii românilor însă au persecutat și expatriat numai umbra, numai corpul lui Inocențiu, căci asupra spiritului nu avură putere, spiritul lui dară a rămas între noi pentru etern, *sămînța redeșteptării* a lui Inocențiu semănată cu bărbăție în cîmpia Ardealului, deși tirziu peste un secol — cînd toate apăreau nimicite — a produs *florile libertății* și martor ni-e Domnul, pe cîmpul acela îngrășat în sînge și scăldat în lacrimi de suferință vom gusta și din *fructele libertății adevărate*.

În vara trecută se adunară românii cei buni de la undele Tirnavelor în cîmpia semănată oarecînd prin Inocențiu să-și deie expresiune liberă simțurilor sale nu la întunerecul nopții, nu cu ușile încuiate, nu cu perdelele groase și în ascuns, ci în fața cerului, în cîmpia largă, la lumina soarelui — să răspundă tributul ce dătoresc zilei de 3/15 mai, să plîngă lacrimi de bucurie și de sînge asupra celor 40 000 martiri ai reînvierii naționale, să le zică cu poetul națiunii „Dormiți în pace umbre”.

Abia a răsunit vocea lor debilă, debilă însă poternica pentru că ecoul ei a răsunit din toți munții și din toate văile Ardealului și iată jurnalele guvernului unguresc, în simțul slăbiciunii; caracterizată toată sărbătoarea de un joc copilăresc al junilor maialiști și mai apoi cugetînd, că se mai află în zilele „negrului jurămint”, luară din armentariul vechi armele lor timpite și ruginite, ca cu ascuțișul acestora să strivească însă și simțul de doliu, ori bucuria din inima românului. Însă se înșală amar, modestul *Pronunciament de la Blaj*, a străbătut la toți frații, a străbătut pînă și în jurnalistica europeană, a străbătut pînă și în dieta Ungariei, a străbătut însă ce e mai mo-

mentos și în inima românilor din Ungaria, așa pentru că *a treia parte a țării*, transtibiscană cu Ardealul au aceeași istorie; și mai vezi minune, D(umne)zeu alege celea mai uimilite ca să confunde pe cei superbi, pentru pronunțarea în locul întâi între românii din Ungaria proprie, s-au declarat *sătmărenii cei uitaji de tot*, propriaminte însă toți românii din Ungaria la număr de 2 milioane își dederă consențitul lor implicit cu pronunțamentul de la „Cimpia Libertății”, a justifica asertul nostru, în ochii celor necredincioși, vom purcede de loc.

La anii libertății '48—'49 ungerii prea încrezuți și amăgiți — bunaminte precum și astăzi și brațele lor, proclamară entuziasmați „o Maghiaria mare” visată numai prin poeți — marginile ei le delinieră prin fier și foc, iar propriul fundament îl clădiră cu ciment din sîngele civil *slav, român și ungur*, va să zică forțară totul, în contra legilor naturii, astfel edificiul lor ridicat pe nisip, s-a și minat de loc; dacă cumva ungerii noi minuiesc și astăzi, pentru a atinge scopul final „o Maghiaria glorioasă” tot aceleași arme ori nu? ne va arăta viitorul mai de aproape în rezultatele sale. Fie-ne însă destul a constata conform propusului, cum că precum nici la anii '48—'49 așa mult mai inadins acum după două decenii pline de învăț, românul unguresc nici că a fost și nici va fi *lut simplu* în mâinile olarului.

Precum ursita așa și istoria noastră a continuat a ne fi vitregă, n-a lăsat mai nimic însemnat pe paginile sale din timpii atîtor lupte amare a celor asupriți în contra asupritorilor și așa nici din zilele din 48—49, de cumva am mai ști cite ceva ca martori oculați ori contemporani din cartea cea mare a vieții.

Ar fi peste marginile unei dizertațiuni scurte, de a înșira evenimentele de la 1848 ale românilor din Transilvania și Ungaria față cu torentul revoluționar maghiar, acele se țin de domeniul istoriei, așteptînd ca pana îndemnată a unui scriitor cu critica ageră să le infere și să le inducă în cartea cea mare a intemplantelor națiunii române, nouă astă dată ajunge-ne a reaminti și a ne înfățișa viua icoană a faptelor deja petrecute înaintea ochilor noștri, numai în ținuturile locuite de români ale Ungariei, anume în Cetatea de Piatră, în Sălaj, Satu Mare, Biharia, la promontoriul Șiriei (Arad) și în Banatul Timișan pentru a ne convinge că conștiințe naționale s-au deșteptat pretutindeni și deschizînd ochii, chiar deși ar fi cuprinși de ceață, totuși după o experiență de 20 de ani vom vedea că „Pronunțamentul” a fost un act tradițional, reînnoit în Cimpul Libertății, *au fost al nostru al tuturor!*

Dat în Ieriul Satu Marelui, luna dec(embrie) 1868.

Coriolan

„Federațiunea”, nr. 183 din 22 dec./3 ian. 1868.

---

1. Avînd în vedere conținutul ideilor expuse, stilul, expresia și tonul articolului precum și faptul că în genul acelorași dezbateri teoretice regăsim la 1855 în „Foaie pentru minte, inimă și literatură” un articol al lui Petru Bran, purtînd același titlu „Meditațiuni” cu cel al articolului prezentat, opinăm că autorul este unul și același, adică Petru Bran.

1860 iunie 10, Seini. Circulara nr. 1 200 din 21 mai 1869 a episcopiei din Gherla, prin care Georgiu Maniu este sfătuit să militeze ca Toma Șorban să fie ales în funcția de consilier școlar pe lângă senatul școlar comitatens.

Copia

Nr. 1 200.

Mult onorate în Christos frate!

În nex cu circulariul de aici su<b> n-rul 1 034 dimis, și în urmarea provocării Ilustrisimului ordinariat de la Urbea-Mare de sub<b> n-rul 295 a.c. în privința alegerii consilierului scolastic, veți avea de a ve cointelege cu m<ult> o<norații> domnii protopopi a Urbei-Mari dintru acela comitat conlucrînd cît va fi cu puțință să se aleagă reverendisimul domn Toma Șorban, arhidiaconul din Careiul-Mare, căci r<everendi>sima Domnia sa, locuind în locul adunărilor comitatense, îi va fi mai ușor a fi de față și a ne reprezenta la adunările senatului scolastic. Însărcinîndu-te m<ult> on<orate> frate Georgie Maniu, protopopul Seinului, ca despre tot actul alegerii, să facă relațiune acestui ordinarat însemnînd și persoana celui în care s-a concentrat voturile. Altcum cu propensiune frățească rămînînd: Gherla, la 21 mai 1869. Mult onoratei frăției tale, predict frate în Christos.

Ioane Anderko homorodanul ¹, vicariu gen.<eral> capitulariu.

Mult onoratului Georgiu Maniu, protopop în tractul Seinului.

Pentru autenticitate:

Dat Seini, 10 iunie 1869.

Georgiu Maniu,

Protopop district<ului> Seini

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămîntul confesional românesc sătmărean, inv. nr. 20 138, orig., f. 1.

---

1. Ioan Anderco Homorodeanul (1811–1890), născut în localitatea Bötiz, jud. Satu Mare. Studii la Satu Mare, Ungvar, Tîrnavia. A jucat un rol deosebit în dezvoltarea învățămîntului românesc în nord-vestul Transilvaniei. cf. dr. Victor Bojor; *op. cit.*, p. 65–70.

1860 iunie 10, Seini. Adresa lui George Maniu din Seini către Toma Șorban din Carei, în legătură cu alegerea consilierului școlar român pe lângă senatul școlar comitatens.

Reverendisime domn<ul>e arhidiacone!

Din alăturata aici su<b> ./, copia autentică a veneratului ordinariat de Gherla, vei avea bunătatea a primi cunoștință despre agendele noastre acestora din dieceza Gherlei față cu alegerea consiliului scolastic, ce va avea chiemarea a reprezenta și apăra interesele școlilor noastre confesionale din comitat în senatul scolastic comitatens și față cu datorința mea în raport cu veneratul meu ordinariat.

Am onoare deci a vă ruga reverendisime domn<ul>e arhidiacone, că după ce alegerea deputatului mirean districtual la adunarea prescrisă confesională de comitat — aici s-a făcut și sintem gata a merge în toată ora la acea adunare. Să aveți bunătatea a-mi încunoștiința dispozițiunile ce a-ți făcut pentru locul și timpul în care se va ținea adunarea atinsă, ca să putem merge la dinsa.

Altcum cu profundă reverință rămîn. Al reverendisimei Domniei voastre.
Seini, 10 iun<ie> 1869.

prea reveritor George Maniu,

protop<opul> district<ului> Seini.

<pe verso:>

110. Protopopul districtului Seini.

Reverendisimului domn Toma Șorban.
Arhidiaconul părților sâtmărene-orădene

ex off<ici>o

in Careii Mari (Nagy Károly)

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămîntul confesional românesc sâtmărean, inv. nr. 20 137, orig., f. 1—2.

84

1869 iulie 1, Seini. Adresa lui George Maniu din Seini către Toma Șorban din Carei, în legătură cu numirea unui consilier școlar român în senatul școlar comitatens.

128

Reverendisime domn<ul>e arhidiacone,
frate în Cristos prea stimate!

Mai gios scrișii văzînd că, față cu timpul și localitatea în care ar fi a se ține adunarea noastră confesională pentru alegerea consilierului scolastic confesional ne aflăm într-o neînțelegere îngrijorătoare. Prin aceasta cu voturile noastre te onorăm pe reverendisima Domnia ta, rugîndu-te cu tot adinsul

172 ·

a reprezenta interesele școlilor noastre la senatul scolastic comitatens și a mijloci cu toate puterile ca confesionalitatea școlilor noastre să se susțină cu toată vigoarea sa recerută.

Prin care declarațiune a noastră aceasta, ne simțim a fi satisfăcut datorinței în obiectul alegerii consilierului scolastic nouă impuse.

Altcum cu distinsă reverință rămînem.

Seini, 1 iul<ie> 1869.

Ai reverindisimei Domniei voastre
reveritori:

George Maniu, protop<opul> dis<trictului> Seini.

Teodor Sabo, protopopul de Baia Mare.

Ioan Pap de Törökfalva ¹, paroh la Firiza ca deputat
districtual.

Vasile Savaniu, preot în Samostelec ²
ca deputat districtual.

<pe verso:>

Protopopul districtului Seini.

Reverendisimului domn Toma Șorban.

Arhidiaconul Sătmarului și parohul Careilor Mari

cu profundă reverință

ex off<ici>o

în Careii Mari (Nagy Károly)

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămîntul confesional românesc sătmarăean, inv.
nr. 20 139, orig., f. 1.

---

1. Buciumi, jud. Maramureș.

2. Someșeni.

85

1870 august 7, Satu Mare. Scrisoarea lui Petru Bran adresată lui Timotei Cipariu, canonic al mitropoliei Blajului, prin care solicită sprijin în vederea anulării hotărîrii ordinariatului de Gherla de a-l îndepărta din parohia greco-catolică Satu Mare.

Preaonorate domnule canonic, domnule sincere stimatisime.

„Artibus ingenuis quosita est glorio multis infelix perii
dotibus ipse meis“. Ovidiu.¹

Interesele române totdeanua și-au avut contrarii săi, dar niciodată doară mai rezoluți, mai temerari decît în zilele noastre.

Unii dintre aceștia ne atacară interesele pe aici în persoana mea, pre care mă învăluiră într-un proces, care s-a descis în 1 iulie a.c. în ședința con<istoriului> de Gherla, prin lipsirea mea de parohia Satu Mare.

Cu permisiunea prea onoratei domnia voastră voi atinge antecedentele și unele faze ale procesului acestuia. Înainte de asta cu 12 ani am cuprins parohia Satu Mare la îndemnul fericților părinți episcopi Șuluțiu, Erdelyi, Alexi ș.a., însuflețit de nobilele aspirațiuni ca parohiei acesteia să-i recâștig caracterul român, să stîrnesc iubirea limbei materne în școalele, familiile și societățile din jur, să deștept simțul naționalității în clerul român crescut maghiarște la rutheni și să introduc limba română în gimnaziul de aici, unde s-au maghiarizat atîția tineri români din lipsa asta.

Și cu încetul întru toate am reieșit peste așteptare de bine. Dar tocmai asta a deșteptat invidia și ura contrarilor noștri, căci la a<nul> 1865/6 așteptînd, așteptau ocaziunea ca să-mi poată pune stavilă. Timpul însă încă nu le era favorabil. Dar veni a<nul> 1867, cînd maghiarismul își ridică capul de meduză. Acum începură maghiarii ultraiști, în care privință sătmărenii întrec și pe dobricineni², atrag în parte-și o partidă malcontentă³ dintre poporeni mei, mai ales rutheni maghiarizați, și pe aceștia-i folosesc de unelte la sufoacrea deodată a tuturor intereselor noastre prin depopularizarea mea în scris și cu vorba, descriindu-mă ca pe un dacoromân, adecă spaima lumii maghiare.

Partida acum începe a lucra de sine, se organizează de senat bisericesc, ține adunări, depune cvenția⁴ bisericească legiuită ș.a.m.d., apoi scornește cite și mai cite în contra mea și cere întrepunerea magistratului pentru depunerea mea din parohie. Cauza ajunge la În<altul> Minister, de acolo la Preao<noratul> Ordinariat, dar din ambe locurile se resping toți pașii partidei ca ilegali și tulburători.

Ei însă, pesemne, insuflați din Gherla, continuează tulburările pînă cînd în martie a.c. se esmite aici pe investigator R<everendi>s<imul> d<omn> Gulovich canonic. În contra investigațiunii Domniei sale am făcut excepțiune, dar Preao<noratul> Ordinariat totuși, pe baza acesteia, a adus deliberatul, prin care mai ales pentru că 94 de inși au zis că vor trece la neunire, pe mine mă lipsește de parohia Satu Mare.

Neputîndu-mă îndestuli cu deliberatul acesta, prin care se aprobază pașii partidei de atîtea ori declarat de ilegal, mi-am apelat cauza la Preao<noratul> Ordinariat mitropolitan de Blaj, unde va ajunge cît de curînd.

Din cînd mi-aș lua cutezare, preanonate domnule canonic, a vă atrage bunăvoitoarea atențiune previe⁵ asupra acestui proces apelat, în care eu numai așa am ajuns ca și Pilat în Credeu, și totuși atît de aspru sum judecat, și cînd mi-aș recomanda cauza și pe mine în favorul preanonat d<omniei> voastre, pe care din tinerețe m-am datat sincer a vă stima.

Cu deosebită venerațiune am rămas al preanonatului dumneavoastră, sincer stimător

În Satu Mare, aug. 7 1869.

Petru Bran. protopop Satu Marelui.

Arh. St. Cluj-Napoca, fond Timotei Cipariu, act nr. 1361/1869, orig.

1. „Sînt insumi pierdut și nenorocit datorită multor însușiri ale mele pentru talentul artelor în timp ce era căutată gloria” (Quosita: corect quaesita; glorio: corect gloria n.n.).

2. Debretineni

3. Nemulțumită (fr.)

4. Darea (?)

5. Prealabilă (lat.)

1860 august, 8, Șomcuta Mare. Cuvîntarea ținută de George Marchiș din Homorodu de Mijloc, în fața adunării generale a „Astrei” de la Șomcuta Mare, în care face o prezentare a acțiunilor întreprinse de intelectualitatea românească sătmăreană în vederea înființării unui gimnaziu românesc la Seini.

Privire scurtă peste fazele gimnaziului rom(ânesc) de Seini, proiectat și pus în prospect de către inteligența română din comitatul Satu Mare.

Un popor fără cultură e nu numai orb spiritualmente, ci e disprețuit, batjocorit, maltratată, tras, împins și suprematizat în tot modul de către cei mai învățați decît el, Cultura e lumina minții. „De va umbla cineva ziua, nu se va poticni, că vede lumina lumii acesteia. Iar de ca umbla cineva noaptea, poticni-se-va, că lumina nu este în el”. Tot omul este chemat la lumină, tot omul este chemat și îndreptățit la cultură. De au fost timpuri vitrege, cînd românul chiar în patria sa era despuiat și de acest drept omnesc: acele timpuri au trecut deja pentru todeauna, și nici D(umne)zeul puterilor să nu deie, ca să mai revină!

Poporul român deșteptîndu-se de un timp bunîșor încoace, din letargia și amorțeala seculară, la care a fost condamnat — nu pentru vina ori lășitate, ci chiar pentru generozitatea și mărinimitatea sa: numaidecît a prevăzut, că pentru mîntuirea existenței sale naționale nu este alt mod ori mijloc, decît cultura, și deci cu toată energia și rezoluția a apucat pe această cale. Și avîntarea în cultură a acestui popor, vital în timp relativ scurt, eu zic plin de bucurie și mîndrie, iar unii străini privind chiorîș, recunosc plini de invidie, că e admirabilă. Într-adevăr, e un număr îmbucurător de asociații și societăți înființate pentru avîntarea culturii naționale — în toate părțile locuite de români. Institutele de învățămînt așa zicînd, fără vreun alt ajutor sau sprijin, decît numai din modestele și mărginitele noastre puteri, încă ni le-am sporit bunîșor și cu ajutorul celui de sus și a geniului națiunii noastre sperăm a le mai înmulți încetîșor. Bărbații calificați în toată privința, inteligența ni s-a sporit și se sporește mereu în proporție însuflețitoare de respect.

A sosit timpul, cînd nu mai e nimeni îndreptățit și chiar nu are putere a se opune dezvoltării culturii noastre naționale; căci cel ce din orice respect malitios, din pofta de predominare, ori din invidie ar cuteza a sta ca inamic în calea dezvoltării noastre în cultură, ar fi nevoit a se convinge, că chiar prin o astfel de manieră ne dă o mai mare împingere, și s-ar retrage rușinați; căci geniul secolului ne strigă și nouă cu voce însuflețitoare: „Înainte, feciori!” ... Și geniul secolului e atotputernic, din înaintea lui cad și se rușinează toate stavilele!...

De astfel de idei și convingeri condusă inteligența română din comitatul Satu-mare, încă în anul 1861 (septembrie)12 s-a adunat într-o conferință convocată prin domn(ul) de 27 inși, între care și cîțiva domni profesori gimnaziali de la Beiuș și un domn deputat dietal din comitatul Aradului ¹ și au proiectat și decis înființarea unui gimnaziu superior român la Seini,

Comitetul ales în această conferință a ținut ședința din urmă în 15 iulie a.c. în Seini, și între altele a decis și aceea, ca unul dintre membrii comitetului, care au fost la această ședință de față — și soarta căzu chiar pe mine — să delinieze acest proiect, înaintea adunării generale din acest timp a asociațiunii transilvane, ca astfel națiunea să cunoască tendința și năzuințele noastre și să le sprijinească; pentru că noi așa credem, că interesul nu e numai particular al nostru, ci universal al națiunii.

Provincia ² ce mi-e dată pentru astăzi vin acum a o împlini cu o rară bucurie, rugînd pe strălucita adunare de puțină răbdare și promițînd, că voi fi cit se poate mai succint.

Conferința inteligenței române din comitatul (prefectura) Satu Mare adunată în 12 sept<embrie> 1861, convingîndu-se despre lipsa arzătoare a unui gimnaziu românesc în aceste părți, a primit cu unanimitate proiectul înființării lui și a desemnat localitatea cu 24 voturi, contra 3, în opidul Seini din cauza că, de o parte a aflat a fi centrul aici pentru românii din comitatele Satu-Mare, Ugocea, Marmația ³, Silvania cu 2 comitate ⁴ și Cetatea de Piatră, iar de pe altă parte, pentru că populația română resp<ectiv> comuna bisericească de aici a oferit local și materiale pentru ridicarea edificiului cerut, îndatorîndu-se a da și lemne de focăria la școală; totodată s-a obligat a susține școlile normale, dintre care două clase pe atunci se și aflau înființate și organizate. Despre acestea comitetul are la mînă documente scrise. — Ivîndu-se apoi întrebarea, că pe ce spese să se înființeze și susțină acest gimnaziu, s-a decis, ca acestea să se facă pe spese private, cîștigate pe calea ofertelor benevole, și acestea afară de altele din acel motiv, căci pe atunci nu era deloc, și chiar acum e debilă speranță, ca să se înființeze în grabă gimnaziul de stat cu limba propunerii românească; iar poporul român peste tot numai de aceste duce lipsă imperioasă. Astfel în scurt — la început — s-au oferit, resp<ectiv> subscris suma de 5890 f<lor>r<îni> v.a. Tot atunci s-a decis, ca să se încunoștiințeze veneratele ordinariate diecezane de Oradea Mare și Gherla, cu acea rugare, ca acelea să sprijinească și mijloacească aprobarea de la locurile mai înalte. Pentru conducerea ulterioară a acestei cauze conferința a ales din sinul său un comitet de 10 membri, care încă în același an (1861) în 29 oct<ombrie>, adunîndu-se în Mădăras, au redactat o suplică adresată Maisetății sale, împăratul pentru grțioasa aprobare a acesteia întreprinderi, resp<ectiv> a gimnaziului <de> înființat, care suplică mai tirziu circulînd prin comunele românești din comitatul Satu-Mare, s-a subscris și prevăzut cu 85 sigilii comunale. Tot atunci în Mădăras s-au redactat și alte adrese către vener<atele> ordin<ariate> diecezane de Oradea Mare și Gherla în înțelesul amintit mai înainte. La anul (1862 n.n.) apoi ținut comitetul altă ședință în Satu-Mare, unde s-au revăzut și modificat adresele acestea și s-a ales o comisie de 4 membri pentru elaborarea statutelor gimnaziului <de> înființat, ceea ce membrii comisiei, fiecare separat, au și împlinit și au trimis programele de statute la președintele lor.

De aici apoi constelația politică în interiorul imperiului luînd o strămutare și făcîndu-se unele restrîngerii și în administrarea politică ⁵, conferințele și adunările de orice soi s-au condiționat de la concesiunea prealabilă a oficiilor politice respective, adică s-au pus multe piedici ținerii de adunări și conferințe. În astfel de împrejurări comitetul pentru înființarea gimnaziului

din Seini a fost așa zicînd constrîns a-și suspenda pe un timp activitatea. Legile dietei trecute ridicară această piedică, și comitetul fu convocat prin președintele său provizoriu d(omnul) protopop de Seini, George Maniu, pe 15 iulie a.c. la Seini, unde înfățișîndu-se 6 membri, președintele deschise ședința, justificînd prin împrejurările preatinse suspendarea activității comitetului. Ivîndu-se apoi întrebarea, că deoarece pe calea ofertelor și a colectelor numai cu greu și în timp îndelungat s-ar putea aduna suma recerută (cam 200 000 fr. v.a.) pentru înființarea gimnaziului din proiect: în ce mod s-ar putea cîștiga aceea mai ușor și mai în grabă? Domnul președinte propusese un plan de lozuri laterale, în înțelesul căruia ar fi a se vinde 100 000 sorți (lozuri) a 3 fr. v.a. și din incurșii 300 000 fr. rămîinînd, cu scăderea speselor loteriei, aproape 200 000 fr., această sumă să rămîină ca fond pentru gimnaziul (de) înființat. Modalitatea manipulării și îndeplinirii loteriei acesteia o va determina adunarea generală a inteligenței rom(ânești) din comitatul Satu-Mare în cointelegere cu frații din comitatele învecinate.

Aceasta este starea, acesta e stadiul, în care se află pînă în ziua de astăzi chestiunea gimnaziului de Seini, despre care cauză credem, că onor(atul) public român a avut și pînă acum cunoștință, deși nu în detaliu.

Dacă stăruința românilor din Satu-Mare pentru înființarea acestui izvor al Pieridelor ⁶ nu numai a se aproba, ci și a se sprijini, să judece însăși națiunea, la care astăzi în fața acestei adunări strălucite facem apel, rugînd-o să ne ia cauza sub patronajul său.

Scopul asociațiunii rom(âne) trans(ilvănene) e chiar înaintarea și dezvoltarea culturii poporului român, apoi poporul român de aici din amintitele 6 comitate învecinate duce de mult doriu de a se adăpa de știință în limba sa maternă și astfel de a-și cîștiga o cultură adevărată națională.

Situația poporului român nu e pe tot locul într-o formă defavorabilă pentru dezvoltarea culturii naționale; și de cumva noi cei din comitatele amintite sîntem mai înapoiți în această privință decît frații noștri transilvani, nu lipsa de vitalitate sau de spirit progresiv între noi e de vină, ci poziția și situația noastră, care a o înfățișa nu e aici locul. Destul e numai a cunoaște, a ști și a se convinge, că lipsa de institutul amintit e cu mult mai simțită aici, ca aiurea între români, și apoi unde e lipsa mai mare, acolo se recere și ajutorul mai cu înțelegere.

Sîntem convinși, că onor(ata) asociațiune transilvană, conform devizei sale mărețe, va lua sub pîrtinirea sa cauza aceasta a noastră, și dîndu-ne ajutor și sprijin moral, va stăruii ca să fim ajutorați și materialmente în modul mai sus înfățișat.

Iar noi, fraților români din Satu-Mare, Silvania, Cetatea de Piatră, Marmația și Ugocea, care sîntem prea tare însetați de izvorul Pieridelor românești, să dăm mîna, să punem umăr la umăr, și „cu puteri unite“ să stăruim a ne ajunge scopul sus atins, ca cel mai puternic mijloc pentru dezvoltarea culturii nosatre naționale. D(umne)zeul puterilor va fi cu noi, și de va fi el cu noi, cine va fi în contra noastră?...

8 august 1869

George Marchiș,
parohul Homoroadelor rom(âne)

1. Este vorba de Ioan Popovici Deseanu.
2. Însărcinarea.
3. Maramureș.
4. Comitatele Solnocul de Mijloc și Crasna.
5. Instituirea pactului dualist austro-ungar din 1867.
6. Denumire purtată de cele 9 muze care își trăgeau obirșia din ținutul Pieriei.

87

1869 noiembrie 23, Lipău. Adresa lui Ciriac Barbul din Lipău către Toma Șorban, în care îi cere să organizeze o conferință a intelectualității românești sătmărene, care să discute problema articolului de Lege nr. 38 a Instrucțiunii publice din anul 1868.

95/869.

Reverendisime d(om)nule arhidiacone!

În puțini termeni doresc a-mi descoperi planul meu, care însă nu-i numai al meu ci și a altor inteligenți români, cu care mai de aproape am avut conțelegere.

Viețuim reverendisime d(om)nule în secolul luminării, care au deșteptat simțul cel mai nobil al naționalității în inima tuturor popoarelor europene.

Acest nobil simțămînt ne-au pătruns și inimile noastre dar durere numai așa zicînd a noastre și a puținilor mai culți români, care purtăm tipul inteligenței a națiunii noastre.

Acea parte a poporului nostru, departe și foarte departe rămîind îndărătru cu respect la celelalte națiuni în cultură și civilizație, puțină în-curgere face în inima lui simțul de naționalitate, de cultură și să nu lăsăm neamintit și simțul religiosar.

Nu e dubietate reverendisime d(om)nule, că toate aceste sentimente mărețe numai și singură numai educațiunea scolastică le poate promova și înfăptui. Pentru propășirea în cultură și civilizațiune a popoarelor de su(b) coroana s(fintului) Ștefan în destul se îngrijește articolul de lege a 38 a instrucțiunii publice din anul 1868 ¹, dar întru acest articlu de lege secret zace un plan a periclită naționalitatea noastră, de nu precauți fiind ne-am năzui a susține pretutindenți școlile confesionale.

La susținerea acestora după receruta modalitate nu e destul conlucrarea numai a unei corporațiuni, înțeleg pe ilustritatea sa episcopul diecezan cu veneratul său senat, ci e de lipsă concurența generală a inteligenței române din părțile Satumarelui, s-ar putea efeptui.

Dar e întrebarea cine e mai competent a conchema această conferință, unde și cine să se cheme la aceea? Reverendisime, nu-mi expun aici singuratica mea părere, ci a tuturor, cînd de competent spre convocarea acestei conferințe să declarăm pe reverendisima domnia voastră, care și după mai înalta-ți pozițiune, stai în fruntea noastră, și ca arhidiacon și ca consilier scolastic

confesional. Locul unde să se convoace conferința poate fi sau cetatea Satu-marelui sau opidul Seini, și acestu-i loc mai acomodat și pentru frații din dieceza Gherlei îngremiați² în comitatul Satumarelui.

La această conferință prin una provocare emanîndă prin reverendisima domnia voastră s-ar putea conchema toți protopopii — preoții, învățătorii, alți inteligenți români și cite doi mai de căpetenie din toată comunitatea. Protopopii diecezani apoi ar putea provoca pe protopopii vecini din dieceza Gherlei și prin trînșii pe ceilalți respectivi. Timpul convocării ar putea fi a treia sau a patra zi după nașterea lui Christ după calendarul vechi.

Reverendisime domnule! Națiunea noastră numai de la noi poate aștepta motivul propășirii sale spirituale, morale și materiale. După exemplul altor națiuni să nu fim lași și nepăsători pentru binele națiunii noastre, ci să lucrăm cu puteri unite așa putem aștepta numai că străduința noastră să fie încoronată de un succes favoritor. Dumnezeu cu noi și cauza noastră.

Intralmintele frățeștilor afepte de mare recomandat sum în Lippou la 23 noem(brie) 1869.

A preț(uitei) Domniei voastre
Stimător și sincer în Cristos frate

Ciriac Barbul, paroh în Lipău și protopopul someșan.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămîntul confesional românesc sătmărean, inv. nr. 20 140, orig., f. 1—2.

---

1. Legea învățămîntului acorda dreptul de a înființa școli nu numai statului ci și persoanelor particulare, instituțiilor religioase etc., dar limba maghiară devenea obiect de studiu obligator, iar programul de învățămînt era cel stabilit prin dispozițiile ministerului instrucțiunii. cf. *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, Editura Academiei R.P.R., București, 1961, p. 235—236.

2. Încorporați.

88

1869 decembrie 1, Seini. Adresa lui George Maniu din Seini către Toma Șorban din Carei, în care îi cere să organizeze o conferință școlară comitatensă, care, să discute problema școlilor confesionale românești.

227.

Reverendisime domn(ul)e arhidiacone și consilier școlastic confesional!

Nu este îndoială că geniul libertății constituționale, de care ne bucurăm în prezent, a delăturat toate piedicile, ce ne stăteau pînă acum în calea prosperării noastre, încît decumva astăzi, mîine sau poimîine, în mijlocul acestei activități generale constituționale, ce se petrece înaintea ochilor noștri, acel *interes al existenței noastre* ar fi lovit, sau numai atins în mod distrugător: — cauza acelei loviri, sau atingeri distrugătoare, am purta-o noi înșine; iar înaintea tribunalului generației următoare am fi condamnați a sta cu fruntea înnorată.

Am de a mă explica, reverendisime domn(ul)e!

Interesele cele mai vitale ale existenței noastre nu va putea nega nimeni — sînt: Biserica noastră cu ritul său și școala bisericească confesională.

Aceste două Instituții sacre pentru noi toți, în firul tuturor secolelor existenței noastre, pe lângă ce ne-au asigurat *eternitatea* — ne-au dat ceea ce este mai scump pe acest pămînt — românitatea — naționalitatea.

Iar cu privire la școală, aceasta a fost întotdeauna companioana nedes-părțită a bisericii noastre. Ne-a fost cea, ce a fost școala lui Samuil și a celorlalți după dînsul, pentru biserica și poporul lui Israel. Ne-a fost inima și spiritul spiritualității și a naționalității noastre.

Și astăzi, se agită foarte mult acea întrebare *ominosa*¹ pentru noi: că oare școlile noastre să rămînă și mai încolo confesionale sau să se prefacă în școli civile sau comunale, „complex“-uale?

Alegerea nu e grea pentru noi — iar ordinariatele noastre preaenerate și dintre ele cea al Gherlei su(b) n-rul a.c. — ce, prea cred că este cunoscut și reverendisimei domniei voastre acea alegere ne-o înlesnește în modul cel mai nedubitat.

În urmarea acestei elegeri apărarea existenței și dezvoltarea ulterioară a înfloririi școlilor noastre confesionale ne este datorința cea mai neexorabilă.

Această apărare și dezvoltarea însă orientîndu-ne după natura împrejurărilor în care ne aflăm — nu se poate exopera, decît în modul constituțional, adică prin ținerea adunărilor confesionale scolastice și prin aducerea în dînsule a măsurilor de lipsă pentru prosperarea școlilor noastre confesionale.

Așadar ținerea adunărilor confesionale scolastice a devenit o necesitate arzătoare, o condițiune „sine qua non“. Fără de ținerea acestor adunări școlile noastre *vor pieri*. Și cazul acesta, cauza patriei vom fi noi înșine, pentru că, de la ținerea adunărilor din chestiune, nimeni nu ne oprește.

Rugarea mea dar, precum și a mai multor către reverendisima domnia voastră ar fi: ca pe cutare zi, cum ar fi și cea din 10 ianuarie 1870 st.n să binevoiți a conchema din tot comitatul acesta o *conferință amplă* scolastică confesională la locul care veți binevoi a-l difige.

Dar vine întrebarea: că cine ar fi chemați la conferința atinsă? Părerea mea și a altora ar fi să se cheme din toată comuna greco-catolică a comitatului: preoții și toți inteligenții care se află în ea, — apoi baremi doi săteni, curatorul școlii și judele comunității.

Iar modul conchemării ar putea fi: cînd reverendisima domnia voastră a-ți provoca pe protopopi la conferința dorită, iar aceștia pe preoți și ceilalți districtuali ai săi.

O astfel de conferință mi se pare ar subministra școlilor noastre confesionale oare și care garanție de viață, scoțîndu-le de sub arbitriul capriciului și a forței eventuale.

Altcum cu profundă reverință rămîn, Seini 1 decembrie 1869.

Al reverendisimei Domniei voastre

Preareveritor frate în Christos

George Maniu, protopopul districtului Seini.

<pe verso:>

227. Protopopulu districtului Seini Reverendisimului domn Toma Sorban / Archidiacon și Consiliar scolastic confesional /
ex off<ici>o

in Nagy Károly

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învațămintul confesional românesc sătmărean, inv. nr. 20 141, orig., f. 1–2.

1. De rău augur. (lat.)

89

1870 octombrie 24, Șimleu Silvaniei. Lista membrilor despărțămintului XI al „Astrei” din zona Tășnadului și a Șimleului la 1870.

Nr. 330/1870

Copie

Ne declarăm membri ordinari ai Asociațiunii Transilvane pentru Cultura Poporului și Literatura Română și ne deobligăm a solvi pînă la 1 februarie 1871, taxa anuală pe anul 1870/71.

1. Ioan Cozma, paroh în Chieșd.
  2. Simion Oros, avocat în Șimleu.
  3. Vasile Pop, avocat în Șimleu.
  4. Demetriu Coroianu, preot în Silvaș.
  - 6.¹ Simeon Budișan, adm<inistratorul> Giurtelecului.
  7. Ilie Ioviță, paroh în Badon.
  8. Ioan Jentu, notarul comunei Almaș.
  9. Vasile Vancai, v<ice>protopop.
  10. Ambroziu Pop, adm<inistrator> par<ohial> de Sincrai.
  11. Petru Aciu, preot în Cehu.
  12. Grațian Dragoș, preot în Siciu.
  13. Alexandru P. Lemeni, paroh în Crasna.
  14. Florian Mărcuș, asesor comitatens.
  15. Nicolae Oros, locuitor în Șimleu.
  16. Teodor Grozan, paroh în Cigeni.
  17. Ioan St. Pop, paroh în Marca.
- Șimleu Sălajului 1870, 24 octombrie

Vasile Pop, avocat not<ar>.

Arb. St. Sibiu, fond Astra, dosar 330/1870, orig., f. 5.

1. Așa în textul original.

90

1871 aprilie 20, Satu Mare. Circulara pentru convocarea adunării generale a „Societății pentru fond de teatru român”, care urma să aibă loc la 1 iunie 1871 în Satu Mare.

Prea stimate domnule!

Ziua adunării generale ¹ pentru fondul de teatru național e aproape. Aceasta se va ține în Satu Mare în 1 iunie a.c., după care va urma un bal național.

Românii din comitatul Satumarelui suntem dar în ajunul unei festivități naționale, a cărei splendoare va depinde singur de la călduroasa noastră îmbrățișare.

Devotamentul și sucursul nostru pentru un scop atât de nobil ne va întemeia onoarea și reputațiunea pentru o generațiune întreagă, iar răceala și indiferentismul ne-ar blama înaintea prezentului și posterității!

Deci pentru ca să ne putem cointelege și să putem face pregătirile la un act așa mareț încă de timpuriu, am onoarea prestimată d(omnia) voastră deosebit a vă invita la o conferință ad-hoc ținândă în Satu Mare, la subscrisul, în 2 mai a.c. la 3 ore după amiază.

Dat în Satu Mare 20 aprilie 1871.

Alexandru Ferentiu ²

<pe verso:>

Reverendisimului domn Toma Siorban
Protopop și vicar

Nagy Károly ³

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 136, formular tipărit, f. 1.

---

1. Adunarea generală proiectată în Satu Mare la 1871, s-a amînat pentru anul 1872, pentru că statutele Societății nu fuseseră aprobate, iar unii dintre membrii comitetului trebuiau să ia parte la ședințele Academiei Române din București. cf. Ștefan Mărcuș, *Thalia romană*, vol. I, București, 1945, p. 289–290.

2. Alexandru Ferentiu (1840–1892), avocat, fruntaș al mișcării naționale și culturale românești din orașul Satu Mare. În casa lui au avut loc multe întruniri ale fruntașilor mișcării naționale românești sătmărene.

3. Carei.

91

1871 iulie 18, Gherla. Circulara semnată de Ioan Anderco Homoro-deanul, în care se face un apel călduros pentru contribuții în bani în vederea înființării unei academii române de drept.

35. Circular către întreg clerul diecezan.

1593

903

Reverendisimilor domni vicari foranei și arhidiaconi!
Mult onorațiilor domni protopopi și preoți!

Poporul român dacă voiește a trăi ca națiune, dacă voiește a ocupa loc în concertul națiunilor celorlalte, are trebuință de cultură, care fără institute de învățămînt național nu se poate cîștiga cel puțin națională, nu; avem

dară lipsă de institute de învățămînt de tot felul, și așa și de institute mai înalte. Asociațiunea Transilvană pentru cultura poporului român amăsurat numelui său și scopului pentru care s-a înființat pe baza acestui adevăr, a îmbrățișat ideea înființării unei ACADEMII DE DREPTURI ROMANE¹, a cărei necesitate este simțită de întreaga națiune română și luă inițiativa emițînd, pe lingă un „apel către toți românii și toți alții iubitori de progres“, coli de contribuiri.

Consistorul de aici simțind necesitatea imperativă a unei facultăți juridice române și pătruns de dorirea culturii naționale și a progresului și fiind sigur că și ven(eratul) cler și poporul credincios din dieceza Gherlei este pătruns de asemenea simțiri acuzînd apelul² Asociațiunii și coli de contribuiri, vă provocă cu toată căldura, ca să contribuiți după puteri și să îndemnați și pe poporul concrezut grijii frățiilor voastre la asemenea contribuiri. Zelul național, iubirea de cultură și progres, de care este sigur consistorul că sinteți animați îl îndreptează a spera că rezultatul acestei provocări va fi mulțumitor. De la energia frățiilor voastre așteaptă consistorul că veți contribui cu liberalitate și veți întrepune cu tot zelul luminînd poporul și provocîndu-l ca să-și consacreze obolul pe altarul națiunii.

Spre acest scop veți putea ține adunări tractuale, constatatoare din preoți și mireni, în număr cît mai considerabil, unde explicînd salutarul scop să se facă colectă; aceasta se va putea face și cu ocaziunea altor adunări prin acele astrinse în orișice altă cauză; veți face cunoscută această idee în cercuri cît de extinse; veți îndemna poporul în biserică și în convorbiri private la contribuiri cît de numeroase. Contribuirile se vor însemna în colile de oferte ce se trimit care sînt a se resusterne aici, pentru mai mare evidență — fie acele înscrise ori goale, dimpreună cu suma adunată, care de aici se va străpune la locul destinațiunii sale.

Din ședința consistorială ținută în Gherla la 18 iulie 1871.

Ioan Anderco Homorodeanul m.p.,
vicar gen(eral) capitular.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 215, tipărit, f. 1.

1. Aceasta reprezintă unul din dezideratele generației de la 1848, reluat din nou de către „Astra“ în adunările sale generale de la Cluj (1867) și Năsăud (1870). cf. V. Curticăpeanu, *op. cit.* p. 130—135.

2. Este vorba de „Apelul“ adresat de comitetul „Astrei“ la 11 mai 1871, în care se făcea un călduros apel la înființarea unei academii de drept. cf. „Transilvania“, nr.5 /1872, p. 60, nr. 8/1872, p. 96 și 106, nr. 14/1872, p. 168.

92

1871 septembrie 16, Gherla. Circulara prin care Ioan Anderco Homorodeanul îndeamnă pe preoții din dieceza Gherlei să facă propagandă și să subscrie acțiuni la banca „Albina“ din Sibiu.

38. Circulară către între clerul diecezan.

1884

1118

Reverendisimilor domni vicari foranei și arhidiaconi!
Mult onoraților domni protopopi și preoți!

Între numeroasele trebuințe a(le) poporului român pentru a-și putea asigura existența și prosperitatea venitoare, este și interesul material. În privința culturii spirituale a națiunii române, deși este încă mult de făcut, s-a făcut totuși ceva; însă interesele materiale ale ei au fost neglijate, terenul economiei naționale ignorat.

Unii bărbați distinși ai națiunii noastre îndemnați de aceste trebuințe și conduși de sacrul zel de a prevedea poporul român cu instituțiuni, care să-i amelioreze starea sa materială și astfel a contribui și a conlucra la clădirea marelui edificiu a prosperității poporului: s-au asociat într-un comitet pentru fundarea unui „*Institut de credit și de economii sub numele „Albina”*”¹, cu reședința în Sibiu și cu cercul de activitate pentru Transilvania și Ungaria. Din Statutele acestui institut, întărite de Majestatea sa și aprobate de înaltul Minister Reg(al) Ung(ar) de Agricultură, industrie și comerț și din programul acestui institut, care s-a adus la cunoștința publicului român prin foile publice naționale, și frațiile voastre v-ați putut convinge despre salutarul scop al acestui institut, care este: „a procura poporului țăran mijloacele banale necesare pentru purtarea și dezvoltarea economiei sale”.

Pentru atingerea scopului acesta este de lipsă sucursul națiunii; drept aceea frațiile voastre sinteți provocați cu căldură, ca să faceți cunoscut acest institut în cercurile de activitate a frațiilor voastre, îndemnînd pe cei în stare a subscrie la acțiuni. Casele bisericești mai în bună stare încă vor putea cumpăra acțiuni. Termenul subscrierii durează pînă la 10 octombrie a.c. Condițiile subscrierii și locul unde sînt a se face subscrierile s-au publicat prin jurnale.

Dat în Gherla la 16 septembrie 1871.

Ioan Anderko homorodeanul m.p.,
vicar gen(eral) capitular.

Muzel județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20. 190, tipărit, 1 filă.

---

1. Banca „Albina” din Sibiu, înființată în mai multe etape pe parcursul anului 1871, a devenit în decursul doar a citorva ani cel mai important institut financiar al românilor transilvăneni, cu capital în întregime românesc. Ea a constituit un model și un sprijin în înființarea și organizarea altor 150 de bănci românești în Transilvania, pînă la izbucnirea primului război mondial. Vezi pe larg M. D. Drețin, *Banca „Albina” din Sibiu instituție națională a românilor transilvăneni (1871–1918)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982.

1871 noiembrie 26, Oradea. Circulara prin care se interzice folosirea în școlile românești din dieceza Oradea a *Lepturariului românesc* a lui Aron Pumnul.

Amatori în Cristos frați și fii!

În urmarea ordinului ministerial r(egesc) u(nguresc) de culte și instr(ucțiune) publ(ică) emanat la 18 noi(embrie) a.c. nr. 28.157 se comite iarăși f(rățiilor) v(oastre) ca extrasele matriculare ce se recer de după formularele prescise, ca în listele de recrutații cei morți să nu fie însemnați între cei vii, și în rubrica a 13 să nu lipsească numărul casei — atît de necesar pentru deosebirea proprietarilor diverși ai aceluiași nume.

Cu o cale se notifică f(rățiilor) v(oastre) spre îndreptare și acomodatiune cum că: Lepturariul românesc de Arone Pumnul¹, tom I—IV (șase bucăți), Viena, 1862, 1865 în 8° prin circularul aceluiași înalt minist(er) de sub 3 octombrie a.c. nr. 18.318 ca contrar constituțiunii patriei s-a oprit din toate instituttele de învățămînt și prin urmare unde ar fi introdus de manual, va fi de a se lua din mina școlarilor.

Oradea Mare, 26 nov(embrie) '871.

Binevoitor
Ep(isco)p(ul) Ioan

pr(imit) 6/12 '871.

Muzeul județean Satu Mare, Protocolul parohiei Giungi (1853—1882), inv. nr. 20 109, copie, f. 1 124.

---

1. Aron Pumnul (1818—1866), filolog și istoric literar. Opera lui principală *Lepturariu românesc cules den scriitori rumâni*, I—IV, Viena, 1862—1865, reprezintă o amplă trecere în revistă a scriitorilor urmăriți prin contribuția adusă de fiecare la lupta pentru emanciparea națională a românilor. cf. *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 715—717.

94

1874 iulie 23, Lipău. Chemarea „Comitetului provizoriu pentru înființarea gimnaziului românesc din Seini” adresată tuturor românilor din comitatul Satu Mare și cele învecinate, de a participa la adunarea generală din 2—3 septembrie 1874, ce va avea loc la Baia Mare.

P(rea) T(itulate) Domnule!

Comitetul provizoriu pentru înființarea gimnaziului român în Seini, ținînd adunare în Lipău la 23 iulie a.c. a decis: ca în interesul cauzei amintite să convoace adunare generală în Baia Mare la 2 și 3 sept(embrie) a.c., invitînd pe cale jurnalistică pe toți românii din comitatele Satu Mare și circumvecine, îndemnat de convingerea că: această cauză comună tuturor românilor, îndeosebi însă celor din părțile amintite, nu se poate realiza fără de conlucrarea energetică a tuturor românilor din aceste comitate.

La adunarea ce se va ține la termenul sus arătat avem onoarea a invita pe P(rea) T(itulat) Domnia-ta.

Ponderozitatea acestei cauze, zelul cunoscut al domniei voastre, nu ne permit a aduce astă dată motive spre a îndemna pe toți românii bine-

simțitori a participa cu tot zelul la această adunare, care trebuie să fie expresia conștiinței naționale a invitaților.

Lipău, 23 iulie 1874.

Comitetul

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 141, orig., f. 1.

95

1874, Satu Mare. Scrisoarea lui Petru Bran adresată Comitetului „Astrei”, pentru a-i populariza volumul *Mărgăritare*, recent apărut.

Nr. 198/1874

Onoratului Comitet al Asociațiunii Transilvaniei!
Domnilor preestimați!

Din opul meu „Mărgăritare”¹ am onoare a vă trimite 1 exemplar cu acea rugare: ca cenzurându-l decumva veți afla că corespunde titlului său, să binevoiți a-l recomanda spre părtinire Adunării gen(erale) a Asociațiunii.

Opul acesta este rezultatul spicuirilor mele de mai mulți ani pe vastul cîmp al clasicității latine și în mic complexul principiilor fundamentale filozofico-moralo-estetice. El este colecția ideilor sublime, prelucrate în limba română în versuri cadențiale, cu respect la indigentiile² și starea modernă a limbii noastre și ca „unic în felul său” în literatura română, acomodat pentru literații noștri de toată categoria. Și cu toate acestea, pînă acum atît de puțin e îmbrățișat cit din prenumerațiuni nici speșele tiparului nu le pot acoperi! Nu, pentru că dintre cărturarii noștri numai un contingent prea restrîns la număr cunosc mai de aproape binefacerile culturii literare în direcțiunea națională română.

Din cauza asta mă aflu motivat a recurge la mărinimitatea „Asociațiunei Transilvaniei”, rugîndu-vă ca prin Onoratul Comitet: ca să aibă gratioasa bunătate acestei întreprinderi literare a-i intenda tot potențiosul succursu material și moral. Căci numai pe această cale prin sprijinirea marilor mecenai (între care întietatea în tot respectul s-a eluptat „Asociațiunea Transilvaniei”) au văzut lumina și cele mai renumite operi clasice, de aici zice principele poeților latini Horațiu: „Sint Mecenates non derurir Flace Poetae”. *

* „Să fie Mecenați, nu te vei prăbuși poete Flacus!”.

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 198/1874, orig., f. 1.

1. „Mărgăritare sau sentințe poetice, filosofice-moralo-estetice. După mai mulți autori clasici latini”, Satu Mare, 1874, 82 p.

2. Nevoile, necesitățile.

1875 martie 30, Oradea. Circulara prin care se interzic o serie de manuale școlare în școlile românești din Transilvania, în urma ordinului ministrului de culte și instrucțiune publică.

316.

Se face cunoscut f<ărățiilor> v<oastre> cum că prin ordinul ministerului r<egal> u<nguresc> de culte și instrucțiune publică emanat la 5 martie a.c. din școlile populare din patrie s-a interzis uzul următoarelor manuale școlastice, ca unele care conțin afirmațiuni și date contrare legilor patriei noastre și adevărilor faptice, și anume: 1. Elemente de Geografie pentru clasele II și III de Gr<igore> Vlădescu, ediția a 3<a>, București 1868. 2. Elemente de Geografie fizică și politică etc. de M. Michăescu, ediț<ia> a treia, București, 1878. 3. Istoria Românilor din timpurile cele mai vechi pînă în zilele noastre etc. de Treboniu Laurian ed. IV, București, 1873. 4. Atlante geografic după Le Bonnenfort etc. adoptat p<en>tru școlile române din ordinul M<aies-tății> s<ale> Carol I, domnul românilor și adaus de A<ugust> Tr<eboniu> Laurian etc. Paris — București, 1868. 5. Manual de Geografie pentru tinerimea română de Ioan Silviu Sălăjanu, Viena, 1871. Prin urmare f<ărățiilor> v<oastre> să vă îngrijiți ca unde s-ar întrebuița manualele de mai sus, acele să se ieie din mina școlarilor.

Oradea-Mare, 1875 martie 17.

Binevoitor Ep<isco>pul Ioan m.p.

Pr<imit> 30 martie 1875.

Muzeul județean Satu Mare, Protocolul parohiei Giungi (1853—1880), in v. nr. 20 109, f. 107—108

97

1875 mai 4, Oradea. Circulara prin care se interzice folosirea manualului de istorie a Transilvaniei în școlile românești din dieceza Oradiei, în urma ordinului nr. 7.000 din 3 aprilie 1875 a Ministerului de Culte și Instrucțiune Publică.

455.

În jurul circularului nostru de su<b> 17 martie a.c. nr. 316 se face cunoscut f<ărățiilor> v<oastre> cum că opul „Elemente de istoria Transilvaniei pentru învățătorii și școlile populare române“ scris de Ioan V. Rusu, apărut în Sibiu la a<nul> 1865, prin ord<i>nea ministerială r<egească> u<ngurească> de cult și de instr<ucțiune> publ<ică> emanată la 3 aprilie a.c. nr. 7.000, ca un manual carele conține afirmațiuni și date contrare legilor patriei noastre

și adevărilor faptice, se oprește din uzul școalelor populare din patrie, și așa manualul acesta unde s-ar întrebuința va fi de a se lua din mîna școlărilor.

Oradea Mare 4 mai '875.

Binev<oit>or> Ioan ¹ m.p.

(pr<imit>) la 23 mai 1875)

Muzeul județean Satu Mare, Protocolul parohiei Giungi (1853–1880), inv. nr. 20 109, f. 108.

1. Este vorba de episcopul Ioan Olteanu (1873–1877).

98

1875 iulie 16, Oradea. Circulara prin care se interzice folosirea manualelor lui Ioan Micu Moldovanu și Vasile Petri în dieceza Oradei.

765/29

În firul circularului emanat de aici su 17 martie a.c. nr. 316 se notifică f<rățiilor> v<oastre> cum că a) Istoria Patriei p<en>tr<u> școalele populare române din Ardeal de Ioan M. Moldovan ¹ și b) ABC-darul român de Vasile Petri ², că atari cărți conțin afirmațiuni și date contrare legilor patriei noastre, și adevărilor faptice, prin ordinea ministerială r<egească> u<ngurească> de cult și instr<ucțiune> publică emanată la 19 iunie '875 nr. 12.129 și respectiv dato 4 iulie a.c. Nr. 12.973 s-au oprit din școalele populare din patrie. Prin urmare f<rățiile> v<oastre> vă veți îngriji că unde s-ar întrebuința cărțile de mai sus ca manuale școlarele acele să se ieie din mîna școlărilor.

Dat în Oradea Mare din ședința cons<istoriului> g.c. ținută la 16 iulie 1875.

Nic<olae> Borbola m.p. vicar

pr<imit>) 9 august 1875.

Muzeul județean Satu Mare, Protocolul parohiei Giungi (1853–1880), inv. nr. 20 109, f. 109.

1. Ioan Micu Moldovanu (1833–1915), filolog, cărturar și om politic, unul dintre autorii Pronunciamentului de la Blaj (1868), președinte al „Astrei” între anii 1894–1901. I, autor de manuale de istorie și geografie, în care era reliefată ideea unității românilor. cf. Radu Brateș, *Oameni din Ardeal*, Editura Minerva, București, 1973., p. 55–67.

2. Vasile Petri (1833–1905), profesor și publicist, autor al unor manuale foarte prețuite în epocă, vezi I. Cremer, Vasile Petri, în vol. *Din istoria pedagogiei românești*, vol. IV, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969.

99

1875 iulie 17, Șimleu Silvaniei. Catalogul membrilor „Astrei” din părțile sătmărene, care și-au achitat taxele.

Nr. 140/1875

Copie

Catalogul membrilor vechi, noi și ajutători care au solvit taxele.

188

Nr. crt.	Numele și prenumele	Chemarea	Locuința	Taxa	Pentru diplome
Membri noi				<i>fl. cr.</i>	<i>fl. cr.</i>
1.	Vasile Pățcașiu	paroh	Hotoan	5 —	1 —
2.	Patriciu Lobonțiu	administrator parohial	Silvaș	5 —	1 —
3.	Dr. Vasile Lucaciu	administrator parohial	Sincrai	5 —	1 —
4.	.....				
8.	George Sotar	econom	Acіș	5 —	1 —
Membri ajutători					
2.	Ioan Simon	protopop	Birsăul de Sus	1	
De la membri vechi					
5.	Ioan Conțiu	administrator parohial	Giorocuta	5 —	— —
6.	Dumitru Coroianu	protopop	Santău	15 —	— —
7.	Laurențiu Caba	protopop	Giurtelecu-Hododului	15 —	— —
După adunare au mai curs încă de la					
1.	George Hossu	protopop	Supuru de Sus	5 —	1 —
2.	Andrei Cosma	proprietar	"	5 —	— —

Șimleu, 1875, 17 iulie
Alimpiu Barbulovici director

Vasile Pop actuariu

Arh. St. Sibiu, fond „Astra”, dosar 140/1875, orig., f. 7.

100

1877 iunie 13, Oradea. Scrisoarea lui Dezideriu Borbola adresată lui George Barițiu, privind ofrandele strînse pentru ostașii români răniți în războiul pentru independență.

Oradea Mare, 13 iunie 1877.

Domnului G. Barițiu în Brașov.

Știind eu, cum își varsă singele românii pe cîmpul bătăliei pentru drepturi și libertate, cu suma însemnată din partea mea în alăturata coală, nu-mi pot inchipui, că a-și face un lucru mai bun, decît a o da ca ajutor pentru ostașii români din România, consîngenilor mei. Tot așa cugetă și domnii

subscriși alătura în aceeași listă. Primiți dară sumele consemnate în alăturata coală, adică 25 napoleoni în valoare de 500 franci. Mai încolo 24 florini v.a. în bancnote să le trimiteți la locul competent.

Al Dumitale s.c.l.

Desideriu Borbola m.p.,
avocat și proprietar.

coală de colectă pentru ajutorarea ostașilor români răniți din România:

1. Desid. Borbola, av. în Oradea mare 500 franci
2. Grigore Fabian, paroh în comitatul Satu Mare fl. 10
3. Iuliu Fabian, propr. în comitatul Satu Mare „ 10
4. George Șuta, paroh în comit. Satumare „ 2
5. Ilie Turdeanu, paroh în comit. Satumare „ 2

---

suma totală 25 napoleoni și fl. 24

S-au trimis în toată regula. Primitorul.

„Gazeta Transilvaniei“, An XL, nr. 43 din 17/5 iunie 1877; „Familia“, An XIII, nr. 24 din 12/24 iunie 1877.

101

1877 noiembrie 24, Tășnad. Raportul Primăriei Tășnad către Prefectura județului Sălaj, prin care informează despre starea de spirit din rîndurile populației românești din oraș și împrejurimi.

Méltóságos Főispán ur!

Mai napon értésemre esett, hogy az Oláhság közt 1875 évi veretű muszka Rubelek vannak forgalomba, ugyanis Dondon Elek helybeli kereskedő előadja hogy a tegnapi vásárban egy oláh parasztnő kit nem ösmert nyolc darab 1875 évi veretű muszka rubelt vitt hozzá beváltás végett és ezen oláhnő a pénzdarabok értékét is teljesen ösmerte, mert darabjáért 2 f(arin)tot követelt és minthogy ő említett pénzdarabokat be nem váltotta, azokat beváltás végett ugyancsak jelenlevő Abrahám János helybeli kereskedő előadása szerint hozzá vitte, itt, czélja nem sikerülvén, szintén jelen lévő Abrahám Dávid helybeli kereskedő előadása szerint hozzá vivén, egy darabot be is váltott mely jelenleg is birtokában van, a nő személy leírására nézve mind hárman megegyeznek s oda nyilatkoznak hogy ezen nőt esetleges találkozás alkalmával is felösmernék.

Azon körülményeknél fogva, hogy nevezett kereskedők egyhangulag oda nyilatkoztak miszerint a kérdéses nő alacsony műveltségi állapotánál fogva megfelelő utasítás nélkül a rubelek értéket nem ösmernette, ha nem teljes meggyőződés, de minden esetre azon kétely merül fel hogy a jelenlegi súlyos politikai viszonyok közt, valyon nem muszka agitátorok keze működik e az idegen ajku lakosságnak a magyarság elleni felizgatására? S ezen rubelek

walyon nem a magyar állam és monarhia integritásának megcsonkítása céljából egy alakuló félben lévő szabad román királyság javára szolgálnak e eszközül?

Annyit tapasztaltam, hogy az oláhok érdeklődése a keleti események iránt sajtóságos és magyar ellenes irányban nyilatkozik, és határozottan mondtam, hogy ezen nép ösmeretlen agitátorok nyomása alatt áll.

Ezen események mint magyar honpolgár és mint hivatalnok kötelességemnek ösmerem Méltóságodnak bejelenteni, meglehet hogy tévesen következtettem s az egész dolog jelentéktelen, de az is lehetséges hogy komolyabb alapja van, mint egyelőre vélekedhessem.

Ezen urakat felkértem arra nézve, hogy vásárok alkalmával jövöre minden ily esetet sürgösen a városi hatóság tudomására hozzák, s ha netán a kérdéses nő kereskedéseikben még egy izben jelentkezik úgy arról is értesítsenek hogy a letartóztatás és előleges vizsgálat iránt kellő intézkedéseket megtehessem.

Melyek után mély tisztelettel maradván.

Tasnádon 1877 évi November hó 24-én.

Méltóságos főispán úrnak.

Alázatos szolgája

polgármestar ur távollétében

Horváth Lajos főjegyző

Arh. St. Zaláu, fond Comite suprem, act nr. 3 823/1877; publicat in P. Abrudan, *Documente inedite privitoare la solidaritatea românilor sálájeni cu România în războiul pentru independență din 1877/1878*, in „A.M.P.”, IV, 1980, p. 542—543.

<T r a d u c e r e :>

Excelență domnule prefect!

Astăzi am aflat că printre români circulă ruble rusești, emise în 1875. Dondon Elek, negustor din localitate, a comunicat că în iarmarocul de ieri, o țarancă româncă necunoscută a adus pentru schimb opt ruble rusești, emise în 1875; cunoscînd pe deplin valoarea monedelor, aceasta a pretins 2 florini pentru o rublă. Deoarece, el nu a schimbat monedele amintite, ea le-a dus la negustorul Abraham János, prezent în localitate; nerealizîndu-și scopul, monedele au fost aduse la negustorul Abraham David, prezent și el în localitate și care ne-a comunicat că a schimbat o monedă, ce se află și în prezent în posesia lui. Toți trei au căzut de acord în privința descrierii femeii și au declarat toți trei că o pot recunoaște, în cazul unei eventuale întîlniri.

Avînd în vedere împrejurările în care negustorii susnumiți declară unanim că femeia respectivă, datorită nivelului cultural scăzut, nu putea cunoaște valoarea rublelor fără o îndrumare corespunzătoare, chiar dacă nu este o convingere totală, ci numai o bănuială, se ridică problema că în situația politică gravă existentă, oare nu cumva lucrează mina agitatorilor ruși pentru ațîțarea populației cu graiul străin împotriva ungarilor? Și oare aceste ruble

nu servesc ca instrument în scopul ciuntirii integrității monarhiei și statului ungar în favoarea unui regat liber român, în curs de formare?

Am constatat că față de evenimentele din răsărit, românii manifestă un interes specific, orientat contra ungarilor, și pot să spun hotărît că acest popor stă sub presiunea unor agitatori necunoscuți.

Ca cetățean ungar și funcționar de stat, mă simt obligat să raportez aceste evenimente Excelenței voastre. Poate că am tras concluzie greșită și problema să nu prezinte importanță, dar este posibil ca ea să aibă o bază mai serioasă, așa cum mi-am exprimat părerea.

Am rugat pe acești domni, cu privire la faptul că la viitoarele tirguri, fiecare caz asemănător să fie adus, de urgență, la cunoștința oficialităților orășenești; iar dacă femeia respectivă se mai prezintă în prăvăliile lor, să ne anunțe, pentru luarea măsurilor de arestare și cercetare preventivă.

Rămîn mai departe cu adînc respect.

Tășnad, 24 noiembrie 1877.

Al Excelenței sale, domnului prefect,
supus slujitor,
în lipsa domnului primar
Horváth Lajos primnotar.

102

1878 martie 1, *Giurtelecu Hododului*. Știre apărută în „Gazeta Transilvaniei” privind ajutorul oferit de școlarii din Giurtelecu Hododului pe seama soldaților români răniți în luptele din Bulgaria.

Ajutoare pentru răniți.

II. Giurtelecu, 1 martie 1878.

Prea stimate d-le redactor! Pentru românii răniți în luptele din Bulgaria pentru libertate și creștinism și școlarii mititei din H<odod>-Giurtelecu au făcut 2 kg. de scame, alăturate cu rugarea ca să binevoiți a le înainta la destinațiunea sa! Dintre școlari s-au distins la strîngerea scamelor mai ales: Ștefan Horincar, Vasile Zaițașiu, Irina Dan și Veronica Caba.

Primirea — vă rog a o comunica în „Gazeta”.

Ion Budelecan, învățător.

S-au primit și expediat.

„Gazeta Transilvaniei”, nr. 15 din 11/23 mai 1878.

103

1879 februarie 3, *Șimleu-Silvaniei*. Scrisoarea lui Alimpiu Barbulovici, vicarul Silvaniei, adresată lui Vasile Pățcașiu, în care îi cere ca împreună cu ceilalți intelectuali din zona Tășnadului să înainteze o adresă de protest împotriva Legii școlare Trefort (1879).

Inteligența română din Transilvania, adică de la focarul românismului, în acest timp suprem a luptelor naționale hotărâtoare pentru viitorul națiunii noastre ne dă semnalul acțiunii solidare, spre salvarea limbii noastre naționale. Adică înțelegind din sursă sigură: că proiectul de lege ? destinat pentru introducerea limbii maghiare în școlile noastre române populare s-a prezentat Majestății sale spre aprobare, excelențele lor D. D. d(om)nii mitropoliții români fură rugați în secret a se interpune la Majestatea sa ca să se îndure a denega aprobarea proiectului din chestiune. Și excelențele sale au și primit misiunea. Le este însă de lipsă sprijinirea noastră morală, ce trebuie să le-o dăm, spre a-i scăpa de suspiciunea că doară dinșii procedează numai de la sine. Deci inteligența noastră română, din Transilvania, a aflat de urgență supremă ca din toate părțile locuite de români să se aștearnă adrese de petițiuni subscrise de preoți, docenți și inteligenți excelențelor-sale, și în specie românimea din Sylvania să trimită vreo două-trei petițiuni Excelenței sale, domnului mitropolit dr. Ioan Vancea; drept aceea am onoarea a vă ruga pe spectatul Domnia voastră ca în înțelegere cu spectatul domn avocat George Filep și cu m(ult) on(oratul) d(omn) protopop Demetriu Coroianu și cu alți preoți, inteligenți și docenți din părțile Eriului să înaintezi Excelenței-sale domnului mitropolit dr. Ioan Vancea o petiție subscrisă de inteligența română, însă pînă în 8 februarie st.n. să o trimiteți, în care să expuneți: că prin intenționata lege e periclitată confesionalitatea, subminată religia noastră, e făcută imposibilă instruirea pruncilor consumîndu-se tot timpul cu învățarea limbii grele etc. și alte argumente. Însă tot lucrul să rămînă în secret și fără zgomot să se procedeze, numai vă rog să nu întîrziati; dar repet să rămînă lucrul în cel mai mare secret.

De-altminteri cu deplină stimă frățească sint
Șimleu, 3/II 1879.

al spectatului dumneavoastră adinc venerator³.

Arh. St. Zalău, fond Ioan Ardeleanu Senior, dosar 20.

1. Vasile Păcășiu (1844—1932), publicist, autorul cronicii de la Hotoan, născut în localitatea Portița (jud. Satu Mare). A urmat studiile la Carei, Beiuș, Gherla. S-a remarcat printr-o activitate laborioasă în toate domeniile vieții socio-culturale și politico-naționale a românilor sătmăreni, participînd direct la toate marile evenimente din istoria politică și națională a românilor transilvăneni în perioada 1872—1918 cf. I. Ardeleanu Senior, *op. cit.*, p. 67—75.

2. Legea Trefort (1879) a declarat obligator învățămîntul limbii maghiare în toate școlile primare din Transilvania.

3. Alimpiu Barbulovici.

104

1879 aprilie 10, Satu Mare. Scrisoarea dr. Vasile Lucaciu adresată lui George Barițiu, în care face cîteva considerații asupra mișcării naționale din Satu Mare.

Onorabile domnule,

Sîntem mîhniți și exacerbați întru toate, pentru unele fapte întristătoare care se întîmplă pe la noi, încît de temere și durere ne cuprinde spiritele o amorțeală ce mult ne împiedică în activitatea națională. Mai ales cînd vedem că unii români, care ar trebui să fie din poziția lor conducători, se fac instrument orb în mîinile inamicilor noștri. Așa e tocmai protopopul actual de Satu Mare, sub a cărui conducere, precum se vede, se deznaționalizează deja și biserica română.

Ca să-o hotărîm sau să-l forțăm a se declara franc, din încrederea mai multora vă trimit corespondența aici alăturată, rugîndu-vă să aveți bunătatea a o publica, dacă cugetați că așa ar cere interesele cauzei noastre române.

De altcum cu deplină venerație rămin

Al D<omniei> v<oastre> onorab<ile>

S<atu> Mare 10/IV '879

reveritor

Dr. V<asile> Lucaciu¹,

profesor de limba și literatura română.

B.A.R.S.R., mss. rom. 996, f. 240.

1. Dr. Vasile Lucaciu (1852–1922), născut la Apa (jud. Satu Mare). Eminență personalitate a mișcării de emancipare națională a românilor transilvăneni, strins legat de ținuturile sătmărene fiind încă de la începutul activității sale pe aceste meleaguri (1874), mentorul și exponentul dezideratelor naționale și politice ale românilor sătmăreni și ardeleni. În perioada anilor 1875–1886 a activat în calitate de profesor de limba și literatura română și filozofie la Liceul regal din Satu Mare. cf. Tiron Albani, *Leul de la Șișești*, Oradea, 1936, și V. Achim și A. Socolan, *Vasile Lucaciu*, Baia Mare, 1968.

105

1880 iunie 3, Satu Mare. Programul conferinței intelectualilor români sătmăreni din 3 iunie 1880.

Programa

dezbaterilor inteligenței române din c<omi>t<a>tul Satu Mare asupra ortografiei române.

1. Deschidere (prin președintele conferinței preliminară ținută în Homorod).
2. Consfătuirea conferinței.
3. Raport despre activitatea pînă acum dezvoltată.
4. Prezentarea declarațiunii și respectiv a criticii elaborate.
5. Acceptarea declarațiunii din partea conferinței.
6. Modul publicării numitei declarațiuni.
7. Noțiuni despre modul de a propaga în toată românimea această activitate literară.
8. Proiecte diverse referitoare la obiect.
9. Alegerea comisiei verificatoare.

Muzeul „Unirii” Alba Iulia, inv. nr. 5 094, orig., f. 1.

1880 iunie 3, Satu Mare. Proces-verbal al conferinței intelectualilor români din comitatul Satu Mare în chestiunea limbii și ortografiei române.

Proces-verbal

luat în conferința inteligenței române din co(m)i(t(a)tul Satu Mare în chestiunea ortografiei limbii române, ținută în 3 iunie 1880, prezenți fiind: Ciriac Barbu, George Marchiș, Ioan Sălăjanu, Mihai Nicoară, Augustin Pop, George Făgărășanu, Alexandru Nuțu, Alexandru Huban, Ioan Cighi, Demetriu Pop, Lazăr Iernea, Sigismund Șincai, Dionisie Popfiu, Ioan Pop, Petru Ciceronescu, Gavril Lazăr, Ioan Șavaniu, Adalbert Anderco, Petru Doboși, Alexandru Ferențiu, Ioane Marcu, Iuliu Huban, Vasile Lucaciu.

I. Președintele conferinței preliminare din Homorod Ioane Marcu, expunând scopul conferinței acesteia, provoacă pe D. D. prezenți să se constituie și prezintă programa dezbaterilor ce urmează în această conferință, sub % alăturată acestui proces verbal.

ad. I

Conferința se constituie sub titlul „Conferința inteligenței române din co(m)i(t(a)tul Satu Mare în cauze dezvoltării limbii și ortografiei române”, alegându-și de președinte pe I(oane) Marcu iar de secretar pe Vasile Lucaciu. Totodată se acceptă programa dezbaterilor prezentate de I. Marcu.

Președintele conferinței expune pe scurt activitatea dezvoltată în meritul cauzei azi pertractate și în conferința preliminară ad-hoc ținută în Homorod, precum și activitatea biroului ales în acea conferință. Spre cunoașterea exactă detaliată a cauzei, președintele dă spre lectură procesul verbal luat în numita conferință aici sub .//. alăturat. Expune totodată, că biroul e satisfăcut și datorințele acceptate în înțelesul punctelor IV și V din numitul proces-verbal.

ed II

Conferința ia spre cunoștință raportul și aprobă pașii făcuți, cu excepția a trei membri, anume: G. Făgărășanu, Gavril Lazăr și Alexandru Ferențiu.

III. Președintele prezintă declarațiunea ¹ și respectiv critica elaborată după însărcinarea conținută în p(unctul) V a protocolului conf(erinței) preliminare.

ad III

Conferința ascultă cu atenție declarațiunea prezentată prin însuși d(omnul) autor, și-și exprimă cea mai vie recunoștință pentru ostenelele (și) diligența autorului în compunerea acestei declarațiuni și mai presus de toate pentru meritul intern ce reprezintă acest operat clasic și demn într-adevăr de apreciere neparțială.

IV. Venind sub întrebare acceptarea declarațiunii prezentate,

ad. IV

Conferința acceptă cu majoritate absolută elaboratul sub titlul de: „Declarațiunea inteligenței române din c(omi)t(a)tul Satu Mare,

în cauza dezvoltării limbii și a ortografiei limbii române”.

V. Punându-se întrebarea, că oare declarațiunea conferinței să se trimită de-a dreptul la Academia română?

ad. V

Conferința în contra propunerii lui G. Făgărășanu și Gav<ril> Lazăr decide cu majoritatea absolută ca declarațiunea amintită să se trimită <de-a> dreptul la Academia română din București.

VI. Cu privire la modul publicării declarațiunii acesteia.

ad. VI

Conferința e de opinia, că acest operat să se tipărească în broșură separată sub îngrijirea autorului, și să se împărțească între membrii Academiei române, între profesorii de specialitate de la institutele literare din patrie și din România și altor bărbați de specialitate.

VII. Căutînd la unele chestiuni eventuale referitoare la publicarea lucrării.

ad VII

Conferința alege o comisie de 6 membri cu însărcinarea de a împlini cele necesare în chestiunea propusă. Membrii comisiei sînt: președ<inte>

I. Marcu, membrii: Aug<ustin> Pop, G. Marchiș, S. Sălăjanu, Lazăr Iernea, Vasile Lucaciu, G. Lazăr.

După acestea fiind epuizată programa pertractărilor, pentru autentificarea acestui proces verbal s-au ales: domnii Aug<ustin> Pop, Mihai Nicoară și I<oan> Șavaniu, care acceptînd însărcinarea, ședința s-a ridicat.

Satu Mare, 26 iunie 1880.

Pentru autenticitate

Satu Mare, 30 iunie 1880

<I. Marcu> <m.p.> președinte

Dr. Vasile Lucaciu m.p. secretar

Membrii comisiei verificatoare.

Muzeul „Unirii” Alba Iulia, inv. nr. 5094, copie, f. 1—2.

1. Se referă la lucrarea lui Ioane Marcu, *Declaratione in cauza limbii române. Din partea inteligenței române din comitatul Satu Mare*, Satu Mare, 1880, în care autorul își expune ideile privind ortografia limbii române în manieră latinizantă, vis-a-vis de proiectul Academiei Române. Deși I. Marcu susține o teză perimată privind ortografia, semnificativă este însă preocuparea intelectualității românești din această parte a țării de a se angaja într-o problemă atât de acută a culturii române din acea epocă. Acest moment din mișcarea culturală a românilor sătmăreni este un argument în plus pentru modul în care s-au integrat întotdeauna în problematica unitară a istoriei naționale.

107

1880 iunie 3, Satu Mare. Propunere adoptată în Conferința intelectualilor sătmăreni, ținută la Satu Mare în 3 iunie 1880, cu privire la afacerile bisericești și școlare.

Propunere

Din incidentul convenirii inteligenței române sătmărene de astăzi, subscrișii își iau voie a face și a subșterne onorabilei Conferințe următoarea propunere:

Biserica și școala gr. cat. de un timp încoace stagnează și se află într-o situație anormală; considerind că conservarea instituțiilor bisericești și interesele culturale ale poporului pretind imperios să se facă pașii ceruți pentru regularea aceloră în sinodalitate, considerind că frații din dieceza gherlană s-au pronunțat deja în această cauză și această mișcare constituțională află consimțământul general al românilor din aceste părți, propunem: ca on<orata> conferință să adere și să adopte în principiu procedura urmată de frații amintiți și pentru realizarea dorințelor noastre în acest respect, să aleagă din sinul său o comisie din 3 membri cu încredințarea ca:

a) să convoace o conferință mai amplă constatatoare din preoțimea și mirenii din co<mi>t<a>tul Sătmarului din ambele dieceze.

b) să elaboreze un memorandum în care să se depună principiile pe baza cărora să se reguleze afacerile bisericești și școlare.

Satu Mare, 1880 iunie 3.

D. Pop avocat,
Petru Ciceronescu
Ioan Silviu Sălăjean
Lazăr Iernea

V. Lucaciu
George Marchiș
Alexandru Nuțu preot
Dionisie Popfiu
Sigismund Șincai

Muzeul „Unirii” Alba Iulia, inv. nr. 5 558, orig., f. 1–2.

108

1880 iunie 30, Satu Mare. Proces-verbal încheiat cu prilejul dezbaterilor conferinței intelectualilor români din comitatul Satu Mare, ținută la 5 mai 1880 în comuna Homorod, cu privire la proiectul întocmit de Titu Maiorescu asupra ortografiei române.

Proces-verbal

luat în conferința ținută în Homorod la 5 mai 1880 în cauza ortografiei limbei române din ocaziunea proiectului înaintat prin d<omnul> Maiorescu Academiei Române, tot în cauza ortografiei române.

Prezenți au fost m<ult> o<noratii> d<omni> Ioan Marcu, Georgiu Marchișiu, Ioan Selegianu, Alexandru Nuțiu, Emanuil Pelle, Lazăr Iernea, Vasile Lucaciu preoți și d<omnul> Demetriu Pop adv<ocat> în Carei, Augustin Fași, agronom.

I. M<ult> o<noratul> d<omn> Ioan Marcu propune ca inteligența română din co<mi>t<a>tul Satu-Marelui, considerind importanța cestiunei

pertractate în sensul Academiei Române, asupra ortografiei limbei române să se pronunțe cu atît mai virtos, ca proiectul făcut prin d<omnul> Maiorescu, nu corespunde cerințelor și ca prin acceptarea celui proiect, se aduce cea mai mare confuziune în cauză, a căreia dezlegare fericită o accepta toată româ-nimea.

ad. I Domnii prezenți acceptează ideile domnului propunător și-și exprimă dorința de a se constitui, că așa activitatea continuată preintre formalitățile recerute se poate reieși la scopul dorit.

II. D<omnul> Ioan Selegian propune ca acesta conferința să se declare de „conferința preliminarie ad-hoc a inteligenței române din c<omi>t<a>tul Satu Mare în cauza ortografiei române”.

ad. II Se acceptă cu unanimitate.

III. Tot d<omnul> Selegian propune ca d. I<oan> Marcu să se aleagă de președinte iar d<omnul> Lucaciu de secretariul conferinței

ad. III. Se acceptă.

D<omnul> Marcu accentuînd urgența cauzei, fiindcă proiectul lui Maiorescu a trecut prin dezbaterile comisiunii academice, și a se propune în sesiune plenară spre acceptare-propune conferinței ca să exprime dorința sa pe cale telegrafică înaintea președintelui Academiei, rogîndu-l să împiedece acceptarea proiectului domnului Maiorescu.

ad. IV Se acceptă cu unanimitate și se încredințează președintelui și secretarului conferinței, că în numele ei, se face pasul proiectat în înțelesul propunerii. Membrii conferinței sunt de acea părere, ca în interesul cauzei e consult a conchiama una conferință generală, a ofta inteligența română din comitat cu scop, ca în acea conferință consultîndu-se mai pe larg asupra acestui obiect interesante, să-și dea una declarațiune motivată în care de una parte să se depună principiile generale, după cari au de a se forma regulele ortografice, și tot una dată să se ieie la critică detaliată proiectul domnului Maiorescu, arătîndu-se că acela nu numai nu atinge scopul prefiptu de academie ci din contra, se abate de la principiile sănătoase filologice și așa formează regule ortografice, contrarie cu totul geniului limbei române.

ad. V Participanții conferinței se rezolvesc a purcede în înțeles părerilor manifestate în acest punct. Încredințează prezidiului ca la timp și loc binevenit, se conchiame una conferință și tot una data roagă pre d<omnul> Ioane Marcu să redacteze una declarațiune în înțelesul mai sus amintit, cari apoi să servească de bază desbaterilor în conferință.

Autentificarea acestui proces-verbal se concrede d<omnului> G<eorge> Marchișiu și I<oan> Selegianu.

Dat în Satu Mare, 1 iunie 1880.

prezident: <nesemnat>
Dr. V. Lucaciu,
secretar

Pentru autenticitate
Satu Mare, 30 iunie 1880.

membrii comisiunii
verificatorie

109

1881 iulie 20, Sanislău. Adresa lui Gavril Lazăr de Purcăreți din Sanislău către arhidiaconatul din Carei, în legătură cu probleme privind adunarea Reuniunii învățătorilor români sătmăreni din data de 6 august 1881.

89 Oficiul parochial gr. cat. de Sanislău.

Preaveneratului oficiu arhidiaconal g. catolic
co(mi)t(a)tens în Nagy Károly

Conform indrumațiunii verbale din 12 iul(ie) a.c. pregătind „Apelul către cultivatorii poporului român” pentru a se coaduna și a participa la consultările în trebi școlare ținînde în preseara adunării Societății pentru fond de teatru român în ziua 7 și 8 în Baia Mare, la locul menind spre scopul urmărit acolo am onoare a-l străpune pentru examinare și eventualmente pentru publicarea, semnînd

Al preaveneratului of(ici)u arhidiaconal
Sanislău, la 20 iulie 1881.

purure(a) devot(at) culturii:
Gavril Lazăr Purcărețianul ¹,
paroch gr(ec) de Sanislău.

<pe verso:> Pr(imit) 21/7 1881 / 17 A(rhi)d(iaconal) 1881.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămîntul confesional românesc sătmărean, inv. nr. 20 144, orig., f. 1.

---

1. Gavril Lazăr de Purcăreți (1839–1907), studii la Beiuș și Viena, între 1864–1869, profesor la gimnaziul din Beiuș iar apoi protopop al Sanislăului (jud. Satu Mare). S-a remarcat în cadrul mișcării naționale a românilor sătmăreni din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În perioada mișcării memorandiste a fost membru al Comitetului Central al P.N.R. din Transilvania. cf. dr. C. Pavel, *op. cit.*, p. 174.

110

1881 iulie 20, Oradea. Scrisoarea lui Iosif Vulcan către George Marchiș din Carei, în care îi comunică că adunarea generală a „Societății pentru crearea unui fond de teatru român”, programată pentru zilele de 7–8 august 1881 la Baia Mare, nu poate fi amînată.

Iubite frate,

Îndată ce am primit scrisoarea ta, îndată am scris la Baia Mare propunînd ca adunarea pentru teatru să se strămute pe zilele indicate de tine, adică pe 10 și 11 august; însă de acolo mi s-a răspuns, că nu se poate, că ei țin la termenul de 7 și 8 august, invitările pentru concert-bal s-au făcut, prin urmare nu se mai poate strămuta!

Vezi dară, că ceea ce dorești nu atiră de la mine.

Observ însă, că ziua de duminică nu va forma mare piedică pentru ca preoții să poată veni. Din depărtare mare tot nu vor veni ori pe ce zi am pune adunarea, iar din jur vor putea veni pe 11 ore, pe cînd se va deschide adunarea.

Cei interesați vor veni și pe duminică din depărtare sau din apropiere, cei ce nu se interesează, nu vor veni pe orice zi am fi pus acea întrunire.

Așa dară convocă și tu conferința despre care vorbești. Ar fi mai bine să o convoci pe 7 august după miazăzi. Dar nesmintit, căci astfel vor veni și de aceia, care pentru teatru n-ar fi mers.

Fi-va permis să te fac atent, că abonamentul tău la „Familia“ e expirat?

Te salut frățește

Iosif Vulcan

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 142, orig., f. 1—2.

111

1881 iulie 21, Baia Mare. Scrisoarea lui Ștefan Bilțiu în care îl informează pe George Marchiș că adunarea generală a „Societății pentru fond de teatru român“, programată pentru zilele de 7—8 august 1881 la Baia Mare, nu poate fi amînată.

Nr. 81

Reverendisime doamne arhidiacone!

La prețuita epistolă d(ată) la 20 iulie 1881 nr. 15 am onoare cu reverință a vă răspunde: că Comitetul n-a știut pînă azi intențiunea r(everendi)-s(imei) d(omniei) voastre de a conchema adunarea generală pentru votarea statutelor înființîndei „Reuniuni a învățătorilor r(omâ)ni“ pe ziua premergătoare a adunării gen(erale) a „Societ(ății) p(en)tru fond de teatru“, prin urmare cînd ne-a înștiințat d(omnul) I. Vulcan era(u) biletele tipărite și așa n-a fost consult a schimba termenul și a face confuziune. Că s-a pus pe duminică e cauza că d(om)niile civili nu pot pierde 2 zile depărtați de la oficiul lor iar la oaspeții din depărtare și anume preoții nici am calculat cunoscînd indiferentismul multora. D(omnu)l Vulcan iară nu ne-a înștiințat că ce motiv aveți pentru amînarea termenului și așa am combinat ca după ce aveți capelan tocmai pe o zi puteți lipsi de acasă — cum am lipsit și noi mulți cînd fuserăm la adunarea comitatensă în cauza alegerii vicecomitelui — nici cuget că așa ceva vă va putea împiedica de la prezentare, prin urmare vă rog la tot cazul a veni și adunarea pentru votarea statutelor a o pune dară pe a 2-(a) zi 9 ore dimineața care se poate în o oră fini. Apoi 2 zile de lucru crede-mă că nici clerul nu e aplicat a pierde, fiind cei mai mulți economi și apoi combinînd calea încoace și acasă pierderea de timp e de 4 zile pentru cei depărtați. Biletele convocatoare sînt acum toate spedate, programa publicată în „Familia“ și așa nici la un caz termenul nu se poate schimba.

200

Ne-ar pare foarte rău dacă n-am avea onoarea la un act așa <de> național de v<enerații> membrii a<i> comitetului sătmărean și deosebit de p<rea> v<enerații> d<omni> președinți.

Primiți expresiunea deosebitei mele stime sum în Baia Mare la 21 iulie 1881.

stimător în Cristos frate
Șt<efan> Bilțiu ¹
Proto<popul> distr<ictului> Baiei
Mare.

<pe verso f. 2:>
Pr<imit> 23/7 881

20 A<rhi>d<iaconal>, 1881

Nr. 81

Protopopul distr<ictului> Baiei-Mare.
Prea veneratului oficiu arhidiaconal greco-catolic român.

Ex off<ici>o
iskola ügyben
portomentes ³

Nagy Károly ²

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămîntul confesional românesc sătmărean, inv. nr. 20 143, orig., f. 1–2.

---

1. Ștefan Bilțiu (1839–1904), studii la Beiuș și Viena, fruntaș de seamă al mișcării culturale și naționale românești din fostul comitat Satu Mare, cf. dr. Victor Bojor, *op. cit.*, p. 86–87.

2. Carei.

3. Fiindcă este o problemă școlară, este scutită de francare.

112

1881 iulie 24, Carei. Adresa arhidiaconului George Marchiș către oficiul parohial Giungi, prin care comunică înființarea, „Reuniunii Învățătorilor Greco-Catolici din Arhidiaconatul Sătmarului.”

P<rea> T<itulate> Domnule!

Conferința românească ținută în Seini în 30 mai a.c., la propunerea subscrisului, a decis înființarea unei reuniuni a învățătorilor români din comitatul Sătmarului — spre care scop a însărcinat o comisie cu elaborarea proiectului statutelor recerute. Comisiunea și-a împlinit misiunea sa; proiectul de statut e gata. Stabilirea definitivă a acelora pentru aprobarea la Ministerul de culte se va ține în 8 aug<ust> st. n. a.c. precis la ora 8, în Baia Mare, în școala românească.

Înființarea reuniunii din prospect e o dorință generală și veche a tuturor inteligenților români din acest comitat. Sper deci, că vor să participe la conferința constituantă indicată mai sus, toți acei inteligenți români din comitat, cărora le zace la inimă cultivarea poporului — cu atît mai vîrtos, cu cît

în 7 și 8 august a.c. se va ține la Baia Mare și adunarea generală a „Societății pentru fond de teatru român“, între ședințele căreia va avea loc și conferința noastră din chestiune, la care am onoarea deci a vă invita pe p(rea) t(itulatii) D(omniile) voastre și prin D(omniile) v(oastră) pe învățătorii și alți inteligenți români din comuna ce o păstoriți.

Cu frățească salutare fiind
Carei (Nagy-Károly), 24 iulie 1881.

Stimător confrate:
George Marchiș,

arhidiaconul părților sătmărene ca președinte al comisiei.

Arh. St. Satu Mare, fond Reuniunea Învățătorilor Greco-Catolici din Arhidiaconatul Sătmărilor, act. nr. 1/1881, orig.

113

<1881 iulie, Sanislău>. „Apel către cultivatorii poporului român“, redactat de Gavril Lazăr de Purcăreți, în care se face o chemare călduroasă la toți intelectualii sătmăreni de a lua parte la manifestările naționale de la Baia Mare, din data de 7—8 august 1881, prilejuite de adunarea generală a Societății pentru un fond de teatru român și pentru înființarea Reuniunii învățătorilor români sătmăreni.

Apel

către cultivatorii poporului român.

Geniul migrant, din care concepându-se deja azi-miine trebuie să se nască Thalia română, își va lua âst an pe două zile adăpost în mijlocul nostru, în partea anticei colonii române, cuprinsă cu scoaterea tezaurilor minerali ascunși în vinele munților de pe malul drept a „Riului femeilor“¹ numit astăzi, Baia Mare. Oare bucurându-ne de dăruitul dar, ce geniul românis-mului cu astă ocaziune îl va reversa în abundență peste noi, să nu facem antișambră și Minervei romane, oare noi cultivatorii poporului român convenind la Baia Mare, să nu ne uzăm de prea binevenitul timp de a ne consulta despre ridicarea paladiului culturii noastre naționale?

Domnilor! Thalia, frumușica muză, este numai o fantomă, este ea utopie la poporul necult și nască-se ea, ea se naște numai pentru ca să și moară. Thalia reclamă la școală, și prin școală la popor cultivat pregătit de a da un contingent de inteligență, nu numai curtenitoare dar și așteptată de frumușica Thalia.

Conform misiunii noastre din decisul conferinței de la Seini de d(a)tul 30 mai a.c. facem Apel la cultivatorii poporului nostru, cum că pentru punerea pietrei unghiulare la paladiul culturii noastre naționale, a cărui ulterioară edificare se va continua prin înființarea reuniune învățătorescă din co(mita)-tul Sătmărilor, pe 8 ore din dimin(eața), 8 aug(ust) a.c. la locul menind spre acest scop în cel mai mare număr să binevoiescă a se aduna.

Domnilor! Curajul face pe învingători, concordia pe cei neînvinși iacă timpul cel mai oportun! deci favoritor și oportuniștilor, de a se însufleți,

de a se încuraja! „Da cunoaște timpul“ zice Exodul între toate timpul e mai bun, dacă adică îl știi folosi. Sau cum? Lucrând românește cineva se teme de ocară? „E lucru împeretesc“ zice Anthistene, a fi ocărit când lucrăm bine“ deci, fraților emulați în profeții și nu opriți vorbirea în limbi, toate însă să fie în modu onest și după bunul ord“, (S. Paul apostolul românilor în ep<isto>la I la Cor<inteni>, XIV, 39—40), căci numai două alarmuri a avut oarecare suces în istorie, adică tonul din hirburile lui Gedeon, și sburatul găștelor capitoline.

Domnilor cultivatori de popor român! încă odată: pe 6 aug<ust> seara la Baia Mare, la locul menind, la ținerea consultărilor în trebi cultural-naționale. Sapenti<a> sat. ²

Datu.

din comisiunea scolastică constituită la Seini

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămîntul confesional românesc sătmărean, inv. nr. 20 145, orig., f. 1.

1. Rivulum Dominarum, cea mai veche atestare scrisă a orașului Baia Mare (1329)
2. Să fie înțelepciune! (lat.)

114

1881 august 8, Baia Mare. Statutele „Reuniunii Învățătorilor Români Sătmăreni“, adoptate în adunarea generală din 8 august 1881 la Baia Mare, modificate în cursul anului 1882.

Statutele

reuniunii învățătorilor gr. cat. de pe teritoriul arhidiaconatului părților sătmărene îngremiate în dieceza gr. cat. orădeană.

Secțiunea I

Numirea, scopul reuniunii și mijloacele spre atingerea scopului.

1. Reuniunea poarte numirea: Reuniunea învățătorilor gr. cat. de teritoriul arhidiaconatului părților sătmărene îngremiate în dieceza gr. cat. orădeană.

2. Scopul reuniunii e: a) promovarea și dezvoltarea împrumutată a culturii învățătorilor numiți în <paragraful> 1 și deșteptarea interesării comune, pentru cauza învățămîntului

b) ajutorarea materială a membrilor ordinari ai reuniunii în cazurile de lipsă, încît va permite starea materială a reuniunii.

3. În adunările acestei reuniuni sînt oprite orice dezbateri religioase și politice.

4. Spre atingerea scopului reuniunii, vor servi de mijloace:

a) adunările reuniunii

b) ținerea unor dizertațiuni din sfera învățămîntului

c) interesele capitalurilor reuniunii și taxele anuale, ce incurg de la membrii, precum și ofertele unor binefăcători

d) ciștigurile ce vor incurge din aranjarea unor petreceri și sortiture ¹ în favorul reuniunii, și foloasele ce vor incurge din vindecarea unor opuri pedagogice.

Dacă reuniunea va voi a aranja sortiture cu scutire de taxele de loterie și de contribuțiunea ciștigului, sau scutirea de taxe și relaxarea contribuțiunii de ciștig pentru conducerea acestora, va fi obligată, pe lingă observarea regulamentelor din vigoare, în toate cazurile singuratice a recurge de cu bun timp la ministerul r(egal) ung(ar) de finanțe, iară de va fi aplecată ² la solvirea taxelor de loterie și de contribuțiunea ciștigului, va recurge la direcțiunea r(egală) ung(ară) de loterie.

Secțiunea II

Constituirea reuniunii

5. Reuniunea constă din membrii ordinari, fondatori, onorari, corespondenți, părținitori și ajutători.

6. Membrii ordinari pot fi numai învățători gr. cat. de pe teritoriul amintit în paragraful 1.

Membrii ordinari, care mai târziu vor inceta de a fi învățători vor rămîne membrii ordinari ai reuniunii. Membru fondator, onorar, corespondent, părținitor al reuniunii poate fi oricare cetățean al statului maghiar sau corporațiune morală, fără deosebire de religie, naționalitate și rang.

De la membrii ordinari se recere:

a) să aibă purtare morală nepătată

b) să se insinueze pentru primire înaintea adunării generale sau a adunării ccmitetului.

c) să se oblige a solvi regulat în casa reuniunii pe fiecare an o taxă de 2 fl. v.a. și

d) să observe statutele și deciziile reuniunii.

7. Membrii ordinari noi ai reuniunii la înscrierea lor de atare, sînt datori a depune anticipativ în casa reuniunii jumătate din taxa anuală adică 1 (unu) fl. v.a. și o dată pentru întotdeauna taxa de 50 cr. pentru înscriere și pentru documentul de primire între membrii reuniunii.

8. Excluderea vreunui membru ordinar din reuniune este prevăzută în <paragraful > 43 al acestor statute.

9. Dacă vreun membru ordinar al reuniunii va părăsi de bună voie această reuniune, toate taxele solvite prin el, vor rămîne în fondul reuniunii.

10. Membrii ordinari care vor părăsi reuniunea din cauza că și-au strămutat locuința stabilă din comitatul Satu Mare, asemenea nu vor avea drept a pretinde taxele plătite de ei în fondul reuniunii.

11. Numai acei învățători pot conta la ajutorul reuniunii, care sînt membrii reuniunii și care nu prin vina lor proprie au devenit în stare de deficiență. În cazuri de acestea decide adunarea generală, la care au a-și adresa respectivii, recursurile instrunate ³ după recerînță.

12. În consonanță cu <paragraful> 6 membrii fondatori se fac aceia care odată pentru totdeauna solvesc reuniunei o sumă de 10 fl. v.a.

13. Membrii onorari și corespondenți se aleg prin adunarea generală, mai ales din amicii cauzei învățămîntului. Membrii onorari și corespondenți din țări sau state străine, numai cu aprobarea prealabilă a guvernului reg<al> ung<ar> se vor putea alege.

14. Membrii onorari și corespondenți sînt scutiți de orice taxă pentru reuniune.

15. În consonanță cu <paragraful> 6 membrii părținitori sînt toți aceia, care solvesc taxele anuale solvite de membrii ordinari.

16. Membrii ajutători sînt toți aceia care contribuiesc oricît de puțin spre scopul reuniunii.

17. Toate cauzele controversate între membrii reuniunii și între reuniune și oficialii săi, în prima instanță se decid prin adunarea comitetului. Deciziunea comitetului se poate apela la adunarea generală a reuniunii. Dacă careva parte nu se mulțumește cu deciziunea adunării generale, are dreptul în înțelesul <paragrafului> 9, cap<itolul> III, articolul de lege L IV din 1868 a cere judecătoria de arbitru.

18. Reuniunea va avea un sigiliu care va purta de inscripție, titlul reuniunii (vezi <paragraful> 1).

Reuniunea va avea și o casă în care se va păstra averea reuniunii. Casa va avea două chei.

Secțiunea III

19. Oficialii reuniunii sînt:

- a) un președinte,
- b) doi vicepreședinți,
- c) doi secretari,
- d) un bibliotecar,
- e) un casier și un controlor,
- f) un avocat.

20. Toți aceștia se aleg de adunare generală pe cîte 3 ani dintre membrii ordinari ai reuniunii, dar președintele, cei doi vicepreședinți și avocatul se pot alege și dintre membrii onorari și fondatori.

21. Acești oficiali îmbracă oficiu onorar, prin urmare fără salariu. Totuși se concede adunării generale dreptul de a-i remunera din veniturile fondului, după împrejurările și anume după puterile materiale ale reuniunii.

22. Drepturile și datoriile președintelui sînt:

a) a convoca adunarea generală și a comitetului și a purta președenția întrînsese.

b) a supraveghea ca dezbaterile și concluziile adunării să se aducă potrivit scopului și intereselor reuniunii.

c) a supraveghea ca ceilalți oficiali ai reuniunii să corespundă datorințelor lor, cu acuratețe.

d) a reprezenta reuniunea în afară în afacerile reuniunii; însă faptele președintelui în numele reuniunii care ar produce obligațiuni asupra ei, numai atunci vor fi obligatorii pentru ea, dacă acelea au urmat din învoirea

comitetului și dacă scrisorile respective sînt subsemnate de secretarul aceleia, căruia <ii> este încredințat sigiliul reuniunii, precum și prevăzută cu acel sigiliu.

e) președintele numai așa va putea asemina ⁴ bani din casa reuniunii, dacă acele eroagațiuni ⁵ vor fi preliminate de comitet și dacă scrisoarea de aseminare va fi contrasemnata și de anumitul secretar între marginile bugetului general.

f) plenipotențele sau constituiri de procuratori pentru îngrijirea afacerilor externe ale reuniunii, se subscriu de președinte pe lingă contrasemnarea unuia dintre secretari.

g) asemenea se subscriu numai de președinte și de secretar toate documentele de justificare primirii de membru al reuniunii, circularele, publicațiunile, precum și procesele verbale luate despre adunările generale și ale comitetului. În fine președintele îngrijește despre executarea concluziilor adunării generale și ale comitetului și ordonă scontarea casei din timp în timp și de va afla dezordine, convocă numai de comitetul spre facerea neamînată a dispozițiilor necesare.

23. Vicepreședinții suplinesc președintele în toate drepturile și îndatoririle lui conform paragrafului precedent, pe cînd președintele este împiedecat de a funcționa.

24. Secretarul primar păstrează sigiliul reuniunii, semnează și contrasemnează procesele verbale luate despre adunările generale și ale comitetului și consemnează totodată, față cu organele și indivizii exteriori, precum și cu casa reuniunii și acele scrisori care sînt de contrasemnat și de președinte, conform <paragrafului> 25. Iar secretarul secundar substituie și ajută pe cel primar în toate afacerile lui.

25. Bibliotecarul îngrijește de cărțile și de actele, grijii lui concretizate ⁶ și fără concesiunea președintelui el nu va fi liber, cu nici un obiect încredințat îngrijirii sale. Folosirea cărților din bibliotecă însă se va determina într-un regulament deosebit.

26. Casierul trebuie să fie om cantionat ⁷, el încasează banii reuniunii purtînd socotelile despre ei; el îngrijește ca taxele și alte datorii restante ale reuniunii să se încaseze la timpul său; el pregătește și subșterne socotelile anuale adunării generale spre reviziune, el este răspunzător pentru casă.

27. Controlorul are de a contrasemna toate actele financiare ce se țin de casa reuniunii și a purta a doua cheie a acesteia; și este pentru casa reuniunii „in solidum” ⁸ răspunzător cu casierul.

28. Avocatul reprezintă reuniunea în cauzele ei juridice.

Secțiunea IV

Despre adunarea generală.

29. Reuniunea ține în fiecare an o adunare generală și de vor cere împrejurările și mai multe extraordinare.

Adunarea generală va consta din membrii ordinari și fondatori ai reuniunii, cu vot decisiv; membrii onorari, corespondenți, părținitori și ajutători, cu vot consultativ.

Convocarea adunării generale se va comunica membrilor ordinari și fondatori, pentru ceilalți membri se va publica în careva ziar.

Timpul și locul adunării generale ordinare pentru cea mai de aproape ocazie se va stabili prin adunarea generală ordinară precedentă, iar a celei extraordinare prin președintele.

30 În adunările generale numai acei membrii au vot, care se înfățișează în persoană.

31. Persoanele morale fiind membrii ai reuniunii, se concede ca fiecare să se reprezenteze în adunarea generală prin un reprezentant plenipotențiar, cu vot consultativ.

32. Adunarea generală are drepturile și datoriile următoare:

a) ea alege pe președinte și pe ceilalți oficiali ai reuniunii;

b) ea alege din sînul său un comitet de 12 membrii și 6 supleanți dintre membrii ordinari ai reuniunii;

c) decide despre primirea și excluderea membrilor;

d) examinează rațiunile anuale ale casierului;

e) decide despre ajutorarea învățătorilor deficienți și a celor mai săraci;

f) decide despre premii;

g) ea preliminează bilanțurile reuniunii pe anul proxim și împuternicește comitetul pentru asemnarea cheltuielilor preliminate.

h) decide asupra remunerării și a sumei de remunerări pentru oficialii săi;

i) ea fixează timpul și locul adunării generale proxime.

Toate acestea cu majoritate de voturi, în caz de voturi egale, decide președintele.

j) În urmă, în adunările generale se vor face și dezbate unele propuneri din sfera scopului reuniunii și se vor citi dizertații și declamații.

33. Adunarea generală poate face modificări în statute numai prin voturile 2/3 părți ale membrilor ordinari prezenți și modificările propuse numai atunci vor avea valoare, dacă vor câștiga aprobare.

Însă scopul și caracterul reuniunii nu va putea deveni obiect al debaterilor și al concluziilor adunării sub nici o condiție.

34. Reuniunea va avea un fond de rezervă, care se va forma din a treia parte a taxelor, ofertelor și a tuturor veniturilor anuale.

Celelalte două părți rămîn în libera dispunere a reuniunii între barierele acestor statute.

36. Fondul de rezervă este așezat în cutare casă parcimonială⁹ (sparkassa)¹⁰ de renume, sau așa dacă pe ipotecă de valoare împătrată cu intabulare în locul prim.

Secțiunea V.

Comitetul reuniunii

37. Adunarea generală de agende curente ale reuniunii, de la o ședință pînă la alta, se îngrijește prin comitet.

Comitetul reuniunii se alege pe 3 ani.

38. Reședința comitetului este cetatea Carei.

39. Comitetul reuniunii ține de regulă în toată luna o ședință ordinară și în cazuri urgente și mai adeseori; adunarea comitetului se convocă prin președintele reuniunii și în cazuri de lipsă de careva vicepreședinte, care tot-

de buna duc președenția în ea; iar lipsind președintele și vicepreședintele, cel mai bătrîn după etate din membrii prezenți ai comitetului va duce președinția.

40. Deciziile comitetului numai atunci au valoare, dacă cel puțin 5 membrii, afară de președinte și de secretar, au luat parte în ședință. Comitetul încă decide după majoritatea voturilor membrilor prezenți.

41. Drepturile și datoriile comitetului sînt:

a) a decide în reclamațiile membrilor reuniunii contra oficialilor ei, iscate din calitatea lor ca membrii ai reuniunii.

În acest caz, membrii acuzați nu pot lua parte la ședința comitetului. În contra deciziei comitetului se poate apela la adunarea generală.

b) Comitetul va îngriji ca pentru înlesnirea încasării taxelor și veniturilor reuniunii să se împuternicească în fiecare protopopiat cîte un colector, care să le primească și înainteze la casa reuniunii.

c) Comitetul va îngriji și va da voie președintelui pentru acoperirea cheltuielilor curente preliminate.

d) va îngriji și despre înființarea reuniunilor filiale și va așterne proiectul adunării generale despre împărțirea arhidiaconatului în reuniuni învățătoresți filiale

e) va îngriji ca afacerile oficialilor reuniunii să se desfășoare cu acuratețe și potrivit scopului reuniunii.

f) va stabili programa adunării generale proxime și aceasta o va publica în invitație.

g) în fine va justifica lucrările sale prin raport înaintea adunării generale ordinare.

Secțiunea VI.

Dispoziții generale

42. Membrii ordinari vor înceta de a fi membrii ai reuniunii:

a) prin moarte

b) prin voința lor liberă notificată președintelui

c) prin excluderea din partea adunării generale, dacă respectivul rămîne de 3 ori după o altă restant în solvirea taxelor, sau dacă duce o viață scandaloasă sau imorală.

d) dacă va lucra expres în contra scopului reuniunii se va exclude prin 2/3 a voturilor adunării generale.

43. Membrii onorari, corespondenți, părținitori și ajutători se vor putea exclude prin majoritatea voturilor adunării generale în urma unei purtări contrare scopului reuniunii.

44. Dreptul de supraveghere al guvernului rămîne intact în înțelesul legilor, cu toate consecințele sale.

45. Timpul și locul adunării generale este de a se insinua autorității respective după prescrierile legii.

46. Chestiunea dizolvării reuniunii se poate pertracta singur în adunarea generală și aici însă numai atunci dacă prin cel puțin 15 membrii ordinari, în această privință se face propunere în scris și aceea cel puțin cu 30 de zile înainte de adunarea generală se prezintă la președinte. Președintele

e dator printr-un aviz, dat <cu> cel puțin 20 de zile înainte de adunarea generală a face cunoscut tuturor membrilor ordinari această propunere, ca un obiect, ce se va dezbate în adunarea generală conchemată.

În chestiunea dizolvării pot decide numai membrii ordinari și fondatori; pentru a se putea aduce deciziune validă se recere să fie de față în adunare 3/4 părți din membrii ordinari și fondatori, majoritatea de 2/3 voturi decide.

Dizolvându-se reuniunea, despre averea ei va decide adunarea generală aceea care a decis și dizolvarea.

47. În cazul când reuniunea nu s-ar ține de activitate în sfera sa relativ la scopul și procedura prescrise în statute, încit prin continuarea activității ulterioare s-ar periclita statul sau interesele materiale ale membrilor reuniunii, guvernul regesc va suspenda îndată reuniunea și după suspendarea conform rezultatului investigații normale, va ordina și desființarea ei definitivă sau eventual o va îndatora la mai exactă păzire a statutelor, sub sarcina desființării.

Dat în Baia Mare 8 aug<ust> 1881

George Marchiș

Arhidiaconul părților sătmărene din dieceza Oradea Mare,

președinte Ștefan Bilțiu,

paroh gr. cat. de Baia Mare și protopop ca v<ice>președinte.

<pe verso f. 6:>

ad 28 A<rhi>d<iaconal> 1882

modificate mai târziu

Statutele Reuniunii învățătorilor gr. cat. de pe teritoriul arhidiaconatului părților sătmărene îngremiate în dieceza gr. cat. orădeană.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămîntul confesional românesc sătmărean, inv. nr. 20 146, orig., f. 1-6.

1. Tombole.
2. Obligată.
3. Pregătite, întocmite.
4. Atribui.
5. Cheltuieli, plăți.
6. Încredințate.
7. Demn de încredere.
8. În întregime (lat.).
9. De economii.
10. Casă de economii (germ.).

115

1881 septembrie 11, Valea Vinului. Adresa intelectualității românești sătmărene în care sînt exprimate sentimentele de omagiere și prețuire precum și azeziunea la programul cultural-politic promovat de George Barițiu.

Onorate domnule!

Românii din comitatul Satu Mare se simt prea fericiți putind aduce tribut de recunoștință acelu bărbat pe care cu mândrie îl numesc decorul¹ lor, fala lor!

Românii din acest comitat, mai ales în timpul din urmă, s-au deșteptat la o viață și activitate națională, ce azi cuprinde toate terenurilor vieții publice și private. Și ce avem noi în această direcție de frumos, sublim, statornic și promițător de un viitor mai fericit pentru noi, tot este conținut intim cu numele și activitatea domniei tale. Activitatea profesională a domniei tale, activitatea literară și publicistică, zelul neobosit pentru tot ce este patriotic și național român, sint tot atâtea dovezi pentru cele zise, și formează un monument peren în inimile noastre pentru Domnia ta.

Toți ne mândrim cu frumosul nume de român, toți simțim cu căldură pentru bunăstarea și progresul națiunii și a patriei noastre și place-ne să o recunoaștem că între noi ai fost și ești ca stinca neclintită, în mijlocul mării, ai fost și ești lucrătorul neobosit la înălțimea timpului măreț a culturii naționale, ai fost și ești apostolul neînfricat al principiilor celor mai sănătoase patriotice și naționale, ce pot aduce pacea și fericirea popoarelor și înfrățirea sinceră cu naționalitățile conlocuitoare.

Fost-au și în timpii trecuți în comitatul nostru bărbați anteluptători pe terenul patriotic-național, însă durere! că vitregia zilelor nu a permis ca toate spiritele bine simțite să se grupeze în jurul stindardului înălțat; azi însă sărbătorește ne declarăm în fața lumii că toți voim a fi una în cuget și în simțiri! și decretăm cu toată solemnitatea că pe acei care nu vor ține cu noi pe terenul solidarității încheiate:

Unii ca și aceia blestemați să fie,
Nimeni să nu-i creadă, nimeni să nu-i știe,
Și când pe calea de veșnicie,
Vor pleca serbezi, tremurători,
Pe fruntea lor moartea să scrie,
Dușmani ai țării, cruzi vinzători!

Pe Domnia ta, te recunoaștem de reprezentantul imaculat al principiilor românismului; în Domnia ta onorăm acel caracter ferm, ce nu știe să facă tranzacțiune pe contul intereselor naționale; în Domnia ta avem pe vodă al nostru cel iubit și cumplitul pentru cei ce ne voiesc rele, care:

Te urcași la munte-n zori,
Să iști fulgerul din nori,
Și de acolo din înălțime,
L-ai izbit în dușmănime!

Acestea sint motivele ce ne-au îndemnat să-ți prezentăm acest album modest, ce dorim să fie ca o declarație solemnă a solidarității românilor pe baza principiilor politico-sociale ce le profesezi domnia ta, și cu Domnia ta și noi! Să fii ca un sigiliu ce sancționează conviețuirea noastră română, să fii ca un stindard ce va reprezenta pentru totdeauna învățăturile originare

ale românismului patriotic și sub care vom a ne lupta precum pînă acum, așa și în viitor; să fii semnul devizei noastre: „Unul pentru toți și toți pentru unul”.

Să trăiască patria! Să trăiască națiunea română! Să trăiască Domnia ta!
Borhid, 11 septembrie 1881.

Muzeul „Unirii” Alba Iulia, inv. nr. 5 361, orig., f. 1—2.

1. Podoaba.

116

1882 februarie 17, Carei. Adresa lui George Marchiș către episcopia din Oradea, în care solicită sprijin pentru Reuniunea învățătorilor români sătmăreni recent înființată.

28 A<rho>d<iaconal> 1882

Prea venerabile ordinariat!

Cu ajutorul lui Dumnezeu, și cu conlucrarea mai multor bărbați devotați pentru cauza culturii poporului nostru ni-a succedat a înființa reuniunea învățătorilor români de pe teritoriul acestui arhidiaconat. Statutele numitei reuniuni s-au dezbătut și s-au votat în conferința chemată la Baia Mare în 8 aug<ust> a.c. ¹. Un exemplar din aceste statute s-a trimis pe calea inspectoratului regesc din Satu Mare la înaltul Minister de Culte și Instrucțiune Publică spre grațioasă aprobare. Îmi țin de datorință a transpune cu fiiască umilință un exemplar tot din acele statute și prea veneratului ordinariat, cu acea modestă rugare, ca ven<eratul> ordinariat grațios să binevoiască a recomanda înaltului guvern aprobarea statutelor numite și apoi considerînd prea grațios interesul cel mare, măcar necesitatea neamînată a înființării reuniunii din chestiune; să binevoiască prea veneratul ordinariat a recomanda în circular, îndreptat către ven<eratul> cler și către d<om>nii învățători români din acest arhidiaconat, sprijinirea călduroasă a acestei reuniuni impunînd domnilor învățători la timpul său, adică după aprobarea statutelor, ca să se facă cu toții membrii ordinari ai reuniunii.

Recomandînd din nou în grațioasa atențiune și în pîrinteasca pîrtinire a ven<eratului> ord<inariat> această cauză sfîntă cu mai profundă stimă și umilință, am rămas.

Al prea ven<eratului> ordinariat cel mai devotat
Carei 17/II 1882

<George Marchiș>

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămîntul confesional românesc sătmărean, inv. nr. 20 147, orig., f. 1—2.

1. Corect: anul 1881

1882 iulie 1, Satu Mare. Scrisoarea dr. Vasile Lucaciu către redacția „Gazetei Transilvaniei“, în care aduce la cunoștință că românii sătmăreni vor redacta un manifest de protest împotriva politicii opresive promovate de autoritățile maghiare din comitat și solicită sprijin în vederea publicării acestuia în paginile gazetei.

Onorată redacțiune,

Știm că aveți cunoștință de suferințele noastre, ce le îndurăm în acest comitat nefericit. Nu ne dau pace, ziua-noaptea spionează asupra noastră, ne delationează¹, vertează² clerul cu chestiunea temei stolare, fac adunări în care cer ștergerea catedrei de limba română din gimnaziu etc. etc. Față de asemenea încercări nu mai putem rămâne mai departe nepăsători, cu atât mai virtos, că prin înființarea reuniunii „Széchényi társulat“³ au emis comanda de luptă în contra noastră pe toată linia. Mai de multe ori ne-am consfătuît depre agendele ce ar fi de făcut pentru salvarea onoarei noastre. În fine, din partea mai multor inteligenți, noi am căpătat încredințarea să compunem un manifest în numele tuturor românilor din acest comitat, în care să răspundem cu toată demnitatea și în termeni energici la insultele calomniile și la tendințele lor.

Manifestul de-abia să fie subscris într-o conferință, însă acum nici timp, nici oportunitate nu avem spre aceasta, iar de altă parte știm și sîntem convinși că toți românii din co(mi)t(a)t simțesc cu noi.

Ne rugăm dară, on(orată) red(acție) să aveți bunătatea a publica acest manifest, ce va fi ca un balsam pe rănilor noastre dureroase.

Cu profundă stimă am rămas
ai On(oratei) red(acții)
Satu Mare 1/VII 1882
Sinceri stimatori

Dr. Vasile Lucaciu, prof(esor) gimn(azial).

Simeon P. Desseanu, avocat

B.A.R.S.R., mss. rom. 996, f. 244–245.

1. Acuză (lat.)

2. Învirtesc, traduc (lat.)

3. „Széchényi Társulat“ — societate culturală înființată în 1882 la Satu Mare, care a desfășurat o susținută activitate de maghiarizare a românilor din comitat pe tărîm cultural

1882 noiembrie 20, Satu Mare. Adresa de încredere trimisă de intelectualii români sătmăreni lui George Barițiu, prin care se exprimă adeziunea la *Memorialul explicativ* al lui G. Barițiu, publicat la Sibiu în anul 1882.

Prea stimate domnule!

Subscrișii, pătrunși de adevărul și sfințenia cauzei noastre naționale române, în semnificațiunea aderenței noastre neclintite și a stimei noastre profunde, cu inima deschisă și fruntea senină, subscriem această *adresă de încredere* pentru principiile espres și documentele <in>registrate în *Memorialul*¹ ajuns deja în mâinile noastre, care l-ați compus la însărcinarea comitetului conferinței noastre naționale române generale din Sibiu, recunoscând acest operat, ca culminarea fategielor² anteluptătoare pe terenul drepților noastre publice naționale românești.

Principiile dezvoltate în acest memorial cu franchețe le declarăm fără rezervă de ale noastre proprii.

Prin urmare toate încercările îndreptate spre slăbirea adevărului purtat în cuprinsul acestui operat, le dezarmăm ca perfide și nenaturale.

Afirmațiile colportate de inamicii cauzei noastre, că acest memorial nu ar fi efluxul dorinții și nu ar fi voința întregului popor românesc din Transilvania și Ungaria, le declarăm de malițioase și absurde.

În fine, jurindu-vă fidelitate de principii, vă rugăm ca pe terenul sacru al luptelor noastre pentru *limbă, naționalitate și existență* cu aceea fermitate de caracter bărbătesc, care vă este innăscut, să stați și mai departe în fruntea anteluptătorilor noștri naționali.

Pe lângă exprimarea stimei noastre profunde și a respectului care vi le conservăm fiind.

În părțile Satumărene

20 noiembrie 1882

Cu devoțiune patriotică:

Simion P. Deseanu, avocat în Satu Mare.
Ștefan Bilițiu, protopopul distr<ictului> Baia Mare.

Iosif Pap
Petru Ciceronescu
Lazăr Iernea
Vasile Șavaniu
Gavril Barbul
Avram Breban
Mihail Lucaciu
Dr. Vasile Lucaciu
Alexandru Ștețiu
George Marchiș
Ioan Marchiș

<pe verso f. 2>;

Ioan Marcu, protopop în Sătmăr.

Prea stimatului domn George Barițiu în Sibiu

Adresă de încredere a românilor din părțile stămərene pentru redactarea memorialului comitetului esmis (ales n.n.) la conferința generală a românilor din Transilvania și Ungaria ținută la Sibiu.

1. E vorba de „Memorialul explicativ” a lui G. Barițiu, apărut în 1882 la Sibiu, în limbile română, maghiară, germană și franceză, care cuprinde pe lângă prezentarea problemei românești din Transilvania din cele mai îndepărtate timpuri și o motivare argumentată a revendicărilor românilor. Este prima publicație de acest fel destinată străinătății.

2. Străduințelor.

119

1882 noiembrie 23, Satu Mare. Scrisoarea lui Ioane Marcu adresată lui George Barițiu, în care îl informează că a vândut 42 exemplare din *Memorialul explicativ* publicat la Sibiu, făcând unele considerații privind frământările din cadrul mișcării naționale în preajma redactării *Memorialului explicativ*.

Prea stimate doamne!

Fui morbos¹ și numai amu vă pot răspunde la scrisoarea atit de prețuită din 4 a lunii curente.

Cu multă durere am luat vătămarea, ce vi s-a făcut pentru „Memoriale”, acest op unic și neprețuit. Fă bine și așteaptă rău! Lui Cicero și după moarte cu ac i-a străpuns limba o muiere blestemată, pe Ioan Corviniu ungurii îl persecutară asemenea și după moarte în fii săi. Ce mică a fost lucrarea mea despre ortografie² și știți costul, să mă fugărească din lume.

Însă Domnia voastră puteți fi mîngîiat că v-a vătămat nu român ci iudei. Domnul Babeș³ nu mi s-a părut în Sabiniu⁴ în data în seara primă cu vorbele lui cele multe, iară în altă zi în comisiune am văzut, că e om cu puțină seriozitate și cu multă intrigă: el s-a învoit dimineața, ca transilvănenii să voteze separat și după miazăzi el voia să se strice toată votarea de dimineață; am și zis unuia de lângă mine că mi-ar place să-l luăm înainte și să-l batem cît va încape pe el. Lăsați mi-a răspuns acela, cunoscîndu-l mai bine, că îl vom pune de referent și va tace. Așa s-a întimplat.

Eu mă mir de comisiunea permanentă cum de l-a concretizat pe Babeș ca să facă el „Memorialele”. Dacă <ar> fi fost acela oricum făcut, ne pierdem toată vaza la acei ce cunosc pe Babeș; apoi vai de aceea națiunea care-și face cauzele sale cu bastarzi și cu renegați: Babeș nu are respect în lume (...), din altă parte putea scrie oricît, el nu are cunoștințele necesare, ca să fi putut face „Memorialele”.

Și pe aici se trecură faima, că Babeș s-a fost incredințat cu facerea „Memorialului”, însă că nu-l face. Foarte m-am bucurat, că nu-l face, că era numai rușine pentru noi. Îndată la Domnia voastră am cugetat și doream din inimă ca Domnia voastră să-l faceți. Așa cînd mi-a venit exemplarul ce ați binevoit a-mi trimite și pentru care vă mulțumesc din inimă și v-am văzut pe adresă scrisoarea, m-am bucurat, văzînd că dorul mi s-a <im>plinit.

În toate sînt de ideile Domniei voastre și cînd am perles⁵ opul, mi-a venit în minte ursul cu fulgerul prins din nori și aruncat în tătărima. Ce ajungea orice apel, pronunțament, petiție sau pamflet? numai își bătea joc ungurii de ele, cînd amu stă uimită presa ungurească: mărturisesc că nu m-am așteptat la asta, cînd și un „Pesther Lloyd” scrie, că ungurii do-

resc înțelegere cu românii! Dar Jósika în „Magyar Korona“? El și aici e rafinat și scrie că: azon emlékirat megadja az impulsust azon törekvések bátrabb lendületéhez, melyek Erdély elszakítását célozzák.⁶ Nu ungerii s-au strămutat, că ei tot ei rămîn, ci i-a pus la respect opul, nu cu vorbe ci cu fapte.

Drept pentru orice intrige ar face unul sau altul luați, că meritul opului îi dorea, ca pe oameni blestemați și cu cit se înfocă mai tare, cu atît puteți fi mai mingiați. Ferească dară Dumnezeu, ca să vă lăsați de politică, cum ați scris lui Rațiu la Turda: un asemenea enunțament sau chiar și jurămîntul nu obligă. De altfel și eu am fost zis aici cu ocaziunea chestiunii ortografice, atacat fiind de Făgărășanul și de un altul, că-mi voi arde opul, totuși nu l-am ars, ci l-am tipărit.

Arfi bine dacă ar fi cu puțință, a răspunde la foile din străinătate, care scriu în contra Memorialului, ca „Journal des Debats“, ci aici s-ar cere o solidaritate, că unul singur nu poate face pentru toți: de materie ar putea servi și unele din articolul meu „Românii, români sînt?“ pentru care luați mulțumita mea, că ați binevoit a-l publica.

Aici au trecut pînă amu 42 de exemplare din „Memoriale“; din cele 50 de exemplare, cerute de la Domnia voastră pe cale telegrafică, mai sînt de vindut. Eu alătur aci 5 florini și vă rog, ca să binevoiți a-mi trimite din traducțiunea ungurească trei exemplare. Sînt aici, care nu știu românește și mi-ar place a le comunica opul ungurește.

Luați prea stimate doamne, că cei buni sînt cu domnia voastră, și alții oricum și-ar căsca falcile, sînt numai de dispreț, necum să poată seduce opiniunea publică.

Mulțumindu-vă din nou de cele scrise, cu tot respectul rămîn. Satu Mare, 23 noiembrie 1882.

Al prea stimatei Domniei voastre

plecat servitor
Ioane Marcu protopop și paroh.

Venită 26 nov<embrie>
trimise 4 ex<emplare> 27/11 ?.
<pe verso f. 2:>
1882

Ioan Marcu Protopop
Sătmar 23 nov<embrie>
Venită 26 “
R<ăspuns>27 “ cu 4 ex<emplare>

B.A.R.S.R., mss. rom. 998/3, f. 98–99.

1. Bolnav.

2. Vezi documentul nr. 105.

3. Sibiu.

4. Vicențiu Babeș (1821–1907), avocat, publicist, luptător de seamă pentru drepturile naționale ale românilor transilvăneni. Membru al Academiei Române din anul 1866. cf. *Correspondența lui Vicențiu Babeș (Scrisori primite)*. Ediție îngrijită de Mihail P. Dan și George Cipăianu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976.

5. Citit.

6. Acest memoriu impulsionează acele tendințe care vizează ruperea Ardealului (magh.).

7. Nota aparține lui G. Barițiu.

1882 noiembrie 24, Satu Mare. Scrisoarea lui Vasile Lucaciu adresată lui George Barițiu, prin care îi aduce la cunoștință vnzarea a 50 exemplare din *Memorialul* de la Sibiu.

Onorabile Domn(ul)e,

Am descris solemnitatea binecuvântării bisericii din Seini și vă rog să aveți bunătatea a o aduce la cunoștință publicului cititor a „Obs(ervatorului)” prețuit.

Din „Memorial” am vîndut pînă acum 50 exemplare, prețul însă nu a încurs încă de la toți.

Oftindu-vă tot binele, cu cea mai profundă venerațiune mă subscriu al Dumneavoastră onorabile

devotat serv:
Dr. V. Lucaciu, prof(esor) gimn(azial).

B.A.R.S.R., mss. rom. 996, f. 246.

121

1884 mai 15, Satu Mare. Scrisoarea lui Ioane Marcu adresată lui George Barițiu, în care îl informează despre delegații aleși pentru Conferința generală a Partidului Național Român din Transilvania, ce urma să se desfășoare la 1 iunie 1884.

Prea stimate domn!

În relațiune cu scrisoarea mea din 8 aprilie am onoare a vă înștiința că domnii la care am scris pentru alegerea delegaților din giururile singuratic mi-au răspuns că nu au prospept a reeși și de aceea nu vor ține conferință. Așa ne-am înțeles cițiva ca să încercăm cu conferința generală peste tot comitatul. Am reeșit cu aceea spre toată îndestulirea și am ales comisiunile necesare, precum și pe delegații receruți.

Deci am onoarea a vă scrie că de presidente la comisiunea centrală din comitat sum ales eu; la subcomisiunea cercului electoral de Medieșu Alexandru Erdös, protopop, care șade în Racșia (Rákssa) și poșta ultimă e: Avas Ujváros,¹ în cercul Baiiei Mari Ștefan Bîlțiu, protopop și resiede în Baia Mare (Nagy Bánya), cu poșta în loc, în cercul Cărășeului Ciriac Barbul, protopop, care șede în Lipău (Lippó) și poșta e: Krassó²,

în cercul Șomcutei Mari Andrei Medan, proprietar și șede în Șomcuta Mare (Nagy Somkut), cu poșta în loc.

De delegați la conferința generală din Sabinu³ s-au ales următorii domni:

din cercul Medieșului: eu, adică Ioane Marcu, protopop și paroh din Satu Mare și Ioan Erdélyi, paroh în Tătărești (Résztelek),

din cercul Băii Mari Ieronim G. Barițiu de la „Observatorul” din Sabinu și Titu Hengye, doctor în medicină, din Ardușat (Erdőszáda)

din cercul Cărășeului Gavril Lazăr, protopop din Sanislău (Szaniszló) și Lazăr Iernea, paroh în Bicău (Pap Bikó),

din cercul Șomcutei Mari Andrei Medan, proprietar din Șomcuta Mare (Nagy Somkut) și Alexandru Pop, avocat din Nireșul Mare (Nagy Nyires).

De supleanți s-au ales domnii avocați: Ioan Popp din Satu Mare și Floru Tiocan din Sălaj.

Conferința noastră s-a declarat solidară cu programa română din Sabiniu și din gschäft⁴, cum a spus el însuși.

Cu tot respectul rămin. Satu Mare (Szatmár) 15 mai 1884.

Al prea stimatei Domniei voastre

plecat servitor
Ioane Marcu, protopop și paroh.

Arh. St. București, fond Partidul Național Român din Transilvania și Ungaria, dosar 14/1881, f. 28.

1. Orașu Nou
2. Cărășeu
3. Sibiu
4. Afacere (germ.)

122

1884 septembrie 8, Pomi. Regulamentul pentru ținerea propunerilor de probă în cercurile „Reuniunii învățătorilor români din Satu Mare”, adoptat în adunarea generală din 8 septembrie 1884 de la Pomi.

Regulamentul

pentru ținerea propunerilor de probă în cercurile „Reuniunii învățătorilor greco-catolici din arhidiaconatul părților sătmărene apart<in>taoare> diecesei orădene.

1. Numărul adunărilor cercuale și așa și al propunerilor de probă se va statornici ca și pînă acum prin adunarea generală.

2. Notarul cercului este îndatorat a face un conspect despre școalele aflătoare în cercul său. În conspectul acesta se vor pune nu numai școlile în ordine topografică ci și învățătorii, după nume, astfel, ca să se vadă, care învățător la care școală sau școli a aplicat.

3. Timpul cînd — și locul, unde se va ține adu<na>rea se va hotări prin președintele și notarul cercului și se va anunța membrilor tot prin aceștia cel puțin cu 6 săptămîni înainte. Ce se ține de locul adunării, acesta se va desemna pe baza conspectului făcut de notar în ordine topografică și primit de prima adunare a cercului.

4. Pentru că un învățător are dară mai multe școli sau e ambulant, nu ține mai multe propuneri decît ceilalți membri ai cercului; însă președintele cu notarul au datoria de a desemna pe rînd comunele acelea, în care se află respectivele școli, de loc de conferință și de propunere.

5. Absența de la adunare se pedepsește cu doi florini și în caz de repetare cu trei-patru ș.c.l. Spre justificarea absenței se cer documente valide de la inspectorul școlii locale. Dispensat de pedeapsă și pe baza documentelor aduse numai atunci poate fi cineva, dacă 2/3 a membrilor din conferință votează pentru dispensare.

Notarul cercului comunică judecata adusă <și> pedeapsa casierului reuniunii și acesta transcrie numai decît suma ca pretențiune în bugetul său.

Documentele de justificare neprimite se redau respectivului, cele primite însă se alătură prin notar referatului său despre activitatea anuală a cercului.

Adunarea generală are drept de a răsturna judecata cercului, pentru aceea documentele susținute le va examina o comisie și va asculta posibilele reclamații a celor judecați prin cercuri.

6. Adunarea cercului se începe totdeauna la 8 ore dimineața ascultînd sfînta misă, sub care învățătorul propunător are de a cînta cu elevii săi arătînd așa progresul făcut în cîntul bisericesc. La jumătate pe 10 ore se începe propunerea învățătorului în școală.

7. Se propune totdeauna din două obiecte.

8. Obiectele propunerii nu le alege învățătorul, ci le desemnează președintele cu notarul dimpreună. Aceștia au datoria strictă de a fi cu privire la toate obiectele de propunere prescrise prin lege; de a începe cu cele mai elementare și apoi a trece progresiv la cele mai înalte; de a tocmi lucrul astfel, ca fiecare învățător să propună cu timp din toate obiectele și să repete numai atunci, dacă va fi propus din toate.

9. În prima adunare a fiecărui cerc obiectul cel dintîi va fi după comunicarea regulamentului acestuia dezbaterea planului de propunere pe tot anul compus și prezentat de președinte și notarul cercului. Planul de propunere odată primit nu se poate răsturna numai referitor la locul ședinței strămuta în cazuri grele.

10. Învățătorul propunător are de a-și prelucra materia de propunere în scris, iar conferința de a critica atît planul de propunere cît și propunerea însăși. Nu e de lipsă, ca planul să conțină tot, ce vrea să propună învățătorul, însă se cere neamînat ca acela să arate chiar firul propunerii; punctele de manecare ¹ în dezvoltarea diferitelor idei și să conțină întrebări, care formează tot atîtea punți de trecere de la o idee cunoscută, la alta, necunoscută.

11. După miazăzi se ține ședința în care se face critica planului de propunere și a propunerii însăși. Critica se face cu vorba apoi se pune prin notarul în scris. Critica are să fie obiectivă, ținută în ton cuvincios și instructivă, adică: nu e iertat să conțină altceva, decît ce se referă la propunere; se reprobează înainte tot cuvîntul vătămător și ținător la slăbiciunile persoanei; se recere, ca tot ce aprobează critica să și îndrepte, adică, dacă nu e ceva bine, să arate, că pentru ce nu e bine și cum ar fi bine.

12. Se citește și autentifică protocolul adunării, precum și critica deja compusă de notar, se discută alte afaceri a<le> cercului, apoi se încheie ședința prin președinte.

13. Propunătorului îi stă în voia liberă afară de a-și apăra și motiva cu vorba procedura la propunere a scrie și antecritica, aceasta însă trebuie să se citească înaintea adunării și să se judece.

14. Se constituie 4 reuniuni filiale pe teritoriul acestui Arhidiaconat, anume tractele protopopești de: 1. Ardușat-Someș 2. Eriu-Carei-Satu Mare, 3. Homorod-Mădăras, 4. Supur.

15. Notarul cercului e dator a face înainte de adunarea generală a reuniunii un raport detaliat despre activitatea anuală a cercului și a alătura acestuia toate protocoalele parțiale, criticile, antecriticile și alte documente referitoare la activitatea cercului.

16. Spre aprobarea acestui raport compus cu diligență prin notar, cercul ține, înainte de adunarea generală a reuniunii, o adunare extraordinară.

17. Protocoalele adunărilor cercuale se trimit în copie și subscrise de președinte și notar, vicepreședintelui reuniunii spre a le pertracta în ședințele comitetului central.

S-a citit și primit în adunarea generală ținută la 8 septembrie 1884 în comuna Pomi.

Ioan Szilágyi m.p. vicepreședinte.

Dr. Vasile Lucaciu m.p. secretar - primar.

<f. 2 verso:>

primit la 6/I

văzut 20/I 1885

Actele primite în anul 1885

G<avril> L<azăr> Purcărețianul p<rotopo>p.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămîntul confesional românesc sătmărean, inv. nr. 20 148, formular tipărit, f. 1-2.

1. Rezistență, bază.

123

1884 noiembrie 9. Articolul *Prigonirea limbii române*, apărut în „Szatmár és Vidéke” și reprodus de „Gazeta Transilvaniei”.

Prigonirea limbii române.

La numărul trecut al foii noastre am arătat cât de înverșunați sînt ungerii din Satu Mare în contra profesorului de limba română dr. Vasile Lucaciu¹, și prin ce intrigi mișelești voiesc să-l înlăture de la gimnaziu și cu el și catedra de limba română. Credem că cititorii noștri vor găsi interesant raportul ședinței consiliului comunal, în care s-a dezbătut această chestiune și care e pentru noi o nouă dovadă de netoleranță ungurească. Iată raportul după „Szatmár és Vidéke” de la 4 noiembrie:

„După citirea listei viriliștilor, procurorul Herman Mihály provocîndu-se la acel punct al legii, după care numai aceea avere se poate lua ca bază pentru statorirea cotei de contribuție necesară la viriliști pe care respectivul o posedă de doi ani, și fiind adică posesor de doi ani pe teritoriul

jurisdicțiunei, zice că de posesor se poate considera numai acela, care amăsurat statutelor au înștiințat jurisdicțiunea despre așezarea lor în comună. Deoarece domnul Vasile Lucaciu n-a împlinit aceste forme, propune a se șterge din lista viriliștilor. După vorbirea canonicului *Novák Antal*, care nu ține a se lua atît de serios această insinuare, deoarece fiecare funcționar de fapt se consideră în faptă ca locuitor în oraș, vorbește primarul *Böszörményi Károly*. Aceasta nu pune atît punctul pe dificultățile aduse de procurorul oficial, cit mai mult pe aceea, că oare din punctul de vedere al patriotismului și al fidelității către ideea de stat maghiar cum se prezintă acela, care dorește să intre în sinul acestei reprezentanțe curat maghiare. În contra doctorului Vasile Lucaciu s-au ridicat în această privință cu publicitate astfel de acușări grele, de care nu s-a spălat pînă acum. Consiliul comunal între aprobări zgomotoase propune, ca nu numai din considerare la împrejurările accentuate de către procuror, dar și pentru acușările ridicate în publicitate în contra lui, și pentru atitudinea ce-a luat-o față cu legea și intențiunea ei, necercind a se dezvinovăți, — să nu fie verificat ca virilist. *Farkas Antal* tot în acest înțeles vorbește. Consiliul comunal primește apoi propunerea.

Dienes Lajos merge și mai departe, și avînd în vedere că catedra de limba română din acest oraș, pe baza experienței de pînă acum, a dat prilejul la agitațiuni naționale, propune ca să se ceară de la ministrul de culte și instrucțiune ștergerca acestei catedre. După *Boross Bálint* nu este a se confunda chestiunea cu persoana, consiliul comunal desigur nu se opune limbii române, ci zice el, ar trebui să ne rugăm de înaltul minister ca, catedra de limba română să se ocupe c-un astfel de bărbat, în privința patriotismului căruia să nu fie nici o bănuială. Canonicul *Novák Antal* este contra oricărei reprezentanți. În timpul directoratului său, zice *Novák*, sub profesorul *Bran*, n-a existat absolut nici o tendință română, și nici acum nu există în sinul gimnaziului, ai cărui reprezentanți desigur nu ar suferi așa ceva. De aceea consiliul comunal să ceară informațiuni de la direcțiunea gimnaziului. *Boross Bálint* e gata a recunoaște, că superioritatea gimnazială își împlinește datorința sa, consiliul comunal nu are și nici nu poate avea nici-o plîngere în această privință, dar poate avea cauză de plîngere despre cele ce se întîmplă afară de murii gimnaziului și pentru aceea își susține propunerea la care se alătură și *Dienes Lajos*. *Tabajdi Lajos* nu ține de probabil că acel bărbat, care în viața publică, și chiar și dincolo de hotarele patriei, este supusă tendințelor daco-române și care participă la astfel de mișcări după cum se știe în genere, să nu lucre în școală în astfel de spirit; de aceea aderează la propunerea lui *Dienes*, și propune ștergerea catedrei, care și așa nu există de mult și e numai pentru puțini elevi români. Asemenea vorbește și *Halmi Iános*. *Farkas Antal* zice că trebuie să ne tragem socoteala din fapte. Nici el nu crede că e posibil ca în sinul gimnaziului cu știința directorului, să ne urmărească astfel de tendințe antipatriotice. Nu crede ca cineva dintre cei adunați să fie de această părere. Dar cum că astfel de tendințe există, e lucru cunoscut. El n-are de a face obiecțiuni ca literatura română să nu se cultive, dar ca acesta să se întrebuițeze spre scopuri contrare ideii statului, este o crimă, care nu se poate trece cu vederea. Pentru aceea aderează la propunerea lui *Boross B.*, dar cu acel adaus ca să fie rugat ministru pe lîngă motivare bună, ca să cerceteze dacă e de lipsă această catedră română. *Bartha Endre* dorește ca, înainte de a merge așa departe, să se ceară ca

ministerul să ordone cercetarea în privința acuzărilor. Herman Mihály, nu află aceasta de necesar, deoarece dr. Lucaciu a avut destul timp să se spele de învinovățirile ridicate în contra lui și totuși n-a făcut; așadar consiliul comunal e numai interpretele și reprezentantul opiniei publice.

După aceasta se votează întâi asupra propunerii lui Boross pentru care se ridică 6. Ceilalți votează pentru propunerea lui Farkas, care conține și pe aceea a lui Boross.

„Gazeta Tarnsilvaniei“, An XLVII, nr. 204 din 28 octombrie /9 noiembrie 1884.

1. În text figurează greșit dr. Ludovic Lucaciu.

124

1885 februarie 4, Sibiu. Relatare din comitatul Satu Mare asupra recensământului populației Ungariei din anul 1880, apărută în „Observatorul“ din Sibiu, în care se dezvăluie falsificarea statisticii pentru a servi scopului maghiarizării.

(Falsificarea de statistică). În zilele acestea mi-a venit în mină conscripțiunea populației Ungariei din 1880, publicată de către oficiul statistic al statului. Domnul Keleti (alias Klette, german venit din Saxonia în Ungaria), ca cap al oficiului se laudă în fruntea cărții, că aceea are să servească de funte¹ oficios. Dacă datele statistice ungurești sînt tot așa de autentice ca în această carte, atunci vai de orice funte statistic unguresc.

Eu am căutat în acea carte înainte de toate satul în care m-am născut: Botizul. Acolo cunosc oamenii în persoană și știu, care de ce origine și limbă este: uite ce am aflat? greco-catolici sînt 811, și din aceia numai 93 sînt puși de români, iar ceilalți toți puși de maghiari. În Botiz nici un greco-catolic nu este care să fie ungar, locuitorii greco-catolici de acolo sînt români, românește și grăiesc și iaca totuși din 811 români 718 sînt puși de unguri. Falsificare neuzită.

Așa după conscripțiunea făcută a putut zice domnul Keleti-Klette cu multă îngîmfare, că iaca ungerii cîți sînt: trec peste șase milioane. Cu așa procedură pot trece și peste zece milioane, numai cît vor fi ca racy țiganului, în scrisoare, iar în adevăr nu vor fi. Așa lucru pot face niște prunci răi, dar nu bărbați serioși și mai puțin un stat; și dacă cumva conscripțiunea și statistica ungurească se face în acest mod, așa aceea nu e alta decît batjocorirea adevărului.

Adevărat, am căutat rezultatul conscripțiunii din 1880 și la comitatul Sătmarului și tot acea falsificare am aflat. În acest comitat calvinii sînt cu număr rotund 95 de mii, care putem zice, sînt toți maghiari, însă maghiarii sînt puși la 167 de mii. Așa sînt puși ungerii 1) și iudeii, care fac 20 de mii, 2) catolicii de rit latin 47 mii. Dar catolicii de rit latin în comitatul acesta sînt în cea mai mare parte șvabi; ei sînt germani și azi, și își țin limba iar restul îl fac slovacii, dintre care mulți s-au ungerit. Însă dintre iudei și catolici 17 mii s-au pus de germani și de alte rase, și așa diferența pînă la 167 de mii de unguri se împlinește din români și ruși.

Românii și rușii în comitatul Sătmarului sînt greco-catolici și aceștia sînt puși la 125 686, dintre care 99 093 sînt puși de români și numai 996 sînt de ruși. Așa și din aceștia 22 de mii sînt puși de unguri. Rușii în comitatul Sătmarului fac 11 mii din care la 6 mii și-au pierdut limba și vorbesc ungurește, românii toți vorbesc românește, că acei cîțiva s-au pierdut prin alte rase și nu știu românește, nici nu avem să-i considerăm. Însă din comitatul Sătmarului sînt și greco-răsăriteni (neuniți) 1752, care asemenea sînt români și așa numărul românilor în acest comitat face în realitate 116 438 de suflete.

Ungurii sînt dară calvini, 95 de mii, și dacă vom lua de unguri și pe acei renegați care și-au pierdut limba și s-au făcut bastarzi aceștia sînt 1. dintre romano-catolici slovenii, și puțini germani de prin urbi, care fac la 9 mii (nouă); 2. dintre greco-catolicii ruși la 6 mii (șase). Deci numărul total al maghiarilor din comitatul Sătmarului, cu renegați cu tot, face la 110 mii. Fiind ei puși la 167 de mii, se vede că au falsificat adevărul cu 57 de mii de suflete, și într-un comitat în care numărul sufletelor nu face nici 300 de mii, și că numai de la români 16 mii de suflete au luat pe papir. Tot din aceasta se mai vede curat că maghiarii cu renegați cu tot nu sînt atîția cît sînt românii, și așa majoritatea relativă a populațiunii în comitatul Sătmarului o fac românii.

Domnii preoți cunosc pe credincioși, și ar fi bine ca din fiecare comitat să facă cîte un compt² scurt, precum este și acesta, ca să vedem cîți români sînt puși de unguri, și să vadă și lumea cultă ce valoare au numerele cu care se laudă domnul Keleti-Klette și pe care le scutură și le aruncă ca pe niște cărți de joc.*)

* Iacă pentru ce am pus noi totdeauna, mai punem și astăzi temeii așa mult pe schematismele diecezane de ambele confesiuni ale poporului românesc, mai ales dacă în acelea este arătată curat și limba maternă a poporenilor din fiecare parohie, precum este de exemplu în schematismele mai noi de la Blaj și Gherla. Să bage foarte bine de seamă clerurile că nu vor trece 15—20 de ani cînd vor mai pretinde ca românii trecuți astăzi de maghiari, mai apoi să treacă și de latini sau de calvini. Să mai scuturăm din indolență, dacă nu voim ca familiile de preoți să rămînă pieritoare de foame.

„Observatoriul”, An VIII, nr. 7 din 23 ianuarie /4 februarie 1885.

1. Izvor.

2. Calcul. socoteală (lat.).

125

1885 aprilie 26, Carei. Articol apărut în ziarul „Szatmármegyei Közlöny” privind agitațiunile „dacoromânești” ale unor studenți români de la Academia silvică și minieră din Selmeecz-Bánya, avînd în frunte pe Petru Lucaciu.

Román üzelmek Selmeecz-Bányán.¹

Lapunk zárta előtt vettünk egy levelet, a selmeecz-bányai erdész és bányász akadémiai ifjuság köréből, a melyet azért csak kivonatosan közölhetünk. Ugyan is ezen román üzelmek annyiban érdekelhetnek kívárlólag

bennünket is, minthogy a megyénkben e téren híressé vált Lukács László bujtogatásának eredményei, a ki úgy személyes megjelenésével, mint öccse Lukács Péter² útján igyekezett ott propagandát csinálni a dacoromán eszméknek. De az akadémia derék ifjusága útját állta annak, mivel vizsgálatot tartott, a melynek folytán kiderült az, hogy több oláh akadémiai hallgató „puliszka” és „gesztenye” estélyeket czime alatt, titkos összejöveteleket rendezett, melyen Lukács Péter a „proféta” öccse, összetartásra és magyar elleni gyűlöletre hivta fel társait, sőt a Hora és Kloska emlékét is megülték, mint nemzeti mártírét.

Ezen és hasonló magyar ellenes üzemek folytán, az ifjuságikör, mint becsület bíróság, Lukács Péter ellen azon ítéletet hozta, hogy lépjen ki az ifjusági körből, 300 frtos állami ösztöndijáról szóló lemondását 4 nap alatt jelentse be s egy hét alatt haggya el az akadémiát. Továbbá Gugugianu Jánost, Chirca Liviuist és Marczianu Liviuist szintén kizárták kebelükből. Végül zárlat alá helyezték őket, a mi az erdész és bányász ifjuságnál egy oly sajátságos, lenéző, minden érintkezést megtiltó eljárást magába foglaló intézmény, hogy az illetőnek okvetlenül el kell pusztulni az akadémiáról.

„Szatmármegyei Közlöny”, nr. 17 din 26 aprilie 1885.

<T r a d u c e r e :>

Uneltiri românești la Selmece-Bánya.¹

Înainte de închiderea ediției am primit o scrisoare, provenită din cercurile tineretului Academiei silvice și miniere din Selmece-Bánya, și de aceea o redăm numai sub formă de rezumat.

Aceste uneltiri românești ne pot interesa și pe noi în mod special, deoarece în județul nostru ele sînt rodul agitațiunilor celebrului Vasile Lucaciu, care, atît prin prezența sa cît și prin intermediul fratelui său mai mic, Petru Lucaciu,² s-a străduit să facă acolo propagandă pentru dacoromânism. Dar tineretul vrednic al academiei s-a opus și a pornit o anchetă în urma căreia a rezultat faptul, că mai mulți studenți români, sub masca unor serate de „mămăligă” și „castane”, au organizat niște întruniri secrete în cadrul cărora Petru Lucaciu, fratele mai mic al „profetului”, i-a îndemnat la solidaritate și ură-împotriva ungarilor, ba mai mult au preamărit memoria lui Horea și Cloșca, ca martiri ai națiunii. În urma acesteia și a altor uneltiri asemănătoare împotriva ungarilor, cercul tineretului, ca instanță de judecată, a hotărît, în privința lui Petru Lucaciu, să fie scos din cercul tineretului, să renunțe în termen de 4 zile la bursa de stat de 300 forinți și să părăsească academia în termen de o săptămînă. De asemenea, Gugugianu Ioan, Chirca Liviu și Marțian Liviu au fost excluși din cerc. În final, aceștia au fost puși „la izolare”, hotărîre atît de particulară pentru tineretul silvic și minier, de umilitoare, ce nu permite niciun contact, încît respectivului nu-i rămîne altceva de făcut decît să piară din academie.

1. Localitate situată în fostul comitat Hont.

2. Petru Lucaciu, inginer, fratele dr. Vasile Lucaciu.

1885 septembrie 12, Carei. Articol apărut în ziarul „Szatmármegyei Közlöny“ în care se exprimă îngrijorarea autorităților locale provocată de apariția unor fruntași români ai mișcării naționale.

Dr. Lukács László nemzetellenes, hazafiatlan működése kezdi megteremni gyümölcsseit s utánzókra talál. Az újabb apostolok nevei a következők: Alexiu Berinde, sz<inyér>-váraljai g<örög> kath<olikus> lelkész, Josifu Popu Leményi apai, Teodoru Románu sikárloi, Ioan Popu illobai, Antoniu Kováts patóházai és Simeonu Anderco szamostelki g<örög> kath<olikus> lelkészek. A <vár>m<egyei> közigazgatási bizottság 1154/1885 sz<ámu> határozatával ugyanis kimondta, hogy mindazon lelkészek, kik hagyatéki ügyekben az anyakönyvi kivonatokat nem magyar nyelven állítják ki, avagy a magyar fordítást nem csatolják az 1868. évi XLIV t<örvény> cz<ikk> 16 p<aragrafus> alapján a <vár>megyei árvaszék által annyiszor, a mennyiszor 50-50 ft bírsággal sújtandók. Ezen határozat a fent megnevezett oláh papok hazafiságát sértvén, szeptember 6-ra Szinyér-Váraljára értekezletre gyűltek össze, a melyben elhatározták, hogy ezen határozat ellen fellebbezenek s ezen határozat alapján Berinde Elek esperes be is nyujtaná fellebezését a <vár>m<egyei> közig<azgatási> bizottsághoz, a mely fellebezésükben az 1154/1885 sz<ámu> határozat érvénytelenségét s jogtalanságát igyekeznek bizonygatni éppen az 1868. évi t<örvény> cz<ikk> 16 p<aragrafus> alapján azon elvből indulva ki, hogy a hivatolt t<örvény> cz<ikk> értelmében az alpapság kiadványait saját jegyzőkönyvi nyelven is kiadhatja.

„Szatmármegyei Közlöny“, nr. 37 din 12 septembrie 1885.

<T r a d u c e r e :>

Noi apostoli români.

Activitatea antipatriotică a iredentistului dr. Vasile Lucaciu începe să dea roade, și-și găsește urmași. Numele noilor apostoli sînt următoarele: Alexiu Berinde, preot greco-catolic în Seini, Iosif Pop-Lemeni din Apa, Teodor Roman din Cicirlău, Ioan Pop din Ilba, Antoniu Covaci din Potău și Simion Anderco din Someșeni, preoți greco-catolici. Potrivit hotărîrii nr. 1154/1885 a comitetului administrativ al comitatului, acei preoți, care nu vor elibera acte privind succesiuni și extrase de stare civilă în limba maghiară sau nu vor anexa traducerea în limba maghiară, sînt pasibili, în conformitate cu paragraful 16 din legea XLIV din anul 1868, de o amendă de cîte 50 forinți de cîte ori <nu vor proceda în acest fel>.

Preoții sus-numiți, dovedind lipsă de patriotism, s-au adunat, la 6 septembrie, într-o conferință la Seini, în care au hotărît să facă recurs împotriva acestei hotărîri. Protopopul Alexiu Berinde a înaintat recursul comitetului administrativ al comitatului, în care recurs ei încearcă să dovedească nevalabilitatea și caracterul ilegal al hotărîrii 1154/1885, tocmai pe baza paragrafului 16 din legea XLIV din anul 1868, pornind de la principiul că,

în înțelesul articolului respectiv, preoții de rînd pot să elibereze acte și în limba <în care întocmesc> procesele verbale.

127

1885 septembrie 12, Carei. Anunț apărut în ziarul „Szatmármegyei Közlöny” privind destituirea dr. Vasile Lucaciu din calitatea sa de membru al consiliului orașului Satu Mare.

Dr. Lukács László, az ismeretes daco-román papot és városi bizottsági tagot ebbeli minőségében Szatmár város közgyűléséből, Boros Bálint orsz(á-gos) képviselő felszólalása folytán, kiutasították.

„Szatmármegyei Közlöny”, nr. 37 din 12 septembrie 1885.

<T r a d u c e r e :>

Cunoscutul preot dacoromân, dr. Vasile Lucaciu, membru al consiliului orașenesc, la intervenția deputatului Boros Bálint, a fost înlăturat din calitatea sa de <membru> al adunării generale a orașului Satu Mare.

128

1885 octombrie 18, Carei. Articol apărut în ziarul „Szatmármegyei Közlöny” în care se exprimă îngrijorarea autorităților locale cauzată de apariția primului număr al pericdicului „Satu Mare”, redactat de către dr. Vasile Lucaciu.

Oláh folyóirat.

A dr. Lukács László által szerkesztett oláh folyóirat első száma, mint halljuk, csakugyan meg jelent már Szatmáron, és Litteczky Endre tulajdonát képező „Szabadsajtó” nyomda állította ki. Szatmár város polgármestere, dr. Lukács László folyóiratában, a város elnevezését illető szabályellenességek megtorlása miatt, már megtette a szükséges közigazgatási lépéseket. Nagyon helyesen. Mert tudtunkkal Szatmár városában magyar ajku gör(ög) katolikusok laknak s nem egyuttal oláhok is s ép azért ne engedjék meg azt, hogy egy pár ur „Szátu máré”-t csináljon belőle.

„Szatmármegyei Közlöny”, nr. 42 din 18 octombrie 1885.

<T r a d u c e r e :>

Periodic românesc.

După cum auzim, a apărut deja în Satu Mare primul număr al unui periodic românesc, redactat de către dr. Vasile Lucaciu și scos de tipografia „Szabadsajtó”, proprietatea lui Andrei Litteczky.

Din cauza modificării ilegale a denumirii oraşului în periodicul dr.-ului Vasile Lucaciu, primarul oraşului Satu Mare a luat deja măsurile administrative necesare. Foarte corect. Căci, cu ştirea noastră, în oraşul Sătmar locuiesc greco-catolici maghiari, nicidecum români, şi tocmai de aceea să nu se permită citorva domni să facă din el „Satu Mare“.

129

1886 martie 26, *Tăşnad*. Apelul comitetului de organizare a adunării de la Santău a despărţământului XI al „Astrei“ şi ale reuniunilor culturale româneşti sălăjene în vederea colectării de bani şi obiecte necesare organizării unei loterii.

Apel!

Toate popoarele conştiente individualităţii proprii, sînt în luptă permanentă pentru a se ridica la adevărata cultură, ştiinţă şi civilizaţie, iar pentru ajungerea mai sigură şi mai cu înlesnire la domeniul acestor factori chemaţi a le asigura stima, onoarea şi bunăstarea — se asociază bărbaţi şi femei în diferite reuniuni culturale şi umanitare — necruţînd orice jertfă de ostenală şi avere intru ajungerea scopului măreţ. Aceste asocieri dacă sînt întemeiate pe baze morale şi conduse de spiritul conciliant cetăţenesc, aduc fructe binefăcătoare pentru omenire, atît prin convenirile sociale, cît şi prin rezolvarea unor chestiuni de interes vital — pe care indivizi singuratici le-ar putea înfăptui sau numai pe lingă foarte mari greutate, sau chiar nicidecît.

Poporul român, ieri, alaltăieri, redat sieşi, asemenea îl vedem pe această cale făcînd din zi în zi paşi îmbucurători, aşa că, în mijlocul valurilor ce i-au măsurat soarta vitregă, conştient datorinţelor sale a progresa în adevărata cultură şi ştiinţă potrivit pretenţiunilor curentului ce domină timpul modern, şi-a întemeiat mai multe asociaţiuni şi reuniuni de cultură, industrie, economie şi altele, care sînt tot atîtea vehicule ce izvoresc putere de viaţă spre întărirea corpului naţional.

În cuprinsul Sălajului bătrîn, pe lingă reuniunea învăţătorilor români ¹ şi despărţământul XI al Asociaţiunii Transilvane pentru Literatură Română şi Cultura Poporului Român ², s-a văzut necesitatea şi a unei reuniuni pentru femei şi — iată voinţa trup s-a făcut, cînd înainte cu vreo şase ani, un număr distins de matroane române şi cu sprijinul bărbaţilor noştri, pururea devotaţi cauzei culturii naţionale — cu toţii în unire şi pătrunşi de ideea că numai părţile sănătoase pot constitui un întreg compact, solid şi viguros, — a înfiinţat: Reuniunea femeilor române sălăjene ³.

Nu vom schiţa foloasele binefăcătoare ale acestei reuniuni pentru româ-nime, în special pentru cea sălăjeană şi că la ce rezultate ne îndreptăţeşte activitatea aceleia în viitor, — ştie să aprecieze aceasta on(oratul) public şi mai ales acea parte a elitei române din Sălaj, împreună cu fraţii şi stimatele noastre surori din alte părţi — care în număr de vreo 400 au fost prezenţi anul trecut la frumoasa adunare generală ţinută la Băseşti. Şedinţele publice ale aceleia sînt tot atîtea sărbători naţionale pentru românii din Sălaj —

o atare sãrbãtoare avem în prospect și în vara acestui an, cînd reuniunea amintitã, laolaltã cu despãrțãmîntul XI al ASTREI, vor ține adunare generalã în Tãșnad-Santãu.

Din acest plãcut motiv, inteligența romãnã din jurul Tãșnadului s-a constituit de un bun timp într-un comitet — care va avea însãrcinarea sã se îngrijeascã peste tot de buna primire a oaspeților, cît și de alte agende pentru a ușura reușita dupã dorința amintitei adunãri. Comitetul și-a mai impus datoria de a face cu acea ocaziune sortirea unei loterii de obiecte, din al cãruia venit sã se mai adauge fondului modest al reuniunii, iar pentru ajungerea scopului indicat, avînd lipsã de concursul binevoitor a tuturor cãrora li se culcã la inimã cauza culturii poporului romãn, apelãm la toți romãnii cu simțãminte de iubire cãtre cauza noastrã și cu deosebire cerem ajutorul amabilelor noastre doamne și domnișoare romãne, sã binevoiascã a ne onora prin contribuire de obiecte pentru scopul amintit. Acestea pot fi: bani, orice lucruri de mînã, țesãturi, vase, cãrți, icoane, portrete ale bãrbaților noștri mai vestiți, tablouri și altele — în preț cît de modest.

Convinși cã ai noștri înțeleg vocea timpului în care trãim și cã sîntem avizați singuri la puterile noastre proprii, ne nutrește speranța cã nu vom întirzia a întinde mina de ajutor — fiecare dupã putințã, la înaintarea cãtre scopul mãreț a acestei instituțiunii culturale.

„Ajutã-te și-ți va ajuta și Dumnezeu“.

Toate ofertele în bani sau orice obiecte sînt a se trimite la adresa subscrisului președinte în Tãșnad, sau la domnul Demetriu Coroianu, protopop gr. cat. în Tãșnad-Santãu (poșta în loc) — pînã la 20 iunie an curent.

Peste cele incurse la comitet, se va face citare publicã în ziare.

Din ședința comitetului ținutã în Tãșnad la 26 martie 1886

George Fillepp m.p., președintele comitetului.

Vasile Pãtcașiu m.p., actuarul ⁴ comitetului.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea naționalã a romãnilor sãtmãreni, inv. nr. 19 509, formular tipãrit.

---

1. Înființatã în anul 1870.

2. Înființat în anul 1871.

3. Înființatã în anul 1881.

4. Secretar.

130

1886 iulie 25, Satu Mare. Știre apãrutã în ziarul „Szamos“ în legãturã cu aplicarea lui Vasile Lucaciu a celei de a treia amenzi de o sutã de forinți, pentru ultraj.

A harmadik száz forint.

Emlékezni fognak olvasóink, hogy a városi közgyűlés Lukács Lászlót ki most a laczfalusi gör. kath. plébánián apostolkodik, nemzetellenes izgatósai miatt saját kebeléből kizárta. Lukács apostol e határozat ellen fellebbezést nyújtott be s az ennek folyamányaként támadt többrendbeli ügyben a törvényhatóságot mindannyiszor ildomtalanul és sértő kifejezésekkel il-

lette, ugy hogy az kénytelen volt őt legközelebb ismét és pedig most harmad izben, száz frt. nyelvkötési birságban elmarasztalni. Ime, ilyen annak sorsa, ki erőszakkal az oláh martirság utját keresi. Kiszámítással sérteget, gyanusít és vádol, hogy alaptalan rágalmiért elítéljék s aztán a nemzetiségi ábránd előtt fájó szívvvel mutogathassa sebeit!

„Szamos”, An XVIII, nr. 60 din 25 iulie 1886.

<T r a d u c e r e :>

A treia sută de forinți.

Își vor aminti cititorii, că adunarea generală a orașului l-a exclus din rîndurile sale pe Vasile Lucaciu, care acum apostolează în parohia greco-catolică din Șişești, din cauza agitațiilor sale naționaliste. Împotriva acestei hotărîri, apostolul Lucaciu a înaintat recurs, în urma căruia a îndreptat, în mai multe cazuri, atacuri împotriva municipalității, de fiecare dată diform și cu expresii jignitoare, așa, încît, aceasta s-a văzut obligată, cit mai curînd și din nou, acum pentru a treia oară, să-l pedepsească cu o amendă de o sută de forinți pentru ultraj.

Iată asta e soarta aceuia ce caută cu forța calea martirajului românesc. Jignește, suspectează și acuză de combinații ca să fie condamnat pentru calomniile sale neîntemeiate și, apoi, în fața himerei naționale, să-și poată arăta rănila cu inimă îndurerată.

131

1886 august 8, Satu Mare. Știre apărută în ziarul „Szamos” potrivit căreia Ministerul de Interne ungar a confirmat cele trei hotărîri ale municipalității din Satu Mare de a aplica pedepse bănești dr. Vasile Lucaciu, pentru calomniile la adresa autorităților.

A regény vége.

Emlékezni fognak olvasóink, hogy dr. Lukács László hirhedt dákóromán agitátort a törvényhatóság három határozatában 100—100 frt. pénz-birsággal büntette azért, mert a városi közgyűlésből vala kizáratása ügyében benyújtott felfolyamodásaiban a hatóság ellen rágalmazó kifelyezésekkel élt. E határozatokat a m(agyar) kir(ályi) belügyminisztérium részint fellebbezések folytán részint hivatalból felülvizsgálván, noha a hatóság oly rágalmazó és becsületsértő cselekményeket sujtott rendbüntetéssel, melyek sulyosabb beszámítás alá vehetők volnának, nem találta megváltoztatandónak, mivel a hatóság nemcsak rendbüntetési jogával élt, hanem két esetben a büntetést végre is hajtotta. Az oláh martirság utját kereső Lukács tehát elérte czélját; kiszámítással sértegetett, vádolt és rágalmazott, hogy elítéljék s ma a nemzetiségi ábránd előtt feltárhatja szívét s mutogathatja vérző sebeit mellett megkönnyebbült zsebeit!

<T r a d u c e r e :>

Sfirșitul romanului.

Își vor aminti cititorii, că municipalitatea l-a pedepsit, prin trei hotăriri luate, pe renumitul agitator dacoromân, dr. Vasile Lucaciu, cu amenzi de cîte 100—100 forinți, deoarece în recursurile înaintate în legătură cu excluderea sa din adunarea generală a orașului, a folosit expresii calomnioase la adresa autorității. Ministerul de Interne maghiar revizuind aceste hotăriri, în parte ca urmare a recursurilor, în parte din oficiu, cu toate că autoritatea a aplicat pedeapsa disciplinară pentru asemenea fapte calomnioase și insulte, care puteau fi socotite și mai grave, n-a considerat necesar să le modifice, deoarece autoritatea nu numai că dispune de dreptul de a aplica pedepse disciplinare, dar în două cazuri a și aplicat pedepse. Deci Lucaciu, cel ce căuta calea martirajului românesc, și-a realizat țelul; a jignit, suspectat și acuzat de combinații, ca să fie condamnat, și azi poate să-și etaleze inima îndurerată în fața himerei naționale, și pe lângă rănile sîngerînde își poate arăta și buzunarele ușurate.

132

1886 august 22, Satu Mare. Știre apărută în ziarul „Szamos” în legătură cu felul în care și-a botezat copiii preotul și protopopul greco-catolic din Vezendiu, Ioan Silviu Sălăjan.

Dákóromán csoda-bogár.

A mintegy tíz év előtt reszegei, jelenleg Vezendi gör(ög) kath(olikus) lelkész és esperes magyar őseitől „Szilágyi” nevet örökölt, hanem ő azt fére dobván, most minden felsőbb engedély nélkül „Szelezsán” Jánosnak írja s nevezeti magát; gyermekeit pedig a következő nevekre kereszteli: Marciál, Szilvió, Szever, Kámilló Faustin, Szergiusz; leányok: Szempronia, Szá-lusztria, Romelia, Tertulia; az odavaló tanító gyermekeit ezen nevekre: Veturia, Váler.

Bizony, bizony erősen gyanus világot vet némelyeknek hazafias érzületére ez a dákóromán álmodozás!

„Szamos”, An XVIII, nr. 68 din 22 august 1886.

<T r a d u c e r e :>

Minunăție dacoromânească.

Fiind în urmă cu circa zece ani în Resighea, actualmente preotul și protopopul greco-catolic al Vezendiului, acesta a moștenit de la strămoșii săi maghiari numele de „Szilágyi”, însă acum, aruncîndu-l la o parte, fără nici un fel de aprobare superioară, și-a luat numele și se semnează Ioan „Sălăjan”; iar copiii și-i botează astfel: Marțian, Silviu, Sever, Camil, Faustin

Sergiu; fetele: Sempronia, Salustia, Romelia, Tertulia; iar pe copiii învățătorului de acolo: Veturia, Valer. Sigur, sigur, ce lume extrem de suspect. declanșează în sentimentele patriotice ale unora acel vis al dacoromânismului

133

1886 <decembrie>, Hotoan. Protocolul parohiei Hotoan referitor la adunarea despărțămintului XI al „Astrei”, ținută la Santău în 30 august 1886 (Fragment).

(...) ¹ În vara acestui an la 30 aug<ust> s-a ținut în T<ășnad>-Santău adunarea generală a Despărțăm<intului> XI al Asociaț<iunii> Transilvane p<entru> L<iteratura> și C<ultura> P<oporului> R<omân> laolaltă cu a Reuniunii Femeilor Române Sălăjene. Cu această ocazie, dintre cele 11 premii scrise din partea amintitului despărțămint pentru cei mai activi învățători din Sălaj, Teodor Medan, învățătorul din Hotoan, a ciștigat premiul al II-lea: o scroafă cu cinci purcei, iar corul junimii noastre, care prin executarea cîntărilor sacre și a celor naționale în sala adunării sub demersul cît a ținut prînzul oaspeților coadunați, a atras atențiunea celor de față, a fost dăruit din partea generosului domn George Pop de Băsești cu 10 fl. v.a. Această sumă întreținută prin subscrisul la 12 fl. v.a., a decis junimea a o depune de bază pentru un fond, din venitul căruia să se poată procura în fiecare an cărți bune de citit pentru tinerime.

Începutul s-a făcut procurîndu-se cu finea acestui an cele 12 numere din *Cărțile Săteanului Român*, redactate prin I. Pop Reteganul ². Asemenea în legătură cu amintita adunare gener<ală> mai amintesc că junimea noastră compunînd laolaltă 4 fl. 20 cr., a cumpărat *două pocale* frumoase de ținut flori și o *cutie* elegantă de ținut tutun (teracotă), pe care le-au donat pentru loteria efectuată în folosul Reun<iunii> Fem<eilor> Rom<âne> Sălăjene (...)³.

Cred că nu va fi prisos în legătură cu cele economice ale acestei comune să amintesc cum că, tot în acest an, au făcut românii din Sălaj începutul pentru înființarea unei Bănci naționale de economii și credit sub numirea de „Silvania”. Termenul pentru subscrierea acțiunilor e fixat pînă la 15 martie 1887. Capitalul acestei bănci e decis să fie 75.000 fl. Acțiunile a 50 fl. cite una: 1500 (Despre rezultatul și reușita acestei instituții de mult dorite, voi putea însemna mai pe larg în anul viitor) (...)⁴

Vasile Păcășiu, preotul local

Muzeul județean Satu Mare, Protocolul oficios al parohiei Hotoan, inv. nr. 12 290, f. 94–95.

1. Amănunte ne semnificative.

2. Ioan Pop – Reteganul (1853–1905) folclorist, învățător și pedagog de excepție. În anul 1886 a editat la Blaj o revistă populară intitulată „Cărțile Săteanului Român”. cf. Vasile Netea, *De la Petru Maior la Octavian Goga, Studii și evocări istorice*, București, 1944, p. 143–165 și Ion Apostol Popescu, *Ion Pop-Reteganul. Viața și activitatea*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1965, passim.

3. Amănunte ne semnificative.

4. Amănunte ne semnificative.

1887 septembrie 15, Satu Mare. Articol apărut în ziarul „Szamos” în legătură cu hotărîrea tablei regale de judecată în chestiunea recursului împotriva arestării preventive a dr. Vasile Lucaciu.

Lukács László dr. letartóztatása ellen beadott fellebbezése ügyében hozott határozat e hó(nap) 14-én hirdette ki a kir(ályi) tábla I büntető tanácsa. Mindenekelőtt kijelenti, hogy Lukács László fellebbezésében felhozott azon kifogását, melyben papi állására és a kanonjogra hivatkozik, figyelembe venni nem lehet, mert az ország törvényei szerint Lukács László első sorban magyar állampolgár és csak másod sorban pap; ennél fogva ez ország törvényeinek van alávetve s ez ország rendes birái elé tartozik. A szatmárnémeti kir(ályi) törvényszék törvényesen járt el s a letartóztatást a kir(ályi) ítélő tábla helyben hagyandónak találta.

Tekintetbe véve, hogy jogszerű alapot szolgáltatott a kir(ályi) ügyész s tekintve, hogy a tényálladékok még eddigelé minden részletében kideríteni nem lehetett s ez csak kinyomozandó tanúk részletes kihallgatása után lessz foganasítható; az elősoroltak alapján a szatmári kir(ályi) törvényszéknek az íránt hozott végzését, hogy a vizsgálattal a vizsgálati fogságot is elrendelte, indokainál fogva helyben hagyta.

„Szamos”, An XIX, nr. 74 din 15 septembrie 1887.

<T r a d u c e r e:>

Hotărîrea adusă în chestiunea recursului înaintat împotriva arestării dr. Vasile Lucaciu, a fost comunicată de către primul senat penal al tablei regale, în data de 14 ale acestei luni. Înainte de toate declară, că obiecția formulată de Vasile Lucaciu în recurs, privitoare la postul său de preot și la dreptul canonic, nu pot fi luate în considerare, deoarece potrivit legilor țării, Vasile Lucaciu în primul rînd este cetățean maghiar și numai în al doilea rînd preot; luînd în considerare acestea, el este subordonat legilor țării și supus judecătorilor obișnuiți ai țării. Tribunalul regal din Satu Mare a procedat legal și tabla regală de judecată a confirmat arestarea.

Ținînd cont că procurorul regal a servit un temei legal, și avînd în vedere faptul că pînă în prezent nu au putut fi elucidate toate aspectele stării de fapt, și că aceasta va putea fi stabilită numai în urma interogării detaliate a martorilor, pe baza celor enumerate, hotărîrea Tribunalului regal din Satu Mare, prin care odată cu cercetarea s-a dispus și arestarea preventivă, din aceste motive e confirmată.

135

<1887 septembrie, Șişești>. Articol al lui Constantin Lucaciu, trimis redacției „Tribunei” din Sibiu, privind arestarea și întemnițarea dr. Vasile Lucaciu la Satu Mare.

Dr. Vasile Lucaciu paroh din Șișești e deținut de tribunalul din Satu Mare.

Suntem în mare consternațiune și fierbere în comitat. Dr. Vasile Lucaciu e deținut de tribunalul din Sătmar în închisoare. Procurorul tribunalului, pe baza insinuării alor trei și ortacii lor, a ținut investigare înainte de ce ar fi fost citat de cineva acuzatul. Lucaciu era chiar în cale către Sibiu a participa și el la adunarea Asociațiunii¹. Nu-i conces nimănui să vorbească cu el, nici chiar muerea sa ori tatăl său, care l-a asociat în acest drum, nu pot vorbi cu el. Baza deținerii se zice a fi agitațiune publică și mai ales referada² lui ca delegat al cercului electoral de Baia Mare, ce a ținut-o cu ocaziunea conferinței cercului nostru electoral în Tăuții de Sus. Învinuiri false de la oameni falși. S-au făcut pașii de a-l putea elibera, dar în zadar. Suferă el și suferim noi toți din confiniile³ românismului. Dar dreptul și dreptatea noastră pentru care se luptă deținutul, cu noi cu toți, are să învingă. Nu este nici o vină în noi de cumva dară că voim să trăim ca români cu drept. Până când Doamne anii blestemului! Referada din timp în timp va merge.

Const<antin> Lucaciu⁴

Muzeul „Unirii“ Alba Iulia, fond Dr. Vasile Lucaciu, inv. nr. 5 338, orig., f. 1.

1. Este vorba de adunarea generală a „Astrei“ de la Sibiu (1887).

2. Raportul.

3. Granițele.

4. Constantin Lucaciu (1860—1920), frate al dr. Vasile Lucaciu. Studii la Oradea și Gherla. S-a manifestat ca un intransigent și consecvent luptător pentru drepturile politice și naționale ale românilor sătmăreni. A făcut parte din delegația memorandistă la Viena (1892) Membru în Marele Sfat Național și deputat în Parlamentul României întregite în anul 1919 S-a făcut remarcant, de asemenea, prin activitatea sa publicistică pusă în slujba idealului național. cf., *Constantin Lucaciu*, în „Szatmári Hirlep“ nr. 254 din 27 octombrie 1973.

136

<1887 decembrie, Hotoan>. Protocolul parohiei Hotoan referitor la evenimentele anului 1887, între care se menționează și decesele lui Timotei Cipariu și Iacob Mureșanu (Fragment).

(...) ¹ Eveniment mai însemnat în această parohie nu s-a ivit decât că, calea ferată de la Carei Mari, ce conduce prin hotarul nostru Tășnad-Zalău, a fost edificată de tot, așa că în 24 decembrie a început să comunice trenul pe linia întreagă. Desdăunarea pământurilor ocupate în cursul liniei ferate s-a efectuat, plătindu-se posesorilor de proprietate 120 fl. (una sută douăzeci fl. v.a.) după cite un jugăr cadastral.

Românii din acest comitat al Sălajului au avut o dreaptă bucurie — Institutul de economii și credite „Silvania“, după multe greutăți și-a primit aprobarea de la locurile competente, și la 1-a zi a a<nului> 1888 își va începe activitatea în Șimleu Silvaniei. Andrei Cosma, bravul român, actualul direc-

tor al acestei bănci naționale, are meritul principal la înființarea acestui institut.

În anul acesta a pierdut națiunea română pe doi dintre cei mai iluștri bărbați: octogenarul Timotei Cipariu², prepozit capitul(ă)r Blaj, mare filolog etc. mort la 4 sept(embrie), septuagenarul Iacob Mureșan³, fost redactor și editorul „Gazetei Transilvaniei” în curs de aproape 40 ani, mort la finea lui sept(embrie). Eternă să le fie memoria binecuvîntată!!

Sub decursul anului s-a întâmplat în țară inundații și focuri înfricoșate, ce au adus la sapă de lemn dintre locuitori cu miile, în primăvară, Mureșul și alte ape din Ardeal, canalul Bega din Banat, ieșind din albia lor, au prădat ținuturi întregi locuite mai numai de români (...) ⁴. Dintre focurile iscate în mai multe părți ale țării, cel mai înfricoșat a fost — astă vară pe seceră — care în una și aceeași zi a mistuit: în Careii Mari aproape 300 edificii, iar în Eperjes⁵ la 500 edificii. Focul a fost ajutat de un vînt violent, ce sufla de către sud-vest, și nu s-a putut opri pînă a dat afară din oraș (Careii) spre Căpleni arzînd chiar holdele pe cîmp (...) ⁶

Vasile Pățcașiu, preotul locului.

Muzeul județean Satu Mare, Protocolul oficios al parohiei Hotoan, inv. nr. 12 290, f. 98—99.

1. Amănunte ne semnificative.

2. Timotei Cipariu (1805—1887), cărturar erudit, posesorul celei mai mari biblioteci românești din Transilvania. A fost un luptător neobosit pentru emanciparea națională și culturală a românilor transilvăneni cf. *Făuritori ai unității și independenței naționale*, București, 1983, p. 57—61.

3. Iacob Mureșanu (1812—1887), ziarist și poet. A contribuit la apariția „Gazetei Transilvania”, al cărei redactor și editor va deveni în anul 1850. cf. *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*. Editura Academiei Republicii Socialiste Române, București, 1979, p. 597—598.

4. Amănunte ne semnificative.

5. Azi Prešov (R. S. Cehoslovacia).

6. Amănunte ne semnificative.

137

1888 iunie, *Mădăras*. Articol al lui Ludovic Mărcuș în care se înfățișează avantajele pe care le are cooperativa românească de păstrare și credit „Perșeu” din Seini, înființată din inițiativa lui Alexe Berinde.

Asociațiunea „Perșeu”¹ ca institut de păstrare și credit.

Sub acest titlu a înființat zelosul paroh-protopop de Seini (comitatul Satu Mare) Alexe Berinde² în anii trecuți o asociațiune plină de viață și folositoare poporului nostru român; — scopul ei este dublu — precum spun statutele I paragraful 1, „ca să se stîrnească voia de a păstra și de a se ajuta pe sine însuși în clasa cea mai săracă a lucrătorilor de o parte; de alta era ca aceea de după lipsele sale modeste — să se poată împărtăși într-un ajutor ușor și iute”.

Într-adevăr, dacă e un popor, atunci poporul nostru român e acela, care are cea mai mare lipsă de așa asociațiuni salutare; pentru aceea am aflat de bine a atrage atențiunea veneratului cler român în această direcție.

Drept că s-a înființat și se înființează în continuu bănci românești de păstrare și credit, unde și-ar putea depune și lucrătorul banii săi disponibili și unde ar putea alerga și după ajutor; — însă acțiunile acestora se vînd în comun cu așa preț, încît dintre cei mai săraci sau din așa numită clasă de jos, <s>au nici unul, <s>au foarte puțini își pot cîștiga asemenea acțiuni, neavînd suma recerută la dispoziție; împrumuturi mai mici de la bănci nu pot căpăta și de ar putea căpăta nu li se plătește a umbla cu cambii pentru 10—20 fl. pe la orașe, unde de comun și-au reședințele băncile acestea; și așa ei mai bine se împrumută cu evreul din sat, ori din apropiere, dacă au lipsă de cîteva măsuri de bucate ori de altceva, care apoi pe lingă toată strictețea legilor, cu care se interzice interusura neiertată, știe face cîștig dublu din lipsa săracului nepriceput.

Avantajul cel mai eclatant al Asociațiunii „Perșeiu” față de celelalte bănci de păstrare și credit este: că primește și depozitul bagatel de 10 cruceri a săracului pe săptămînă „Suma cea mai mică pentru depunere de crucere se fixează în 10 cr<uceri>.” (stat<utele> asoc<iațiunii> v<ezi>) paragraful 16 a); și dă împrumut și 1 florin, dacă cu acela săracul își poate acoperi lipsele sale. „Suma cea mai mică de împrumut se statorește în 1 fl. v.a.” (statutele asociațiunii XIII, paragraful 49); împrumutul îl face — de e lipsă — iute și ușor avînd drept în înțelesul statutelor președintele dimpreună cu casierul a vota suma de 5 fl., poftindu-se numai încuviințarea adunării proxime a comisiei dirigente (stat<utele> asoc<iațiunii> XIII, paragraful 50).

Vor fi poate între on<orații> cititori, care vor afla că o asemenea chestiune economică, cade din cadrul „Foi bisericești — scolastice”; ar fi poate așa, dacă la poporul român nu singur preutul ar fi conducătorul atît în cele spirituale, cît și materiale ... și altcum parsimonia, cruțarea, păstrarea — este o virtute în popor să nu fie chemarea unui preot?!!!...

Praxa ne arată, că cu un popor necruțător, nebăgător de seamă, nimic nu poate face un preot spre mărirea lui Dumnezeu, nici biserica, nici școala; — nu poate cîștiga nimic prin înfrumusețarea casei domnului; pînă ce din contra cu un popor deja învățat de a depune crucerii săi disponibili pentru păstrare se poate face minuni; — cum a arătat aceasta chiar lăudatul paroh-protopop, care în scurt timp a ridicat biserică frumoasă, casă parohială în parohia sa; — poporeni săi își cîștigă realități de la străini cu împrumuturi contrase de la asociațiune... înaintează în bine... și dau mulțumită lui Dumnezeu, că a condus în mijlocul lor un bărbat, la care intru-atîta zace la inimă binele poporului său.

A înființa asociațiuni de asemenea natură cit de multe, este dară chiar în interesul nostru al preoților; cine voiește deci a-și forma cunoștințe mai detaliate despre natura, scopul, procedura acestei asociațiuni salutare, — se poate întoarce de-a dreptul la m<ult> o<noratul> d<omn> paroh-protopop de Seini, carele sînt convins, că bucuos va servi cu deslușirile necesare.

Exemplul bun e de urmat și în scurt timp vom vedea și ajunge binele și prosperarea poporului nostru român!

Ludovic Mărcuș³, preot

1. Cooperativa a fost înregistrată la 4 februarie 1886 și și-a încetat activitatea la 9 martie 1893, cînd s-a transformat în bancă pe acțiuni sub denumirea de „Sătmăreana”, cf. Arh. St. Satu Mare, fond Tribunalul județean Satu Mare. Registrul firmelor sociale, vol. I, inv. nr. 4, f. 115—116.

2. Alexe Berinde (1844—1923), născut în localitatea Boinești, jud. Satu Mare, fruntaș al mișcării naționale și culturale a românilor sătmăreni.

3. Ludovic Mărcuș (1855—1916), paroh și protopop în Mădăras, fruntaș al vieții naționale și culturale din ținuturile sătmărene, vicepreședinte al despărțămîntului Sătmăr — Ugocea al „Astrei”.

138

1889 martie 20, Oradea. Adresa inspectorului școlar diecezan Paul Vela către Gavril Lazăr Purcărețianu, protopopul districtului Carei, prin care îi cere luarea măsurilor necesare studierii limbii materne române în școlile confesionale din protopopiat.

724/1889

Reverendissimului Domn Gavril Lazăr,
protopop de Carei în Sanislău.

Cu durere luînd notițe despre împrejurarea neașteptată, că pe alocuri în școlile noastre poporale din acest district protopopesc pe lîngă neglijarea și totala trecere din vedere a învățării limbii materne bisericești, obiectele învățămîntului elementar se propune tinerimii noastre rurale exclusiv în limba maghiară, pe lîngă toate că noi din tot sufletul și prin toate mijloacele conveniente îndemnăm a înainta învățarea cea mai perfectă și fundamentală a limbii maghiare în școalele noastre, pentru că mai virtos noi și îndeosebi în folosul nostru avem lipsă de cunoștința deplină aceleia, deoarece școalele noastre poporale sînt proprietatea lui, atriul bisericii și limba bisericii noastre, limba religiunii noastre este limba poporului nostru, de sine se înțelege, că învățarea limbii materne și propunerea obiectelor învățămîntului elementar în limba noastră în școalele noastre este necesitate absolută și datorință nedispensabilă între toate împrejurările, drept acea comitem r(everendissi)m frăției tale a te îngriji ca studiul limbii materne în școalele noastre să se țină fără excepțiune la modul cuvenit și așa curat și prin legea publică regnicolară și încă și în acele comune, de care bine știm altcum că nu sunt, unde poporul afară de biserică poate nu-și mai vorbește limba natală, totuși în școală învățarea aceasta să se propună regulat în înțelesul legii de instrucțiune și elevii să se învețe și înțeleagă întrinsa toate cunoștințele propuse, cu deosebire cîntările bisericești și santele rogațiuni. Acestea vei binevoi a le pune în dorința nedispensată docinților noștri poporali și în vedere nedormită fraților preoți și antistilor școlari.

Oradea Mare, 20 martie 1889.

Paul Vela, inspector școl(ar) diecezan.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămîntul confesional românesc sătmărean, inv. nr 19 481 orig., f. 1.

1889 decembrie 31, Hotoan. Protocolul parohiei Hotoan referitor la moartea marelui nostru poet Mihai Eminescu (Fragment).

(...) ¹ Națiunea română încă a pierdut în acest an pe ilustrul poet Mihai Eminescu, care a dat o nouă direcțiune poeziei române. El a fost un talent remarcabil pe orizontul literaturii noastre. A început a scrie poezii în etate de 16 ani. După suferințe grele și alienațiune — i s-a curmat firul vieții într-un spital din București, la 28 iunie, în etate de 40 ani — „Sit ei terra levis”²!!(..)

Hotoan, la 31 decembrie 1889.

Vasile Pătcașiu, preotul locului.

Muzeul județean Satu Mare, Protocolul oficios al parohiei Hotoan, inv. nr. 12 290, f. 106.

-
1. Relatări nesemnificative.
  2. Să-i fie țărina ușoară! (lat.)

140

1890 aprilie 3, Sanislău. Protocolul ședinței ținută la Carei în 27 martie 1890, în care s-au discutat măsurile ce trebuiau luate în vederea ajutorării gimnaziului românesc din Beiuș, a cărei situație era periclitată de politica opresivă a guvernului maghiar.

Copia

Protocolul consultului subsemnaților ținut în Carei Mare la 27/III sub prezidiul r(everendi)simului d(omn) a(rhi)diacon(ul) părț(ilor) sătmăr(ene). Obiect: Chestiunea gimnaziului din Beiuș. Procesul verbal: 1. R(everendi)simul d(omn) a(rhi)diacon salutind pe membrii adunați, pune întrebarea oare între împrejurările grele actuale este consult, cum că clerul și poporul diezezei orădene să ia parte activă în acțiunea deja cunoscută a gimnaziului de Beiuș. Determinat: Membrii prezenți în unanimitate s-au pronunțat pentru acțiune și după meritorie consultare au pus în vedere următoarele experiențe: a) să se adune toate protopopiatele din acest arhidiaconat în o conferință generală în 1-a mai st.n. în Sătmar ori în Carei, cum va decide majoritatea de voturi a celor 8 p(rotopo)piate în acest arhidiaconat. b) rezultatul consultului actual să se comunice numaidecît cu p(rotopo)piatele singuratiche rugate fiind, ca fiecare p(rotopo)piat în ambitul ¹ său să țină conferință districtuală, a cărei protocol în decurs de 15 zile de la primire să le înainteze r(everendi)simului d(omn) a(rhi)diacon cu apertă ² expresiune i se votează locul conferinței în Carei și în Sătmar; rezultatul voturilor pentru locul conferinței generale numaidecît va fi notificat oficiilor p(rotopo)pești concernute. 2. Prezidiul după deliberarea acestor obiecte închide ședința. Carei 27/III 1890. Ciriac Barbul arhidiacon, Ion Silviu Sălăjanu p(rotopo)pul Eriului, Gavrilă Lazăr Purcărețianul m.p. p(rotopo)pul Careiului, George

Șuta parohul Moftinilor³, Ignațiu Pazuchanics paroh rutean din Carei, Vasile Leșian parohul Sinmiclăușului și prof(esor) emerit, George Mureșan cooperator în Carei, notarul consultului.

97/90 Pentru autentificarea copiei, ținerea (ședinței) conferinței districtuale escriindu-se pe luni după duminica Tomii, adică 21 april(ie) st.n. în sale școlii rom(âne) din Carei la 10 ore din zi.

Sanislău, la 3 april(ie) 1890.

Gavril Lazăr, protop(opul) distr(ictului) Carei.

Veneratului oficiu parohial în Domahida.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămintul confesional românesc sătmărean, inv. nr. 20 151, copie, f. 1.

1. Cuprinsul (lat.).
2. Deschisă (lat.).
3. Moftinu Mic.

141

1890 iulie 22, Carei. Convocatorul și programul adunării generale a „Reuniunii învățătorilor români sătmăreni”, ce urma să se desfășoare în 12 august 1890 la Doba.

Convocare

Reuniunea învățătorilor gr. cat. din a(rhi)diaconatul părților sătmărene aparț(inătoare) diecezei orădene (i)și va ține

Adunarea generală

anuală la 12 august st.n. s.c. în comuna Sz(amos)-Dobb¹ la care p(rea)t(itulatul) d(omn) Mihai Cinca ca membru fondator prin aceasta cu onoare se invită.

Membrii ord(inari) ai reun(iunii) au să notifice prezidiului cu 14 zile înainte scuzele pentru eventuala lor absentare; căci la din contra vor fi mulțțați (amendați) cu 2 fl. executați în favorul casei reuniunii: vezi para-graful 15 lit(era) b din ord(inațiunea) ministerială din 1881.

Toți acei membri doritori a dizerta în adunare, dizertațiunile să le trimită la presiidiul reuniunii în Szanisló² până la 1 august st.n. s.c.

Competențele anuale și restanțele se vor răspunde până la 5 august.

Programa adunării:

1. Celebrarea cultului divin la 9 ore în zi
2. Deschiderea ședinței
3. Raportul comitetului
4. Conscrierea membrilor noi
5. Alegerea biroului reuniunii și a comitetului
6. Alegerea comisiunilor diverse

7. Citirea dizertațiunilor înainte la prezidiu
  8. Propuneri practice
  9. Statornicirea numărului adunărilor cercuale.
  10. Încasarea taxelor de la membrii noi și vechi, precum a altor oferte benevole
  11. Defigerea (Desemnarea) locului și a timpului adunării generale proxime.
  12. Propuneri diverse referitoare la înaintarea scopului reuniunii.
- Dat în Carei la 22 iulie 1890.

Gavril Lazăr, protop<op>.
George Mureșan, notar

George Mureșan, notar.

Arhiva parohiei ortodoxe române Sătmărel, text tipărit, 1 filă.

-
1. Doba.
  2. Sanislău.

142

1891 ianuarie 24, Bixad. Plingerea preotului Gavril Szabo din Bicsad adresată arhidiaconului părților sătmărene, în privința greutăților întâmpinate din partea autorităților pentru zidirea bisericii noi din comună, solicitând intervenția acestuia la vicecomite.

Reverendissime Domnule!

Înainte de toate vă rog să mă scuzați că-mi iau libertatea a vă incomoda cu o umilită rugare, o îndrăznesc a o face pentru că e vorba de interesul bisericii noastre și anume:

Încă din anul 1883 s-a ruinat turnul bisericii române de aici și de atunci stă tot în ruine pentru că poporul, apăsător de multe greutăți, precum și de anii neroditori, n-a fost și nu e în stare nici acuma din propriile sale puteri ca să-și rezidească biserica ca și acuma stă ca un apostrof întunecos, cauzând vedere și numai durere sufletească atât credincioșilor cât și străinilor care o văd în ruine.

Astfel știind lucrul, venind eu aici în vara anului trecut m-am consultat cu poporenia mea, ce ar fi de făcut, ca să putem rezidi biserica; și ne-am aflat să cerem venitul din morile sătești cu atât mai îndeosebi, că acele mori sunt zidite și susținute numai și numai de români, iară venitul morilor îl formează vama, căci e de însemnat, că Bicsadul e o comună prin excelență românească, din timpurile vechi, știind cea mai mare parte din nobili români; și numai în timpurile mai noi s-au strecurat pe aici câțiva străini venitori. Și totuși acești străini acuma ne împiedică, ca să putem folosi venitul morilor și pentru biserică, deși biserica n-are avere și poporul n-are de unde să o zidească.

Deci credincioșii români și respectiv comunitatea gr<eco>-c<atolică> din Bicsad încă în 11 decembrie 1890 au trimis sp<ectabilului> d<omn> vice-

comite al comitatului Sătmar și respectiv comitetului comitatens o rugare, în care cer venitul morilor pentru zidirea bisericeii, pînă o vor găta, cătră recurs este alăturat un protocol subscris de 121 fruntași greco-catolici, care se obligă în numele întregii comunități bisericești, că dinșii vama ce o plătesc în morile satului din buna lor voință o oferesc pe seama bisericeii, pînă se va zidi aceasta. Nu cer însă, ca și vama plătită de credincioșii altor confesiuni — fie aceea cit de puțină — să fie dată bisericeii românești, ei o cer numai a lor vamă. Și în aceasta sunt împiedicați prin notarul satului în înțelegere cu solgăbirăul ¹.

Pentru aceea a trimis recursul de-a dreptul la domnul vicecomite și nu pe calea solgăbirăului. Răspuns însă—deși rugarea a fost trimisă recomandată — nici pînă în ziua de azi nu am primit din 11 decembrie 1890.

Drept aceea îmi iau libertate a vă ruga respectuos să binevoii a încerca, oare a ajuns recursul credincioșilor mei în mîna domnului vicișpan ² și dacă a ajuns, ce s-a ales de el, căpăta-vom ceva răspuns sau ba? Totodată vă rog umilit, ca pe un bărbat cu zel pentru cauzele bisericești, să binevoii a influența, ca să fie rezolvată favorabil cauza noastră.

Rugîndu-mă umilit de răspuns cit de grabnic, pe lîngă expresiunea deosebitelor considerațiuni sunt:

Bikszád, 24 ianuarie 1891.

Al Reverendissimei Domniei voastre

umilit serv

Gavril Szabo, preotul Bicsadului, fost profesor la gimnaziul din Baia Mare și redactorul „Gutinului“ ³

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmareni, inv. nr. 19 482, orig., f. 1—2.

---

1. Pretor.

2. Vicecomite.

3. Gazetă săptămînală înființată în 1889, redactată și tipărită la Baia Mare de Gavril Salău și Gavril Barbul.

143

1891 februarie 10, Baia Mare. Raportul căpitanului șef Schönher Antal înaintat primarului orașului Baia Mare, privind desfășurarea conferinței intelectualilor români din comitatele Satu Mare și Sălaj, ținută la 17 februarie 1891, în sala restaurantului din Baia Mare.

Tekintetes polgármester ur!

Nagybányán, 1891 év Január hó 20-án kelt, nyomtatott meghívó szerint Alimpiu Barboloviciu, George Pop, Ciriac Barbul és társai felszólítottak a Szatmár és Szilágymegye román lakosság értelmisége, hogy vallási és kulturális kérdések megvitatása végett folyó hó 17 én tartandó népgyűlésre

mentül nagyobb számmal jelenjen meg Nagybányán, a városi vendéglő termében.

Az össze hívó bizottság nevében Barbul Gábor hidegkuti földbirtokos Február 13-án a kapitányi hivatalnak bejelentette a gyűlést s bemutatta a tárgy sorozatot.

A gyűlés február 17 én reggeli 11 óraker felügyeletem alatt megkezdett s délutáni két óráig tartott.

A gyűlés lefolyásáról van szerencsém értesíteni a tekintetes polgármester urat, a következőkben:

Dél előtt 11 óraker a városi vendéglő kistermében egybe gyűlt mintegy 90 személyből álló román közönséget a szinyérváraljai gör. kath. lelkész felhívta, hogy az értekezlet vezetésére elnököt és jegyzőt válasszon. Ezen felhívás folytán elnöknek Pap György, jegyzőnek Lukács Konstantin egyhangulag meg választattak.

Elnök a gyűlést megalakultnak nyilvánítván azt megnyitotta s felhívta a jelen voltakat, hogy a tanácskozás folyama alatt férfiasan és higadtan viseljék magukat.

Megválasztván a felirat szerkesztésére egy bizottság, elnök átadta a szót dr. Lukács László laczfalusi gör. kath. lelkésznek, ki is felolvasott egy többivire terjedő írásbeli munkálatot, melyben igyekszik kimutatni, hogy a román nemzetiség nyelve és vallása főleg a nagybányai főgymnásiumban mennyire el van nyomva s ajánlotta hogy ebbeli sérelmök orvoslása végett feliratot küldjenek a Nagy méltóságú m(agyar) kir(ályi) vallás és közoktatás ügyi minisztériumhoz és a magyar országgyűléshez.

A gyűlés elfogadta a felolvasott munkálatot a felirat szövege gyanánt s elhatározta annak fenntebb megnevezett helyekre való felterjesztését.

Medan Endre nagysomkuti lakos ajánlotta, hogy a felirat, helyesebben kérelem szövegének egy pár erősebb kitétele szeliditessék. Indítványa elfogadtatott.

Lázár, szaniszlói gör(ög) kath(olikus) lelkész felhozta, hogy a Nagy Károlyi gymnásiumban sem tanittatik a román vallás és nyelv úgy hogy azt a törvény rendeli. Kéri ennél fogva a kérelemben a nagykárolyi esetet is mint sérelmet felemlíteni. Indítványa elfogadtatott.

Indítványoztatott, hogy a kis dedóvási törvény javaslat ellen kérelem adassék be az ország gyűlés mindkét házához.

Berinde szinyérváraljai gör(ög) kath(olikus) lelkész egy humirostikus fel olvasásban igyekezett bebizonyítani hogy mennyire káros lesz a falusi óvoda a román nemzetiségnek.

Egyhangulag elhatároztatott, hogy a kis dedóvási törvény ellen felirat intéztessék az ország gyűlés mind két házához.

A gyűlés folyama alatt Lukács Konstantin az elnöki asztalon egy indítványt fogalmazott s azt a jelenvolt 10 idegen román nő által aláírátva beterjesztette az elnökségnek.

Ebben az indítványban az van előadva, hogy a három évvel ezelőtt megalakult de felsőbb helyről be szüntetett Szatmár megyei román nőegylet, újból alakuljon meg s az alapszabályok megerősítés végett a N(agy) méltóságú m(agyar) kir(ályi) belügyminisztériumhoz terjesztessenek be.

Dr. Lukács László ajánló beszéde után az indítvány elfogadtatott s az ideiglenes bizottság megalakítottatott.

Elnök Medan Endréné, jegyzők illetőleg titkárok Nyilván Miklos nagy-somkuti ügyvéd és Dr. Lukács László, bizottsági tagok a jelenlevő nök.

Lázár szaniszlói gör(ög) kath(olikus) lelkész indítványozta, hogy a választásoknál oda kellene hatni, miszerint az ország gyűlésbe és megyei bizottságba mentül több román választassék be, mert sehol sincsenek kellőleg képviselve a minek nézete szerint legfőbb oka a virilis intézmény. Ezen ügy érdemlegesen nem tárgyalattott, hanem kimondatott: hogy az 1887 ik évben megalapított választásokra, felügyelő bizottság elé tarozik.

Ezzel a tárgysorozat kiléven merítve az elnök a királyi és közös haza éltetése mellett a gyűlést berekesztette.

Szükségesnek látom meg említeni a következő jellemző körülményeket:

1. A Nagybánya város területén lakó románok közül egyedül Bilcz István gör(ög) kath(olikus) esperes volt a gyűlésen s ott is csak mint hallgató szerepelt.

2. A gyűlésben megjelentek egy harmada falusi parasztokból állott, a kiket a heti vásárról hajtottak fel a gyűlés terembe a papok.

3. A gyűlés folyama alatt Lukács Konstantin egyre másra küldte a román lapoknak a távsürgönyöket melyek szerint a gyűlésben a résztvevők száma 500 felül, a lelkesedés óriási stb. valótlanságokat.

Figyelembe véve azon körülményt hogy az 1981 Január 20 iki felhívást egyetlen nagybányai román sem irta alá s gyűlésről a nagybányai románság tüntetőleg távol tartotta magát, méltán kérdezhető Alimpiu Barboloviciutól s társaitól hogy minő jognál fogva hirdetenek gyűlést N(agy)bányára, a hol, a mint láthatják, még saját feleik előtt sem kedves vendégek.

Egyébiránt jelentésemet azzal rekesztem be hogy a gyűlés elég simán és rendben folyt le s nem voltam kénytelen hivatalos hatalmamot igénybe venni.

Kelt Nagybányán 1891 év Február 19 én.

Schönher Antal, főkapitány

Arh. St. Satu Mare, colecția Fotocopii, nr. 66. Originalul la Arh. St. Baia Mare, fond Primăria orașului Baia Mare, Acte prezidențiale nr. 34/1891, f. 1—5.

<T r a d u c e r e :>

Mult stimat domnule primar!

Potrivit convocatorului tipărit la Baia Mare cu data de 20 ianuarie 1891, Alimpiu Barbulovici, George Pop (de Băsești), Chiriac Barbul și ceilalți tovarăși au făcut apel către intelectualitatea română din comitatele Sătmar și Sălaj să se prezinte în număr cit mai mare, în vederea discutării unor chestiuni confesionale și culturale, la adunarea din 17 februarie ce va avea loc în sala restaurantului din Baia Mare.

În numele comitetului de organizare, Gavril Barbul, proprietar în Mocira, a prezentat un raport scris, purtind data de 13 februarie, comisarului orașenesc, privind adunarea convocată precum și ordinea de zi.

Adunarea a avut loc în ziua de 17 februarie, orele 11, în prezența mea, și a durat pînă la orele 2 după-amiază.

Privind desfășurarea adunării, am onoarea să vă informez, d-le primar, cu următoarele:

La orele 11, în sala mică a restaurantului din oraș, în prezența a circa 90 de români veniți din împrejurimi, preotul greco-catolic din Seini¹ face propunerea de a se alege pentru conducerea adunării un președinte și un secretar. La propunerea acestuia, sînt aleși cu unanimitate de voturi, George Pop <de Băsești> în calitate de președinte și Constantin Lucaciu în calitate de secretar.

Președintele declară adunarea statutară și o deschide cu un apela demnitate și menținerea calmului.

După alegerea unei comisii de redactare a procesului verbal, președintele dă cuvîntul lui Vasile Lucaciu, preot greco-catolic în Șișești, care dă citire unui material în care arată că simțămintele religioase precum și limba națiunii române cît sînt de oprimate, în special în gimnaziul de stat din Baia Mare, în care scop propune trimiterea unui memoriu către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice și către Parlament.

Adunarea a aprobat textul prezentat precum și propunerea făcută.

Andrei Medan, locuitor din Șomcuta Mare, face propunerea ca unele expresii mai „tari” din text să fie reformulate. Această propunere este acceptată.

Lazăr <Gavril>, preot gr<eco>-catolic din Sanislău, arată că nici în gimnaziul din Carei, religia și limba română nu sînt exersate potrivit prevederilor legii, motiv pentru care solicită includerea și a acestui caz în memoriu. Cererea sa este acceptată de adunare.

Se face propunerea de a include și protestarea împotriva proiectului de lege privind grădinițele, care să fie, de asemenea, remisă Parlamentului.

Berinde <Alexiu>, preotul greco-catolic din Seini, printr-o cuvîntare cu mult umor, s-a străduit să dovedească cît de păgubitoare vor fi grădinițele de la sate pentru naționalitatea română.

S-a hotărît în unanimitate, înaintarea unui protest împotriva legislației privind grădinițele, către cele două camere ale Parlamentului.

Pe parcursul desfășurării ședinței, Constantin Lucaciu a formulat un memoriu semnat de cele 10 românce aflate în sală și pe care l-a remis președintelui. În acest memoriu se cerea ca asociația femeilor române din comitatul Sătmar, înființată în urmă cu trei ani, dar interzisă din cauza unor ordine venite de sus, să se reînființeze cu un statut bine definit, după care să se înainteze spre aprobare Ministerului de Interne.

După cuvîntarea lui Vasile Lucaciu, propunerea a fost aprobată și s-a constituit un comitet provizoriu.

Ca președintă a fost aleasă soția lui Andrei Medan, ca secretari Nicolae Nilvan — avocat în Șomcuta Mare și Vasile Lucaciu, iar ca membri, femeile prezente în sală.

Preotul greco-catolic din Sanislău, Lazăr <Gavril> propune să se depună mai multă stăruință ca și românii să fie reprezentați în număr cît mai mare în Parlament și la nivelul comitatului, întrucît nicăieri nu sînt reprezentați în mod corespunzător. În continuare, se arată că lucrurile s-au petrecut la fel cu prilejul alegerilor parlamentare din anul 1887.

Ordinea de zi fiind epuizată, președintele declară închise lucrările adunării, nu înainte însă de a aduce un omagiu regelui și patriei comune.

Consider necesar să vă informați asupra următoarelor aspecte demne de reținut:

1. Dintre românii care locuiesc în Baia Mare, singur protopopul gr. cat. Ștefan Bilțiu a participat la adunare doar în calitate de auditor.

2. Circa o treime din participanți au constituit-o țărani veniți la târg și îndemnați de preoți să se prezinte aici.

3. În timpul desfășurării adunării, Constantin Lucaciu a expediat o serie de telegrame către zările românești, în care se aprecia numărul participanților ca fiind de peste 500, că entuziasmul a fost enorm și alte neadevăruri.

E demn de observat și faptul, că nici un român băimărean n-a subscris apelului din 20 ianuarie 1891 și nici nu s-a prezentat la adunare, motiv pentru care Alimpiu Barbulovici și tovarășii săi ar putea fi întrebați cu ce drept organizează ei o adunare la Baia Mare, unde nu sint bine primiți nici măcar de către conaționali lor.

Închei relatarea mea cu mențiunea, că adunarea s-a desfășurat în ordine și disciplină, nefiind nevoit a apela la calitatea mea oficială.

Dat în Baia Mare, la 19 februarie 1891.

Schönher Antal, căpitan șef

---

1. Este vorba de Alexe Berinde.

144

1891 august 27, Satu Mare. Știre apărută în ziarul „Szamos” privind suspendarea dreptului dr. Vasile Lucaciu de a mai conduce „Revista Catolică”, din Satu Mare.

A laczfalusi oláh pap Lukács László abban a kitüntetésben részesült, hogy egyházi főhatósága rosszallásának kétségtelen kifejezéséül az általa szerkesztett folyóirat további vezetésétől eltiltotta. Azt szeretnök már mi látni, hogy az erélyes magyar kormány még utilapot kötne a talpára ennek a szemforgató hitetőnek és zsuppoltatná ki Romániába, hová mint képzeli, az általa kisírt krokodilus könnyek a Duna árjával folydogálnak.

„Szamos”, An XXIII, nr. 69 din 27 august 1891.

<T r a d u c e r e:>

Vasile Lucaciu, pretoul român din Șișești, a fost gratulat cu acea distincție, că autoritatea superioară bisericească, ca expresie certă a dezaprobării sale, i-a interzis de a mai conduce revista pe care o redacta. Am dori deja să vedem și aceea, ca energicul guvern maghiar să-i dea drumul acestui fățarnic necredincios și, legat snop, să fie expediat în România, unde după cum își închipuie, lacrimile sale de crocodil vor curge cu torentul Dunării.

1892 ianuarie 5, Șomcuta Mare. Convocator al conferinței electorale a alegătorilor români din comitatul Satu Mare pentru adunarea ce urma să aibă loc la Seini, în 14 ianuarie 1892.

Convocare:

O<norații> alegători români din comitatul Sătmarului prin aceasta cu toată onoarea sînt invitați la

Conferința electorală,

ce se va ține în Seini, la 14 ianuarie 1892 st.n. la 10 ore din zi, în localitatea hotelului opidan:

Obiecte:

1. Alegerea delegaților la conferința generală a alegătorilor români;
  2. Constituirea cluburilor electorale pentru toate categoriile electorale din comitet;
  3. Dezbaterile și primirea proiectului de organizare a clubului electoral național din acest comitat.
- Șomcuta Mare, 5 ianuarie 1892

Comitetul electoral

P.S. O<norații> d<omni> care primesc această convocare, sînt rugați a comunica această invitație cu domnii alegători din comuna în care locuiesc, ca așa toți românii noștri să aibe știre, că e vorba despre validarea drepturilor noastre naționale.

Muzeul județean Satu Mare, colecția „Memorandiști sătmăreni“, inv. nr. 12 191, formular tipărit; publicat în A. Iuga, *Cu privire la Vasile Lucaciu. Acte, documente, procese*. Bața Mare, 1940, p. 113–114.

146

1892 iunie 16, Pir. Adresa de adeziune a românilor din Pir, Pățelușa și Sărvăzel față de „Memorand“ și delegația care l-a dus la Viena.

Pir 16 iunie nou.

Românii din Pir, Pasiolusia și Pele-Sărvăzeli, în fața lumii demonstrăm, dacă trebuie, că pe delegații noștri noi înșine i-am trimis la Majestate. Susținem programul național neștirbit; recunoaștem „Memorandul“ de al nostru făt; salutăm cu bucurie pașii făcuți de deputațiunea trimisă la Viena și cu suflet, cu trup și fără rezervă ne alăturăm lingă cei de sub drapelul veneratului și resolutului conducător al națiunii noastre, dr. Ioan Rațiu. Trăiască națiunea română și cauza sfintă și dreaptă a românismului. Trăiască vrednicul președinte al comitetului central național dr. Ioan Rațiu. Trăiască deputațiunea de la Viena.

<urmează 35 semnături>.

„Tribuna“ nr. 133 din 13/25 iunie 1892.

1892 iunie 26, Hotoan. Declarația de adeziune la „Memorand“ a locuitorilor români din localitatea Hotoan.

Hotoan 26 iunie.

Declarațiune

Comitetul partidului național din Sibiu prezentind „Memorandul Românilor“ la înaltul tron și-a împlinit numai mandatul primit din adunarea generală a reprezentanților tuturor alegătorilor români din Ungaria și Transilvania, ținută astă iarnă în Sibiu. Acest pas îl aprobăm întru toate și ne declarăm solidari cu cele săvârșite prin comitet în această chestiune.

Vasile Pătcăș, preot; Teodor Medan, George Tileș, G(eorge) Stanciu, V(asile) Căvășan, George Haiduc, în numele românilor din Hotoan.

„Tribuna“ nr. 141 din 23 iunie /5 iulie 1892.

148

1892 septembrie 12. Circulară adresată clerului, inteligenței și tuturor românilor spre a merge, în semn de solidaritate cu Vasile Lucaciu, care a fost suspendat de autorități din oficiul său parohial, în pelerinaj la Șișești, pe data de 20 septembrie 1892.

Stimate Domnule!

Ca săgeata otrăvită a pătruns inimile noastre știrea că unul dintre cei mai binemeritați fii ai națiunii noastre, preotul cel mai iubit al clerului și poporului românesc, parohul din Șișești, domnul doctor Vasile Lucaciu, la porunca expresă a Guvernului maghiar, fără de nici o cauză a fost lovit în modul cel mai necruțător de episcopul diecezan cu sentință de suspensiune de la oficiul său parohial.

Cunoscînd noi că acest bărbat vrednic de toată viața sa s-a jertfit pentru biserică și națiune, și știind că cu ce dezinteresare s-a luptat și se luptă pentru drepturile noastre bisericești și naționale; nu putem rămîne nemișcați în fața acestui act de persecuție.

Ce va fi de noi și de scumpul nostru popor românesc, dacă astfel de acte de terorizare vor putea demoraliza neîmpiedicat viața noastră publică?!

Datori suntem față de noi înșine, față de sfînta noastră biserică, față de mult încercata noastră națiune, ca pe acei bărbați distinși care își jertfesc viața pentru noi: să nu-i lăsăm fără mîngăiere în zilele de luptă și de suferință.

De aceea, după matură considerare am judecat că într-o zi potrivită să-i facem iubitului nostru anteluptător o vizită prietenească și să-i spunem, că între toate împrejurările una sintem cu el.

Această zi potrivită ni se oferă în 20 septembrie a.c., pe cînd dorim ca tot clerul, inteligența și poporul român să peregrinăm la Șișești, unde ne vom împlini datorința mai sus amintită.

Vă rugăm deci să binevoiți a primi această prietenească invitație, și cu toții să ne întâlnim în ziua de 20 septembrie în Șișești.

Convinși fiind despre nobilul consimțământ al Domniei voastre ne subscriem cu toată onoarea.

În 12 septembrie n. 1892

George Pop de Băsești
Iuliu Coroianu
Dr. Teodor Mihali

Gavril Barbul
Ludovic Frincu
Nicolae Hossu

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 19 483, orig., f. 1.

149

1892 septembrie 20, Dej. Circulara Comitetului executiv al P.N.R., prin care se solicită adeziunea la „Protestul” adoptat în adunarea celor 10 000 de români desfășurată la Șișești în 20 septembrie 1892, protest ce condamnă atitudinea ostilă a episcopului Ioan Sabo al Gherlei față de activitatea memorandumistă a dr. Vasile Lucaciu.

Stimate d<omnu>le!

Zece mii de români întruniți la 20 sept<embrie> n<ou> 1892 în Șișești, pentru a face vizită prietenească iubitului nostru confrate dr. Vasile Lucaciu, din incidentul loviturii nemeritate și injuste, cu care l-a vătămat episcopul diecezei de Gherla au decis: ca pe toată linia locuită de români să se ridice cuvinte de *protest* în contra acestui act de volnicie față <de> iubitul <și> marele nostru anteluptător.

Sînt convins că d<omnia> voastră sînteți pătrunși de adevărul lucrului, că aici sub mantaua autorității episcopale, sub pretexte false, se lucră în contra intereselor noastre bisericesti și naționale la impulsul unei puteri nouă dușmănoasă.

De aceea în numele și din mandatul acelor zece mii de români cu toată încrederea mă adresez d<omniei> voastre cu rugarea ca să binevoiți a *vă îngriji* ca „Protestarea” și adeziunea mai jos concipiată ¹ să fie *acoperită de iscălitura tuturor românilor* din fiecare comună separat, <din> cercul cunoștinței d<omniei> tale.

Un exemplar (originalul) binevoiți a-l trimite la adresa: Dr. Vasile Lucaciu, Laczfalu ², p<oșta> u<ltimă> Felsöbánya ³; iar copia la adresa: On<oratei> Redacțiunii a ziarului „Tribuna”, Nagy Szeben ⁴.

Protestarea în text vă stă în voie a o și modifica, a o lărgi sau scurta, a folosi expresiuni mai aspre ori mai domoale, dar esența să rămînă.

Cu salutare frățească, națională.

Dej, la 29 septembrie n<ou> 1892.

În numele comitetului executiv

dr. Teodor Mihali, avocat în Dej.

Subscrișii locuitori români din comuna în fața situațiunii ce s-a creat prin actul de suspensiune, cu care episcopul Gherlei a lovit pe unul dintre cei mai binemeritați preoți români, pe dr. Vasile Lucaciu, ne simțim datori a declara:

1. Politica profesată cu admirabil și abnegațiune de dr. Vasile Lucaciu este politica noastră și direcțiunea urmată de dînsul este unica și singura mîntuitoare pentru poporul românesc.

2. Direcțiunea contrară politicii profesată de el este în dauna intereselor noastre bisericești și naționale.

3. Deci salutînd cu frăție pe reprezentanții adunați la Șisești, primim de ale noastre concluzele aduse acolo, protestăm în contra actului de suspendare și îndeosebi declarăm că reprezentațiunea făcută la sf<întul> scaun apostolic din Roma în cauza aceasta o primim făcută și în numele nostru.

Data și subscrierile.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 154, orig., f. 1.

1. Formulată.
2. Șisești.
3. Baia Sprie.
4. Sibiu.

150

1892 octombrie 25, Hotoan. Declarația de solidaritate a locuitorilor din Hotoan cu dr. Vasile Lucaciu, în urma suspendării acestuia din postul de preot al Șiseștilor.

Declarațiune.

Subscrișii locuitori din comuna Hotoan (com. Sălaj) ¹ în fața situației ce s-a creat prin actul de suspendare cu care episcopul Gherlei a lovit pe unul dintre cei mai binemeritați preoți români, pe dr. Vasile Lucaciu, ne simțim datori a declara:

1. Politica profesată cu zel admirabil și abnegație de dr. Vasile Lucaciu este politica noastră și direcția urmată de dînsul, este unica și singura mîntuitoare pentru poporul românesc.

2. Direcția contrară politicii profesată de el este în dauna intereselor noastre bisericești și naționale.

3. Deci salutînd cu frăție pe reprezentanții adunați al Șisești, primim de ale noastre hotărîrile aduse acolo, protestăm în contra actului de suspendare și îndeosebi declarăm că reprezentațiunea făcută la Sf. Scaun apostolic din Roma în cauza aceasta o primim făcută și în numele subscrișilor.

Dat în Hotoan la 25 octombrie n<ou> 1892.

Vasile Pătcașiu, preot local,
Teodor Medan, cantor învățător

Florea Iacobuțiu
Vasile Sabo

Vasile Căvășan
Valeria Căvășan
Ion Pop
Rachila Borota
George Haiduc, curator I

Terezia Sabo
Maria Filep
George Groza
Pop Ana

Muzeul „Unirii” Alba Iulia, inv. nr. 5 378, orig., f. 1.

1. Azi în județul Satu Mare.

151

1892 <octombrie Iojob>. Răspunsul preotului Constantin Lucaicu din Iojob la adresa episcopiei din Gherla nr. 6677 din 5 octombrie 1892, privind participarea sa la solemnitățile organizate la Șișești.

Nr. 115—1892

Ilustrisime Doamne Episcope și Părinte.
Prea venerat Ordinariat diecezan.

Prin oficiul viceprotopesc al tractului Seini, mi s-a comunicat o provocare a Ilustrității tale doamne episcope, datată din ședința consistorială de datul: Gherla 5 oct<ombrie> 1892 nr. 6677/1892, ca să răspund la întrebările puse în acea provocare.

Prin acestea vin să îmi dau răspunderea din punct la punct, cu cea mai mare umilință fiască și în următoarele:

1. În ziua sărbătorii nașterii Preacuratei Vergura a anului curent, am lăsat biserica parohiei Iojob, sau mai bine s<finta> liturghie și funcțiunile acelei sărbători mărețe, pentru că am fost încunoștințat de fratele meu Vasile Lucaciu, paroh în Șișești, că Ilustratea sa, prea bunul și prea grațiosul nostru episcop a fost invitat la solemnitățile aranjate în biserica și parohia din Șișești cu acea ocaziune, ce luind la prea plăcută cunoștință mi-am ținut de datoria a mă prezenta și eu, și m-am și prezentat cu corul și credincioși ai mei, ca să fim spre salutarea bunului nostru episcop, și spre sărutarea sfinției sale drepte arhieresti, ne-am înșelat însă, că spre marea noastră supărare pe Ilustritatea ta nu l-am putut saluta cu acea ocaziune.

2. Am fost invitat <de> senatul și poporul parohiei Șișești în formă de invitări tipărite, trimise pe poștă și cu scopul de a asista la serbările aranjate cu acea ocaziune acolo, într-o onoare Preacuratei Vergure Maria.

3. Am făcut devoțiunile cu toată pietatea către Preasfânta născătoare de Dumnezeu și pururea fecioară Maria.

4. Sfânta liturghie au celebrat-o mai mulți preoți, între care și eu.

5. Am predicat eu, după săvârșirea sfintei liturghii.

6. Am vorbit despre îndurările și iubirea Preacuratei fecioare Maria către geniul omenesc, asemănând-o stelei mari, despre conducătorul noii vieți <a> noastre, gloriosul Pontifice Papa Leon XIII, și în urmă am citit adresa adunaților, făcută către supremul cap al bisericii noastre, în cauza suspendării parohului din Șișești și frate al meu iubit, dr. Vasile Lucaciu.

7. Sub această vorbire, fără să mi se impute spusele, pot zice, că mulțimea de asistenți a ascultat cu încordată atențiune, și am văzut șiroaie de lacrimi curgînd pe fețele tuturor ascultătorilor și am auzit suspinuri grele ieșite din fundul inimilor.

⟨C. Lucaciu⟩

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 12 192, concept, f. 1.

152

1892 noiembrie 23, *Apa*. Circulara lui Iosif Pop Lemeni adresată preoților din districtul Seini, prin care face cunoscut ordinul episcopului de Gherla privind măsurile ce trebuiau luate în urma suspendării dr. Vasile Lucaciu din postul de preot al Șişeștilor.

213/892

Mult onorați d⟨omni⟩ preoți tractuali!
Prea stimați în Christos frați!

Grațioasa ordinațiune a prea măritului consistoriu diezean de data 29 octombrie a.c. nr. 7203 concrezută cu ven⟨eratul⟩ cler tractual în următoarele a se comunica: „Din ocaziunea suspendării de la oficiu a parohului din Șişești, Vasile Lucaciu, întîmplată din motive grave, numitul preot de-a dreptul și prin alții se năzuiește a seduce opinia publică agitînd în continuu, și în deosebi în foaia „Tribuna“ prin publicațiuni neîntemeiate, și aserțiuni false, încearcă a tulbura pacea și liniștea diezei, nesființindu-se, precum a venit la cunoștința acestui ordinariat, de mijloace ilegale, neiertate pentru a îndemna ⟨pe⟩ credincioși chiar la defecționare de la s⟨finta⟩ noastră religie gr⟨eco⟩cat⟨olică⟩, permițîndu-și cele mai vehemente atacuri, vătămări personale precum și amenințări grele contra persoanei noastre, purtîndu-se și într-un mod ca și cum s-ar fi uitat că sintem într-un stat în care domnește și trebuie să domnească legile, și unde acelea nimeni nu le poate ignora, fiind aceste niște porniri ilegale, neiertate și condamnabile, cărora de nu se vor pune margini, și care de nu vor înceta, ori nu se vor frustra nu pot să ducă la bine, drept aceea ești recercat Frăția ta și preoții tractuali să fiți cu grijă, ca turma credincioasă concrezută frățiilor voastre să fie ferită de atacuri, tulburări, învățînd-o și conducînd-o să nu deie ascultare celor care ar voi a-i seduce și a-i răpi liniștea sufletească, credința și mintuirea sufletului și dacă a-ți observa atari năzuințe și încercări să faceți numai decît aici arătare, cît se poate de circumstanțială și exactă, comunicînd ordinațiunea prezentă cu fiecare preot din tractul frăției tale, relaționînd în privința aceasta“.

Cu deplină venerațiune sint în Apa la 23 noiembrie 1892. Al m<ult> on<oraților> domniilor voastre.

veneritor în Cristos frate
Iosif Pop Lemenyi, adm<inistratorul> ofic<iului> v<ice>pr<otopopesc>
al tract<ului> Seinului.

Veneratului cler gr<eco>-cat<olic> al tractului Seinului.

Parohia	Data		Primitorul
	primiri	expedieri	
Iojib	27	28	Constantin Lucacia
	XI		
Băbășești	18		Alex<andru> Pop
	XII		
Potău	10	11	V<asile> Kiss
	XII		
Samăștelec ¹	20	21	Petru Doboși
	XII		

Rog retrimiterea.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Dr. Vasile Lucaciu, inv. nr. 12 203, orig., f. 1—2.

1. Someșeni.

153

1892 decembrie 20, *Carei*. Ordin circular al vicecomitelui comitatului Satu Mare adresat primpretorilor și primarilor, prin care se dispune confiscarea exemplarelor din „Memorand” și „Replică la problema românilor din Ardeal și Ungaria”, tipărite și răpindite în Imperiul Austro-Ungar.

17932/1892.

Szatmár megyei alispánjától.

Főszolgabírák és polgármester uraknak.

A nagyméltóságú magyar királyi belügyminiszter urnak folyó évi december 13-án 916 szám alatt kiadott rendelete szerint a „román memorándum” — és „a románkérdés Erdélyben és Magyarországon replika” s a többi czim alatt ismeretes nemzetiségi röpiratoknak, különböző nyelven nyom-

tatott és különösen magyar, német és román szövegű példányai az ország területén több helyen terjesztetvén, egyes helyeken a közigazgatási hatóságok által rendőri uton lefoglaltattak.

Mint hogy az említett nyomtatványoknak fentebb megjelölt nyelveken szerkesztett kiadásai tekintetében a sajtóügyi megtorló eljárás a Kolozsvári királyi törvényszéknél mint sajtó bíróságnál folyamatban van — felhívom a címet, hogy a menyiben az említett röpiratoknak egyes példányait rendőri uton lefoglalná — erről a Kolozsvári királyi főügyészt a további törvényes lépések megtehetése végett távirati uton azonnal értesíttetni és ennek megtörténtéről nekem haladéktalanul jelentést tegyen.

Nagy Károly 1892 év december 29-én.

Nagy, alispán

<Pe verso>:

érkezet január 2-án, 11/1893

Végzés: Jelen rendelet másolatban megfelelő eljárás s ahhoz alkalmazkodás végett a rendőr kapitányi hivatalnál beadni rendeltetik.

Nagybányán 1899 ianuar 7-én tartott tanács ülésből.

Arh. St. Baia Mare, fond Primăria oraşului Baia Mare. Acte prezidențiale, act. nr. 11/1893, publicat în *Maramureşenii în lupta pentru libertate și unitate națională (Documente 1848–1918)*, București, 1981, p. 207–208.

<Traducere>

De la vicecomitele comitatului Satu Mare.

Nr. 17932/1892

Domnilor primpretori și primari de orașe.

Conform ordinului preainaltului ministru de interne al Ungariei regale, emis la 13 septembrie anul curent cu nr. 916, broșurile — manifeste de naționalitate — cunoscute sub titlul de „Memorandul Român” și „Replică la problema românilor din Ardeal și Ungaria” au fost tipărite în mai multe limbi, fiind răspindite pe teritoriul țării mai cu seamă în limbile maghiară, germană și română; în unele locuri autoritățile administrative, prin organele de poliție, le-au confiscat.

Deoarece procesul amintitelor tipărituri în limbile sus menționate se află în curs la Tribunalul regal din Cluj, ca delikte de presă, solicit pe adresanți, ca în cazul în care prin intermediul poliției s-ar confisca unele exemplare din broșurile-manifeste amintite; să înștiințeze imediat prin telegrame pe procurorul șef din Cluj, în scopul continuării procesului, iar mie să mi se trimită fără întârziere raport asupra celor întreprinse.

Careii Mari, la 29 decembrie 1892.

Vicecomite, Nagy

⟨Pe verso:⟩

nr. 11 sosit în 2 ianuarie 1893

Hotărâre: Se dispune transpunerea prezentului ordin Oficiului căpitanului de poliție în vederea executării și luării măsurilor corespunzătoare. Din ședința consiliului orașului Baia Mare, ținută în ziua de 7 ianuarie 1893.

Căpitan șef, Schönher Antal

154

⟨1892 decembrie, Hotoan⟩. Protocolul parohiei Hotoan referitor la mișcarea memorandistă (Fragment).

(...) ¹ Din viața publică a românilor din Ungaria și Transilvania, voi însemna următoarele momente:

În 20 ianuarie s-a ținut la Sibiu conferința alegătorilor români din patrie, de față fiind peste 200 membri delegați, între care, ca delegat al cercului alegător Tășnad a fost și subscrisul. În această conferință memorabilă s-a hotărât ca, în urma desconsiderării fățișe a legilor sustătătoare din partea guvernului țării, poporul român exclus fiind cu totul de pe terenul vieții politice și amenințat cu pierderea limbii și a naționalității sale, să se redacteze un „Memorand” în care să fie expuse toate durerile și dorințele poporului român din patrie, iar Comitetul național să-l prezinte Maiestății sale, bunului nostru monarh, de-a dreptul în reședința sa de la Viena. Conform acestei deputațiuni de peste trei sute (300) români s-a dus la Viena în 28 mai spre a prezenta Memorandul în mîinile Maiestății sale, regelui Ungariei. Acest pas a ⟨I⟩ românilor asupriți, lucru foarte firesc a displăcut mult guvernului ungar și obștei maghiare, așțată mereu de către foile șoviniste, ceea ce a adus ca urmare că, domnul dr. Ioan Rațiu, președintele Comitetului național și conducătorul deputațiunii la Viena, deși în vreo patru rinduri a fost primit de către ministrul Ungariei ad latus ² Szögyényi Morisch László, nu a izbutit a putea căpăta audiență la împăratul ca deputațiunea să se prezinte cu Memorandul înaintea tronului.

În vreo patru zile au ținut pertractările, ca să se admită românii la palatul împărătesc ori nu? În fine au învins cei de la putere, cu toate că arhiducele Albrecht, unchiul gloriosului nostru rege — împărat, a stăruiț dinadins ca românii să fie primiți a-și așterne plîngerile expuse în Memorand.

Lumea oficioasă dară, nu a primit pe români, cu atita le-a fost însă mai bună primirea din partea cetățenilor creștini ai Vienei, între care doi deputați ai Vienei de la Reichsrath: Lueger și Schneider, împreună cu mii de cetățeni au stăruiț în interesul românilor.

În această deputațiune a luat parte și subscrisul împreună cu învățătorul din loc Teodor Medan și poporeanul George Filep. Spre a perpetua acest act momentos, mai toți membrii deputațiunii s-au fotografiat pe un tablou.

Românii ce-i drept nu au fost lăsați din partea Ministerului Ungariei ca să-și expună plîngerile înaintea tronului, ba după ce au venit acasă de la Viena, s-au încput o goană teroristică contra conducătorilor noștri, iubiți, așa lui dr. Rațiu în noaptea cînd a sosit acasă la Turda, o ceată de peste două

mii de unguri turdeni i-au spart cu pietre toate ferestrele, i-au dărâmat toate mobilele din casă, încît abia au scăpat el și familia sa cu viață, refugiindu-se la Sibiu, unde locuiește pînă azi. Asemenea au mai fost acte violente contra românilor pe la Arad și Șimleu, iar urmăriri din partea organelor statului au fost și se continuă pînă azi în contra mai multor români frunțași. Cu toate acestea avem bucurie de a putea constata că mergerea deputațiunii la Viena a produs efect bun în interesul cauzei române. S-a atras atențiunea popoarelor culte din Europa asupra cauzei noastre pe care o discută cu multă simpatie. Frații din România liberă se interesează cu căldură despre noi, ca niciodată pînă acum, iar guvernării noastre încep a mai slăbi din tonul violent și batjocoritor, cum ne tratau mai înainte, încep a recunoaște că există chestiune română, despre ce, mai înainte nu mai voiau să știe. Hieronimi — azi ministru de interne — în o vorbire către alegătorii săi de la Zsombolya³, recunoaște de adevărate „unele“ dintre plîngerile românilor, în fine, cel mai interesant efect al mergerii deputațiunii române la Viena, este că în poporul nostru s-a deșteptat simțul de naționalitate și conștiința despre drepturile sale încălcate, așa, încît azi, poporul sâtesc e predipus a lupta alături cu inteligența sa ca nicicînd în răstimpul de 25 ani a constituționalismului unguresc.

Nu pot întrelăsa împrejurarea dureroasă de a nu aminti că între conducătorii partidului național, cel mai simțitor a fost lovit dr. Vasile Lucaciu preotul din Șișești. Acest preot român cu o cultură europeană care a reinviat spiritul lincezit al românismului din părțile Băii Mari și Sătmarului, acum de mult era luat la țintă din partea puterii publice spre-a nimici și puternicilor zilei, cu tot aparatul lor oficios și neoficios de care dispun, aceasta nu le-a succes pînă cînd episcopul de Gherla Ioan Szabo, pîrintele sufletesc al lui Lucaciu, nu l-a suspendat de la oficiu — la porunca guvernului. Sub pretext de nimic guvernul intentează proces de presă lui Lucaciu prin procurorul Cserna Vincze de la Dobrițin, pentru o invitare tipărită prin care convocă o conferință la Șișești⁴. Conferința nu se poate ține fiind împrăștiată de către fisolgobirău, dar coala de invitare e calificată că ce-i scris în aceea, este ațîțătoare contra maghiarilor etc. Pertractarea procesului s-a ținut în Dobrițin la 12 noiembrie. De față au fost la 70 de români, între care și subscrisul și învățătorul Medan. Apărător e vestitul avocat Iuliu Coroianu de la Cluj. Lucaciu vorbește numai românește, ține o vorbire de apărare clasică. Apărătorul arată pînă la evidență nevinovăția celui acuzat. Toate în zadar! E hotărît de mult ca Lucaciu să fie condamnat! Juriul compus din dobrițieni zice unanim sentința de vinovat! Tribunalul îl judecă la un an închisoare și 500 fl. amendă! După ce i s-a respins cererea de nulitate, în 28 decembrie pleacă la temnița din Seghedin, în care zi, primește semnul de „mingîiere“ de la „bunul“ ep(iscop) că-i lipsit și de beneficiul parohial!

După mersul deputațiunii române la Viena, în curînd a apărut „Replica“ junimii române academice de la Cluj, B(uda)-pesta, Viena și Gratz — la răspunsul infumurat ca l-a fost dat junimea maghiară contra „Memoriului“ junimei române de la București, scris întru apărarea drepturilor noastre. Această „Replică“ scrisă cu multă erudiție și cunoștință de cauză, a contribuit foarte mult la demascarea pseudo-liberalilor noștri stăpînitari în fața Europei culte.

Fine.

V. Păcșăiu, preotul locului.

1. Amănunte nesemnificative.

2. Acreditat.

3. Jimbolia.

4. Se referă la procesul de la Debrețin din 12 noiembrie 1892 intentat lui dr. V. Lucaciu ca urmare a redactării și tipării „Circularei convocatoare” pentru pregătirea predării „Memorandului” cf. V. Achim și A. Socolan, *op. cit.*, p. 49.

155

1893 ianuarie 29. Satu Mare. Vasile Lucaciu în fața Tribunalului regal, articol apărut în ziarul „Szamos” cu privire la procesul intentat acestuia, pentru calomnierea publică a guvernului ungar.

Lukács László a kir(ályi) törvényszék előtt.¹

Miként lapunkban előre jeleztük, Lukács László rágalmazás vétsége miatt ült a vádlottak padján f(olyó) hó(nap) 27-én a szatmárnémeti kir(ályi) törvényszék előtt.

Ezen végtárgyalás iránt a közönség e körében is igen nagy érdeklődés mutatkozott, az I számú tanácsterem szorongásig megtelt halgatósággal s számosan voltak kénytelenek kint az előszobában várakozni, hogy egyik vagy másik a teremből kilépőtől a végtárgyalás részleteiről legalább pár szóval tájékozást nyerjenek.

Az érdeklődést Lukács Lászlónak egyéniségén kívül felköltötte az is, miként tudva volt hogy a vádhatóságot ovári és szentmiklósi Pongrácz Jenő királyi főügyési helyettes fogja képviselni, ami ugy is történt.

A kir(ályi) törvényszék elnöke, Móricz Lajos és előadó Jeney György, szavazó Szentkirályi Kálmán törvényeszéki bírákból alakult meg a tanács, s a jegyzőkönyvet Szücs Gyula aljegyző vezette.

Mindgyárt a végtárgyalás kezdetén a nyelvkérdés lett felvetve menyiben Lukács László ragaszkodott ahoz hogy a feleleteket és védelmét román nyelven tegye meg, a főügyési helyettes ezt ellenezte azért mert Lukács László és védője, Koriánu, a magyar nyelvet tökéletesen bírják. A kir(ályi) törvényszék zárt tanácskozásban helyt adott a vádlott kérelmében; azonban a kir(ályi) törvényszéki elnök azon kijelentése után, hogy a kir(ályi) törvényszék a nemzetiségi törvényeket respektálja és a román nyelven védekezést ugyan megengedte s ez által a vádlott úr nemzetiségi érzelmeinek elég van téve felkéri, hogy magyar nyelven adja meg a feleleteket. Lukács László védőjével tett értekezés után erre hajlandónak nyilatkozott.

Ezután kezdetét vette az ügy érdemi tárgyalása, az elnök ismertette a vádbeli cselekményt, mely szerint az Alsófernezelyi dinamitmerényleti ügyben Lukács László, mint tanu, a vizsgálóbíró elé idéztetvén ott azon valomását vetette jegyzőkönyvbe, melyben kifejezést adott annak hogy a dinamitmerényletet a magyar kir(ályi) kormány előzetes belegyezésével azért hajtattott végre, hogy őt e miatt vád alá helyezzzék.

A végtárgyaláson vádolt beismerte, hogy ezen nyilatkozatot tette, azonban ezzel a kormányt sem gyanusítani, annál kevésbé vádolni nem akarta, csupán benső meggyőződésének adott kifejezést.

Délben 1/2 12 órakor a bizonyítási eljárás befejeztetett s Pongrácz Jenő kir(ályi) főügyész helyettes a következő szépen átgondolt vádkeresetet terjesztette elő:

Tekintetes kir(ályi) Törvényszék! Nálunk, Magyarországon, úgy mint-más művelt népeknél, az állami adminisztráció ellen a felelős kormány áll, melynek eljárása — épen a felelősség elvéből folyólag — (. . . . .)* tárgyat képeztetik és képezik nemcsak legilletékesebb helyen és faktoroknál: az országházban, a nemzet képviselőinél, hanem az egyes honpolgároknál is. (. . . . .)* Azt hiszem senki sem állíthatja, hogy a magyar kormány eljárásának politikai bírálataért hatalmával visszaélne valaki ellen valamikor oly intézkedéseket foganasított volna amelyek a bírálat jogosulatlan meg-torlásának bélyegét viselnék magukon.

Vannak azonban támadások, melyek fölött hallgatással átsiklani magánembernek sem szabad; annál kevésbé szabad a polgárok összességének sorsára nagy befolyást gyakorló kormányzási teendők végzésére hivatott közegeknek.

Akikre egy egész nemzet ügyeinek intézése van bizva, azok és különösen azok eljárásukban az ethika követelményeit, tetteikben a szigoru becsületességet tartoznak kivetni, és a tisztelet és becsülés helyett, melyre állásukból folyólag igényt tarthatnak, a polgárok megvetése esnék osztályrészükkül.

Azt a támadást tehát, mely eljárásukat erkölcstelennek, tetteiket becsületlennek bélyegzi, elhallgatni annyira volna, mint a támadás jogos volta iránt életre kelteni a gyanut és annak tápot adni.

Azért, aki ily módon gyanusít, legyen elkészülve; hogy ha állításait bizonyítani nem képes, lakolnia kell.

Mert, ha igaz, hogy egy jogállam eszméjével és az igazság érvényesülése iránt minden jobb érzelmü emberben létező törekvésekkel ellentétben állana elnyomni annak szavát, aki a képmutató bünösről lerántja az álarcot; akkor kétségtelenül igaz az is, hogy abban a jogállamban meg nem tűrhető, hogy egyesek szeszélyből, vagy épen piszkos érdekből büntetlenül szórhassanak másokra rágalmakat és lábball taposhassanak mások jó hirnevében és becsületében.

Én is azért jelentem meg a kir(ályi) törvényszék előtt, hogy feleltre vonatni kérjem dr. Lukács Lászlót, aki nem átalotta a magyar királyi kormányról nyíltan azt állítani, hogy a fernezelyi, ugynevezett dinamitmerányletet, melynek Pap Zsigmond közjegyző és családja élete majdnem áldozatul esett, a magyar királyi kormány rendezte, hogy a merénylet a kormány tudtával és jóváhagyásával hajtattott végre, azért, hogy dr. Lukács László a közvélemény előtt befeketíttessék.

Maga ez az állítás, különösen e formában, annyira abszurd, hogy első pillanatban az öltött eszembe, vajjon az nem egy nagyzási hóbertban szenvedő szegény elmebetegtől származik-e?

Mert hát, ki az a Lukács László, hogy annak bajkeverése végett egy életerős nemzet egész kormánya szövetkezzék és még a becsület utjáról is letérve, ki tegye magát nemcsak honfitársai, hanem az egész művelt világ megvetésének?

Talán egy nagy tekintélyű államférfiu, kinek szava képes az egész hazát lángba borítani, kinek egy intésére százezrek kelnek fel, hogy neki nem tetsző kormányt helyéről elűzzék? Nem.

Dr. Lukács László egy oláh nyelvű honpolgárok által lakott kis falunak plébánosa, akinek a kanoni törvények szerint az volna a hivatása, hogy a lelki gondozására bizott híveket az Isten félelmére, felebaráti szeretetre, az állam törvényeinek és hatóságainak tiszteletére oktassa.

Vajjon hogyan magyarázható meg mégis, hogy egy ily hivatásu férfiu gonosz szándékból, jobb tudomása ellenére, nyiltan, a legaljasabb cselszövény elkövetésével vádolja hazájának kormányférfiait?

Ugy, hogy Lukács László csak névleg lelkipásztor, tényleg azonban professionátus nemzetiségi izgató, aki ez uton két czélt törekszik elérni: egyik gyűlöletének kielégítése minden ellen, ami magyar, a másik, igényeinek megfelelő jövedelemszerzés, melyet plébániájának szerény javadalmazása ki nem elégít.

Ezt a második czélt, jövedelmének szaporítását, úgy látom, elérte.

De bármennyire hangoztassa is azt a tények által megczáfolt vádat, hogy e hazában a román ajku állampolgárok el vannak nyomva; hogy Magyarország az elnyomatást tétlenül nézi, sőt elősegíti; de ha ő és társai a kiáltványok, replikák, memorandumok és sugalmazott hirlapi cikkek egész seregének terjesztése által, vagy titkos akna munka után képesek volnának is az a hazában élő magyar ajku állampolgárok egy részét annyira felbujto gatni, hogy azok törvénytelenésre vetemedjenek; Lukács László gyűlöle- tének az ő vágya szerinti kielégítését nem fogja megérni soha; mert a magyar nemzet alkotmányát úgy bel mint kül ellenségeivel szemben jövőre is meg fogja védelmezni tudni, a mint ezt 1000 éven ét eddig is megtette.

És én hiszem, hogy eljön az az idő, és talán már nincs is messze, a mikor a vádlotthoz hasonló apostolok lejárvák magukat, és amikor még azok is elfordulnak tőlük, akik ámitó szavainak hitelt adva, tévedésbe estek az iga- záság és valóság felösmerésében.

Mert valóban hazug alapokon emelt és jogosulatlan követelésekkel sa- turált az ügy, melyet képviselnek, az annak érvényesítésére használt esz- közök pedig immoralisak és törvénytelenek.

A mai tárgyalás anyaga ismét eklatans példa arra, hogy a nemzetiségi izgatás mily nemtelen fegyverekkel harczol.

1892 május hó 6-án éjjel 2 óra tájban Pap Zsigmond alsófernezelyi közjegyző háza falának azon a részén ahol a nevezett közjegyző hálószobája volt, melyben ő és családja akkor éjjeli álmukat álmodták, valaki egy dinamit patront helyezett el és felrobbantotta.

Ha a ház fal keményebb anyagból épült és így az ellentállás nagyobb nevezett közjegyző és családja ma már minden valószínűség szerint nem volnának az élők között.

Az Isten különös kegyelme azonban megmentette őket, a bünös me- rénylet nem sikerült.

A vizsgálat ki derítette, hogy a bünt Ötvös István követte el, kit e tettéért, melyet maga beösmert, már két bíróság el is ítél.

Ennek a vizsgálatnak során történt, hogy a vizsgáló biró dr. Lukács Lászlót 1892 május hó 24-ére maga elé idézte és mint tanut — tehát nem mint vádlottat — kihallgatta.

És akkor Lukács László a nélkül, hogy erre a legkevesebb alapja lett volna, egyszerre azzal állt elő, hogy a kérdéses dinamit merénylet, melytől különben ő komédiának tart, a magyar királyi kormány egyenes jóváhagyásával hajtatott végre.

Hát nem világos e hogy, Lukács László a kijelentését miért tette, hogy annak megtételével mit akart? Egy lépést tenni előre a magyar kormány tekintélyének aláásására és a magyar nemzet jó hírvének beszennyezése végett, ezenfelül magát oly nemzeti hősnek tüntetni fel, a ki a reá nézve gyűlöletes hatalomnak nyíltan a hatalom egyik közhatósága szemébe meri vágni szidalmait.

Tudta azt Lukács László, hogy a kiket már elámitott azok nem bírják közelebről vizsgálni a tényeket, hanem elhiszik majd neki, akármit mond.

Miután pedig az állítását bizonyítani nem képes, mert a mi meg nem történt, azt igaz uton bizonyítani nem lehet;

Annál fogva bátran ki merem mondani, hogy dr. Lukács László nem csak a szó köznapi, hanem annak büntető jó értelmében is rágalmazó.

A 258 és 262 § szerint minősülő nyilvános rágalmazás tényáladékának megállapításához szükséges hogy:

1. a törvény által alkotott hatóságról stb. egy tény állitassék;
2. hogy e tény olyan legyen a mely a valóság esetén a büntető eljárás megindítására szolgálna okul, vagy közmegvetést vonna maga után;
3. hogy az állított tény valótlan;
4. hogy az állítás nyilvánosan történt; és
5. végül, hogy szándékos legyen.

Lukács Lászlónak általam a m<agyar> kir<ályi> miniszter-tanács 1892 évi június 17-én kelt felhatalmazása alapján vádbahelyezett nyilatkozata, a most felsorolt ismérvvel mindegyikét bírja.

Vádlott ugyan azzal védekezik, hogy ő incriminált nyilatkozatával nem vádolt, nem állított, hanem csak felvilágosítást kért.

A védekezését azonban maga meg czáfolja, a mikor nyilatkozatának megtétele után azonnal azt mondja, hogy „ezen állításom“ bebizonyítására nem egy indok áll rendelkezésemre; továbbá a mikor a jelenlegi bünper során történt kihallgatása alkalmával kijelenti, „hogy a kormányról tett állításomat azon indokok alapján, melyeket május 24-én elmondottam, ma is fenn tartom“.

Azt mondja a vádlott, hogy ő felvilágosítást kért, de hogy mire nézve kért felvilágosítást és miért a vizsgáló bírótól?, annak nem adja magyarázatát, én pedig kitalálni nem tudom; de azt igenis tudom, hogy a felvilágosítási kérésnek oly módja, mely másokról rágalmazó állitást tartalmaz, megenvedve nincs.

Már pedig a vádba helyezett nyilatkozat nemcsak az említett ösmerések, hanem annak félreérthetetlen tartalma szerinti állitást, még pedig a rágalmazás elkövetésére alkalmas tényállitást foglal magába.

Mert kétségtelen, hogy a kormánynak az a ténye, melyel beleegyezését adja egy gyilkosság végrehajtásába, valóság esetén okul szolgálna arra, hogy a kormány ellen a büntető eljárás meginditassék.

De a rágalmazás megállapítására alkalmas tényállitást foglal magában az incriminált nyilatkozat abban az értelemben is, mely szerint a kormány egy szinleges büncelemény elkövetésének rendezéséhez adta beleegyezését.

Mert a törvényben nincs nagyon részletezve, hogy melyek a közmegegyezést maguk után vonó cselekmények, de azt hiszem, mindannyian érezzük, érzi azt minden becsületes ember, hogy az a kormány, a mely képes volna beleegyezését sőt egyenes jóváhagyását adni abba, hogy az állam egyik polgárának vagy éppen polgárai egyik tekintélyes részének compromittálása végett egy büntetendő cselekvény, egy gyilkossági kísérlet ismérveivel bíró aljas czélzatu cselszövény hajtassék végre: az a kormány minden tisztességes egyénben felkeltené maga iránt a megvetés érzetét.

A törvény megadta a jogot Lukács Lászlónak, hogy állítását bebizonyíthassa.

És ő, amikor rágalmozásáért kérdőre vonatott, sietett is e jogával élni, kijelentvén bizonyítékául azokat a körülményeket, melyeket incriminált nyilatkozatának támogatására 1892 május hó 24-én a nyilatkozat megtételekor azonnal felsorolt és jegyzőkönyvbe vétetett.

A tárgyalás rendjén felolvasatott vádlott vallomásának idevonatkozó része is, mely azonban aligha győzte meg a tek(intes) kir(ályi) törvényszéket a rágalmozó állítás tartalmának valóságáról.

A bizonyításnak eddig sem az elméletben, sem a gyakorlatban nem ösmert módja az, amelyet a vádlott használt.

A János lopta el a kabátomat, mert ezelőtt 5 évvel is ő lopott meg.

Ugyan, kérdem, akadna-e bíró, ki ez alapon Jánost a második lopásért elítélné?

Hát amikor még az sincs bizonyítva, sőt nem igaz, hogy az első lopást János követte el!

Lukács László is azt mondja, hogy a fernezelyi dinamitmerényletet Pap Zsigmond által az ő megrontására a m(agyar) kir(ályi) kormány rendeztette, mert ugyancsak a kormány már 1887-ben is rendezett ellene egy politikai hajszát. Ez nem bizonyíték és nem bizonyítás, egyébiránt örülök, hogy alkalmam nyílik nyilvánosan kijelenteni, hogy ez az állítás, amit Lukács László bizonyítékul hozott fel, ép oly perfid rágalom, mint az, melynek ma megtorlását kérem.

A nyilvánoságot jelen esetben az a körülmény állapítja meg, hogy a rágalmozó állítás közhatóság előtt tétetett.

Nem egy ítélet bizonyítja, hogy a magyar judikatura a közhatóság előtti rágalmozást nyilvánosan elkövetettnek tekinti.

Lássunk egy pár példát.

Rigo Alajos bűnügyében a budapesti kir(ályi) ítélőtábla 1888 évi december 18-án kelt 30.651 számú ítéletében kimondotta, hogy miután a sértő állításokat tartalmazó kérvény a kir(ályi) adófelügyelőséghez — tehát törvény által alkotott hatósághoz nyújtatott be, a btkv. 262 § által megkivánt nyilvánosság megállapítottnak és fennforgónak jelentkezik.

A b(uda)-pesti kir(ályi) ítélőtábla ezt az ítéletet a nagyméltóságu m(agyar) kir(ályi) Curia 1889 évi 2854 az(ám) a(latt) helybenhagyta.

Koszolányi Ede a járásbirósághoz benyújtott semmisségi panaszában az eljáró bíró ellen becsületsértő kifejezéseket használt, a legfőbb bíróság 3243/889 számú ítélete szerint cselekménye éppen ezért a btkv. 262 § — ban körülírt nyilvános becsületsértés ismérveivel bír.

Della Tere ezredorvost egy pápai lakos a sorozó — bizottság elnökéhez intézett zárt levélben rágalmazta: a 262 § szerint nyilvános rágalmazás vétségéért elítéltetett III b. 3938 ex 1891.

Ifju Rácz Ferencz és Gergely János az igazságügyi minisztériumhoz intézett beadványukban rágalmazó állításokat tettek Milassin Jakab kir(ályi) járásbíróra vonatkozólag, mindhárom bíróság egyezően megállapította ellenük a nyilvános rágalmazást.

A szándékosság fennforgását hosszasan bizonyítanom felesleges, mert a btkv. a rágalmazás elkövetéséhez a specialist sem köti feltételül, elég, ha a tettes akarattal és azzal a tudattal cselekedett hogy állításának tartalma másnak tisztelésre és becsülésre vonatkozó jogait sérti.

Lukács Lászlót senki sem kényszerítette arra, hogy a kormányról az incriminált nyilatkozatot megtegye, a mit mondott, azt saját szabad akarati elhatározásának kifolyásaképp mondotta és pedig a sértés, minőségének teljes tudatával.

Ezekután még csak azt jegyezte meg, hogy a vádlott cselekményének elbírálásánál a btkv. 266 § — ának mentő rendelkezése alkalmazható, mert az Ötvös István — féle bünperben sem a kir(ályi) kormány, sem Lukács László nem szerepelnek mint ügyfelek; indítványozom, hogy dr. Lukács László laczfalusi lakos a btkv. 258 és 262 § — ban meghatározott és a m(agyar) kir(ályi) kormány sérelmére elkövetett nyilvános rágalmazás vétségében bűnösnek kimondassék, azért a 262 § korlátain belül megbüntessék, a felmerült aljárásai és felmerülő tartási költségek megfizetésére köteleztessék. Végül a hozandó ítélet egész terjedelmében indokaival együtt a btkv. 277 § — a értelmében az elítélt költségére a „Szatmármegyei Közlöny“ — ben közzététessék (. . . . .)*

Ezután az elnök felhívására Lukács László az indulat heves kitörése mellett nem annyira védelmét, mint nemzetiségi álláspontját fejtegette s utána Korianu védő ügyvéd hosszas ideig szintén politikai kérdésekkel foglalkozott, ebből igyekezett kimutatni Lukács László üldöztetését s a vizsgálóbíró előtt tett vallomásban rágalmazás vétségének tényálladékát kidomborítva nem látván kérte a vádlott felmentését.

A közvádoló és védő ismételt beszédei után a kir(ályi) törvényszék elnöke a végtárgyalást berekesztette s az ítélet kihirdetésére a délután 5 óraját tűzte ki.

Érdeklődéssel várta mindenki az ítéletet, ugyannyira, hogy már 3/4 3 órakor a melléktermek teljesen megteltek hallgatósággal, pontban 5 órakor kihirdették az ítéletet, mely szerint vádlott Lukács László a rágalmazás vétségéért két hónapi fogházra s 50 forint pénzbüntetésre ítéltetett es kimondatott, hogy a hozandó ítélet jogerőre emelkedése után a „Szatmármegyei Közlöny“ — ben marasztalt költségére közzététetni fog. — Közvádoló fellebezést jelentett be a büntetés súlyosbitása céljából, azért mert Lukács László jogérvényesen egy évi fogházra már elítélve van s mégis összbüntetés nem szabott ki. Vádlott és védője szintén felebbezést jelentettek.

„Szamos“, An XXV, nr. 9 din 29 ianuarie 1893

Vasile Lucaciu în fața Tribunalului regal ¹.

După cum am mai semnalat anterior în ziarul nostru, Vasile Lucaciu a apărut pe banca acuzaților în fața Tribunalului regal din Satu Mare, în ziua de 27 a lunii curente, pentru calomnie.

Dezbaterea finală a suscitată un mare interes și în rîndurile publicului, sala nr. 1 de ședințe fiind plină pînă la refuz de auditori, iar mai mulți s-au văzut nevoiți să aștepte afară în anticameră, curioși să afle, fie și numai din cîteva cuvinte, amănunte despre dezbaterea finală de la unul sau altul ce ieșea din sală.

Pe lîngă personalitatea lui Vasile Lucaciu, interesul a fost sporit și de faptul știut că autoritatea acuzatorială va fi reprezentată de Pongrăcz Jenő de Oar și Sinmiclăuș, locțiitorul procurorului șef regal, ceea ce așa s-a și întîmplat.

Completul de judecată era constituit din Móricz Lajos, președintele Tribunalului regal, din judecătorii Jeney György ca referent și Szentkirályi. Kálmán ca votant, iar procesul verbal a fost condus de vîcenotarul Szücs Gyula,

Imediat la începutul dezbaterii finale a fost ridicată problema limbii deoarece Vasile Lucaciu a insistat ca răspunsurile și apărarea să le facă în limba română, însă locțiitorul procurorului șef s-a opus pe motiv că, atît Lucaciu cît și apărătorul său Coroianu, stăpînesc la perfecție limba maghiară.

Tribunalul regal, în ședință închisă, a dat curs creerii formulate de către acuzat; președintele Tribunalului regal însă, după declarația făcută, potrivit căreia Tribunalul regal respectă legea naționalităților și că a permis ca apărarea să se facă în limba română, dînd astfel curs simțămintelor naționale ale domnului acuzat, îi cere ca răspunsul să fie dat în limba maghiară. După consultarea apărătorului său, Lucaciu s-a declarat de acord cu aceasta.

După aceasta au început dezbaterile propriu-zise, președintele a făcut cunoscută infracțiunea săvîrșită, potrivit căreia în chestiunea atentatului cu dinamită din Ferneziul de Jos, Vasile Lucaciu, fiind citat ca martor în fața judecătorului de instrucție, a mărturisit, fapt prins în procesul verbal, că atentatul cu dinamită a fost săvîrșit cu acordul prealabil al Guvernului regal ungar, ca din acest motiv el să fie pus sub acuzație.

În cadrul dezbaterii finale acuzatul a recunoscut că a făcut această declarație, însă prin aceasta n-a vrut să suspecteze și, cu atît mai puțin, să acuze guvernul, ci a dat doar expresie convingerii sale lăuntrice.

La orele 11,30 ale amiezii, procedura penală a luat sfîrșit și Pongrăcz Jenő, locțiitorul procurorului regal, a prezentat un rechizitoriu bine gîndit și frumos:

Onorat Triunal regal! La noi, în Ungaria, ca și la alte popoare civilizate, în fruntea administrației de stat stă guvrnul responsabil, a cărui procedură — decurge tocmai din principiul responsabilității — (...) * care poate să reprezinte și reprezintă problema nu numai în locul și la factorii cei mai competenți. (...)* Cred că nimeni nu poate afirma că procedura Guvernului ungar poate fi judecată ca abuz de putere sau ca el să conceapă asemenea măsuri împotriva cuiva și cîndva, care să poarte pecetea răzbnării nedrepte.

Sînt însă atacuri peste care nici un particular nu are voie a trece cu tăcere ; cu atît mai puţin e voie acelor organe, care au răspunderi şi influenţă mare în problemele de guvernare asupra destinului totalităţii cetăţenilor.

Aceia cărora le este încredinţată rezolvarea problemelor unei naţiuni întregi, aceia şi îndosebi aceia, sînt datori ca, în exercitarea atribuţiunilor lor să ţină cont de normele eticii şi de o cinste ireproşabilă în ceea ce fac, căci, altfel, devin nevrednici de încredere şi, în locul respectului şi a stimei, de care ar putea ţine cont în virtutea poziţiilor pe care le ocupă, s-ar lege cu dispreţuirea cetăţenilor.

Deci, a trece sub tăcere acest atac, care etichetează ca imorală procedura aplicată, ca necinstite fapte, ar însemna să dea viaţă bănuielii în privinţa justiţiei atacului şi să alimenteze acest lucru.

De aceea, cine acuză în acest fel, să fie pregătit ; dacă nu e în stare să-şi dovedească afirmaţiile, să plătească.

Căci, dacă e adevărat că un stat constituţional şi-ar impune ideile şi dreptatea sa şi ar sta împotriva aspiraţiilor existente la oamenii de bună credinţă ca să le calce cuvîntul, care smulge masca vinovatului făţarnic : atunci, fără îndoială, e adevărat şi faptul că într-un stat constituţional nu se poate tolera ca unii, din capriciu sau chiar din interese murdare, să împrăştie calomniile asupra altora şi să calce în picioare reputaţia şi cinstea altora.

Şi eu, de aceea m-am prezentat în faţa Tribunalului regal, ca să cer tragerea la răspundere a dr. Vasile Lucaciu, care nu s-a sfiit să declare deschis despre Guvernul regal ungar, că atentatul cu dinamită de la Ferneziu, căruia aproape că i-au căzut victimă notarul public Pap Zsigmond şi familia, a fost organizat de Guvernul regal maghiar, că atentatul a fost executat cu ştirea şi acordul guvernului, ca prin aceasta să-l compromită pe Vasile Lucaciu în ochii opiniei publice.

Însăşi această afirmaţie, mai ales în această formă, atît e de absurdă, încît iniţial mi-a trecut prin minte dacă nu provine de la un psihic bolnav suferind de sminteala grandomaniei ?

Pentru că cine e acel Vasile Lucaciu, pentru a cărui implicare în necaz să se asocieze întregul guvern al unei naţiuni viguroase şi încă prin abatere de la drumul cinstei, să se expună dispreţului nu numai al concetăţenilor ci şi a întregii lumi civilizate.

Poate că e o mare personalitate de stat, al cărui cuvînt e în stare să ridice în flăcări întreaga patrie, la a cărui simplu semn se ridică sute de mii de oameni ca să alunge din loc guvernul ce nu-i este pe plac ?

Dr. Vasile Lucaciu, este parohul unei mici localităţi locuite de conceţăţeni de limba română, a cărui menire, potrivit legilor canonice ar fi aceea de a învăţa credincioşii la frica de Dumnezeu, dragoste de semenii şi respect faţă de legile statului şi de autorităţi.

Oare cum se explică totuşi, că un bărbat cu asemenea menire, cu intenţii mirşave, împotriva bunei ştiinţe, să acuze în mod deschis guvernanta patriei de comiterea unei intrigi ordinare ?

Aşa, că Vasile Lucaciu numai cu numele este preot, în realitate e un agitator naţionalist de profesie, care pe această cale tinde să realizeze două scopuri : unul, ca să-şi satisfacă ura împotriva a tot ceea ce e maghiar şi, al

doilea, procurarea de venituri potrivit pretențiilor sale, care nu pot fi satisfăcute din contribuția modestei sale parohii.

Așa, văd că acest al doilea scop, sporirea veniturilor, l-a și realizat deja.

Dar, oricât ar tot sublinia acuzația, dezmințită de altfel de fapte, că în această patrie cetățenii români sînt oprimați, că Guvernul Ungariei privește cu nepăsare această oprinare, ba chiar o sprijină; dar că el și tovarășii săi, pe calea difuzării de proclamații, replici, memorii și a unui întreg șir de articole sugestive de presă, sau după o muncă secretă de ocnă ar fi în stare să agite într-atît o parte a cetățenilor nemaghiari ai acestei patrii încît să-i împingă la nelegiuiri? Vasile Lucaciu nu va ajunge niciodată să-și satisfacă ura după dorința sa; deoarece națiunea ungară va ști să-și apere constituția, atît în fața dușmanilor interni cit și externi, așa cum a făcut-o și pînă acum, timp de peste 1000 ani.

Și eu cred că va veni acea vreme, și poate că nici nu e așa departe, cînd apostolii, de teapa acuzatului, își vor pierde autoritatea și cînd, și aceia le vor întoarce spatele, care dînd crezare cuvintelor amăgitoare, au greșit în privința recunoașterii dreptății și a realității.

Pentru că, în realitate, chestiunea pe care o reprezintă e ridicată pe baze mincinoase și e saturată de pretenții nedrepte, iar mijloacele utilizate pentru validarea aceleia sînt imorale și ilegale.

Subiectul dezbaterii de astăzi e o nouă pildă eclatantă în privința faptului cu ce fel de arme josnice luptă agitația naționalistă.

În noaptea de 6 mai 1892, în jurul orelor 2, cineva a așezat un calup de dinamită, în acea parte a peretelui casei notarului cercual Pap Zsigmond din Ferneziu de Jos, unde se afla dormitorul, în care el și familia își visau visul de noapte, și l-a explodat.

Dacă peretele casei n-ar fi fost construit dintr-un material mai tare și, astfel rezistența fiind mai mare, astăzi, cu siguranță că numitul notar și familia sa n-ar mai fi în rîndul celor vii.

Deosebita milostivire dumnezeiască i-a salvat însă și atentatul n-a reușit.

Cercetările au scos la iveală faptul că infracțiunea a fost comisă de Ötvös István, care pentru fapta sa, pe care a și recunoscut-o, a fost condamnat deja de doi judecători.

În cursul acestei cercetări s-a întîmplat ca judecătorul de instrucție să-l citeze, la 24 mai 1892, pe dr. Vasile Lucaciu de martor, deci nu ca acuzat — și l-a interogat.

Și atunci Vasile Lucaciu, fără a avea nici cel mai mic temei, afirmă dintr-o dată că atentatul cu dinamită, pe care îl consideră, dealtfel o comedie, a fost executat cu aprobarea expresă a Guvernului regal ungar.

Oare nu e clar de ce a făcut Vasile Lucaciu această declarație și ce a urmărit prin aceasta?

Să facă un pas înainte în vederea subminării prestigiului guvernului ungar, să murdărească bunul renume al națiunii ungare, și mai presus de aceasta, să apară ca un martir național, care prin puterea urii ce o poartă în sine aruncă injurii, în mod deschis, la adresa autorității.

Vasile Lucaciu a știut că, aceia pe care i-a putut amăgi, nu pot să examineze mai îndeaproape faptele, ci îl cred pe el, orice le-ar spune.

Însă afirmația nu și-o poate dovedi deoarece un lucru care nu s-a întîmplat, nu poate fi dovedit pe cale dreaptă.

Ținînd cont de aceasta, am curajul să afirm, că dr. Vasile Lucaciu este un calomniator nu numai în înțelesul curent al cuvîntului ci și în cel punitiv.

În vederea stabilirii faptice a calomniei publice, potrivit articolelor 258 și 262, este necesar ca:

1. să se stabilească fapta în privința autorității constituite prin intermediul legii;

2. ca această faptă să fie de așa natură încît, în caz de validare, să servească drept motiv pentru pornirea cercetării penale, sau să atragă după sine oprobiul public;

3. că această faptă este ireală;

4. că afirmația s-a făcut în mod public; și

5. în sfîrșit, să fie intenționată.

Declarația lui Vasile Lucaciu, incriminată de mine în baza împuternicirii Consiliului de Miniștri din 17 iunie 1892, întrunește toate condițiile sus-menționate.

Acuzatul se apără însă cu aceea, că el, prin declarația incriminată, n-a acuzat, n-a afirmat ci a cerut numai lămuriri.

Această justificare însă chiar el o dezmente cînd, după depunerea mărturie, spune imediat că pentru susținerea „acestei afirmații a mele“ dispun nu numai de o singură motivație; mai departe, atunci cînd cu prilejul interogatoriului luat în cadrul acestui proces, declară că „afirmația făcută despre guvern în temeiul acelor motivații pe care le-am expus în 24 mai, o susțin și astăzi“.

Acuzatul spune că a cerut lămuriri, dar că referitor la ce și de ce tocmai de la judecătorul de instrucție?, asta n-o mai explică, iar eu nu pot să ghicesc acest lucru; în schimb, știu că o asemenea lămurire, care conține afirmații calomnioase la adresa altora, nu este permisă.

Însă declarația pusă sub acuzație, nu numai pe baza celor cunoscute ci și prin conținutul său indubitabil, confirmă o stare de fapt, și anume, că este o afirmație și că ea este calomnioasă.

Căci, e un lucru cert, faptul că dacă guvernul își dă acordul în comiterea unei crime, în caz real, aceasta ar servi drept motiv pentru a porni procedura penală împotriva guvernului.

Dar, în stabilirea calomniei, declarația incriminată conține în sine starea de fapt și prin aceea că guvernul și-a dat acordul formal în organizarea unei infracțiuni.

Pentru că în lege nu e prea specificat, care anume sînt faptele care atrag după sine disprețul public, dar cred că simțim cu toții, o simte aceasta fiecare om cinstit, că acel guvern, care ar fi în stare să-și dea acordul, ba chiar să aprobe executarea unei ueltiri ordinare, avînd atributele tentativei de crimă împotriva unui cetățean al statului nostru sau a unei însemnate părți a cetățenilor; acel guvern și-ar atrage disprețul tuturor indivizilor cinstiți.

Legea i-a dat lui Vasile Lucaciu dreptul de a-și dovedi afirmația.

Iar el, cînd a fost suspus anchetei pentru calomnie, s-a grăbit să beneficieze de aceasta, indicînd drept dovezi acele împrejurări pe care le-a enumerat la 24 mai 1892, în susținerea declarației incriminate și pe care le-a și introdus în procesul verbal.

Nu știu dacă, partea referitoare la problemă din mărturia acuzatului citită în cursul dezbaterii, a convins onoratul Tribunal regal în privința realității conținutului afirmației calomnioase.

Modalitatea utilizată de acuzat în privința dovezilor este necunoscută pînă acum, nici ca principiu nici ca practică.

János mi-a furat haina, pentru că acum 5 ani tot el m-a furat.

Însă, îmi pun întrebarea, oare s-ar găsi un judecător care pe această bază să-l condamne pe János pentru al doilea furt? Darmitte cînd încă nu s-a dovedit, dimpotrivă nici nu e adevărat, că primul furt a fost comis de János!

Așa susține și Vasile Lucaciu, că atentatul cu dinamită asupra notarului cercual Pap Zsigmond a fost organizat de Guvernul regal ungar pentru a-l defăima pe el, deoarece și în anul 1887, guvernul a organizat împotriva sa o prigoană politică.

Aceasta nu e nici dovadă nici dovedire, de altfel mă bucur că mi se oferă prilejul să declar public, că această afirmație, pe care Vasile Lucaciu o consideră drept dovadă, este o calomnie la fel de perfidă, ca și aceea, a cărei condamnare o cer astăzi.

Publicitatea, în cazul de față, este stabilită de acea împrejurare că afirmația calomnioasă s-a făcut în fața autorității publice.

Nu numai o singură sentință demonstrează faptul că justiția maghiară consideră calomnia în fața autorității publice, ca fiind săvîrșită public.

Să vedem cîteva exemple.

În cauza penală a lui Rigó Alajos, tabla regală de judecată din Budapesta, prin pronunțarea sentinței nr. 30651 din 18 decembrie 1888, cu privire la cererea cu un conținut jignitor adresată Inspectoratului financiar regal — deci unei autorități constituite prin lege, potrivit articolului 262 din codul penal, publicitatea a fost constatată și dovedită ca existentă.

Această sentință a tablei regale de judecată din Budapesta a fost confirmată de Înalta Curte regală sub nr. 2854 din 1889.

Koszolányi Ede, în recursul de casație înaintat judecătoriei de plasă, a folosit expresii jignitoare la adresa judecătorului de instrucție. Judecătoria supremă prin sentința nr. 3243/1889 a considerat fapta descrisă ca jignire publică, în conformitate cu articolul 262 din codul penal.

Un locuitor din Pápa, în scrisoarea adresată președintelui comisiei de recrutare, l-a calomniat pe medicul maior Della Tere. Pentru culpa de calomnie publică a fost condamnat potrivit articolului 262 prin sentința nr. 3938 din 1891.

Rácz Ferencz Junior și Gergely János, în cererea înaintată Ministerului Justiției, au făcut afirmații calomnioase la adresa judecătorului regal de plasă Milássin Jakab. În privința acestora, cele trei judecătorii au stabilit unanim culpa de calomnie publică.

Este de prisos să demonstrez îndelung, existența factorului intențional, pentru că nici codul penal nu socotește specialul ca o condiție în comiterea calomniei, ci e suficient dacă făptașul a acționat cu acea voință și conștiință că afirmația, prin conținutul ei, este o insultă la adresa cinstei și corectitudinii celuiilalt.

Pe Vasile Lucaciu nu l-a obligat nimeni să facă această declarație incriminată privitoare la guvern, aceasta a făcut-o ca urmare a liberei și proprii sale hotărâri, și anume cu conștiința deplină a insultei.

După aceasta a mai menționat că la judecarea faptei acuzate nu se poate aplica dispoziția justificativă de la articolul 266 din codul penal deoarece în procesul lui Ötvös István, nici Guvernul regal, nici Vasile Lucaciu n-au figurat ca părți; propun ca dr. Vasile Lucaciu, locuitor din Șișești, să fie declarat vinovat pentru culpa de calomnie publică împotriva Guvernului regal ungar, potrivit articolelor 258 și 262 din codul penal, de aceea să fie pedepsit în limitele prevederilor articolului 262 și să fie obligat la plata cheltuielilor de procedură și de întreținere.

În fine sentința ce va fi adusă, în toată cuprinderea ei și împreună cu motivațiile de rigoare să fie publicată, în sensul articolului 277 din codul penal, pe cheltuiala condamnatului, în „Buletinul județului Satu Mare“ (.....)*

După aceasta, la invitația președintelui, Vasile Lucaciu, în cuvinte pătimeșe s-a ocupat nu atât de propria-i apărare cât de exprimarea punctului său de vedere național, și după aceea avocatul apărării, Coroianu, s-a ocupat și el îndelung, de asemenea, de chestiuni politice, prin care s-a străduit să prezinte prigonirea lui Vasile Lucaciu, și nevăzînd ca evidentă culpa de calomnie în mărturia depusă în fața judecătorului de instrucție, a cerut achitarea acuzatului.

După noile intervenții ale procurorului și apărătorului, președintele tribunalului regal a închis dezbaterea finală și a fixat pronunțarea sentinței pentru orele 5 după-amiază.

Toată lumea a așteptat sentința cu interes, în așa măsură, încît, deja la orele 3 fără un sfert, sălile alăturate erau pline de auditori. Fix la orele 5, a fost pronunțată sentința, potrivit căreia acuzatul Vasile Lucaciu, pentru culpa de calomnie, a fost condamnat la 2 luni închisoare și o amendă de 50 forinți, iar după validarea sentinței, aceasta să fie publicată în „Buletinul județului Satu Mare“, pe cheltuiala restantă a acuzatului.

Procurorul a anunțat recurs în vederea agravării pedepsei, deoarece Vasile Lucaciu este deja condamnat la un an închisoare de stat, cu toate acestea, nu s-a procedat la cumularea pedepsei. Acuzatul și apărătorul au anunțat de asemenea recurs.

1. La 12 noiembrie 1892, dr. Vasile Lucaciu este judecat la Debrețin pentru „Circulara convocatoare“ și, fiind găsit vinovat de agitație împotriva nației ungare, este condamnat la un an închisoare de stat, 500 florini amendă și 49 florini cheltuieli de judecată; procesul este transpus la Satu Mare. La 27 ianuarie 1893, are loc la Satu Mare procesul prin care Vasile Lucaciu este condamnat la patru luni închisoare pentru calomniere publică a guvernului maghiar. Sentințele celor două procese sînt contopite într-o singură pedeapsă de terisprezece luni închisoare și pierderea drepturilor cetățenești pentru toată durata pedepsei.

---

* text ilizibil.

1893 iunie 4, Carei. Procesul verbal al interogatoriului luat la judecătoria din Carei lui Gavril Lazăr de Purcăreți, în legătură cu participarea sa la acțiunile de tipărire și răspîndire a „Memorandului“.

Nr. 114/893 jud. inst. presă
89

Pres. 4 iunie 1893

Proces verbal de interogator

Dresat la Judecătoria de ocol reg(ală) din Careii-Mari, în ziua de 3 iunie 1893.

Întrebări generale:

1. Numele și prenumele?	Gavrilă Lazăr de Purcăreți
2. Localitatea de origine?	Remetea
3. Etatea?	54 ani
4. Religia?	gr. cat.
5. Starea familiară?	căsătorit
6. Profesia sau ocupația?	preot-protopop gr. cat.
7. Domiciliul?	Sanislău
8. Averea?	puțină
9. Cultură?	trebuincioasă
10. Viața anterioară?	—
11. Situația militară?	—

Asupra conținutului comisiei rogatorii Nr. 94/93, a judecătorului instructor al Tribunalului reg(al) din Cluj.

Interogatul declară în prealabil, că punctul său de vedere principal este, că semnează numai procesele verbale dresate în românește și dorește să răspundă românește. Va răspunde și în limba maghiară dar nu semnează procesul verbal.¹

1. D(umnea)ta ai fost membru al Comitetului executiv al Partidului Național Român?

Sînt și astăzi membru al aceluia, sînt membru de la data adunării din 20 ianuarie anul trecut.

2. Ai luat parte la ședința cînd s-a hotărît imprimarea și răspîndirea broșurei tipărite și expediate sub titlul „Memorandul“?

Spre regretul meu, fiind foarte ocupat, nu am putut fi de față.

3. În ce mod ai contribuit la executarea hotărîrii, ai avut tratative cu personalul imprimeriei, cu întreprinderea, ce rol ai avut la răspîndirea broșurii?

După ce eu stau departe, la toate acestea eu nu am putut să iau parte. Însumi am primit numai un exemplar din Memorand și astfel nu l-am putut răspîndi. După citire, interogatul confirmă; refuză însă semnarea procesului verbal fiindcă nu a fost redactat în limba română.

Dat ca mai sus.
ss. Csanaghy, jude instr(uctor)
ss. dr. Iaszi Victor, grefier, magistrat stagiar

I. P. Papp, *Procesul Memorandului românilor din Transilvania. Acte și date*, vol. I., Editura Buletinului justiției, Cluj, 1933, p. 190–191.

1. Atitudine comună tuturor fruntașilor P.N.R. implicați în procesul „Memorandului”.

157

1893 iulie 2, *Hotcan*. Scrisoarea învățătorului Teodor Medan din Hotoan către Comitetul central al desp(ărțămîntului) XVI sălăjan al „Astrei” în care face cunoscute strădaniile sale pentru progresul învățămîntului românesc în zona sa de activitate.

Prea onorate Comitet central!

Am luat la cunoștință plăcută că veneratul Comitetul central al desp(ărțămîntului) XVI sălăjan al Asociației Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român și în acest an 1893 a binevoit a publica un nr. frumos de premii pentru cei mai diligenți și mai activi dintre învățătorii români ai Silvaniei.

Subscrisul asemenea considerîndu-mă unul dintre acei învățători, care după modestele mele puteri m-am năzuit a face și am făcut progres în învățămînt, în cîntul bisericesc și național, atît cu elevii de la școala ordinară și repetițională cît și cu junimea adultă din parohia Hotoan, îmi permit cu toată devotațiunea a recurge și a ruga pe ven(eratul) Comitet central să binevoiescă cu vreunul dintre premiile exmise și pe mine a mă onora.

Încît atinge a mea dorință față de Reun(iunea) Inv(ățătorilor) Rom(âni) Sălăjeni, amintesc cu onoare că taxa anuală o am plătit (iar) taxa de un fl. ca membru ajutător al desp(ărțămîntului) asociațiunii am onoare aici alăturat a o trimite.

Recomandat atențiunii binevoitoare pe lîngă onoare și reverință sînt în Hotoan, la 2 iulie 1893.
cu onoare și venerațiune

Teodor Medan, inv(ățător) român.

Arh. St. Zalău, fond Ioan Ardeleanu Senior, dosar 20.

158

1893 iulie 15, *Hotoan*. Adresa preotului Vasile Pătcașiu din Hotoan prin care comunică președintelui desp(ărțămîntului) XVI sălăjan al „Astrei”, ca raportul său privind desfășurarea învățămîntului în districtul protopopesc al Eriului a fost publicat în „Gazeta Transilvaniei”.

Reverendisime Domnule Vicar — ca președinte al despărțământului> XVI Sălăj(an) al Asoc<iațiunii> Transilvănene!

Conform încredințării primite de la on<oratul> comitet al despărțământului ca să urmăresc cu atenție mersul învățământului din acest tract protopopesc, am onoarea de a aduce la cunoștință că despre rezultatul obținut, am publicat în „Gazeta Transilv<aniei>“ un raport, iar numerele 135 și 140 în care a ieșit publicarea, am dispus la redacție să se trimită în-deosebi la veneratul președinte, spre a avea acel raport pentru onor<atul> comitet.

Recomandat afectelor de iubire, perseverez,
Hotoan la 15 iulie 1893

al reveredisimei domniei voastre cu reverință
Vasile Pățcașiu, paroh gr. cat.

Arh. St. Zalău, fond Ioan Ardeleanu Senior, dosar nr. 20.

159

1893 iulie 20, Iojob. Adresa lui Constantin Lucaciu, preot în Iojob, către Iosif Pop Lemeni, protopopul Seiniului, în care îi comunică plecarea sa din parohie pentru a lua parte la Conferința delegaților alegătorilor români din Transilvania, ce urma a se ține la Sibiu, în data de 23 iulie 1893.

Nr. 110—1893

Sfinției sale părintelui Iosif P<op> Leményi, paroh gr. cat.
și adm<inistratorul> of<iciului> pr<otopo>psc în Apa.

Invitat de prezidiul comitetului partidului românesc din Sibiu la conferința generală a delegaților alegătorilor români din Ardeal și Tara ungurească cu termenul de 23 l.c. și simțindu-mă obligat a satisface încrederii luate de mandatarii mei, vin prin acestea cu tot respectul, a aduce la cunoștința Sfinției Tale părinte, că mă depărtez de parohie cu nădejdea de a putea fi acasă din nou pe luni 24 e<urent> seara ori marți 25.

Depărtarea mea aceasta cit și motivul serios și impunător al depărtării mele, le-am adus la cunoștința iubiților mei fii sufletești, care cu voie și cu toată dragostea lor sufletească mă însoțesc cu spiritul și cu inima lor pe drumul și lucrul meu acesta național și de mare moment în zbuciumata noastră viață națională.

M-am îngrijit altcum și despre aceea că, în puținele zile cit am să lipsesc din parohie, interesele vieții sufletești ale credincioșilor concrezuți păstorimii mele, să nu sufere nici o daună.

După acestea fiind cu tot respectul, rămîn:
Iojob, 1893 iul<ie> 20.

umilit serv
Constantin Lucaciu, administr<ator> act<ual> al parohiei Iojob.

160

1893 august 5, *Budapesta*. Dispoziția Ministerului de Interne ungar adresată prefectului Ujfalussy Sándor, de a fi urmărite gazetele românești introduse în comitatul Satu Mare.

Magyar királyi belügyminiszter
631 szám
Saját kezéhez

Méltóságos Úr!

A Bukarestben megjelent Adeverul, Constitutionalul, Gazetta Săteanului, L'Independence Roumaine, Lupta, Luptele pentru naționalitate, (. . . . .)¹ Romanilor, Voința națională; a Galaczban megjelent Dacia és Galatii, a Plojestben megjelent Voința Prahovei, a Bécsben megjelent Rumänische Revue című román lapok, daczára hogy államellenes irányuk miatt a postaszállítástól ki vannak tiltva, mindazáltal (. . . . .) értesülés szerint a kávéházakban tartatnak és ott olvastatnak.

Felkérem ennek folytán Méltóságodat hogy megállapíttatnia sziveskedjék, vajjon ezen kitiltott lapoktól a kávéházakban melyek tartatnak és mily módon és uton hagyák az illetők azon lappéldányokat. Az eredményről értesítését kérem.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilvánítását.
Budapesten, 1893 évi augusztus hó<nap> 5-ik.
a minister meghagyásából

ss. indescifrabil
ministeri tanácsos
Méltóságos Ujfalussy Sándor úrnak
Szatmár vármegye főispánjának Nagy Károlyba

Arh. St. Cluj-Napoca, fond Prefectura județului Satu Mare, act. nr. 35/1893, orig.; publicat în: *Îndrumător în Arhivele Statului Județul Cluj*, vol. I, București 1979, p. 316.

<T r a d u c e r e >

Ministerul de Interne ungar
Numărul 631
Personal

Ilustre Domnule!

Gazetele românești apărute în București: „Adevărul“, „Constituționalul“, „Gazetta săteanului“, „L'Independence Roumaine“, „Lupta“ „Luptele pentru naționalitate“ (. . . . .)¹ Românilor“, „Voința națională“, cele apărute

în Galați: „Dacia“ și „Galații“, Ploiești: „Voința Prahovei“ și Viena: „Rumänische Revue“, în pofida faptului că a fost interzisă transportarea acestora prin poștă, datorită nuanței lor antistatale, potrivit informațiilor <deținute> circulă prin cafenele și sînt citite.

Vă rog, prin urmare pe dumneavoastră să stabiliți în ce fel și pe ce căi aceste gazete interzise, provenite de la unele persoane, sînt lăsate în cafenele. Vă rog să-mi comunicați rezultatul

Primiți asigurarea stimei mele.

Budapesta, 1893 august 5

Din împuternicirea ministerului

ss. indescifrabil

consilier ministerial.

Ilustrului domn Ujfalussy Sándor,
prefectul comitatului Satu Mare în Careii-Mari.

1. Ilizibil.

161

1893 decembrie 18, Iojob. Adresa lui Constantin Lucaciu către protopopul Iosif Pop Lemeni, prin care-i aduce la cunoștință plecarea sa la Budapesta, să-și viziteze fratele întemnițat.

Nr. 198/1893

Sfinției sale părintelui Iosif Popp Lemenyi, paroh—protopop
în Apa.

Prin acestea am onoarea a insinua că mă depărtez de acasă, călătorind la Pesta, pentru a-l cerceta pe fratele meu Vasile, care e întemnițat acolo ¹.

Grija parohiei pe acest scurt timp a binevoit a o primi Sfinția sa părintele Petru Doboși, paroh în Medieș.

După acestea rămîn cu tot respectul

În Iojob, 1893 dec<embrie> 18.

Const<antin> Lucaciu preot

Muzeul județean Satu Mare, colecția Constantin Lucaciu, inv. nr. 12 206, orig., f. 1.

---

1. Între 28 august 1893—7 februarie 1894 fusese internat în închisoarea situată pe cîmpia magaziei de pulberărie, din marginea Budapestei.

162

<1893 decembrie, Hotoan> Protocolul parohiei Hotoan referitor la stiuăția politică a românilor ardeleni în anul 1893. (Fragment).

(...) Încît privește starea politică a românilor din această patrie, în loc de bine, merge tot spre mai rău. Guvernul, jurnaliștii ca și societatea maghiară, cu toții deopotrivă au pornit o persecuție sistematică contra limbii, contra așezămintelor noastre bisericesti și școlare. Artic(o)lul de lege XXVI despre regularea salariilor învățătoresți aduse de către dieta țării în anul acesta, ordinațiunile ministeriale în cauza școlilor și a învățării limbii maghiare în școalele noastre după cum poștește guvernul, persecutarea învățătorilor noștri sub (tot) felul de pretexte, întemnițarea autorilor „Replicii” cite la patru ani!, procesele de presă ce nu mai au sfârșit, întemnițarea întregului personal redacțional de la ziarele „Tribuna” și „Foaia poporului” ce apar în Sibiu, procesul monstru pus la cale contra întregului Comitet central național de 25 cu reședința în Sibiu — toate acestea și alte cazuri nenumărate de violență săvârșite de către puternicii zilei, țin în cea mai mare agitație pe toți românii din această patrie — îngrijorați de viitorul său. În vara anului acestuia, la 23 și 24 iulie s-a ținut în Sibiu Conferința generală extraordinară a alegătorilor români din Transilvania și Ungaria, care a fost un moment foarte însemnat în viața noastră politică, unde, afară de cei peste 200 delegați ai cercurilor electorale din țară (între care a fost și subscrisul) s-a întrunit o lume română de peste zece mii din toate unghiurile țării (acolo a fost și învățătorul de aici — Teodor Medan). Această conferință națională la propunerea Comisiunii sale de 40, a primit o rezoluție în 6 puncte: 1-a Declară de al său „Memorandul” dus anul trecut la Viena și depus în cancelaria maiestății sale; 2-a Conferința își exprimă părerea de rău asupra urmărilor judecătorești, ce se urmează pe toată linia contra românilor, căci acelea nu vor contribui a lecuî relele existente; 3-a Protestează contra violării dreptului de întrunire al alegătorilor români; 4-a Comitetului centr(al) național (i) se dă însărcinarea de a lupta și mai departe pe baza programului național statorit și primit în conferințele anterioare; 5-a Protestează contra *reformelor bisericesti* intenționate de guvernul țării (căsătoria civilă etc.); 6-a Se exprimă dorința de a lucra pe baza programului național, alături cu celelalte naționalități din țară, întru apărarea și revendicarea drepturilor naționale.

Rezultatul moral al acestei conferințe culminează în faptul de mult dorit că azi nu mai există partide între românii din această patrie, toți lucră sub steagul partidului național.

Solidaritatea românilor în lupta lor de existență națională pe șovinistii unguri i-a scos din sărite, încît nu s-au sfiit a recurge la cele mai detestabile mijloace spre a-i teroriza. Ca și în anul trecut, așa și în acesta a debutat cu o faptă herostratică ¹ la O-adea Mare. Un nefericit cu numele de Pituk Béla fost preot în Golsea ² (diec(eza) orădeană) pentru comportarea sa imorală (...) ³ și din cauza că în urma exceselor sale libidinoase a fost chiar înebunit, superioritatea diecezană l-a pus în deficiență cu o pensie de 300 fl. la an. Acest fiu denaturat își ridică mina sacrilegă de plesnește în față pe bunul său părinte sufl(etes) actual ep(isco)p de Oradea, excelența sa Mihail Pavel, cu cele mai murdare invective scrise pe ungurește! Acesta fu de ajuns ca șovinismul turbat să-și facă cale a coaduna peste 2000 orădeni care scuțiți de întunericul nopții, au cutreierat orașul și între strigătele cele mai sălbatice sparseră ferestrele reședinței ep(isco)pești, a seminarului domestic,

a bisericii din Olosig și la vreo nouă români privați mai inteligenți. Ca la Turda, Arad, Șimleu în anii trecuți, așa și aici poliția nu a văzut, nu a auzit nimic! (...) ⁴

Ca să se pună vîrf persecuțiilor înscenate, ziarele „Tribuna” și „Foaia poporului”, în luna cea din urmă a anului, au fost oprite pe cale polițienească de a mai apărea. Pretextul e scos din o patentă împărătească de pe timpul absolutismului!

D-zeu să ne ferească de primejdii și nefericiri.

Vasile Pățcașu, preotul locului.

Muzeul județean Satu Mare, Protocolul oficios al parohiei Hotoan, inv. nr. 12 290, f. 20 v; publicat cu omisiuni în I. Ardeleanu Senior, *op. cit.*, p. 202–203.

1. Rea.
2. Gașa (jud. Arad).
3. Amănunte ne semnificative.
4. Amănunte ne semnificative.

163

1894 mai 6, Hotoan. Adresa de adeziune a locuitorilor din Hotoan la mișcarea memorandistă.

Copie.

Veneratului Comitet al Partidului Național la pertractarea Memorandului din 7 mai 1894 în Cluj.

Pîra ce s-a ridicat în contra Comitetului național pentru Memorandul făcut și dus la Viena este pîră ridicată în contra tuturor românilor din această țară. Români nu cer alta decît dreptate, aceasta o voiește și însuși Dumnezeu. Comitetul pentru dreptate dară va suferi. Noi toți care ne subscriem numele rugăm pe D-zeu să vă ajute, să vă deie putere și virtute ca în lupta grea pentru drepturile poporului român să fiți învingători. D-zeu ajute dreptății.

Dat în Hotoan (Sălaj) la 5 mai 1894.

Vasile Pățcașu preot, Teodor Medan, Emilian Medan m.p., Maria Reich m. p., Dezideriu Filep m. p., Rozalia Filep m.p., Georgiu Filep m.p., Ioan Maior m.p., Iosif Sekely m. p., Giorgiu Lipsei m.p., Simeon Ungureanu, Nicolae Pățcașu m. p., Vasile Mesaroș m. p., Ioan Filip m.p., Rafila Pop m.p., Grigoriu Bocacios m.p., Demetriu Căvășan m.p., Lucreția Vanca m.p., Vasiliu Rus m.p., Aurel Mesaroș m.p., Vasiliu Vancea m.p., Flore Mesaroș m.p., Ioan Selăgeanu m.p., Ioan Mezei, Ioan Găzdac m.p., Ștefan Mezei, Gavril Nechita, Ioan Vancai, Flore Pop, Vasiliu Căvășan m.p., Gligor Mezei m.p., Vasiliu Fogaș, Vasiliu Mihoc, Ioan Bretan, Demetriu Chiorean, Ioan Toth, Georgiu Vanca, Ioan Nechita m.p., Teodor Romișan, Nicolae Iacobuț, Gavril Rad, Ioan Găzdac m.p., Vasiliu Fogaș m.p., Ioan Verdeș m.p., Vasiliu Rus m.p., Iulian Sabo m.p., Vasiliu Căvășan m.p., Vasiliu Mezei m.p., Nicolae Vanca m.p., Petru Rad m.p., Demetriu Fogaș m.p., Demetriu Vanca m.p.,

Traian Rus m.p., Maria Supuran m.p., Flore Simion m.p., Georgiu Găzdac m.p., Georgiu Găzdac m.p., Gligor Vanca m.p., Georgiu Filepp m.p., Georgiu Potrovița m.p., Terezia Boconcioș m.p., Vasiliu Verdeș m.p., Vasiliu Găzdac m.p., Georgiu Vanca m.p., Vasiliu Borcean m.p., Georgiu Pătcaș m.p., Petru Bota m.p., Georgiu Vanca m.p., Maria Rus m.p., Maria Găzdac m.p., Ioan Verdeș m.p., Petru Mesaroș, Florea Boconcioș m.p., Vanca Petre m.p., Ana Vancai m.p., Ioan Pop m.p., Georgiu Haiduc m.p., Ana Rus m.p., Ana Fogaș m.p., Ioane Pop m.p., Pop Ana m.p., Flore Găzdac m.p., Georgiu Găzdac m.p., Veronica Silaghi m.p., Ioan Haiduc m.p., Ioan Iacobuț m.p., Demetriu Turbuț m.p., Georgiu Borcianu m.p., Iuliana Chiș m.p., Valeriu Căvășan m.p., Ioan Pop m.p., Georgiu Dănilă m.p., Flore Filip m.p., Terezia Supuran m.p., Flore Turbuț m.p., Vasiliu Potrovitău m.p., Pop Terezia m.p., Gavril Pop m.p., Vasiliu Coste m.p., Toma Mesaroș m.p., Iuliana Daraban, Ioan Mezei, Demetriu Groza, Ioan P. Turbuț, Terezia Biga, Iuliana Indre, Flore Timofi, Pinte Iluda, Simion Boconcioș, Ioan Chioran, Iuliana Pop, Iuliana Chioran, Maria Borota, Iuliana Mesaroș, Iuliana Curtean, Ana Copăcean, Iuliana Pereni, Iuliana Găzdac, Iuliana Moșoi, Ana Pătcaș, Flore Luțaș, Rachila Farc, Flore Chereji, Iuliana Mocan, Gavril Filip, Demetriu Toth, Vasiliu Butean, Petru Todoran, Flore Santai, Rachila Găzdăcan, Rosin Parasca, Flore Sirb, Terezia Pop, Ioan Găzdac, Alexa Mesaroș, Georgiu Găzdăcan, Alexa Pop, Rachila Fogaș, Ioan Sirb, Gavrilă Găzdac, Rachila Filip, Gregoriu Pop, Ioan Ungurean, Ioan Potroviță, Flore Mezei, Nicolae Verdeș, Terezia Nehez, Flore Sabo, Georgiu Mărcuș, Iuliana Nechita, Gorge Coste, scrietor de nume Georgiu Potroviță m.p.,

Pentru autenticitatea copiei primesc răspundere.

Hotoan, 6 mai 1894.

Vasile Pătcaș m.p. Petru Medan m.p., docente

Muzeul „Unirii” Alba Iulia, inv. nr. 202/1894, orig., f. 68.

164

1894 mai 6, *Homorodu de Mijloc*. Adresă de adeziune a intelectualilor români din cercul electoral Cărășeu față de membrii Comitetului Central al Partidului Național Român, improcesuați la Cluj în mai 1894.

Onorată redacțiune!

Inteligența română din cercul alegător de Cărășeu, coadunată în Homorodu de Mijloc, neputînd lua parte activă, la procesul intentat contra intereselor noastre vitale române, se simte mîndră, de a-și putea exprima simțămintele de alipire, la principiile pentru care, comitetul permanent național român poartă luptă glorioasă și a ura izbîndă deplină cauzei sante și drepte, pentru a cărei reușire cu atîta bărbăție se luptă.

Dumnezeul popoarelor să proteagă cauza noastră comună.

Dat în Homorodu de Mijloc la 6 mai 1894.

Ioan Erdeli, preot român în Tătărăști.

Ignățiu Szilágyi, preot român.

Alexandru Mureșan
Ighațiu Szabo
George Mureșan, preot rom(ân) în Mofțin.
Aurel Pelle, cooperator gr. c. român din Pomi.
Maria Ardelean preoteasă
Andrei Papp, preot român* ...
Lucreția Erdelyi
Coroian, preoteasă.
Cornelia Mărcuș n(ăscută) Szabó preoteasă
Papp Enoráné, lelkészné ¹
Silvia Mureșan Pereny, preoteasă.
Teodor Irimiașiu, învățător în Tătărești.
George Papp, proprietar
Mihail Kerülő, cant(or) învățător în Homorodu de Sus.
Andrei Lazin, preot rom(â)n în Soconzel
Maria Mureșan
Leontina Szilagyi
Irina Lazin
Ludovic Mărcuș,
preot român în Mădăras.

Onorată Redacțiune!

Binevoii a da loc în coloanele prețuitei „Tribuna“ adresei acesteia de aderență <față de> Comitetul național... * din ocaziunea unei conveniri ce o am avut în Homorodu de Mijloc, la preotul de acolo, făcându-se binecuvîntarea solemnă a casei parohiale restaurată — a fost public frumos, petrecere românească.

Cu stimă am subsemnat în Mădăras la 7 mai 1894.

Ludovic Mărcuș preot român.

Muzeul „Unirii“ Alba Iulia, inv. nr. 302/1894, orig., f. 459–461.

---

* Rupturi în text.
1. Preoteasă.

165

1894 mai 26, Gherla. Circulara episcopiei de Gherla prin care se interzice participarea preoților și învățătorilor la mișcările politice prilejuite de procesul memorandiștilor.

◊Circular către clerul din întreaga dieceză.

3.462

Reverendisimilor în Cristos frați vicari foranei,
arhidiaconi și mulți onoraților frați protopopi și preoți!

Cu ordinațiunea circulară de dată de 23 noiembrie 1889 nr. 8269 s-a atras atențiunea frățiilor voastre la relațiunea dintre biserică și stat, că am-

bele acestea au a se îngriji în concordie de binele cetățenilor și s-a îndețat¹ în aceea ordinațiune, că preotul ca păstor sufletesc trebuie să se distingă și să premeargă cu exemplu bun cu privire la virtuțile cetățenești, dovedind ca și totdeauna cu cuvintul și cu fapta fidelitate către tron, supunere și ascultare față de legile țării și iubire sinceră și loială în privința patriei.

Datorința aceasta a preoților hotărăște și marginile între care au de a-și exercita drepturile sale cetățenești.

Asemenea datorințe au după chemarea și oficiul lor docenții diecezani ai școlilor populare.

În aceeași ordinațiune circulară, ați fost reflectați că avînd înaintea ochilor chemarea sublimă de păstori sufletești să fiți cu toată grija, ca nici-cînd și în nici o împrejurare în biserică sau întru împlinirea dregătoriei preoțești să nu se înceneze lucruri, care ar avea caracterul de demonstrațiuni politice antipatriotice. Aceea ordinațiune susținîndu-se în toată integritatea, sînteți recercați² a observa strict și cu exactitate.

Iară încît din loc competent ne-a venit la cunoștință că unii dintre preoții și docenții diecezani, s-ar pune în fruntea unor mișcamente³ care trec marginile permise și care pot turbura și primejdui ordinea și liniștea publică: drept aceea întru îngrijirea de binele bisericii, a școlilor și a poporului nostru credincios, am aflat de bine a vă recerca și prin acestea vă și recercăm, atît pe frățiile voastre, cît și pe docenții de la școlile noastre diecezane, că avînd în vedere respunzietatea grea și mare, față de urmările eventuale, să vă abțineți de la atari lucruri, care ar putea aduce cu sine daună nu numai intereselor preoților și a docenților, ci și intereselor bisericii și a cauzei învătămîntului nostru, poporal. Totodată să vă năzuiți cu tot zelul a liniști și a feri pe poporul credincios de orice influență și de agitațiuni, prin care se poate turbura ordul și liniștea publică și care ar putea avea urmări grele și neprevăzute.

Comunicînd frățiilor voastre această ordinațiune spre știință și observare și cu docenții de la școlile noastre populare.

Din ședința ținută în Gherla la 26 mai 1894.

Ioan Szabó m. p.
Episcopul gr. cat. de Gherla

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 12 188, formular tipărit, f. 1.

1. Indicat.
2. Rugați.
3. Mișcări.

166

1894 mai 30, Tășnad. Raportul lui Bölöni Bálint, primpretorul plășii Tășnad, către baronul Wesselényi Miklós, comitele suprem al comitatului Sălaj, privind starea de spirit a populației românești în contextul procesului intentat la Cluj fruntașilor mișcării memorandiste precum și persoanele din plasă care s-au deplasat acolo.

Méltóságos Báró Főispán Ur!

Méltóságodnak folyó hó 16 illetve 18-án, 26 illetve 28/894 biz⟨almi⟩ sz⟨ám⟩ a⟨latt⟩ rendeletére vonatkozással jelentésemet az alábbiakban van szerencsém megtenni.

A memorandum pörnek legközelebb Kolozsváron lefolytatott tárgyalása, illetve a bírósági verdikt meghozatala alatt és óta járásomban a román lakosság körében semmi titkossabb gyülekezés, forrongás s általában olyas valami, ami a magyarság élet és vagyon biztonságára fenyegető hatással lehetne elő nem fordult. Tudomásom van rolla, miszerint Bukarestben nyomtatott s Budapesten postára adott román nyelvű proclamációt küldettek a román liga vegrehajtó bizottságának nevében minden román lelkész és tanítóhoz. A proclamációt magam is olvastam, s az a szokásos magyar állam elleni gyűlölséggel és zsarnoksággal eltelt hangon az oláhságot s különösen annak vezetőit, a papokat egyetértésre s a magyar állam eszme elleni actiora buzdítja, különösen arra, hogy a néppel a magyarok zsarnokságát megismertessék. Járásomban azonban daczára a proklamációknak, az oláh hírlapok közvetett és a papság közvetlen bujtogatásának a hangulat mind ez ideig teljesen nyugodt, s reményem is, hogy személy és vagyon biztonság egy perczre sem fog megzavartatni. Mind azon által ha az oláhság meg nem engedett gyűléskézések, vagy fenyegető maguktartása által a közrend veszélyeztetettnék látszanék a rendelkezésem alatt álló csendörseg igénybe vételével minden komolyabb zavargásnak elejét vehetni reménylek.

A mi Méltóságod azon rendelkezését illeti, hogy a Kolozsvári memorandum pör tárgyalásán megjelent járásombeli egyének neveit közöljem: annak csak részben tehetek eleget. Ugyanis Méltóságod aként intézkedett, hogy e tekintetbeni puhatolódzásaimat minden feltűnés mellözésével csupan bizalmas uton eszközöljem, s így miután Méltóságod rendelkezését csak e hó 23-án vettem 5 nap alatt kimerítő jelentést nem tehetek.

Eddigi puhatolódzásaim alapján jelenthetem, miszerint a nevezett pör tárgyalása alkalmából Kolozsváron voltak Balibán Antal ákosi, Stáncsu György t⟨asnád⟩-szarvadi, Patkás Vázul erhatvani és Farkas Iános érszodroői g⟨örög⟩ cath⟨olikus⟩ lelkészek, valamint Medán Tivadar erhatvani és Bobis Mihály felső szopori g. cath. tanítók, s végül ifj⟨u⟩ Fulöp György t⟨asnád⟩-szántói birtokos.

Tisztelettel jelentem végül miszerint pár nap mulva az összes jelen voltakrol jelentésemet megkezdem.

Kiváló tisztelem kifejezése mellett maradván Méltóságodnak.

Tasnádon 1894 évi május hó 30-án

alázatos szolgálója:
Bölöni Bálint főszolgabíró.

Szilágyvármegye főispánja hadadi Báró Wesselényi Miklós
Ő Méltóságához Zilahon

Hivatalos jelentése Bölöni Bálint tasnádi járási főszolgabírónak
A folyó évi 26 és 28 biz⟨almi⟩ számú rendeletekre vonatkozólag.

<T r a d u c e r e :>

8—894

număr confidențial

Ilustre domnule baron comite suprem!

Cu referire la ordinele Ilustrității voastre din 16 respectiv 18 ale lunii curente, de sub nr. confidențiale 26 respectiv 28/1894, am onoarea a vă raporta în cele de mai jos.

De la dezbaterile recentului proces al memorandumului desfășurat la Cluj, respectiv în timpul și după pronunțarea verdictului judecătoreiei, în mijlocul românilor din plasa mea n-au avut loc niciun fel de întruniri secrete, tulburări sau în general așa ceva, care să fi constituit vreo amenințare la adresa securității vieții și averii maghiarilor.

Cunosc faptul că la București s-a tipărit o proclamație, redactată în numele Comitetului executiv al Ligii române, în limba română, că a fost pusă la poștă în Budapesta și expediată tuturor preoților și învățătorilor români.

Personal, am citit și eu proclamația, care pe obișnuitul ton, plin de ură și tiranic la adresa statului ungar, îndeamnă pe români și îndeosebi pe conducătorii acestora, pe preoți la unitate și acțiune împotriva ideii de stat ungar, mai ales să facă cunoscut poporului tirania maghiarilor.

Însă în ciuda proclamațiilor, a agitațiilor indirecte din presa românească și directe ale preoților, în plasa mea atmosfera pînă în prezent este foarte liniștită, și, sper, că securitatea persoanei și a averii nu va fi conturbată niciun minut.

Cu toate acestea, chiar dacă nu sînt permise întruniri ale românilor sau dacă liniștea publică ar fi periclitată de comportarea amenințătoare a acestora, ținînd seama de jandarmii aflați la dispoziția mea, eu sper să pot preîntîmpina orice răzvrătire mai serioasă.

În ce privește ordinul Ilustrității voastre, ca să comunic numele acelor persoane din plasa mea, care s-au prezentat la dezbaterile procesului Memorandumului din Cluj, numai în parte îl pot satisface. Adică, Ilustritatea voastră ați dispus în așa fel, ca sondajele întreprinse în această privință să le execut fără nici o vîlvă și doar pe cale confidențială, și astfel, după ce ordinul Ilustrității voastre l-am primit numai în 23 ale acestei luni, în termen de 5 zile nu pot face un raport detaliat.

Pe baza sondajelor de pînă acum pot raporta, că au fost la Cluj, cu prilejul amintitului proces, preoții greco-catolici Antoniu Băliban din Aciș, George Stanciu din Sărăuad, Vasile Păcașiu din Hotoan și Ioan Farcaș din Sudurău, precum și învățătorii greco-catolici Teodor Medan din Hotoan și Mihail Bobiș din Supuru de Sus și, în sfîrșit, George Filep junior, proprietar în Santău.

În final, vă raportez cu stimă că peste câteva zile voi începe raportul privind la toți cei prezenți.

Pe lângă expresia deosebitei stime, rămânind al Ilustrității voastre.

Tășnad la 30 mai 1894.

supus serv:

Bölöni Bálint, primpretor

Ilustrității sale, baronul Wesselényi Miklós de Hodod, comitele suprem al comitatului Sălaj în Zalău.

Raportul oficial al lui Bölöni Bálint, primpretorul plășii Tășnad, cu privire la ordinele de sub nr. 26 și 28 confidențiale din anul curent.

167

1894 iunie 9, Carei. Raport al prefectului județului Satu Mare către ministrul de interne ungar asupra luptei naționale a românilor din acest județ.

Excelența voastră domnule ministru de interne regal ungar!

Referindu-mă la înaltul ordin al Excelenței voastre nr. 2150 prezidial din 23 mai a.c. am onoare a vă raporta situația cu privire la județul meu în cele ce urmează:

Sub efectul așanumitului proces al Memorandum-ului din Cluj s-a constatat iritație și asupra românilor de aici într-o măsură mare, cu toate acestea atât în timpul procesului cât și după pronunțarea sentinței, în general s-au abținut de la orice manifestație fățișă, așa că nu s-a ivit nevoia intervenției nicăieri. Această împrejurare o atribuiesc mai ales faptului, că însuși Vasile Lucaciu și partizanii lui mai apropiați și rudeniile lui erau interesați în Cluj, au fost departe, astfel că populația a stat sub influența instigatorilor mai puțin periculoși.

Am urmărit aceste mișcări naționaliste cu atenția cea mai vigilentă și pe cât a fost posibil m-am străduit să cunosc direcția mișcărilor și organizarea lor. Am ajuns la convingerea că aceste mișcări nu mai sînt manifestații disparate și apărute sporadic ale românilor, ci sînt rezultatele unei activități subversive conștiente și planificate. E indiscutabil, că pe teritoriul județului meu s-a desfășurat demult și se desfășoară și azi această activitate subversivă și e notoriu că și aici preoții greco-catolici și învățătorii pe de o parte sînt intermediari, pe de altă parte instigatori adevărați. Am încercat să descopăr persoana agitatorilor principali pe cât e posibil pe baza mijloacelor ce ne-au stat la dispoziție. Rezultate mai însemnate nu am putut obține, deoarece pe de o parte organizarea iscusită a acestor mișcări și pe de alta secretul lor a angrenat o informare mai completă, recunoscînd sincer autoritățile administrative în lipsa organelor corespunzătoare abia au putut obține rezultate pe acest teren. Problema este că a da de urma acestor mișcări e aproape cu neputință, sub ordinele factorilor chemați în această direcție stau numai primăriile, iar în comunele românești chiar însăși primăriile iau parte dacă nu faptic dar în principiu iau parte la ele. Cine ar putea furniza deci infor-

mații? În regiunile românești, în rîndurile notarilor sînt foarte mulți cu sentimente românești — cu toate că sînt supravegheați; după părerea mea și ei fac parte din această mișcare.

Cu toate acestea s-au putut identifica principalii agitatori și s-au putut obține informații despre activitatea lor.

Centrul mișcării românești pe teritoriul județului meu este regiunea Băii Srie, așa numita fiscalitate, aici este focarul în persoana lui Vasile Lucaciu în Sișești. Aci populația e compact românească, nu sînt unguri deloc, nici intelectuali. În această regiune locuiesc rudeniile fanatice și partizanii lui Vasile Lucaciu, așa în Satul Nou de Sus Costin Ioan, cumnatul lui Lucaciu, a cărui activitate a fost remarcată încă în anul trecut, am comunicat episcopului greco-catolic din Gherla despre abuzurile săvîrșite de el. Respectivul în prezent este suspendat din serviciu de către episcop.

Alexe Papp, preotul din Săsar, Petru Porumb, învățător greco-catolic din Tăuții de Sus și Paul Lupan din Groși sînt principalii conducători, sprijiniți de Gavrilă Barbul, proprietar în Mocira și de cetățenii Costan Tipșe din Surdești, Demian Stefan din Negreia. În această regiune consfăturile se țin sub pretextul unor ospete în Mocira, la moșierul Gavrilă Barbul, cumnatul lui Lucaciu.

În plasa Satu Mare, focarul acestor mișcări este la Iojib, unde fratele lui Lucaciu, Constantin Lucaciu e preot greco-catolic. El este în legătură cu Liga română din Ardeal și din România, ca și corespondent și ca activitatea sa să rămînă secretă este în legătură cu magistrul poștal din Medieșu Aurit, care e tot român. Magistrul poștal manipulează separat corespondența sosită pentru Constantin Lucaciu și i-o înmînează întotdeauna într-un pachet sigilat printr-un om de încredere.

Legătura între românii sătmăreni și cei din Ugocea este ținută de preotul din Ugocea cu numele Șerbac Ioan, aproape de domiciliul lui Constantin Lucaciu, în Potău, unde împreună cu țărani români a cumpărat o moșie și sub pretextul administrării moșiei se consfătuiesc, foarte deseori convoacă locuitorii români din Potău și cu ei discută în secret politică. Îl ajută un individ tînăr, fanatic, absolvent de teologie, cu numele Doboși Petru, fiul preotului din Medieșu Aurit. Activitatea lor însă e atît de prudentă că nici cel mai abil agent secret, nu ar găsi motive de intervenție.

Tot un centru puternic de agitație românească este la Șomcuta Mare, aici profesază puternic ideologia naționalistă, dar abia cutează să propage Ioan Sârbu, preot protopop greco-catolic din Șomcuta Mare, Pop Ilie, învățător confesional din Șomcuta Mare, preoții greco-catolici Budean Vasile din Satu Lung și Pinteș Sima din Arieșul de Pădure, Nicolae Nilvan, Vasile Dragoș, dr. Maru Geza, avocați din Șomcuta Mare, Andrei Medan, proprietar din Șomcuta Mare. Activitatea lor are rezultate mai slabe, deoarece primpretorul plășii, care și el e de naționalitate română, poate să-i contrabalanseze.

De asemenea există o legătură strînsă cu agitatorii în plasa Seini precum și în plasa Careii Mari, despre care voi face în scurt timp un raport mai amănunțit.

Deoarece cu înaltul ordin nr. 2150 a.c. al Excelenței voastre ați exprimat dorința că aveți nevoie de dovezi precise despre activitatea agitatorilor, voi

depune eforturi să obțin în limita posibilității astfel de dovezi, și pînă atunci însă să binevoiți a dispune urgent de transferarea magistrului poștal din Medieșu Aurit.

Primiți excelență, expresiunea adîncului meu respect.

Careii Mari, 9 iunie 1894.

⟨Ujfalussy Sándor⟩

B.A.R.S.R., An 1960, dosar nr. 1894, III. 9.

168

1894 noiembrie 26, Iojib. Adresa lui Constantin Lucaciu prin care îi comunică lui Iosif Pop Lemeni, că în zilele de 27—29 noiembrie va lipsi din Iojib, fiind plecat la Sibiu, pentru a lua parte la conferința generală a alegătorilor români din Transilvania și Ungaria.

154/1894

Mult onoratului domn

Iosif P. Leményi, paroh și adm⟨inistrator⟩ul of⟨iciului⟩
v⟨ice⟩ pr⟨otopo⟩pesc.

Apa.

În acestea am onoare a vă aduce la cunoștință că în zilele 27—28 și 29 l.c. nu voi fi acasă, deoarece am să iau parte la conferința generală a alegătorilor români din Ungaria și Transilvania, ce se va ține în Sibiu, la 28 c⟨urent⟩. Parohia, pe acest puțin interval, o am lăsat în grija on⟨oratum⟩ confrate Alexandru Pop din Băbășești, care la caz de trebuință mă va suplini.

Altcum cu toată cinstea sînt:

Al m⟨ult⟩ on⟨oratei⟩ d⟨omniei⟩ voastre

slugă cucernic

Const⟨antin⟩ Lucaciu preot

Iojib 26/XI '94 at.n.

Muzeul Județean Satu Mare, colecția Constantin Lucaciu, inv. nr. 12 207, orig. f. 1.

169

1894 noiembrie 28, Budapesta. Adresa ministrului de interne Hieronimy către prefectul județului Satu Mare, prin care îi atrage atenția asupra urmăririi îndeaproape a „agitațiilor” românilor.

Ilustre domnule!

Am fost încunoștințat confidențial că pentru scopurile agitațiilor anti-statale ce se vor reînoi din partea naționalității române, se intenționează a se face colecte în comune.

280

Aducîndu-vă aceasta la cunoștința Ilustrității voastre, totodată vă rog să binevoiți a da dispozițiuni corespunzătoare ca atît autoritățile județene cît și primăriile comunale să fie strict îndrumate ca în această direcție și față de aceste mișcări să exercite cea mai mare vigență, să împiedice colecte ce ar intenționa să facă pentru scopurile de mai sus, să confişte sumele eventual colectate și contra indivizilor care colectează pentru scopuri antistatale să pună în mișcare procedura corespunzătoare în spiritul legilor și normelor în vigoare.

În fine, rog pe Ilustritatea voastră ca despre constatările în această direcție în general, precum și despre colectele eventual făcute sau în viitor ce se vor face și despre procedura aplicată decurgînd din acest fapt — din caz în caz — să binevoiți a-mi înainta raport.

Primește Ilustritatea voastră expresiunea stimei mele
În Budapesta la 28 nov<embrie> 1894.

Hieronimy

Ilustrității sale domnului

Ujfalussy Sándor,
perfectul județului Satu Mare în Careii Mari.

B.A.R.S.R., A. 1960, VI/1.

170

<1894 decembrie, Hotoan>. Protocolul parohiei Hotoan referitor la situația politică a românilor ardeleni în anul 1894 (Fragment).

Cauza publică română din patrie, în loc să se mai îmbunească, din ce în ce a luat proporții mai agravante. Ministerul țării și societatea concetățenilor maghiari, împinși de valurile unei idei utopice: a maghiariza cu tot prețul pe naționalitățile din patrie, — a luat la goană pe conducătorii noștri și întreaga jurnalistică națională. Persecuțiilor sistematice <li> s-a pus însă vîrf prin procesul „Memorandului“ de la Cluj.

Lucru știut că, la anul 1892, o monstră deputațiune de 300 români din toate părțile țării coadunați, în frunte cu Comitetul său național, a mers la Viena cu un „Memorand“ spre a atrage atențiunea Coroanei la neobservarea legilor din partea organelor statului față de poporul român. Acest act, pe cît de cu drept, pe atît de legal, a stîrnit în puternicii din Budapesta ură și simț de răzbunare în contra conducătorilor noștri naționali, așa că după o tărăgănare de 2 ani, sub ministerul Wekerle, s-a început un proces contra Comitetului național, numit „procesul memorandumului“ care a fost pertractat în sala Redutei din Cluj de la 7 pînă la 25 mai a.c. — În preziua procesului, aproape douăzeci mii (20.000) de români, popor și inteligență, din toate părțile locuite de români, a fost de față în Cluj. . . , spre a manifesta înaintea lumii că prin tragerea la bara judecătii a Comitetului național — mandatarul poporului — este împrorocată însăși națiunea română din această patrie, a cărei existență a amenințată cu nimicirea. (În zilele prime a fost de față la acest proces și subscrisul ca reprezentant al preoțimii din tractul T<ășnad> — Sărăuad.) Sub decursul acestui proces au avut a îndura multe

șicane atît acuzații cît și apărătorii acestora. Avocații apărători fiind coercitați în libertatea cuvîntului cu amende de sute florini pentru cîte o expresie neplăcută președintelui, b<a>r<onul> Szentkereszty, în fine a abzis apărarea și s-au văzut siliți a se depărta în corpore.

Sentița publicată la 25 mai, a fost cît se poate de îngreunătoare, așa: dr. Ioan Rațiu președ<intele> Comitetului națion<al> a fost condamnat la 2 ani, George Pop de Băsești 1 an, dr. Vasile Lucaciu 5 ani, Demetriu Comșa 8 ani, dr. Daniil P. Barcianu 2 1/2 ani, Nicolae Cristea 8 luni, Iuliu Coroianu 2 ani 8 luni, Patriciu Barbu 2 luni, dr. Teodor Mihali 2 1/2 ani, Aurel Suciu 1 1/2 ani, Mihai Veliciu 2 ani, Rubin Patița 2 1/2 ani, Gherasim Domide 2 1/2 ani și Dionisie Roman 8 luni, iar Septimiu Albini la 2 1/2. Condamnații trebuie să plătească ca spese procesuale: 3.238 fl. iar jurnalele ungurești în care s-a impus să se publice sentița, încă au făcut un bun Gescheft¹, încît au încasat de la cei condamnați la 2000 flor<ini>

În contra acestei judecăți, s-a insinuat cerere de nulitate. Curia însă lăsînd-o pe loc, — către finele lunii lui iulie, toți cei condamnați, afară de Albini care a trecut în România, au fost excortați ca niște făcători de rele și înfundați în temnițe de stat în Seghedin, iar ceilalți în cea de la Vaț.

Tot din acest prilej, activitatea mai departe a Comitetului național, a fost oprită prin ordin ministerial.

Locuitorii țării au mai trecut și prin altă agitație cumplită din cauza așa numitelor „legi bisericești“. Ministerul Wekerle și-a făcut vestită pomenire prin aducerea legii despre *căsătoria civilă obligatorie* și a *matricolelor de stat*. Aceste legi care au primit sancțiunea coroanei și vor fi aplicate în practică, colo peste vreun an, sînt menite a răsturna o ordine ce a dăinuit aici de la întemeierea creștinătății.

Unul dintre motivele aduse cu ocazia dezbaterii în dietă a acestor legi, încă culminează întru mai grabnica maghiarizare a naționalităților de diferite limbi (...)²

Vasile Pătcășiu, preotul locului.

Muzeul județean Satu Mare, Protocolul oficios al parohiei Hotoan, inv. nr. 12 290, f. 25—26; publicat parțial de I. Ardeleanu Senior, *op. cit.*, p. 203—205.

1. Afacere (germ.).

2. Amănunte ne semnificative.

171

1895 ianuarie 26, Acîș. Adresa de felicitare trimisă de Antoniu Băliban din Acîș către fruntașii români întemnițați la Vaț și Seghedin.

Felicitări martirilor noștri.

Ni se scrie; Din incidentul „Anului-Nou“ și al zilei onomastice a părintelui martir dr. Vasile Lucaciu s-a trimis din comuna Acîș o însuflețită adresă din partea preotului Băliban și Terezia Bran, preoteasă, ca adresă părintelui dr. Lucaciu pentru toți martirii din Seghedin; iar la adresa d<omnului> G<eorge> Pop de Băsești în Vaț¹ asemenea pentru toți martirii întemnițați..

1. În urma sentinței pronunțate cu prilejul „procesului Memorandului“ de la Cluj, dr. V. Lucaciu va fi interzicându-se la Seghedin iar ceilalți treisprezece fruntași condamnați vor fi interzicându-se la Vaț.

172

1895 aprilie 30, Oradea. Circulara episcopiei de Oradea în care se face cunoscut ordinul Ministerului de Culte privind interzicerea folosirii în școlile confesionale a unor tipărituri editate de Liga culturală din București.

Nr. 965/1895.

În<altul> Minister r(egal) u(nguresc) de cult su(b) 18 aprilie a(nul) c(urent) Nr. 384/ presid(ial) a emis ordinațiunea următoare, care în traducere românească sună astfel: „Așa sînt informat, că agitațiunile naționale române acum deja unii le propagă și între pruncii școlari, împărțind între ei atari tipărituri, scopul cărora este preamărirea martirilor luptători pentru națiunea română; ridicarea simțului de unitate a românilor din patrie și străinătate. Astfel de idei servesc spre exemplu o epistolă litografiată odată ¹ în mai multe exemplare a președintelui Ligii române ², Urechia ³, care epistolă este decorată cu efigiile lui Traian și Decebal, cu Vulturul roman, cu lupoaia ce (a)lăptează pe Romul și Remus, și cu icoanele celor condamnați în procesul memorandului. Am onoarea a vă ruga cu tot respectul, să binevoiți a lua dispozițiuni, ca propagarea astor fel de scrieri, contrare statului, în instituttele populare de învățămînt de sub jurisdicțiunea-vi, să fie împiedicată cu toată rigoarea, iar exemplarele care eventual s-ar fi distribuit deja să se confişte. Încît pe directorul, profesorii și învățătorii cutărui institut de învățămînt poporal (elementar, superior, civil, superior de fetițe sau școală comercială, institut preparandial), în legătură cu propagarea amintitelor scrieri contrare statului, i-ar îngreuna omisiunea sau fapta, vă rog cu tot respectul ca despre aceasta, pe lîngă expunerea detaliată a cauzei, fără amînare să mă înștiințați“. (...) ⁴

Oradea Mare, 30 aprilie 1895.

Paul Vela m.p., vicar gen(eral) episcopesc.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 12 189, formular tipărit, f. 1.

1. Editată.

2. Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor s-a constituit la 2 ianuarie 1891, avînd ca scop „a deschide și întreține necontenit lupta pentru apărarea naționalității noastre pînă la încetarea persecuțiilor străine“. Avînd o audiență socială largă și un puternic caracter militant, Liga și-a adus o valoroasă contribuție la apărarea cauzei românilor din provinciile oprimate și la făurirea statului național unitar român. Din anul 1914 societatea și-a schimbat denumirea devenind „Liga pentru unitatea națională a tuturor românilor“, alegîndu-l de președinte pe dr. Vasile Lucaciu, cf. V. Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. p. 202–243.

3. V. A. Urechia (1834—1901), istoric și scriitor, unul dintre cei mai entuziaști și activi animatori și organizatori ai vieții culturale românești, președinte al Ligii culturale în perioada 1893—1897, cf. *Dicționarul literaturii române*. . . , p. 877—879.

4. Urmează textele altor circulare.

173

1895 iulie 30, Unimăt. Circulara lui Grigore Pop din Unimăt prin care anunță că adunările generale ale despărțământului sălăjan — chiorean al „Astrei” și „Reuniunii Femeilor Române Sălăjene” vor avea loc în ziua de 11 august la Șimleu Silvaniei.

Nr. 99 — 895.

Mult onorate d<omnu>le frate!

Alăturat cu onoare vă trimit circularul 14 (bis) din a.c. și cu această ocaziune pe baza veneratului circular al r<everendisimului> oficiu vicarial de d<a>tă 18 iulie a.c. nr. 397 vă notific, că adunarea generală a despărțământului XVI Sălăjan — Chiorean al Asociațiunii Transilvaniei pentru L<iteratura> și C<ultura> Poporului R<omân> se va ține ăstimp în Șimleul Silvaniei la 11 august st.n.

Tot cu același dat și în același loc își va ține și „Reuniunea Femeilor R<omâne> Sălăjene” adunarea sa generală împreună cu expozițiune de lucruri de mină femeiești. Aceste anunțuri veneratul oficiu vicarial le concomează cu un călduros apel la adresa on<oratuului> cler și inteligență sălăjană, ca să concurgă la aceste adunări cu atit mai virtos, căci în aceeași zi se va binezice și biserica vicarială renovată și pictată — probabil prin excelența sa episcopul diecezan. La aceste din parte-mi adaug dorința, că la menționatele adunări și la consacrarea renovatei biserici vicariale să ne putem saluta și revedea sănătoși (. . .)¹.

Al m<ult> o<noratei> d<omniei> voastre!

Unimăt '895 iulie 30

Cu frățească stimă

Gregoriu Pop, adm<inistratorul> of<iciului> pr<otopopese>.

<pe verso>

Nr. 75—895

Prim<ită> 1/VIII 895

Iuliu²

Muzeul județean Satu Mare, colecția Astra, inv. nr. 20 155, orig., f. 1—2.

1. Urmează amănunte nesemnificative.

2. Iuliu Pop (1866—1936), studii la Sighetul-Marmației și Gherla. A făcut parte din delegația care a prezentat „Memorandul” la Viena în 1892, în anii următori luind parte la toate manifestările naționale ale românilor sătmăreni, cf. Arh. St. Satu Mare, fond Prefectura județului Satu Mare, dosar 28/1936, f. 21.

<1895 decembrie, Hotoan>. Protocolul parohiei Hotoan, referitor la evenimentele mai importante ale anului 1895 (Fragment).

Dintre evenimentele din țară însemn că toți membrii comitetului Partidului Național cîți au fost închiși în temnițele de la Vaț și Seghedin pentru „Memorand“, în urma grației regești, au fost eliberați în vara acestui an. La 10 aug<ust> s-a ținut Congresul naționalităților din patrie la Buda-pesta, unde s-a format un program comun de luptă în apărarea intereselor naționale. La acest Congres a prezidat d<omnul> George Pop de Băsești. În 11 august s-a ținut în Șimleu adunarea generală a despărțămîntului XVI al „Asociațiunii Transilv<ane>“ și a „Reuniunii Femei<lor> Rom<âne> Sălăjene“, împreună cu o expoziție de manufacturi femeiești, foarte frumoasă.

La 1 octombrie a urmat un eveniment de fatală amintire pentru noi, introducîndu-se căsătoria așa zisă civilă și purtarea matricolelor de stat prin oficiali civili. Tot în acest an s-au mai adus două legi; prin una s-a primit „interconfesionalitatea“ în țară, a doua despre „recepțiunea evreilor“. Școlile grănicerești din fostul regiment II (în jurul Sibiului), ministrul de culte le-a prefăcut în școli comunale, firește cu scopul de a le maghiariza. Pentru maghiarizarea noastră și a celorlalte naționalități cei de la cirna țării se folosesc de toate mijloacele ce numai le pot executa.

Grijă române! Fii pururea treaz!

Dumnezeu cu noi și cu scumpa noastră cauză. Fine.

V. Pătcașiu, preot loc<ului>.

Muzeul județean Satu Mare, Protocolul oficios al parohiei Hotoan, inv. nr. 12 290, f. 29.

175

1896 ianuarie 2, Satu Mare. Articol apărut în ziarul „Szamos“ cu privire la demonstrația din București, prilejuită de sosirea dr. Vasile Lucaciu, după grațiere.

Bukarestben nagy tüntetéssel fogadta a diákság és polgárság a kegyelmet nyert ¹ Lukacsiu dákóromán agitátort, ki szerényen jegyezte meg, hogy a tisztelgések nem is az ő személyét, hanem az általa képviselt ügyet éltetik.

Hogy Lukácsiu nem volt méltó a magyar király kegyelmére, azt mindenki tudta előre, ki a jól táplált pópában rejtőző lelkét ismeri; az azomban sajtóságos szinben tűnik fel, hogy az igazságügyminiszter is a tüntetők közönséges soraiban keveredett, s a nagy férfiut, ki martirságát kenyér-keresésből űzi, szívélyesen üdvözölte. Hisszük hogy eljön az idő, melyben a nagy férfiú ismét horogra kerül, most jól esik tudnunk azt, hogy a román király a tüntetés miatt a belügyminisztert, az pedig a rendőrfőnököt hordta le, minek következtében a rendőrtisztek és felügyelők beadták lemondásukat.

„Szamos“, An XXVIII, nr. 1 din 2 ianuarie 1896.

Agitatorul dacoromân Lucaciu, care a fost grațiat ¹, a fost întâmpinat în București de o mare demonstrație a studenților și cetățenilor, prilej cu care a precizat cu modestie, că aceste onoruri nici nu i se cuvin persoanei sale, ci cauzei pe care o reprezintă. Că Lucaciu n-a fost demn de grația regelui maghiar a știut-o dinainte toată lumea, care cunoaște sufletul ascuns al bine-hrănitului popă; pare însă ciudat, că și ministrul justiției s-a amestecat în rîndurile demonstranților și l-a salutat cordial pe marele bărbat, al cărui martiriu provine din agonisirea piinii. Credem, că va sosi și acea vreme, cînd marele bărbat va cădea iarăși în cîrlig; acum ne cade bine să auzim, că din cauza demonstrației, regele român l-a apostrofat pe ministrul de interne, acesta pe prefectul poliției, iar drept urmare, ofițerii și inspectorii de poliție și-au prezentat demisiile.

---

1. La 15 septembrie 1895, sub presiunea maselor și a opiniei publice europene, împăratul Francisc Iosif I se vede silit să grațieze pe cei condamnați în procesul de la Cluj (7–25 mai 1894).

176

1896 februarie 2, Sărăuad. Adresa de adeziune a locuitorilor din Sărăuad la linia politică promovată de dr. Ioan Rațiu și dr. Vasile Lucaciu în cadrul Partidului Național Român.

Verdictul națiunii

Dacă națiunea grăiește — cerem cuvînt. Și aceasta este:

1. Îngroziți de hărțuieli dorim pace și împăcaciune.
2. Cinstim și mărim pe prezidentul dr. Ioan Rațiu, recunoaștem vredniciile lui și îi lăudăm pașii făcuți din încrederea comitetului executiv.
3. Dr. Vasile Lucaciu, martirul între martiri, bărbatul curajos, mintea luminată și inima aprinsă, dorim să stea întreg, nebănuit și cuvîntul lui loc să aibă pînă cînd rămîne cine a fost. Lucaciu este noi și noi sintem Lucaciu, *cu el mergem, fără el ba!*
4. Regetăm că nu propunerea lui dr. Lucaciu a fost pusă intîi la vot — deși aceea ar fi adus pace.
5. Afurisim fapta celor „trei” ¹, odată pentru că s-au revoltat și au lăcomit și a doua pentru că nu și-au recunoscut și dres vina nici și-au cerut scuze prezidentului greu vătămat.
6. Ce este al națiunii, al ei să fie — înțelegem „institutul tipografic” și cele două foi.
7. Dorim ca coloanele „Tribunei” și ale „F<oi> Popor<ului>” întocmai să fie deschise lui dr. Lucaciu ca și celorlalți membrii din comitet.
8. Lupta încinsă între căpeteniile noastre noi o privim de o ceartă „pentru barba popii” cită vreme ea nu este principală.

9. Dorim să se convoace din nou comitetul executiv și să se voteze din nou cele trei propuneri, așa ca propunerea lui dr. Lucaciu să vină întâi la vot. Și la întimplare de neîmpăciuire;

10. Să-și spună vorba adunarea aleșilor cercurilor alegătoare, convocată — dacă nu altfel — fie și sub un titlu oarecare plauzibil.

Din adunarea tuturor românilor din Sărăuad, lângă Tășnad, comitatul Sălaj, ținută la 2 faur 1896 în Sărăuad.

George Oșian

Ioan Munteanu

Cornel László

Vasile Oșian

Vasile Ardelean

Mihai Sabău

Teodor Varna

Ioan Șinca

George Șante

Mihai Oșian

Vasile Racolța

Ioan Mandre

Ilie Olaru

Mandra Gheorghe

Barbura Vasile

Szabó László

Vasile Sabău a <lui> Toader

Mihai Brukis

Ioan Ilieș

<Bányász> László

Mihai Leuca

Ioan Maior

G. Stanciu

De față sint 122 poporeni; subscrieri însă am aflat de prisos să iau de la toți. Destul că toți unanim au acceptat acest verdict.

G. Stanciu

Muzeul „Unirii” Alba Iulia, inv. nr. 5082, orig., f. 1—2.

1. Se referă la divergențele ivite în cadrul P.N.R., din Transilvania în jurul liniei politice de urmat. În timp ce dr. Ioan Rațiu, George Pop de Băsești, Teodor Mihali, Iuliu Coroianu, dr. V. Lucaciu ș.a., se pronunțau pentru pasivism, gruparea din jurul „Tribunei” (E. Brote, I. Slavici, I. Russu Șirianu), se pronunța pentru tactica activismului.

177

1896 aprilie 23, Racova. Protocolul adunării cercului filial Supru-Inferior al Reuniunii Învățătorilor Greco-Catolici din Arhidiaconatul Sătmăruului, ținută în Racova la 23 aprilie 1896.

287

luat în adunarea reuniunii filiale a districtului protopopesc de Supurul-Inferior / Alsó-Szopor / — îngremiat în Arhidiaconatul părților sătmărene — diecesa gr<eco>-cat<olică> rom<ână> <a> Orad<i>ei Mari, sub presidiul lui Ioan Pop, ținută în Racova la 23 aprilie 1896.

1. Conform circularii președintelui reuniunii filiale de sub nr. 4—1896 cu datul 21 martie coadunându-ne în mai sus numita comună, în mai sus însemnata ziua și de 8 ore a<nte> m<asă>; pină la 9 ore sosirea a mai multor învățători tractuali. După aceia am intrat în S<finta> biserică unde s-au celebrat s<finta> liturghie prin m<ult> o<noratul> d<omn> Andrei Bogdan, preot local, unde dintre învățătorii tractuali au luat parte: Ioan Pop prezidele, Teodor Groza, Vasiliu Cucu, Ioan Burcuș, Vasiliu Marcu și Nicolau Micle, învățătorul local, care conducind corul și inocenți elevi, cu armonio<a>-sele cîntări, au înălțat mărire lui D-zeu.

2. După ieșitul din s<finta> biserică, pauzînd 15 minute, punct la 10 ore a<nte> m<asă> coadunîndu-ne în sala școlară, unde acum sosiră și domnul învățător din Bolda, Michail Dani, — după invocarea spiritului sfînt, domnul președinte, prin o vorbire bine acumodată, în care desfășură pe larg necesitatea și folosul adunărilor filiale, declară ședința deschisă.

3. Prezidele propune alegerea notariului reun<iuniei> filiale.
ad. 3. Adunarea alege de notar cu aclamațiune pe domnul Teodor Groza, învățător în Hurez.

4. Din prezide se provo<a>că d<omnul> Nicolau Micle și propune elevilor „Tema“ lui concrezută și anume „pregătirea la scriptologie“ din metodică.
ad. 4. Respectivul domn învățător ca propunător a și propus cu un metod bun, făcîndu-ne însă unele observațiuni și anume: domnul Ioan Burcuș observa că în loc de „cor“ ar fi fost mai bine expresiunea „laolaltă“. La determinațiunea „laturilor tablei“ ar fi fost mai consult să iese elevul la tablă. Tema: „pregătirea la scriptologie“ aici se anexează.

5. Prezidele provo<a>că pe Ioan Burcuș să citească dizerațiunea „Ce e cauza neglijării în frecventarea școlărilor și cum s-ar putea aceia delătura“. ad. 5. Domnul Ioan Burcuș o disertează, care se primește ca un op lucrat după principiile pedagogice, și se exprimă laudă și mulțumită, ba e rugat prezidiul acestei reuniuni filiale să se deie publicității. Fasciculul manuscris se alătură aici.

6. Prezidele propune celor prezenți ca să se cointeleagă ca: la examenele finale <ale> acestui an scolastic, care învățător la care școală să figureze ca referent, precum și timpul și ziua examenului să se decidă la fiecare școală, ca învățătorii referenți să po<a>tă lua parte la fieștecare.

ad. 6. La timpul și ziua ținerii examenelor cu concederea domnului protopop districtual ca inspector școlar, să ia de bază hotărîrea adusă de conragățiunea comitatensă sub No 1702/1893 a comitatului Sătmar. În care înțeles art. de lege din anul 1868, art. 38 p<aragraful> 54 se demandă ca anul școlar la sate să fie din 15 septembrie începînd — pină în 15 mai. De pe această bază se hotărăesc prin adunarea filială a tract<ului> protopopesc „Supurul-Inferior“ ca examenele finale să se țină în ordul precum urmează:

În 11 mai a.c.

- I. Giungi: ca referent Nicolau Micle
- II. Hurez ca referent Joan Pop
- III. Stina: ca referent Vasile Marcu

În 12 mai

- I. Kegye¹ ca referent Vasiliu Cucu
- II. Medișa: ca referent Ioan Burcuș
- III. Bolda: ca referent Teodor Groza

În 13 mai

- I. Supurul-Inferior ca referent V. Cucu
- II. Soconzel ca referent Teodor Groza
- III. Solduba ca referent Joan Burcuș

În 15 mai

- I. Racova ca referent Vasiliu Cucu
- II. Cuța ca referent Teodor Groza
- III. Gereușia ca referent Ioan Burcuș

7. Prezidele se adresează către domnii membri a reuniunii acesteia să-și descrie biografia sa și monografia școalei, și să o trimită, pe calea preș<edintelui> cercual, comitatului central pînă în 1 iulie a.c.
ad. 7. S-a luat la cunoștință.

8. Prezidele face atenți pe membrii reun<iunii> filiale restanți la solvirea taxelor restante.
ad. 8. S-a luat la cunoștință.

9. Prezidele provo<a>că în favorul bibliotecii centrale să doneze fieștecare după puțință din opurile sale.
ad. 9. S-a luat la cunoștință.

10. Prezidele pune întrebarea ca adunarea filială unde și cînd să se țină?
ad. 10. Adunarea proximă de to<a>mnă se decide a se ține în Hurez în luna lui noiembrie a.c.

11. Prezidele propune ca membrii absenți să se mulcteze² în înțelesul regulamentului cu o mulctă de 2 fl<orini> în favorul reuniunii.
Care sunt următorii:

1. Dumitriu Pop, inv<ățător> în Kegye
2. Emanuil Pop, inv<ățător> în Soconzel
3. Joan Millian, inv<ățător> în Gereușia
4. Hadrian Pop, inv<ățător> în Medișa

ad. 11 Se primește.

Nefiind alte obiecte de pertractat, domnul președinte declară ședința de închisă, prin o cuvîntare fo<a>rte acomodată cauzei învățămîntului, după care mai multe urări ca să „trăiască”. Protocolul se încheie și verifică.

D.c.m. sus

Teodor Groza m.pr. notar

Pentru autenticitatea copiei:

Ioan Pop învățător

Arh. St. Satu Mare, fond Reuniunea Învățătorilor Greco-Catolici din Arhidiaconatul Sătmarului, act. nr. 17/1896, copie.

1. Cheja.
2. Amendeze (lat.).

178

1896 iunie 11, Satu Mare. Știre apărută în ziarul „Szamos“ cu privire la numirea dr. Vasile Lucaciu ca predicator al bisericii catolice din București

Lukatiu kinevezése.

A hires agitátort, mint az Egyetértésből olvastuk a bukaresti kath(olikus) egyház predikátorrá nevezte ki s új állását már a napokban elfoglalja. Isten hordozza mentül távolabb tőlünk!

„Szamos“, An XXVIII, nr. 47 din 11 iunie 1896.

⟨T r a d u c e r e :⟩

Numirea lui Lucaciu.

După cum citim în „Egyetértés“, biserica catolică din București, l-a numit pe renumitul agitator de predicator, și în aceste zile își va ocupa deja postul.

Dumnezeu să-l ducă cit mai departe de noi!

179

1896 iulie 11, Gherla. Adresa lui Ioan Sabo, episcopul Gherlei, în care îi comunică lui Iosif Pop Lemeni, că serbările de la Șișești sint interzise.

Mult onorate în Cristos Frate!

Venind la cunoștința acestui consistor că la sărbătoarea s⟨finților⟩ apostoli din acest an s-au chemat mai mulți credincioși la biserica din Șișești ca și la jubileu ¹, se concrede frăției tale a reflecta pe credincioșii din tractul frăției tale a nu merge la Șișești, deoarece acolo jubilee nu se pot ținea.

Din ședința consistorială în Gherla la 11 iulie 1896.

Ioan Episcopul.

Mult onoratului Iosif P. Lemenyi, v<ice> prot<opop> al tr<actului> Seiniului.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Dr. Vasile Lucaciu, inv. nr. 13 724, orig., f. 1.

1. Avînd aspectul manifestărilor religioase, aceste serbări se constituiau în fapt în adunări cu caracter național și politic, organizate și conduse de dr. Vasile Lucaciu.

180

1897 iulie 12, *Carei*. Convocatorul adunării generale a Reuniunii învățătorilor români sătmăreni, ce urma să se desfășoare în Medișa la 9 august 1897.

Convocare

Reuniunea învățătorilor gr. cat. din a<rhi>diaconatul părților sătmărene aparț<inătoare> diecezei orădene își va ține

Adunarea generală

anuală la 9 aug<ust> st.n. a.c. la 9 ore în zi în comuna Medișa (Oláh-Meddes), la care p<rea> s<timatul> d<omn> ce membru al reuniunii cu toată onoarea ești invitat.

Prin ordinațiunea înalt<ului> minist<er> de interne nr. 85046/1896 și a sp<ectatului> d<omn> vicecomite nr. 10152/896 prin comune vi se pres-tează preinctura¹, respectiv diurnul; afară de aceasta să observăm ordina-țiunea înalt<ului> minist<er> de cult<e> și instr<uncțiune> publ<ică> nr. 23201/872 paragraful 1., care pe fiecare învățător îl îndatorează să se facă membru la vreo reuniune, paragraful 6 îl obligă pe fiecare membru să solvească anual o taxă moderată în casa reuniunii.

Membrii ordinari ai reun<iunii> să notifice prezidiului scuzele pentru eventuala lor absentare; precum și doritorii de a dizerta cu ocaziunea adu-nării, elaboratele să le trimită la prezidiu cu 8 zile înainte.

Competințele și restanțele sînt a se răspunde pînă la 9 aug<ust>, a.c. st. n., la din contra numele restanțierilor prin casierul reun<iunii> se va citi în public, iar aceia, care vor aștepta să fie provocați la solvire prin avocatul reuniunii, vor suporta și spesele procesuale, precum și acei debitori, care nu au amortizat 20% din capitalul împrumutat din casa reuniunii.

Programa

1. Celebrarea cultului divin la 7 ore din zi
2. Deschiderea ședinței.
3. Citirea și verificarea protocolului adun<ării> anterioare.
4. Raportul comitetului.
5. Alegerea comisiunilor și anume: a) comisiunea candidatoare; b) pentru scontarea casei reuniunii; c) pentru criticarea propunerilor de probă din filiale; d) pentru conscrierea membrilor noi și încasarea taxelor; precum e) pentru cenzurarea dizertațiilor înaintate la prezidiu.
6. Raportul comisiunilor.

7. Complenirea biroului și a comitetului.
8. Casierul va citi registrul restanțierilor.
9. Dezbateră regulămentului amplificat al reun<iunilor> filiale.
10. Citirea disertațiilor aprobate prin comisiunea respectivă.
11. Propuneri practice.
12. Împărțirea diplomelor la membrii noi.
13. Desemnarea locului și a timpului adunării generale proxime.
14. Propuneri diverse referitoare la înaintarea scopului reuniunii.
15. Închiderea ședinței.
16. Prînz comun.

Dat în Carei, la 12 iulie 1897.

Dumitru Kis, v<ice>președinte.

George Pteancu, notar.

Muzeul județean Satu Mare, colecția În vătămintul confesional românesc sătmărean, în v nr. 20156, formular tipărit, f. 1.

1. Subsidul.

18.

1897 iulie 22, Satu Mare. Știre apărută în ziarul „Szamos“ privind eșecul pelerinajului organizat la Șișești de Vasile Lucaciu, ca urmare a măsurilor de intervenție luate de autorități.

Dr. Lukács László legujabb bocsukisérlete melyel julius 11-én Péter és Pál napján akarta hiveit püspöki és érseki tilalom daczára is Laczfaluba gyűjteni, alaposan csütörtököt mondott. Vármegyénk alispánja a bucsu megtartását táviratilag betiltotta, minek folytán Dénes Dezső főszolgabíró a bucsusokat hazatérésre birta. Lukács ezt látva M<agyar> — Kékesre ment misézni, elvívén a templomkulcsot is, hogy ott rendes istentisztelet ne legyen tartható s hogy az a szinezete legyen az egésznek, mintha a hatóság a rendes isteni tisztelet tartását is megakadályozta volna. Dénes főszolgabíró Lukácsot leleplezte a nép előtt, mely nyugodtan fogadta a hatóság intézkedését.

„Szamos“, An XXIX, nr. 58 din 22 iulie 1897.

<T r a d u c e r e:>

Cea mai recentă tentativă a dr. Vasile Lucaciu de a organiza un pelerinaj, prin care a vrut — în ciuda interdicției episcopului și a arhiepiscopului — să-și adune credincioșii la Șișești, pe ziua de 11 iulie, de sfinții Petru și Pavel, s-a soldat cu un faliment total. Vicecomitele comitatului nostru a interzis telegrafic ținerea pelerinajului, fapt pentru care primpretorul Dénes Dezső i-a trimis acasă pe pelerini. Văzînd acestea, Lucaciu a plecat la Unguraș spre a ține slujbă, ducînd cu el și cheia bisericii, ca să nu poată fi ținută acolo liturghie normală și pentru ca totul să pară ca și cum autoritatea ar fi împiedicat și ținerea normală a liturghiei. Primpretorul Dénes l-a demască pe Lucaciu în fața poporului, care a acceptat cu calm măsura luată de autoritate.

1897 august 2, Unimăt. Consemnarea înscrierilor de membri și a taxelor achitate în adunarea despărțământului XVI al „Astrei“.

Consemnarea

înscrierilor de membri la „Astra“ și a taxelor incuse de la membri la 2 aug(ust) st. n. 1897 în Unimăt.

1. Lazăr Iernea, protopop în Supuru de Jos, membru nou, a solvit pe 1897	5 fl.
2. Mihai Bohățiel, proprietar în Supuru de Sus, membru vechi, a solvit pe 1896—97	10 fl.
3. Vasile Pătcaș, preot în Hotoan a solvit pe 1897	5 fl.
4. Augustin Vicașiu, preot Hidig a solvit pe 1897	5 fl.
5. Alimpiu Barbulovici, vicarul Silvaniei, membru vechi „	5 fl.
6. Demetriu Coroian, protopop în Santău	„ 5 fl.
7. Gavril Lazăr de Purcăreți, protopop în Sanislău, a sol- v<it> taxa de membru nou și taxa p<entru> diplomă	6 fl.
Dr. George Pop	5 fl.
Dr. Vasile Giurca	6 fl.

---

suma 52 fl.

adică cincizeci și doi florini v.a. ¹

D.c.m. sus

Comitetul de colectare

Lazăr Iernea,

preș<edintele> comit<etului>

Vasile Pătcaș G. Stanciu, not<arii> comit<etului>

Arh. St. Zalău, fond Ioan Ardeleanu Senior, dosar 56.

---

1. În document apare greșit suma de 41 fl.

183

1897 august 2, Unimăt. Procesul verbal al adunării generale a despărțământului XVI sălăjan-chiorean al „Astrei“.

Proces-verbal

peste decursul adunării generale a desp<ărțământului> XVI sălăjan-chiorean al Asociației Transilvănene p<entru> L<iteratura> și C<ultura> P<oporului> R<omân> ținută în Unimăt la 2 august 1897, prezenți fiind domnii: Alimpiu Barbulovici director, Andrei Cosma casier, Aug<ustin> Viceșiu actuar, Teodor Pop, membru în comitet, un număr însemnat de inteligență și popor românesc.

1. După celebrarea sfinteii liturghii îndeplinită la 8 ore a.m. în biserica română din Unimăt, unde rev<erendisimul> Alimpiu Barbulovici, într-o

cuvîntare frumoasă, a accentuat originea și dreptul natural și divin al limbii române, și după terminarea adunării generale a Reun(iunii) Fem(eilor) Rom(âne) Sălăjene, ținută tot în această localitate la 11 ore, s-a purces la ținerea adunării gen(erale) a desp(ărțămîntului). Directorul Alimp(iu) Barbulovici printr-o cuvîntare la înălțimea chemării culturale a asociațiunii:

ad. 1. declară deschisă adunarea generală a desp(ărțămîntului) XVI săl(ăjean)-chiorean al „Astrei“.

2. Conform programului stabilit actuarul Aug(ustin) Vicașiu citește raportul comitetului despre activitatea desp(ărțămîntului) din anul trecut.

ad. 2. Adunarea ia spre știință raportul comitetului și decide a se trimitte la o comisie spre cenzurare.

3. Domnul Andrei Cosma, casierul desp(ărțămîntului), citește raportul despre starea casei desp(ărțămîntului) și anume: a) despre mînuirea taxelor venite de la membrii ajutători de pe anii precedenți ca stat activ de 63 fl; stat pasiv de 7 fl. 30 cr. și cu sold de 56 fl. 12 cr.

b) despre mînuirea fondului școlilor române sălăjene, ca active de 739 fl. 45 cr.

ad. 3. Starea casei se ia spre știință și se transpune unei comisii spre cenzurare.

4. În conformitate cu p(unctul) 4 din programul adunării președintele propune alegerea unei comisii pentru cenzurarea raportului comitetului și a bilanțului desp(ărțămîntului).

ad. 4. În comisia pentru cenzurarea raportului și bilanțului se aleg domnii: r(e)v(erendi)s(imul) Gavril Lazăr, Teodor Pop și Demetriu Coroian.

5. Iar pentru înscrierea membrilor noi și încasarea taxelor de la membrii vechi și noi.

ad. 5. Se alege o comisie constatatoare din domnii : Vasile Pățaș, Lazăr Iernea și George Stanciu. Pentru ca comisiile alese sub p(unctele) 4 și 5 să poată efectua reviziile, prezidiul ridică ședința pe 15 minute.

6. După redeschiderea ședinței adunării, comisia aleasă p(entru) cenzurarea raportului com(itetului) și bilanțului prin Gavril Lazăr referază: că comitetul întru toate a lucrat corect, bilanțul e în ordine exemplară.

ad. 6. Adunarea ia spre știință raportul comisiei, exprimă comitetului recunoștință și-l absolvă de responsabilitate în conducerea agendelor desp(ărțămîntului).

7. Comisia aleasă pentru înscrierea membrilor noi și încasarea taxelor de membri, prin George Stanciu referază:

ad. 7. a) S-au înscris de membrii noi

1. Gavril Lazăr de Pur(căreți), protopop în Sanislău, a solvit taxa pe 1897.....	5 fl.
și taxa de diplomă	1 fl.
Dr. George Pop, avocat în Zalău, ...	5 fl.
și spesa pentru diplomă	1 fl. v.a.

1. Lazăr Iernea prot(opop) în Supuru de Jos a solvit taxa pe 1897 .....

b) Dintre membrii vechi au solvit

1. Alimpiu Barbulovici pe 1897.....	5 fl.
2. Demetriu Coroian	5 fl.

3. Vasile Pătcaș..... 5 fl.
- 4 Augustin Vicașiu ..... 5 fl.
5. Mihai Bohățiel pe 1896 și 1897 ..... 10 fl.

făcînd suma 47 fl.

care se vor înainta ven(eratului) Com(itet) Central al „Astrei“.

8. Expirînd termenul de trei ani de acțiune a comitetului desp(ărță-mîntului) ales în Șomcuta în 1894, președintele roagă adunarea să aleagă comitet nou.

ad. 8. În comitetul desp(ărțămîntului) se aleg cu aclamații:

1. Alimp(iu) Barbulovici director
2. Aug(ustin)Vicașiu actuar
3. Andrei Cosma casier
4. George Pop de Băsești
5. Vasile Pătcaș
6. dr. Ioan Nichita
7. Ioan Sîrb
8. dr. Nicolae Nilvan
9. dr. George Pop
10. Lazăr Iernea

9. Președintele propune a se alege reprezentanți la adunarea generală a „Astrei“.

ad. 9. Adunarea alege de delegați pe domnii: George Pop de Băsești și dr. Vasile Giurca, și-i roagă să reprezinte desp(ărțămîntul) XVI săl(ăjan)-chiorean la ad(unarea) gen(erală) a „Astrei“, (ce se va) ține la Mediaș la 27—28 l.c.

10. La propuneri diverse: domnul Andrei Cosma înțelegînd că unii din părținatorii și încurajatorii învățămîntului din raionul desp(ărțămîntului) nostru, premiile care au îndatorat a le da învățătorilor voiesc să le pună și în anul acesta la dispoziția comitetului, — iar învățătorii prin comportarea lor vătămătoare din anul milenarist trecut, — cum apare și din raportul comitetului — făcîndu-se de astă dată nedemni de premiere: propune și adunarea primește

ad. 10. Ca fiind recercați toți mecenaii oferitori de premii, a le incurge să le capitalizeze comitetul la fondul de școală a desp(ărțămîntului).

11. Președintele provoacă adunarea a desemna locul și timpul adunării gen(erale) viitoare a desp(ărțămîntului).

ad. 11. Considerînd că în desp(ărțămîntul) nostru e contopit și Chioarul și că pentru dep(ăr)tare ei nu iau parte la adunările desp(ărțămîntului), se decide a ține adunarea gen(erală) viitoare a desp(ărțămîntului) în Șomcuta, iar timpul ținerii să se decidă prin comitet.

12. De membri autentificatori ai procesului verbal se aleg:

ad. 12. Domnul Andrei Cosma și Mihai Bohățiel.

13. Nemaifiind alt obiect la ordinea zilei, președintele mulțumind membrilor coadunați pentru interesarea de sublimul scop al asociațiunii și exprimîndu-și speranța că în viitor, cînd elementele nu vor nimici ca în acest an produsele pămîntului —, vor putea sacrifica în mai mare măsură și denarul nostru material pe altarul culturii pop(orului) român.

ad. 13. Declară ședința adunării gen(erale) a desp(ărțămîntului) XVI a Asoc(iațiunii) Tr(ansilvane) de închisă.

Dat ca mai sus.

Augustin Vicașiu, actuar

Arh. St. Zalău, fond Ioan Ardeleanu Senior, dosar 20.

184

1898 septembrie 18, Carei. Adresa trimisă de Demetriu Kirvai protopopului Ludovic Rezei, prin care i se comunică acestuia alegerea sa ca președinte al cercului filial Supur al Reuniunii Învățătorilor Greco-Catolici din Arhidiaconatul Sătmarului.

R(everendisime) d(omnule) Ludovic Rezei,
protopop în Supurul inf(erior).

În tenoarea concludului adus în ședința adunării generale a reuniunii învățătoresți din A(rhi)diaconatul părților sătmărene, ținută în comuna Jidani ¹ la 4 august st(îl) n(ou) a.c., dumneavoastră, cu unanimitate fiind ales de președinte pentru cercul filial Supur — al acestei reuniuni, pentru binevoitarea și plăcuta luare la cunoștință și acomodățiune avem onorul a vă comunica punctul C.) din protocolul sus atinsei ședințe, referitor la constituirea biroului cercurilor filiali, așa precum urmează:

Pentru cercul filial Carei-Eriu se aleg: președinte r(everendisimul) domn Lazăr Iernea din Ciomocoz ²; v(ice)președinte d(omnul) Dim(itrie) Kiss, inv(ățător) din Carei; notar — cassar, d(omnul) D(emetriu) Kirvai, inv(ățător) din Ciomocoz.

Pentru Sătmar-Mădăras președinte p(re) m(ult) o(noratul) d(omn) Georgiu Perenyi din Jidani; v(ice) președinte d(omnul) Michail Mărcuș, inv(ățător) din Mădăras, notar-cassar d(omnul) Ioan Aulean, inv(ățător) din Mădăras.

Pentru Supur președinte: r(everendisimul) d(omn) Ludovic Rezei din Supur; v(ice)președinte d(omnul) Ioan Pop, inv(ățător) din Supur; not(ar)-cassar d(omnul) Dim(itrie) Popp, inv(ățător) din Chegea.

Pentru Ardușat-Someș președinte: d(omnul) Alexiu Pop din Săsar; V(ice)președinte d(omnul) Const(antin) Pușcaș, inv(ățător) din Săsar; not(ar)-cassar, d(omnul) Teod(or) Irimieș, inv(ățător) din Careii-M(ari).

La 18 sept(embrie) 1898.

Demetriu Kirvai, not(arul) reun(iunii).

Dr. F(elician) Bran, preș(edinte).

Comitetul central al reun(iunii) noastre își va ține ședința 10 oct(ombrie) st(îl) n(ou), la 10 ore, în localitatea școlii române din Carei, la care dumneavoastră ca membru în comitet cu to(a)tă ono(a)rea sunteți invitat. Dat ca mai sus.

1. Sătmărel.
2. Ciumești.

185

1898 decembrie 15, *Moftinu Mic*. Adresa directorului despărțământului sătmărean al „Astrei“ către protopopul Iosif Pop Lemeni din Apa, în care îi cere sprijin pentru înscrierea de noi membri.

Pre Onorate Domnule Protopop!

Constituindu-se în comitatul Sătmarului la 16 febr. 1898 un despărțământ al „Asociațiunii pentru cultura și literatura poporului român“ cu centrul în Seini. Scopul măreț, ce urmărește această Asociațiune culturală, mă îndeamnă a vă ruga cu toată ardoarea să binevoiți a fi interpreți pe lângă M. O. Domni preoți districtuali cu interesul Asociațiunii și a-i îndemna a se înscrie de membri ordinari; iară pe poporeni, cu ocaziunea vizitațiunii protopopești de membri ajutători. Cunoscindu-vă viul interes ce purtați față de cultura și luminarea poporului român, sper că nu veți refuza împlinirea acestei umilite rugări, ce vi-o adresează, al

Prea onoratului domn protopop

În Moftinul Mic la 15 decembrie 1898

cel mai umilit serv:

George Șuta, directorul despărț. Sătmar

Muzeul județean Satu Mare, colecția Astra, inv. nr. 13 835, orig., f. 1.

186

1898 decembrie 15, *Moftinu Mic*. Adresa trimisă de George Șuta, directorul despărțământului Sătmar — Ugocea al „Astrei“, către protopopul din C(arei), prin care îl roagă să intervină pe lângă preoții și poporenii din district pentru a se înscrie în număr cât mai mare în rindurile asociației.

1 — 1898

Prea Onorate Domnule Protopop!

Constituindu-se în comitatul Sătmarului la 16 februarie 1898 un despărțământ al „Asociațiunii pentru cultura și literatura poporului român“ cu centrul în Seini. Scopul măreț ce urmărește această asociațiune culturală, mă îndeamnă a vă ruga cu toată ardoarea să binevoiți a vă face interpreți pe lângă m(ult) o(norații) domni preoți condistrictuali în interesul asociațiunii și a-i îndemna a se înscrie de membri ordinari, iară cu ocaziunea vizitațiunii protopopești pe poporeni de membri ajutători. Cunoscindu-vă interesul viu,

297

ce îl purtați față de cultura și luminarea poporului, sper că nu veți refuza această umilită rugare a o împlini, ce o adresează, al prea onoratului domn protopop.

În Moftinul Mic la 15 dec<embrie> 1898.

cel mai umilit serv:

George Șuta, directorul despărț<ămintului>
Sătmar.

Arh. St. Satu Mare, fond Astra, act nr. 1/1898, orig.

187

1899 iulie 12, Gherla. Dispoziție a episcopului diecezei Gherla prin care se interzice ținerea adunării generale a despărțămintului Sătmar-Ugocea al „Astrei” în biserica din Seini.

Nr. 6004

Mult Onorate în Cristos Frate!

Venind aici la cunoștință, că despărțămintul Asociațiunii transilvane din comitatul Sătmarului în anul acesta ar ține adunarea în comuna Seini și că s-ar intenționa, ca acea adunare să se țină în biserica gr<eco>-cat<olică> de acolo, se conde frăției tale a notifica preotului de acolo, că în biserică la nici un caz nu se pot ține astfel de adunări, oprindu-se strict acestea, și făcându-se responsabil, dacă ar contraveni acestei ordinațiuni — făcând și frăția ta dispozițiunile de lipsă în privința aceasta și relaționind aici despre cele împ'inite.

Din ședința consistorială ținută în Gherla la 12 iulie 1899.

Ioan Episcopul.
M<ult> On<oraturii> Iosif Pap Leményi,
prot<opopul> tr<actului> Seinilor.
Apa.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Astra, inv. nr. 13 832, orig., f. 1.

188

1899 august 10, <Carei>. Raportul Comitetului Central al Reuniunii Învățătorilor Greco-Catolici din Arhidiaconatul Sătmarului pe anul 1898/1899.

Raportul
Comitetului Central de pe anul 1898/1899

compus prin Demetriu Kirvay
not<arul> reun<iniii>

Raport

Despre activitatea Comitetului Central al Reuniunii învățătorilor greco-catolici din arhidiaconatul părților sătmărene aparținătoare diecezei orădene de la adunarea generală ținută în Jidani la 4 august 1898 pînă la adunarea din Săsar, 10 august 1899.

Onorată Adunare Generală!

În sensul art. 41 de statute, comitetul prezintă onoratei adunări generale următorul raport, despre activitatea Reuniunii din ultimul an de gestiune și anume de la 4 august 1898 pînă la 10 august 1899.

I. Ședințele comitetului

În decursul anului 1898/1899, Comitetul Central a ținut 2 ședințe ordinare, 1. ședința a ținut la 10 octombrie 1898 în Careii-Mari sub președinția r(everendissimului) d(omn) dr. Felician Bran, arhidiaconul părților sătmărene, fiind de față: m(ult) o(norații) d(omni) Alexiu Pop, D. Kiss, G. Pteancu, I. Brateăș, I. Ciulean, I. Muth, Geo Kardos, Vas(ile) Cuuc, D. Kirvai ca membrii în comitet și V. Cuuc tinărul ca oaspete.

În această ședință s-a autentificat protocolul ședinței anterioare luat în Careii M(ari); s-au scrutat cassa reuniunii și s-au predat noului cassar, d(omnul) G. Pteancu; s-au ales temele propuse pentru cercurile filiale pe anul școlar 1898/1899, pentru propuneri practice din fizică despre „căldură“, din istorie despre „Colonizarea Românilor“ iar pentru disertație „Starea actuală de învățămînt în fiecare cerc filial“. Mai departe s-au luat sub dezbatere planul și orarul special de învățămînt în curs de la comisia emisă de adunarea generală ținută la 4 august 1898 în Jidani.

Relativ la acest plan și orar de învățămînt am onoare a raporta Onoratei Adunări Generale: că Comitetul central conform deciziei adunării generale precedente, planul din chestiune după o dezbatere meritorie l-a primit pînă la sosirea planurilor și orarelor de învățămînt de la cercurile filiale și în urma deciziei aduse în ședință s-a trimis fiecărui cerc filial cîte un exemplar pentru copiere din partea fiecărui învățător — membru al Reuniunii noastre.

Cercurile filiale aflînd între toate satisfăcător cerințelor și condițiilor de prelucrare primesc planul și orarul din chestiune și au abstat de la prelucrarea altora, la ce altcum în tenoarea concludusului adunării generale din anul trecut erau îndatorate a le prelucra. Planul și orarul special de învățămînt din întrebare am onoare a-l include la acest raport pentru mai departe afacere.

Tot în această ședință, Comitetul Central a decis, ca din foile pedagogice redijiate în Ungaria fiecare învățător să-și prenumere un exemplar; iară din cele redactate în România, Reuniunea 1 exemplar.

Ședința a II-a

Comitetul Central a ținut ședința a II-a la 10 iulie 1899 în Careii-Mari sub președinția R.D. dr. Felician Bran, fiind de față; Prea M.O.D. Georgiu Perényi, M.O.D. Alexiu Pop, D. Kiss, G. Pteancu, I. Ciulean, I. Bretean, V. Iuțiu, G. Kardos, I. Sturza, D. Kirvai.

În această ședință s-a verificat protocolul ședinței anterioare; s-au emis comisia criticatoare a operatelor incurse de la cercurile filiale în persoanele d(omni)lor I. Ciulean, M. Mărcuș și I. Muth; sau scontat cassa reuniunii și s-a citit registrul restanțierilor de taxe.

Tot cu această ocaziune, Comitetul Central a decis abdicarea capitalelor elocuate la domnii Teod(or) Ternovan din Sinmiclăuș, Mihai Mărcuș din Mădăras, Nicolau Fogaș din Oar, Paul Magyar și G. Mureșan din Sanislău și se lasă domnilor elocatori, ca în decursul unei luni de la întrunirea acestei ședințe să-și achite datoria, ca din contra cassarului reuniunii să plenipotențiază ca instrumentul reuniunii să-i improcesueze.

Mai departe s-a decis, ca în viitor convocări la adunarea gen(erală) a reuniunii să se trimită la toți membrii reun(iunii), atât ordinari cit și fondatori, fără considerare la esolvirea taxelor anuale.

Termenul adunării generale s-a defipt pe 10 august în com(una) Săsar.

II. Sedințele Cerc(ului) fil(ial) Carei-Eriu.

Cercul filial Carei-Eriu a ținut o ședință la 3 mai 1899 în comuna Istrău sub președinția d(omnului) D. Kiss fiind de față: G. Pteancu, G. Mureșan, I. Sturza, D. Krespai, Trai(an) Mărcuș, Aug(ustin) Krespai, D. Maior, D. Kirvai, Andrei Hrițiu, I. Irimiaș; ca oaspeți au fost de față M.O.D. Valeriu Kiss, Nichita Cirtiu învățător și Paul Dragoș, preparand de cursul al III-lea.

De la această ședință au absentat M. Prunar, Petru Magyar, Teod(or) Manu, Aureliu Maior și P(aul) Magyar; dintre aceștia numai Paul Magyar și Aur(eliu) Maior și-au justificat absența. Față de absentatorii care nu și-au justificat absența decide ca în tenoarea art. 5 din Regulament să fie muletați cu cîte 2—2 fl. Tot cu această ocazie s-a prescris de membru Aug(ustin) Krespai, învățător în Gencs.

Conform însărcinării domnul Teodor Mărcuș, învățătorul local, a preles cu elevii de școală din fizică despre „Căldură“, din istorie „Colonizarea Românilor“, teme designate prin Com(itetul) C(entral).

După aceste propuneri ar fi urmat citirea disertației despre „Starea actuală de învățămînt în fiecare cerc filial“, dar disertantele, d(omnul) Krespai, era mers în Resighea pe timpul întocmirii acestei ședințe, din motive acceptate și de adunare, nu a putut preluca; dar a promis, ca la proxima ședință a Comitetului Central o va elabora și o va transpune comitetului pentru competentă afacere. Așa știu că numitul elaborat nici pînă acum n-a fost depus la dispoziția comitet(ului).

Sedința Cercului filial Mădăras — Sătmar.

Acest cerc filia(l) a ținut adunare la 4 mai în comuna Terebești sub președinția Prea M.O.D. George Perenyi, fiind de față: I. Muth, Mich(ail) Mărcuș, I. Ciulean, V. Popan, Constantin Pinte, I. Marian, Alex(andru) Cuuc, V. Cassa, G. Kardos, V. Iluțiu, V. Lucaciu, V. Szilagy și I. Hrițiu; ca oaspete a fost de față M.O.D. Ignațiu Szilagy.

În această adunare, I. Muth, învățătorul local, a preles din fizici despre „Căldură“, după sfîrșitul căreia s-a dat citire disertației despre „Colonizarea Românilor“ elaborată de V. Iluțiu, învățător în Boghiș; atât tema practică,

cit și disertația au fost declarate de bune, exprimându-li-se domnilor prelegători mulțumire.

Aici am să observ că acest cerc filial n-a prelucrat tema „Starea actuală de învățămînt în fiecare cerc filial” desemnată deja pentru disertație; iar tema „Colonizarea Românilor” nu a fost prelucrată după decizia Comitetului Central și de justificarea acestei proceduri în raport d(omnul) preș(edinte) cercual nu a dat.

Sedințele Cercului fil(ial) Ardușat-Someș.

Prima ședință și-a ținut cerc(ul) fil(ial) în Bicău la 8 noi(embrie) 1898 sub președinția M.O.D. Alois Pop, fiind de față Constantin Pușcaș, Teod(or) Irimiaș, Aurel Popan, Nichita Cîrțiu, V. Toma, Ales(andru) Anderco, Geor(ge) Anye, Gavril Moș și Andrei Soran; ca oaspeți au fost de față; M.O.D. Vict(or) Gitta, preot local și mulți poporeni. Au absentat: Florian Bandula, Paul Achim, Ales(andru) Bolchiș, I. Bretean, I. Szabó, Petru Nagy, G. Szilágyi, George Pelle, Michail Kerülő, T. Varna, Gavril Lazăr, Greg(oriu) Nicoară și I. Faragó. Față de aceștia adunarea a decis să se pedepsească cu taxă dublă de 2 fl., stabilită prin Regulament.

Cu ocazia acestei adunări Andrei Soran, învățător local a propus elevilor de față, bucata 110 din cartea de citire, partea a II-a edată de mai mulți prieteni — despre „Apă” analizînd unele propozițiuni iar din Geografie a explicat „Semnele pe mapa comitatului Sătmar”, ambele teme au fost propuse cu succes.

S-a dat citire elaboratului d(omnului) Nichita Cîrțiu despre (...)*

Mai departe i-a dat citire disertației d(omnului) Constantin Pușcaș despre tema defaptă prin comitetul centr(al) „Scăderile și educațiunea în familie”, acest elaborat în sensul evitărei în scris a d(omnului) Nichita Cîrțiu se afla foarte bun și succes.

În protocolul acestui cerc fil(ial) am dat de un lucru foarte de recomandat și celorlalte cercuri filiale și anume: ca membrii acestui cerc au primit a fi taxați anualmente cu cîte 20 cr(eișari), prin încasarea căroră acest cerc își cîștigă o sumă frumoasă din care își poate acoperi toate eroğațiunile anuale și restul îl capitalizează, care apoi măsurat cerințelor îl pot folosi spre augumentarea bibliotecii sau spre alte scopuri folositoare de care așa știu că numai acest despărțămînt dispune. Nisuiți-vă, domnilor, ca precum în trecut așa și în viitor să fiți modelul celorlalte despărțăminte.

Tot în această adunare s-a propus spre primire un proiect de condolință din incidentul asasinării Domnitoarei Impărătesei și Reginei Apostolice Elisabeta, care s-a și primit în unanimitate. Și acest lucru numai spre lauda acestui despărțămînt poate servi.

Sedința a II-a încă s-a ținut dar protocolul acestei ședințe nu l-au primit, din care cauză relativ la decurgerea acestei ședințe nu pot raporta.

Cercul Supurul de Jos

Acest cerc filial a ținut adunarea (la) 20 iunie 1899 în comuna Gereușa sub președinția M.O.D. Ludovic Rezei, luînd parte toți învățătorii acelu

cerc, onorind cu prezența sa adunarea preotul local M.O.D. Corneliu Gitta. Prelegerea practică a ținut I. Millian învățător în loc, din fizică „Despre Căldură“ iar din istoria patriei „Colonizarea Românilor“ iar Demetriu Papp, învățător în Chegea, a citit disertațiunea despre „Starea actuală a învățămîntului“ din acest cerc. Planul special de învățămînt trimis de Com(itetul) C(entral) s-a dat la învățători să-l copieze. Prea M.O.D. protopop și președ(inte) al filialei a refer(at) despre progres(ul) exemen(elor) aflate în fiecare școală din cercul său, pentru care interesare merită toată lauda cum și pentru aceia că a conlucrat cu învățătorii din acest cerc filial, s-a solvit toate restanțele în cassa reuniunii. Zelul cu care a conlucrat se poate numi îmbucurător.

Onorată adunare și iubiți colegi! Mai rău stăm cu zelul de a contribui pentru mijloacele susținerii și a administrării reuniunii, adică cu solvirea taxelor. Restanțele se măresc pe zi ce merge, despre care la timpul său va raporta onoratei adunări d(omnul) cassar. Este timpul suprem ca să cercăm cauza împrejurării acesteia triste și trebuie să mărturisim — rușinoasă pentru noi. Acum întreb domnilor, că cu ce drept putem noi, acuza poporul cel nepricipător, ce nu-și vede și recunoaște interesul și binele său propriu, ridicarea stărei școlii sale, că nu voiește a-și sacrifica nimica pentru binele copiilor săi; cînd noi oameni învățați, luminatorii aceluia popor facem asemenea lucru aceluia popor. Domnilor, să fim odată toți aceia care trebuie să fie astăzi un învățător: înainte mergătorii poporului întru împlinirea punctuală a oficiului și obligamentelor noastre, întru susținerea demnității noastre personale, întru perseverarea la ducere îndeplinire a lucrurilor folositoare începute de noi.

Făcînd asemenea putem numai spera că vom duce poporul la calea adevărului. Să dezbrăcăm domnilor colegi indeferentismul, care ne este singura puternică piedică întru prosperarea în ambele direcțiuni — spritualmente și materialmente și postpunînd interesele noastre personale cauzei noastre comune, să ne apucăm și atunci va înflori Reuniunea noastră. Atunci va fi mîndru fiecare învățător a se putea numi învățător și membru (al) Reuniunii din Arhidiaconatul părț(ilor) sătmărene. Așa să fie.

Despre averea Reuniunii d(omnul) cassar își va arăta raportul său.

Am onoarea a refera ca pentru bib(lioteca) Reuniunii conform deciziunii adunării generale s-a procurat „Foaia pedagogică“ din Sibiu în 4 exemp(lare), pentru fiecare cerc filial cite 1 exemp(lar), iar pentru comitet „Foaia școlastică“ din Blaj într-un 1 exemp(lar), Procurîndu-se încă „Planul de învățămînt“, pentru fiecare cerc cite 1 exempl(ar), iar pentru bibliotecă s-a procurat cartea de mare însemnătate pentru învățători „Tanitók kötelelességei“ și „Né-poktatás“. Afară de acestea s-a întipărit „Regulamentul“ în 200 exemp(lare) și o sută 50 exemplare „Diploame“ pentru membrii fondatori, ordinari și părtinitori.

III. Propunerile primite de cercurile filiale.

a) Cercul filial Carei-Eriu.

1. În ședința din Istrău M.O.D. Valeriu Kiss propune: ca să se roage r(everendissimul) d(omn) dr. Felician Bran, președintele Reuniunii să bineviescă a recerca Ven(erabilul) Consist(oriu) diecezan ca cu privire la ținerea în viitor a examenelor școlare de pe teritoriul tractelor protopopești Carei

și Eriu să dispună pre(a) grațios, ca Rs. D. protopopi tractuali termenul ținerii examenelor să-l defigă în intervalul 1—30 mai, observind totodată ordul topografic al școlilor fiecare cerc respectiv. S-a primit cu unanimitate.

2. Tot în această ședință d(omnul) D. Pteancu face propunere: ca în viitor fiecare învățător să fie obligat să își facă conspectul școlii sale, notificând atit studiile cit și cuantul materiei propuse; și conspectul astfel prelucrat să-l sustearnă M.O.D. director școlar pentru vidimare, și apoi conspectele astfel prevăzute să se trimită notarului Reuniunii care va avea, pe baza acestora, să pregătească un conspect general, pe care la timpul său, îl va prezenta adunării generale. S-a primit.

b) Cercul filial Sătmăr-Mădăras. În ședința ținută în Terebești, d(omnul) Georgiu Kardos propune: ca junele învățător să fie obligat a lua numai față de învățător la care contra va fi obligat a solvi în fondul nou înființat o taxă de 200 fl. S-a primit în unanimitate.

2. D(omnul) Vasile Iluțiu propune: ca pentru sufletele răposaților cantori-învățători districtuali să se servească liturghie și pomenească numele celor decedați. Față de această propunere a decis: ca să se roage ex(celența) sa, episcopul diecezan prin rev(erendissimul) d(omn), președintele adunării generale, ca să se impună respectivilor preoți a pomeni numele decedaților cant(ori)-învăț(ători) deodată cu a respectivilor preoți decedați.

c) Cercul filial Someș-Ardusat. În ședința de toamnă ținută în Bicău, d(omnul) Constantin Pușcaș propune: ca pe în venitor membrii Reuniunii să prelucreze temele designate prin Comitetul Central. S-a primit.

De la președinții cerc(urilor) filiale la biroul Reuniunii în acest an au intrat 9 operate.

Cu acestea fiindu-mi raportul de pe anul premers, rog onorata adunare generală, ca aflându-se mulțumită să binevoiască a-l lua spre știința, avînd însă oareșcari erori, să binevoiască a-l preda unei comisiuni pentru datațiată cenzurare.

Am raportat 10 august 1899 și mulțumind pentru încrederea avută față de persoana mea, din nescari motive care la acest loc mi le pot înșira îmi depun mandatul meu de notar al Reuniunii noastre.

Demetriu Kirvay, not(arul) Reun(iunii)

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămîntul confesional românesc sătmărean, inv. nr. 20 157, orig., f. 1-5

* ilizibil.

189

1899 octombrie 25, Unimăt. Adresa lui Grigore Pop, protopopul Eriului către Iuliu Pop, preot în Ady Endre, în care îi comunică faptul că despărțămîntul XVI sălăjan al „Astrei“ a instituit un concurs pentru cel mai bun învățător pe anul școlar 1898—1899.

Nr. 165.

Mult onoratalui oficiu parohial în Mințent ¹.

Prezidiul despărțământului XVI Sălăjan al Asociației pentru Cult(ura) și Lit(eratura) Poporului Român înscrie concurs pînă în 30 octombrie a.c. la 2 premii oferite de ilustrul domn George Pop de Bășești, constînd din una vacă cu vițel și o scroafă cu porci, care se vor acorda acelor învățători, care vor putea documenta, că în a(nul) școl(ar) 1898/9 a făcut cel mai bun program în școală.

Recursurile sînt a se așterne prezidiului susnumit. Avizul despărțământului l-am primit numai în 22 oct(ombrie). Includ circ(ularul) 35.

Unimăt, 25 octombrie 1899.

Al mult on(oralului) of(iciu) parohial

Grigore Pop, adm(inistratorul) of(iciului) prot(opoesc).

Muzeul județean Satu Mare ,colecția Astra, inv. nr. 20 158, orig., f. 1.

1. Ady Endre.

190

1900 ianuarie 9, *Moftinu Mic*. Raport privind activitatea despărțământului Sătmar — Ugocea al „Astrei“, pe anul 1899.

Raportul

subsemnatului director, despre activitatea despărțământului Sătmar pe anul 1899.

Cu anul 1899 despărțământul nostru a intrat în anul al II-lea al existenței sale, de nu a produs încă acelea rezultate, ce pretindea sfințenia cauzei, pe lîngă durata scurtă a existenței sale, ea se înscrie acelei împrejurări, că despărțământul se extinde peste trei comitate și singura inteligență o formează preoțimea rurală.

Deși Comitetului Central a fost așa de gentil de a luat în considerare prima împrejurare și a împărțit despărțământul în despărțăminte Seiniilor și al Careilor; însă Comitetul Central luînd în considerare acea împrejurare, că despărțământul Sătmăruului înființat numai de doi ani nu a prins rădăcini așa de adînci în solul de pe aici ca să poată funcționa deosebit, am rugat prea onoratul Comitet Central de a rămîne pe lîngă arondarea veche, la ce Comitetul Central s-a și învoit.

S-ar recere pentru o lucrare rodnică centre românești: orașele Sătmar sau Carei, deși formează centre pentru comitet, însă pentru Asociațiune le lipsește mediul social și sînt neapte de a constitui în ele barem cite o agentură. Ar fi singurul central Seinii, care e încă numai în formațiune de a deveni centru.

Ne rămîn la dispoziție de conveniri numai comunele rurale; dar acestea în stare și accesibile de o parte; iar de altă parte nu sîntem favorizați nici de aceea împrejurare, ca să fie în vigoare adunările preoțești ca în alte eparhii,

deci convenirile și cele pur culturale nu-s bine receptate nici de stăpînirea cea lumească, nici de cea bisericească, la Ordinariatul din Gherla ne-a interzis de a ne ține ședințele în biserică.

Comitetul cercual a ținut în anul expirat IV ședințe.

I. ședință s-a ținut în Moftinu Mic la 26 ianuarie, a cărei decizii se referă mai mult de a populariza și a face propagandă între preoți pentru Asociațiune; tot atunci s-a ridicat ideea de a ține adunările generale combinat în ambele reuniuni învățătoarești din dieceza Orășii și a Gherlei; însă în prima încercare nu am izbutit, deci comitetul cercual a abandonat această idee ca impracticabilă.

A II-a ședință s-a ținut în Seini la 15 iunie, a cărei agende s-a stabilit de a face programul și pregătirile necesare pentru adunarea generală împreună cu concert și petrecere.

A III-a ședință a fost adunarea generală la 13 iulie în Seini, la care a participat atît poporul cît și inteligența din jur. A cetit în adunare o dizertație prea frumoasă domnul Constantin Lucaciu, iar domnul Gavril Sabo, paroh-Bicsad, a oferit un premiu de 10 coroane pentru colectarea de poezii populare din Țara Oașului. Rezultatul atît cel spiritual cît și cel material a fost îndestulător. Adunarea generală pe viitor se va ține în Sanislău.

A IV-a ședință s-a ținut la 16 nov(embrie) în Seini, cu care ocazie s-a pus baza unei biblioteci populare și s-a înființat prima agentură a despărțămîntului. Conducerea e concretizată domnului Gavril Trif, prof(esor) em(erit), a cărui personalitate ne dă garanții, de a conduce agentura la bun sfîrșit.

În această adunare s-a lansat ideea, de a începe preparativele pentru înființarea Reuniunii doamnelor române din comitatul Sătmarului.

Înființarea reuniunilor femeiești deși nu e în competența despărțămîntului, totuși am voit a marca năzuința despărțămîntului de a propaga cultura poporului român pe toate terenurile posibile.

Iară eu m-am străduit, ca afacerile curente încă să le rezolv și am răspuns cu promptitudine recercărilor prea on(oratului) Comitet Central.

Față de a doua recercare a on(oratului) Comitet Central de a subșterne lista membrilor care și-au achitat taxele pe anul 1899, nu pot face destul căci domnul casier Ludovic Mărcuș, deși recercat din partea subsemnatului director încă din 30 decembrie a(nul) t(recut) de a-mi trimite lista membrilor, nu mi-a dat nici un răspuns. Cu data de azi îl voi provoca din nou.

În acest scurt rezumat ce cuprinde activitatea despărțămîntului Sătmar dezvoltată în anul 1899, deci a-l lua spre știre acest raport te roagă cu toată stima:

În Moftinu Mic, la 9 ianuarie 1899,

George Șuta,

direct(orul) despărț(ămîntului) Sătmar.

S-a făcut raport pentru „Transilvania“ în 24/I — 1900

R. Simu

1900 iunie 30, Gherla. Circulara lui Ioan Sabo, episcopul Gherlei, în care comunică lui Iosif Pop Lemeni, că serbările de la Șișești din acest an sînt interzise, cerîndu-i totodată să informeze despre acest lucru pe preoții și credincioșii din districtul său.

Nr. 5748

Mult onorate în Cristos frate!

S-a susținut la acest ordinariat o scriptă datată în Seini la 21 iunie a.c. și subscrisă de Vasile Lucaciu, preot în Șișești, și încă alți nouă inși prin care se încunoștiințează ținerea unor serbări precum se zice jubilee, la biserica din Șișești, la sărbătoarea sfinților apostoli Petru și Pavel și a adormirii preacuratei vergure, alăturîndu-se la acea scriptă și programa acelor serbări pentru zilele 9, 10, 11, și 12 iulie și 25, 26, 27 și 28 august a.c., iară în zilele mai de aproape au sosit aici invitații formale subscrise pe lingă preotul din Șișești de mai mulți bărbați civili, preoți și credincioși.

Din acest incident am aflat de bine a notifica frăției tale cum că înaltul guvern al țării a recercat pe acest ordinariat a încunoștiința pe preotul din Șișești, Vasile Lucaciu, că piedeca jubileelor fiind persoana dînsului e exclus ca acele să se țină pînă ce va funcționa dînsul în Șișești, că nu va permite acolo conflux de popor și jubilee și că numitul preot e responsabil de eventualele urmări și pericole la care ar putea fi expuși aceia, care ar merge la Șișești, dacă totuși ar tenta ținerea acelor jubilee. Ceea ce s-a notificat preotului din Șișești cu ordinațiunea de dată 19 martie a.c. Nr. 2607. Drept aceea se crede frăției tale a încunoștiința despre acestea pe preoții tractuali și pe credincioșii, ca nu cumva în necunoștiința împrejurărilor să fie expuși la ceva neplăceriori eventual și pericole. Relatînd aici despre cele împlinite.

Din ședința consistorială ținută în Gherla la 30 iunie 1900.

Ioan Episcopul

M<ult> on<oraturului> Iosif Pap Leményi, adm<inistrator> proto-
p<opesc> în tr<actul> Seinilor.

Apa

Muzeul județean Satu Mare, colecția Dr. Vasile Lucaciu, inv. nr. 12 204, orig., f. 1.

1900 iulie 5 Apa. Circulara lui Iosif Pop Lemeni în care comunică ordinele episcopului din Gherla și ale ministrului de interne prin care sînt interzise pelerinajele la Șișești.

156/1900

306

Mult on<orați> domni preoți tractuali, prea stimați în Cristos frați!

Excelența sa domnul episcopul nostru diecezan cu data 3 iulie a.c. nr. 5853 comunică dispoziția înaltului ministru de interne cu data 3 iulie a.c. nr. 496, cum că cu privire la aceea că ținerea jubileelor la Șişești deja de ani este oprită și că scopul pelerinajelor intenționate e numai eludarea opririi sustătoare, a interzice participarea și pelerinajul credincioșilor din parohii străine la sărbătorile jubiliare ce se intenționează a se ține prin preotul din Șişești, Vasile Lucaciu, în 9—12 iulie a.c. și 25—28 august a.c., s-a făcut dispozițiune ca cei ce se pregătesc a merge acolo, din partea autorităților civile să fie reținuți, eventual și cu putere armată, și în Șişești peste tot să nu se admită, recercind prea veneratul ordinarat ca urgent să comunice această interzicere cu parohiile ținătoare de dieceză, ca credincioșii și prin aceasta să fie reținuți la timp de la pelerinajul la Șişești și să se scutească de eventualele urmări mai grave. Ceea ce în nex¹ cu ordinațiunea consistorială de dată 30 iunie a.c. nr. 5748 mi se comunică cu recercarea ca fără întârziere a încunoștința despre această ordinațiune ministerială pe preoții tractuali și pe credincioși, cu aceea ca să se rețină de la acele pelerinaje.

Cu deosebită venerațiune sînt în Apa la 5 iulie 1900

Al m<ult> o<noratei> d<omnia> v<oastră>

rev<eritor> în Cristos frate

Iosif Pop Lemenyi, v<ice>protop<op>ul tr<actului> Seiniului Veneratului cler gr<eco>-cat<olic> din tr<actul> Seiniului.

Somoștelec ² primit 5/VII exped<iat> 6/VII Doboși

Potău primit în 6, expediat în 7 iulie V. Kiss

Băbășești prim<it> iul<ie> exp<ediat> 8 iul<ie> Alexandru Pop Iojib 8/VII C. Lucaciu
în cît e urgent rog expedierea prin feții bisericești.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Dr. Vasile Lucaciu, inv. nr. 13 841, orig., f. 1—2.

1. Legătură.

2. Someșeni.

193

1900 noiembrie 20, Seini. Adresa agenturii Seini a despărțămîntului Sătmar-Ugocea al „Astrei“, prin care se solicită o sală de la școala din Seini, pentru a-și putea desfășura în bune condiții activitatea.

Nr. 3/900

Mult onorat<ei> D<omniei> sale, domnului Iosif Papp-Leményi, adm<inistrator> protop<opesc>.

Apa.

În 20 novembre a.c. subsemnatul, ca președinte al „Agenturii Seini“ de la „Asociațiunea pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român“,

a înaintat onoratului senat bisericesc gr. cat. român din Seini următoarea suplică :

„Agentura Asociațiunei pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român“, înființată în opidul Seini din ședința sa ținută în 18 novembre a.c. exprimă mulțămăta sa binesimțită onoratului senat bisericesc, pentru bunăvoința arătată agenturii prin cedarea sălii de școală la ținerea șecinței amintite și roagă pe onoratul senat bisericesc, ca această bunăvoință față de ținăra instituțiune să și-o argumenteze prin acea, ca să-i cedeze și mai departe folosința celui local, sau și mai bine sala a II-a de școală nefolosită de ani pentru scopurile agenturii respectiv ale bibliotecii poporale a agenturii.

Onorat senat bisericesc! Asociațiunea prin promovarea literaturii și culturii poporului român urmărește același scop ca și școala noastră confesională! Prin conveniri sociale și biblioteca sa poporală promovează morala și cultura acelei pături a credincioșilor bisericii noastre, care ieșiți de la îndatorarea cercetării de școală, în lipsa acestei biblioteci ar fi siliți se deie uitării a ceea ce onorat d<omniile> voastre prin susținerea și îngrijirea conștiincioasă a școalei, cu multă osteneală a-ți întrupat fragedului tineret școlar. Agentura noastră are să fie școala adulților!

În firma convingere, că on<oratul> senat bisericesc, care formează totodată și marea parte a membrilor agenturii noastre, nu ne va denega sprijinul său întru promovarea mărețului scop comun, declarăm, că prin cedarea localului de școală în scopul așezării bibliotecii poporale și convenirile membrilor agenturii, aceasta nu-și arogă nici o prerogativă întru dispunerea spre alte scopuri cu localul școalei și cum că nici temei de îngrijire în această privință, precum nici în privința eventualei jigniri a învățămîntului școlar, prin folosirea localului în timp de propunere, senatul bisericesc nu va avea, o garantează scopul comun al ambelor instituțiuni: promovarea culturii poporului nostru.

În plăcuta speranță, că on<oratul> senat bisericesc — în vederea scopului comun ambelor instituțiuni — nu ne va denega prețiosul său sprijin semnăm:

Seini, 20 novembre 1900.

Cu deosebită stimă: Agentura Seini a Asociațiunei pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român: Georgiu Achim m.p. președinte.

Cererea aceasta s-a îmanuat încă în 21 novembre a.c. on<orată> D<omniei> sale președintelui senatului bisericesc, care verbal a promis a-și da răspunsul imediat în scris, dar acel răspuns nici pînă azi nu a ajuns în mîna subscrisului.

Cu umilință rugăm onoratul oficiu protopopesc, ca se binevoiască a cerceta cauza stăgnării acestei petițiuni la oficiul parohial din loc și luînd în considerare motivele temeinice enumerate în petițiunea comunicată aci în copie, și anume:

scopul cultural comun cu al școalei noastre confesionale, precum și acea: că sub egida Asociațiunei este eschis un eventual abuz în privința morală prin lățirea de cărți inconveniente poporului nostru;

că membrii senatului bisericesc, toți membrii și ai agenturei unanim și-a<u> dat convoirea — precum și curatorimea — la cedarea celui local;

că referitor la cedarea sălii II de școală nu subversează nici o greutate, fiindcă domnul învățător are și altcum 4 chilii pentru locuință, apoi are culină, cămară, celariu ș.c.l. localități îndestulătoare pentru d<omnia> sa și familia sa, ceea ce documentează faptul, că 2 chilii din ele le închiriază străinilor;

în urmă faptil, că această cedare a localității de sub întrebare s-ar face în favorul poporului, care a zidit și susține acel edificiu.

Nu mă îndoiesc, că poziția m<ult> on<oratei> d<omniei> v<oastre> de administrator protopopesc care va impune îngrijirea învățămîntului și a lătirii culturii între poporul concrezut conducerii d<omniei> v<oastre> în afacerile culturale, vă va dicta conștiinčioasele dispozițiuni cit mai grabnice în această cauză.

În așteptarea răspunsului referitor la cercetarea indicată, semnez:
Cu deosebită stimă

G. Achim, președintele agenturei

<verso f. 2>

286/1900 pr<imit> cu 20 decem<brie>. Mult Onoratului Oficiu protopopesc al tractului Seini Apa/ Georgiu Achim, ca președinte al Agenturei din Seini a Asociațiunei pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român / reclamează: / Contra ținerii în suspens (a petițiunei alăturate în copie) la oficiul parochial din loc./

Muzeul județean Satu Mare, colecția Astra, inv. nr. 13 837, orig., f. 1–2.

194

1901 ianuarie 13, Carei. Hotărîrea vicecomitelui comitatului Satu Mare comunicată primpretorului plășii Carei, în legătură cu interzicerea adunării generale a despărțămîntului Sătmar-Ugocea, proiectată a fi ținută la Sanislău.

3791/901 sz<ám>

Másolat. 35808 — 1900. Szatmár v<ár>megye alispánjától Főszolgabíró uramnak. Nagykároly. További eljárás s tudomás vétel végett az ösmert iratokkal együtt értesitem czimet, hogy a Nagyszébeni Román irodalmi és közművelődési egyeslet központi választmányának a Nagyméltóságú m<agyar> kir<ályi> Belügyminiszter urhoz benyujtott s hozzám további intézkedés végett 107677/900 sz<ám> a<latt> leküldött kérvényét, melyben czimnek 3982/900 sz<ám> végzését hatályon kívül helyezni s az eljáró szolgabíró ellen fegyelmi uton eljárni és a kellő intézkedést az iránt megtenni, hogy hasonló önkényes eljárástól megóvassék — kéri azon részében melyben a hatályon kívüli helyezésről szól mint elkéssetten beadottat, a fegyelmi eljárást megelőző megindítására és a jövőben teendő eljárásra vontakozólag mint minden törvényes állapot nélkülözött elutasítom, mert a kérvény 1900 okt<óber> hó 10-én lévén a Nagyméltóságú m<agyar> kir<ályi> Belügyminisztériumnál beiktatva az 1900 iulius 30-án kelt elutasító végzés ellen, jogorvoslati alapul nem szolgálhat, ami pedig az eljárást illeti a hatóság jogosítva van saját felfogása szerint járni el még az a törvényel és rendeletekkel nem ellentétére, miután pedig ezen gyűlés bejelentendő volt annak engedélyezésére vagy betiltására a hatóság jogosítva volt s csak azon esetben lenne megtorló intézkedésnek helye, ha a hatóság meg akadályozta volna a jogorvoslat igénybe vételének, de miután augusztus 2-án megtartani szándékolt gyűlés bejelentése csak julius 24-én történt a jogorvoslatát gátló rövidsége

nem a bejelentőfél eljárásából származott, ami pedig a jövőben leendő eljárásra vontakozó utasítást illeti a hatósági bejelentés feltétele mellett engedélynek gyűlések megtartásának engedélyezésére vonatkozó utasítás törvénytelen s az eljáró hatóság felelőségének megszüntetése lenne.
N(agy) Károly 1901 ianuár 13-án.

Nagy s.k. alispán

Jelen másolat hitelül N(agy) Károly 1901 iulius 31-én
ss. indescifrabil hiv(atal) vezető szolgabíró

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 1/1901, copie, f. 3.

<T r a d u c e r e :>

Nr. 3791/901.

Copie. 35808—1900. De la vicecomitele comitatului Satu Mare către domnul primpretor. Careii Mari.

Pentru procedură pe mai departe și luare la cunoștință împreună cu actele cunoscute, vă anunț că cererea Comitetului central al Asociației Române pentru Literatură și Cultură din Sibiu, înaintată preailustrului domn, ministrul regal ungar de interne, și trimisă mie sub nr. 107677/900 spre soluționare mai departe, în care se cere ca hotărîrea destinatarului nr. 3982/900 să fie anulată, pretorul să fie cercetat disciplinar și să se ia măsuri adecvate pentru a se evita asemenea proceduri arbitrare — cere în acea parte care se referă la anulare, ca fiind înaintată cu întârziere, începerea cercetărilor care premerg ancheta disciplinară; în privința celor de făcut în viitor, ca fiind lipsite de orice temei legal, le resping, deoarece cererea împotriva hotărîrii de respingere din 30 iunie 1900, fiind înregistrată la preailustrul ministru regal ungar de interne cu data de 10 octombrie 1900, nu poate servi ca temei pentru remediul legal; în ceea ce privește procedura, autoritatea este îndreptățită să procedeze potrivit propriei concepții atîta timp cît nu vine în contradicție cu legea și cu ordinele, însă după ce această adunare a fost anunțabilă, autoritatea a fost îndreptățită la aprobarea sau interzicerea aceleia și, numai în acel caz ar fi loc pentru o măsură represivă, dacă autoritatea ar fi împiedicat luarea în considerare a remediului legal, dar, după ce că anunțarea adunării, intenționată a se ține în 2 august, a avut loc doar în 24 iulie, scurtimea timpului ce a împiedicat remediul legal nu a provenit din partea reclamantului, iar în privința instrucțiunii referitoare la procedura de viitor, pe lângă condiția anunțării autorității, instrucțiunea referitoare la aprobarea ținerii adunărilor nu este legală și aceea ar însemna anularea răspunderii autorității.

Careii Mari, 1901 ianuarie 13.

Nagy m.p. vicecomite

Pentru autenticitatea prezentei copii
Careii Mari, 1901 iulie 31.

ss. indescifrabil, pretor, șef de oficiu.

1901 ianuarie 23, Moftin. Raport de activitate al despărțământului Sătmar-Ugocea al „Astrei“, pe anul 1900, întocmit de George Șuta, directorul despărțământului.

Nr. 78/1900

Nr. 1/1901

Raportul subsemnatului birou despre activitatea despărțământului Sătmar pe anul 1900.

Cu anul 1900 despărțământul Sătmar a intrat în anul al III-lea al existenței sale și, în cadrul modest al forțelor de care a dispus, s-a năzuit a servi cauzei la care s-a angajat „Asociațiunea“ întru cultivarea poporului român, că totuși din despărțământul nostru nu l-a putut ajunge acest scop, de a se înscrie unor cauze independente de noi.

Comitetul cercual, la 25 aprilie și-a ținut prima ședință în Șișești, locul cel mai potrivit pentru adunări culturale, dar prudența ne-a dictat a rămîne închiși între cei patru pereți ai casei parohiale, ca să nu provocăm amestecul unor factori nechemați la această ședință. Secretarul despărțământului, dr. Lucaci, a sulevat ideea înființării unei școale pentru confecționarea ustensilelor de lipsă la economia poporului din jurul Baia Mare. Tot aici s-a luat spre știință înființarea bibliotecilor populare în comunele: Seini, Șișești, Iojib și Săsar. În decursul anului s-a înființat agentura din Seini, unde s-a ales de președinte domnul George Achim, secretar la „Sătmăreana“. La 25 iulie și-a ținut comitetul cercual a III adunare în Carei, unde s-a statuat programul definitiv pentru adunarea generală din 2 august, din comuna Sanislău. Adunarea despărțământului a fost proiectată a se ține deodată cu Reuniunea învățătorilor gr. cat. din Archi-Diaconatul Sătmarului. Cu care ocaziune s-a luat în program atît aranjarea unui concert cît și a unei petreceri; însă volnicia protopretorului de Carei a împiedicat aceste porniri frumoase și în loc a de ne aduce această adunare dobînzi morale și materiale, am rămas cu pasivele; căci preparativele ne-au exhoriat¹ conținutul cauzei și altcum foarte modeste, iar oprirea concertului și a petrecerii nu ni-au adus nici un folos, ci numai spese.

După multe pertractări cu inteligența română din jurul Careiului n-am vrut a termina anul 1900, fără a ține adunarea generală, deși numai într-un cerc mai restrîns — pe 21 noiembrie st.n. am convocat adunarea despărțământului la Pișcolt; însă așa a fost scris în stele să nu putem face nici un pas înainte — un incident întîmplat la casa parohului din Pișcolt, ne-a silit a revoca în ultimul moment adunarea generală anunțată pe 21 nov<embrie>. Timpul înaintat în iarnă și postul Crăciunului ne-a împiedicat a face încercări pentru altă adunare. În aceasta se cuprinde în rezumat activitatea despărțământului, rugîndu-vă să o luați spre știre.

adînc stimător George Șuta, directorul despărțământului

Sătmar

Semnat în Moftin la 23 ian<uarie> 1901.

1. Epuizat.

196

1901 februarie 6, Gherla. Circulara episcopului Ioan Sabo al Gherlei prin care se interzic din nou pelerinajele la Șișești.

953.

Mult onorate în Cristos frate!

Aflându-se de bine a se susține și reînvi prin acestea se și susțin și reînvi ordinațiunile consistoriale de dată 11 aug<ust> 1896 nr. 6379 și respectiv ordinațiunile de dată 19 martie 1900 n. 2607 și de dată 30 iunie 1900 n. 5748 prin care s-au fost notificat că la biserica din Șișești pelerinajul și respectiv așa zisele jubilee nu se pot ține. Drept aceea se concede frăției tale a încunoștiința despre aceasta pe preoții și credincioșii din acel tract.

Din ședința consistorială ținută în Gherla la 6 febr<uarie> 1901.

Ioan Episcopul
M<ult> on<oratu>lui Iosif P. Lemenyi,

prot<opop> în tr<actul> Seinilor

Apa.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Dr. Vasile Lucaciu, inv. nr. 13 840, orig., f. 1.

197

1901 februarie 7, <Sibiu>. Procesul verbal al ședinței Comitetului Central al „Astrei”, în care se ia spre știre raportul anual al despărțământului Sătmar-Ugocea.

Nr. 78 — 1901

Direcția desp<ărțămintu>lui „Sătmar” înaintează cu data 23—I—a.c. raportul anual pe 1900 (Extras se va publica în „Tr<an>s<ilvania>”).

Spre știre.

On<oratei> direcțiuni a desp<ărțămintu>lui „Sătmar”
în Moftinu Mic

Avem onoarea a vă anunța, că comitetul central a luat spre știre raportul d<omniei>-voastre anual pe 1900, prezentat sub nr. 1 și cu data 23 ianuarie a.c. În extras raportul se va publica în revista „Tr<an>s<ilvania>”. După care vă rugăm, să primiți asigurarea deosebitei stime, ce vă păstrăm. Din șed<ința> comit<etului> central de la 7—II—1901.

N. Beu

Răs<puns> în șed<ința> de la 7—II—1901.
Concl<uzul> 28.

Primit și expediat 19/II—1901.

R. Simu

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1901, orig., f. 7.

198

1901 februarie 17, Apa. Circulara lui Iosif Pop Lemeni în care transmite tuturor preoților și credincioșilor din districtul Seini, că episcopia de Gherla a interzis din nou pelerinajele la Șișești.

31/1901.

Mult on<orați> domni preoții tractuali!
Prea stimați în Cristos frați!

Prea veneratul consistor diecezan cu data 6 februarie a.c. nr. 953 notifică că aflându-se de bine a se susține și reînvi prin acestea se și susțin și reînvoiesc ordinațiunile consistoriale din 17 august 1895 nr. 5789 și de data 11 august 1896 nr. 6379 și respectiv ordinațiunile de data 19 martie 1900 nr. 2607 și de data 30 iunie 1900 nr. 5748 prin care s-a făcut notificat că la biserica din Șișești pelerinaj și respectiv așa zise jubilee nu se pot ține. Drept aceea mi se conrede a încunoștiința despre acestea pe preoții și credincioșii din acest tract.

Cu deplină venerațiune sînt în Apa la 17 februarie 1901.
Al m<ult> o<noratului> d<omniei> voastre

rev<eritor> în Cristos frate

Iosif Pop Lemenyi, v<ice> prot<opop> <al> tr<actului> Seiniului.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Dr. Vasile Lucaciu, inv. nr. 13 842, orig., f. 1.

199

1901 iunie 7, Unimăt. Circulara lui Grigore Pop adresată preoților din tractul protopopesic al Eriului, prin care solicită sprijinul acestora în vederea organizării adunării generale a „Societății pentru fond de teatru român“, care se va ține între 1—3 august 1901 la Șimleu.

Nr. 1901

Mult onorate domnule!

Pe cum vă este cunoscut Societatea pentru fond de teatru român își va ține adunarea în anul acesta în Șimleu la 1—3 august. Spre a putea primi cu cinste aceasta societate, bărbați frunțași sălăjeni au ținut adunarea în

Șimleu la 21 martie a.c. în care a compus o p<r>ogramă a lucrărilor și festivităților, care se vor aranja cu acea ocaziune. O astfel de p<r>ogramă s-a trimis și subscrisului cu acea, ca să <o> fac cunoscută publicului din tract Eriului și să fac propagandă extinsă, că cît de mulți să participe la buna reușită a aceleia.

La această p<r>ogramă s-a<u> alăturat 2 liste: una: contribuiri benevole la spesele pentru a putea primi în mod demn adunarea „fondului de teatru român” și a aranja festivitățile ținînde la 1, 2 și 3 august, conform reputațiunei românilor sălăjeni — alta: lista nr. 7 pentru adunarea de membrii pe seama societăți<i> fondului de teatru român.

Nota: Taxă de membru fondator e 200 coro<a>ne; membru pe viață 100 c<oroane>, ordinar 10 c<oroane> pe an și ajutorător cît voiesc. În cadrul acestei p<r>ograme a intrat și hotărîrea de a se aranja o expozițiune de manufacturi de a poporului țărănesc din Seleaj împreună cu modeste premii pentru exponenți: 2 premii a 10 coro<a>ne; 5 premii a 5 c<oroane>; 10 premii a 2 c<oroane> și 10 premii a 1 c<oroană>. Țesăturile și alte manufacturi — care după adunare se vor înapoia sînt a se trimite pînă la 30 iunie la adresa doamnei președinte Maria Cosma, n<ăscută> Dragoș în Șimleu. Binevoii drept acea: a concurge înșive și a colecta și de la parochieni contribuiri la lista primă și colecta a o trimite subscrisului pînă în 25 iunie a.c., a face propagandă la p<unctul> II și III a p<r>ogramei. Notez, că pentru fiecare tract protopopesc s-a instituit cîte un subcomitet. Comitetul tractului nostru e compus din subscrisul și Antoniu Băliban preot în Achiș.

Unimăt, la 7 Junie 1901.

Al m<ult> o<noratului> d<omniei> voastre

Grigoriu Pop, adm<inistratorul> of<iciului> protopopesc al Eriului.

Intrat 16/VI 901

Nr. 111—901.

Arh. St. Satu Mare, fond Astra, act nr. 3/1901, orig.

200

1901 august 20, Sibiu. Adresa Comitetului Central al „Astrei”, în care, după ce se ia cunoștință de oprirea de către autoritățile comitatului Satu Mare a adunării cercuale din 2 august 1901 de la Sanislău, se indică, totodată, ca toate adunările despărțămintelor să fie notificate autorităților cu cel puțin 30 de zile înainte.

Nr. 550—1901.

Se prezintă decisiul vicecomitelui co<mi>t<atului> Sătmar nr. 35808/1900 din 13 ian<uarie> a.c. în cauza opririi ședinței cercuale a desp<ărțămîntului> Sătmar prin pretorul din Careiul Mare.

Acest decisiu liberat în urma cererii Asociațiunii, adresată Ministerului de interne în sensul conchisului nr. 212 din 24 sept<embrie> 1900, și trimisă de acesta vicecomitelui spre mai departe afacere, — nu a dat loc reclamațiilor

Asociațiunii pe motivul că comitetul cercual nu a uzat în termen legal de remediile de drept ce i-au stat la dispoziție.

Comitetul central luînd act de acest decıs, regretă că Ministerul de interne n-a aflat căi și mijloace pentru asigurarea activității neconturbate a organelor statutare ale Asociațiunii.

Din acest incident se decide a adresa despărțămintelor Asociațiunii un circular în acest sens, ca să anunțe adunările cercuale cît mai de timpuriu la autoritățile competente, și fiind eventual împiedicați de aceste a se întruni, să uzeze la timp de toate remediile legale.

Onoratei direcțiunii a despărțămîntului
Sătmar al „Asociațiunii“

în Moftinul Mic

În chestiunea opririi adunării cercuale ce a-ți fost convocat pe 2 august 1901 în Sanislău, avem onoarea a vă comunica, că vicecomitele co(mit)et(a)-tului Sătmar, căruia ministrul de interne i-a trimis reclamația înaintată de Comitetul Central, nu a dat loc reclamației pentru motivul că Comitetul cercual nu a uzat în termen legal de remediile de drept ce i-au stat la dispoziție.

Din acest incident Comitetul Central s-a văzut necesitat a decide, ca toate Comitetele cercuale să fie recercate a convoca adunările cercuale și a le anunța autorităților competente cît mai timpuriu (de cu 30 zile înainte), pentru ca fiind oprite de acestea, să se poată uza la timp de remediile legale. În urmare și onorata direcțiune este rugată a proceda în viitor conform acestui decıs¹.

Primiți vă rugăm, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni

Sibiu, din șed(ința) comit(etului) central al Asoc(iațiunii) p(entru) L(iteratura) R(omână) și C(ultura) P(oporului) R(omân) ținută la 20 august 1901.

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1901, orig., f. 1—2.

1. În acest sens au fost trimise adrese asemănătoare la toate cele 44 de despărțăminte ale „Astrei“, în 29 august 1901.

201

1902 iunie 20, Moftinu Mic. Convocatorul și programul adunării generale a despărțămîntului Sătmar-Ugocea al „Astrei“, ce urma să aibe loc la Turț în data de 10 august 1902.

Despărțămîntul Sătmar-Ugocea al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român“ își va ține

Adunarea generală

la 10 august 1902, în comuna Turț, după terminarea s(finte) liturghii, ce se va celebra de la 8 1/2 ore a.m. în biserica parohială din numita comună cu următorul

Program:

1. Cuvînt de deschidere.
2. Raportul secretarului despre activitatea despărțămîntului.
3. Raportul casierului despre starea casei.
4. Alegerea celor două comisiuni, pentru cenzurarea raporturilor de sub 2 și 3.
5. Dizertațiune: „Dezvoltarea spiritului de economie în viața poporului“.
6. Alegerea celor 2 membri pentru adunarea gen(erală) a „Astrei“.
7. Defigerea locului adunării viitoare.
8. Încasarea taxelor și înscrierea membrilor noi.
9. Eventuale propuneri.
10. Închiderea ședinței.

Membrii despărțămîntului și toți amicii culturii poporului român sînt invitați cu toată onoarea la această adunare.

Moftinu Mic, la 20 iulie 1902.

Dr. Vasile Lucaciu, secretar

George Șuta, director

Din ocaziunea binevoită că despărțămîntul „Astrei“, Sătmar-Ugocea își va ține

Adunarea Generală

în comuna noastră Turț, la 10 august a(nul) c(urent).

Subscrisul am onoarea a vă invita cu stim(ata) familie la o petrecere de vară ce se va ține în aceeași zi în orele po(st) meridiane, în modestele mele case parohiale.

Totodată previn cu toată iubirea, că îmi va fi o deosebită plăcere a oferi prea stimatului mei oaspete o provedere frugală împreună cu înveselitorul rod din viile Turțului. Servitorii însă vor fi avizați la proviziunea lor proprie.

Turț, în 20 iulie 1902.

Ioan Pop, paroh

N.B. Stațiunea de cale ferată pentru Turț, este Halmi.¹

Orarul, de către Sătmar:	7 ore dim.
„ „	1 1/2 ore p.m.
* „ „	8 „ seara
de către Sighet:	8 1/2 „ dim.
	1 1/2 „ p.m.
	6 1/4 „ seara

Trăsuri se află la dispozițiunea oaspeților la fiecare tren.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Astra, inv. nr. 13 864, text tipărit, f. 1—2.

---

1. Halmeu.

1902 iunie 26, Oradea. Circulara episcopiei de Oradea către protopopiatul Mădăras, în legătură cu transformarea școlii confesionale din Viile Satu Mare în școală de stat, exprimind opoziția episcopiei față de această măsură a autorităților.

P<rea> on<oratei> frăției sale

Ioan Cinca, protopopul districțional de Mădăras în Piscari ¹.

La relațiunile p<rea> on<oratei> frăției sale din 21 și 23 iunie a.c. nr. 145 și 154 se rescrie că, deoarece senatul orașenesc de Sătmariu, în afacerea prefacerii școalelor din fil<ia> Szatmárhegy ² în școale de stat, nicidecum n-a stat în pertractări nemijlocite cu acest ordinariat, dar altcum încă dreptul statului de a înființa oriunde școale conforme scopurilor proprii nu involvă ³ încetarea școalelor parohiale, pînă ce acele corespund cerințelor legale încă nici acolo, unde statul ar fi și introdus deja școale de stat, iară realitățile imobile ale școalelor noastre parohiale, fără învoirea prealabilă a acestui ordinariat, nu se nici pot înstrăina, spre a se putea aprecia urmările eventuale ale sistării subsidiilor dotațiunii cantor-învățătoresți din Szatmárhegy este necesar, ca p<rea> on<orat> frăția ta să susterni aici, ori în origine ori în copie autentică, protocolul conscrierii proventelor cantor-învățătoresți de acolo din 1893, spre a se putea preciza, că ce din acele subsidii formează dotațiune cantorală și ce pur învățătorescă, precum că se poată erna ⁴ și baza de drept la acele emolumente ⁵. Durere, că pe cînd toate celelalte conscrieri referitoare din 1893 ale acelu district sînt de față, chiar numai cele din Szatmárhegy lipsesc.

Întru predarea școlii greco-catolice în scopurile școlii de stat, acest ordinariat nu se poate învoi nici în mod provizoriu pentru că atunci ne-am închide școala de bunăvoie, pe cînd statul în acel promontoriu desigur că-și va putea esarenda ⁶ localități și mai corespunzătoare scopurilor proprii. Apoi dacă localitățile școlii greco-catolice s-ar afla de corespunzătoare pentru scopurile școlii de stat, nu se pot excepționa acelea nici în folosul școlii greco-catolice.

Iară prefacerea școlii greco-catolice, prin înstrăinarea aceleia, în școală de stat n-ar fi motivată nici pentru aceea, pentru că abstrăgînd de la aceea, că în cazul cel mai rău, cînd adică școala gr. cat., ca necorespunzătoare prescrierilor legale, ar trebui să se închidă, credincioșilor tot la dispozițiune le va sta școala de stat, ori se va înstrăina școala greco-catolică ori ba, — dar înstrăinîndu-se odată școala greco-catolică, comunitatea bisericească s-ar lipsi pentru totdeauna chiar și de locuința și dotațiunea cantorială.

În tot cazul este necesar, ca sub prezidiul parohului, carele și însuși va ști aprecia aceste vederi, senatul comunității bisericești să se consulteze referitor la modul aducerii școlii greco-catolice în stare corespunzătoare postulatelor legale, precum și la asigurarea dotațiunii învățătoresți încă și pentru cazul, dacă s-ar sista, ori în parte ori în întreg, subsidiul pus pînă aci în curgere din casa orașului. Iară protocolul referitor va fi de a se susțerne la timpul său aici.

<pe verso f. 2:>

Primit la 30 iunie 1902

nr. 161—1902

Arhiva parohiei ortodoxe române Mădăras, orig., 2 file.

1. Pișcari.
2. Viile Satu Mare.
3. Înlătură.
4. Pregăti.
5. Ciștiguri.
6. Smulge.

203

<1903 decembrie, Hotoan>. Protocolul parohiei Hotcan referitor la evenimentele anului 1903. (Fragment)

(...)¹ Starea noastră a românilor din Ardeal și Ungaria, continuă a fi tot mai precară politiceste. Din an în an sîntem strîmtorați în verigă, din ce în ce mai îngustă cu drepturile politice și naționale, astăzi ne sînt atacate școlile și chiar biserica, ultima fortăreață a limbii noastre naționale. Valoroșul ziar național „Tribuna” de la Sibiu, care a luptat fără șovăire întru apărarea drepturilor noastre naționale, în urma amenzilor oribile măsurate redactorilor săi — pe tema de: agitație contra națiunii maghiare, a sucombat². În ultimul proces din vara trecută a fost amendată cu 11 mii zii: unsprezece mii coroane — chiar cît făcea cautiunea ei (...)³

În Șimleu s-a înființat anul acesta o tipografie „Victoria” prin Ioan Lazăr, contabil la banca „Silvania”. În această tipografie românească, de la începutul anului 1904 se vor tipări două foi, una săptămînală „Gazeta de Duminică” și alta lunară „Învățătorul Român” (...)⁴

V. Pătcășiu, preot loc<ului>

Muzeul județean Satu Mare, Protocolul oficios al parohiei Hotoan, inv. nr. 12 290, f. 133.

1. Amănunte nesemnificative.
2. „Tribuna” și-a încetat apariția la 16 aprilie 1903.
3. Amănunte nesemnificative.
4. Urmează amănunte legate de viața comunității din Hotoan în decursul anului 1903

204

1904 aprilie 27, Pomi. Procesul verbal al ședinței comitetului despărțămîntului Sătmar-Ugocea al „Astrei”, ținută la Pomi.

Proces-verbal luat în ședința comitetului despărțămintului Sătmâr-Ugocea al „Asociațiunei pentru cultura și literatura poporului român“, ținută în comuna Pomi la 27 aprilie st. n. 1904.

La orele 11 din zi, adunindu-se inteligență și popor la școală, directorul George Șuta cu cuvinte călduroase își exprimă bucuria că poporul someșan condus de preoțimea conștientă de chemarea sa sublimă, precum în trecut așa și astăzi, este păzitorul neadormit și credincios al scumpelor așezăminte naționale, al limbii și legii strămoșești. Și în timpurile de grea încercare a trecutului, munții au fost adăpostul strămoșilor noștri împotriva vandalismului nimicitor și astăzi la poalele munților seculari avem să încercăm dragostea și alipirea de limbă și lege strămoșească, aici iubirea de neam o aflăm adinc sădită în pieptul țaranului român.

Salutînd publicul prezent, declară ședința deschisă. Nefiind prezent secretarul comitetului, dr. Vasile Lucaciu, directorul, pentru conducerea procesului verbal, roagă pe Alexa Pop¹.

Se dă citire scrisorii parohului din Pomi, Aurel Pelle, prin care invită adunarea despărțămintului la Pomi; cu bucurie și mulțumire ia act public prezent despre această invitare călduroasă.

După ce la îndrumările Asociațiunii, scopul principal este să îndrumăm poporul față de așezămintele noastre naționale, datorință avem să facem tot ca adunările acestea să lase după sine urme în viața țaranilor noștri, pentru aceea cu aceste ocazii avem să aranjăm festivități populare; din aceste motive, că și în Pomi putem aranja cu succes asemenea festivități, directorul propune să se aleagă un comitet local executor pentru această aranjare. Propunerea se primește și comitetul se alege; president parohul local Aurel Pelle, membrii: Alexa Pop, Dionisiu Bran, Pamfil Ossian, Nicolae Buda și Victor Ghitta preoți; George Achim, directorul „Sătmărenei“, Alexandru Anderco și George Zach învățători; Ioan Barbul și Vasile Barbul, economi în Pomi, concesiindu-li-se lor constituirea definitivă. Ziua adunării, după consfătuirea cu poporul prezent, se fixează pe 7 august a.c. Folosul curat ce va rezulta din aranjamentul petrecerilor de la această adunare se decide a se împărți între biserica din localitate și casa despărțămintului. Directorul avizează comitetul local să facă de cu timp însemnarea de lipsă forurilor administrative competente spre știință.

Dionisiu Bran propune ca la adunările Asociațiunii să se facă tot posibilul ca și poporul din împrejurime să se îndemne la participare și așa față de scopul măreț cultural al asociațiunei să se stîrnească interesare în cercuri din ce în ce mai largi. Se primește și prezidentul a avizat că în acest înțeles să acționeze preoțimea și inteligența din comitat.

Alexa Pop propune ca după ce menirea Asociațiunii este cultura poporului, cu ocaziunea adunărilor să se restrîngă după posibilitate formalitățile oficiale, deoarece acestea pe popor nici nu-l interesează nici nu le pricepe și în locul lor mai bine să se țină vorbiri despre chestii luate din viața poporului. Se primește și pentru vorbirea din biserică se alege Alexa Pop, iară pentru vorbirea din adunare se alege Gavril Barbul, proprietar din Mocira, iară în caz de împiedicare Ioan Radeș, prim-contabil la „Sătmăreana“.

Pertractată fiind ordinea de zi, directorul încă o dată mulțumește publicului pentru interesare, dorește comitetului cel mai splendid succes iar pe poporul prezent îl roagă să fie și mai departe cu încredere față de conducătorii săi și, mulțumindu-i pentru îmbrățișarea călduroasă a cauzei noastre culturale, în speranța fericitei revederi, declară ședința închisă.

D.c.m.s.

George Șuta, dir(ectorul) desp(ărțămintului) Sătmar

Alexa Pop, notar ad. hoc.

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1904, orig., f. 2—4.

---

1. Alexe Pop (1858—1927), studii la Baia Mare, Beiuș și Satu Mare. S-a remarcat ca o personalitate viguroasă în timpul evenimentelor furtunoase din anii 1912—1913 și 1918. cf. I. Ardeleanu Senior, *op. cit.*, p. 75—85.

205

1904 mai 20, Sibiu. Adresa Comitetului Central al „Astrei” în care i se comunică lui George Șuta, că s-a luat act de procesul-verbal al ședinței comitetului cercual, ținută la Pomi în 27 aprilie 1904. [st. n.]
Nr. 479—1904

Direcțiunea desp(ărțămintului) Sătmar-Ugocea înaintează procesul verbal al ședinței comitetului cercual din 27 aprilie a.c., în care s-au luat dispoziții pentru ținerea adunării cercuale, care se va întruni în comuna Pomi la 7 august a.c.

Se ia act

12/5 1904.

D(omniei) sale, d(omnului) G. Șuta,
directorul desp(ărțămintului) Asociațiunii.

Din scrisoarea prezentată venim a vă aduce la cunoștință, că Comitetul nostru central prin deciziunea sa nr. 100 din 12 c(u)r(en)t a luat act de procesul verbal al ședinței comitetului d(omniei) v(oastre) cercuale, ținută în Pomi la 29 apr(ilie) a.c.

Sib(iu), 20/5 1904.

Primiți expresia . . .

Preș(edintele) Asoc(iaț i ii), Șuluțiu

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1904, orig., f. 6.

206

1904 septembrie 2, Seini. Raportul pretorului plășii Seini adresat Prefecturii județului Satu Mare, privind mișcarea națională a românilor din plasă.

(...) ¹ Járásom területén a nemzetiségi mozgalom vezetői az avasi papok közül: Szabó János Bikszádi, Szerbák János Vámfalui, Demeter Mihály Komorzani. Járásom Szamosontuli részében: Pelle Aurel Remetemezei, Suta György Barlafalui, Gitta Viktor és Ossian Pamphyl Veresmarti gör(ög)-kath(olikus) lelkészek.

A vármegye területén a román nemzetiségi mozgalomnak központja az „Astra” román nemzeti közművelődési egyesület Szatmár Ugocsai fiokja (...) ².

Arh. St. Cluj-Napoca, fond Prefectura județului Satu Mare, act nr. 195/1904, orig., 1. maghiară; publicat în *Îndrumător în Arhivele Statului județul Cluj*, vol. I, București, 1979, p. 319.

<T r a d u c e r e :>

(...) ¹ Frunțașii mișcării naționale din cuprinsul plășii mele sînt preoții greco-catolici din Oaș: Ioan Sabo din Bicsad, Ioan Șerbac din Vama, Mihai Dumitru din Cămîrzana. În partea de peste Someș a plășii mele, aceștia sînt: Aurel Pelle din Pomi, Gheorghe Șuta din Borlești, Victor Gitta și Pamfil Ossian din Roșiori.

Pe teritoriul comitatului mișcarea națională a românilor este organizată în jurul societății culturale „Astra” — Despărțămîntul Sătmar-Ugocea (...) ²

1. Pasaaje nesemnificative.
2. Pasaaje nesemnificative.

207

1905 ianuarie 28, Borlești. Raport asupra activității despărțămîntului Sătmar-Ugocea al „Astrei” pe anul 1904, întocmit de George Șuta, directorul despărțămîntului.

Nr.118—1905

Raportul subsemnatului director despre activitatea despărțămîntului Sătmar-Ugocea de pe anul 1904.

Deși anul 1904 n-a produs momente mai remarcabile — totuși despărțămîntul Sătmar-Ugocea, în ciuda tuturor piedicilor, face progrese frumoase din an în an. Comitetul cercual și-a ținut prima ședință în Pomi unde cu durere s-a constatat că, pe lîngă toate încercările comitetului n-a izbutit să-și țină adunările generale în jurul Careiului, deci sub presiunea împrejurărilor am fost nevoiți a primi invitarea călduroasă a poporului din acest ținut românesc de a ține adunarea generală a despărțămîntului în Pomi.

La 7 august st. n. 1904 s-a ținut adunarea generală în Pomi pe lîngă o afluență nemaivăzută în aceste părți. Țăranii noștri încă au fost satisfăcuți încît domnul Gavril Barbul, mare proprietar în Mocira, a ținut o disertațiune despre „Socialism”. Exprimînd timpul de 9 ani pe care a fost ales comitetul cercual, acela a fost parte reales, parte întregit. Director: George

Șuta, secretar dr. Vasile Lucaciu, casier Romul Marchiș. Membri în comitet: Coriolan Ardelean, Constantin Lucaciu, Ioan Pop și Alexa Pop.

Seceta din acest an a influențat mult că țărănimea nu s-a înscris de membri ajutători, dar nici taxele de membri ordinari n-au venit în așa măsură cum se aștepta. Cassa despărțământului constă din 445 cor<oane> 68 fil<eri>. În decursul anului 1904 s-au înființat biblioteci populare încă în Lipău și Aciua. Iar agentura din Seini prosperă grație activității vrednice ce o manifestă domnii George Achim, director și Ioan Radeș, contabil la banca „Sătmăreana“.

Biblioteca în Seini a sporit cu 73 de tomuri. Poporul citește cu dragoste, dacă nu va întâmpina greutăți în ortografia cărților poporene, le va citi și mai cu drag. Constat cu satisfacție că adunările noastre culturale servesc spre închegarea inteligenței și deșteptarea țărânimii.

La 26 februarie și-a ținut comitetul cercual adunarea în Baia Mare, unde comitetul s-a ocupat cu aranjarea unei expoziții; însă acesta nu s-ar putea realiza numai în ținuturi românești în jurul Băii Mari, iar în jurul Sătmăruului și al Careilor e irealizabilă. După aceasta rog respectuos măritul Comitet central să binevoiească a lua spre știre acest raport.

Stimător adinc

George Șuta, directorul desp<ărțământului>

Sătmă-Ugocea.

În Borlești la 28 ian. 1905.

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1905, orig., f. 1.

208

1905 august 12, Tămaia. Adresa lui Romulus Marchiș, casierul despărțământului Sătmă-Ugocea al „Astrei“, către Comitetul Central al „Astrei“, în care comunică lista membrilor despărțământului care și-au achitat taxele.

St<imatei> „Asociațiunei pentru Literatura și Cultura Poporului Rcmân“ în Sibiu

Cu așignațiune poștală trimit suma de 280 cor<oane> și anume 200 coroane a solvit la adunarea despărțământului ținută în Bicsad în 6 l.c. Eugen Dredean, paroh gr. cat. în Tirșolț (Tartolcz), poșta loco. Suma de 80 coroane este 80% de la 10 membri ordinari plătită tot cu aceeași ocazie și anume:

1. George Șuta, arhidiacon Borlești
2. Coriolan Ternovan, preot gr. c.
3. Dr. Vasile Lucaciu, paroh Șișești
4. Mihail Ciurdariu, protopop Doba
5. Nicolae Dorçș, paroh g.c. Breb
6. Rcmul Marchiș, “ “ Tămaia

membrii noi:

7. Iuliu Dărăbant, protopop (Bujénháza)—Boinești, poșta Bicsad
8. Vasile Dredean, preot gr. c. în Tur, poșta Vama

9. Emanuel Cimpian, protopop gr. c. Groși, poșta Baia Mare
10. Corneliu Gitta, paroh gr. c. în O<láh> Gyürüs,¹ poșta Soós²
Biletele de legitimare rog să se trimită la subscrisul, dar a clar<isimului>
d<om>n dr. Vasile Lucaciu să se trimită direct la adresa d<omniei> sale.
Pentru membrii noi rog ca să <se> trimită revista „Transilvania”.
Cu deosebită onoare recomandat sînt:
Tămaia la 12/VIII 1905.

Romul Marchiș

paroh de Tămaia, casierul despărț<ămîntului> Sătmar-Ugocea.

<sus:>
14/VIII '905
Nr. 988—1905

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1905, orig., f. 3—4.

1. Gereușa.
2. Sărătura, cătun înglobat astăzi în comuna Viile Satu Mare.

209

1905 noiembrie 1. Știre apărută în ziarul „Adevărul” privind adunarea organizată la Homorodu de Șus pentru obținerea votului universal.

Lupta pentru votul universal!
Adunări.

Homorodu de Șus. În comuna Homorodu de Șus s-a ținut în ziua de 8 oct<ombrie> o impozantă adunare populară cu programul votului universal. Tovarășul Vasiliu Beleş salută adunarea în numele conchiemătorilor și predă cuvîntul tovarășului Vasiliu Roca din Cărășeu, care într-o vorbire îndelungată desfășoară necesitatea votului universal și secret.

Frații cu mare atenție au ascultat această vorbire, la care au luat parte peste 500 de frați. Adunarea a primit cunoscuta rezoluțiune, prin care declară luptă înfocată pentru votul universal și secret.

„Adevărul” („Glasul poporului”), An III, nr. 11 din 1 noiembrie 1905.

210

1906 iunie 25, Șanislău. Prospectul și coala de subscriere pentru înființarea băncii românești „Arina” din Șanislău.

Prospect¹

Pentru provederea lipselor de credit trebuincioase agriculturii, industriei și comerțului prin împrumuturi ieftine; mai departe pentru promovarea spiritului de cruțare în pături cît mai largi ale poporului, se înființează un institut de credit și economii cu numele „Arina”, ca societate pe acții cu sediul în Șanislău, comitatul Sătmar.

Institutul se înființează pe timp nedeterminat cu un capital social de 100.000 coroane împărțite în 1000 acții de cîte 100 coroane.

Prin aceasta se circulează lista de subscrieri pentru acțiunile ale acestui institut cu condițiunile următoare.

1. La subscriere sînt a se plăti 10% din capitalul nominal, adică 10 coroane de acție și 2 coroane, ca spese de fondare;

2. În răstimp de 30 zile de la adunarea constituantă sînt a se plăti 20% adică 20 coroane de acție;

3. Restul capitalului se va răspunde în rate de cîte 10% la provocarea direcțiunii. Această provocare însă nu poate urma mai în grabă de 60 zile de la termenul ratei ultime încasate.

Subscrierile se încheie cu ziua de 25 august 1906.

Fondatorii își susțin dreptul, ca să aleagă, conform p<aragrafului> 183 din codul comercial, prima direcțiune pe timp de 3 ani.

Încît la această provocare din acțiunile institutului nou înființat s-ar subscrie mai puțin de 1000 bucăți adunarea constituantă poate decide înființarea institutului cu capitalul subscris, dacă subscrierile au asigurat cel puțin 60.000 coroane, iar dacă s-ar subscrie peste 1000 de acții, adunarea constituantă poate decide înființarea institutului cu capitalul subscris, sau să reducă prin sortare acțiunile de peste numărul 1000. Sortarea se va face în acest caz de la subscrivenții de acții, care au semnat mai multe decît una și se va continua pînă la reducerea acțiilor subscrise.

Listele de subscriere dimpreună cu 10% din capitalul subscris, adică 10 coroane de acție plus 2 coroane spese de fondare pentru fiecare acție: sînt a se trimite pînă în 1 septembrie 1906 la adresa institutului de credit și economii „Sătămăreana” societate pe acții în Seini—Szinervaralja. Dat: Sanislău la 25 iunie 1906. Coriolan Ardelean, arhidiacon Nagy Károly,² Gavrilă Lazăr de Purcăreți, protopop de Eriu în Sanislău, Gavril Doncă, proprietar Dengeleg,³ George Cosma, proprietar Portelec,⁴ Andrei Bogdan, paroh gr. cat. Portelec, Flaviu Sălăjan, paroh în Pișcolt, Alexandru Bonya, proprietar în Sanislău, Dumitru Surd, proprietar Portița, Aurel Mureșan, preot în Dengeleg, Demetriu Papp, av<ocat> și propr<ietar> Vezendiu, George Silagyi, proprietar Sanislău, George Szilagyi, propr<ietar> Vășad, George Pteancu, învățător în Nagy Károly, Petru Cupcea, prof<esor> gim<nazial>, coop<erator> Carei, Francisc Pakoși, cant<or> învă<țător> Vezendiu, Ioan Rațiu, cantor învă<țător> Eristró⁵, George Achim, director de bancă Seini, Teofil Vălean, preot gr. cat. în Istrău, Cornel Darabant, preotul Tireamului, Ioan Ternovan, preotul Culciului, Iosif Pataki, preot în Sanislău.

Arh. St. Satu Mare, fond Tribunalul județean Satu Mare, Dosare de firme, dosar nr. 57/1906, orig., f. 1—2.

-
1. Documentul este bilingv (limba română și maghiară)
  2. Carei
  3. Dindești
  4. Portița
  5. Istrău

1907 aprilie 7, Tășnad. Protestul românilor din zona Tășnadului împotriva legii școlare Apponyi.

Protestul românilor erieni.
Popor brav,—Conducători bravi.
Mindria Sălagiului.
1500 subscrieri.

Inima ne saltă de bucurie și nădejdea pentru un viitor mai bun ne îndreptățește tot mai mult când vedem și ne convingem că masele poporului nostru, atunci când văd pericolul apropiindu-se, știu să fie un trup și un suflet cu conducătorii, cu bărbații luminați ai națiunii.

Frații noștri din părțile Eriene a Sălagiului, acești bravi români, și de astădată au fost un trup și un suflet cu conducătorii lor, îndată ce au văzut că se apropie pericolul care va zgudui din temelii drepturile lor cetățenești, va zgudui autonomia bisericii noastre, va zgudui neatirnarea învățătorilor români de la școalele noastre confesionale, — și ridicându-și glasurile au declarat sus și tare cu toată tăria cuvîntului, că sunt gata totdeauna a apăra cu toată energia biserica noastră strămoșească, școala confesională și toate așezămintele culturale.

Iată cuvîntul fraților de la Eriu:

Protest.

Subscrișii, ca români și fii credincioși ai bisericii gr. cat. române din parohiile protopopiatelor Santău și Unimăt, față de proiectul de lege despre raporturile de drept și despre plata învățătorilor de la școalele confesionale și comunale — înaintat parlamentului prin ministrul Apponyi — suntem siliți să ridicăm protest solemn și energic, pentru că:

Acest proiect vatămă adinc acea lege dumnezeiască în înțelesul căreia fiecare om numai cu firea sa se poate dezvolta.

Acest proiect de lege calcă în picioare cel mai sfînt drept firesc al omului, de a dispune singur peste creșterea copiilor săi.

Acest proiect este contrar aceluia principiu fundamental al științei despre creștere, care pretinde, că în școalele elementare limba de propunere să fie cea maternă.

Acest proiect nu are altă țintă decît crearea unui stat unitar de rasă cu asimilarea și nimicirea tuturor popoarelor nemaghiare, nu are alt scop decît nimicirea limbei noastre, care numai morții voim a o da;

Acest proiect ne împiedică în dezvoltarea liberă pe terenul cultural și material, la ce avem drept nediscutabil ca și un popor care de zeci de veacuri locuim și trăim pe acest pămînt, udat cu sîngele moșilor și strămoșilor noștri;

Acest proiect vatămă adinc drepturile bisericii noastre garantate prin legile fundamentale ale țării, desființează <paragraful> 58 din legea fundamentală art(icolul) XXXVIII din 1868, care evident dispune că în școalele populare fiecare elev că primească învățatura în limba maicei sale;

Acest proiect în mod volnic pune școalele noastre la disanctiunea guvernului țării, iar pe învățători îi răpește de sub autoritatea firească a bisericilor noastre: atunci când îi supune forurilor administrative, care după plac pot să dispună cu ei.

Cînd în fața primejdiei ce ni s'a apropiat ridicăm glasul nostru ce protest, nu putem întrelăsa ca să nu mulțumim archireilor și deputaților noștri pentru lupta ce o poartă în contra acestui proiect de lege — și totodată îi rugăm pe archiereii noștri, că în caz de lipsă să alerge chiar la treptele tronului și să ceară scut în contra acestui atentat, care are de scop nimicirea limbii noastre, — iar de la deputații noștri cerem purtarea celei mai crîncene lupte în parlament.

În fine pe baza motivelor sus înșirate nu numai cerem, dar pretindem retragerea proiectului de lege referitor la școalele confesionale și comunale și îl rugăm pe domnul deputat dr. Iuliu Maniu, ca acest protest al nostru să-l talmăcească în și camera deputaților.

Volnicia să piară, — dreptatea să învingă!

Tășnad, 7 aprilie 1907.

Ioan Lobonțiu, preot gr. cat. în Sărăuad; Dr. Coriolan Steer, adv.; Gregoriu Rus, inv. gr. cat.; Vasile Osian, Ioan Mandra, Mihai Ilieș, George Szabó, Nicoară Pop, Mihai Terne, Ioan Szabó, George Oșian, Vasile Kis, Mihai Bratiș, Vasile Oros, Ioan Bratiș, George Bratiș, George Ardelean, Vasile Terne, George Marcu, Mihai Olariu, Ioan Gorgan, Ioan Olariu, Vasile Oșian, Vasile Olariu, Vasile Ardelean, Ioan Fluturar, Vasile Chișiu, Iosif Murășan, Vasile Maior, George Groza, Casian Pop, Dămian Chișiu, Ioan Olar, George Maior, Mihai Oșian, Ioan Ilieș, Ioan Macarie, Vasile Racolța, George Mandra, Mihai Giurgiu, Vasile Ardelean, Ioan Muntean, George Păștean, Ilie Oșan, Ioan Santa, Iosif Barbură, Andrei Ilieș, economi în Sărăuad; Vasile Oros, Vasile Pătcaș, preot gr. cat. în Hotoan; Constantin Alb, inv. gr. cat.; Demetriu Groza, Vasile Rus, Valer Căvășian, George Haiduc, George Fülepp, Gavril Pop, Demetriu Turbuț, Ioan Tot, Vasile Gazdag, Traian Verdeș, Terezia Potroviță, Ioan Gazdag, Ioan Papp, Traian Vanka, George Vanka, Vasile Vanka, notar; Vasile Fogaș, Ioan Ungurean, Mihai Szabó, Gavril Gazdag, Ioan Verdeș, Ioan Iacobuț, Nicolae Pătcaș, Gregoriu Pop, Gregoriu Bacancios, George Potroviță, Vasile Selăgian, Valer Bancacios, Ioan Gazdag, George Filep, Vasile Mezei, Lica Fogaș, Ioan Gazdag, George Vancea, George Coste, Petru Rad, Aurel Mesaroș, George Gazdag, George Pop, Veronica Vancea, Ioan Nichită, Vasile Terebeși, Vasile Costa, Ioan Sârb, Ioan Tót, Ștefan Mezei, Ioan Maior, Vasile Mezei, Vasile Tót, George Barcovan, Alexa S. Popp, Ioan Mezei, Demetriu Vancea, Ioan Faur, George Gazdag, Flore Borlan, Gregoriu Vancea, Maria Supuran, Georgiu Vancea, Georgiu Pop, Terezia Pop, Gregoriu Verdeș, Vasile Pătcaș, Ioan Mezei, Gregoriu Gazdag, Ioan Filip, Vasile Vancea, Vasile Filimon, Florea Fogaș, Iuliana Sauler, Maria Fogaș, Floarea Iacobuț, Cristina Pop, Veronica Filimon, Terezia Bigei, Floarea Sârb, Iuliana Iacobuț, Maria Danilă, Cornelia Căvășan, Vasile Mészáros, Vasile Lazăr, Petru Vancea, Floarea Gazdag, Floarea Boconcios, Terezia Bodí, George Coste, Aurel Hajduc, Nicolae Chioran, Dem. Coste, Gavril Tot, George Pop, Maria Vanca, Ioan Kerezsi, Ioan Pop, Ioan S. Pap, Terezia Ripan, Simeon Bacancios, Demetriu Fogaș, Vasile Ungurean, Floarea

Ungurean, Nina Ungurean, Vasile Filep, Terezia Vanca, Rozalia Rusz, Emilia Terebesi, Rozalia Sabo, Veronica Sabo, Maria Meszárcs, Iuliana Varga, Floarea Toth, Maria Bacancios, Terezia Gazdag, Aurel Fogaş, Traian Barcian, Veronica Chioran, Maria Coste, Gavril Păţcaş, Ioan Georgiuţ, Cristina Verdeş, Veronica Bacancios, Nina Mezei, Regina Mezei, Floarea Chioran, Traian Filep, George Pop, Ioan Verdeş, Leontina Groza, George Căvăşan, Ioan Pop, Vasile Tót, Vasile Coste, Demetriu S. Pop, economi în Eriu-Hotoan; Demetriu Coroian, protopop în Santău, George Filep propr., Iosif Cosmuţa inv.; George Mocan, George Zdroba, Ioan D. Pop, George Darus, George Păştean, Ioan Păştean, Petru Păştean, George Budai, Ioan Neamţ, Vasile Oros, Ioan Cucuta, George Cucuta, Vasile Mocan, Vasile Borzas, Andrei Csontos, George Farcu, Ioan Rebeleş, Vasile Budai, Demetriu Doboş, Laurenţiu Indre, George Torhan, Dem. Visi, Vasile Cirsan, George Cirsan, Dem. Rotar, Dem. Nyistor, George Iacobuţ, Ilie Csontos, Vas. Marchişiu, Gregoriu Zdroba, Gavril Simon, Traian Rebeleş, Ioan Păştean, George Marchiş, George Igius, Vasile Pop, George Marian, Ioan Megisian, Ioan Bolog, Ioan Achim, Alex. Marchişiu, Vasile Simon, Ioan Havrince, George Földes Alex. Raţiu, Teodor Megişan, Ioan Mocan, George Rotar, George Farc, Ioan Szilágyi, Petru Lazăr, Vasile Ardelean, Ioan Potroviţă, Ioan Ostate, Vasile Raţiu, Vasile Doboşi, Nicolae Doboşi, George Doboşi, Ioan Marchiş, Vasile Setean, George Iacobuţiu, Nicolae Oros, George Ciuciu, Gavril Chimi-niţiu, Ioan Mogan, Vasile Butean, Ioan Mesaroş, Gavril Földes, Ioan Darna, Ioan Hancu, Mitru Ciglai, Vasile Molnar.

Urmează încă un număr de subscrieri pe cari în lipsa de spaţiu nu le-am putut publica.

„Gazeta de Duminică” (Şimleu Silvaniei), An IV, nr. 14 din 14 aprilie 1907, p. 6.

212

1907 iunie 12, Oradea. Dispoziţia episcopului Demetriu Radu adresată oficiului protopopesc greco-catolic din Carei, de a fi luat măsuri corespunzătoare pentru buna desfăşurare a procesului de învăţămînt în şcolile confessionale greco-catolice din Ghenci, Moftinu Mic, Sinmiclăuş, Tiream şi Carei.

1824 — 1907

M<ult> on<oraturului> oficiu protopopesc greco-catolic al Ca-reilor Mari în Careii Mari.

Comitetul administrativ comitatens din Sătmar prin scrisoarea sa din data de 12 aprilie a.c. nr. 1576, exceptind unele şcoli parohiale de pe teritoriul acelu comitat, totodată ne-a rugat să facem dispoziţiunile de lipsă, ca şcolile exceptate, pînă la 1 septembrie 1908, să fie aduse în ordine corespunzătoare postulatelor legale. În urma acestora şi după ce dintre şcolile ţinătoare de acel district protopopesc se exceptează că: a) în Ghenci sala şcolară e scundă şi strîmtă, întunecoasă; b) în Moftinu Mic, 70 de prunci frecventează şcoala ev<anghelică> ref<ormată>, 46 nu umblă de fel la şcoală, sările de învăţămînt sînt strîmte, a se lărgi; c) în Sinmiclăuş şcoala nu cores-

punde postulatelor igienice, a se zidi din nou; d) în Tiream 228 prunci frecventează școala de rital latin, sala școlară e mică, strîmtă și lipsește lumina, a se lărgi și a se înființa al doilea post învățătoresc; e) în Carei ruth<ean> sala școlară e scundă, îngustă, a se lărgi și a se înființa a doua stațiune; f) în Carei rom<ânesc> sălile de învățămînt sînt prea înghesuite, a se organiza a patra școală. Lăsăm frăției-tale a îndruma scaunele școlare respective, ca avînd în vedere însemnătatea prea mare a școlilor parohiale să se sfătuiască asupra înlăturării defectelor exceptate și deciziunile protocolare referitoare, pînă în 31 august a.c., să le străpună apoi încoace. Oradea Mare, șed<ința> cons<istorială> din 12 iunie 1907.

Episcop Demetriu Radu

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămîntul confesional românesc sătămărean, inv. nr.19 485, orig., f. 1.

213

1907 iunie 23, Șimleu Silvaniei. Anunț privind colectarea ajutoarelor materiale din fostul comitat Satu Mare, pentru văduvele și orfanii țăranilor români uciși în marea răscoală țăărănească de la 1907 din România.

Ajutor pentru văduvele și orfanii din România.

Mulțumită publică.

Apelul călduros al veneratului președinte al Partidului Național Român, d<omul> George Pop de Băsești, este cunoscut stimatului nostru public cititor încă din numărul de sf<intele> paști al „Gazetei“.

Acest Apel, izvorît din dragostea de frate către frați și surori, a fost apreciat și primit cu adevărată căldură atît din partea ziarelor de la noi cît și din partea celor din România liberă și ne place a crede că colectele trimise *de-a dreptul* la direcțiunea „Crucii Roșii“ din București vor face o sumă considerabilă.

La acest loc facem și din partea-ne o scurtă dare de seamă despre colectolo incurse la redacțiunea ziarului nostru.

Ne-au trimis: d<omnu>l A. Cosma, Șimleu, K. 10; Fr. Cosma, Pir, K. 10, „Chiorana“, din Șomcuta, K 50; colecta „Sătămăreii“ din Seini, K. 28. În total am încasat de K. 128.

Redacțiunea.

„Gazeta de Duminică“ (Șimleu Silvaniei), An IV, nr. 24 din 23 iunie 1907, p. 6.

214

<1907> iulie 14, Santău. Lista membrilor despărțămîntului Tășnad al „Astrei“, care și-au achitat taxele pe anii 1907 și 1908.

La adunarea cercuală a despărțămîntului Tășnad al „Astrei“, ținută la 14 iulie st. n. a. c. la Santău, s-au înscris de membri următorii:

Pe viață:

1. Demetriu Coroianu, protopop la Santău	200 cor(oane)
2. dr. Coriolan Steer, avocat în Tășnad	200 „
3. Ioan Trufaș, preot gr. cat. în Acîș	200 „

Ordinari:

1. Victor Mărcuș, preot în Pir	10 cor(oane)	1908
2. Vasile Plosca, econom în Unimăt	10 „	„
3. Mihai Borhidi, econom în Unimăt	10 „	„
4. Avram Cordiș, preot în Derșida	10 „	„
5. Andrei Bogdan, preot în Portița	10 „	„
6. Teodor Mureșan	10 „	„
7. Ludovic Bardoși, m(are) proprietar în Pișcolt	10 „	„
8. George Molnar, proprietar în Santău	10 „	„
9. Iosif Cosmuța, învățător în Santău	10 „	„ 1908
10. Patriciu Lobonț, preot în Silvaș	10 „	„
11. Ioan Covaciu, învățător în Cehal	10 „	„
12. Ioan Lobonț, preot în Sărăuad	10 „	„ 1908
13. George Filep, preot în Căuaș	10 „	„
14. Vasile Pătcaș, preot în Hotoan		
15. Vasile Sfura, preot în Blaja	10 „	„
16. Alexandru Gozar, jude com(unal) în Căuaș	10 „	„
17. Vasile Oros, propretor în Tășnad	10 „	„
	<u>780 cor(oane)</u>	

<dreapta sus:>

Nr. 940/907

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 940/1907, orig., f. 3.

215

1907 iulie 14, Santău. Procesul verbal al primei adunări generale a despărțămîntului Tășnad al „Astrei“.

Proces-verbal

Luat în ședința primei adunări cercuale a despărțămîntului Tășnad, ținută la T(ășnad)-Santău în 14 iulie st. n. 1907 a. m. la 11 ore. Prezenți sînt cei indicați în aculusul A./, precum și o mulțime mare de popor.

1. Directorul despărțămîntului, domnul Demetriu Coroian, în cuvinte călduroase deschide ședința și fiindcă atît mandatul său, cît și a comitetului cercual au expirat, în numele său și a comitetului abzice, cerînd, că adunarea pe timp de 3 ani, din nou să aleagă directorul despărțămîntului și comitetului cercual.

Adunarea cu aclamațiune realege directorul și comitetul cel vechi și anume: domnul Demetriu Coroian este ales de director, iar în comitet sînt aleși domnii: 1) Vasile Pătcașiu, 2) George Filep, 3) Ioan Covaci, 4) Demetriu Coroian și 5) dr. Coriolan Steer ¹.

2. Pentru înscrierea de membri noi și încasarea taxelor de membri prin directorul despărțămîntului, ședința se suspendă pe 15 minute.

Redeschizîndu-se ședința, s-au înscris de membri noi și au solvit taxele cei înșirați în aculul sub A./.

3. Domnul Demetriu Coroian, directorul despărțămîntului, provoacă pe toți acei membri, care doresc a-și prezenta propunerile — referitoare la măsurile necesare pentru prosperarea Asociațiunii — să și le prezenteze.

a) Domnul dr. Coriolan Steer, secretarul despărțămîntului, propune ca să se ridice prima bibliotecă populară în T<ășnad>-Santău, — încredințîndu-se comitetul fără amînare să ieie măsurile necesare pentru înființarea bibliotecii.

Se primește cu mare bucurie.

b) D<omnu>l dr. Coriolan Meseșan, secretarul despărțămîntului sălăjan — chiorean, în numele despărțămîntului donează 50 bucăți de cărți populare, le și pune la dispoziția despărțămîntului cu aceea, că să se predee bibliotecii, a cărei înființare s-a hotărît.

Se primește cu mare mulțumită.

c) Domnul dr. Coriolan Steer propune, ca în anul următor să se țină prelegeri populare în următoarele comune: Supuru de Sus, Unimăt, Săuca și Cehalu Român.

Se primește.

d) Domnul dr. Coriolan Steer propune, că despărțămîntul să procure pe spesele sale 10 exemplare din revista Asociațiunii „Țara Noastră“ și costul de abonament al acestor exemplare, în suma de 60 coroane, să se treacă în bugetul anului viitor.

Se primește cu mare însuflețire și se încredințează domnului dr. Coriolan Steer ca să facă abonarea la adresa lui și, totodată, el să le distribuie conform recerînțelor de pe teritoriul despărțămîntului.

4. Urmează revizuirea bilanțului comitetului cercual.

Se constată că averea despărțămîntului de la înființarea lui s-a ridicat la suma de 87 cor. 75 fil., din suma aceasta nu s-a cheltuit nimic. Deci nu e lipsă, ca bilanțul să se înainteze spre aprobare comitetului central.

5. Directorul despărțămîntului provoacă adunarea, ca să stabilească bugetul anual pentru trebuințele proprii ale despărțămîntului.

Adunarea decide, luîndu-se în considerare că pe anul ce vine, cheltuielile stau numai din 2 poziții și anume: 1) pentru abonamentul revistei „Țara Noastră“ 60 cor., 2) pentru o carte legată spre inducerea proceselor verbale 8 cor., suma aceasta simplamente să se detragă din averea despărțămîntului. Totodată este rugat comitetul central să se aprobe această hotărîre.

6) Urmează dizertația populară a domnului Vasile Mureșan, preot în Săuca, despre „Altuirea pomilor“.

Adunarea își exprimă sincerile mulțumiri dizertantului pentru frumoasa lucrare și îl roagă, ca să-și prezinte lucrarea comitetului central spre publicare

7) Directorul despărțământului provoacă pe toți care are avea ceva de spus și propu s, să-și prezinte propunerile.

a) Domnul Gregoriu Pop, protopopul Unimățului, propune ca adunarea cercuală pe anul viitor să se țină în Unimăt.

Se primește.

b) Domnul dr. Coriolan Steer propune, ca despărțământul să-și trimită delegați la adunarea despărțământului sălăjan — chiorean, care se va ținea în 4 august la Băsești.

Se primește. Ca delegați se insinuă domnii George Filep, George Molnar, Gregoriu Pop și dr. Coriolan Steer.

c) Directorul despărțământului propune că despărțământul să trimită delegați și la adunarea generală a „Astrei“, care se va ține în Bistrița.

Se primește. Ca delegați se insinuă domnii George Filep și Ioan Covaci.

8. Directorul despărțământului prin cuvinte înălțătoare ridică ședința primei adunări cercuale, rugînd adunarea, ca pentru verificarea procesului verbal să fie aleși domnii: Vasile Oros, George Filep și Ioan Lobonțiu.

Se primește.

D.c.m.s.

Demetriu Coroianu, directorul despărțământului).

dr. Coriolan Steer, secretarul despărțământului).

Se verifică

George Filep

Vasile Oros

Ioan Lobonțiu

<dreapta sus f.4:>

Nr. 940/907

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 940/1907, orig., f. 4—5.

1. Dr. Coriolan Steer (1879—1924), studii la Beiuș și Oradea, avocat în Tășnad. Consecvent activist al mișcării pentru emanciparea culturală, națională și economică a românilor din zona Tășnadului. Participant activ la actul Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, membru în Marele Sfat Național Român.

2. „Țara Noastră“ revistă populară a „Astrei“, a apărut săptămînal la Sibiu (1 ianuarie 1907—22 noiembrie 1909). cf. I. Hangu, *Dicționar al presei literare românești (1790—1982)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p. 351—352.

216

1907 august 11, Mocira. Protocolul adunării generale a despărțământului Sătmar — Ugocea al „Astrei“, ținută în 11 august 1907 la Mocira.

Nr. 1117—1907

Protocol

Luat în adunarea generală a despărțămîntului Sătmar — Ugocea al „Asociațiunii pentru Literatura și Cultura Poporului Român“, ținută <în> Mocira la 11 august 1907, fiind de față cu directorul despărțămîntului, preasfinția sa George Șuta arhidiacon, ca președinte, întreg comitetul despărțămîntului și public foarte mare.

I. Președintele prin un discurs avîntat și cu salutarea marelui public de doamne și domni din inteligență cum și din poporul țărănesc, deschide ședința respectivei adunări la 10 ore din zi. Discursul se aclude.

II. Secretarul despărțămîntului, prea luminatul dr. Vasile Lucaciu citește raportul despre activitatea comitetului în acest vast despărțămînt, care raport cu aclamațiuni de îndestulare și dese întreruperi de coplăcere se primește. Secretarului se votează mulțumită și raportul se aclude la protocol.

III. Sfinția sa, părintele Alexa Pop, paroh și protopop în Sanislău, salută adunarea și despărțămîntul în numele Reuniunii învățătorilor români gr<eco>-cat<olici> din comitatul Sătmar ținătoare de eparhia Orăzii Mari, — iar cuvioșia sa, Constantin Lucaciu, ca președintele Reuniunii învățătorilor români gr<eco>-cat<olici> din comit<atul> Sătmar, partea eparhiei Gherlane, face asemenea salutare.

„Se ia act cu plăcere.

IV. Urmează raportul casierului, sf<inția> sa Romul Marchiș. Raportul acesta amănunțit și cu pricepere de competent în materie, compus este cu vie satisfacție primit, casierului se votează descărcare, încredere și mulțumită, iar raportul se aclude la protocol.

V. Președintele dă citire epistolei sf<inției> sale parohului și prot<opopului> on<orar> din Turț (Ugocea), d<om>n Ion Pop, membru fondator al despărțămîntului, prin care acest vrednic bărbat și părinte al poporului anunță că pune la dispoziția comitetului despărțămîntului 100 (una sută) coroane ca dar pentru ajustarea bibliotecilor populare din acest despărțămînt.

Adunarea ia act cu mulțumită și cu plăcere.

VI. Se aleg comisiunile cîte de 3 membri

- a) comisiunea pentru cenzurarea raportului secretarului
- b) comisiunea pentru cenzurarea raportului casierului
- c) comisiunea pentru încasarea taxelor și înscrierea membrilor
- d) comisiunea pentru cenzurarea și prezentarea propunerilor.

După acestea se distribuie 200 cărți populare la poporul de față. Ședința se suspendă pe timpul cît comisiunile își desfășoară lucrul.

VII. Redeschizîndu-se ședința se citesc rapoartele comisiunilor, care rapoarte se primesc fără observări esențiale afară de raportul com<isiunii> pentru cenzurarea dării de seamă a comitetului și afară de acela al propunerilor. Dîndu-și comitetul abzicerea, raportul glăsuiește ca acela să nu se pri-

mească, ci să fie rugați atît președintele cît și ceilalți funcționari și membrii din comitet, ca să conducă și mai departe afacerile despărțămîntului, care sub conducerea înțeleaptă de pînă acum a ridicat nivelul acestui despărțămînt mărginaș. Președintele în urmă declară că deși starea sănătății îi impune ca să se retragă, dar considerînd alipirea și încrederea generală și prețuirea pentru dînsul declară, atît în numele său cît și al întregului comitet, că urmărește și mai departe la conducerea afacerilor comitetului despărțămîntului. Cere conlucrarea atît a inteligenței cît și a poporului. La raportul comisiunii pentru propuneri s-a născut discuțiune mai întinsă pe tema înființării unui nou despărțămînt în comitat, anume pentru părțile din jurul Careiului Mari și a Sătmarului, cît și pe tema afilierii acelor părți la despărțămîntul nou înființat al Tășnadului. Chestia s-a tranșat acum odată așa că s-a încredințat cuvioșia sa părintele Constantin Lucaciu cu studierea lucrului și cu nozirea unui nou raport și proiect în cauză la proxima adunare generală. Părțile chiorene cu centrul Șomcuta Mare se roagă să fie primite în raionul acestui despărțămînt. Nu se decide acum în cauză ci afacerea se comunică cu comitetul central al „Asociațiunii”.

După acestea, adunarea se ridică între formalitățile obișnuite.
Dat ca mai sus.

George Șuta, direc(torul) despărțămîntului Sătmar — Ugocea.
Constantin Lucaciu, notar ad-hoc al adunării.

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1907, orig., f. 2—3.

217

1907 august 11, Borlești — Șișești. Raportul Comitetului Central al despărțămîntului Sătmar — Ugocea al „Astrei”, prezentat de dr. Vasile Lucaciu în adunarea generală ținută la Borlești.

Onorată adunare generală,

Cînd vă fac raportul despre activitatea comitetului despărțămîntului nostru, care este totodată oglinda situațiunii noastre, nu pot să nu amintesc greutatea vremurilor, peste care trecem, și să nu constat, că orice mișcare culturală-națională întîmpină nu numai neîncredere ci este combătută pe față, cu un spirit dezgustător de ură de rasă.

E vițiată, e stricată, e infectată atmosfera vieții noastre publice-culturale.

Cercetînd după cauzele adevărate și reale, aflăm cu durere că cea mai de căpetenie pedecă a progresului nostru cultural e acasă la noi, mîncîcă cu noi la masă, se îmbracă cu țoalele noastre, trăiește și crește cu societatea noastră, se plimbă cu petrecerile noastre, se nutrește cu graiul de pe buzele noastre, au pătruns în școli și stă bătînd la ușile bisericilor noastre, au cucerit comuna, judecătoriile, tribunalele, amenință armata.

Cu durere nemărginită trebuie să constatăm, că dacă e primejduită cauza noastră culturală, siliți suntem a aplica vorba profetului: perirea ta din tine Izraile.

Cultura națională, cu roadele ei binecuvântate, este rezultatul muncii tuturor aceluia, care au aceeași limbă, se țin de același neam, suferințele și bucuriile și le cîntă cu aceleași doine, și au simțămîntul de frățietate, întemeiat pe una și aceeași obîrșie, susținut prin înțelegerea obștească, mijlocită prin același grai dulce românesc. Și cultura națională este un bun atît de mare și de scump, pentru un om particular, precum pentru un neam întreg, încît pentru acest tezaur scump trebuie să jertfim tot și toate, să zic cu un cuvînt: și viața însăși, bine știind, că fără de cultură națională nu poate fi viață, prin urmare nici progres, înaintare, înflorire.

În aceste plaiuri binecuvântate aproape toți ne ocupăm cu grădinaritul, cu pomăritul, și cunoaștem cu toții legea altoiului.

În subiectele de măr, de păr, de cireș pădureț, de viță pădureață, ș<i>c<lelelalte>, numai soiuri de mere, pere, cireșe, vițe de struguri buni, poți altoi. Cine ar amesteca soiurile, și ar altoi cireși în măr, și păr în prun, și mere în vița de vie: ar face un lucru neiertat, nebunesc, și ce ar dobîndi? nimic, poate ceva monstruoșitate, ceva ciudățenie, nici cum încă un lucru bun și plăcut. Și dacă ar stărui cineva în propusul său de a amesteca soiurile prin altoiri de feluri deosebite: întîi ar fi compătimit ca un nebum, iar dacă s-ar încăpățîna, cu tot dreptul ar fi tratat ca om căpiat, și ar fi scos din grădină, ca un dușman al culturii pomăritului. Eu am în grădina mea un cireș în care cineva a altoit o mlădiță de vișin. Altoirea a succes, mlădița s-a prins și aduce poame, știți ce? — nici cireșe, nici vișine, o hibridațiune fără gust, fără viață, vrednică numai a fi lepădată afară. O țin însă ca să arăt prin pildă vie la ce duc năzuințele îndreptate în contra legilor naturale în cauza culturii omenirii.

Asociațiunea pentru Literatura și Cultura Poporului Român, ca un grădinar înțelept, urmărește legea firească și vrea răspîndirea culturii adevărate în popor, așa cum au hotărît bunul D-zeu prin legile firii, dînd poporului românesc cultură românească, precum poporul maghiar dorește cultură maghiară, slovacul cultură slovăcească, neamțul cultură nemțească.

O! de ar vrea să înțeleagă tot românul însemnătatea mare a culturii naționale, de ar vrea să se înroleze sub steagul binecuvîntat al „Asociațiunii“, — minuni am putea produce.

Despărțămîntul nostru în decursul anului trecut a avut să se ocupe cu chestia importantă a dezmembrării unei părți a comitatului nostru, anume a părților careiene, și incorporarea lor la cercul Tășnadului, ca așa împreună să poată forma un despărțămînt puternic. E lucru cunoscut, cite piedici am în cale, cînd am voit să intrăm cu adunările în acele părți. În comisiune se poate discuta chestia, avînd în vedere lămuririle, pe care le va da d<omnul> director, și comitetul cere ca on<orata> comisiune să vină cu o propunere concretă înaintea on<oratei> adun<ări> gen<erale>.

Comitetul dumneavoastră dispune peste un capital de 700 cor<oane> a căror menire ar fi în rîndul întîi ajutorarea bibliotecilor populare. Pînă cînd se va dezlega chestia în mod practic, capitalul crește și ajutoarele vor putea să fie cu atît mai intensive.

Biblioteca populară din Aciua a primit un ajutor de 30 coroane, iară cea din Seini, din mărînimoașă îngrijire a direcțiunii institutului „Sătmăreana“, primește un ajutor anual de 50 cor<oane>, ceea ce o pune în poziție

să înflorească frumos, și să fie o grădină plăcută de cultură populară pentru frații seineni.

Comitetul dumneavoastră a cerut autorizare, ca spre scopul de a distribui între poporenii care vin la adunarea generală să se împartă între popor cărți folositoare, mai ales de pe terenul economiei de vite și a celei rurale, precum și de cele cu conținut religios-moral și istoric-național.

Acum vine comitetul cu rugarea către onorata adunare generală și respectiv către onorata comisiune emisă pentru cenzurarea acestui raport, să binevoiască a face o propunere practică înaintea onoratei adunări generale, în cauza dotațiunei bibliotecilor populare existente.

O chestie de toată gravitatea a stat înaintea comitetului dumneavoastră, pe care n-a voit să o rezolve în practică, fără de avizul, fără de concursul onoratei adunări generale, anume: cauza cu prelegerile populare.

Cunoscut lucru este, onorată adunare generală, că în viața publică a popoarelor șerpuiesc tot felul de învățături, bune și rele, folositoare și stricătoare, de viață dătătoare, și altele nimicitoare. Și e lucru de cea mai mare însemnătate, că din care învățături se satură sufletul poporului, spre ce scop se îndreaptă cultura lui, cum i se formează deșteptarea, înaintea și propășirea lui? Între celelalte rele, sunt două rele mari, îndreptate direct în contra dezvoltării dorite a culturii noastre naționale: social-democrația și tendința de a suplini cultura noastră națională cu alta, neromânească. Pentru ca să putem opri răspîndirea cunoștințelor primejdioase, care în definitiv e o cultură falsă, e otrava sufletului: comitetul central a adus hotărîrea, ca prin anumiți trimiși, care să fie ca apostoli iubitori de popor, să țină prelegeri în deosebite centre mari, în comune fruntașe, luminînd poporul și îndemnîndu-l spre tot lucrul bun și bineplăcut lui D-zeu și oamenilor.

Comitetul dumneavoastră s-a ocupat cu chestia asta și face următoarele împărtășiri, rugînd onorata comisiune, ca să vină cu propuneri practice:

a) să fie recercați mult onorații domni protopopi, să binevoiască a informa pe directorul despărțămîntului, în care comune ar crede să fie mai de trebuință a ținea prelegeri populare, și să combineze, cam în ce timp, în care zile ar fi mai potrivit a le realiza prelegerile proiectate?

b) tot domnii protopopi să aibă bunăvoința de a informa pe domnul director al despărțămîntului, care domn preot, sau învățător, sau dintre domnii mireni, ar fi dispuși a ținea prelegerile poporale proiectate, cu succesul dorit?

Avînd aceste elemente, care asigură roade dorite în chestia prelegerilor populare, comitetul ales pe noua perioadă de 3 ani, în această adunare generală, va fi în stare să desfășoare o activitate rodnică pe acest tărîm. Onorata comisiune cenzurătoare este rugată a-și da părerea sa formulată în propunere, și în privința aceasta.

În sfîrșit, comitetul dumneavoastră vă dă toată onoarea raport despre starea actuală a membrilor „Astrei” în cuprinsul acestui despărțămînt:

Membri fondatori: 3, pe viață: 11

Membri ordinari: 52

Membri ajutători: 14

Biblioteci populare sunt pe teritoriul despărțământului: 7, anume în Seini, în Sanislău, în Lipău, Ardusat, Iojib, Șișești. Inventarul bibliotecii populare din Șișești îl alătur la acest raport.

Rugăm pe onorata adunare generală să binevoiască a lua spre cunoștință acest modest raport.

Dat în Borlești-Șișești,

11 august 1907

directorul despărțământului
<George Șuta>

dr. V. Lucaciu, secretarul despărțământului

Muzeul „Unirii” Alba Iulia, fond Dr. Vasile Lucaciu, inv. nr. 5 017, orig., f. 1—3.

218

1907 septembrie 14, Tășnad. Adresa dr. Coriolan Steer prin care comunică Comitetului Central al „Astreii”, că a expediat procesul verbal al adunării despărțământului precum și suma de 780 coroane, reprezentînd taxele de membri.

Nr. 940/907

On<orat> Comitet Central al „Astreii” Sibiu

Am onoarea a vă transpune procesul verbal spre aprobare, totodată prin asemnată poștală vă trimit suma de 780 cor<oane>. Cauza întîrzierii a fost, că de la cîțiva membrii ordinari numai acum am putut încasa taxele.

Cele 20% vă rog a le retrimite, totodată binevoiți cît de curînd a trimite diplomele membrilor pe viață la adresa mea.

Cu deosebită stimă dr. Coriolan Steer, avocat.

Arh. St. Sibiu, fond „Astra”, dosar 940/1907, orig. f. 2.

219

1907 septembrie 16, Borlești. Scrisoarea trimisă de George Șuta, directorul despărțământului Sătmar-Ugocea al „Astreii”, lui Vasile Lucaciu, prin care îi solicită colaborarea și pe mai departe în cadrul asociației.

Scumpul nostru Vasile!

Cu cît a fost mai mare bucuria tuturor românilor asupra biruinței ce ai răportat la Beiuș¹ — cu atît a fost mai adîncă întristarea noastră a tuturora asupra boalei, de care ai fost atins. Sperăm de la bunul D-zeu, că

doară să vor întoarce spre bine. Când mă gândesc că toată activitatea ta poate fi absorbită în luptele parlamentare mă întreb, că ce să va alege din comitetul despărțământului, fără de tine? Nu cred, și nu vreau a crede că ne vei părăsi cu totul? Numele tău a fost și pînă aci chiagul acela care a coadunat elementele cele mai divergente la un loc, ca să putem da semn de viață și ca să trăim și noi ca români în aceste părți. În scopul acesta te rog cu insistență, ca înainte de ce ai plecat la Pesta, să binevoiești a ne da un termen, că pe cînd și unde să convoc o ședință a comitetului despărțământului, spre a ne sfătui asupra împrejurărilor schimbate cu alegerea ta ca deputat.

Știi prea bine, dragă Vasile! că eu am fost hotărît a abdice, și numai la cazul acela am primit realegerea mea de director, dacă tu rămii mai departe de secretar al despărțământului. Am prevăzut și aceea, că dacă ne substragem amîndoi de la conducerea despărțământului, cu aceea vom subscrie anunțul de moarte al acestui despărțământ. Ce așa cred, că nici unul dintre noi, nu o ar voi să o ajungem.

Poftindu-ți de la D-zeu însănătoșire deplină, ca cu forțe înnoite să poți păși pe terenul de luptă, unde cred că vei secera noi locuri pentru Sătmar. D-zeu cu noi și cu cauza noastră sfîntă.

Borlești la 16 sept<embrie> 1907.

iubitor frate:

George Șuta.

Muzeul „Unirii” Alba Iulia, fond Dr. Vasile Lucaciu, inv. nr. 5 712, orig., f. 1.

1. Cu toate măsurile opresive folosite de autorități, în 28 august 1907 dr. Vasile Lucaciu a fost ales deputat în cercul electoral al Beiușului, cf. V. Achim și A. Socolan, *op. cit.*, p. 81–89.

220

1907 octombrie 17, <Sibiu>. Procesul verbal al primei adunări a despărțământului Tășnad al „Astreii”, ținută în 14 iulie 1907 în Santău.

Nr. 940/907

Sed<ința> 17/X 907
Dec<isul> 296

Direcțiunea despărțământului Tășnad înaintează procesul-verbal al primei adunări cercuale, ținute în T(ășnad)-Santău la 14 iulie st.n. a.c., în care s-a reales pe timp de 3 ani: directorul Demetriu Coroian, iar membrii în comitet domnii: Vasile Pătcașiu, George Filep, Ion Covaci, Demetriu Coroian și dr. Coriolan Steer, s-a înființat ¹ o bibliotecă poporală în T(ășnad)-Santău; s-a hotărît să se înceapă prelegerile populare în Supuru de Sus, Unimăt, Săuca și Cehalu Român; s-a decis a se abona 15 ex<emplare> din „Țara noastră” pe cheltuiala desp(ărțământului); domnul Vasile Mureșan, preot

în Săuca, a ținut o prelegere despre „Altuirea pomilor“; s-au înscris 3 membri pe viață și 18 membri ordinari, încasându-se suma de K 780; averea despărțământului e de K. 87,75.

Se ia act cu aprobare.

< sus dreapta: >

Răsp<uns> 1/10 907.

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 940/1907, orig., f. 1.

1. intercalat: „20% de la K 180—K 36“.

221

1907 octombrie 22, Sibiu. Adresa Comitetului Central al „Astrei“ prin care i se comunică lui Demetriu Coroianu, că s-a luat act cu aprobare de procesul verbal al ședinței despărțământului Tășnad din 14 iulie 1907 ținută la Santău, atrăgându-i-se atenția asupra problemei înființării bibliotecilor populare și a ținerii prelegerilor pentru săteni.

Nr. 940—1907

Sibiu, 22 octombrie 1907.

Domniei sale,
domnului Demetriu Coroianu,
directorul despărțământului Tășnad

T<ășnad>-Santău 1

Avem onoarea a vă aduce la cunoștință că comitetul central în ședința sa ținută la 17 octombrie a.c. a luat act cu aprobare de cuprinsul procesului verbal al adunării cercuale din 14 iulie a.c. Diplomele membrilor pe viață se trimit la adresa domnului avocat dr. C. Steer în Tășnad. Vă atragem atențiunea asupra înființării bibliotecilor populare și asupra organizării prelegerilor pentru săteni.

Primiți, vă rugăm, asigurarea deosebitei noastre stime.

Șuluțiu, prezident.

Oct. C. Tăslăuanu ², secretar.

Exp<ediat> 26/X 907. R.S.

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 940/1907, orig., f. 7.

1. Santău.

2. Oct. C. Tăslăuanu (1876—1942) publicist, secretar administrativ al „Astrei“, unul dintre întemeietorii „Luceafărului“ și directorul revistei.

1907 noiembrie 12, Borlești. Adresa lui George Șuta, directorul despărțământului Sătmar-Ugocea al „Astrei“, către Comitetul Central al „Astrei“, în care expune motivul întârzierii raportului ședinței de la Mocira, deoarece secretarul despărțământului, dr. Vasile Lucaciu, fiind candidat și apoi ales deputat de Beiuș, nu a putut redacta raportul.

Nr. 1114/1907

Măritului Comitet central al Asociațiunii în Sibiu.

Împrejurări neatârătoare de mine m-au împiedicat ca să vă prezint protocolul adunării despărțământului ținută la 11 august în Mocira. Cum vi cunoscut, secretarul despărțământului îndată după adunarea din Mocira a pășit de candidat de deputat în cercul Beiușului. Har Domnului, stăruinței inteligenței de acolo și fu ales. Pe dr. Vasile Lucaciu n-am voit a-l abandona, dar nici el n-are voe a-și părăsi postul de secretar la despărțământ, dar timp n-a avut pentru redactarea procesului verbal luat în 11 aug. a.c. în Mocira, din această cauză am fost nevoit a-l ruga pe domnul Constantin Lucaciu, fratele deputatului, de a compune protocolul ca notar ad-hoc. Acest protocol am onoarea a vi-l trimite. În protocol nu e exhaustat ¹ tot materialul pertractat în adunare, dar mă pardonăți din motivele înșirate mai <la> deal, mă veți scuza. Am dorit să fie ales de director al despărțământului un bărbat mai tânăr, căci eu deja sînt în vîrstă, dar am avut frică că de părăsesc eu și cu mine întreg comitetul vechi, comitetul nou nici atîta nu va putea face pe terenul cultural cit am făcut noi — deci am rămas și mai departe în speranța că doar și împrejurările noastre se vor întoarce mai spre bine.

Cu profundă venerațiune am rămas
cu distinsă onoare

George Șuta,
dir<ectorul> despărțământului Sătmar-Ugocea

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1907, orig., f. 3.

1. Prezentat în întregime.

223

1907 noiembrie 30, Sibiu. Procesul-verbal al adunării Comitetului Central al „Astrei“ în care se ia act de procesul verbal al adunării generale a despărțământului Sătmar-Ugocea din 11 august 1907 și de donația lui Ioan Pop din Turț.

Nr. 1117—1907

Șed<ința> 30/XI '907
Decret 326

Direcțiunea desp<ărțământului> „Sătmar-Ugocea“ înaintează procesul verbal al adunării cercuale ținute în comuna Mocira la 11 august 1907, în

care s-au citit diferitele rapoarte. Se citește scrisoarea d(omnu)lui protopop Ioan Pop din Turț, în care acesta anunță că pune la disp(oziția) desp(ăr-
țămintului) 100 cor(oane) pentru ajutorarea bibliotecilor populare. Se
împart cărți poporului. Se realege comitetul.

Se ia act.

⟨Octavian⟩ Goga

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1907, orig., f. 4.

224

1907 decembrie 4, Sibiu. Adresa Comitetului Central al „Astrei” către George Șuta, directorul despărțămintului Sătmăr-Ugocea, în care îi aduce la cunoștință că s-a luat act de procesul verbal al adunării cercuale ținută în 11 august la Mocira, aducînd mulțumiri lui Ioan Pop pentru donația de 100 coroane, destinată ajutorării bibliotecilor populare.

Nr. 1114

Sibiu, 4 dec(embrie) 1907

D(omniei) sale, domnului
George Șuta, dir(ectorul) desp(ărțămintului) Sătmăr-
Ugocea

Borlești

Prin aceasta avem onoarea a vă aduce la cunoștință că Comitetul nostru central în ședința sa din 30 noe(mbrie) a luat act de procesul verbal al adunării cercuale ținută în comuna Mocira la 11 aug(ust) a.c. Comitetul central vă roagă să aduceți mulțumiri d(omnu)lui Ioan Papp, prot(opop), pentru mărinosul dar de cor(oane) 100 pentru ajutorarea bibliotecilor satești și să binevoiți a stărui pentru aranjarea de prelegeri populare pe teritoriul despărțămintului dumneavoastră.

Primiți, vă rugăm, asigurarea deosebitei stime ce vă păstrăm.

Șuluțiu, președinte.

Octavian Goga, secretar.

Cop(iat) și exp(ediat)

4/XII '907 R.S.

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1907, orig., f. 5.

225

1908 martie 8, Tășnad. Adresa lui Coriolan Steer, secretarul despărțămintului Tășnad, prin care cere Comitetului Central al „Astrei” cărți populare necesare înființării unei biblioteci, precum și diplomele de membri pe viață a patru persoane, care și-au achitat taxele.

340

On<oraturii> Comitet Central al „Astrei“ Sibiu

Ca secretarul despărțămintului „Tășnad“ al „Astrei“ din încredințarea comitetului despărțămintului vin a vă împărtăși următoarea rugare:

Ăstimp în satu Unimăt (Ujnemet) vom ținea a II-a adunare cercuală și fiindcă dorim să înființăm și o bibliotecă populară aici, — dar puterile materiale nu ne permit încă ca să o putem realiza din puterile proprii, vă rugăm să binevoiți a ne pune la dispoziție cărți populare cât de multe la număr (cel puțin vreo 100 bucăți).

Luind în considerare că adunarea va fi în 19 l.c., vă rog, ca cel târziu pe 15 l.c. să fie trimise la adresa mea.

Acuma-s 3 ani s-au înscris de membri pe viață la despărțămintul „Tășnad“ următorii domni: 1) Vasile Mureșan, preot gr. cat. în Săuca 2) Grigore Pop, protopop gr. cat. în Unimăt 3) George Filep, proprietar <în> Tășnad)-Santău și 4) Ioan Filep, proprietar în Tășnad)-Santău. Nici unul n-a primit diplomă. Despre aceasta deci vă rog să dispuneți, ca și diplomele acestea să se trimită la adresa mea.

Rugându-vă să primiți expresia deosebitei mele stime

Sînt al d<omniei> voastre

dr. Coriolan Steer

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 649/1908, orig., f. 2.

226

1908 martie 12, Tășnad. Prospect, coală de subscriere precum și adresa însoțitoare pentru înființarea băncii românești „Vulturul“ din Tășnad.

Prospect

Pentru a înlesni orice lucrare onestă pe terenul agriculturii, industriei, comerțului și altor afaceri de economie prin deschiderea de credite solide și prin primirea de depuneri spre fructificare, mai departe pentru a deștepta spiritul de economie în păturile cele mai largi ale poporului, se înființează un institut de credit și economii cu numele:

„Vulturul“

ca societate pe acții, cu sediul în Tășnad (comitatul Sălagiu).

Institutul se înființează pe timp nedeterminat cu un capital social de 200.000 coroane, împărțite în 2.000 acții de câte 100 coroane. Prin acesta să circuleze lista de subscriere pentru acțiunile acestui institut cu condițiile următoare:

1. La subscriere sunt a se plăti 10% din capitalul nominal adecă 10 coroane pe acție și 3 coroane ca spese de fondare;

2. În restimp de 30 zile de la adunarea constituantă sunt a să plăti 20% adecă 20 coroane de acție;

3. Restul capitalului se va plăti în rate de câte 10% la provocarea direcțiunii. Această provocare însă nu poate urma mai degrabă de 60 zile de la termenul ratei ultime încasate.

Subscrierile se încheie cu ziua de 1 iunie 1908.

Fundatorii își susțin dreptul ca să aleagă conform paragrafului 183 din codul comercial, prima direcțiune pe timp de 3 ani. Încît la această provocare, din acțiunile institutului nou înființat, s-ar subscrie mai puține de 2 000 bucăți, adunarea constituantă poate decide înființarea institutului cu capital subscris sau să reducă prin sortarea acțiunile de peste numărul 2 000. Sortarea să va face, în acest caz, la subscrierilor de acții care au semnat mai multe decît una și se continuă pînă la reducerea acțiilor subscrise.

Listele de subscriere, dimpreună cu 10% din capitalul subscris, adică 10 coroane de acție, plus 3 coroane spese de fondare pentru fiecare acție, sunt a să trimite pînă la 1 iunie 1908 la adresa avocatului dr. Coriolan Steer în Tășnad. Sumele intrate pînă la deschiderea institutului se vor depune spre fructificare la vreun institut de bani.

Dat în Tășnad, la 12 martie st.n. 1908.

Demetriu Coroian, protopop în Santău (Tășnad) Szanto), Vasile Sfura, pr(eo)t g.c. B(aláz)s háza ¹, Vasile Pustai, prop(riet)ar în Szödemeter ², George Molnar, propr(ietar) în T(ășnad) Szántó, Ioan Filip, proprie(tar) T(ășnad) Szántó, Grigore Rus, inv(ășător) Tășnad, Victor Mărcuș, preot în Peer ³, dr. Coriolan Steer, avocat în Tășnad, Coriolan Ardelean, arhidiacon în Carei (Nagy Károly), George Filep, proprietar Santău, (Tășnad) Szanto, Vasile Hoblea, preot în Cig, Teodor Mureșan, inv(ășător) Balázsháza, George Pop de Băsești, mare proprietar în Băsești (Illésfalva), Paul Nodiș, preot Szilvás ⁴, Ioan Lobonțiu, preot gr.c. în Szarvad ⁵, George Pop, econom Szödemeter, Vasile Plosca, econom Ujnemet ⁶, Vasile Caraba, econom Ujnemet, Mihail Borhidi, econom Ujnemet, Grigore Pop, protopop Ujnemet, dr. Ștefan C. Pop, deputat dietal, avocat Arad, Vasile Mureșan, preot Szödemeter, Vasile Pățașiu, preot în Érhatvan ⁷, Patriciu Lobonțiu, preot gr.c. în Szilvás, Mihai Bohățiel, proprietar în Felső Szopor ⁸, George Filep, preot în Érkávás ⁹, Francisc Cosma, p(ro)t(opo) Peér, Ioan Trufașiu, preot gr.c. Akos ¹⁰.

<pe f. 2 v:>

P(rea) t(itulate) domnule!

Subscrisul din încredințarea fondatorilor, vin a te ruga, să binevoiești a ne da mină de ajutor la înființarea institutului — prin cîștigarea cîtor mai mulți acționari și a retrimite acest prospect, respectiv coală de subscriere la adresa mea cel tirziu pînă la 5 iunie st.n. 1908.

Cunoscînd zelul ce dezvolți în afacerile de obște și mai ales pe terenul economic, sunt convins, că cererea noastră nu va fi refuzată.

Rugîndu-te să primești mulțumitele noastre călduroase, pentru sprijinul care ni-l dai, rămîn al d(omniei) tale.

Tășnad, 12 martie st.n. 1908.

Cu stimă:
dr. Coriolan Steer, avocat în Tășnad.
(Tasnád, com<itatul> Szilágy 11)

Arh. St. Zalău, fond Tribunalul județean Sălaj, Compartimentul instituții bancare, dosar nr. 1 295/1908, formular tipărit, f. 2; publicat parțial în Ioan Tomole, *Lufta românilor din „Țara Silvaniei” pentru drepturi politice și făurirea statului național unitar român (1905–1918)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986, p. 33–35.

1. Blaja.
2. Săuca.
3. Pir.
4. Silvaș.
5. Sărăuad.
6. Unimăt.
7. Hotoan.
8. Supuru de Sus.
9. Căuaș.
10. Acîș.
11. Sălaj.

227

1908 iunie 5, Sibiu. Decizie a Comitetului Central al „Astrei” privind trimiterea tuturor publicațiilor disponibile despărțămîntului Tășnad.

423/908

Șed<ința> 5/VI '908
Dec<ret> 146

Directorul despărțămîntului Tășnad cere cărți pentru biblioteca populară din T(ășnad)-Santău.

Raport gen<eral> despre act<ivitatea> desp<ărțămîntului> pe 1907.

Se decide a i se trimite toate publicațiile populare de care dispune Asociațiunea.

Tăslăuanu

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 423/1908, orig., f. 1.

228

1908 iunie 27, Sibiu. Adresa Comitetului Central al „Astrei” către Demetriu Coroianu, directorul despărțămîntului Tășnad, în care îi comunică faptul că s-a hotărît expedierea cărților cerute pentru înființarea unei biblioteci populare.

423/1908

Sibiu, 27 iunie 1908

343.

Domnule director,

Avem onoarea a vă aduce la cunoștință că Comitetul Central, în ședința ținută la 25 iunie a.c., a decis să vi se trimită toate publicațiunile de care dispune Asociațiunea, împlinind prin aceasta cererea d(omniei) voastre din raportul general despre activitatea despărțământului în cursul anului 1907.

Cărțile vi se trimit într-un pachet separat.

Primiți vă rugăm, asigurarea deosebitei noastre stime.

Șuluțiu ¹, prezident.

Oct. C. Tăslăuanu, secretar.

Exp<ediat> împreună cu cărțile

R. Simu

Domniei sale,

Domnului director Coroian, dir<ectorul> desp<ărțământului>

Tășnad

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 423/1908, orig., f. 4.

1. Iosif Șterca Șuluțiu (1829–1911), jurist și istoric. În anul 1884 a fost ales membru. în Comitetul executiv al P.N.R. Vicepreședinte al „Astrei” până în anul 1904, iar apoi președintele acestei asociații, cf. C. Disconovich, *op. cit.*, tomul III, Sibiu, 1904, p. 1042 și O. C. Tăslăuanu, *Figuri literare și culturale*, f. 1., f.a., p. 30–38.

229

1908 iunie 30, <Sibiu>. Consemnarea publicațiilor „Astrei” dăruite despărțământului Tășnad pentru înființarea unei biblioteci populare.

928—1908

În 30 iunie '08

Consemnarea
publicațiunilor dăruite pentru o bibliotecă populară.

1. Cite un ex<emplar> din nr. 3=96 ale bibliotecii populare a Asociațiunii, în total 96 ex<emplare> (nr. 1 și 2 sînt epuizate);

2. Cite un ex<emplar> din următoarele publicațiuni:

a) Biserica română, de T. Scorobeț

b) Cucerirea țării noastre, de Onișor;

c) Scopul în drept, de Păcățean;

d) Principiile politice, de Păcățean;

e) Libertatea, de „ ”;

f) Lupta pentru drept, „ ”;

g) Judecătoriale cu jurați, „ ”;

h) Istoria politicii, „ ”;

i) Stăpînul și sluga în economie, B<uda>pesta;

- k) Probleme sociale și economice
- l) Îngrijirea sănătății, de dr. Abețianu
- m) —
- n) Povestiri din popor, de I. P. Reteganul;
- o) Băncile române de C. Popp;
- p) Un capitol din istoria ziaristicii G(eorge) Barițiu, de dr. I. Lupaș;
- q) Viierul român, de N. Iosif;
- r) Alcoolismul, de dr. I. Marcu;
- s) Legea tovărășilor, de Osvadă

Sibiu în 30 iunie 1908

Exp(ediat) 1/VII '908

R. Simu

D(omniei) sale, d(omnu)lui Demetriu Coroian,
protopop în Tășnad.

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 928/1908, orig., f. 2.

230

1908 iulie 12, <Eriu>-Sîncrai. Apelul lui Ioan Fărcașiu, preotul greco-catolic din Eriu-Sîncrai, adresat preotului Iuliu Pop din parohia Mecențiu de a participa în număr cit mai mare la adunarea despărțămîntului Tășnad al „Astrei”, care va avea loc la Unimăt, în 19 iulie, prilej cu care să-l sărbătorească și pe protopopul Grigoriu Pop, ce împlinea 25 de ani de la ordinarea lui ca preot.

Nr. 30—1908

of(iciul) p(arohial)

Frate Iuliu <Pop>!

Împliniți fiind 25 de ani de la ordinarea întru preot a m(ult) on(ora-
tului) d(omn) protopop tractual Gregoriu Pop, ar fi de dorit, ca cu ocaziunea
adunării desp(ărțămîntului) Tășnad a „Astrei”, ținînd în Unimăt la 19 iu-
lie a.c., să ne prezentăm cu toții, toată preoțimea tractuală și atunci să ne
sărbătorim și jubilăm și șeful tractual. Și la caz dacă vei afla de bine și cu
ca e acest lucru, să binevoii a te prezenta în ziua susnumită pe 7 oare dimi-
neața la biserica din Unimăt.

Pe lingă acestea sunt al tău
Sîncraiu la 12 VII 1908

frate iubitor:
Ioan Fărcașiu, preot.

<pe verso:> Nr. 126—908

Arh. St. Satu Mare, fond Astra, act nr. 5/1908, orig., f. 1.

1908 iulie 13, <Sibiu>. Adresa Comitetului Central al „Astrei“ prin care i se comunică lui Coriolan Steer, secretarul despărțământului Tășnad, că i-au fost expediate 132 de exemplare din cărțile editate de asociație precum și 387 numere din revista „Țara Noastră“, pentru a fi împărțite poporului sau pentru constituirea de biblioteci populare.

699—1908

în 13 iulie '08

Stimate domnule secretar!

Conform rugării ce a-ți înaintat comitetului „Asociațiunii“ noastre cu data 8 l.c. vă trimitem spre distribuire poporului cu ocazia adunării cercuale din a.c., eventual pentru înființarea de biblioteci populare, următoarele publicațiuni:

1. Cite 3 exemplare din n-rii 3—38 ai Bibliotecii populare a Asociațiunii, în total	78 ex<emplare>
2. Judecătorii cu jurați, de Păcățean	3 „
3. Istoria politicii	3 „
4. Lupta pentru drept	3 „
5. Principiile politicii	3 „
6. Scopul în drept	3 „
7. Legea tovărășiilor, de Osvadă	3 „
8. Stăpînul și sluga (B<uda>pesta)	3 „
9. Supplex Libellus, trad. de dr. Dăian	3 „
10. Biblioteca copiilor, vol I, de A. O. Maior	3 „
11. Un capitol din istoria ziaristicii, de Lupaș	3 „
12. Îngrijirea sănătății, de dr. Abețian	3 „
13. Povești din popor, de I. Pop Reteganul	3 „
14. Biserica română, de T. Scorobeț	3 „
15. Poetica română, de Mavlin	3 „
16. Antologie română, de Mavlin	3 ex<emplare>
17. Actele despre înființarea Asoc<iațiunii> II, 1862	3 „
18. Adunările gen<erale> ale Asociațiunii, II, 1862	3 „
19. Analele Asociațiunii pe 1880	3 „
	<u>132 ex<emplare></u> la olaltă
20. Cite 10 ex<emplare> din numerii 1—3, 5—8 și 10—40 ai foi „Țara Noastră“ pe 1907.	380 numere
21. 7 numere din nr. 4 al „Țării Noastre“ pe 1907 ... 7 numere	
Din nr. 9 și din numerele 41—52 n-am trimis că acestea s-au epuizat.	
Cu stimă	

Prezidiul Asociațiunii, Șuluțiu

D<omniei> sale, d<omnu>lui dr. Coriolan Steer, avocat,
secretarul desp<ărțământului> Tășnad al Asociațiunii

în Tășnad.

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 699/1908, orig., f. 3.

1908 iulie 28, Amați. Adresa lui Cornel Dărăbant din Amați referitoare la decizia Comitetului administrativ comitatens, prin care limba maghiară a devenit limbă de propunere în școala din Amați.

98—1908.

De la of<iciul> par<ohial> gr. cat. de Amați.

Prea veneratului of<iciu> protopopesc Mădăras.

Alăturat vă trimit deciziunea comitetului administrativ comitatens că: „limba de propunere în școala noastră e cea maghiară“! Am făcut apelată contra acestei deciziuni, vă rog ca să binevoiți a susțerne la prea veneratul ordinariat, ca de acolo să o trimită la ministru. Totodată vă rog să binevoiți a alătura un atestat, care să demonstreze că în școala noastră totdeauna limba română a fost limba de propunere.

Amați la 28 iul<ie> 1908.

Cu distinsă stimă

C. Dărăbant

<pe verso:>

pr<imit> VII/31

178—1908

Arhiva parohiei ortodoxe române Mădăras, orig., 1 filă.

233

1908 august 7, Borlești. Adresa directorului despărțământului Sătmar-Ugocea al „Astrei“, George Șuta, prin care îi comunică protopopului din Mădăras, Ludovic Mărcuș, date în legătură cu adunarea generală a despărțământului, ce urma să aibă loc în Sătmărel la 30 august 1908.

Nr. 215—1908

Prea onorate domnule protopop!

Din încrederea comitetului despărțământului Sătmar-Ugocea am onorul a vă notifica, că pe ziua adunării din 30 august de la Gidani ¹ la liturghie să binevoiți a ținea vorbirea ocazională în biserică.

Așteaptă de la zelul prea onoratei d<omniei> voastre, că veți influența atît asupra preoților, cit și asupra altor învățători, că să se prezenteze la adunare cu toții în număr complet. Asta o pretinde de la noi, numele cel bun, ce-l au preoții din Sătmar. Neputînd conta pe d<om>nii preoți din dieceza Gherlei, trebuie făcute toate sforțările posibile, ca să nu ne compromitem.

Protopretorele din Sătmar cu dat(a) 29 iul(ie) nr. 4.308 a luat spre
știire insinuarea despre ținerea adunării de la Gidani.

Borlești la 7 aug(ust) 1908.

Cu deosebită stimă

George Șuta, protopop.

Arhiva parohiei ortodoxe române Mădăras, orig., 1 filă.

1. Sătmărel

234

1908 august 13, Borlești. Scrisoarea trimisă de George Șuta, directorul
despărțământului Sătmar-Ugocea al „Astrei”, către Romulus Marchiș, arhi-
diaconul părților sătmărene, prin care îl roagă să mobilizeze toți cărturarii
în vederea participării la adunarea anuală a asociațiunii, ce se va ține în
Sătmărel la 30 august 1908.

Nr. 224—1908

Reverendisime Domnule A(rhi)-Diacon!

Împrejurările imperative au dus cu sine, că adunarea despărțămîn-
tului Sătmar ăst an să fie în jurul Sătmarului și al Careilor. Toate adunările
culturale pînă aici au fost ținute pe vaea Someșului și în jurul Băii-Mari,
și în contingentul adunărilor în partea covârșitoare ni l-a dat dieceza Gherlei.
La adunarea din Gidani, din cauza depărtării nu putem conta pe gherlani,
ci numai pe preoții din dieceza Orășii. Ar fi un blam mare pentru inteligența
română din Sătmar, dacă adunarea din Sătmar n-ar succede. E vorbă, reve-
rendissime, de salvarea steagului; deci, te rog cu toată onoarea să vă puneți
în cumpănă toată vaza și simpatia de care vă bucurați, ca să chemați pe toți
cărturarii din acelea părți a participa la adunarea culturală din 30 august.

Cu onoare deosebită

Borlești la 13 august 1908.

adinc stimător:

George Șuta, protopop.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Astra, inv. nr. 20 185, orig., f. 1.

235

1908 august 26, (Sibiu). Adresa trimisă de Iosif Șterca Șuluțiu, preșe-
dintele „Astrei”, către dr. Coriolan Steer, directorul despărțământului Tăș-
nad, în care îi comunică expedierea diplomelor de membri pe viață lui V. Mu-
reșan, Grigore Pop, George și Ioan Filep.

699—1908

în 26 august 1908

Mult stimate domnule!

Conform scrisorii d<omniei> voastre de la 2/VII a.c. trimitem diplomele domnilor membri pe viață ai Asociațiunii: Vasile Mureșan, preot gr. cat. în Săuca și Grigore Pop, protopop gr. cat. în Unimăt. Diplomele domnilor George Filep și Ioan Filep, ambii proprietari în T<ășnad>-Santău, au fost expediate pe adresa fiecăruia în 14/IV 1907. În caz că nu le-ar fi primit, vom expedia duplicate.

Primiți vă rugăm, asigurarea distinsei noastre stime.

Prezidiul Asociațiunii

Șuluțiu

Exp<ediat> 26/VIII 908

D<omniei> sale, domnului dr. Coriolan Steer, avocat, secretarul desp<ărțământului> Tășnad al asociațiunii.

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 699/1908, orig., f. 5.

236

1909 februarie 10. Articol publicat în „Adevărul” de către militantul socialist sătmărean Vasile Roca din Cărășeu.

Către țărănimea română din Ungaria.

Frați români!

Acum a sosit timpul, când și voi frați români trebuie să vă treziți din somnul cel de moarte, să lăsați nepăsarea în care ați trăit pînă acum și să porniți în jurul nostru, să vedeți răul și să vedeți mizeria în care trăiți de veacuri întregi.

Nu mai este de stat pe gînduri, oare nu vedeți voi nedreptățile ce se fac față de voi? Oare nu vedeți voi că pe azi ce merge toate se scumpesc? Și plata voastră nu se gîndește capitalismul, căruia îi stringeți prin munca voastră bunurile pămîntului, ca să v-o mărească.

Apoi puteți vedea voi singuri, că toată truda noastră a muncitorilor de pămînt, e o trudă zadarnică. Noi care muncim din greu ne alegem cu nimic, iar cei ce nu muncesc au de toate.

Apoi este dreptate pe acest pămînt?

Se zice că mai înainte de revoluția de la '48, am fost iobagi și după revoluție am devenit liberi?

Da, liberi să murim de foame.

Însă ca să ne putem scăpa de această iobăgie trebuie ca să ne înfrățim cu toate popoarele din întreaga lume, să ne adunăm cu toții sub steagul roșu al social-democrației internaționale, să ne organizăm să facem în toate satele și în toate orașele secțiuni românești ale partidului social-democrat.

Numai așa putem ajunge la ținta pe care demult o dorim (...) o să putem aduce la îndeplinire adevărata societate omenească în care să domnească

libertatea, egalitatea și frățietatea, unde toți va trebui să lucre, unde nu vor mai fi albine și trântori, oamenii vor fi toți deopotrivă, care nu lucră, nici să nu mănince.

Să ne organizăm într-un mănunchi și nu căutăm dezbinare de neam și de religie. Una să fim cu toții — socialiști, și atunci vom putea să ne cuccrim drepturile noastre de oameni.

Înceiem cu cuvîntul marelui nostru învățător Karl Marx, care a zis: „Muncitori din toate țările, uniți-vă!”.

Vasile Roca din Sătmar,
muncitor de pămînt.

„Adevărul” („Glasul poporului”), An I., nr. 2 din 19 februarie 1909.

237

1909 august 31, Baia Mare. Proces-verbal de constituire a Partidului Național Român comitatens Satu Mare

Proces-verbal

luat în Baia Mare la 31 august st<il> n<ou> 1909, în conferința ținută pentru organizarea Partidului Național Român pe teritoriul comitatului Sătmar, fiind prezenți următorii:

I. Din cercul electoral Baia Mare: dr. Vasile Lucaciu paroh, deputat dietal, Șișești, Gavril Barbul, mare proprietar, Andrei Pop, paroh Mocira, dr. Teofil Dragoș, avocat, Alexe Manea, Iuliu Lupan, funcționari de bancă, Alexandru Goja Baia Mare, Alexe Berinde paroh, George Achim, director de bancă, dr. Cornel Curtuțiu, avocat Seini, Nicolae Lupan paroh, Ananie Cherecheș, funcționar de bancă Chiuzbaia, Alexandru Brâncovan, preot Bușag, Emanuil Câmpian, preot Groși, Iosif Pataki, preot Săsar, Atanasie Lupan, docinte în retragere Baia Sprie, Nicolae Breban, preot Cicârlău.

II. Din cercul electoral Șomcuta Mare: Ioan Șerb protopop, dr. Aurel Nyilvan, dr. Cornel Pop, dr. Simion Butean avocați Șomcuta Mare, Demetriu Cionte, preot Dumbrăvița, Augustin Dragoș, mare proprietar Hideaga, Ioan Bohățiel, preot Lăpușel, Atanasiu Demian, proprietar Negreia.

III. Din cercul electoral Medieșu Aurit: Alexandru Pop, preot Apa, Aurel Dragoș, preot Vama.

IV. Din cercul electoral Cărășeu: Alexandru Stan, mare proprietar Lipău, Dionisiu Bran, protopop, Alexandru Anderco, docinte Ardușat, Constantin Lucaciu, paroh Crai-Dorolț, Ioan Ternovan, paroh Culciu Mare.

V. Din cercul electoral Careii-Mari: Romul Marchiș arhidiacon, dr. Vasile Sălăgian, avocat Careii Mari, Lazăr Iernea, protopop Ciumești, Alexa Pop, protopop Sanislău.

VI. Din cercul electoral Csenger: Vasiliu Ardelean, paroh Vetiș, Mihai Boca, teolog abs<olvent> Petea.

1. Convocatorul conferinței, domnul George Pop de Băsești salută pe cei prezenți și le aduce mulțumire pentru că în acest comitat atît de expus*

la marginea ținuturilor locuite de români, s-au adunat românii în număr așa de mare pentru cauza națională. Descrie apoi timpurile grele în care poporul român e nevoit să-și apere cele mai elementare drepturi — altcum garantate prin lege — și spre acest scop e lipsă de organizare, ce ar fi scopul conferinței de azi. Provoacă pe domnii prezenți să aleagă un președinte și 2 notari;

ad. 1. Se aleg cu aclamațiune de președinte domnul George Pop de Băsești, de notari domnii dr. Aurel Nyilvan și Vasiliu Ardelean.

2. Domnul Ioan Șerb, în legătură cu cuvântarea domnului președinte — aduce adincă mulțumire domnului G. Pop de Băsești pentru multele jertfe și osteneli manifestate în cauza națională română și dorește să vadă domnul președinte rezultatul dorit de toți românii buni în luptele avute un șir lung de ani; totodată îndeamnă pe cei prezenți la organizare cât de bazată și intensivă care e principală între speranțele izbinzii dorite.

3. Domnul președinte expune principiile organizării, propunând ca să se aleagă pentru întreg comitatul un comitet <format> din președinte, 2 vicepreședinți și 2 secretari, iar pentru fiecare cerc electoral președinte, vicepreședinte și membri în comitet.

ad. 3 Se aleg cu unanimitate:

I. În comitetul comitatens: președinte dr. Vasile Lucaciu vicepreședinți: Alexandru Stan și dr. Teofil Dragoș, secretari: dr. Aurel Nyilvan și Vasiliu Ardelean.

II. În comitetele cercurilor electorale:

1. Cercul Baia Mare: președinte Alexă Berinde, vicepreședinte Gavril Barbul, de membri dr. Teofil Dragoș, George Achim, dr. Cornel Curtuțiu, Nicolae Lupan, Andrei Pop, Alexandru Brincovan, Nicolae Breban, Iosif Pataki, Emanuil Cîmpian, Iosif Stan.

2. Cercul Șomcuta Mare: președinte Nicolae Nyilvan, vicepreședinte Ioan Șerb, membri: dr. Aurel Nyilvan, dr. Cornel Pop, dr. Simion Butean, Demetriu Cionte, Augustin Dragoș, Ioan Bohățiel, Ioan Coste, Atanasiu Demian, Ioan Butean, Grigoriu Tămaș, Ștefan Dragoș, Izidor B. Hangea, Teodor Micu, Vasiliu Pop, Onuț Birle.

3. Cercul Cărășeu: președinte George Șuta, vicepreședinte Dionisiu Bran, membri: Alexandru Stan, Constantin Lucaciu, I. Ternovan, Pamfil Osian, A. Anderco, S. Sălăgian, M. Vida, L. Mărcuș, Ioan Bogdan, G. Sălăgian, C. Gitta, I. Zsiroș, V. Tămaș.

4. Cercul Medieșu-Aurit: președinte George Achim, vicepreședinte A. Mirișan, membri: George Stanciu, Demetriu Dragoș, Ioan Șerbac, P. Dobossi, A. Pop din Apa, Alexandru Băban.

5. Cercul Careii-Mari: președinte Romul Marchiș, vicepreședinte Alexa Pop, membri: Demetriu Pop, avocat Vezend, V. Sălăgian, A. Bonea, G. Silagyi, mare proprietar Sanislău, Petru Cupșa, A. Mureșan, Andrei Bogdan.

6. Cercul Csenger: președinte Mihai Ciurdariu, vicepreședinte I. Mihalca, membri: V. Ardelean, A. Magyar, V.P. Tămaș, Iosif Popoviciu, Ioachim Georgeviciu, Ludovic Deac, C. Bagoș, I. Mureșan din Jidani, Ioan Iluțiu, Antoniu Pop din Petea.

4. Domnul președinte provoacă adunarea ca să aleagă delegați pentru participarea la conferințele naționale.

ad. 4 Se decide cu unanimitate, că președinții și vicepreședinții comitetelor sînt datori a lua parte la conferințele naționale, iar membri comitetelor sînt îndreptățiți la participare.

Credenționalul îl formează protocolul prezent, care în formă autentică se depune la președinții comitetelor.

Președinții și vicepreședinții în caz de absentare fără scuză de la conferințele naționale, se vor considera demisionați.

5. Referitor la întregirea comitetelor se decide:

ad. 5 Comitetele cercuale prin conferință cercuală au drept a se întregi după împrejurări și cerințe în sensul normativului de organizare.

6. Dr. Vasile Lucaciu expune modalitatea organizării.

ad. 6 Președintele comitetului comitatens e îndatorat să convoace în timpul cel mai scurt posibil comitetele cercuale la o conferință, în care se vor decide normatiivele organizării.

Acest protocol se autentici(ți)că prin citire înaintea conferinței și prin subscrierea președintelui și a notarilor.

Dat ca mai sus.

George Pop de Băsești m.p. președinte.

Vasiliu Ardelean m.p.

dr. Aurel Nyilvan m.p.

notari

Se autentică

Prezidiul comitetului comitatens:

dr. T(ofil) Dragoș, vicepreședinte.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 19 508, orig., f. 1—2.

238

1909 decembrie 15, Satu Mare. Protocolul ședinței extraordinare a Comitetului despărțămîntului Sătmar-Ugocea al „Astrei“, ținută la Satu Mare în 15 decembrie 1909.

presc. 1/I 1910

Nr. 4/910

Protocol

luat în ședința extraordinară a Comitetului Despărțămîntului: „Sătmar-Ugocea“ a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român“, ținută în Sătmar la 15 decembrie 1909.

Prezenți: George Șuta, arhidiacon on(orar), protopop-paroh, directorul despărțămîntului; Romul Marchiș, arhidiaconul părților sătmărene, casierul despărțămîntului; Ludovic Mărcuș protopop-paroh; Alexa Pop protopop-paroh; George Stanciu paroh; Vasile L. Ardelean paroh, membru în comitet. Oaspeți: Ioan Mihalca paroh; George Mureșan paroh și Ioan Zsiros preot.

D<omnu>l președinte salutînd cu căldură pe confrății coadunați expune, că obiectul ședinței de azi este:

I. Citirea Rațiunilor despărțămîntului

D<omnu>l casier repetă cele însemnate în scris d<omnu>lui președinte înainte de adunarea gen<erală> a Despărțămîntului ținută în Seini la 25 iulie 1909, la care din cauze urgente familiare n-a purtut participa și citește Rațiunile în special intrate și ieșite de la 28 aug<ust> 1908 pînă în prezent, din care reiese, că de la 28 aug<ust> 1908 pînă <în> 25 iulie 1909 percepțiunile dau suma de Cor<oane>: 1242,16

cheltuielile coroane	153,16
remanența	1.089
Încasări 25 iulie 1909 coroane	118
Venitul petrecerii cu dans la 25 iulie 1909 coroane	317,16
Suma totală	1524,16

Din această suma S<fintei> biserici gr. cat. din Seini s-a donat cor<oane> 178,60.

S-a depus ca fond pentru haine de călușari la „Sătmăreana“ institut de credit și economii (în Seini) cor<oane> 138,59. Rămîne casa în numerar cor<oane> 1203. Cere descărcare!

Aflindu-se atît percepțiunile cît și cheltuielile cu adausele dimpreună, în rînd și pe baza reală.

Rațiunile se primesc fără excepțiuni și se dă descărcare cu mulțumită pentru ostenelele domnului casier.

II. Domnul Alexa Pop face propunerea ca domnul președinte, avînd în vedere circularea ilustrisimului domn episcop dr. Demetriu Radu prin care li se dă îndemnul atît preoților ca <și> învățătorilor și poporului credincios din dieceza sa, să se înscrie între membrii „Astrei“, să provoace pe conducătorii oficiilor protopopești ca fiecare să își țină de s<fintă> datorință națională a stăruii pe lângă subalternii lor a se înscrie baremi ca membrii ajutători la „Astra“.

Propunerea se dezbate cu mult interes și cu adausul că deoarece teritoriul despărțămîntului cuprinde în sine și credincioși aparținători diecezei Gherla, acea provocare să se trimită și oficiilor protopopești din aceea dieceză, tot cu acea menire. Se primește unanim.

Nefiind alte obiecte de pertractat ședința se încheie.

Dat ca sus.

George Șuta, directorul despărțămîntului Sătmar-Ugocea.

V. Ardeleanu, not<ar> adhoc.

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1909, orig., f. 2—3.

239

1910 ianuarie 13, Amași. Adresa preotului Cornel Dărăbant din Amași către oficiul protopopesesc din Mădăras, în care cere să medieze pentru tinărul

Alexandru Bretan, exclus din seminarul de la Satu Mare, pentru a că refuzat să cînte imnul revoluției maghiare de la 1848.

10—1910. De la Oficiul parohial gr. cat. de Amați.

Prea veneratului oficiu protopopesc Mădăras.

Cînd cu toată stima alături recursul teologului Alexandru Bretan, care pentru că nu a cîntat în preșeara crăciunului romano-catolic, „Talpra magyar“ a fost eschis din seminarul de Sătmar, iar prea veneratul ordinariat diecezan de Oradea l-a îndrumat ca pentru vătămarea ascultării să ceară crtare și dînsul cerînd iertare nu a fost reprimit; ca pentru această cauză să nu fie eschis din șirul teologilor, vă rog să binevoîți ai sușterne rugarea lui cu comitiva¹ binevoitoare a reverendisimității voastre.

Amați la 13 ian<uarie> 1910.

Cu distinsă stimă

Cornel Dărăbant, preot,

Arhiva parohiei ortodoxe române Mădăras, orig., 1 filă.

1. Ajutorarea.

240

1910 ianuarie 20, <Sibiu>. Adresa Comitetului Central al „Astreii“ prin care se aprobă hotărîrile cuprinse în procesul verbal al ședinței Comitetului despărțămîntului Sătmar-Ugocea, ținută în Satu Mare la 15 decembrie 1909.

4—1910

29 ianuarie '10

Domnule director,

Prin aceasta avem onoare a vă aduce la cunoștință, că Comitetul Central în ședința din 29 ianuarie a.c. a luat act cu aprobarea de hotărîrile cuprinse în procesul verbal al ședinței comitetului cercual din 15 decembrie 1909.

Primiți vă rugăm, exprimarea deosebitei noastre considerațiuni.
Șuluțiu, prezident.

<O. Tăslăuanu>, secretar.

Exp<ediat> 7/II '910

Domniei sale,

domnului George Șuta, protopop

Borlești.

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1910, orig., f. 2.

1910 mai 10, Tășnad. Convocator al conferinței Clubului electoral românesc cercul Tășnad, ce urma să aibă loc în 20 mai 1910, în localul băncii „Vulturul”.

P<rea> st<imate> domnule!

Conferința din Sibiu din motive ponderoase nu a aprobat candidatura noastră ce privește persoana propusă din partea cercului, iar clubul comitatens în ședința ținută la 4 mai st. n. ne-a provocat, ca din nou să candidăm o altă persoană, deci vin a te ruga, ca în 20 l<una> c<urentă> st. n. a.m. la 12 ore, nesmintit să binevoiești a participa la conferința intimă care se va ține în localitatea băncii „Vulturul”.

Obiectele conferinței:

1. Hotărîre în privința candidării cu program naționalist.
2. La caz, dacă s-ar decide, că cam deodată încă să nu se candideze, hotărîre în privința aceea că alegătorii români la care partid străin să se alătoreze.
3. Spre orientare vin a-ți împărtași, că partidul guvernamental deja are candidat în persoana profesorului de academie din M<aramaros>-Sziget¹: Papszász Tamás, iar partidul lui Justh în persoana lui dr. Szász Zsombor. Cu toate acestea pînă atunci, pînă cînd noi ne vom decide în cauză, te rog să dispui, ca nici unul dintre alegătorii români să nu-și lege votul nici pentru unul dintre cei amintiți.

Tășnad la 10 mai st. n. 1910

Cu distinsă stimă

dr. C. Steer, președinte

Să aduceți și popor cu d<omniile> voastre!

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 159, orig., f. 1.

1. Sighetu Marmăției.

1910 mai 15, Sătmărel. Proces-verbal de constituire a secției locale a Partidului Național Român în comuna Sătmărel.

Proces-verbal

luat în comuna Gidani la 15 mai 1910 în adunarea poporului român.

1. Ioan Mihalca paroh local face cunoscut poporului român coadunat, că această adunare s-a convocat la îndrumarea Comitetului Național Român din comitatul Satu Mare. Spre mai exactă înțelegere a cauzei expune, că

conducătorii poporului român din această țară să năzuiește de după puterile singuratice a apăra interesele poporului atît acasă în comune, în comitate, cit și ca deputații poporului român în dieta țării. Ca această apărare a intereselor poporului român să se poată face mai cu mare succes pe toate terenurile, e de lipsă, ca întreg poporul din toată țara să <se> țină laolaltă, să se organizeze în o partidă română, ca astfel apoi ca o oaste bine încheată să se lupte pentru binele poporului român pe toate terenurile vieții publice.

Din partea conducătorilor mai de frunte a poporului român, s-au făcut toate pregătirile de lipsă, ca poporul român să se organizeze în un partid politic român, și încă începînd de jos din sate, apoi în cercuri, după aceea în comitate și apoi și pentru toată țara în dietă.

Conform dorinței adunării românilor sătmăreni, ținută la 31 august 1909¹ în Baia Mare, a convocat azi adunarea poporului român din Gidani, ca toți aceia care vreau înaintarea cauzei naționale române să se declare solidari, să <se> țină laolaltă, să se organizeze în partid român comunal. Această organizare are să fie asemenea pentru toate comunele, să fie uniformitate.

Dă citire „Normativului pentru organizarea Partidului Național Român pe teritoriul comitatului Sătmăr“, după care normativ se organizează toate partidele comunale, cercuale și comitatense.

După explicarea „Normativului“, provoacă adunarea să se declare dacă voiește ori ba a organiza partidul național politic comunal în Gidani, dacă voiește constituirea partidului, să primească statutele propuse în „Normativ“ și să-și aleagă un președinte, un vicepreședinte, un notar, un controlor și membri în comitetul comunal.

Poporul român din Gidani cu bucurie ia la cunoștință mișcarea generală pentru înființarea partidului român politic. Aderează în toate principiile propuse. Primește în unanimitate „Normativul“ și-l declară de al său.

Enunță că se constituie partidul român politic de Gidani; comitetul comunei de Gidani îl alege astfel:

1. Președinte: Ioan Mihalca paroh
2. Vicepreședinte: Alexandru Mureșan
3. Casier: George Șuta.
4. Controlor: Dimitrie Șuta

De membri în comitetul comunal se aleg cu aclamație: Alexandru Suta, Mihai Sarvadi, Alexandru Silaghi, Ioan Vida, Milian Luțaș, Nicolae Sarvadi, Mitru Surdicean, Ambrozie Șerban, Ioan Fabian, Petru Vida, Ambrozie Kállai, Ioan Pop.

Președintele expune, că constituindu-se comitetul comunal în mod definitiv, această împrejurare -- conform <paragrafului> 11 din „Normativul“ primit, este a se aduce la cunoștință comitetului cercual, care azi la 3 ore p<ost> m<eridiem> va-și ține ședința sa în Vetiș, la care ședință are să se prezinte președintele, vicepreședintele și baremi unul -- 2 înși dintre membrii comitetului comunal.

Să se notifice comitetului cercual înființarea comitetului comunal de Gidani. La ședința comitetului cercual pe lingă președintele și vicepreședinte se aleg²:

Președintele aduce la cunoștința adunării că conform „Manifestului Comitetului Central al Partidului Național Român politic electoral“, în acele

cercuri, unde nu este candidat român, au să se țină cu acel partid politic, care promite introducerea votului universal, secret și pe comune. Deci și comuna Gidani are a se acomoda celui „Manifest”.

Adunarea luind la cunoștință „Manifestul Comitetului Central electoral” apărut numai în 14 luna curență în acest an își rezervă mină liberă, căci candidat român nu a pășit, iar dintre cele 2 partide maghiare ambele promit votul universal dar Comitetul Central electoral nici nu numește apriat acel partid maghiar, cu care ar fi făcut pact politic, și i-ar fi promis tot sprijinul în lupta electorală. Dintre poporul român de Gidani deja mulți inși s-au angajat la o anumită partidă maghiară înaintea apariției „Manifestului Comitetului Central electoral”, și voiesc a fi oameni de cuvânt împlinindu-și angajamentul unui partid nu contrar principiilor politice ale partidului român politic electoral. Pentru viitor ar fi de dorit ca Partidul Național Român prin comitetul său central să-și deie manifestul mai de timpuriu, dar și mai detaliat.

Se primește.

Pentru verificarea procesului verbal președintele roagă pe Ioan Burcuș și Iosif Zaharia.

Se primește.

Președintele mulțumind celor prezenți pentru participare, închide adunarea.

D.C.m. sus

Ioan Mihalca
președinte
Demetriu Șuta
Alexandru Silaghi
Sarvadi Mihai
Șuta Alexandru
Pavel Petru
Dan Petru
Pop Gheorghe
Surducă Dumitru jun(ior)
Taloș Zaharia
Pop Mihai
Șuta Vasile jun(ior)
Sarvadi Dumitru
Șuta Grigore
Groza Gheorghe

Protocolul se verifică prin

Ioan Burcuș
Iosif Zaharia

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 160, orig., f. 1–3.

-
1. Vezi documentul nr. 237
  2. Omisiune în text.

1910 iunie 23, Seini. Convocatorul și programul adunării generale a „Reuniunii învățătorilor români din comitatele Satu Mare și Ugocea“, ce urma să aibă loc în data de 4 august 1910 la Negrești (Țara Oașului).

Convocare

Onorații membri onorari, fondatori și ordinari ai „Reuniunii învățătorilor gr. cat. din comitatele Sătmar și Ugocea aparținători diecezei Gherlei“, precum și sprijinatorii instrucțiunii populare, sînt invitați a participa la

a XIII — a adunare generală ordinară.

care se va ține la 4 august st. n. a.c. în sala școlii confesionale gr. cat. din Avas — felsőfalu — Negrești (Țara Oașului).

Programa adunării:

1. La 8 ore celebrarea sfîntei liturghii.
2. La 9 ore deschiderea adunării.
3. Citirea și verificarea protocolului adunării generale trecute.
4. Raportul comitetului despre activitatea Reuniunii.
5. Alegerea comisiunilor:
  - a) pentru cenzurarea raportului comitetului;
  - b) pentru înscrierea de membrii noi și încasarea taxelor restante.
6. Citirea dizertațiunii despre „Cum își poate câștiga învățătorul autoritatea morală față de școlari și părinți“ prin d(omnu)l Gregoriu Borcutean, învățător.
- Suspendarea ședinței pe 30 minute.
- Redeschizindu-se ședința;
7. Raportul comisiunilor esmise.
8. Dezbaterea propunerilor prezentate presidiului înainte de adunare cu 24 ore.
9. Abzicerea biroului.
10. Alegerea unui președinte ad-hoc.
11. Alegerea biroului și membrilor din comitet pe un timp de 3 ani.
12. Defigerea locului și timpului adunării generale venitoare.
13. Încheierea adunării.

Din ședința Comitetului central ținută în Seini la 23 iunie 1910.

Constantin Lucaci m.p., președinte

Ștefan Pop m.p., secretar

Nota: Eventualele scuse pentru neparticipare să se prezinte d(omn)lui Ștefan Pop, învățător Pusztafentös¹, p.u. Magyarberkesz².

Taxele restante să se timită d(omnu)lui George Dipsie învățător Magyarkékes³ p.u. Felsőbánya.⁴

La ora 1 1/2 p.m. prînz comun cu prețul de cor(oane) 3.20 dar numai pentru cei insinuați la d(omnu)l Dumitru Ardelean, învățător în Avasfelsőfalu, pentru cvartire încă este a se adresa la dînsul cel puțin cu 4 zile înainte de adunare. Seara petrecere cu joc aranjată de un comitet special.

Trenul de la Sătmar sosește la gara din Negrești ziua la orele 12, după amiază la orele 5 1/2 și noaptea la orele 11.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămîntul confesional românesc sătmărean, inv. nr. 20 161, formular tipărit, f. 1.

1. Posta (jud. Maramureș).
2. Berchez (jud. Maramureș).
3. Unguraș (jud. Maramureș).
4. Baia Sprie (jud. Maramureș).

244

1911 iunie 22, Seini. Convocator al celei de-a XIV-a adunări generale ordinare a „Reuniunii învățătorilor greco-catolici din comitatele Sătmar și Ugocea“ ținute la 10 august 1911 la Seini.

Convocare

Onorați membri onorari, fondatori și ordinari ai „Reuniunii învățătorilor greco-catolici din comitatele Sătmar și Ugocea aparținători diecezei Gherlei“, precum și sprijinitorii și prietenii instrucțiunii populare, sunt invitați a participa la a XIV-a Adunare generală ordinară, care se va ține la 10 august st. n. a.c. în sala școlii confesionale greco-catolice din Seini-Szinérváralja.

Programul adunării:

1. La 8 ore celebrarea sfintei liturghii.
2. La 9 ore deschiderea adunării.
3. Cetirea raportului comitetului despre întreaga activitate a reuniunii.
4. Alegerea unei comisii pentru cenzurarea raportului comitetului și a uneia pentru înscrierea de membri noi și încasarea taxelor.
5. Cetirea disertațiunii despre „Cum ar putea învățătorul influența ca cetitul și scrisul să nu se devalveze,¹ ci din contră să crească și să se potenteze la generațiunea ieșită în viață de sub mîna lui?“ Prelucrată și cetită prin domnul Paul Cherecheș, învățător în Seini.

Suspendarea ședinței pe 10 minute.

Ședința a doua.

6. Dezbateră următoarelor propuneri:
  - A. Reuniunea noastră să se adreseze către Reuniunile surori din dieceza anume către cea din Năsăud, Sălaj, Marmația și Gherla ca comitetele lor să dezbată ideea cum, cînd și unde s-ar putea convoca o adunare generală a tuturor reuniunilor din dieceza noastră cu scopul
    1. de a uniformiza activitatea Reuniunilor din dieceza
    2. a uniformiza învățămîntul elementar în școlile noastre diecezene

3. a înființa cite un post de inspector sau revizor școlar confesional pentru fiecare raion de Reuniune, — post salarizat și complenit prin cel mai abil și chemat membru din corpul dascălesc a respectivului raion a Reuniunii

4. pentru întemeierea unui organ pedagogic diecezan, obligat pentru toate școlile noastre confesionale.

B. Compunerea și editarea unei cărți populare de cuprins instructiv și luminarea în chestiile: a) Învățămîntul și instrucțiunea populară; b) Folioasele cetitului a bibliotecilor populare și modul înființării lor cu succes în toate comunele; c) Despre patimile păgubitoare din popor (alcoolism, superstițiuni, trîndăvie, risipă, lux, etc.); d) Agronomie (creșterea vitelor, stupărit, pomărit, etc.); e) Despre însoțitori de tot felul; f) Îndemnarea băieților de pe la sate la îmbrățișarea meseriei și negoțului.

7. Raportul comisiunilor esmise.

8. Dezbaterea eventualelor propuneri intrate la prezidiu înainte de adunare cel puțin cu 24 ore.

9. Defigerea locului și timpului adunării generale viitoare.

10. Închiderea adunării.

Dat în ședința Comitetului central ținută în Seini — Szinérváralja, 22 iunie 1911.

Constantin Lucaciu, președ<intele> reun<iunii>.

Ștefan Pop, secr<etarul> reun<iunii>.

Notă. La orele 1 1/2 p.m. prînz comun cu prețul de cor(oane) 3, dar numai pentru cei insinuați cel puțin cu 1 zi înainte de adunare domnului Paul Cherecheș, învățător în Szinérváralja.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămîntul confesional românesc sătmărean, inv. nr. 20 162, formular tipărit, f. 1.

---

1. Deprecieze.

245

1911 august 1, *Craidorolt*. Adresa lui Constantin Lucaciu prin care cere o participare cit mai numeroasă la a XIV-a adunare generală a Reuniuni învățătorilor români sătmăreni.

89—1911.

Onorat oficiu protopopesc.

Am onoarea a vă trimite cu tot respectul aclusa invitare oficioasă la a XIV-a adunare generală a reuniunii noastre învățătoarești, rugîndu-vă să vă prezentați și prin circular să invitați și pe veneratul cler districtual al tractului protopopesc al m<ult> on<oratei> d<omniei> voastre ca pe directori școlari, ca să se prezinte și ei, ce în urma oficiului ar incumba fiecăruia mai ales în aceste zile de vigilență atențiune față de chestiile școlare.

După care cu tot respectul rămân

Al m<ult> on<oratei> d<omniei> voastre în Dorolți ¹ la 1 aug<ust> 1911.

devotat

Const<antin> Lucaciu, preot gr. c.,
preș<edintele> reun<iunii>.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămintul confesional românesc sătmărean, inv. nr. 20 163, orig., f. 1.

1. Craidorolț.

246

1911 octombrie 11, Satu Mare. Protocolul conferinței Comitetului comitatens Satu Mare al Partidului Național Român în cauza convocării unei mari adunări de protest împotriva legii electorale.

Protocol

luat în conf<erința> com<itetului> c<omi>t<a>tului, ținută în Satu Mare la 11 oct<ombrie> 1911, în cauza dezbaterii trebuințelor politice. Prezenți: magn<ificul> dr. Vasile Lucaciu, preș<edintele> com<itetului> co<mi>t<a>t<ens>, dr. Teofil Dragoș, Constantin Lucaciu, George Șuta, L. Mărcuș, preot în Mădăras, spec<tabilul> George Achim, preș<edintele> cerc<ului> Cărășeu, Alex<andru> Mirișan, dr. V. Sălăjean, Seini, dr. <I.C.> Barbul, dr. Daraban, dr. <Augustin> Mircea, avocat, Ardud, d<omnii> Mihail Petre Ciurdariu Ion Zsiros, Ion Ternovan, dr. A. Caba, avocat.

1. Președinții cercurilor elec<torale> sînt provocați să se declare în cauza celor isprăvite. Se constată, că nu sînt de față decît reverendisimul George Șuta, preș<edintele> cerc<ului> Cărășeului și vicepreș<edintele> Medieșului, Alex<andru> Mirișan, și chiar pentru că sînt absenți se hotărăște, ca președinții aleși cercuali pînă la ținerea mitingului mare să se declare în cele isprăvite, căci la caz contrar se va aplica față de dinșii concluziile adunării ședinței comitetului central ținute în Baia Mare.

2. Referitor la participarea în număr cît mai mare la adunarea congregației com<itatense> din Carei, se constată cum că de a ne constitui în această privință au fost convocați toți membrii pe ziua de azi, 11 octombrie.

Se hotărăște ca toți membrii congregației com<itatense> pentru constituire să se convoace la miting.

Fixarea timpului pentru ținerea mitingului. După o consfătuire și dezbateri mai lungă, se hotărăște să se țină în 26 oct. în Seini. Aranjarea mitingului se încredințează comitetului local din Seini sub preș<edinția> preș<edintelui> cercual. Convocarea mitingului: se supune comitetului din Seini să se facă în sensul legii.

Programul:

1. Deschiderea adunării. Cuvîntul de salut îl are domnul A. Berinde, cuvîntul de deschidere îl are G. Șuta.

2. Situația politică. Va vorbi domnul dr. Teodor Mihali, dr. Ștefan C. Pop, Vasile Damian, prot<opop> și deputat, dr. Iuliu Maniu, dr. V. Lucaciu, C. Lucaciu, Ioan Ternovan.

3. Votul universal egal și secret, după comune: Vasile Goldiș, dr. Ioan Suci, C. Lucaciu.

4. Proiectele militare: dr. V. Bontescu, dr. V. Lucaciu, dr. Teofil Dragoș, dr. A. Nilvan, dr. Butean.

Eventuale propuneri.

Satu Mare în 11 octombrie 1911.

Muzeul „Unirii” Alba Iulia, inv. nr. 5 151, orig., f. 1.

247

1911 noiembrie 5, Carei. Articol apărut în „Szatmármegyei Közlöny” privind adunarea populară românească ce a avut loc la 25 octombrie 1911 la Seini, la care au luat parte fruntași ai Partidului Național Român din Transilvania.

A nemzetiségek Szatmármegyében.
Oláh népgyűlés Szinerváralján.

A mult hó 25-én Szinerváralján az országos román nemzetiségi párt nagy népgyűlést tartott, amelyről szóló tudósítás, postai késedelmzés miatt, csak pénteken érkezett szerkesztőségünkbe.

A tudósítás a következő:

A magyarországi román nemzetiségi párt Szinerváralján október hó 25-én délben a Korona szállóban nagyszabásúnak tervezett román népgyűlést tartott, amelyben bár Ugocsamegyéből is eljöttek — feltűnően kevesen vettek részt, ami az összehívók körében nagy elkeseredést keltett.

Az összehívók nevében Suta György ismertette a gyűlés célját, illetőleg azon célt, amit a román nép tűzött maga elé.

Bejelenti, hogy a nemzetiségi párt legkiválóbb vezérfiai jöttek el Szinerváraljára, hogy a fajukhoz tartozó népet felvilágosítsák és a nagy politikai törekvések elérésére buzdítsák. Elmondja, hogy az egész ország nemzetiségi vidékein felhangzik a vád, hogy Szatmármegye nemzetisége nem vesz tudomást a nemzetiségi mozgalmakról, alszik. Ezen vád megczáfolása céljából volt szükség a gyűlésre. Eszébe juttatja a vádlóknak azon politikai perek légióját, melyeknek aktái a szatmári, debreczeni stb. büntető bíróságok irattárába fellelhetők. Eszébe juttatja továbbá a két képviselőválasztás alkalmából a somkuti és krassói választásokat.

Illésfalvi Papp György az országos román nemzetiségi párt elnöke, szociális és közéletű politikai dolgokról beszélt. Követelte a nemzetiségi törvény végrehajtását és kifogásolta, hogy oláh vidéken a közigazgatási hivatalnokok nem tudnak románul. Szerinte az oláh lakta vidéken a hivatalnokoknak románok kell, hogy legyenek. A szavazati joggal való visszaélésekről beszélve, figyelmezteti a népet, hogy vigyázzon legszentebb jogaira, ne hagyja magát megvesztegetni s e célból is szükségesnek tartja az általános, egyenlő, titkos és községenkénti választójogot.

A következő szónok Mihály Tivadar dr. országgyűlési képviselő volt. Ő is az általános, egyenlő, titkos és községenként gyakorlandó választójogot követeli. Polemizál Tisza István¹ aradi beszédével. Leszegezi Tisza azon kijelentését, hogy az országban a legégetőbb kérdés a nemzeti kérdés, amit okvetlenül rendezni kell. Ellenzi a létszámemlést.²

Dr. Lukácsiu László arra buzdítja a hallgatóságot hogy a nyelvét és vallását el ne hagyja. Olvasott Sárospatakon³ egy 200 esztendő felirást, hogy „Mindenkinek a saját anyanyelvén művelődhetik”. Ha ez így van Sárospatakon, így van Laczfaluban is. Jelszava a szabadság, testvériség és egyenlőség, ezért harcolunk a törvény szavának fegyverével, míg szemközt csendőrszuronyt és puskagolyót találunk. Áttér ezután dr. Falussy Árpádnak Kolozsváron a közművelődési egyesület gyűlésén tartott beszédére, ahol az nagy bátorsággal támadta az összes románságot, mert hűtelen a trón és a haza irányában és az ország elenségeivel paktál.

Ez nem igaz, a történelem lapjai igazolják, hogy az ország védelmében a román nép mindig tekintélyes részt vett. Ezt elismerte Tisza István is miniszterelnöki székfoglalója alkalmával mondott beszédében és nevetségesnek találja hogy Falussy most ezeket tagadni meri. Felemlíti Hunyadi Jánost, aki 40.000 románnal indult a törökök ellen, a román regimenteket, báró Urzu szereplését, Custozát, Solferinót, mind fényes bizonyíték, hogy a román kivette részét mindenkor a haza és a trón védelmében. Czáfolja a külfölddel paktálás vádját, áttér ezután az iskolákra s követeli, hogy állítson fel a kormány román gimnáziumot, felsőbb kereskedelmi iskolát és gazdasági akadémiát, mert csak így lesz a nép boldog, ha fejlődik műveltsége.

A népgyűlés határozati javaslatot fogadott el, mely követeli a nemzetiségi törvény végrehajtását, az általános titkos, választójogot és követeli hogy állítson a kormány felsőbb román iskolákat.

„Szatmármegyei Közlöny” (Carei), An XXXVII, nr. 45 din 5 noiembrie 1911.

<T r a d u c e r e :>

Naționalitățile în județul Satu Mare.
Adunare populară românească la Seini.

În 25 ale lunii trecute, Partidul Național Român a ținut o mare adunare populară la Seini, al cărui comunicat din cauza întârzierii poștei, ne-a sosit la redacție doar vineri.

Comunicatul e următorul:

În amiaza zilei de 25 octombrie, Partidul Național Român din Ungaria a ținut în hotelul „Coroana” din Seini o adunare populară românească proiectată a fi de mare proporție, la care — deși au venit și din județul Ugocea — surprinzător, au participat puțini, fapt ce a produs mare amărăciune în cercurile organizatorilor.

În numele organizatorilor, George Șuta face cunoscut scopul adunării, respectiv acel scop pe care l-a stabilit poporul român.

Declară că au venit la Seini cei mai de vază conducători, ca să lumineze populația aparținând aceleași rase și să-i îndemne spre atingerea idealurilor politice. Spune, că în toate provinciile țării locuite de naționa-

lități răsună acuzația că naționalitatea județului Satu Mare nu ia la cunoștință mișcările naționale, doarme. În scopul dezmințirii acestei acuzații a fost necesară adunarea. Reamintește acuzatorilor acea pleiadă de procese politice, a căror acte pot fi găsite în arhivele judecătorilor penale din Satu Mare, Debrețin ș.a. Reamintește mai deperte în legătură cu alegerile de deputați, despre alegerile din Șomcuta și Cărășeu.

George Pop de Băsești, președintele Partidului Național Român, a vorbit despre chestiuni sociale și politice viabile. A pretins aplicarea legii naționalităților și a reproșat că în provinciile românești funcționarii administrativi nu știu românește. După părerea sa, în provinciile locuite de români, funcționarii trebuie să fie români. Vorbind despre abuzurile privitoare la dreptul de vot, atenționează poporul, să-și îngrijească cele mai sacre drepturi, să nu se lase corupt, și din acest motiv consideră ca necesar dreptul la votul universal, egal, secret și pe comune.

Următorul vorbitor a fost deputatul dr. Teodor Mihali. Și el pretinde aplicarea dreptului de vot universal, egal, secret și pe comune. Polemizează la adresa cuvântării de la Arad a lui Tisza István¹. Întărește acea afirmație a lui Tisza, că în țară problema cea mai arzătoare este cea a naționalităților, care trebuie rezolvată neapărat. Se opune sporirii numărului.²

Dr. Vasile Lucaciu îndeamnă auditoriul, ca nimeni să nu-și părăsească limba și credința. A citit la Sárospatak³ o inscripție de 200 de ani că „Toată lumea se poate cultiva în propria sa limbă maternă”. Dacă lucrurile așa stau la Sárospatak, așa e și la Șișești. Deviza sa este libertate, frăție și egalitate, pentru aceasta luptăm cu arma legii pînă cînd ne trezim între ochi cu baioneta jandarmului și glonțul puștii. După aceasta trece la cuvîntarea lui dr. Falussy Árpád, ținută în adunarea de la Cluj a reuniunii culturale, în care acela a atacat cu mare curaj întreaga românie, ca fiind infidelă tronului și patriei și că pactizează cu dușmanii țării.

Aceasta nu este adevărat, o demonstrează paginile istoriei că în apărarea țării, poporul român a avut întotdeauna un rol decisiv. Aceasta a recunoscut-o și Tisza István în cuvîntarea rostită cu prilejul instalării sale în fotoliul de prim-ministru și găsește ridicol că acum Falussy îndrăznește să nege acestea. Amintește de Ioan de Hunedoara, care cu 40.000 de români a pornit împotriva turcilor, de regimentele românești, de rolul baronului Ursu, de Custozza, de Solferino, — toate constituind dovezi strălucitoare, că românul și-a avut întotdeauna parte în apărarea patriei și a tronului. Dezmente acuzația de pactizare cu străinătatea, după aceea trece la școli și pretinde, ca guvernul să înființeze gimnaziu românesc, școală comercială superioară și academie economică, căci numai așa va fi poporul fericit, dacă-și dezvoltă cultura.

Adunarea populară a aprobat un proiect de hotărîre care pretinde aplicarea legii naționalităților, pretinde dreptul la votul universal și secret, ca guvernul să înființeze școli românești superioare.

---

1. Tisza István (1861—1918), personalitate politică, lider al Partidului Muncii, prim-ministru al Ungariei în perioada 1913—1917. Promotorul unei politici opresive față de populația românească transilvăneană, cf. Ștefan Pascu, *Marea Adunarea Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 231—243.

2. Teodor Mihali se referă la faptul că în discursul rostit la Arad, Tisza István se pronunțase doar pentru o sporire a numărului alegătorilor, neacceptînd ideea acordării votului universal. cf. Lucian Boia, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania în anii 1910—1914*, în *Studii*, tom 25, nr. 4/1972, p. 789.

3. Localitate în R. P. Ungară.

248

1911 noiembrie 29, Satu Mare. Adresa inspectorului școlar regal Bodnár György din Satu Mare, către episcopul diecezei greco-catolice de Oradea, în care îi cere să se ia măsuri împotriva preotului Constantin Lucaciu din Craidorolț, de a nu mai preda pe viitor în limba română și a nu mai face notări în jurnalul școlar în altă limbă decît maghiara.

Copie. Szatmármegyei királyi tanfelügyelőség.
6095 — 1911 t(án)felügyelőségi sz(ám)

Méltóságos Püspök ur!

A Királydaróczi g(ö)r(ög) kath(olikus) lelkész ur vett hivatalos jelentés szerint az ottani állami iskolában a hitoktatást f(olyó) hó(nap) 17-én megkezdette ugyan, de még a magyar anyanyelvű gyermekeknek is oláhnyelven tanítja a hittant s az iskola naplójába oláh nyelven jegyzi be az eltanított anyagot. Miután ismeretes Méltóságod előtt a n(agy)méltóságú vallás és közokt(atási) miniszter urnak ebbeli rendelkezése, 1907 évi december hó 31-én Méltóságodat erről 130586/1907 sz(ám) a(latt) illetve 1908 évi okt(ober) hó 23-án 106267-908 sz(ám) alatt értesítette Ő Excellentiája, hogy az állami iskolában a hittan a nem magyarajku gyermekeknek a III osztálytól kezdődőleg, hol már a nem magyarajkuaknak is kifogástalanul beszélnek a magyar nyelvet, az magyar nyelven is előadandó s az meg éppen Méltóságod intenciója hogy a gyermek anyanyelvén nyerje el a hitoktatást, s a n(agy)méltóságú vallás és közokt(atás) miniszter ur 151273-1908 sz(ám) döntvénye szerint magyar anyanyelvű gyermekeknek, más nyelven való tanítása az 1907 évi 271 c(zikk) 25—27 p(aragraphus)-ba ütközik. Mély tisztelettel kérem Méltóságodat, kegyeskedjék a nevezett lelkészt szabályszerű eljárásra utasítani s meghagyni szigoruan neki, hogy az állami iskola naplójában idegen nyelvű bejegyzéseket tenni ne merészeljen, abban kizárólag magyar nyelvű bejegyzéseket tehet, hiszen az 1907 évi 27 t(örvény) c(zikk) 33 p(aragraphus) — a még a felekezeti iskolákba is megtiltja az iskolai naplóknak nem magyar nyelven való vezetését, annál inkább meg nem tűrhető idegen nyelvű bejegyzés a magyar állami népiskola naplójában. Kiváló tisztelettel maradtam Méltóságodnak alázatos szolgálja:

Szatmár-Németi 1911 november 29-én.

Bodnár György, kir(ályi) tanfelügyelő

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămîntul confesional românesc sitmărean, inv. nr. 20 200, copie, f. 1.

<T r a d u c e r e :>

Copie. Inspectoratul școlar regal comitatens Satu Mare.
6095—1911 nr. inspectoratului

Mărite domnule episcop!

Potrivit rapoartelor oficiale, preotul greco-catolic din Craiodorolț a început de fapt să predea religia în școala de stat de acolo, cu data de 17 ale lunii curente, dar încă și copiilor cu limba maternă maghiară le predă religia în limba română și tot în limba română notează în jurnalul școlii materiile predate. Fiindu-vă cunoscută în această privință dispoziția preamăritului ministru al cultelor și instrucțiunii publice, Excelența sa v-a încunostințat cu adresele nr. 130386/907 din 31 decembrie 1907 și respectiv 106267—908 din 23 octombrie 1908, că în școlile primare de stat, copiilor nemaghiari, începînd din clasa a III-a, unde copii nemaghiari deja vorbesc perfect limba maghiară, religia le poate fi predată și în limba maghiară și este tocmai în intenția domniei tale ca religia să fie învățată de copii în limba maternă, iar potrivit deciziei nr. 151273—908 a preamăritului ministru al cultelor și instrucțiunii publice, învățarea copiilor de limbă maternă maghiară în altă limbă, vine în contradicție cu paragrafele 25—27 ale articolului 271 din 1907. Cu adînc respect cer Domniei tale să-l îndrumi pe numitul preot să procedeze regulamentar și să-l atenționezi cu severitate că în jurnalul școlii de stat să nu îndrăznească a face notări într-o limbă străină, în acela putîndu-se face notări exclusiv în limba maghiară, căci paragraful 33 al articolului de lege 27 din anul 1907 interzice completarea jurnalului școlar într-o limbă nemaghiară, pînă și în școlile confesionale, cu atît mai mult e de nesuportat a face notări într-o limbă străină în jurnalul unei școli de stat maghiare.

Cu deosebit respect am rămas umilul serv al Domniei tale:

Satu Mare, la 29 noiembrie 1911.

Bodnár György, inspector școlar regal.

249

1912 mai 10, Carei. Apel adresat de Romulus Marchiș, protopopul districtului Careii Mari, către toți preoții din parohiile anexate cu forța la episcopia greco-catolică maghiară de Hajdudorog, de a participa, împreună cu cîte doi delegați și cu protopopul districtual, la conferința generală a credincioșilor greco-catolici din Mitropolia de Alba Iulia și Făgăraș, ce se va ține la 29 mai, la Alba Iulia.

Nr. 324—1912

Onorați frați preoți
ai districtului protopopesec de Careii Mari

Desigur vă este cunoscut tuturor din jurnalistica noastră, că în 29 I<una> c<urentă> miercuri după Rusalii, se va ține o conferință generală a credincioșilor greco-catolici din Provincia metropolitană de Alba Iulia și Făgăraș, în opidul Alba Iulia, în chestia nou înființatei episcopii greco-catolice maghiare¹. De la toate comunitățile bisericești propuse pentru anexare la această episcopie nouă, necondiționat se așteaptă ca preotul local, cu cel

puțin doi delegați a comunității bisericești, împreună cu protopopul propriu, să participe la acea conferință, putându-se cu modalitate și după împrejurări folosi de ajutor de spese și din casele bisericești, ceea ce pentru acomodare, să aduce la cunoștința onoratului cler districtual.

Careii Mari, la 10 mai 1912.

frate în Cristos Romul Marchiș, protopop districtual.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 164, orig., f. 1.

I. Înființată prin bula papală „Christi fideles graeci” în anul 1912, noua episcopie maghiară greco-catolică de Hajdudorog a însemnat o nouă tentativă de accelerare a procesului de deznaționalizare a românilor, ceea ce a determinat o viguroasă reacție din partea populației românești transilvănene. Din județul Satu Mare au fost încorporate în mod arbitrar la noua episcopie 46 localități românești, cf. Ioan Georgescu, *George Pop de Băsești*, Oradea, 1935, p. 253–265.

250

1912 mai 20, Gherla. Apel al clerului și intelectualității din Gherla în care se cere o participare cât mai numeroasă la adunarea de la Alba Iulia, din data de 29 mai 1912, pentru a protesta împotriva nou înființatei episcopii maghiare de Hajdudorog.

Prea onorate domnule!

În legătură cu apelul, ce vi l-au adresat cu datul 7 mai a.c. în cauza mitingului convocat la Alba Iulia¹ pe 29 mai a.c., avem onoarea a vă mai comunica și hotărârile aduse în Blaj la 9 mai <urent> când au convenit acolo aproape toți protopopii din arhidieceză. Aceștia, împreună cu comitetul aranjator pentru mitingul în chestia cunoscută a înființării unei episcopii gr<eco>-catolice maghiare, au adus următoarele hotărâri:

I. În întreg cuprinsul provinciei metropolitane gr. cat. de Alba Iulia și Făgăraș să se facă cea mai extinsă propagandă legală și normală pentru reușita mitingului de la Alba Iulia interzis ce e drept, de forul întâi, dar de tot probabil, că va fi luat la cunoștință de forurile apelatorice. Chiar din motivul acesta toate pregătirile să se facă de cu bună vreme, ca nu cumva permisiunea ulterioară a mitingului să ne afle dezorientați și nepregătiți pentru 29 mai, în care zi va trebui să ne manifestăm cât mai demn și în număr cât mai impunător.

II. Fiecare domn protopop să se pună în înțelegere cu frații preoți districtuali — dar nu în sinod protopopesc — îndemnându-i să se sfătuiască — intim — cu inteligența laică a satelor noastre și cu poporul, arătându-le durerea, ce ni s-ar cauza prin eventuala executare a planurilor de a se rupe o parte din parohiile aparținătoare provinciei noastre metropolitane și a se îngremia la episcopia gr. cat. maghiară.

III. Din fiecare tract protopopesc să participe la mitingul de la Alba Iulia: 1) conducătorul oficiului protopopesc, 2) cel puțin 1/3 (una a treia) parte a preoților tractuali, 3) inteligența mireană și 4) cel puțin cite 2 (doi) țărani din fiecare parohie.

IV. După terminarea mitingului să plece imediat o deputațiune de 40—60 persoane la Roma, pentru ca să prezinte sfântului scaun apostolic protocolul acelei adunări, împreună cu toate conclusele ce se vor lua. Pentru ca plecarea la Roma să se poată face din Alba Iulia, imediat după terminarea mitingului e necesar, ca doritorii de a participa și la această manifestație, să se decidă și pregătească cât mai curînd. Pentru alăturarea la acest pelerinaj să se facă apel nu numai la inteligența preoțească și mireană, ci și la țărani cu stare mai bună.

V. Pelerinajul la Roma se va ținea chiar și în cazul nedorit că adunarea convocată la Alba Iulia, nu va fi permisă. În cazul acesta locul și ziua plecării se va comunica în scris aceluia care își vor anunța participarea.

VI. Fiecare domn protopop va anunța pînă în 22 mai a.c. părintelui Ștefan Roșianu, spiritual în Blaj: 1) numele, conumele, caracterul și locuința aceluia care vor lua parte la mitingul din Alba Iulia și 2) pe aceia care se vor fi decis a merge la Roma.

Prea onorate domnule protopop, vă comunicăm hotărîrile acestea pe lîngă rugarea, ca să binevoiți nu numai a lua la cunoștință, ci a le și urma întocmai, dar fără nici o oficialitate în lucrarea dumneavoastră, că așa mitingul din Alba Iulia să fie o puternică și frumoasă manifestație a dragostei noastre de lege și neam.

Blaj la 10 mai 1912.

În numele comitetului aranjator: Gavril Pop m.p., președinte.
St(efan) Roșianu m.p., not(ar), Valeriu Suciuc m.p., secretar.

Vă comunicăm aceste hotărîri ca să binevoiți a face urgent dispozițiile necesare pentru executarea întocmai a aceluiași și la noi în dieceză și pentru a îndemna pe cît de mulți credincioși, de orice categorie, să se decidă și să se pregătească cît mai curînd ca să ieie parte la pelerinajul la Roma, care va pleca din Alba Iulia imediat după terminarea mitingului.

Notăm că din izvor competent avem informațiune că Excelența sa ministrul reg(esc) ung(ar) de interne — a promis unui distins mirean al nostru că va da ordin să se permită, respectiv să se ieie la cunoștință ținerea mitingului, ba cum anunță „Unirea“ nr. 51 din 18 mai c(urent), Excelența sa ministrul președinte a conces ținerea mitingului.

Gherla la 20 mai 1912.

Clerul și inteligența din Gherla.

(pe verso f.2:)

22/V.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 165, copie, f. 1—2.

1. La adunarea de la Alba Iulia au luat parte, după cum menționa ziarul „Românul“, peste 20.000 de români din toate colțurile Transilvaniei, care și-au exprimat protestul viguros împotriva noii episcopii maghiare de Hajdudorog. cf. Ioan Georgescu, *op. cit.*, p. 271—282.

1912 mai 22, Oradea. Scrisoarea lui Romulus Marchiș în care îi comunică preotului din Ghenci, că adunarea de protest împotriva episcopiei maghiare de Hajdudorog va avea loc în 29 mai 1912, la Alba Iulia.

On<oratul> oficiu parohial gr. cat.
în <Ghenci>.

Adunarea din Alba Iulia se va ține în 29 mai a.c.; se așteaptă să procedați conform avizului deja trimis. Se planifică și o deputațiune la Roma. Cer aviz confidențial pînă în 27 mai a.c.

Oradea Mare, la 22 mai 1912.

Romul Marchiș, protopop
distr<ictual>.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20166-orig., f. 1.

252

1912 mai 22, Oradea. Adresa semnată de Romulus Marchiș și George Șuta prin care protopopul din Ilva Mare este invitat să participe la adunarea de protest împotriva episcopiei de Hajdudorog, ținută la Alba Iulia în 29 mai 1912.

Nr. 1800/1912.

M<ult> on<oratalui> oficiu protopopesc gr. cat. în Ilva Mare.

Conform hotărîrilor luate din conferințele ținute în Sătmar și Oradea, este recercat șeful fieștecărui district protopopesc de a face dispozițiile cele mai extinse ca să se înfățișeze cite un preot și doi delegați din fiecare parohie la adunarea convocată pe 29 mai la Alba Iulia.

Se planizează și o deputațiune la Roma.

Oradea Mare, la 22 mai 1912.

La revedere!!!

Romul Marchiș, arhidiacon.

George Șuta, arhidiacon-protopop.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20167-orig., f. 1.

1912 iunie 14, Craidorclț. Convocatorul și programul adunării generale a „Reuniunii învățătorilor români din comitatele Satu Mare și Ugocea“, care urma să aibă loc în Seini la 27 iunie 1912.

N(umă)rul 13/'912

Convocare

Onorații membri ai Comitetului Central al Reuniunii Învățătorilor) gr. cat din c(omi)t(a)tele Sătmar și Ugocea sint invitați a participa la ședința ordinară ce se va ținea la 27 iunie în sala școalei din Seini — Szinérválja.

Programul:

1. La...ore ascultarea s(fintei) liturghii.
2. Deschiderea adunării.
3. Citirea și verificarea prot(ocolului) ult(imei) adunări.
4. Raportul presidial despre starea reuniunii.
5. Raportul casierului și al bibliotecarului.
6. Citirea scriptelor intrate presidiului.
7. Defigerea locului ședinței proxime.
8. Eventuale propuneri.

Dorolț la 14 iunie 1912.

Const(antin) Lucaciu, președ(intele) reuniunii.

Ștefan Pop, secret(arul) reun(iunii).

<sigiliul cu inscripția:)

Dieceza greco-catolică a Gherlei. 1892. Sigiliul Reuniunii Învățătorilor gr. cath. din comitatele Sătmar și Ugocea.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămîntul confesional românesc sîtmîrean, inv. nr. 20 169, orig., f. 1.

254

1912 iunie 14, Posta. Scrisoarea lui Ștefan Pop din Posta adresată lui Constantin Lucaciu, în care îi comunică data adunării generale a Reuniunii învățătorilor români sătmareni.

Reverendisime d(omnu)le președinte!

Ședința comitetului nostru central o am convocat în Seini pe 27 iunie st.n. a.c. aci aclus am onoarea a vă trimite un exempl(ar) din convocator.

Iunie 20 mi-a părut prea de timpuriu deoarece despărțămintele încă nu mi-a(u) trimis nici un protocol de a adunărilor lor, — pînă în 27 cred că vor sosi și protocoalele.

Dorindu-vă deplin curaj și sănătate întru împlinirea osindei și așteptându-vă întreg sănătos sint.

Posta la 14 iunie 1912.

Al rev(erendisimei) d(omnia) voastră
prof(und) stimător

Ștefan Pop

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 168., orig., f. 1.

255

1912 august 3, Craidorolț. Scrisoarea lui Constantin Lucaciu către Ioan Mihalca din Sătmărel, prin care îl convoacă la o consfătuire intimă, ce urma să aibă loc în 9 august 1912 la Satu Mare.

Dorolț¹ la 3 aug(ust) 1912

Iubite frate.

În urma decizului conferinței comisiunii de 50 a congresului din Alba Iulia ținută în Cluj la 29 iul(ie) a.c. ești rugat să binevoiești a te prezenta miercuri în 7 a l(unii) c(urente) în Sătmăr la o *consfătuire intimă* ce o vom ținea în o cameră a hotelului „Pannonia”².

Cu toată stima:

Const(antin) Lucaciu

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 170., orig., f. 1.

---

1. Craidorolț

2. Azi hotelul „Dacia”

256

1912 august 4, Arad. Articol apărut în ziarul „Românul” privind adunările de protest ale românilor sătmăreni împotriva anexării lor la episcopia maghiară de Hajdudorog.

Lupta în contra episcopiei maghiare.
Adunările din comitatul Satu Mare.
Poporul respinge unanim limba maghiară.
Preoți cu crucea în frunte.
Însuflețirea poporului.

Se știe că marele congres național de la Alba Iulia instituiseră un comitet de 50 de persoane, care avea însărcinarea de a continua lupta pentru apărarea integrității bisericii noastre greco-catolice române.

Acest comitet a ținut mai multe ședințe între care, printre alte mijloace de luptă s-a hotărît ținerea unei serii de adunări populare, în comunele primejduite, spre a protesta împotriva atacului nelegiuit al Guvernului maghiar.

Adunările acestea, au provocat o însuflețire extraordinară în rindurile poporului.

La glasul conducătorilor politici și al bărbaților de seamă ai bisericii, poporul a răspuns în număr imens de mare, în frunte cu aproape toți preoții și învățătorii de la satele din partea locului, care au dovedit astfel că în ceasurile supreme ei știu să rămână în fruntea poporenilor lor.

Seria adunărilor s-a început prin cea ținută duminică în 8 curent, în frunțașă comună Sanislău.

La adunare au luat cuvîntul domnia dr. Șt. C. Pop, deputat dietal, în numele și din încredințarea comitetului național, Const(antin) Lucaciu, preot al (Crai)Dorolțului și inimosul avocat din Beiuș dr. Ioan Ciordaș.

Adunarea a fost convocată de domnul Alexa Pop, protopop, unul dintre cei mai distinși luptători naționali și apărători ai bisericii.

Acest vrednic protopop deși a avut (timp) foarte (scurt) de 48 de ore, a reușit să întrunească o adunare la care au participat aproape toți credincioșii comunelor Sanislău, Ciumești Resighea și Pișcolt.

Adunarea a fost deschisă de domnul protopop Alexa Pop, propunînd să se aleagă o deputațiune care să invite pe domnul deputat Șt. C. Pop la adunare.

La apariția domnului deputat Șt. C. Pop a fost un moment impresionant, cînd o femeie bătrînă l-a întîmpinat cu lacrimi în ochi, strigînd „trăiască limba și legea strămoșească“.

Domnul doctor Șt. C. Pop a vorbit despre situațiunea politică din țară insistînd mai ales asupra politicii bisericești a guvernului actual, care prin înșelăciune și informațiuni viclene, falsifică datele statistice, voiește să rupă cele mai curate și puternice parohii gr. cat. române și să le încorporeze noii dieceze de Hajdudorog.

Despre această vorbire se va publica un raport amănunțit, ne mărginim acum a constata numai că publicul românesc căruia nu i s-a dat prilej să participe la adunări politice românești a fost atît de emoționat, încît cu mic cu mare a izbucnit în lacrimi, jurînd că mai bine voiesc să se prăpădească biserica, cu tot, decît să sufere rușinea și batjocura nemaipomenită de a se ruga lui Dumnezeu în ungurește.

A vorbit apoi despre votul universal, domnul C. Lucaciu cu multă vervă și cunoștințe.

Iar distinsul avocat de Beiuș, Ciordaș, printr-o cuvîntare înflăcărată a jurat pe credincioșii greco-catolici uniți, să-și apere biserica, pînă la cea din urmă picătură de sînge.

Ziua aceasta a fost o zi de mare sărbătoare pentru acești credincioși așezați la marginile extreme ale românismului, care cu atîta cinste apără existența neamului nostru.

După adunare s-au întrunit cu toții la domnul protopop Alexa Pop, care este șeful tractului de Eriu. Domnia sa are satisfacția de a se mîndri că tractul său este unul dintre cele mai bine organizate, cu o preoțime inteligentă, înflăcărată și hotărîtă de a-și sacrifica viața pentru apărarea bisericii strămoșești.

Nu putem să nu amintim vrednicia doamnei soție a protopopului, care este sufletul acestui tract și că o eroină îmbărbătează la luptă și strânge rîndurile celor chemați de a lupta în primele șiruri.

Spre lauda preoțimii și a dascălimii constatăm cu deosebită mîngiere sufletească, că aproape toți preoții tractului, cu dascălii împreună au participat la această adunare și s-au angajat la luptele ce vor urma.

Correspondentul nostru ne promite un raport amănunțit cu numele tuturor acelor bravi participanți, care toți împreună au contribuit la splendida reușită a luptelor ce se inaugurează în părțile sătmărene, pentru scăparea bisericii românești.

Parohia Sanislău este una dintre cele mai distinse parohii și între credincioșii săi nu numără absolut niciun străin.

Luptele vrednicilor conducători au putut chiar să înfrunte mișeleasca încercare care în alte părți — durere a reușit — de-a declara limba ungurească limbă a bisericii române.

A doua adunare s-a ținut în aceeași zi, în comuna Vezendiu. Această adunare a fost cît se poate de măreață și pentru splendida reușită, lauda i se cuvine, preotului local Nicolae Bota și învățătorilor Mărcuș și Vereș, care au știut să întrunească aproape întreg satul la adunare.

Trimișii comitetului național, am fost primiți de un splendid banderiu de călăreți. Domnului deputat Șt. C. Pop i s-a făcut o manifestație mișcătoare oferindu-i-se buchete de flori, iar două fetețe au presărat calea cu flori pînă la locul adunării.

Această adunare ca și cea din Sanislău a adus hotăriri foarte energice. Declarînd că stă pe baza programului Partidului Național, a votat deplina încredere comitetului și clubului parlamentar al deputaților români.

Protestează contra pomenitului atentat îndreptat împotriva bisericii române.

Cere arhierelor cea mai înverșunată opunere tuturor încercărilor mișelești de a-i dezlipi de biserica națională și pentru garanție că astfel de atentate rușinoase să nu se repete, cere recunoașterea autonomiei bisericii catolice pe baze naționale.

Cere mai departe introducerea votului universal, egal, secret și după comune, cu cadastre naționale.

Și la această adunare au luat cuvîntul aceeași oratori ca în Sanislău. Vorbirile măiestre au fost primite cu aplauze furtunoase și la sfîrșit feciorii români au cîntat „Deșteaptă-te române” de răsunau văzduhurile.

A treia adunare s-a ținut în 19 august la orele 10 în frunțașă comună Dindești.

Domnul dr. Șt. C. Pop a fost însoțit de o mulțime de intelectuali din toate părțile, fiind găzduiți peste noapte cu toții la distinsul preot Mureșan.

Despre decursul acestei adunări vom reveni. Deocamdată spunem că și aici a domnit cea mai înălțătoare însuflețire.

A patra adunare s-a ținut la 20 august, după amiază la orele 4 în Doba, protopopiatul Sătmarului.

Sufletul conducător al acestei comune este vrednicul protopop Mihail Ciurdar, care nu demult a fost condamnat de Tabla din Seghedin la 3 luni de zile temniță pentru agitație, pentru singurul motiv că a cutezat să îndemne pe credincioși a se ruga întotdeauna în limba maicii lor.

Observăm că și acest tract este destinat a fi aruncat în ghiarele eparhiei greco-catolice maghiare, deși toate parohiile din tract sînt curat românești, ba în unele comune nici nu sînt unguri și nici nu se vorbește ungurește.

La această adunare, au luat parte și puternicile comune Moftin, Sătmărel (unde nu sînt unguri), Boghiș și altele.

Deși protopopul local, numai în preseara zilei de adunare primise telegrama viceșpanului că adunarea este conceasă, totuși s-a adunat un public imens, vrednicii preoți din satele amenințate, au alergat la adunare cu credincioșii lor.

La această adunare ca organ oficios a fost de față propretorele cercului și a putut să se convingă cu cită înverșunare poporul român a respins infama încercare de a fi dezbinat și rupt de la sînul bisericii sale.

Vorbirile ținute cu aceeași oratori au fost ascultate cu sfințenie și rezoluțiile s-au primit cu o însuflețire ce nu se poate descrie.

Fruntașii din părțile respective susțin că aceste adunări au cimentat legătura credincioșilor din părțile expuse cu biserica. Poporul în urma vorrilor frumoase și extrem de hotărîte a declarat a lua lupta față cu cele mai turbate încercări.

A fost o mare greșală, că s-a neglijat în trecut aceste sentinele ale românismului în părțile apusene.

Fie ca primejdia ce se arată să fie învățătură pentru cei chemați a conduce destinele bisericii și ale neamului și să dezvolte mai ales în aceste părți activitate rodnică.

Deocamdată ținem să constatăm însă indignarea nestăpînită ce domnește în popor pentru că în unele sate nu au văzut fața episcopilor lor de 60 de ani de zile, astfel că oamenii au și uitat că există episcop.

Dorim ca această urare să o audă Dumnezeu, dar pînă la dînsul ar fi bine să nu o treacă cu vederea nici episcopii noștri greco-catlici.

„Românul”, An II, nr. 174 din 4 august 1912.

257

1912 august 10, Satu Mare și Carei. Scrisoarea de protest a românilor sătmăreni împotriva înființării episcopiei maghiare de Hajdudorog.

D(omniei) sale, domnului Szabó Jenő, membru în
Camera magnaților.

Budapesta

Ilustrissime domnule!

Am primit în zilele acestea niște hîrtii mînjite cu tipărituri care se referă la noua episcopie greco-catolică maghiară.

Fiindcă pe noi absolut nu ne interesează certurile domniei voastre de la ușa cortului nici nu reflectăm la meritul chestiei, și dacă totuși dăm acest răspuns ca un semn de respingere a ținutei inoportune ce dovediți față de noi, oameni și români patrioți cinstiți, o facem pe baza următoarelor constatări:

1. Aceste mînjituri dovedesc absoluta dumneavoastră lipsă de cultură și civilizație creștinească în societatea coruptă a dumneavoastră. Și cînd

afirmați această lipsă de cultură despre ceata renegaților din Hajdudorog vă tăiați creanga sub picioarele proprii, dovedind o lipsă și mai mare de cultură în ceata renegaților nefericiți de prin mahalalele orașului Nyiregyháza. Și când ridicați acuză în contra renegaților din Hajdudorog, că toată mișcarea cu episcopia maghiară s-a făcut sub egida și sub influența calvinismului din Debrețin, înșivă vă demascați că cu Nyiregyháza stați sub influența și sub egida ereziei luterane.

2. Se constată că toată mișcarea cu așa numita episcopie gr. cath. maghiară a fost și este o mișcare rebelă în contra autorității supreme a s<fin-tului> scaun ap<ostolic> de Roma, întrucit și mai răzvrătiți, chiar sub conducerea nenorocită a d<omniei> voastre au celebrat și celebrează Sfinta liturghie și funcțiunile sacre bisericești din cărți neaprobrate, pline de erori dogmatice și în contra ordinațiunilor și a opririi exprese a pontificelui român în anul trecut, precum și în bula „Christifideles Graeci”.

Spiritul acesta de insubordonare și de răzvrătire pină la rebeliune v-au născut și vă susține, pină cînd „veți pieri în păcatele voastre”.

Respingem cu toată indignarea cutezanța oarbă a domniei voastre că vă adresați la noi ca și cînd ați voi să ne faceți părtași nevrednicilor dumnea-voastră manipulațiuni. Cu fraude și minciuni nemaipomenite ați lucrat împreună cu calvinii și cu luteranii și cu guvernele francmasonice seducînd opinia factorilor competenți ca să obțineți această episcopie *politică* (s.n.).

Nici odată nu ne vom face părtași păcătoaselor dumneavoastră uneltiri!

3. Tot din maculaturile numite se constată, că în mintea și voința dumneavoastră episcopia greco-catolică maghiară este o creațiune *pur politică* (s.n.) care nu are de-a face nimic cu sentimentele religioase. Înșivă spuneți în mai multe locuri că această instituție are să servească pentru scopuri politice și mai ales să stea în slujba și ideii de stat maghiar, ceea ce este cea mai nepatriotică și cea mai imorală tendință. Ca dintr-un somn greu și adînc să ne deșteptăm, ca să vedem în ce societate de oameni adevărați am ajuns.

Vom face totul posibil cu ajutorul lui Dumnezeu ca să nu fim siliți a fi în tovarășia dumneavoastră. Să aveți bunul simț de a nu ne molesta în viitor cu asemenea tipărituri.

Satu Mare și Carei, 10 august 1912.

Clerul și credincioșii români din parohiile primejduite. ¹

Muzeul „Unirii” Alba Iulia, inv. nr. 5 012, orig., f. 1—2.

1. Prin tonul și spiritul pamfletar al acestui protest se pare că el a fost redactat de Constantin Lucaciu.

1912 august 12, Dej. Scrisoarea deputatului dr. Teodor Mihali adresată protopopului Alexa Pop din Sanislău, în care îi transmite instrucțiuni privind programul adunărilor populare proiectate a se ținea în zilele de 18—22 august 1912.

Iubite amice!

Am primit invitarea pentru adunările populare proiectate pe 18—22 aug<ust>.

În 17 simbătă d<upă>-a<miază> voi fi la gara din Baia Mare și de acolo plec mai departe.

Vă rog să insinuați adunările la pretură cu program politic: situația politică, votul universal, propuneri.

Despre episcopie¹ nu faceți amintire, în această privință vom aduce numai concluse potrivite.

Te salut cordial.

Dej la 12 aug<ust> 1912.

dr. T. Mihali

Arh. St. Zalău, fond Ioan Ardeleanu Senior, dosar 56, f. 1.

1. Episcopia maghiară de Hajdudorog.

259

1912 august 20, Doba. Procesul verbal și moțiunea adunării de protest a românilor sătmăreni împotriva înființării episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdudorog.

Proces-verbal

din adunarea populară ținută la 20 august 1912 d<upă> m<asă> la 4 ore în Doba pe lângă asistența întreg poporului din Doba și cu participarea delegaților din comunele: Boghiș, Moftinu Mic, Sinmiclăuș și Sătmărel, fiind de față dintre conducătorii ținutului:

Mihai Ciurdariu, paroh-protopop în Doba, Constantin Lucaciu, preot în <Crai> Dorolț, Alexa Pop, protopop în Sanislău, Gheorghe Șuta, protopop în Valea Vinului, Petru Mihalca, preot în Sătmărel, Gheorghe Mureșan, preot în Moftinu Mic, Dumitru Pop, preot în Boghiș și afară de aceștia mai mulți intelectuali din împrejurimi și din depărtări în frunte cu domnul deputat dietal dr. Ștefan C. Pop.

Președintele-protopop din Doba, Mihai Ciurdariu, salută pe cei adunați. Constată că ținerea adunării prim-pretorele din Csenger nu a admis-o, în urma apelului său la forul al II-lea a sosit însă concesiunea de la vice-comitele din Careii-Mari, înminindu-se această concesiune numai în preziua adunării, adică în 19 august 1912 st.n. după amiază 4 ore.

Împrejurării acesteia i se poate atribui că afluența românilor din împrejurimi nu-i atit de mare pe cum se așteptase. Constată cu toate acestea cu multă mîngiere sufletească, că cetățenii din Doba s-au înfățișat în număr complet, părăsind chiar și lucrul de cîmp și-au venit la această adunare, mic și mare, bătrîni și tineri, bărbați și femei, ca să asculte cu toții sfaturile și învățăturile acelor bărbați distinși ai neamului, care în vremurile de azi și-au impus sarcina de-a purta lumina conștiinței naționale, mai ales în acele locuri, locuite de români, unde în zilele de urmă s-a întîmplat un atac sâl-

batic asupra celei din urmă flăcări a conștiinței naționale, conservată cu grele lupte în aceste părți expuse — asupra limbii românești, menținută prin biserică.

În lupta ce s-a deschis pentru apărarea drepturilor noastre naționale și cîștigate, comitetul Partidului Național Român a hotărît să intre cu toată bărbăția și cu toate forțele disponibile. Pentru conducerea acestei lupte a sosit la Doba și domnul deputat dietal Ștefan C. Pop. Propune să se aleagă o comisie în care să fie reprezentate toate satele înfățișate în adunarea de azi printr-un delegat și comisia aceasta să-l invite pe domnul deputat dr. Ștefan C. Pop la adunarea de azi, cerîndu-i concursul și sfaturile în lupta ce s-a deschis.

Propune de notar al adunării pe domnul dr. Augustin Ciurdariu și mulțumind tuturor celor prezenți pentru manifestarea impozantă a simțămîntului de solidaritate întru apărarea drepturilor primejduite, constată că autoritățile administrative sînt reprezentate la această adunare prin pretoarele din Csenger, domnul Bartha și prin 8 jandarmi, deschide adunarea și cere hotărîrea ei.

Adunarea primește cu vii ovații cuvîntul de deschidere și, conform propunerii, alege sub conducerea d-lui avocat din Beiuș, dr. Ioan Ciordaș, o comisie de 6 membri cu însărcinarea de a-l invita pe domnul deputat dr. Ștefan C. Pop la adunare.

Comisia aleasă își împlinește datoria, cîtă vreme adunarea se suspendă, iar după sosirea domnului dr. Ștefan C. Pop, primit cu îndelungate aclamații și urări de însuflețire, redeschizîndu-se adunarea, președintele acesteia, Mihai Ciurdariu — protopopol locului, dă cuvîntul domnului deputat dr. Ștefan C. Pop.

Dr. Ștefan C. Pop, deputatul Șiriei, luînd cuvîntul, expune cu adîncă pătrundere situația politică actuală. Zugrăvește în culori vii răul ce bîntuie țara și schițează în accente de adîncă revoltă sufletească prigonirile sălbatice ale stăpînirii îndreptate fără scrupul și rușine asupra popoarelor nemaghiare din această țară, și mai ales în contra românilor, pe care vrea să-i nimicească stăpînirea prin însăși biserica lor, lipsindu-i nici chiar și de limba lor maternă. Istorisește rolul și însemnătatea poporului român în dezvoltarea vieții constituționale din Ungaria și prin pilde frapante, pline de învățături, așterne și deschide înaintea auditoriului cele mai luminoase și mai glorioase pagini din istoria neamului românesc. Prin relatarea unor episoade și întîmplări constatate prin judecata istoriei, stîrnește un elan de însuflețire în poporul adunat, care cu o conștiință potențată și cu mîndria trezită ascultă cuvintele înțelepte ale d-lui deputat, cărora puterea îndoită le-au dat lacrimile auditorilor înduioșați și ropotul de aplauze ce nu contenea.

Tratează pe larg lupta crîncenă purtată de către episcopul Inochentie, de Șincai și Petru Maior pentru apărarea bisericii și culturii poporului român și face apel entuziast și hotărît, din această adunare, către toți prelații bisericii unite și către toți fruntașii și întreg poporul român de a se îndemna din aceste pilde și de a purta lupta cu abnegație și cu cel mai desăvîrșit spirit de jertfă.

Un stat nu poate fi fericit decît prin fericirea și bunăstarea popoarelor care-l locuiesc. Actualul sistem de guvernare însă în loc de fericire, pregă-

tește moartea vieții de stat. Dovadă volnicia stăpînirii care nu s-a rușinat a scoate din parlament cu forța brutală pe reprezentanții neamurilor, trimiși în parlament. În loc să stîmpere durerea, îi suprimă glasul, astfel însă nu se poate lecuî boala ce bîntuie întreg organismul bolnav al vieții noastre de stat.

În actuala procedură bruscă a stăpînirii vede de altfel răzbuarea sistemului ce poartă în sine grăuntele catastrofei constituției, repetîndu-se de astă dată volnicia cu care de către jertfele de astăzi erau împiedicați odinioară sub stăpînirea coaliției deputații naționaliști în îndeplinirea datorințelor lor și în depînderea drepturilor lor naționale. Silnicia de atunci a produs roada volniciei de acum, a căror semințe semănate în organul vieții de stat pot produce catastrofe viitorului. Singura scăpare dinaintea primejdiei acesteia se găsește în programul partidului național, în democratizarea sistemului de guvernare, în asigurarea libertăților pentru toate popoarele din țară.

Expune conținutul programului partidului național și prezintă în culori vii istoria luptelor parlamentare, purtate de către deputații naționaliști, dînd seamă despre conduita lor în diferite situații și secundat fiind în expunerile sale de entuziastele aprobări ale celor de față. Îi asigură pe cei primejduiți prin înființarea episcopatului maghiar gr. cat., de sprijinul cel mai desăvîrșit al deputaților naționaliști, atît în parlament cît și afară de acesta, cere însă în schimb devotamentul poporului și al preoțimii și pentru viitor în această luptă îi îndeamnă pe cei prezenți la iubirea limbii românești, la păstrarea credințelor vechi și cultului străbun, la bună înțelegere și curaj în luptă.

Adunarea cu multă mîngîiere sufletească ia act despre cuvintele înțelepte ale domnului deputat dr. Ștefan C. Pop, iar vorbirea ce durase mai bine de un ceas decide a o schița în procesul verbal al adunării și a o lua drept bază la proiectul moțiunii ce se va înainta acestei adunări.

Președintele dă cuvîntul părintelui Constantin Lucaciu din Craidorolț. Domnia sa e însărcinat a trata chestia sufragiului universal, egal, secret și după comune. Începe, prezentînd adunării mai multe tablouri din mizeriile sătenilor provocate în cele mai multe cazuri prin executarea greșită a unor legi și mai greșite, aduse de către oameni, informați de către alții care habar nu au de micile mizerii din care se compune necazul mare și nu țin cont de interesele oamenilor mici, din care se compune stratul mare al poporului, căci n-au nici simțul nici puțința de apreciere a acestor interese, fiind preocupați de un singur principiu: conservarea clasei ce deține actuala stăpînire la a cărei raze se încălzesc și ei. În serviciul clasei acesteia fiind angajați, nu au pătrunderea cuvenită pentru interesele milioanele din populația țării.

Vremurile schimbate impun cu toată asprimea o reformă radicală a vieții publice, înlocuirea legiuitorilor actuali cu alții, care vor reprezenta cu drept cuvînt voința țării și deschiderea porții constituționale înaintea tuturor acelor, care pînă aici erau excluși, deși prin grele contribuții răzîmău zidul acestei constituții.

Reforma aceasta e reforma legii referitoare la dreptul electoral în alege-rile dietale, municipale și comunale. Pretinde dreptul de alegător pentru toți cetățenii patriei, trecuți de 24 ani, căci numai așa se pot nivela diferen-

țele produse prin censul nejust și nepotrivit spiritului vremurilor noastre. Pretinde votul secret, căci numai așa e scutit cetățeanul alegător de prigonirile și răzburările stăpînirii, geloase de puterea sa și pretinde:

Votarea după comune, căci numai așa e asigurată libertatea și comoditatea exercitării dreptului de alegător și numai în acest chip se înlesnește putința îndeplinirii acestui drept și totodată patriotică datorință.

Pretinde arondarea justă a cercurilor electorale pe baza cadastrului național, căci e injust a prefera o naționalitate față de cealaltă și pentru că numai așa poate fi parlamentul expresia adevărată a popoarelor, pe care chemat ar fi să le reprezinte.

Reforma aceasta însă stăpînirea vrea să o introducă falsificînd însăși ființa țării, prevenind orice manifestare mai puternică a claselor oprimate și împiedicînd orice influență a popoarelor nemaghiare asupra guvernării acestei țări.

Poporul român are datoria atît față de patrie cît și față de sine însuși și față de generațiile viitoare a duce lupta cea mai adecvată împotriva intențiilor celor mai mirșave ale guvernului și pentru reforma nefalsificată a votului universal, secret, egal și după comune. Îi îndeamnă pe cei prezenți la propagarea în pături cît de largi a problemei acesteia și la o luptă însufletită și neabătută pentru cîștigarea drepturilor ce se cuvin azi tuturor cetățenilor care slujesc la susținerea vieții constituționale.

Adunarea ascultă cu viu interes expunerile părintelui Lucaciu și oratorul e des întrerupt de aprobările entuziaste a celor de față. Chestia pertracată de părintele Constantin Lucaciu se va trece în proiectul de moțiune al acestei adunări.

Președintele dă cuvîntul d-lui dr. Ioan Ciordaș, avocat în Beiuș.

Domnia sa zugrăvește în culori vii primejdia mare și urmările catastrofale cu care e amenințat poporul român prin contemplata episcopie gr. cat. ungurească. Planul acesta diabolic al guvernului țintește desființarea noastră națională și nu are a face nimic cu trebuințele sufletești ale credincioșilor. Unguri gr<eco>-catolici propriu-ziși nici nu sînt, căci ungurii în cursul secolilor aparțineau și aparțin și azi confesiunii rom<ano>-cat<olice> și celei protestante. Cei care se numesc astăzi unguri gr.-catolici sînt renegații rutenilor și cîteva lepădături ale neamului nostru. Pentru acești falimentați ai conștiinței naționale nu-i permis ca un guvern să sfideze fără rușine întreg poporul românesc și să-l batjocorească în cea mai intimă viață sufletească a sa, în atingerea sa cu Dumnezeu prin rugăciuni și liturghie și prin manifestarea credințelor sale religioase.

Pe vremuri, dacă voiau să rușineze pe cineva, îl dezbrăcau de toate hainele. Se poate închipui în zilele de azi o rușinare mai mare, o umilire mai mare decît aceea să-l dezbraci pe om de haina sufletului său?! Și cînd guvernul vrea să scoată limba românească din biserică și să o înlocuiască cu limba grecească, nu țintește altceva decît a umili poporul român dezbrăcîndu-l de haina sufletului său.

Căci limba unui popor e haina sufletului său. Poporul român în această limbă, în limba sa românească își plînge necazurile sale lui Dumnezeu, în această limbă își comunică bucuriile sale, în această limbă se apropie laolaltă sufletele celor îndrăgostiți, în această limbă își dă povețele sale bătrînul părinte, pe patul de moarte, băieților săi, în această haină se îmbracă toate

manifestările sufletului, răspîndind pe holde doina și în biserici rugăciunile de laudă a lui Dumnezeu!

Nu ne vom lăsa dezbrăcați de haina aceasta sufletească, ci trebuie să o apărăm pînă la ultima picătură de singe. Să invocăm mai bine blestemul ce s-a rostit chiar ieri în biserica din Dob(a) în glasul unei pricesne zicînd cu toții: „Să se lipsească limba mea de gitlejul meu, cînd mă voi lepăda de tine Ioane!” Să se lipsească limba noastră de cerul gurii noastre, cînd ne vom lepăda de graiul nostru românesc și cînd ne vom lăsa biserica noastră românească.

Să ne gătim de luptă! În adunarea de la Alba Iulia s-a dat lozinca! Prezența celor 20 de mii de români de la acea adunare e dovada vie, că primejdia bisericilor din părțile sătmărene, neamul românesc o consideră primejdie a întreg neamului și că e gata a sări întru apărarea noastră. Trebuie să dăm dovezi că sîntem gata și noi de luptă. Să ne organizăm și să ne întărim rîndurile. Să dăm piept cu orice încercare îndreptată spre răpirea bisericii noastre și mai bine să o risipim decît să o dăm în mîini străine! Să luptăm acasă în satele noastre, dar totodată să ne adresăm arhierilor noștri și deputaților naționali și să steie în fruntea luptei acesteia și să nu depună arma pînă ce nu ne vor duce la izbîndă!

Rezumînd vorbirile oratorilor de pînă aici și aprobările entuziaste ale adunării, propune să se primească următoarea

Moțiune:

adunarea cetățenilor din Doba și împrejurime cu adîncă revoltă sufletească condamnă politica partidelor maghiare din parlament, care urmăresc deznăționalizarea popoarelor nemaghiare, atingîndu-se în zilele din urmă cu mîini sacrilege chiar și de sanctuarele altarelor bisericilor noastre românești prin contemplata episcopie gr. cat. ungurească;

își depune toată încrederea în Partidul Național Român, aderînd politicii reprezentate de acest partid și exprimîndu-și mulțumirea și recunoștința sa față de activitatea parlamentară a deputaților naționaliști români, precum și față de activitatea extraparlamentară a acestui partid;

aderă la principiile fixate de către acest partid în chestia sufragiului universal, egal, secret și după comune și adresează clubului deputaților naționaliști a înainta parlamentului un proiect de lege potrivit intereselor naționale și garantînd dezvoltarea libertăților naționale a tuturor popoarelor din țară;

respinge cu toată asprimea orice încercare de desfacere de către episcopia românească greco-catolică din Oradea Mare a comunelor aparținătoare pînă aici acestei dieceze și decide cea mai puternică și adecvată rezistență. Îi roagă totodată pe toți arhierii bisericii gr. cat. române să stea în fruntea acestei lupte de apărare și să insiste cu toată tăria pe lîngă guvernul țării și pe lîngă sfîntul scaun din Roma pentru refacerea bullei papale, care periclitează pacea credincioșilor români și amenință cu zguduire întreaga biserică unită cu Roma.

Moțiunea aceasta, citită înaintea adunării și ascultată cu vie atențiune, se primește cu unanimitate și cu mare însuflețire. Se decide a se transpune celor competenți.

După ce părintele George Șuta mulțumește poporului pentru frumoasa manifestare de azi, iar domnul protopop Alexiu Pop mulțumește domnului deputat dr. Ștefan C. Pop pentru sprijinul neprețuit ce l-a dat adunărilor din Sătmar prin participarea sa la adunările acestea, asigurându-l că prin jertfa aceasta a trezit sentimente nepieritoare atât în frunțașii părților sătmărene cât și în poporul deștept de aici; mulțumește d-lor Constantin Lucaciu și dr. Ioan Ciordaș pentru prețiosul lor concurs și între vii și entuziaste strigăte de „Să trăiască” și „Dumnezeu să vă ajute”, adunarea se termină la 1/2 7 seara.

D.c.m.s.

Mihai Ciurdariu m.p., președinte.
Dr. Augustin Ciurdariu, notar.

Muzeul „Unirii” Alba Iulia, inv. nr. 5 400, copie, f. 1—5.

260

1912 august 30, Carei. Apelul protopopului Romulus Marchiș către preoții din district, de a participa la conferința extraordinară protopopească ce urma a se ține la 5 septembrie în Carei, în chestiunea protestului față de încorporarea unor parohii românești la episcopia nou înființată de Hajdudorog.

Nr. 542—1912

Onoraților în Hristos frați preoți ai districtului protopopesc al Careilor-Mari.

Joi în 5 septembrie a.c. la 10 oare în zi vom ține o conferință extraordinară protopopească în Carei, la acest oficiu protopopesc, în cauza protestării din partea clerului în contra încorporării parohiilor noastre la nou înființind(a) dieceză greco-catolică de Hajdudorog, la care conferință prin prezența sunteți convocați.

Careii Mari la 30 august 1912.

Romul Marchiș, protopop
districtual.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 19 489, orig., f. 1.

261

<1912 august, Sanislău>. Protestul redactat de protopopul Alexa Pop din Sanislău împotriva anexării parohiilor românești din districtul său la episcopia de Hajdudorog.

Prea fericite părinte!

Este cu neputință să primim noi desmembrarea impusă în des amintita „Bulla”¹. Asta ar însemna un act laș de sinucidere a conștiinței noastre religioase și naționale.

Și declarăm aici sărbătorește că în apărarea drepturilor noastre cîştigate nu cunoaştem hotare, nici chiar jertfirea vieții.

Sîntem hotărîți a ne apăra altarele străbunilor noștri, limba și legea noastră românească pînă la moarte.

Și dacă în această luptă sfîntă vom cădea jertfe vinovate, cine va fi răspunzător înaintea lui Dumnezeu, a bisericii, a omenirii întregi și a istoriei?

Noi vă facem răspunzător pe preasfinția voastră, pentru toate urmările ce vor izvorî din legitima apărare a așezămintelor noastre străbune.

Și aceasta cu atît mai virtos, cu cît știm și cunoaştem în mod neîndoios că toată agitațiunea pentru crearea acestei noi episcopii a fost și este de natură pur politică.

Șovinismul maghiar vrea să se folosească de această armă, ca de mijloc puternic pentru cel mai condamnabil scop al său, maghiarizarea popoarelor, desființarea noastră națională.

Rugăm cu toată insistența și cu fiască iubire și umiliță pe sfinția voastră, să binevoiți a ne reda liniștea religioasă sufletelor noastre și a ne reîncorpora către diecezele mame, de la care am fost smulși fără știrea și fără voia noastră.

Publicat în Ioan Ardeleanu Senior, *op. cit.*, p. 81—82., extras. (Text bilingv: în limbile română și italiană).

¹ Se referă la bula „Christi fideles graeci”.

262

1912 septembrie 3, Oradea. Adresa episcopiei din Oradea în care protopopul Alexa Pop din Sanislău este sfătuit să redacteze un alt protest, mai puțin vehement, împotriva noii episcopii de Hajdudorog.

Mult onorate domnule protopop!

Am primit protestul veneratului cler al acelu district protopopesec contra încorporării parohiilor lor către nou înființata dieceză gr. cat. de Hajdudorog. Din considerare însă că protestul este ținut într-un ton prea aspru și vehement, precum veți binevoi a vedea în părțile însemnate cu creion, de aici s-au luat dispozițiuni ca să se facă altul mai domol și în limba latină, care, dimpreună cu originalul românesc, am onoare a-l trimite sub % la adresa m(ult) on(oratului) domniei voastre cu acea invitațiune, ca să binevoiți a dispune recopierea aceluia în două exemplare, și apoi un exemplar să-l trimiteți cu recomandare poștală la următoarea adresă: A Sua Eminenza Reverendissima Rafaele Card(inale) Merry del Val segretario di stato di Sua Santita, Roma (Palazzi Apostolici) Italia; iar celălalt exemplar să-l adresați: A Sua Eminenza Reverendissima Girolamo Card(inale) M. Gotti

Prefetto della S. Congregazione di Propaganda Fide, Roma (Palazzo Propaganda) Italia.

Între altele recomandat bunăvoinței și pioaselor rugăciuni, cu deosebită stimă am rămas

Al m<ult> on<oratului> dumneavoastră

Oradea Mare, la 3 septembrie 1912

devotat serv: Dr. C. Bulcu, canonic, secretar episcopal.

I. Ardeleanu Senior, *op. cit.*, p. 80–81.

263

1912 septembrie 10, Vetiș. Scrisoarea lui Ioan Ardeleanu către Constantin Lucaciu, în legătură cu adunarea de protest împotriva episcopiei de Hajdu-dorog, ce urma să aibă loc în 21 septembrie 1912 la Vetiș.

76/1912

Iubite Constantine!

După incidentul destul de regretabil cu care se fini adunarea din Odoreu tu te puseși la odihnă, iar eu stînd pînă de cu dimineață, fără a mai putea conveni, grăbiu la Sătmar, să nu scap trenul spre M<áté>szalka¹. Voiam măcar, să-ți amintesc, că față de intenționata convenire din Vetiș (21 septb<rie>), am schimbat cîteva vorbe atît cu frate-tău², cît cu dr. Mihali. Dînșii s-au exprimat așa, că decît a ține adunare cu vorbiri în limba maghiară, mai bine a nu ținea?!

Ne rămîne deci, că din acea ocaziune, să sărbătorim „hramul bis<ericii>“ ca și de altă dată cu solemnitățile bisericești îndătinate și cu o orațiune ocazională. Cuget însă, că în cadrul acelei sărbători și orațiuni, se poate întrețese ceea ce intenționam și se pot da povețe animatoare ascultătorilor quantum salis³. . . , deci te rog cu toată căldura, să binevoiești a primi sarcina de a fi oratorul ocazional. . . și vei face și vorbi cum vei afla mai potrivit.

Sprez că și acum, ca și de altă dată, vom avea public numeros, numai vremea să priască?

Rog răspuns!

Vetiș, 10/IX 1912.

Cu salutări frățești

I. Ardeleanu

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmareni, inv. nr. 20 171, orig., f. 1.

1. Localitate în R. P. Ungară

2. Dr. Vasile Lucaciu

3. Cu cît de multă sare; cu vorbe de suflet (lat.)

1912 septembrie 26, Craidorolț. Adresa lui Constantin Lucaciu, preotul român greco-catolic din Craidorolț, către Comandamentul jandarmeriei Arad, în care comunică faptul că numele românești de familie nu pot fi traduse în limba maghiară în actele oficiale de stare civilă.

141—1912

Onorabilei comande jandarmerești în Arad

Referitor la scripta dumneavoastră de sub nr. 1138—1912 am onoare răspunzînd a vă lămuri că oficiul acesta parohial nu este investit cu facultatea de drept a traduce acte oficiale.

Nici altcum conumele, sau numele familiar nu să poate și nici nu-i iertat să se traducă; așa nu poți și nu-i iertat să faci din Cimpian-Mezösi; din Muntean — Hegyesi, din Petrovics — Petöfi, din Herzeg — Herczeg și din Cuuc — Kakuk sau plane¹ Kakuki.

Numele de botez, da, se poate traduce și în alte limbi așa Ștefan în franțuzește se zice Etien, în ungurește István; Alexandru în ungurește Sándor, în franțuzește Alexandre și așa mai departe, dar estrasuri autentice numai așa să folosesc toate și așa să scriu după cum sunt induse în originalul.

După cari cu tot respectul am rămas

în Királydarócz — Dorolț² la 26 sept<embrie> 1912.

Constantin Lucaciu, preot român greco-catolic.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20172 orig., f. 1.

1. De-a dreptul (lat.)

2. Craidorolț.

265

1912 septembrie 30, Borlești. Scrisoarea lui George Șuta către Constantin Lucaciu, preotul din Craidorolț, prin care îi solicită participarea la conferința despărțămîntului Sătmar-Ugocea al „Astrei” din 9 octombrie și întocmirea unui proiect privind constituirea a trei despărțăminte noi în locul celui vechi.

Nr. 275—1912

Mult onoratului oficiu parohial greco-catolic în Dorolț.

Comitetul central al „Asociațiunei” din Sibiu, de dată 20 sept<embrie> nr. 1376—1912, ne invită a face dispozițiunile necesare pentru dezmembrarea despărțămîntului Sătmar-Ugocea în mai multe despărțăminte — drept aceea vă rog cu toată stima să binevoiți a lua parte la conferința confidențială ca

bărbat de incredere, ce să va ține în cauza asta la 9 oct<ombrie>, miercurea, în Sătmar, la hotelul „Panonia“, la 9 oare din zi.

În adunarea despărțămintului, ținută la 11 aug<ust> în Ardușat, s-a hotărît a să înființa trei despărțăminte. Te-ăș ruga a face o schiță de proiect în cauza asta.

Necunoscînd adresa domnilor avocați Barbul și Darabant din Sătmar, te-ăș ruga a-i aviza și pe dinșii, cari au făcut propunerea.

„Solia Satelor“ se va trimite la adresa domniei voastre pentru poporul din Dorolț, vă rog a o păstra pentru biblioteca de acolo, conform intenției donatorilor, cari au comandat 100 exemplare pentru acelea părți.

Borlești la 30 sept<embrie> 1912.

protopop George Șuta,
dir<ectorul> despărț<ămintului> Sătmar-<Ugocea>.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Astra, inv. nr. 20 173, orig., f. 1.

266

1912 octombrie 16, Satu Mare. Știre apărută în ziarul „Szamos“ potrivit căreia primpretorul plășii Carei a confiscat manualele românești după care învățătorul din Dindești preda elevilor, înaintînd, în același timp, o reclamație împotriva acestuia și a comitetului școlar din localitate.

Hazafiatlan tanító.

Madarassy István a Nagykarolyi járás főszolgabirája, a minap hivatalos ügyben Érdengeleg községben járt. Hivatalos ügyeinek végeztével az iskolát is meglátogatta. A vizsgálat során kitűnt, hogy a tanító az iskolaszék határozatából oláh nyelvű tankönyvekből tanítja a gyermekeket. A főszolgabíró a tankönyveket elkoboztatta, a tanító és az iskolaszék ellen pedig a feljelentést megtette.

„Szamos“, An XLIV, nr. 235 din 16 octombrie 1912.

<T r a d u c e r e:>

Învățătorul nepatriot.

Madarassy István, primpretorul plășii Careii-Mari, a umblat deunăzi în comuna Dindești cu probleme oficiale. După rezolvarea problemelor oficiale a vizitat și școala. Pe parcursul cercetărilor făcute s-a constatat că, potrivit hotărîrii comitetului școlar, învățătorul învăța copiii după manuale școlare în limba română. Primpretorul a procedat la confiscarea manualelor și a depus o reclamație împotriva învățătorului și a comitetului școlar.

1012 noiembrie 15, <Craidorol>. Scrisoarea lui Constantin Lucaciu adresată unui preot român, în care își expune poziția sa în privința întrebării limbii române în actele oficiale.

Mult onorate domnule.

„Családi értesítő”¹ ce mi l-ați trimis acum, și prin poștă și oficios, ca să induc în el datele cerute, vi-l retrimis cu observarea, că nu pot să concurg la călcarea dreptului limbii oficioase și naționale a bisericii mele, a cărui preot sînt.

Că cineva nu se respectă pe sine și dreptul său pozitiv, inalienabil și indisputabil, sigur mă supără și mă și doare, dar tot atît de sigur e și aceea că nu mă va trage pe aceeași pantă a greșelii și a disprețului propriu și al dreptului oficiului ce-l am.

De nu mă respect eu pe mine și dreptul meu, contrarul sigur cu zîmbet de dispreț și batjocură va călca totul sub picioare ce eu din considerațiuni venale ori de comandă imbecilitate le arunc în noroi și desconsiderare.

Îmi scrieți, dar pentru a vă arăta naționalismul ireproșabil nu era lipsă să faceți unei femei, și așa destul de necăjită, cale zădarnică și grijă prin întîrzierea cauzei. Și fiți convins m<ult> on<orate> domnule, că naționalismul meu ireproșabil eu acolo mi-l arăt sau mă nizuiesc a-l arăta unde-i e locul și unde trebuie și nu în rubricile unui „Családi értesítő”, asemenea și humanismul, dar ca să calc eu însumi, conștient și din respecte nerespectabile, dreptul și datorința mea, nu mă poate găsi nime<ni> și nimic.

„Nația prin de aceste nu va înflori!” terminați. Zic și eu cu regret și jale și durere că zău nu, fără a lincezi și suferi călcări, dar de vom fi conștii, cu convingeri curate și împlinirea acurată² a tuturor datorințelor noastre individuale, cetățenești și oficioase, da de va înflori.

Cînd le-am respins și le resping totdeauna silniciile de această natură ale contrarilor fără lege și obraznici și vă asigur că fără fanfare și totdeauna cu succes numai îmi veți permite, mult onorate domnule preot român gr. cat., ca să nu concurg la executarea dreptului ce biata mi-a rămas și cu ce pot și trebuie să mă folosesc.

Instrucțiuni și sfaturi nu sînt chemat să dau, prin urmare termin.

D. 15 XI 912.

cu onoare

C. Lucaciu, preot

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 174, orig., f. 1-2.

1. Buletinul familiei (magh.)

2. Cu grijă, cu atenție.

1912 noiembrie 28, Seini. Protocolul adunării de constituire a despărțământului Seini al „Astrei“, ținută în 28 noiembrie 1912 la Seini.

Protocol

Susceput la 28 noiembrie 1912 în urma convocatorului r(everen)d(i)s(imului) domn George Șuta, arhidiacon-paroh în Borlești, ca și delegatul „Astrei“ în afacerea înființării unui nou despărțământ al Seinului, constatator din cercurile pretoriale: Seini (Szinérváralja), a Țării Oașului (Avasvidéke) și comunele românești din Ugocea (Ugocea megye), din despărțământul desființat la adunarea generală ținută în Sibiu la 13 octombrie a.c., numit Sătmăr-Ugocea. De față au fost mon(ortul) Alexe Berinde-paroh în Seini, Simeon Anderco, protopop de Seini, Alexandru Popp, preot în Apa, Ioan Șerbac, preot în Ioșib, dr. Vasile Sălăjan, avocat, Gavril Berinde, preot în Potău, Paul Cherecheș, docinte, Iuliu Demeter, contabil, George Bașca, casier de bancă și Aurel Dragoș, preot în Vama.

1. Alexe Berinde, ca și cel mai de vîrstă, ia cuvîntul și deschizînd adunarea dă citire scrisorii delegatului, r(everen)d(i)s(imul) George Șuta, prin care expunînd cauza absentării sale de la adunarea prezentă, convocată pentru nisaiva treburi (...) *, delegă în locul său pe Alexe Berinde de a primi conducerea adunării prezente.

La dorința generală, ca și cel mai de vîrstă, primește conducerea adunării prezente și prin o cuvîntare potrivită deschide adunarea.

2. Prezidiul, pe temeiul paragrafului 6 din instrucțiune, roagă pe domniile Aurel Dragoș ca să primească oficiul de notar ad-hoc și pe George Bașca la oficiul de casier.

Cei rugați primesc misiunea.

Tot pe temeiul acestui paragraf se face alegerea comitetului central, în care s-au ales cu aclamațiune;

1. De director al despărțământului Seini r(everen)d(i)s(imul) d(omn) George Șuta, arhidiacon și paroh în Borlești ¹.

De membri:

2. Simeon Anderco, paroh-protopop în Ilba.

3. Ioan Popp, paroh-protopop în Turț.

4. Gavril Szabo, paroh în Bixad și

5. George Achim, directorul „Sătmărenei“ în Seini.

4. Isprăvindu-se alegerea și după ce alte obiecte pentru adunarea prezentă nu sînt ședința se ridică și procesul verbal se subscrie în fața adunării.

D.c.m.s.

Aurel Dragoș, preot în Vama.

Alexe Berinde, paroh de Seini.

<dreapta sus:>

Nr. 2042/912

1. Despărțământul Sătmar al „Astrei“ avea la această dată director pe Ludovic Mărcuș din Mădăras.

* Ilizibil

269

1912 decembrie 10, Blaja. Scrisoarea lui Teodor Mureșan, învățător în Blaja, adresată Comitetului Central al „Astrei“, prin care solicită expedierea diplomei de membru pe viață.

Blaja-Tasnádbalásháza
19/XII 912

On<orat> birou al Asociațiunii!

Subscrisul încă în decursul lunii octombrie c<urent> am predat taxa de 200 c. zis două sute de coroane ca taxă de membru pe viață domnului George Fileș, casierul desp<ărțământului> Tășnad, ca să trimită forului competent. Nu știu ce e cauza de nici pînă în ziua de azi nu am primit documentul de membru pe viață. La caz de mi-ar fi trimis domnul zis de mai sus aceea sumă, vă rog a-l urgenta, sau eu aștept acel document.

u<ltima> p<oștă> Magyarcsaholy¹
(Szilágy m<egy>e)

Cu deosebită stimă
Teodor Mureșan, inv<ățător> român gr. cat.

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 215/1912, orig., f. 3.

1. Cehăluț, localitate aflată azi în jud. Satu Mare.

270

1912 decembrie 26. <Sibiu>. Adresa Comitetului Central al „Austriei“ către directorul despărțământului Seini, în care comunică luarea la cunoștință a procesului verbal al adunării cercuale a despărțământului Seini.

1894—1912

Exp<ediat> 26/XII 912

Domnule director.

Avem onoarea a vă aduce la cunoștință, că Comitetul nostru Central în ședința sa ținută la 6 l<una> c<urentă>, a luat act de procesul verbal al adunării cercuale a desp<ărțământului> d<omniei> voastre, ținută în Seini, în 19 octombrie a.c. și vă invită să desfășurați activitate rodnică și sistematică.

388

Primiți, vă rugăm, încredințarea deosebitei noastre stime.

P. Cosma, președinte substituitor.

O. C. Tăslăuanu, secretar.

D(omniei) sale, George Șuta,
dir(ectorul) desp(ărțământului)
Seini al „Astrei”.

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1913, orig., f. 3.

271

1912 decembrie 26, Borlești. Raportul lui George Șuta, delegat al Comitetului Central al „Astrei”, privind adunarea de constituire a despărțământului Seini.

Mărit Comitet Central al „Asociațiunii” în Sibiu.

Decretindu-se dezmembrarea despărțământului vechi Sătmăr-Ugocea în mai multe despărțăminte noi, ca delegat al Comitetului Central emis pentru înființarea noului despărțământ ce s-a prevăzut a se forma din cercurile pretoriale ale Seinelor, ai Țării Oașului și din comunele românești din Ugocea conform acestui mandat am convocat adunarea constituantă pe 28 nov(embrie) st.n. la Seini.

Am anunțat adunarea preturii din Seini, dar spre marea mirare nu s-au prezentat nimeni din partea preturii la adunare nici m-a avizat ca să iau spre știre. Au fost chemați la adunarea constituantă toți intelectualii din amintitele cercuri prin înștiințări de salut, trimise la adresa lor, dar căile nepracticabile i-au împiedicat pe mulți a se prezenta. Afacerile multe de care sîntem preocupați noi sătmărenii m-au împiedicat chiar și pe mine a mă prezenta la adunare. Fusei esmis într-o altă afacere gravă, și am sosit acasă numai după adunare la 29 nov(embrie), însă previe¹ am pus toate la cale, că și în absența mea să se poată ține adunarea constituantă, precum și s-a ținut. Cred că onoratul Comitet va fi așa de gentil, că deși s-a comis greșeală în formă va trece cu vederea peste această greșeală, căci în fond n-am greșit izbutind a înființa noul despărțământ.

Alăturînd protocolul de constituire, vă rog respectuos și binevoitori a-l lua spre știre.

Borlești la 24 dec(embrie) 1912.

protopop George Șuta,
delegat pentru înființarea despărț(ământului) Seini-Țara Oașului.

<dreapta sus:>
Nr. 2042/1912

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 215/1912, orig., f. 4.

1. Înainte, premergător.

1912 decembrie 31, Dej. Invitație adresată lui Constantin Lucaciu de a participa la ședința Comitetului executiv al Partidului Național Român, ce urma să aibă loc în ziua de 12 ianuarie 1913, la Budapesta.

Domniei sale, domnului
Constantin Lucaciu

Din încredințarea domnului Gheorghe Pop de Băsești prin aceasta am onoare a convoca Comitetul executiv al Partidului Național Român, la ședința care se va ține în 12 ianuarie 1913 st.n. în Budapesta, la 10 oare înainte de amiază, în sala separată de la restaurantul „Katona”.

Avînd în vedere importanța deosebită a obiectelor ce se vor supune deliberării comitetului, cari stau în strînsă legătură cu situațiunea politică, — st<imații> domni membri ai comitetului sunt cu insistență rugați, să ia parte la ședința comitetului.

Dej la 31 decembrie 1912.

Cu distinsă stimă:

Dr. T<eodor> Mihali, v<ice>prezident

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 175, orig., f. 1.

273

<1912 decembrie, Craidorolț>. Convocatorul și programul adunării generale a „Reuniunii învățătorilor români din comitatele Satu Mare și Ugocea”, care urma să se desfășoare la 10 ianuarie 1913 în Baia Mare.

N<umărul> 38/912.

Convocare

Onorații membri ai Comitetului centr<al> al Reuniunii Învăță<orilor> gr. cat. din c<omi>t<a>tele Sătmar și Ugocea sînt invitați a participa la ședința ordinară ce se va ține la 10 ianuarie 1913 în sala școale<i> gr. cat. din Nagybánya ¹.

Programul:

1. La ... ore ascultarea s<fintei> liturghii.
2. Deschiderea adunării.
3. Citirea și verificarea prot<ocolului> ult<imei> adunări.
4. Raportul predisial despre starea reuniunii.
5. Raportul casierului și bibliotecarului.
6. Afaceri curente.

Constantin Lucaciu, președ<intele> reun<iunii>.

Ștef<an> Pop, secret<arul> reun<iunii>.

I. Baia Mare

274

⟨după 1912⟩ *Budapesta*. Lista abonaților din comitatul Satu Mare la ziarul „Românul” din Arad.

De la Biroul Central
al Partidului Național Român.
Budapesta VIII Rákoczi ut 17 19 14.

Abonați la „Românul” cotidian, din comitatul Satu Mare

Negrești

Demetriu Alunariu.
Aug. Cărăban, casier.
„Ardeleana” ind⟨ustrie⟩ de credit.

Bixad

Gavril Sabo.

Ardusat

Dionisie Petran, preot.

Cămîrzana

Dumitru Mihail, preot.

Căuaș

Anca Ioan, preot.

Homorodu de Mijloc

Pop Andrei, preot.
Șișești
Dr. Lucaciu Vasile, dep⟨utat⟩ dietal.

Baia Mare

Ins⟨titutul⟩ de credit.
Dr. Nistor Aurel, avocat.
Dr. Nis⟨tor⟩ Aurel, avocat, pentru Herbai, colonel.

Carei

Marchiș Romulus, arhidiacon.
Cupcea Petru, prof⟨esor⟩ gim⟨nazial⟩.
„Arina” ins⟨titut⟩ de cred⟨it⟩.

Tăuții Măgheruș

Fásy Ana, prof⟨esor⟩.

Tătărești

Erdei Lucreția, văd⟨uvă⟩ măr⟨itată⟩ Coroian.

Prilog

Băban Alexandru, preot.

Lipău

Stan Alexandru, pos(esor).

Seini

Demetriu Iuliu.

Dr. Caba Artenie, av(ocat).

Dr. Sălăjan Vasile, av(ocat).

„Sătmăreana“ inst(itut) de cred(it).

Tîrșoț

Dredean Eugen, preot.

Vetiș

Ardelean V. S., preot.

Săsar

Pataki Iosif.

Muzeul „Unirii“ Alba Iulia, inv. nr. 4 934, orig., f. 1.

275

1913 ianuarie 4, <Sibiu>. Procesul verbal al ședinței Comitetului Central al „Astrii“ din 4 ianuarie 1913, privind constituirea despărțămîntului Seini.

Nr. 2042—1912.

Desp(ărțămîntul) Seini șed(ința) 4/I 1913
(Dec(izia) 15)

Domnul protopop George Șuta, incredințat cu înființarea despărțămîntului Seini, înaintează procesul verbal al adunării de constituire ținută la 28 noembrie a.c. sub conducerea preotului Alexe Berinde paroh în Seini. Despărțămîntul s-a declarat de înființat, alegîndu-se director al despărțămîntului George Șuta și 4 membri în comitetul cercual.

Se ia act cu aprobare, comitetul cercual e invitat să se constituie și să-și înceapă activitatea.

Tăslăuanu

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1913, orig., f. 1, extras.

276

1913 ianuarie 16. Sătmărel. Adresa preotului Ioan Mihalca către episcopia de Hajdudorog, în legătură cu protestele locuitorilor români din Sătmărel împotriva nou înființatei dieceze maghiare.

6/1913

392

Ilustrisime și reverendisime domnule episcop și
administrator apostolic!

La grațioasa-va recercare din 6 l<una> c<urentă> nr. 25, cutez a vă
răspunde cu toată reverința în următoarele:

ad 1. Circularul I al Ilustrității voastre l-a cerut de la mine fideli
mei; spunindu-le limba și conținutul circularului, acesta i l-am pus la dis-
pozițiunea lor ca pe un act deja public.

ad. 2 Despre protest n-am avut cunoștință.

ad. 3 A împiedica protestul n-am putut, neavind cunoștință că se
face un protest am scris eu în primăvara anului 1912 și acela l-am trimis la
Roma înainte de apariția bulei „Christifideles“.

După aceste cu obediență clericală sint.

Gidani — Szatmár — Zsadány¹ la 16 ianuarie 1913.

Al Ilustrității voastre
serv plecat:

Ioan Mihalca, paroh de Gidani-Sz<atmar>-
Zsadány, notar districtual, protopop onorar și
asesor consistorial.

Arhiva parohiei ortodoxe române Sătmărel, orig., f. 1.

1. Sătmărel.

277

1913 ianuarie 31, Sătmărel. Adresa preotului din Sătmărel, Ioan Mihalca,
către episcopul de Hajdudorog, în care protestează împotriva introducerii
limbii maghiare în corespondența oficială.

15

1913

Ilustrisime și reverendisime domn episcop
și administrator apostolic!

Grațiosul rescris al Ilustrității voastre de dată 18 ianuarie a.c. Nr. 126 327
și primit în 24 l<una> c<urentă> mi-a impus ca toate actele oficioase ce am
a le sușterne Ilustrității voastre să le concep în limba maghiară, că limbă
oficioasă a diecesei de Hajdudorogh e cea maghiară.

Mă iertați Ilustrisime domnule episcop, dar în această dispozițiune
a Ilustrității voastre, eu văd încălcarea drepturilor garantate și prin bula
papală „Christifideles graeci“ și prin circularul Ilustrității v<oastre> îndem-
nindu-ne că în trei ani vor rămînea toate cum a fost în parohie înainte de
adnexarea noastră la episcopia de Hajdudorogh.

Deci cutez a vă aduce la cunoștință că în contra acelei ordinațiuni vătă-
mătoare pentru parohiile cu limbă română, am înaintat apelată la s<fintul>
scaun apostolic de Roma.

De altcum cu obediență clericală sint.
Szatmár-Zsadány (Gidani ¹) la 30 ianuarie 1913.
Al Ilustrității voastre

Serv plecat:
Ioan Mihalca, paroh.

Arhiva parohiei ortodoxe române Sătmărel, orig., f. 1.

1. Sătmărel.

278

1913 februarie <10>, Seini. Hotărîrea primpretorului plășii Seini în privința cererii adresate de George Șuta, președintele despărțămîntului Seini al „Astreii”, de a se aprobe ținerea unor prelegeri populare în comunele plășii.

Nr. 1237—1913
626/1913

Suta György barlafalui g<örög> kath<olikus> esperes mint az „Astra” román közművelődési egyeslet színváraaljai fiókjának elnöke bejelent, miszerint az egyeslet vetített képekkel egybe kötve népies és ismeretterjesztő előadásokat szándékozik tartani; és pedig a következő sorrendben: I. Február 15-én Kissebespatakon 1. az alkohol káros hatása; 2. utazás a világ körül. II. Február 16-án Ilobán, 1. az alkohol káros hatása; 2. utazás a világ körül. III. Február 23-án Nagysikarlón, 1. az alkohol káros hatása; 2. a levegő meghódítása. IV. Március 9-én Barlafalu, 1. a pálinka 2. csodák a természet és művészet köréből. V. Március 16-án Remetemező, 1. a pálinka; 2. Jézus föltámadása és mennybemenetele. VI. Március 23 Apa, 1. az alkohol káros hatása; 2. gyermekeink. VII. Március 30-án Patóháza, 1. a pálinka; 2. a vasárnapi munkaszünet. VIII. Április 6-án Aranyosmegyes, 1. a pálinka; 2. Jézus élete. IX. Április 7-én Józsefháza, 1. a pálinka; 2. a föld őskori szörnylakói.

Véghatározat:

A bejelentést tudomásul vettem, az előadások megtartását nem engedélyezem.

Indoklás:

Kiutasítandó volt a kérelem, mert a kérelmezett előadások csakis hatósági ellenőrzés mellett tarthatók meg, illetve a hatóság csakis abban az esetben adhatja meg az engedélyt, ha a kellő és pedig személyes ellenőrzésről gondoskodhatik, azonban a hatóságnak amennyiben hivatalos teendőkkel túl van halmozva, sem közege, sem ideje nincs arra, hogy az előadásokat ellenőrizhesse, de tekintve azt is, hogy ezen előadások vasárnapokon tartatnának, amikor általános munkaszünet van, községi tisztviselő sem kényszeríthető hivatalos teendők végzésére, miért is a kérelmet elutasítanom kellett.

394

Miröl Suta György g(örög)-kath(olikus) esperes egyleti elnök, barla-
falui lakos, azzal értesitem, hogy ezen véghatározat ellen az átvételtől szá-
mitott 15 nap alatt Alispán urhoz czimzett és hivatalánál beadandó felleb-
bezéssel élhet.

Szinerváralja, 1913 évi február hó <10>-én

ss. indescifrabil
főszolgabíró

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1913, orig., f. 2.

<T r a d u c e r e :>

Nr. 1237—1913
626/1913

George Şuta, protopop greco-catolic din Borleşti, raportează în calitate
de preşedinte al despărţământului Seini al Asociaţiei culturale române „Astra”
că asociaţia intenţionează să ţină prelegeri populare de răspindire a cunoştin-
ţelor însoţite de proiecţii, după cum urmează: I. februarie 15 Săbişa: 1. Efec-
tul dăunător al alcoolului; 2. Călătorie în jurul lumii. II. februarie 16 Ilba:
1. Efectul dăunător al alcoolului; 2. Călătorie în jurul lumii. III. februarie
23 Cicirlău: 1. Efectul dăunător al alcoolului; 2. Cucerirea spaţiului, IV.
martie 9 Borleşti: 1. Ţuica; 2. Minuni din domeniul naturii şi al artelor.
V. martie 16 Pomi: 1. Ţuica; 2. Învierea şi înălţarea la cer a lui Isus. VI.
martie 23 Apa: 1. Efectul dăunător al alcoolului; 2. Copiii noştri. VII. martie
30 Potău: 1. Ţuica; 2. Repaus duminical. VIII. aprilie 6 Medieşu Aurit
1. Ţuica; 2. Viaţa lui Isus. IX. aprilie 7 Iojib: 1. Ţuica; 2. Monştrii primitivi
ai pământului.

Hotărîre definitivă:

Am luat la cunoştinţă raportul, nu aprob ţinerea prelegerilor.

Motivaţie:

Cererea a fost de respins, fiindcă prelegerile solicitate pot fi ţinute
numai sub supravegherea autorităţilor, respectiv autoritatea numai în acel
caz poate să dea aprobarea, dacă poate asigura o supraveghere corespunzătoare
şi personală, însă în măsura în care autoritatea este prea încărcată cu tre-
buri oficiale, nu are nici organe nici timp să supravegheze prelegerile. Dar,
avînd în vedere faptul că aceste prelegeri sa-r ţine duminicile, cînd este pauză
generală de muncă, nici funcţionării comunale nu pot fi siliţi la executarea
treburilor oficiale, fapt pentru care am fost nevoit să resping cererea.

Despre care îl înştiinţez pe George Şuta, protopop greco-catolic, preşe-
dinte al asociaţiei, locuitor în Borleşti, că în termen de 15 zile de la primire
poate face recurs împotriva hotărîrii mele definitive, pe adresa şi la oficiul
domnului vicecomite.

Seini, 1913 februarie <10>

ss. indescifrabil
primpretor

<1913> februarie 27, *Culciu Mare*. Carte poștală a lui Ioan Ternovan adresată lui Alexa Pop din Sanislău, în care relatează despre modul cum a fost primit Göncki Pál, reprezentantul episcopului de Hajdudorog, în parohiile Culciu Mare, Sătmărel și Petin.

Frate dragă,

La cele scrise îți răspund: În Culciu poporul l-a huiduit pe Göncki. A fost adunat întreg poporul cu mic cu mare, tineri, bătrini, bărbați, muieri și nu l-a lăsat să intre nici în ocolul parohial. Nu a grăit cu el nici o slova ungurește. Göncki iară nu a știut românește. Văzînd apoi Göncki revolta pînă la culme, a luat-o la sănătoasa către Sătmăr. Eu nu i-am nici văzut cinstita față. Cu un cuvînt în Culciu poporul s-a purtat admirabil! În Jidani ¹ și Petin s-a<u> purtat foarte slab preoții. Ambii ar trebui vestejiți în ziare. Eu acuma, miercuri, am încurajat pe amățeni și dobeni să facă ca <și> culcenii, nu știu ce vor face. Năcaz, că atît Dărăbant cit și Ciurdar is cam fricoși. Ar fi foarte de dorit ca pe 5 făurar sau de gîndești că n-ar fi tirziu, atunci pe 8 făurar, (că atunci și așa avem adun<area> const<itutivă> a „Astrei“) să convoci adunare restrînsă, dar în Sătmăr, pentru incurajarea celor șovăitori! Da<r> de le Petea n-ai primit <veste> că cîte parohii se vor reîncorpora?? Poporul mă tot întrebă! Fă bine și-mi scrie în chestie ce-i mai nou! *Noi nu <ne> lăsăm nici de-a pieri lumea!!!*

Culciu Mare 27/II <1913>

frate
Ioan Ternovan

<Pe verso:>

M.O.D.

Alexa Pop, protopop.

Szanişzló ², Szatmár vármegye ³.

Arh. St. Zalău, fond Ioan Ardeleanu Senior, dosar 56, f. 2.

1. Sătmărel

2. Sanislău

3. Comitatul Satu Mare.

1913 martie 5, *Satu Mare*. Protocol luat în ședința comisiei de 50 de membri, aleasă în adunarea de al Alba Iulia, în problema situației parohiilor anexate episcopiei greco-catolice de Hajdudorog.

Protocol

luat în Sătmăr la 5 martie 1913 st.n., în ședința comisiunii regnicolare de 50 aleasă la marele congres al românilor gr. cat. din Transilvania și Ungaria

pentru apărarea bisericii strămoșești și integrității provinciei metropolitane gr. cat. unite de Alba Iulia-Făgăraș față de episcopia maghiară gr. cat. de Hajdudorog.

Sînt de față: dr. Vasiliu Suciu, canonic gr. cat. în Blaj; Ion Roșian, profesor Blaj; Samuil Ciceronescu, canonic gr. cat. Oradea-Mare; dr. Vasile Lucaci, paroh gr. c. Șișești; George Șuta, paroh gr.c., arhidiacon on<orar> Borlești; Alecsiu Pop, paroh gr. cat. protopop Sanislău; Romul Marchiș, paroh gr. cat., arhidiacon al părților sătmărene; Mihai Ciurdar, paroh gr. cat. prot<opop> Doba; Ioan Mihalca, paroh gr. cat., prot<opop> Jidani ¹; Victor Anderco, admin<istratorul> par<ohiei> gr. c. Odoreu; Ion Abrudan, paroh gr. c. Resighea; Demetriu Pop, paroh gr. cat. Boghiș; Ioan Ternovan, paroh gr. c. Culciu Mare și Cons<antin> Lucaci, adm<inistrator> par<ohial> gr. c. Dorolț ². Domnii George Pop de Băsești, preș<edintele> comit<etului> Part<i. dului> Națion<al> Rom<ân> și dr. Teodor Mihali, deputat dietal, preș<edintele> clubului deputaților naționaliști din parlamentul din Budapesta, își scuză prin epistole absența lor.

De prezident al ședinței se alege cu unanimitate magnif<icul> și r<e>-v<eren>d<i>s<i>mul Samuil Ciceronescu iar de notar Const<antin> Lucaci.

Constantin Lucaci expune motivele pentru care au fost convocați la ședință membrii comisiunii de 50.

Se ia la cunoștință cu aprobare.

Samuil Ciceronescu constată de constituită în regulă ședința și declară că are autoritatea și puterea de a pertracta și aduce concluzii.

Alecsiu Pop dă citire raportului amănunțit despre starea parohiilor rupte și anexate la eparhia de Hajdudorog.

Se citește apelata clerului parohiilor dezmembrate dată la sfîntul scaun al Romei contra ordinului administratorului apostolic al noii eparhii de Hajdudorog, dat pentru introducerea limbii maghiare de limbă oficioasă în parohii și afacerile bisericesti în locul celei de pînă acum, în locul limbii românești.

Atît raportul cît și apelata se primește și aceasta cu adaosul „et diocesis armenopolitana“ ³, adică că și preoții și parohiile anexate din dieceza Gherlei fac remonstrare și apelata se decide a se aclude la acest protocol.

Urmează raporturile singuraticilor preoți despre starea parohiilor și ținuta credincioșilor față de situațiunea și mai ales cu vizitațiunile noilor protopopi constituiți de episcopul administrator apostolic, Pap Antal din Ungvár.

Ioan Mihalca, parohul Jidanilor, expune vizita făcută în acea parohie de protopopul Gönczi Antal din Sătmar, că i-a declarat că nu-l recunoaște de atare asupra lor și a parohiei și numai presiunii cedează.

Acestea, numitul protopop le-a luat la protocol.

Demetriu Mureșan, parohul Boghișului, expune că poporeni au decis a nu-l primi pe noul protopop, care nici nu i-a vizitat pînă acum.

Romul Marchiș, parohul Careilor, expune starea și situațiunea excepțională a parohiei lui, că a respins în scris însinuarea protopopului nou tractual de a-i vizita oficiul și parohia, că în butul destituirii sale din administrarea oficiului al Careilor și arhidiacon al părților sătmărene el se consideră de atare și mai departe precum și clerul tractual cu toate parohiile; că dispozițiile jignitoare făcute față de el și oficiul lui le-a apelat.

Asemenea, raportează și preotul Ion Ternovan, parohul Culciului-Mare, cît și I. Abrudan, parohul din Resighea, iar Victor Anderco mai adaugă, că limba română fiind scoasă din școala confesională ca limbă de propunere și înlocuită cu cea maghiară, aceasta s-a apelat încă atunci, cînd s-a făcut această volnicie, că nu i-a venit de la ministru pînă acum, rezoluțiune, că comitetul comitatens și inspectorul regesc de școale a interzis predarea studiului limbi române în cadrul orarului, că nici la apelata contra acestor volniciri nu i-a venit încă rezoluțiune și că acum episcopul din Ungvár, Pap Antal cere lămuriri în cauză.

Toate raporturile se primesc cu vie plăcere.

Dr. Vasiliu Lucaciu expune situațiunea din puncte mai înalte de vedere cum toate dicasteriile noastre competente își fac și ei datorințele lor în situațiune, cum la Roma ilustrîndu-se sincer și adevărat situațiunea ce ni s-a creat, vād și cunosc acum mai limpede cauza și ca consecință putem spera schimbarea în mai bine a lucrului. Spune că are informațiune că se va constitui o comisiune specială, care va vizita parohiile care nu doresc a fi anexate la Hajdudorog și roagă pe cei interesați să persiste și pe mai departe lîngă dorința lor fierbinte și foarte naturală de a fi reîncorporați la diecezele lor de mai înainte.

Expunerile acestea se primesc cu satisfacție și nădejde și se aduce ca de conclus ca ținuta clerului și a parohiilor ca atare să fie uniformă și conștie.

Constantin Lucaciu expune mișcarea oficioasă a comitatului Sătmar de a se crea Careii-Mari de reședință a noii episcopii și propune ca să se facă contramișcare și memorandum.

Se decide a se chibzui mai tîrziu despre agendele față de acele mișcări comitatense.

Ioan Roșianu dă informațiuni referitoare la secuimea din Ardeal, cum vicarul din Hajdudorog, Jaczkovits, în vizitele pe acolo a celebrat liturghie în limba maghiară. Expune ordinațiunea mai nouă a sfintului scaun roman că sub limbă liturgică este a se înțelege orice funcțiune bisericască și sacramentală, și că cum au preoții datorință de a informa pe credincioși despre aceasta.

Se primește.

Preș(edintele) prin o vorbire bine simțită închide ședința.

Dat ca mai sus.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmareni, inv. nr. 20 177, orig., f. 1-2.

1. Sătmărel.
2. Craidorolț.
3. „și dieceza Gherlei“ (lat.).

1913 martie 6, Carei. Hotărîrea vicecomitelui comitatului Satu Mare în privința recursului lui George Șuta, președintele despărțămîntului Seini al „Astrei”, împotriva hotărîrii primpretorului plășii Seini de a interzice organizarea unor prelegeri populare.

4308/913 sz<ám>

Szatmár vármegye alispánjától

Tárgy: Suta György barlafalusi lakos felebbezése a szinerváraljai járás főszolgabirójának 626/913 sz<ám> alatt hozott határozata ellen.

Véghatározat:

Szatmárvármegye alispánja szinerváraljai járás főszolgabirójának 626/913 sz<ám> alatt hozott azon vágrehajtását mely szerint Suta György g<örög>-c<atholikus> esperes, mint az „Astra” román közművelődési egyesület sz<iner>váraljai fiokjának elnöke ismeretterjesztő előadások tartására szóló bejelentését tudomásul nem vette s az előadások megtartását nem engedélyezte — bejelentő felebbezése felülbírálta — azt indokainál fogva helyben hagyta.

Ezen véghatározat ellen a kézbesítéstől számított 15 nap alatt felebbezéssel lehet állni.

Miről

Főszolgabiró

Szinerváralja

iratokkal további eljárás végett értesítettik.

Nagykároly, 1913 évi március hó 6-án.

alispán h<elyett>
ss. indescifrabil
v<ármegyei> főjegyző

Arh. St. Zaláu, fond Ioan Ardeleanu Senior, dosar 56, f. 5.

<T r a d u c e r e :>

Nr. 4308/913

De la vicecomitele comitatului Satu Mare

Obiect: Recursul locuitorului George Șuta din Borlești împotriva hotărîrii nr. 626/913 a primpretorului plășii Seini.

Hotărîre definitivă:

Ca urmare a cererii de recurs, vicecomitele comitatului Satu Mare a supervizat și, avînd în vedere motivațiile, a aprobat hotărîrea nr. 626/913 a primpretorului plășii Seini, potrivit căreia nu a luat la cunoștință și nu a

aprobat ținerea prelegerilor de răspîndire a cunoștințelor raportate de către protopopul greco-catolic George Șuta, în calitate de președinte al despărțămîntului Seini al Asociației culturale „Astra”.

Împotriva acestei hotărîri definitive, se poate face recurs în termen de 15 zile de la înmînare.

Despre care

primpretorul de
Seini

este înștiințat prin acte pentru procedură ulterioară.

Careii Mari, 1913 martie 6.

pentru vicecomite
ss. indescifrabil
prim-notar comitatens

282

1913 aprilie 6, Doba. Scrisoarea lui Mihai Ciurdariu din Doba adresată lui Alexa Pop din Sanislău, prin care cere instrucțiuni în vederea salvării parohiei de anexarea la dieceza de Hajdudorog, eventual să fie prezentat acest caz Partidului Național Român din Transilvania.

51/1913

Veneratului oficiu parohial gr. cat. român în
Sanislău

Se notifică, că ieri în 5 aprilie a.c. am primit trista încunoștiințare de la Tribunalul din Sătmar că grațierea regească nu o am dobîndit, deci în 1 mai a.c. să mă prezintez la începerea închisorii de trei luni în Seghedin (Szeged). Ce va fi cu parohia Dob(a) su(b) durata depărtării mele, și cu ce cauza Hajdudorogului? Ar fi bine a insinua cazul Partidului Național și a cere inviațiune¹ ce e de făcut? Deci insinuă și mă avizează ce să fac? Pentru scăparea Dobei de Hajdudorog cum să se efectueze și prin cine substituirea mea? Și mă recomandă și pentru rebonificare de spese avute și făcute spre apărarea parohiei.

Cu deosebită stimă

Doba la 6 aprilie 1913.

venerator stimător

M. Ciurdariu, protopop-parohi gr. cat. în Doba.

Arh. St. Zalău, fond Ion Ardeleanu Senior, dosar 56, f. 5.

1. Îndrumare.

283

1913 aprilie 9, Gherla. Adresa episcopiei din Gherla către Constantin Lucaciu, în care i se atrage din nou atenția de a nu folosi limba română în școala de stat din Craidorolț deoarece contravine legislației școlare maghiare.

400

Onoratului Constantin Lucaciu, preot în Kiralydorócz ¹.

Scrisoarea mai nouă a inspectorului regesc din Sătmar de data 5 a-pr<ilie> a.c. nr. 5252 în care se căiește contra frăției tale pentru că acum nu induci deloc în ziarul școalei materialul propus din religie, sub ./ se străpune frăției tale erga remisionem² pentru a răspunde la dînsa în termen de 8 zile. Se observă că materialul ce se propune în școală este de a se induce în ziar <în limba maghiară.>.

Szamosujvár — Gherla, din ședința consistorială scolastică ținută la 9 aprilie 1913.

Ioan Ivașco,
vicar gen<eral> ep<isco>pesc substit<ut>

Muzeul județean Satu Mare, colecția Constantin Lucaciu, inv. nr. 20 187, orig., f. 1.

1. Craidorolț

2. Cu privire la trimiterea înapoi (lat.).

284

1913 <după 11 aprilie>, Doba. Scrisoarea lui Mihai Ciurdariu adresată lui Alexa Pop din Sanislău despre vizita reprezentantului episcopiei de Hajdu-dorog în parohia Doba, la 30 martie 1913.

45/1913.

Veneratului oficiu parohial gr. cat. român
din Sanislău.

Am onoarea a notifica, că vizitațiunea protopopească efectuată de protopopul rutean din Satu Mare, r<e>v<ere>ndisimul Antoniu Gönczy, în parohia Doba, la 30 martie anul 1913, s-a întîmplat așa: că dînsul în butul că mi-a fost scris că termenul ieșirii sale mi-l va notifica, fiindcă în 15 martie, cînd a fost să iasă nu s-a prezentat, dar s-a scuzat cu răcitul. În 30 martie a.c. m-a surprins sub sf<înța> liturghie cu prezența sa, a ascultat și dînsul sf<înța> liturghie și cînd am ajuns la consumația sacrificiului liturgic, mi-a spus să vestesc adunarea credincioșilor, iar eu le-am vestit că de luni, adică cu 31 martie voi începe cu mărturisirea credincioșilor, deci cînd vor auzi clopotul să se adune care voiesc a se mărturisi. Dînsul după ieșirea de la biserică a mers la casa parohială, căci eu am împărțit anafora la credincioși, ajungînd și eu acasă mi-a făcut cunoscut scopul ieșirii sale la Doba, adică vizitațiunea protopopească. Eu am tăcut la acest obiect. Am vorbit despre alt obiect, el iarăși m-a rugat să-l chem pe curator de față. Acesta a fost la biserică și a mers acasă, așa eu am trimis fătul să-i spună să se ducă de-acasă; reîntorcîndu-se fătul i-a făcut cunoscut că e dus de-acasă, atunci a cerut să-i predau rațiunile bis<ericești> și cele ale parohiei pentru efectuarea <controlului> protopopes.

I-am răspuns că rațiunile aparțin responsabilității curatorului, stau sub lacăt, fiind și cheia la dînsul nu-mi stau la dispoziție. Cele aparținătoare de arhivă nu le predau eu pentru că cauza dezmembrării nu e terminată și de la papa rău informat, s-a apelat la papa mai bine informat. Așa că pînă la terminarea cauzei dovedesc rezistență pasivă. Dînsul apoi acest răspuns l-a luat la protocol, însă nesubscris de mine. Așa s-a împlinit în Doba vizitațiunea protopopească! Dar în cercul Careilor, cum decurge?

Cu deosebită stimă:

M. Ciurdariu,
protopop-paroh gr. cat. român în Sz(amos)
Dob¹.

Arh. St. Zalău, fond Ioan Ardeleanu Senior, dosar 56, f. 4.

1. Doba.

285

1913 aprilie 12, Carei. Scrisoarea arhidiaconului Romulus Marchiș adresată Procuraturii regale din Satu Mare, prin care solicită lămuriri privind cauzele arestării preventive a parohului George Mureșan din Moftinu Mic și a celor 14 credincioși.

180 1913

Tekintetes
Kir(ályi) Ügyészségnek Szatmár

A hajdudorogi apostoli Administrator Ő Méltóságától vett távirati utasítás szerint, mely következőleg szól: „Ügyészségtől írásban kérjen tájékoztatást és küldje hozzám, hogy lássam, hol mit tehetek érdekekben. Papp püspök“, van szerencsém. Marosán György majtényi gör(ög)-kath(olikus) plébános és 14 előzetes fogságba letartóztatott hivére vonatkozólag tájékoztatást kérni, arra nézve mi képezi a vád tárgyát, hogy előzetesen le lettek tartóztatva és hogy az esetleges tárgyalásig nem lesznek e szabad lábra bocsátva?

Nagykároly, 1913 április 12.

hivatalos tisztelettel:
Márchis Romulus főesperes.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 178, orig., f. 1.

<T r a d u c e r e:>

Nr. 180—1913

402

Onoratei
Procuraturi regale Satu Mare

În urma instrucțiunilor primite pe cale telegrafică de la Înălțimea-sa, administratorul apostolic din Hajdudorog, care sună după cum urmează: „Să cereți de la Procuratură lămuriri în scris și să le trimiteți la mine, să văd unde și ce pot face în interesul lor. Papp, episcop.“, am onoarea a cere lămuriri cu privire la obiectul acuzației ridicate împotriva preotului gr. cat. George Mureșan ¹ din Moftinu Mic și a celor 14 credincioși arestați preventiv și dacă, eventual, pînă la proces nu vor fi puși în libertate.

Careii Mari, 1913 aprilie 12.

Cu respectul convenit:
Romulus Marchiș, arhidiacon.

---

1. George Mureșan (1858—?), studii la Carei, Beiuș și Budapesta. Între anii 1888—1894 a funcționat ca profesor de limba română și religie la liceul piarist din Carei. S-a făcut remarcant în perioada anilor 1912—1914 ca unul dintre cei mai aprigi adversari ai episcopiei maghiare de Hajdudorog. cf. I. Ardeleanu Senior, *op. cit.*, p. p. 177—184.

286

1913 aprilie 13, Craidoroș. Telegrama trimisă de Constantin Lucaciu, în numele românilor sătmăreni, papei de la Roma, în legătură cu episcopia maghiară de Hajdudorog.

Telegrama trimisă în 19 aprilie 1913 în cauza episcopiei de Hajdudorog, după ce pe preotul George Mureșan și 14 credincioși din Moftinul Mic i-a excortat în 12 aprilie 1913, după ce pe vicarul din Hajdudorog, Iaczkovics, nu l-a primit ci l-a huiduit în biserică și comună cu pretorele cercual cu tot:

„Al' Eminentissimo Principe
Hieronymo Gotti
Cardinale Prefetto di Propaganda Fide in Roma

La chiese e gli altari dell' ecclesie rumene erette sopra la petra e la pade sangue e lacrime di affani scaturate per gli ebrei, eretici, massoni e infideli, — i martiri fedeli e preti incarcerati. Per l'amore di Dio e in nome di Jesu preghiamo il Santo Padre salvi noi benigne da profusione e l'annihilazione e che benigni redare noi riposo della fede e madre amorevale di ecclesia degli ainali.

I preti di chiesa rumena catolica del Comitato Satmar in Ungheria“
Doroș ¹, la 19 april(ie) 1913.

Constantin Lucaciu, preot român.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Constantin Lucaciu, inv. nr. 20 182, orig., 1. italiană
f. 1.

<T r a d u c e r e :>

„Prea înaltului cardinal
Hieronimo Gotti, cardinal la Propaganda Fide din Roma

Bisericile și altarele parohiilor române ridicate din credința în sfântul Petru sînt înecate în sînge și lacrimi de durere provocate de evrei, eretici, masoni și necredincioși, — martiri credincioși și preoți întemnițați. De dragul lui Dumnezeu și în numele lui Isus rugăm pe sfîntul părinte să ne salveze de la excludere și nimicire și să ne dea odihna credinței și a bisericii

Preoții bisericii române catolice din comitatul Sătmar în Ungaria“

1. Craidorolț.

287

1913 aprilie 13, *Culciu Mare*. Scrisoarea lui Ioan Ternovan către Constantin Lucaciu, în care îi înfățișează situația gravă în care se află parohiile românești încorporate episcopiei de Hajdudorog.

33—1913.

Frate Costane!

Vin a-ți răspunde la întrebarea făcută: ordinațiunea ministrului de interne de dată 1 mai 1899 nr. 43892. Acest ordin ministerial s-au edat la intervenirea mitropolitului în cauza extraselor pe care mulți matriculanți ticăloși le-au renegat fiind scrise românește. Ministrul apoi îi obligă a le primi, care dacă nu cunosc limba sînt obligați să învețe limba cercului unde funcționează ca matriculamente.

Mă scuză frate, că nu ți-am răspuns momentan, dar vina o poartă cei de la Hajdudorog. Aceștia frate chiar de cap își fac! Acum voiesc a încasa diurnul protopopesc nemeritat! Poporul prin jandarmi vreau să-l intimideze!!! La țintă m-au luat cu orice predici pe mine! Lovesc în cîlcîiul meu! Csaba a pus în mișcare toate organele administrative în contra mea!!! În zilele acestea vino Iaczkovicz! Cu un cuvînt fac frate numai să ne umilească!!! Da nu ne dăm frate nici dacă a pieri lumea!!!

Scrie-mi frate, că ce ai mai auzit și tu! Ce a fi cu reîncorporarea? Pînă cînd întîrzie? Da comisiunea mixtă cînd va fi conchemată? Tu ce știi? Scrie-mi ceva, că sînt foarte impacientat? Aștept răspuns grabnic.

Culciu Mare la 13/IV 1913.

Al tău sincer prieten

Ioan Ternovean, paroh.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 179, orig., f. 1.

1913 *aprilie 14, Satu Mare*. Răspunsul procurorului regal Jakó Sándor adresat arhidiaconului Romulus Marchiş, privind capetele de acuzare ridicate împotriva preotului greco-catolic George Mureşan din Moftinu Mic și a celor 14 credincioși din localitate.

P<ecsét> h<elye>
Kir<ályi> ügyészség
Szatmár Németi

Főtisztelendő
Marchis Romulus főesperes urnak
Nagykároly
4993/1913 k<irály> ü<gyészségi> szám

Hivatkozással f<olyó> év és hó 12-ikén 180/1913 sz<ám> a<latt> kelt átiratára hivatkozással Főtisztelendőségedet a következőkben értesitem.

A nyomozás eddigi adatai szerint Jaczkovics Mihály mint az új gör<ög> cath<olikus> egyház vikáriusa Kismajtényban 1913 április 10-én a Szatmár vármegye által mellé rendelt Madarassy István főszolgabíró társaságában oly célból jelent meg, hogy ott mint az egyházi fennhatósága alá a közelmúltban csatolt gör<ög> kath<olikus> iskola főfelügyelője, iskola látogatást tartson.

Ezt megelőzőleg — mert Marozsán György kismajtényi gör<ög> cath<olikus> lelkész éppen isten tiszteletet tartott — Jaczkovics Mihály vikárius Madarassy István főszolgabíró társaságában a templomba ment, ott azonban alig foglalták el helyeiket, Tárca Péter a harangot félre verte, mire a templom előtt nagyobb csoport gyűlt össze félre érthetetlenül azzal a célzattal, hogy Jaczkovics Mihály vikáriust tetteleg bántalmazzák.

Madarassy István főszolgabíró a fenyegető veszélyt látva, kiment a templomból és az ott összegyűlt embereket, asszonyokat és gyermekeket békes eltávozásra hívta fel, azonban eredménytelenül.

Amíg ez történt, ez alatt a templomban az idős Csögi János, Moldován Jakab és Tárca Péter vezetése alatt egy nagyobb csoportból álló tömeg szitkozódás és távozásra való felhívások között megragadta a szentélyben Marozsán György gör<ög> cath<olikus> lelkész mellett álló Jaczkovics Mihály vikáriust és utóbb nevezettet a szó szoros értelmében a templomból kilökdösték, sőt Tárca Péter e közben a vikáriust öklével hátra is ütögette dacára, hogy az időközben a templomba visszatért Madarassy István főszolgabíró a vikárius segítségére sietett.

A templom előtt összegyűlt csoport (melyből még eddig ki nem derített tettes a főszolgabírót kabátjánál is megfogva is rángatta) a főszolgabírót is körülvette és őt veszélyes magatartásban nyilvánuló fenyegetéssel a rend helyreállításában akadályozta.

Jaczkovics Mihály vikáriust és Madarassy István főszolgabírót midőn a helyszínről kocsin távoztak, a csoport tagjai közül többen kövekkel dobálták.

Ezek megtörténte után a vikárius a főszolgabíró társaságában Domahidára ment, ahonnan a délutáni órákban vissza Kismajtényba abból a cél-

ből, hogy a tervbe vett iskola látogatást a főszolgabíró által időközben megerősített csendőri karhatalom segítségével foganasítsák.

Ebben a hivatalos eljárásukban azonban ismét erőszak és veszélyes fenyegetés által megakadályoztattak oly módon, hogy ifju Csögi János előzőleg a gyermekeket az iskolájából haza küldötte, az iskola ajtót bezárta, eddig ki nem derített tettes az iskola csengőjét félre verte, mire az iskola udvarára egy nagyobb csoport gyűlt össze, kik közül Varju János, Botis András, Sonkodi Pál, Bontya Gergely, Kádár Gusztáv, Papp László, ifju Somkodi István és Tóth Lászlóval mint a csoport tagjai közül még többen is az iskola udvarán elhelyezve volt léccz csomókból léceket vettek elő és azokat szitkozódások között ütésre emelve a kivezényelt csendőröket a rend fenntartásában veszélyes fenyegetésekkel akadályozták.

A csoport tagjai közül többen az eddig ki derítettek szerint Pintye Lászlóné és Tárcza Jánosné a helyszínéről kocsin eltávozó vikáriust és főszolgabírót kövekkel megdobálták.

Marozsán György gör^{ög} cath^{olikus} lelkésznek módjában állott volna egyetlen szavával a fent leirt cselekményeket megakadályozni, azonban ezt még a főszolgabíró felhívására sem tette, sőt a főszolgabíró hivatalos jelentése szerint a nevezett lelkész magaviselete — aki kézmozdulatával a csoport tagjait tettelegességre ösztönözte — azt árulta el, hogy a bekövetkezendőkről nem csak hogy előre tudott, hanem egész cselekménynek értelmi szerzője és felbujtója volt.

Duruz János csendőrpáncsnok vallomásával pedig az ígérkezik bizonyíthatónak hogy Borota Gergely még a cselekmény elkövetése alkalmával is ott a helyszínen külön féle izgató kijelentésekkel és felhívásokkal a csoport tagjait a fent körülirt cselekmények elkövetésére szándékosan reá birta.

A nyomozás eddigi adatai alapján Marozsán György és Borota Gergely mint felbujtók, id^{ös} Csögi János, Moldován Jakab, Tárcza Péter, Pintye Lászlóné szül^{etett} Imre Mária, ifju Csögi János, Varju János, Botis András, Sonkodi Pál, Bontya Gergely, Kádár Gusztáv, Papp László, ifju Sonkodi István és Tóth László mint tettesek a B^{üntető} T^{örvény} K^{önyv} § — ába ütköző magánosok elleni erőszak büntette és a BTK 165 § — ába ütköző és a BTK 168 § I. bekezdése szerint minősülő hatóság elleni erőszak büntetével alaposan gyanusíthatók.

Vizsgálóbíró indítványomra a megnevezett gyanusítottak előzetes le-tartóztatását elrendelte.

Az ügyben a nyomozás még folyamatban van.
Szatmár Németi, 1913 évi április hó 14-ikén.

P^{ecsét} h^{elye}.

Dr. Jákó Sándor sk.

Kir^{ályi} ügyész

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 180, copie, f. 1—2.

<T r a d u c e r e :>

L.S.

Reverendisimului domn arhidiacon Romulus Marchiș
Careii Mari

Cu referire la adresa nr. 180/1913 din 12 ale lunii și anului curent, am onoarea reverendisime a vă comunica următoarele.

Potrivit datelor obținute pînă în prezent, în urma cercetărilor făcute, Jaczkovics Mihály, în calitate de vicar al diecezei greco-catolice nou constituite, s-a prezentat la Moftinu Mic în ziua de 10 aprilie 1913, în compania primpretorului Madarassy István, trimis ca însoțitor din ordinul comitatului Satu Mare, să viziteze, în calitate sa de inspector general școlar, școlile greco-catolice recent supuse autorității diecezane.

Anterior, — fiindcă preotul greco-catolic George Mureșan din Moftinu Mic tocmai ținea slujba — vicarul Jaczkovics Mihály a mers la biserică însoțit de primpretorul Madarassy István, acolo însă abia că au luat loc, Petru Tarța a tras clopotul, la care s-a adunat în fața bisericii un grup mai mare cu intenția neindeielnică de a-l ultragia pe vicarul Jaczkovics Mihály.

Primpretorul Madarassy István văzînd primejdia, a ieșit din biserică și a cerut oamenilor, femeilor, copiilor adunați acolo să plece în mod pașnic, însă fără rezultat.

În acest timp în biserică, un grup numeros, avînd în frunte pe Ioan Csögi bătrînul, Iacob Moldovan și Petru Tarța, printre injurături și somații de plecare, l-au îmbrîncit pe vicarul Jaczkovics Mihály, aflat în altar chiar lingă preotul greco-catolic George Mureșan și l-au scos cu forța din biserică în adevăratul sens al cuvîntului, ba mai mult, Petru Tarța l-a și lovit cu pumnul în spate, cu toate că între timp primpretorul Madarassy István revenise grabnic în biserică să-i fie de ajutor vicarului.

Grupul adunat în fața bisericii (din care un făptaș, neidentificat pînă în prezent, l-a smuls de haină pe primpretor) l-a înconjurat și pe primpretor și prin amenințări primejdioase l-a împiedicat să restabilească ordinea.

În timp ce vicarul Jaczkovics Mihály și primpretorul Madarassy István s-au depărtat cu trăsura, mai mulți membri din grup au aruncat asupra lor cu pietre.

După aceasta, vicarul a mers la Domănești în compania primpretorului, de unde în orele după-amiezii au revenit la Moftinu Mic cu scopul de a efectua, cu ajutorul jandarmilor trimiși între timp de primpretor, vizita școlară planificată.

În îndeplinirea acestei misiuni oficiale au fost însă din nou împiedicați cu violență și amenințări primejdioase în așa fel încît, în prealabil, Csögi Ioan i-a trimis pe copii acasă, de la școală, a încuiat poarta școlii, un făptaș neidentificat a tras clopoțelul școlii, la care în curtea școlii s-a adunat o mulțime mai mare, dintre care: Ioan Varju, Andrei Botiș, Paul Șoncodi, Grigore Bontea, Augustin Cadar, Vasile Pop, Stefan Șoncodi tînărul și Vasile Tot împreună cu alții din mulțime, amenințînd cu stîngii luate din grămada aflată în curtea școlii, i-au împiedicat pe jandarmii trimiși să facă ordine.

Din mulțime mai mulți, pînă acum au fost identificate doar soțiile lui Vasile Pinteș și Ioan Tarța, au aruncat cu pietre asupra vicarului și primpretorului care se depărtau de la fața locului cu trăsura.

Preotul greco-catolic George Mureșan ar fi fost în măsură ca printr-un singur cuvînt să împiedice aceste fapte, dar n-a făcut aceasta nici la solicitarea primpretorului, ba mai mult, potrivit raportului oficial întocmit de primpretor, comportarea numitului preot — care prin gesturile miinilor a îmboldit mulțimea să treacă la fapte — a lăsat să se înțeleagă faptul, nu numai că a știut de la bun început de cele ce aveau să urmeze, ci a fost chiar instigatorul și autorul moral al întregii acțiuni.

Prin mărturia comandantului de jandarmi Duruz János e posibil a se dovedi că Grigore Borota, deja cu prilejul comiterii faptei, a îndemnat mulțimea, chiar acolo la fața locului, cu tot felul de declarații și apeluri agitatorice să comită fapta descrisă.

Deci, pe baza cercetărilor de pînă acum, George Mureșan și Grigore Borota ca instigatori, Ioan Csögi bătrînul, Iacob Moldovan, Petru Tarța, soția lui Vasile Pinteș, născută Maria Imre, Ioan Csögi tînărul, Ioan Varju, Andrei Botiș, Paul Șoncodi, Grigore Bontea, Augustin Cadar, Vasile Pop, Stefan Șoncodi tînărul și Vasile Tot ca autori, pot fi acuzați cu temeinicie — conform art. 176 din Codul penal — de violență contra persoanelor fizice și — conform art. 165 și aliniatul I al articolului 168 din Codul penal — de violență contra autorității.

La propunerea mea, judecătorul de instrucție a dispus arestarea preventivă a numiților acuzați.

Satu Mare, 1913 aprilie 14.

L.S.

Dr. Jákó Sándor m.p.
procuror regal

289

1913 aprilie 15, Carei. Răspunsul lui Romulus Marchiș înaintat episcopului Antal de Hajdudorog, în care face observații critice cu privire la arestarea abuzivă a preotului George Mureșan din Moftinu Mic și solicită intervenție în vederea eliberării celui în cauză.

183 — 1913

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

A kismajtényi zavarok ügyében Méltóságod f(olyó) h(ónap) 12-éről kelt távirati rendelkezésére, átiratban azonnal megkerestem a szatmári kir(á-lyi) ügyészséget, hogy kimerítő írásbeli tájékozást adjon Marosán György kismajtényi plébános és 14 hívének előzetes letartóztatása ügyében, mire a szatmári kir(á-lyi) ügyészségtől mai napon vettem értesítést, melyet eredetiben alázatos tisztelettel van szerencsém Méltóságodhoz felterjeszteni.

Nem akarok az ügy érdemében bírálatokba bocsátkozni, de amennyire Marosán György esperes-plébánost ismerem, mint egy Krisztus szive szerinti

mély vallásos érzelmü, jámbor, buzgó, értelmes és szép készütségü papot, szinte lehetetlennek tartom, hogy ily zavaroknak értelmi szerzője, felbujtója lehetett volna. Magok a tények sem bizonyítanak a mellett, mert Fötisztelendő Jaczkovics Mihály ur hivatalos értesítésében iskolalátogatását Kismajtényban délutánra jelezte és ő reggeli illetve a délelőtti órákban jelent meg Kismajtényban, éppen a sz<ent> Liturgián, mikor a hivek áldoztak. De történt volna bármiképpen is a dolog, az a tény, hogy a hitközség lelkészét csendör szuronyok között vitték éjnek idején a kir<ályi> ügyészséghez Szatmárra, szóval hiveivel együtt előzetesen letartóztatták, holott a bünvádi perrendtartás 141 § értelmében ez elrendelhető nem volt, a legtapintatlanabb eljárás ami csak képzelhető az illető faktorok részéről, mely az új egyházmegyét sajnos véghetetlenül kompromitálja. Lett volna mód és eszköz az illető lelkészt beidézni, lett volna aztán vizsgálat és ha bünös vegye el büntetését, de pusztá feltevés alapján előzetesen letartóztatni az a papi rendnek flagrans meggyalázása. A papi méltóság érdekében mi a papság hódolattal kérjük Méltóságodat, hogy méltóztassék főpásztori tekintélyével odahatni, hogy hasonló esetek a jövőben elő ne forduljanak; a letartóztatott plébános szabadlábra való helyezése érdekében pedig méltóztassék lépéseket tenni; hogy mennyiben bünös, azt a későbbi vizsgálat lesz hivatva kideríteni.

Egyidejüleg méltóztassék intézkedéseket tenni és utasítást adni a hivek lelki szükségleteinek ellátásáról, épen most a sz<ent> Husvéthoz oly közel eső szent időben; ha az illető plébánost a bíróság sürgösen szabad lábra nem helyezné, jóakaró kegyes atyai figyelembevételével azonban Méltóságodnak a hívő nép ezen események által felizgatott kedély állapotának és hangulatának.

Méltóságod felszentelt Jobbját csókolva vagyok
Nagykároly 1913 április 15-én.

Krisztusban alázasos fia:
Marchis Romulus, főesperes.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 181, orig., f. 1–2.

<T r a d u c e r e :>

183—1913

Preailustre și reverendisime domnule episcop!

La dispoziția telegrafică a Domniei tale, din 12 ale lunii curente, în legătură cu tulburările de la Moftinu Mic, m-am adresat imediat Procuraturii regale din Satu Mare spre a primi detalii scrise privind chestiunea arestării preventive a parohului George Mureșan și a celor 14 credincioși, la care astăzi am și primit de la Procuratura regală din Satu Mare înștiințarea prezentă, pe care cu deosebit respect am onoarea a o înainta în original Domniei tale.

Nu vreau să fac critici în interesul cauzei, dar în măsura în care îl cunosc pe preotul-protopop George Mureșan, îl știu un preot profund evlavios

și pe placul lui Christos, blajin, zelos, inteligent, și cu o frumoasă pregătire și socot că mi-e imposibil să cred că ar putea fi autorul moral al unor asemenea tulburări, că ar fi putut fi instigator.

Nici însăși faptele nu o pot confirma, deoarece reverendisimul vicar Jaczkovics Mihály, în înștiințarea sa oficială, își anunțase vizita școlară după amiaza, iar el s-a prezentat în Moftinu Mic în orele dimineții, respectiv înainte de masă, tocmai la Sf. liturghie, cind credincioșii se împărtășeau. Dar, oricum s-ar fi întâmplat, lucru cert e, că preotul parohiei a fost dus în timpul nopții între baionetele jandarmilor la Procuratura regală din Satu Mare, într-un cuvânt a fost arestat preventiv împreună cu credincioșii săi, în timp ce în înțelesul art(icolului) 141 din procedura penală aceasta nu se poate dispune, procedura factorilor respectivi fiind cea mai lipsită de tact ce se poate închipui și care compromise, din păcate, la nesfârșit noua dieceză. Ar fi existat modalitate și mijloc de a cita pe respectivul preot, apoi ar fi fost anchetat și dacă e vinovat să-și primească pedeapsa, dar numai în te-meul unor presupuneri goale să arestezi un preot, acesta reprezintă o umilire flagrantă a ordinului preoțesc. În interesul demnității preoțești, noi preoții cu venerație te rugăm pe Domnia ta să bine voiești a interveni cu prestigiul de arhipăstor, ca pe viitor să nu se mai întâmple cazuri asemănătoare; să bine-voiți a face demersurile necesare în vederea eliberării preotului arestat, iar măsura vinovăției va fi stabilită de cercetările ulterioare.

În același timp, să bine-voiți a lua măsurile necesare și a da instrucțiuni pentru îndestularea sufletească credincioșilor tocmai acum în această vreme apropiată de sf(intele) paști; dacă judecătoria nu va elibera de urgență pe respectivul preot, avînd în vedere stările sufletești și atmosfera agitată, Domnia ta nu vei putea conta pe mărinimia și bunăvoința poporului credincios.

Carei, 1913 aprilie 15.

Sărutînd dreapta sfințită a Ilustrității voastre:
Romulus Marchiș, arhidiacon.

290

1913 aprilie 20, Ungvár. Răspunsul episcopului de Hajdudorog către arhidiaconul Romulus Marchiș, în care infierează atitudinea preotului greco-catolic George Mureșan din Moftinu Mic, totodată solicitînd sprijin în scopul menținerii ordinii și liniștii în parohiile românești anexate.

1136 szám.

Fötisztelendő Márchis Romulus Urnak föesperes
Nagykároly

Folyó évi 183 számu beadványára értesitem főtisztelendőségedet hogy Marosán György kismajtényi esperes lelkész ellen a fegyelmi eljárást megindítottam s azt bűnvádi kereset elintézése után le fogom folytatatni. Nevezett lelkész Jaczkovics Mihály vikáriust folyó hó 10-én már a bemutatkozásnál azzal fogadta, hogy „más körülmények között örülne neki, de a hivatalos látogatás alkalmából nem“. Midön pedig a szentélybe tolakodó hivek a vi-

káriust lökdösní kezdték kifelé a lelkész egy szóval sem intette a híveket, hanem engedte hogy kilökjék a vikáriust a templomból.

E durva tiszteletlensége magában véve is fegyelmi vétség egyuttal azonban valószínűvé teszi azt a vádat melyet a megejtett nyomozás alapján emelt ellene az ügyészség, hogy t.i. ő izgatta fel a híveket.

Ily körülmények között a bűnvádi vizsgálat magakadályozása éppen nem állana a papi tekintély érdekében, melyet a lelkész a vikárius durva megtámadása alkalmával oly súlyosan engedett kompromittálni.

Atyai szeretettel és béketűrőssel egyedül a hívek lelki üdvét tekintő elbánással intéztem a hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt román papság ügyeit, s ennek viszonyzásául azt kapom, hogy a kötelességét teljesítő vikáriust és esperest oly kíméletlen és durva insultusok érhetik egyes román lelkészek parochiáiban.

Most már a hívek békéje azt kívánja tőlem, hogy y felsőbbség iránti tiszteletről és engedelmességről megfelelőkéző lelkészekkel szemben a sz(ent) kanonok teljes szigora szerint járjak el.

Számítok rá, hogy főtisztelendőség ezen, egyedül a hitélet érdekeit szolgáló s minden egyéb tekintettől ment eljárásomban engem bizalommal támogatni fog, s amennyiben főtisztelendőségnek román paptársaira már állásánál is befolyása van, ezt a szelid megértés és a politikai tulzást kerülő az Úr Jézus igazi szellemét követő békés pastoratio érdekében érvényesíteni fogja.

Ungvár, 1913 április 20-án .

Krisztusban igen szives atyja:

Antal
püspök,
apostoli administrator.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 183, orig., f. 1-2.

<T r a d u c e r e :>

Nr. 1136

Reverendisimului domn Romulus Marchiș, arhidiacon
Carei Mari

La cererea reverendisimei voastre nr. 183 din anul curent, vă aduc la cunoștință, că am pornit ancheta disciplinară împotriva protopopului-preot George Mureșan din Moftinu Mic, iar după soluționarea acțiunii penale o voi continua.

Numitul preot, deja la sosirea vicarului Jaczkovics Mihály, în 10 ale lunii curente, l-a primit cu aceea că: „în alte împrejurări s-ar bucura, dar cu prilejul vizitei oficiale, nu“. Iar în timp ce credincioșii îngrămădiți în altar au început să-l îmbrîncească afară pe vicar, preotul nici măcar cu un cuvînt nu i-a atenționat pe credincioși, ci i-a lăsat să-l dea afară pe vicar din biserică.

Această brutală lipsă de respect constituie în sine un delict disciplinar și, totodată, face probabilă aceea acuzație, pe care a formulat-o împotriva sa procuratura în urma cercetărilor făcute, că respectiv el i-a ațîțat pe credincioși.

În asemenea împrejurări, împiedicarea anchetei penale n-ar fi în interesul demnității preoțești, pe care preotul a compromis-o atât de grav cu prilejul atacului brutal îndreptat împotriva vicarului.

Problemele preoțimii române anexate diecezei de Hajdudorog le-am tratat cu dragoste părintească și cu indulgență, avînd în vedere numai și numai mîntuirea sufletească a credincioșilor și primesc, drept recompensă, faptul că în unele parohii românești vicarul și protopopul, care-și făcea doar datoria, este întîmpinat cu asemenea insulte grosolane și necruțătoare.

Acuma deja liniștea credincioșilor pretinde ca eu, față de preoții care au uitat de respectul și supunerea cuvenită superiorilor, să procedez cu deplina severitate a sfintelor canoane.

În această procedare a mea, prin care servesc doar interesele vieții spirituale scutite de orice alt punct de vedere, mă bazez pe faptul, că Preasfinția ta mă vei sprijini cu încredere, și că în măsura în care Preasfinția ta, prin chiar însăși poziția avută, ai influență asupra preoțimii române, aceasta o vei valorifica în interesul înțelegerii pașnice și a ocotirii exagerărilor politice, a păstoririi pașnice ce urmează adevăratul spirit al Domnului Isus.

Ungvár, 1913 aprilie 20.

În Cristos părinte
Antal
episcop, administrator apostolic.

291

1913 aprilie 22, Doba. Scrisoarea preotului Mihai Ciurdariu din Doba adresată protopopului Alexa Pop de Sanislău, în care relatează despre vizita vicarului Iaczkovics în parohia Doba.

Doba, la 22 aprilie 1913

M<ult> on<orate> în Cr<istos> frate!

Din faptele săvîrșite de vicarul Iaczkovits la 11 aprilie a.c. în parohia Doba tot mai evident apare: că destinația nou înființatei episcopii e maghiarizarea tuturor parohiilor încorporate la acea dieceză și nu mîntuitoarea stare și procurarea fericirii de veci a credincioșilor. Căci s-a prezentat cu 15 jandarmi, doi pretori ai Cercului pretorial Cinghir. A zis înaintea oamenilor că dînsul de 5 ani tot trudește pentru liturgia maghiară și acum, după ce a cîștigat-o și dobîndit-o, se va și folosi de ea, iar către Ioan Csöghi a zis că dacă e român să meargă în Țara Românească, mie interzisu-mi fiind propunerea religiei la școala de stat elevilor români, a dispus să fiu substituit prin învățătorul de la școala de stat, care nici o boabă nu știe românește.

De la Ungvár despre administrarea parohiei Sz<amos>-Dob¹ cum să fie, încă nu am primit dispoziție.

Congrua mea pe un semestru e de 425 cor. 21 fil(eri). Declarațiile credincioșilor despre cele zise de vicarul Jaczkovits în curînd vor sosi.

Cu dragoste frățească
M. Ciurdariu, protopop-paroh gr. cat. român.

Chiar la încheierea ordurilor acestora am înțeles că mi-e pus în vedere ca în vinerea mare să <mă> vîre în închisoare. Ministrul mi-a denegat 1 mai a.c. și a dispus ca în 25 aprilie să-mi încep închisoarea.

Arh. St. Zalău, fond Ioan Ardeleanu Senior, dosar 56, f. 6.

1. Doba.

292

1913 aprilie 22, Craidorolț. Adresa lui Constantin Lucaciu către episcopia din Gherla, în care protestează împotriva introducerii abuzive a limbii maghiare în școlile de stat din localitățile românești.

Nr. 48—1913.

Prea venerat consistor scolastic.

La noua electrațiune¹ știu și văd că sistematică și tendențioasă a inspectoratului comitatens regesc de școală din Sătmar adresată către prea veneratul ordinariat diecezan cu datul de 5 aprilie ad nr. 5252—1912 și trimis subscrisului pentru de a răspunde la ea, am onoarea în următoarele a-mi da răspunsul.

Înainte de a intra la mersul lucrului fie-mi permis a face modestele mele observațiuni la recercarea citată a inspectorului din Sătmar, Bodnár György. Mai înainte constat cu mihnire și justă indignare insinuarea meschină și tendențioasă la modă a numitului inspector comitatens, ce-și permite a preta la adresa subscrisului insinuarea slăbănoagă: „most már nem vezeti be az eltanított tananyagot valószínűleg hogy elkerülje a magyar állam nyelv használatát², și mai ales „ne tüntessen az ellen, a törvényen alapuló rendszabályok ellen a magyar állam nyelv szándékos mellőzésével“³.

Resping cu toată demnitatea mea de cive și preot român aceste insinuări morbide și caracteristice izvorului de unde <se> scurg și-l îndrum pe d(omn)ul Bodnár György la respectul ce cu elementară cinste oficioasă este dator față de un preot institutor al credinței, moralului și legalității. Pilde strălucite am dat de nenumărate ori despre stima și respectul meu față de legi și dispozițiuni legale și n-am lipsă nici de instrucțiune și nici de provocarea la împlinirea datorițelor mele, emanate de numitul inspector regesc și le resping cu impusa demnitate și conștiință.

Pe puținii școlari români și gr. cat. înmatriculați din fiii credincioșilor mei la aceea școală de stat i-am instruit regulat în orele stabilite în comună înțelegere cu direcțiunea acestei școli în religiunea lor gr. catolică. Fiind limba bisericii și a religiunii respectiv a ritului nostru, cea românească și fiindcă am să învăț religiunea din manuale aprobate de Ordinariatul compe-

tent adică de Prea veneratul meu ordinarat diecezan — și aceasta chiar în înțelesul „Îndrumării” (Utasiás) al ministerului de cult și instrucțiune publică și fiind acestea edate în limba rituală <a> bisericii noastre nu pot și nici că aş putea — legal — să le propun în altă limbă. Predind deci religiunea din acele manuale purtarea materialului — foarte natural — numai în această limbă se poate și trebuie să-l induc în protocolul de predare al școlai. Așa am și făcut la început în mai multe ore de prelegere, cînd directorul școlai — fără să-și motiveze procedura și scopul mi-a prezentat un alt protocol, special pentru predarea religiunei făcut — ca în acela să induc materia propusă și învățată. La întrebarea mea că este oare religiunea obiect regulat de studiu în această școală a statului, dîndu-mi-se răspuns afirmativ și reflectîndu-i că așa dară religiunea nu este studiu extraordinar sau studiu de ocupațiune inanală ca industria de casă și de mină, voi induce și mai departe materia predată din religiune în protocolul regulat al școlai. După aceasta în anul trecut, parestime pînă la finea anului, nu mi s-a dat înainte acel protccol ca să induc în el materia propusă și învățată.

De la începutul anului scolicastic curent iară mi s-a pus înainte protocolul școlar. Fiind inspectoratul, dar mai pe drept o parte a curatoratului acestei școli de stat persuadat de predicatorul evang<helic> reformat din loc cu aversiunea față de limba rituală și bisericească a noastră, ca să nu-i supăr și să nu le fac momente amare și nu <am> mai indus nicicum materia propusă la elevii mei, am însemnat numai în cifre numărul celor prezenți, contrasemnînd cu subscrierea numelui mei propriu ca să-și poate controla cînd și la cîți am ținut prelegere de religiune.

Fiind elevii gr. cat. numai începători din clasele I—III și care a citi încă nu știe nici în limba maghiară, necum în românește, lucru natural, și predarea religiunei s-a făcut amăsurat capacității și pregătirei lor. Ba fiind acești elevi ieșiți din familiile cele mai indiferente față de religiunea lor gr. cat., n-au știut nici rugăciunile cele mai noi, mai neînconjurat de lipsă unui creștin catolic, membru al bisericii gr. catolice române. Năzuința principală am pus dară mai ales într-aceea că pe sărmanii de ei să-i învăț la aceste rugăciuni, și noțiunile principale ale credinței amăsurat capacității lor <i-am învățat> din manualul „Catechismul mic — de I. Alexe — Gherla”. I-am mai învățat și cîntări rituale bisericești. Acum cum să scriu în protocol că am învățat facerea semnului crucii în numele T<atălui>, F<iului>, etc. rugăciunile „Tătăl nostru”, „Născătoarea de Dumnezeu”, „Către ingerul păzitor”, sau răspunsurile cîntate la cetenie ori „Sfinto Dumnezeule”, și „Care pe Ieruvimi”, cînd eu nu i-am învățat semnul crucii „az atyának”⁴, etc., nici „mi atyánk”, „üdvöslégy”, „ör angyal”⁵ sau a cînta „Szent Isten, szent erös”⁶. De induc cum propun fac singe rău, de aş induce cum n-am propus aş comite falsitate, deci am văzut de bine și la loc a nu induce nicicum. Și cu asta — după nesocotita și tendențioasa insinuare a zelosului inspector regesc — informat și hiriit, de ar avea lipsă spre aceasta, de președintele curatorului acestor școli, de onoratul predicator evang<elic> reformat din loc, Szabó Miklós, — comit nesupunere și demonstrațiune față de limba maghiară a statului maghiar? — Ce mentalitate. Știu însă eu și simțesc că ce vrea să fie și aceasta.

Am adus aici — anul trecut în luna ianuarie — un dascăl gr. cat. rutean de origine de comitatul Ung, cu numele Petrigalla János cu scopul — ce-

văd și simțesc ca luind cu metehne din mina mea, a preotului român, învățarea religiei la școlarii greco-catolici din aceste școli să o precede acestuia care nu știe o boabă românește și care ar induce apoi ireproșabil „az eltanitott anyagot„?, după dorința sistemului nefast și a exponenților cutezători ai lui.

Mai am să notific Preaveneratului nostru consistor scolastic că școala aceasta de stat are un caracter vădit confesional evang(helic) reformat, nu numai cu aceea că sînt instalate în cocioabele fastei și pururea excepționalei școli a reformaților, ci mai vîrtos prin faptul jignitor, că predicatorul acelei confesiuni este președintele școlar de stat care și-a permis, bag seama inspirat din preștiința lor din trecut, luxul tendențios și provocător de a veni și la ora de religie gr. cat. provocînd, dar în zadar examinarea și răspunsul elevilor gr. cat. la care n-are drept ba, este expres, chiar și prin îndrumarea (utasításul) mai sus amintit, oprit.

E drept că față cu 3 elevi care nu cunosc limba română, respectiv nu o vorbesc din familie, un țigănaș, un copilaș a unui jandarm și altul . . . , îi învăț și în limba maghiară, dar numai ca limbă auxiliară, rugăciunile le învăț însă întii românește cu ei. Notez și aceea, că cei mai mulți dintre elevii mei umblă foarte neregulat la prelegeri, sigur din cauza că sînt băieții unor servitori din domeniile contelui Károlyi, în depărtare de mai mulți kilometri de la comună, și aceștia numai sub presiunea ispravnicului domenal înscriși la aceste școli. Cînd sînt, foarte arareori, toți de față, am 9 elevi, mai de multe ori 4—3—1 și nu o dată nici unul.

În acestea avînd onoarea a satisface dispozițiunii de sub nr. 3528—1913 a Veneratului consistor scolastic, mă rog cu toată onoarea ca să fie avizat inspectorul jeluitor la rezonul convenit și, mai ales, la scoaterea școalei acesteia, la tot cazul însă a religiei noastre gr. cat. de sub suspicierea jignitoare a lăudatului predicator evang(helic) reformat.

În urmă cerînd avizul și îndrumarea veneratului consistor scolastic, că cum să purced mai departe și mai corect și supunîndu-mă prea umil cu obediență filială la înaltele dispozițiuni, acuzînd aici scripta înapoi. Am rămas cu profundă venerațiune în Dorolț, la 22 aprilie 1913.

smerit fiu Const(antin) Lucaciu, preot

Muzeul județean Satu Mare, colecția Constantin Lucaciu, inv. nr. 20 188, orig., f. 1—3.

1. Înșelăciune.

2. Acum deja nu mai introduceți materia învățată, probabil ca să evitați folosirea limbii de stat maghiare (magh.)

3. Nu protestați împotriva aceleia, împotriva măsurilor legale, cu omiterea intenționată a limbii de stat maghiare (magh.).

4. Tatălui (magh.).

5. Tatăl nostru, fii mîntuitor, inger păzitor (magh.).

6. Sfinte Dumnezeule, sfinte <atot>puternic (magh.).

7. Materia învățată (magh.).

293

1913 aprilie 27, Seghedin. Carte poștală expedită de Mihai Ciurdariu, din închisoarea de stat din Seghedin, lui Alexa Pop din Sanislău.

Din camera mea sub nr. 11 vă trimit salut frăţesc „Cristos a înviat”.
Cu spiritul şi voia sînt în mijlocul vostru. Fiţi treji, să nu vă ispitească necu-
ratul.

Sărutînd mina on<oratei> doamne vă îmbrăţişez cu drag,
27/IV Seghedin

M. Ciurdariu, protopop — paroh gr. cat.

<Adresa:>

Prea onoratului
Alexa Pop, protopop-paroh gr. cat. român
Sanislău (Szaniszló),
Szátmár megye.

<Pe verso:>

imaginea închisorii din Seghedin

Arh. St. Zalău, fond Ioan Ardeleanu Senior, dosar 56, f. 7.

294

1913 mai 3, *Blaja*. Scrisoarea lui Teodor Mureşan, învăţător în Blaja,
prin care cere pentru a doua oară să i se trimită diploma de membru pe
viaţă al „Astrei”, deoarece şi-a achitat taxa încă în cursul anului trecut.

Onoratului Birou al Asociaţiunii în Sibiu

Subscrisul acum pentru a doua oară vin a vă ruga să încasaţi taxa
solvită de mine de 200 cor., ca taxă de membru pe viaţă, de la d<omnu>l
George Filep, proprietar, casier al desp<ărţămîntului> „Tăşnad”, care locu-
ieşte în Tasnád-Szantó¹ (Szilagy m<egye>), deoarece subscrisul am solvit
acea taxă încă la începutul lunii octombrie 1912; şi deci solvind-o aş fi dorit
să şi ajungă aici suma, ca să pot primi diploma şi biletul de legitimare.

Blaja — Tasnádbalazsháza la 3 mai 1913

p<oşta> u<ltimă> Magyarcsaholy²

Com<itatul> Silágy

Cu profundă stimă

Teodor Mureşan, inv<ăţător> român.

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 874/1913, orig., f. 1.

-
1. Santău
  2. Cehăluţ

295

1913 mai 14, *Băseşti*. Invitaţie adresată lui Constantin Lucaciù de a
lua parte la şedinţa Comitetului Central executiv al Partidului Naţional
Român, ce urma să se desfăşoare în 22 mai 1913 la Cluj.

Vă invităm la ședința Comitetului Central executiv al Partidului Național Român pe ziua de 22 mai a.c. în Cluj la 10 ore din zi.

Localul de întâlnire se va comunica în cancelaria d(omnu)lui avocat dr. Ștefan Morariu și la banca „Vatra”.

Obiectele de pertractare.

1. Comunicarea procesului verbal a ultimei ședințe a comitetului.
2. Raportul comisiei esmise despre pertractări cu guvernul.
3. Situația politică.
4. Raport despre starea foilor partidului.
5. Propuneri.

Băsești la 14 mai 1913 n(ou).

G. Pop, prezident secretar.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 184 orig., f. 1.

296

1913 iunie 3, Gherla. Scrisoarea episcopului Vasile al Gherlei către Vasile Pop, administratorul oficiului protopopesic al Eriului, în care dispune luarea măsurilor necesare împotriva preotului Constantin Lucaciu din Craiodorolț, care agită credincioșii români împotriva noii episcopii de Hajdudorog.

Nr. 5072—1913

Mult Onorate în Hristos Frate!

Scripta Ilustrității sale domnului episcop de Munkács, administrator apostolic a diecezei de Hajdudorog, de data 29 Mai a.c. nr. 1476 în care incunoștiințează, că preotul din Dorolț — Constantin Lucaciu umblînd prin comunele române ale diecezei noua — cerînd a se reflecta numitul preot să înceteze cu agitățile și să nu facă neplăceri credincioșilor și eventual sieși, aci alăturat în copie se străpune Frăției tale cu încredințare să o comunici cu numitul preot — cu reflectare ca să se abțină de la agitarea credincioșilor români din noua dieceză, și de cutreierea parochiilor aparținătoare acelei dieceze, satisfăcînd celor cuprinse în scripte pomenite a Ilustrității sale, domnului episcop — sub gravitatea urmărilor canonice — relatînd aici Frăția ta despre cele împlinite.

Szamosujvár — Gherla, din ședința consistorială ținută la 3 iunie 1913.

Episcop Vasile

Mult Onoratului

Vasile Pop, adm(inistratorul) cf(iciului), prot(opopesic) al Eriului

Ujnémet

297

1913 iunie 4, Seini. Hotărîrea primpretorului plășii Seini prin care respinge cererea locuitorului Augustin Popan din Seini de a ține prelegeri populare în comunele plășii.

1237—1913

1889/1913

Popán Ágoston szinerváraljai lakos bejelenti, miszerint a szinerváraljai járás községeiben vetített képekkel kísért népies előadásokat szándékozik tartani, mely előadások vallásos ismeretterjesztő népies színezettel bírnak, kéri az engedély megadását.

Véghatározat.

A kérelmet elutasítom, az engedélyt meg nem adom.

Kérelmező kötelezettséget vállal az iránt, hogy minden egyes előadást az ellenőrzés gyakorolhatása végett az illetékes községi előljáróságának 24 órával előzőleg tudomására hoz.

Tekintve, hogy az ilyen előadások tartásánál a községi előljáróságok ellenőrzése sem elegendő, a hatóságnak pedig sem ideje, sem személyzete nincs arra, hogy ezen előadásokat ellenőrizze miért is a kérelmet elutasítani kellett. Miről Popán Ágoston szinerváraljai lakost értesítem, hogy ezen véghatározat ellen az átvételtől számított 15 nap alatt vármagyeyi Alispán urhoz czimzettel és hivatalánál beadandó fellebbezéssel élhet.

Szinerváralja, 1913 június 4.

ss. indescifrabil
főszolgabíró

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1913, orig., f. 4.

<T r a d u c e r e :>

Nr. 1237—1913

1889/1913

Augustin Popan, locuitor în Seini, anunță că intenționează să țină în comunele plășii Seini prelegeri populare însoțite de proiecții de imagini, care prelegeri de răspindire a cunoștințelor religioase sînt de coloratură populară, și cere acordarea aprobării.

Hotărîre definitivă.

Resping cererea și nu dau aprobare.

Petentul își asumă obligația, ca în scopul supravegherii să anunțe, fiecare prelegere în parte, antistiei cu 24 de ore înainte.

Avînd în vedere, că la ținerea unor asemenea prelegeri nici supraveghearea antistiei nu e suficientă, iar autoritatea nu are nici timp, nici personal ca să supravegheze aceste prelegeri, fapt pentru care a trebuit respinsă cererea. Despre care îl instiintez pe Augustin Popan, locuitor în Seini, cu aceea că în termen de 15 zile de la primire poate face recurs, împotriva acestei hotărîri definitive, pe adresa și la oficiul domnului vicecomite al comitatului.

Seini, 1913 iunie 4.

ss. indescifrabil
primpretor

298

1913 iunie 18, Orașu Nou. Hotărîrea primpretorului plășii Oaș prin care respinge cererea lui George Șuta, directorul despărțămîntului Seini al „Astrei”, de a organiza prelegeri populare în comunele din Oaș.

1237 — 1913
1628/1913

Suta György g<örög>-kath<olikus> főesperes mint a közművelődési fiók egyletnek elnöke, barlafalui lakónak bejelentése Turvékonya, Vámfalu, Kányaháza, Avasujfalu és Bikszád községekben népies előadások megtartása iránt.

Határozat.

Suta György g<örög>-katz<olikus> főesperes barlafalui lakost kérelmével elutasitom. Jelen határozat Suta György g<örög> kath<olikus> barlafalvi lakosnak azzal küldendő ki, miszerint ellene 15 nap alatt fellebbeszéssel élhet.

Indoklás.

Amennyiben 1912 évben Bikszád községbe metgartott szabad előadás alkalmával Argyelán kispap más nemzetiségek ellen izgatott, a kérelmet elutasitom.

Avasujváros, 1913 junius 18.

ss. indescifrabil
főszolgabíró

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1913, orig., f. 3.

<T r a d u c e r e :>

Nr. 1237 — 1913
1628/1913

Înstiintarea arhidiaconului George Suta, locuitor în Borlești, ca președinte al despărțămîntului asociației culturale, asupra ținerii prelegerilor populare în comunele Tur, Vama, Călinești, Negrești și Bixad.

Hotărîre.

Resping cererea arhidiaconului greco-catolic George Şuta, locuitor în Borleşti.

Prezenta hotărîre i se trimite arhidiaconului greco-catolic George Şuta, locuitor în Borleşti, putînd face recurs împotriva ei în termen de 15 zile.

Motivaţie.

Întrucît cu prilejul prelegerii libere ţinute în anul 1912 în comuna Bixad, numitul preot Ardelean a agitat împotriva altor naţionalităţi, resping cererea.

Oraşu Nou, 1913 iunie 18.

ss. indescifrabil

primpretor

299

1913 iunie 20, *Seghedin*. Scrisoarea adresată de Mihai Ciurdariu, din închisoarea de stat de la Seghedin, lui Alexa Pop din Sanislău, în care face referiri la regimul de detenţie şi la problemele care-l frământau.

Seghedin la 20 VI 1913

Prea iubite frate!

Cu multă plăcere şi mare bucurie am primit ştirile tale adică încunoştienţarea despre statul consolidatăţii noastre preoţeşti. Îţi mulţumesc, iară on<oratei> d<oa>mnei soţiei tale sărutîndu-i mîna pentru încurajarea şi întărirea la suferinţele care le îndur. Îţi notific că eu laudă D<om>nului pînă azi am fost şi sînt bine şi sănătos şi încă şi vesel şi mingîiat văzîndu-mi poporeni oţeliţi bine şi curajoşi spre apărarea limbii şi bisericii, precum vedeşte epistola aceasta ./ alăturată, a finului meu George ¹ din Lipău, văzîndu-mi astfel poporul meu brav şi d<oam>nele noastre preotese române adevărate tovarăşe cu soţii lor de luptă măcar după exemplul mamei lui Ştefan cel Mare, încurajîndu-ne şi îmbărbătîndu-ne la suportarea suferinţelor precum a dovedit şi vedeşte on<orata> d<oam>na soţia ta — şi pe care celelalte doamne luînd-o de exemplu şi urmînd-o; avem mare speranţă de izbînda cauzei noastre, dar de nu am ieşi învingători, va fi mingăierea, şi moraliceşte am învins şi că ne-am luptat cinstit şi bărbăteşte. Eu precum şi feciorul meu Ionel ², tot numai atîta ştim despre cauza noastră, încît ne informează ziarele. Eu aici în singurătatea şi călugăria mea citesc „Românul” şi „Unirea”, „Az Esti” şi alte ziare ca să-mi treacă urîtul, în toată ziua îmi cumpăr şi pot zice dar că numai banii cînd ar fi de unde să-şi împlinescă omul dorinţele nu e aşa grea soarta asta şi în „Allamifogház” ³, numai cit că chiar aici sîntem mai amarnic loviţi cînd ne suprimă şi congrua. Precum sînt informat mie pe trei ani de voi trăi îmi va fi reţinută congrua. Nu ştiu ce e cu quinqvenalele? Soarta fratelui Mureşan ⁴ foarte mă supără şi pe mine, cea sanitară, feri D<oam>ne! să nu i se întimple ceva rău. Pe mine una întru una m-a molestat „Antal Püspök” ⁵ să-i fac rapoartele oficioase în limba maghiară

și a procurat atestat de la comitele suprem <al> comitatului Satu Mare, că nu posed limba ungurească și în vorbă și în scris și totuși eu numai cu tălmăciu le-am tradus și trimis rapoartele și în ungurește. De altcum sînt bine sănătos. Sărutînd mîna la on<orata> d<oam>na soața ta, vă salut cordial pe toți. D-zeu cu voi.

M. Ciurdariu protopop.

Arh. St. Zalău, fond Ioan Ardeleanu Senior, dosar 56, f. 9.

1. George Sălăjan, paroh în Lipău
2. Ioan Ciordaș (1877–1919), avocat în Beiuș, figură importantă a mișcării naționale și culturale a românilor din vestul Transilvaniei. Moare asasinat în mod barbar în noaptea de 3 aprilie 1919, cf. Aurel Tripou, *Monografie – almanah a Crișanei*, Oradea, 1936, p. 353–354
3. Închisoare de stat (magh.)
4. Gheorghe Mureșan, preot în Moftinu Mic, judecat și condamnat la 1 an și jumătate închisoare pentru protestul său împotriva episcopiei de Hajdudorog.
5. Episcopul Antal al diecezei maghiare de Hajdudorog.

300

1913 iulie 11, *Borlești*. Adresa lui George Șuta, directorul despărțămîntului Seini, în care informează Comitetul Central al „Astrei” despre piedicile puse de autorități în ținerea prelegerilor populare.

Onorat Comitet Central al „Asociațiunii” în Sibiu

Am de a vă anunța o volnicie nouă a pretorilor din comitatul Sătmar. Am avut onoarea a vă face cunoscut, cum propretorele cercului Seini nu ne-a dat voie a ținea prelegeri populare în cercul său, pe motiv că n-are nici timp nici oameni în oficiul său, cu care să poată controla aranjarea prelegerilor populare. Decizul pretorial l-am apelat încă în 19 febr<uarie> a.c., răspuns nici pînă în ziua de azi n-am primit de la vicecomite.

Am vrut a înfăptui ținerea prelegerilor populare pe altă cale, vrînd a da alt colorit prelegerilor. Anume am pus la cale aranjarea acelora, prin mijlocirea tinerilor de la banca „Sătmăreana” din Seini. Am ținut apoi în vreo cîteva comune prelegeri mai mult cu colorit religios (...) ¹, notificînd prelegerile numai antistiei comunale. Nici pe calea aceasta nu ne-am ajuns scopul, căci notarii m-au denunțat. Am cerut învoirea protopretorului, nici asta nu ne-a succes.

Ne-am pus terenul de activitate pe teritoriul pretorului din Țara Oașului. Am fost respins și de aici, pe motiv că din anul 1912 Iuliu Ardelean ar fi agitat în presă în contra altor naționalități. Am apelat și această decizie ca toate celelalte volnicii, dar în zadar, la ei este puterea. Nici n-am așteptat de a putea face ceva pînă nu se vor domoli spiritele cu înființarea episcopiei de la Hajdudorog. În fiecare preot văd cîte un agitator provocator. Cînd

pretorii primesc instrucțiuni de la vicecomite, ca să oprească ținerea prelegerilor, apelurile la același for nu vor avea nici un rezultat.

Borlești, 11 iulie 1913.

George Șuta,
director despărțămintului.

<sus:>

1237—1913

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1913, orig., f. 1.

1. Cuvînt indescifrabil.

301

1913 iulie 22, Tășnad. Adresa lui dr. Coriolan Steer din Tășnad către Comitetul Central al „Astrei”, în care cere lista membrilor despărțămintului Tășnad și cărți editate de asociație.

Tășnad 22/VII 1913

Dr. Coriolan Steer, avocat,
juristconsultul Institutului de
credit și economii „Vulturul” Tășnad

On<oratalui> Comitet Central al „Asociațiunii” Sibiu

Fiindcă directorul despărțămintului nostru e om foarte comod, vă rog ca de aici încolo toate recercările d<omniei> voastre să mi le trimiteți la mine. Din cauza comodității lui — ajunge așa de tîrziu și raportul.

Vă rog să binevoiți a-mi comunica lista membrilor care au achitat taxele pe 1912. Fiindcă nu știu, că cine a achitat și cine nu, am scris în raport starea din 1911.

Să binevoiți a-mi pune la dispoziție și cîteva volume de cărți.

Cu deosebită stimă

dr. Coriolan Steer

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 243/1913, orig., f. 2.

302

1913 iulie 27, Sântău. Lista membrilor despărțămintului Tășnad al „Astrei” pe anul 1912.

422

Despărțămîntul Tășnad

Numele și conumele	Caracterul	Locuința	Poșta ultimă	Observați solivire
1. dr. Alexandru Aciu	avocat	Tășnad		10 cor.
2. Adalbert Virág	notar	Sudurău		10 cor.
3. Vasile Sfura	preot	Blaja		10 cor.
4. Partenie Lobonțiu	„	Silvaș		10 cor.
5. Vasile Pustai	proprietar	Sudurău		10 cor.
6. Nestor Pustai	„	„		10 cor.
7. Vasile Hoblea	preot	Cig		10 cor.
8. Vasile Pățcaș	„	Hotoan		10 cor.
9. Emil Lobonțiu	„	T(ășnad)- Bajom ¹		10 cor.
10. Teodor Mureșan	învățător	Blaja	fiind înscris membru pe viață suma de cor. 200 s-a trimis direct la Sibiu	
11. George Filep	proprietar	Căuș		10 cor.
12. Gavril Filep	„	„		10 cor.
13. Alexandru Gozar	„	„		10 cor.
14. Ioan	„	Sudurău		10 cor.
15. Vasile Oros	director de bancă	Tășnad		10 cor.
16. Iosif Cosmuța	învățător	Santău		10 cor.
17. Victor Mărcuș	preot	Pir		10 cor.
18. Vasile Pop	protopop	Unimăt		10 cor.
19. Ioan Lobonțiu	preot	Sărăuad		10 coș.
20. Ioan Pop	econom	Blaja		2 cor.
21. Alexandru Boticaș	învățător	T(ășnad)- Bajom		4 cor.
22. Petru Aciu	„	Santău		5 cor.
23. George Crăiuț	proprietar	Sudurău		5 cor.
24. Ioan Ioachim	mecanic	Sudurău		5 cor.
25. George Deskaș	proprietar	„		2 cor.
26. Petru Chiș	„	Santău		5 cor.
27. Aurel Cigărean	contabil	Tășnad		2 cor.
28. Ioan Baști	proprietar	Satu Mic		10 cor.
29. Octavian Baști	preot	Hidig		10 cor.

Total cor. 230

Aici vă fac cunoscut cum că taxa membrilor pe viață, anume alor 20 membri, ce sumă care face 200 coroane, din care suma detragem 20% procente, vă trimitem 160 coroane de care vă rog frumos să binevoiți ca libretele de legitimare să le trimiteți, încît s-ar putea cu reîntorcerea poștei, că adunarea generală va fi în 3 aug(ust) și pe atunci ne trebuie să le predăm la membrii, sumele mai mici încă le ținem pentru noi iar ce se referă la d(omnu)l Teodor Mureșan, învățător în Blaja (Balázsháza), care sumă s-a trimis pe mandat poștal și vă roagă și diploma de membru pe viață să o tri-

miteți la adresa mea ca pe ziua sus numită să o pot înmîna, vă rog frumos ca să fiți cu prevedere că s-a întîmplat cu banii că s-au pus de o parte în bancă și nu s-au dat de ei pînă acum mai tirziu.

Dat în Tășnad-Santău,
1913 iulie 27.

Stimător
George Filep, casier.

<dreapta sus f. 1:>

Nr. 1369—1913

<dreapta jos f. 2:>

Am extras membrii ajutători

4 VIII 1913

N. Iosif

Arh. St. Sibiu, fond Astra dosar 242/1913, orig., f. 2.

I. Boianu Mare (jud. Bihor).

303

1913 august 31, *Apa*. Raport despre prelegerile populare ținute în decursul anului 1913, în comunele românești din comitatul Ugocea.

Onorată Adunare!

Prin acestea am onoarea să raportez despre prelegerile populare care s-au ținut din partea domnilor Iuliu Lupan, teol<og>, Alexandru Popp, teol<og> abs<olvent>, Adrian Lupan, teol<og> IV, I. Constantin Ghețe și Vasile Zoicaș, teolog II, prin comunele românești din com<itatul> Ugocea.

Anul extraordinar de rău poate a contribuit că prelegerile, încît privește numărul membrilor ajutători înscriși, n-au avut așa de frumos rezultat ca și în anul trecut.

Precum au fost anunțate, prelegerile s-au ținut în ordinea următoare:

În 2 aug<ust>, în com<una> Gherța Mică, în<ainte> de am<iază> la 10 ore, d<omnul> Alexandru Pop, în fața alor vreo 200 inși, fiind ascultat cu mare atențiune, a vorbit despre rostul tovarășiei. Lista pentru înscrierea membrilor ajutători s-a lăsat m<ult> on<oratalui> domn Ioan Doboși, paroh local.

Tot în 2 aug<ust>, în com<una> Turț, în<ainte> de am<iază> la 10 ore, d<omnul> Adrian Lupan a vorbit despre tovarășii, Iuliu Lupan despre folosul asigurărilor în legătură cu banca gen<erală> de asigurare și d<omnul> Vasile Zoicaș despre legislatură. Ascultători au fost vreo 300. Lista pentru înscrierea membrilor aju<tători> s-a lăsat on<oratalui> d<omn> Ioan Hotea, capelan. După am<iază>, la 4 ore în com<una> Gherța Mare, d<omnul> V. Zoicaș a vorbit despre alcoolism, I. Lupan despre rostul asigurărilor și A. Lupan despre însemnătatea învățaturii în legătură cu chemarea Asociațiunii. Toți au fost ascultați cu însuflețire din partea ascultătorilor, care la insistarea m<ult> on<oratalui> d<omn> Iustin Pop, paroh local, s-au prezentat în număr de vreo 350 de inși.

În 3 aug<ust>, în<ainte> de am<iază> la 10 ore în com<una> Batarci, d<omnu>l A. Popp a vorbit în fața alor vreo 250 de inși despre tovarășii și C. Ghețe despre legislatură; au fost asc<ultați> cu mare însuflețire.

Tot în 3 aug<ust>, dup<ă> am<iază> la 4 ore în Tarna Mare, d<omnu>l A. Popp a vorbit despre legislatură și A. Lupan despre tovarășii. Au fost de față m<ult> on<oratul> domn Antoniu Kovats, protopop, cu fam<ilia> și Atanasiu Doroș, catihet în Sighet. Lista pentru înscrierea membrilor s-a lăsat m<ult> în<oratalui> d<omn> A. Kovats.

Acum cu ocaziunea aceasta ne ținem de datorință să ne exprimăm sincerile noastre mulțumiri tuturor domnilor preoți din aceste comune, care fără preget au jertfit timp și energie dându-și tot concursul posibil pentru reușita bună a prelegerii; regretăm foarte mult, că în urma împrejurărilor extraordinare de rele n-am putut să producem un rezultat așa de frumos, cum am dorit.

Dorind în sfârșit noului desp<ărtămînt> spor și înaintare spre binele și întărirea greu încercatei noastre țărâni, îmi închei raportul.

Apa la 31 august 1913.

Alexandru Popp, teol<og> abs<olvent>.

Adrian Lupan, teol<og> IV—it.

Vasile Zoicaș, teol<og> II—it.

Iuliu Lupan, secretar la Banca generală de asigurări.

<dreapta sus:>

Nr. 101—1914

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1914, orig. f. 3.

304

1913 octombrie 4, <Sibiu>. Circulara Comitetului Central al „Astreii” către directorul desp<ărtămîntului> Sătmar, în care îl informează despre programul conferințelor conferențiarului agronomic în nord-vestul Transilvaniei.

Nr. 1676/1913

Domnule director!

Avem onoare a vă aduce la cunoștință, că Comitetul Central al „Asociațiunii”, pentru a duce la îndeplinire scopul ce și-a propus prin angajarea unui conferențiar pentru ca acesta să stea poporului nostru într-ajutor în toate cele economice, a hotărît exmiterea lui în următoarele desp<ărtăminte> după următorul program:

Din 3—7 decembrie desp<ărtămîntul> Vișeu-Iza, din 8—12 dec<embrie> desp<ărtămîntul> Sătmar, din 13—17 dec<embrie> desp<ărtămîntul> Seini și din 19—23 dec<embrie> desp<ărtămîntul> Șomcuta Mare, adică în fiecare desp<ărtămînt> va petrece cîte 5 zile, avînd a ține în 5 comune prelegeri economice, după cum o vor cere trebuințele locale.

Vă invităm deci să binevoiiți pe baza programei de sus, a stabili comunele în care să se țină prelegerile populare, alegînd comunele din dife-

ritele regiuni ale despărțământului astfel, ca să poată participa la prelegeri nu numai locuitorii din comuna respectivă, ci și locuitorii comunelor din jur, mai cu seamă domnii preoți și învățători, pe care vă rugăm să-i avizați și care apoi pe baza celor auzite la prelegeri, eventual cerînd ei deslușiri de la conferențiarul agronomic în diferitele chestii agronomice, să poată porni o mișcare cît mai intensivă pentru înaintarea economică a țărâniei noastre.

Cum chestia însoțirilor din zi în zi are însemnătate tot mai mare și ne preocupă tot mai mult și fiind de dorit ca să se înființeze însoțiri de un fel sau altul în cît mai multe comune, conferențiarul cu ocaziunea aceasta va ținea în fiecare comună și cite o prelegere despre folosul însoțirilor și modul de înființare, eventual va și înființa cutare sau cutare însoțire, acolo unde va găsi împrejurări prielnice.

Conferențiarul cu ocaziunea ieșirii sale în comune va avea să adune date și asupra stării culturale și economice a poporului și anume:

1. care e starea religioasă a locuitorilor? (biserica).
2. care e starea culturală a locuitorilor? (școala).
3. ce fel de însoțiri economice sau de altă natură au în comună?
4. cum e împărțit hotarul comunei?
5. ce face comuna în interesul înaintării economiei?
6. cum progresează cultura vitelor și altor animale de prasilă?
7. cum sînt animalele de prasilă?
8. ce plante de nutreț se cultivă și în ce măsură?
9. ce fel de mașini agricole și unelte: pluguri, grape, tăvăluge etc. se află în comună?
10. în ce stare se află grădina școlară? și altele, care ar putea fi de un interes oarecare.

Vă rugăm ca datele acestea să le adunați de mai înainte și a le da conferențiarului la sosire în comuna respectivă, unde va avea să țină prelegeri.

Din ședința Ccmitetului Central <al> „Asociațiunii“ ținută la 4 oct<ombrie> 1913.

P. Cozma m.p., prezident subst<itut>.

Oct. C. Tăslăuanu m.p., secretar.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Astra, inv. nr. 20 198, orig., f. 1.

305

1913 noiembrie 11, *Ardud*. Adresa directorului despărțământului Sătmar al „Astreii“ către Constantin Lucaciu, în care face un apel căduros ca să îndemne poporul să participe în număr cît mai mare la prelegerile pe care conferențiarul agronomic al „Asociațiunii“ le va ținea în zilele de 8–12 decembrie pe teritoriul despărțământului.

Nr. 14/1913

Mult stimat domnule!

Avem onoare a vă aduce la cunoștință, că Comitetul Central al Asociațiunii a decis ca conferențiarul agronomic să țină 5 prelegeri populare pe teritoriul despărțământului nostru în zilele de 8—12 decembrie.

Pe baza decisului acesta, comitetul despărțământului, în ședința din 11. l(una) c(urentă), a decis că prelegerile să se țină în modul următor: în 8 decembrie în Mădăras, în 9 decembrie în Meșiș, în 10 decembrie în Lipău, în 11 decembrie în Doba, în 12 decembrie în Odoreu.

Despărțământul nostru nu are cheltuieli cu prelegerile căci spesele de călătorie le acoperă central. Îndatorirea noastră e ca pe d(omnul) conferențiar să-l trimitem cu trăsura din un sat în altul.

D(omnul) conferențiar își va alege obiectul prelegerei la fața locului amăsurat împrejurărilor locale. Vă rugăm deci să binevoiți a aduna datele cuprinse în circularul alăturat a Comitetului Central și să-i le puneți la dispoziție cu ocaziunea prelegerei din Mădăras. Un exemplar din datele acestea binevoiți a-l trimite pînă în 1 decembrie la adresa subscrisului notar.

În vederea scopului urmărit, vă rugăm cu insistență să binevoiți a participa în persoană la prelegerea din Mădăras și a aviza poporul de cu bună vreme și în repetite rînduri despre prelegerea aceasta, explicînd scopul și însemnătatea Asociațiunii, să-l îndemnați a participa în număr cit mai mare să primească povețele salutare ce le vor auzi și să se înscrie de membrii ajutători cu taxă de 2 cor(ioane), în schimbul cărora vor primi 10 cărțile foarte folositoare.

Prin mulțimea mare a poporului, prin ținuta și conduita demnă a lui precum și prin numărul mare a membrilor ce se vor înscrie, vom dovedi, că poporul nostru de pe aici nu e rămas în cultură și e dornic de învățătură și vom dovedi că și mai înainte ne-am interesat de soarta lui. Succesul prelegerilor ne va face cinste tuturor. În întreg turneul va fi însoțit de d(omnul) Mihail Vida. Pentru prelegerea din Mădăras sînt avizate și comunele.

Primiți expresiunea deosebitei noastre stime și considerațiuni.

Arded, din ședința comitetului ținută la 11 noiembrie 1913.

L(udovic) Mărcuș, directorul despărțământului).

dr. Augustin Mircea, notarul despărțământului).

<sigiliu:>

„Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român. Despărțământul Sătmar“.

<pe verso:>

M(ult) on(oratului) d(omn)

Constantin Lucaciu

Dorolț¹

Muzeul județean Satu Mare, colecția Astra, inv. nr. 20 199, orig., f. 1.

1 Craidorolț

1913 decembrie 26, Seini. Lista membrilor vechi ai despărțământului Seini al „Astrei”, care și-au achitat taxele pentru anul 1913.

Seini în 26 decembrie 1913

On<orat> Biroul „Asociațiunii p(en)t(ru) Liter<atura> și
Cult<ura> Pop<orului> R(omân)

Sibiu, Str<ada> Șaguna nr. 6

Anexat am onoare a vă transpune taxele următorilor membrii vechi:

dr. Vasile Sălăjan, av<ocat> Seini	K 40
coala II-a din taxa ca membru pe viață,	
George Achim, dir<ector> de bancă Seini	10
George Șuta, arhidiacon, Borlești	10
Gavrilă Szabo, protopcp Bixad	10
Coriolan Tîrnovan, preot, Borlești	10

din care substrăgînd 20% in casso confor<m> dispozițiunilor direct<orului>
despărțăm<întului> în favorul despărțăm<întului> „Seini” 16

---

restu de K. 64

Se transpune anexat și vă rugăm a le înmina respectivilor „Biletul de legitimare” pe anul 1913.

Cu toată stima

George Bașca, casierul despărțământului.

<jos:>

Am luat spre știre și conformitate

18/II 1914 N. Iosif

Biletele de legitimare și confirmare prezidială s-au expediat în 17/II 1914

A. Birseanu

N. Iosif

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1914, orig., f. 1.

307

1914 ianuarie 11, Borlești. Raportul directorului George Șuta despre activitatea desfășurată de despărțământul Seini al „Astrei” în cursul anului 1913.

Raportul

al subsemnatului director, despre activitatea despărțământului Seini, dezvoltată în decursul anului 1913.

I. Despărțământul Seini s-a înființat în anul 1913, cuprinzînd comunele românești din cercurile pretoriale ale Seiniului, Țara Oașului și cele șase comune românești din comitatul Ugocea.

II. Comitetul despărțământului s-a constituit astfel: director Gheorghe Șuta, preot în Vama, casier Gheorghe Bașca, casier la institutul de credit și economii „Sătmăreana” în Seini, membri în comitet: Gheorghe Achim, director executiv la „Sătmăreana” în Seini, Ioan Popp, protopop în Turț-Ugocea, Simeon Anderco, protopop în Ilba, Gavrilă Szabo, paroh în Bixad.

III. O agentură este în Seini, cu o bibliotecă de peste 500 volume, în Borlești și în Turț.

IV. Averele despărțământului 133 cor(oaie), mai are un schiopticon ¹ în preț de 700 cor(oaie), însă aceasta formează averea comună a vechiului despărțământ Sătmăreana-Ugocea. Despărțământul Seinilor în tot anul primește un ajutor de 100 cor(oaie) de la institutul de economii „Sătmăreana” din Seini.

a) Prelegeri populare s-au ținut în acest an numai în comitatul Ugocea, din partea teologilor din Gherla. Raportul conferențiarilor am onoarea a vi-l aclude sub/.

b) S-au mai ținut prelegeri împreună cu (. . . . .) ² în comunele Borlești, Pomi, Tămaia, Bozinta Mare, Roșiori până fură oprite și acestea.

c) Am anunțat prelegeri populare la oficiul pretorial din Seini pentru comunele aparținătoare ale aceluia cerc, însă rugarea mi-a fost respinsă atât la forul prim, cât și la forul al doilea. Decizul vicecomitelui în aclud sub//.

d) Am anunțat ținerea prelegerilor populare în comunele din Țara Oașului: Tur, Vama, Călinești, Negrești și Bixad. Am fost respins și aici atât la forul prim cât și la vicecomitele Sătmăreanului. Decizul vi-l aclud sub ///.

e) În sfârșit a ținut conferințe agronomice conferențiarul esmis din partea „Asociațiunii” în comunele: Negrești, Bicsad, Tîrșolt, Seini și Apa. Considerînd mizeria ce a luat în stăpînire comunele locuite de români — poporul e atît de apatic încît nu mult interes arată față de prelegeri.

VI. Adunarea despărțământului <în> acest an s-a ținut la 19 oct(ombrie) în Seini, însă și asta a fost slab cercetată — Borlești la 11 ian(uarie) 1914

protopop Gheorghe Șuta,
dire(ctorul) despărț(ământului) Seini.

<sus dreapt f. 1>
Nr. 101 — 1914

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1914, orig., f. 3.

-
1. Aparat de proiecție.
  2. Ilizibil

308

1914 februarie 27, Satu Mare. Articol apărut în ziarul „Szamos” pe marginea declarație făcute de Vasile Lucaciu cu privire la atentatul de la Debrețin, îndreptat împotriva episcopului de Hajdudorog.

Lucaciu László a debreceni merényletről.¹
Beszélgetés a laczfalusi lelkésszel.

(...) ² A nyilatkozatoknak illetően özönében szinte szenzációsnak tartjuk Lucaciu László laczfalusi lelkésznek alábbi kijelentéseit.

Ilyen kemény, őszinte és nyílt szó nem hallatszott még ebben az ügyben, mint Lucaciu Lászlóé, akit azért kerestünk fel, hogy kikérjük véleményét a borzalmas merénylet dolgában.

A híres laczfalusi gör(ög) kath(olikus) lelkész egyike a legautentikusabbnak azok között, akik ebben a kérdésben megnyilatkozhatnak. Nemcsak azért, mert egyike a legszélesebb látókörű, legintelligensebb politikusoknak, de azért is, mert a nemzetiségi kérdéseknek legalaposabb ismerője, aki a nemzetiségi ügyek irányításában ugyyszólván döntő súlyal bír.

Az utóbbi években ugyan már fejt ki olyan széleskörű munkásságot, mint például a 90-es években, amíg képviselő volt, de a románság körében még mindig tekintélyes pártja van s ennek a pártnak ő a hangadója.

Lucaciu László a következőkben volt szíves nyilatkozni a debreceni merényletről:

„Mélyen elszomorít és megdöbbsent mindnyájunkat az emberi szenvedélynek illetően gaz elfajulása és azt hiszem, nincsen senki, aki szíve mélyéből el ne itélné azt a borzalmas merényletet.

De elítélve ezt az elfajulást, a közállapotokban keressük azokat az indokokat, amelyek okozzák ezt a nagyfokú elégedetlenséget, elkeseredést és kétségbeesést. A ruthénségről nem beszélek, mert a ruthének ügyének nem akarok ügyvédje lenni.

A ruthénséget intelligenciája elhagyta, papsága cserbenhagyta, ugyyszólván eladta a saját érdekeiért.

De ez az ő dolguk. A történelem majd meghozza a maga igazságait.

A románság állapotáról beszélve sok ok van arra, hogy elégedetlenek legyünk és ennek az elégedetlenségnek kifejezést adjunk. Hogy melyek ezek az okok, arra sem akarok most kiterjeszkedni, mert a komité tárgyalásain, amelyeket a paktum ügyében folytattunk s amelyeknek utolsó napjaira érkeztem haza Brüsszelből, ezeket a sérelmeket írásba is foglaltuk s azok az egész ország előtt ösmeretesekek.

De nem elég konstatálni az elégedetlenség okait, s azt a körülményt, hogy mi egész őszintén feltártuk ezeket az okokat, ennek az állapotnak a javítására kell törekedni.

Végtelenül elszomorít bennünket, az ellenzéki sajtónak a románsággal szemben használt hangja, amely most is a románság felé igyekszik terelni ennek a förtelmes gaztettnek az ódiúmat. Most, amikor még a tettes sem ösmeretes, annál kevésbbé lehetnek ösmeretesek az okok, amelyekből kifolyólag az ismeretlen tettes a gaztettet elkövette.

Nem átalom kimondani, hogy az ellenzéki sajtónak ezt a viselkedését veszedelmesbbnek tartom a magyar álladalomra, mint a gyalászatoss merényletet.

Mi románok, mint államfenntartó elem, joggal idézhetjük az ellenzéki sajtóval szemben, hogy ments meg Uram Isten bennünket a barátainktól az ellenségeinkkel majd csak elbánunk magunk is.

Hogy eseteket hozzak fel, például Lovászy Mártonnak a Magyarorszában írott vezércikke, melyben a legelső napon már a románságot tette felelőssé a gatzettért, gyalázatosabb merénylet a józan hazafiság és az ország belbékéje ellen a bombamerényletnél is, mert a merényletet mindenki szívből és öszintén elítéli, míg a Lovászy által elkövetett politikai marénylet úgy van a lap élére biggyesztve, hogy ezáltal méltánylásra találjon akkor, mikor élet — halál harcot provokál a magyar és a román elem között és kimondja, hogy ha a román elem elpusztul, a magyarság dicsőséges győzelmet fog aratni.

Nekünk, románoknak semmi ellenségeskedésünk nincs a magyar néppel, de kötelességszerűleg elítéljük a magyar népnek és Magyarországnak olyan parazitáit, mint Lovászy és Apponyi, a Pesti Hirlap és az ellenzéki sajtónak egy része, már ami a nemzetiségi kérdésben való magatartásukat illeti. Ezeket a támadókat joggal tekinthetjük a magyar nép parazitáinak.

Hogy milyen részről, milyen indokból követték el a merényletet, arra józan ésszel és komoly fejjel nem lehet felelni. Hiszen még azt sem tudják, hogy ki a tettes, honnan lehetne azt tudni, hogy az ismeretlen tettesnek mi volt az ismeretes oka a tett elkövetésére? Akárki követte el, gazság volt, amit tett, de egy embernek vagy egy csoportnak elvetemedettségét általánosítani és akár az egész, akár csak a szatmár megyei románság felé fordítani akkor, mikor erre a legcsekélyebb komoly támpont sincs, a legnagyobb lelkiismeretlenség.

Az én véleményem az, hogy a gaz merénylet egy embernek vagy egyes embereknek a műve, de nem egy nemzetiségé, legkevésbé a románságé.“

Eddig szól Lucaciú László nyilatkozata, amelynél sulyosabb és egyenesebb nem hangzott el ez ügyben.

Kétségtelen dolog: élesek a szavak, amelyeket használ, de lehet-e csodálkozni az elkeseredésén, amely kitör, mikor politikai gyűlöletből, elfogultságból, a legcsekélyebb ténybeli alap nélkül megvádolja, meghurcolják az egész románságot.

Akik ezt cselekszik, nem számítanak-e arra, hogy elfogják a tetteseket és kiderülhet, hogy a merénylet nem román nemzetiségi munka. És akkor napokon át alaptalanul lelkiismeretlenül állították oda gyűlölet, megvetés tárgyává a magyar románságot.

Ha pedig mégis román kéz műve lenne a támadás — amit nem tudunk elhinni — akkor nem komolyabb e a támadás, ha konkrét bizonyítékok támogatják?

Dénes Sándor

„Szamos“, An XLVI, nr. 47 din 27 februarie 1914.

<T r a d u c e r e:>

Vasile Lucaciú despre atentatul de la Debrețin.¹
Convorbire cu preotul din Șișești.

(...)² În acest potop de declarații, considerăm de-a dreptul senzaționale declarațiile de mai jos ale preotului Vasile Lucaciú din Șișești.

Asemenea cuvînt tare, sincer și deschis nu s-a mai auzit în acest caz, ca la Vasile Lucaciú, pe care l-am căutat să-i solicităm părerea în chestiunea acestui groaznic atentat.

Vestitul preot greco-catolic din Șișești este unul dintre cei mai autentici din rîndul celor care pot să dea o declarație în această problemă. Nu numai fiindcă este unul dintre politicienii cu vederi extrem de largi și inteligent, ci și fiindcă este cel mai profund cunoscător al problemelor naționale, care, putem zice, deține ponderea decisivă în dirijarea problemelor naționale.

În ultimii ani, chiar dacă nu mai desfășoară o activitate atît de vastă, ca spre exemplu în anii '90, cît timp a fost deputat, totuși se bucură în cercurile românești de adepți de vază și el este purtătorul lor de cuvînt.

Vasile Lucaciu a avut amabilitatea să declare despre atentatul de la Debrețin următoarele:

„Cu toții sîntem profund întristați și consternați de o asemenea degenerare mîrșavă a patimii umane, și, cred că nu există cineva, care să nu condamne din adîncul inimii acel groaznic atentat.

Dar, condamnînd această degenerare, în stările existente căutăm acele motive, care cauzează această pronunțată nemulțumire, amărăciune și disperare. Nu vorbesc despre ruteni, fiindcă nu vreau să mă fac avocatul cauzei rutenilor.

Intellectualii i-au părăsit pe ruteni, preoțimea i-a înșelat, mai bine-zis i-a vîndut în schimbul propriilor interese.

Dar aceasta e treaba lor. Istoria își va dovedi propriile adevăruri.

Vorbînd despre situația românilor, sînt multe motive ca să fim nemulțumiți și să dăm expresie acestei nemulțumiri. Care sînt aceste motive, nu doresc acum să mă refer la ele, deoarece comitetul, în cadrul tratativelor pe care le purtăm în problema pactului, și la a căror ultime zile am sosit acasă venind de la Bruxelles, a stipulat și în scris aceste nedreptăți cunoscute de întreaga țară.

Dar nu este suficient să constatăm motivele nemulțumirii și acea împrejurare că noi am înfățișat cu toată sinceritatea aceste motive, trebuie să tindem spre ameliorarea acestei situații.

Ne întristează la nesfîrșit, tonul utilizat față de români de către presa de opoziție, care și acum se străduiește să canalizeze asupra românilor odiosul acestei fapte mîrșave. Acum, cînd nici făptașul încă nu e cunoscut, cu atît mai puțin pot fi cunoscute motivele care l-au determinat pe făptașul necunoscut să comită mîrșăvia.

Nu mă sfiesc să declar, că socotesc această atitudine a presei de opoziție mai primejdioasă pentru statul maghiar decît acel infam atentat.

Noi români, ca element susținător al statului, cu îndreptățire putem cita față de presa opoziționistă: ferește-ne Doamne de prieteni, că de dușmani ne-am descurca noi.

Ca să concretizez, exemplific articolul de fond publicat de Lovász Mária în „Magyarország”, în care din prima zi românii sînt făcuți răspunzători de această mîrșăvie, care constituie un atentat mai infam împotriva patriotismului lucid și liniștii interne a țării decît atentatul cu bomba, fiindcă atentatul îl condamnă cu toții din inimă și cu sinceritate, pe cînd atentatul politic comis de Lovász e atîrnat în așa fel în fruntea ziarului încît prin aceasta să-și găsească prețuire, atunci cînd provoacă o luptă pe viață și pe moarte între elementul românesc și cel maghiar și să poată spune, dacă elementul românesc va pieri, că maghiarii vor dobîndi o victorie strălucită.

Noi românii nu purtăm nici o dușmănie poporului maghiar, dar considerăm de datoria noastră să condamnăm asemenea paraziți ai poporului maghiar și ai Ungariei, cum sînt Lovász și Apponyi, Pesti Hirnap și o parte a presei de opoziție, respectiv în ceea ce privește și atitudinea lor față de problema națională. Pe acești agresori îi putem considera, cu îndreptățire, ca fiind paraziți ai poporului maghiar.

Că din a cui parte și din ce motive a fost comis atentatul, la acestea nu se poate da un răspuns cu mintea limpede și integră. Căci doar nu se știe nici cine e făptașul, dar atunci de unde s-ar putea ști care au fost adevăratele motive ale comiterii faptei de către autorul necunoscut? Oricine a comis-o, a fost o faptă mirșavă, dar a generaliza ticălcșia unui om sau a unui grup, fie asupra tuturor românilor, fie doar asupra românilor din județul Satu Mare, fără cel mai mic fundament existent, constituie cea mai mare lipsă de scrupule.

Sînt de părere că atentatul mirșav este opera unui om sau a unor oameni, nicidecum a unei naționalități, cu atît mai puțin a românilor.“

Pină aici sună declarația lui Vasile Lucaciu, mai gravă și mai directă decît aceasta n-a fost formulată în cazul de față.

Un lucru e cert: cuvintele utilizate sînt tăioase, dar ne mai miră oare amărăciunea ce izbucnește atunci cînd, din ură politică, prejudecată, fără cel mai mic temei, întreaga românie este acuzată și calomniată.

Cei ce procedează astfel, nu se gîndesc oare că vor fi prinși făptașii și poate se va dovedi că atentatul n-a fost opera naționalității române. Și atunci zile în șir i-au expus, fără nici un temei și fără scrupule, pe românii din Ungaria urii și oprobiului.

Dar dacă totuși atacul ar fi opera unui român — ceea ce nu putem crede — atunci n-ar fi oare mai fundamentat atacul, dacă s-ar sprijini pe dovezi concrete?

Dénes Sándor

---

1. Atentat indreptat împotriva episcopului Miklóssy al Hajdudorogului. În acest atentat cade victimă vicarul episcopal Jaczkovics Mihály.

2. Pasaje ne semnificative.

309

<1914 februarie-martie, Tășnad>. Adresa dr. Coriolan Steer către Comitetul Central al „Astrei“, prin care face cunoscut că trimite raportul despărțămîntului Tășnad al „Astrei“ pe anul 1913 precum și lista membrilor care și-au achitat taxele pe 1914, cerînd totodată lista membrilor ordinari și ajutători de pe anul 1913.

On<orat> Comitet Central al Astrei Sibiu

Am onoarea a vă transpune raportul anului 1913. Fiindcă casierul a abzis, vă transpun eu lista membrilor care au solvit taxele pe anul 1914 cu aceea, ca membrilor ordinari numaidecît să le trimiteți biletele de legitimare, precum și „Transilvania“, iar membrilor ajutători broșurile, care le compete.

Suma de 92 cor(oane) 90 fil(eri) vi-o transpun pe mandat poștal, iar cartea de depunere a băncii „Vulturul“ asemenea o trimit. Banca „Vulturul“ cu cartea de depunere a achitat taxa de 200 cor(oane).

Binevoii a trimite lista membrilor *ordinari* și *ajutători* de pe anul 1913, notînd, că oare și-au achitat taxele pe anul 1914.

Cu deosebită stimă

Dr. Coriolan Steer,
secretar al desp(ărțămintului).

N.B. Notez că casierul nou s-a ales în persoana domnului Patriciu Sfura, casierul „Vulturului“, deci binevoii în cele caseriale a vă adresa direct lui în Tășnad.

<dreapta jos f. 2:>

Am extras membrii
ajutători 9/III 1914

M. Iosif

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 599/1914, orig., f. 4.

310

1914 martie 3, Tășnad. Lista membrilor desp(ărțămintului Tășnad al „Astrei“ pe anul 1913, care și-au achitat taxele și pe anul 1914.

În 1913 s-au înscris, ca membri și au solvit taxa pentru 1914

I.

1. Vasile Pățcaș (ordinar)	10 cor.
2. dr. Alexandru Aciu (ordinar)	10 cor.
3. dr. Alexandru Kiss, avocat Tășnad	10 cor.
4. Petriciu Sfura casier	10 cor.
5. Victor Mărcuș, preot Pir	10 cor.
6. Vasile Plosca, proprietar Unimăt	10 cor.
7. Patriciu Pop, învățător Supuru de Jos	10 cor.

II. ajutători:

1. Doamna Letiția Dr. Aciu, Tășnad	2 cor.
2. Aurel Oigărescu, contabil Tășnad	2 cor.
3. Augustin Ossian, preot Supuru de Sus	4 cor.
4. Teofil Lemenyi, proprietar Supuru de Sus	2 cor.
5. Ioan Cuc, contabil Varmezö ¹	2 cor.
6. George Zdroba, proprietar Supuru de Jos	2 cor.
7. Paul Boitor, jude comunal	2 cor.
8. ²	
9. Vasile Caraba, econom Unimăt	2 cor.
10. Școala gr. cat. din Blaja	2 cor.
11. Teodor Cosma, jude comunal Supuru de Sus	2 cor.
12. Cornel Buteanu, funcționar de bancă Varmezö	2 cor.

13. Doamna Maria Sfura, Tășnad	2 cor.
14. Lazăr Sandor, notar Supuru de Sus	4 cor.
15. Paul Pereș, econom Supuru de Jos	2 cor.

III. Membrii pe viață:

1. „Vulturul“ institut de credit și economii Tășnad 200 cor.

Tășnad 3/III 1914

Dr. Coriolan Steer

S-a încasat în bani gata 102 cor. și o carte de depunere despre 250 cor.

Din suma de 102 cor. detregându-se 20% pentru despărțămînt adică 10 cor<oane> 80 f<ileri>, suma de 92 cor<oane> 20 fil<eri> se transpune con-tului.

<dreapta jos f. 2:>

Am extras membrii ajut<ători>

9/III 1914

N. Iosif

Confirmarea prezidială și biletele de legitimare expediate în 15/IV 1914

Cosma

N. Iosif

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 599/1914, orig., f. 1—2.

-
1. Buciumi (jud. Sălaj)
  2. Ruptură în text.

311

1914 martie 10, <Sibiu>. Adresa Comitetului Central al „Astrei“ către George Șuta, în care i se aduce la cunoștință că s-a luat act de raportul despărțămîntului Seini.

199—1914

Exp<ediat> 12/III 914 în 10 martie

Domnule director.

Avem onorate a-ți aduce la cunoștință, că Comitetul nostru Central, în ședința sa ținută la 7 februarie a.c., a luat act cu plăcere de raportul dumneavoastră de la 1 ianuarie a.c., cu privire la activitatea despărțămîntului Seini în cursul anului trecut. Împotriva opreliștei pretorului din Seini, aprobată de vicecomitele comitatului Sătmar, se va înainta din partea biroului recurs către minister.

Primiți, vă rugăm, încredințarea deosebitei noastre stime.

prezident

secretar

D<omniei> sale, domnului Gheorghe Șuta, dir<ectorul> desp<ărțămintului> Seini al „Asociațiunii” în Borlești.

Arh. St Sibiu, fond Astra, dosar 178/1914, orig., f. 6.

312

1914 <înainte de aprilie 15, Satu Mare>. Apelul Comitetului Central al despărțămintului Sătmar al „Astreii” adresat intelectualilor români din comitat, de a se înscrie în asociație și sprijini material și moral propășirea culturală a poporului român.

nr. 5/1914

APEL

cătră intelectuali și toți cărturarii poporului român de pe teritoriul despărțămintului Sătmar al Asociațiunii.

În luptele grele seculare ce le-a purtat poporul nostru pentru limba și destinele sale strămoșești, doară nicicind nu s-a arătat așa lipsă ardentă, ca să ne strângem rindurile și uniți în cugete și simțiri să lucrăm pentru deșteptarea poporului nostru, — ca și astăzi cind se pun atitea piedici în calea dezvoltării libere a culturai noastre naționale.

Vine deci comitetul nostru central, cu apelul de la începutul anului curent — despre ce ați putut lua știre din ziare, — apelînd la bunul simț al fiecărei român de bine, cere sprijinul material și moral, ca să poată răspîndi cultura noastră națională în toate straturile țărâniei noastre. Ne provoacă, ca fiecare din noi să fie apostol adevărat al cauzei sfinte, și să se înscrie după puterile sale de membru la această unica noastră asociațiune culturală și să străduiască a coaduna cit de mulți membri ajutori.

Ca ecoul acestui apel animat venim și noi, comitetul acestui despărțămînt, cu rugarea ca fiecare intelectual să fie pionierul cauzei noastre sfinte; și ca lucrarea noastră să poată fi rodnică ne rugăm ca fiecare din noi să coadune din cercul său de activitatea membri ajutători în timpul cel mai scurt, ca să se poată bucura de favorul cel întinde Asociațiunea prin cele 10 cărți de lectură folositoare fiecărui membru ajutător.

Pentru membri ordinari alăturăm acestui Apel cite o declarațiune pentru subscriere, cari subscribe asemenea vor fi să se renapoieze directorului acestui despărțămînt pînă în 15 aprilie a. c. Este în interesul despărțămintului nostru, ca sumele incursă atît de la membri ordinari, fundatori și pe viață, cît și ajutători să fie subșternute acestui comitet, și nu adreptul la centru, că numai așa ne vom putea bucura de favorul celor 20%, ce sunt stătorite pentru despărțăminte. Taxele de membri sunt de a se trimite pînă în 15 aprilie la adresa casarului, domnul dr. Carol I. Barbul, avocat în Sătmar.

Să punem fiecare o pietricică la clădirea zidului cultural național, cu obolul nostru.

Dumnezeu să ajute cauzei noastre sfinte.

Cu stimă pentru comitet.

L. Mărcuș, director.

s.s. indescifrabil, secretar.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Astra, inv nr. 20 186, orig., f. 1.

313

1914 iulie 12, Seini. Proces-verbal al adunării despărțământului Seini al „Astrei”, ținută în 12 iulie 1914 la Seini.

Proces-verbal

luat în adunarea Despărțământului Seinelor al Asociațiunii pentru literatura și Cultura Poporului Român, ținută în Seini la 12 iulie 1914.

De față au fost re<veren>disimul domn George Șuta, arhidiacon, directorul despărțământului, membrii comitetului: m<ult> on<orații> domni Alexiu Berinde, Antoniu Kovats, Alexandru Pop, A. Popan, George Boșca, Aurel Dragoș și numeroși membrii ajutători.

1. Președintele adunării, r<everen>d(i)s<imul> George Șuta, dă expresie doliului durerii mari care pătrunde inimile popoarelor din Ungaria și mai cu seamă a poporului român, prin moartea groaznică a moștenitorului dă tron Francisc Ferdinand și a soției sale, Sofia. Arată apoi progresul mare cultural față de cultura trecutului și cu cuvinte alese și însuflețitoare îndeamnă pe cei prezenți la transplantarea culturii în poporul setos de cultură și vrednic de un viitor mai bun, — deschide adunarea.

2. Secretarul, Aurel Dragoș, raportează despre activitatea despărțământului de la înființarea lui întâmplată la 19/X 1913 până la adunarea prezentă și amintește că deși sintem la periferia românismului... și avem lupte mari și nechibzuite de alții... totuși am făcut progres și avem ferma nădejde, că cu bună purcedere și cu ajutorul bibliotecilor vom progresa și mai mult.

3. Urmează raportul casierului George Boșca cu un sold de 92 cor. 59 fil.

4. Se aleg 3 comisii pentru examinarea a) raportul secretarului: se aleg m<ult> on<oratul> domn Alexiu Berinde și spect<atul> domn George Achim, b) raportul casierului, m<ult> on<oratul> domn Antoniu Kovats și Alexandru Pop c) pentru înscrierea membrilor noi Alex<andru> Brancovean și Aurel Dragoș.

5. Se suspendează ședința.

6. După redeschiderea adunării raportul secretarului se ia la cunoștință cu adaosul, ca cererea concediului pentru ținerea prelegerilor populare, cu mai multă insistență și eventuale apelații să se facă, avînd acelea un scop bun și salutar pentru obște.

Se recomandă, ca să mergem în mijlocul poporului nu numai cu cărți, ci și cu uneltele economiei, învățîndu-i și îndrumîndu-i, ca ei înșiși să-și facă uneltele necesare la economie.

7. Raportul casierului se ia la sfatul cunoștinței.
8. Raportul comisiei pentru înscrierea membrilor noi, cu încasarea 140 cor. taxe de înscriere, — se ia la cunoștință.
9. Fixarea locului și timpului pentru adunarea proximă.
Se concrede comitetului cum va afla de bine.
10. Alegerea alor 2 membri la adunarea gen(erală) a „Astrei”.
Se lasă în voia liberă, și la cererea comitetului le va da document de legalizare.

11. Președintele aduce la cunoștința adunării, cum că în cercul Seinelor acum s-a conces ținerea prelegerilor populare, și că conferențiarul pentru acoperirea speselor cer o anticipație de 70 cor.

Se ia la cunoștință și să hotărăște, ca anticipația de 70 cor. să li se deie.

12. Președintele ridică chestia expoziției de țesături și pentru îndemnarea și respectiv executarea unor țesături plăcute și cu gust, recomandă procurarea unui album de țesături.

Se hotărăște procurarea albumului.

13. M(ult) on(oratul) domn Alexiu Berinde amintește că pentru instruirea cu mai mare efect a poporului în cele economice, în facerea uneltelor necesare au lipsă de (...) ¹, unelte de model. Acestea să și le procure despărțământul și conferențiarul respectiv cu acele să meargă la popor, arătându-i ușurătatea cu care și le poate sieși face.

Adunarea primește ideea bună și salută, însă neavînd acum spese pentru acele unelte, înfăptuirea o lasă pentru adunarea an(ului) 1915.

14. R(everen) d(i)s(imul) președinte pe baza unor motive întemeiate își exprimă dorința, că oficiul onorific s-ar ceda unor puteri mai tinere și să abdicarea.

Însă adunarea în frunte cu comitetul ei nicidecît nu voiește a fi lipsit de conducerea înțeleaptă și expertă a directorului iubit, și chiar pentru asta nu primește abdicarea, ci din contra, aducîndu-i mulțumită pentru marea osteneală și jertfă, ce a adus și aduce pentru obștea românească, îl roagă că precum pînă acum să conducă despărțământul și abdicarea să o lase pe alte vremuri.

La ce domnul director, cedînd dorinței comune, își retrage abdicarea.

15. Se aduce mulțumită preturei pentru interesul nemotivat cu care a participat la adunare.

16. Se închide adunarea.

D.c.m.s.

George Șuta, arhidiacon — directorul despărțământ(întului) Seini.

Aurel Dragoș, preot — secretarul despărț(ămîntului).

⟨sus f.3⟩:

Nr. 52—1914

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1914, orig., f. 3—4.

1915 ianuarie 24 <Seini> Lista membrilor despărțămintului Seini al „Astrei”, care și-au achitat taxele de membru pe anul 1914.

(Nr. 458—1915) Membrii care și-au achitat taxele pe anul 1914.

G(eor)ge Șuta, membru ord<inar>	Borlești
Cor<iolan> Ternovan „ „	Borlești
Alexa<andru> Brancovan „ „	Bușag
Aurel Dragoș „ „	Vama
Iuliu Demeter, contabil	Seini
Antoniu Covaci, protopop	Tarna Mare, Ugocea
Alex<andru> Mureșan, comisar de drum,	Bozinta Mare
Alex<andru> Băban, preot, Prilog	
G(eor)ge Achim, dir<ector> de bancă	Seini
Vas<ile> Achim, proprietar	Seini
dr. V. Sălăjan, membru pe viață,	avocat Seini
Petru Bălan, membru ajutător,	Seini
Ioan Barbur al Vili, „ „	Pomi
Ioan Petrici, „ „	„

24/I 915 ss. indescifrabil

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1915, orig., f. 2.

315

1915 iulie 16, Tășnad. Adresa lui Patriciu Sfura, casierul despărțămintului Tășnad al „Astrei”, prin care trimite lista membrilor ordinari care și-au achitat taxele.

Tășnad 16/VII 1915

On<orat> Comitet Central al „Astrei” Sibiu

Am onoare a anexa lista membrilor ordinari care au achitat taxe în mîinile mele. Prin mandat trimit suma de 110 cor<oane>.

Binevoiti vă rog a-mi trimite și o listă completă a membrilor „Astrei” desp<ărțămintului> Tășnad signat pe ea că: cine cu cit a restant?

anexă: 1 listă

Cu toată stima
P. Sfura, casier

1915 1. Victor Mărcuș, preot membru ord.	10
1914 2. Vasile Hoblea, preot „ „	10
„ 3. Patriciu Lobonțiu, preot „ „	10
1915 4. Patriciu Sfura, casier de bancă	10
1914 5. George Filep, preot „ „	10

1915	6. Vasile Pățcaș	„	„	10
1914	7. Vasile Oros, director de bancă			10
„	8. Alexandru Gozar, proprietar	„	„	10
1915	9. dr. Virgil Mureșan, avocat	„	„	10
„	10. Vasile Sfura, preot	„	„	10
„	11. Emil Lobonț	„	„	10

---

suma 110 cor(oane)

Tășnad, 15 iulie 1915.

Patriciu Sfura, casier.

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 650/1915, orig., f. 2-3.

316

1915 octombrie 5, Satu Mare. Articol apărut în ziarul „Szatmár és vidéke“ referitor la dezbaterile din adunarea generală comitatensă pe marginea ajutorării satelor din Carpați și realizării unui nou împrumut de război precum și la adoptarea unei atitudini față de Vasile Lucaciu.

Lucaciu és Szatmárvármegye közgyűlése.

Szatmárvármegye pénteki közgyűlésén Csaba Adorján főispán felhívta a vármegye lakosságát a kárpáti falvak actiójának támogatására valamint a harmadik hadikölcsön jegyzésében való részvételre.

Dénes Sándor bizottsági tag indítványozta, hogy a közgyűlés Lucaciu Lászlót bélyegezze meg, de az állandó választmány tágjai azzal az indoklással, hogy méltóságukon alólinak tartják hogy Lukáciu személyével foglalkozzanak, napirendre kívántak térni a javaslat fölött. A közgyűlés egyhangulag így határozott.

„Szatmár és vidéke“ (Satu Mare și imprejurimile), nr. 40 din 5 octombrie 1915.

< T r a d u c e r e >

Lucaciu și adunarea generală a comitatului Satu Mare.

În adunarea generală de vineri a comitatului Satu Mare, comitele suprem, Csaba Adorján, a făcut un apel către locuitorii comitatului în vederea ajutorării satelor din Carpați și pentru a contribui la realizarea celui de-al treilea împrumut de război.

Dénes Sándor, membru al comitetului, a propus ca adunarea să-l înfiereze pe Vasile Lucaciu, dar membrii comitetului permanent, motivînd că nu e demn pentru ei să se ocupe de persoana lui Lucaciu, au cerut să se revină la ordinea de zi, trecînd peste această propunere.

Adunarea generală, în unanimitate, a hotărît în acest fel.

1915 decembrie 16, Seini. Adresa despărțămintului Seini către Comitetul Central al „Astrei”, în care sînt înfățișate greutățile ce stau în calea bunei desfășurări a activității despărțămintului.

Preastimat birou!

La apelul d<omniei> voastre de sub nr. 1041—1915 am onoare a vă răspunde că deși conștii datorinței noastre însemnate față de așezămîntul nostru cultural, totuși mai mult nu putem face, decît facem și anume:

1. pentru că în timpurile grele de azi, și mai ales în ținuturile periferice a Sătmarului, nicidecum nu ne putem întruni în adunare fără de eventualele explicări nemeritate.

2. Directorul nostru de pie memorie r<everen> d<i>s<imul> George cîndva Șuta a adormit în domnul și așa sîntem o turmă fără păstor.

Din care pricini noi am aflat de bine ca și din despărțămîntul nostru să binevoîți a încasa taxele prin mandat poștal ca și în alte despărțăminte.

Poftindu-vă sărbători fericite, sîntem cu deosebită onoare Seini la 16 dec<embrie> 1915.

Achim prezidentul despărțăm<întului> Seini, George Aurel Dragoș, secretar

Totodată alătur taxa de membru pe anul 1915: 10 coroane
Cu distinsă stimă: George Achim, director de bancă în Seini.

<sus:>

Nr. 1207—1915

Desp. Seini 26/XII 1915 poz. 943—915

<jos>

Biletele de legitimațiune

N. Iosif

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1915, orig. f. 1.

318

1916 ianuarie 31, <Sibiu>. Adresa Comitetului Central al „Astrei” către Eugen Dredean, preot în Tîrșoț, în care se comunică faptul că i s-a eliberat un duplicat al diplomei de membru pe viață al Asociațiunii.

1169—1915

Stimate domnule,

În urma cererii dumneavoastră de la 1 decembrie 1915, Comitetul nostru Central, în ședința sa ținută la 12 ianuarie a.c. pe baza motivelor aduse de dumneavoastră, a hotărît să vi se libereze un duplicat al diplomei de membru

pe viață al Asociațiunei, care vi-l transpunem în alăturare sub./ și vă rugăm să primiți încredințarea deosebitei noastre stime.

p. prezident

Romul Simu, secretar
supl(eant).

D(omniei) sale, domnului
Eugen Bretean ¹, paroh gr. cat. român

în Tirșolț

⟨sus⟩:

Exp⟨ediat⟩ 1/II 916

Cu duplicatul diplomei

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1916, orig., f. 2.

1. Greșit în text: corect Eugen Dredean.

319

1916 februarie 26, Doba. Adresa, preotului Mihai Ciurdariu din Doba în care arată că, nici pînă la acea dată, românii din Doba nu voiau să recunoască jurisdicția episcopiei maghiare de Hajdudorog.

18/1916 Oficiul parohial gr. cat. român din Sz⟨amos⟩ Dob.

Veneratului ⟨Oficiu⟩ parohial gr. cat. în Szatmar — Zsadány

La oficioasa de sub Nr. 39—1916 20 Febr⟨uarie⟩ a.c. a ven⟨eratului⟩ intitulat oficiu, se rescrie: că termenul de 24 febr⟨uarie⟩ a.c. în duminica premergătoare s-a fost notificat poporului că pentru revizuirea rațiunilor e concretizat ca comisar episcopesc m⟨ult⟩ on⟨oratul⟩ paroh din Gidani — precum și împrejurarea că am cerut alt termen pentru sosirea esmisului episcopesc.

Poporul însă în liniște s-a statorit ca revizuirea rațiunilor să se efeptuiască în 25 Febr⟨uarie⟩ a.c., cînd apoi la insistența și dorința lor s-a și efeptuit încheierea rațiunilor după uzul vechi de pînă aici, înaintea mea ca protopop-paroh considerat de dinșii, cînd mi-a cerut să notific, că dinșii sînt și azi permanenți în energica lor rezistență contra dezmembrării parohiei lor de la dieceza gr. cat. română de pînă aici și a încorporării la noua dieceză maghiară de Hajdudorog. Așa cer răbdarea măritului ordinariat de Hajdudorog că pînă la rezolvirea finală și revizuirea greșelei ivite la înființarea noii episcopii cu limba greacă „biser⟨icească⟩ și sosirea decisului Sfinției sale de la Roma, unde li s-a înaintat cauza, și nu-și va da decisul său înalt, să nu fie conturbați în liniștea lor sufletească și atît de agitată azi, și de sila împrejurărilor; și scutiți de spese pentru emisari episcopești de la Hajdudorog — din care motive nu sînt dispuși la primirea m⟨ult⟩ onorantei voastre precum nici la sporirea speselor bisericesti.

Eu din partea mea însă pentru a satisface postulatului măritului ordinariat și spre dovedirea obediinței și supunerii fiești față de acest ordinariat,

cer și mă rog de blanchet și formular uzual în această nouă dieceză, ca conform aceluia să decopieze rațiunile cerute de 4 ori și apoi să le sustern.

Pielor simțăminte recomandat, Szamosdob la 26 febr<uarie> 1916.

Mihail P. Ciurdar,

on<orar> protopop-paroh gr. cat. rom<ân> și asesor <al> consistoriului episcopesc de Oradea-Mare.

Arhiva parohiei ortodoxe române Sătmărel, orig., f. 1.

1. Doba

320

1916 mai 7, Baia Mare. Raportul primpretorului plășii Baia Mare adresat comitelui suprem al comitatului Satu Mare, cuprinzând date și referiri la viața și activitatea dr. Vasile Lucaciu.

30/1916 Eln<öki>

Méltóságos Főispán Ur!

Mult hó 28-án 58/916 eln<öki> sz<ám> a<latt> kelt rendeletére van szerencsém tisztelettel jelenteni, hogy dr. Lucaciu László arczképét csak a „Tolnai Világlap“ 1907 évi folyamából sikerült meg keritenem, mert tudtommal legalább soha sem vétette le magát. Személy leírása: mintegy 63—64 éves erős termetű rövidre nyírott deres haju sötét barna arczu mindég papos öltözetben járó férfiu, különös ismertető jelei nincsenek. Szatmár megyében Apa vagy Józsefháza községben született, ahol atyja gör<ög>-cath<olikus> felekezeti kántor tanító volt és a honnan a Nagybányai gör<ög>-cath<olikus> egyházközség hasonló állását foglalta el. Anyja néhai Tóth Miklós eperjesi volt püspök nővére volt. A gymn<ázium> I—IV osztályát a nagybányai gymnáziumban végezte el kitünő eredménnyel, majd 12—13 éves korában Rómába került, ahol lyceumi tanulmányai után a theológiát és a bölcsészetet hallgatta. Már mint tanuló kitünt gyors felfogásával, minek folytán az akkor még fiatal theologiai tanár, később pápai államtitkár RAMPOLLA és a későbbi biboros Vanutelli kedvence lett. Bölcsészeti oklevelét a latin nyelv és történelemből a Budapesti egyetemen nostrifikáltatta és a magyar nyelvből és közép-iskolai oklevelet szerzett. Hazatérése után nem-sokára megnősült — és ezzel papi carrierjét vágta ketté, nőül vevén né<hai> Szerbák János patóházai volt g<örög> cath<olikus> lelkész Paulina nevű lányát, kitől Epaminondas nevű Amerikában élő missionárius pap fia, /ki szintén Rómába végezte tanulmányait/, Veturia férj<ezett> dr. Moldován Jánosné Romániában Buzau nevű városban orvosi gyakorlatot folytató, továbbá Tullia férj<ezett> dr. Merutiu Vazulné Bukarestben tanári állást elfoglaló román állampolgárok nejjei, végül szintén László nevű jogszigorló fia született, aki az általános mozgositás alkalmával mint a beszterczei közös

gyalog ezred zászlósa hadba vonult és hallomásom szerint a harcztéren csakhamar el is esett. Dr. Lucaciu László mint Érszent-királyi gör(ög)-cath(olikus) lelkész kezdte meg pályafutását, ahonnan nemsokára a Szatmár kir(ályi) kath(olikus) főgymn(ázium)hoz került hitoktató minőségben. Politikai pályafutása a 80-as évek második felében kezdődött, amikor Kováts Béla volt szatmári tanfelügyelő felhívta az illetékes tényezők figyelmét arra, hogy a különben népszerű és műveltségénél fogva általánosan kedvelt fiatal gym(áziumi) tanár erősen román nemzetiségi érzelmű és tanítványait is ily szellemben neveli. Ezen actio és különösen Lukácsnak „Fiat Lux” című azon időben közzé tett röpiratának következménye az volt, hogy Trefort akkori közoktatásügyi Minister a losonci állami főgymnáziumhoz helyezte át, a magyar, latin és történelem tanszékre. Lucaciu azonban ezt az állást nem fogadta el, hanem dr. Szabó János szamosujvári gör(ög)-cath(olikus) püspöktől egyházi javadalmat kért, ki őt Laczfalu községbe plébánosnak /parochushak/ nevezte ki. A magyar bírósággal már mint laczfalusi plébánosnak gyűlt meg először a baja, a giródtótfalusi gör(ög)-cath(olikus) templom szentelése alkalmával mondott beszéde miatt, amiért annak idején büntetve is lett. Közben vezető szerephez jutott a román nemzetiségi párt „comité”-jában, a melynek vezértitkára és mondhatni szellemi irányítója volt. A közismert 1892 évi u(gy) n(evezett) „Memorandum” javarészt az ő szövegzése és az 1894 évi kolozsvári memorandumpernek is mint vádlott főszereplője volt, az esküdt bíróság a legsúlyosabban — 5 évi államfogházzal — őt büntette meg. E büntetést megkegyelmezésig Szegeden töltötte el. Mint kezdő megyei aljegyző, párbaj vétségért magam is ott meditálván, 1895 nyár elején ott ismerkedtem meg vele. Fogsága alatt súlyos szembajt kapott, úgy hogy az államfogházból egyesenen dél Franciaországba Montpellierbe egy európai hírű szemorvoshoz utazott. Már ott nagyon ünnepelték a francziák mint politikai mártírt, ünnepeltetése azonban valóságos tüntetéssé fajult a haza térőben útba ejtett Bukarestben, ahol hallomásom szerint Károly román király is fogadta. Lukács László mint politikus igen heves vérű és a pillanat benyomásának embere, beszédeiben fellengző bombastikus, fajához és nyelvéhez törhetetlenül ragaszkodó román volt, a vármegyei administrationnak is fokozott munkát okozott. Mintegy 1902 óta azonban már sokkal mérsékeltebb politikát folytatott. A tájban lett ugyanis mint fiatal egészen kezdő ügyvéd, a szintén román nemzetiségű dr. Drágos Teofil az ő és családja jogi tanácsadója, és a józan eszű higgadt gondolkozó fiskális csakhamar befolyást kezdett gyakorolni az anyagiakhoz nem sokat értő — inkább fellegekben élő — papra. Praktikus tanácsainak a minden napiakban hasznát látva, lassanként bizalmasa lett és politikai tekintetben is kezdett reá hallgatni. Elég különben Lukács Lászlónak a Memorandum perbeni szereplését későbbi magatartásával, „Fiat Lux” című röpiratát /melyet megszereztem sajnálatomra nem sikerült/ az ide csatolt — a sulykot ugyan még mindég eléggé elvető — beszédjével össze hasonlítani, hogy szembe tűnjön a változás és hogy a befolyás milyen irányba érvényesült. Hiszen emlékezhet Méltóságod, hogy Lukács László az utobbi időben már a vármegye gyűléseken is részt vett, s midőn ép a mostani kormánynak bizalmat szavazva beszédet tartott és a közben dr. Falussy Árpád gúnyosan „Lucaciu úr”-nak apostrofálta /miért mint elnök ép Méltóságod rendre is utasította/ hogy felcattant: hogy ő Lukács László és nem „Lucaciu” és van olyan jó magyar

hazafi mint dr. Falussy! Az 1910 évi általános képviselő választások alkalmával — midőn ő maga Belényesen nemzetiségi párti programmal vállalt jelöltséget — kihirdette reá nagyon hallgató hiveinek, hogy szavazzanak csak arra akit Drágos fog mondani, — majdnem meg is lett Pap Béla — az utolsó pillanatban beugrott ismeretlen pesti zsidó fiskális — választva. Méltságod tudja legjobban miért kellett a bőven megvolt többségnek leolvadnia. Ez árkádiai állapotok kezdtek már ultrasiegens nemzetiségi körökben nem tetszeni, — Lukácsot a laczfalusi állami iskolával, Drágost pedig az intézetével kezdték még hirlapilag is piszkálni, csak az aradi Romanulra utalok. Tény, hogy ha valami fontosabb tárgy volt a megyei gyűléseken napirenden, Lukács László mindég megkérdezte tőlem /ő volt a megyei nemzetiségi párt elnöke/ van e szükség a „Vox-okra”? S ha azt feleltem: bizony jó lesz! „Na intézkedjen Doctor úr!” fordult Drágoshoz /ki alelnök/ — s be is jött mindég pontosan a 30—32 román megyebizottsági tag szavazónk. Nekem több mint egy évtized alatt nem is volt Lukácssal semmi bajom, nem úgy mint elődömnek, mikor minden ünnepnap százával vezényelték a csendőröket Laczfaluba a messzünnen oda sereglett bucsusok szétkergetésére, — hanem az én főszolgabíróságom alatt megnyílt a laczfalusi állami iskola. Lukács László itthon mint a hármasszövetség hive volt ismeretes, állandóan az orosz „moszkovita” veszélyt hangsúlyozta és mozgásítás alkalmával 600 hadba vonuló ezen vidéki katona kötelesnek — akik között azóta elesett fia is ott volt — kiket minden karhatalmi segédlet nélkül maga vezette be, a Felsőbányai vasut állomáson hazafias lelkesítő beszédet tartott, megáldva a gyűlött orosz ellen kihúzott fegyvereiket. Ez és annak ismerete, hogy ő Romániában mily befolyásos, adta nekem a háború-kitörésekor fájdalom az eszmét, hogy fel lehetne használni őt a szövetségesek ügyének ottani propagálása érdekében. Persze én úgy gondoltam hogy — magyarán mondva — az esze kocsisa is vele legyen odakint. Ez azomban „nervus rerum gerendarum”² hiányában nem sikerült, — Drágos sajátjából annyit nem áldozhatott. Arról sem volt sejtelmem, hogy megtörténjen az az aljasság és olasz szövetségesünk ellenünk fordul, mert ez már egészen más színben mutatta volna előttem az eshetőséget. Ugyanis jól ismertem Lukács szoros összeköttetését Rómával, hol ifjúsága 17 évét töltötte és honnan időnként anyagilag segélyezték is őt különböző mise alapokból. Tényleg romániai szereplése is láthatóan azóta változott, hogy 1915 Január végén Rómából oda vissza tért. Hisz oda utazta előtt még kezét adott Drágosnak, hogy a Cultur Liga elnökségét nem fogadja el, — ottani időzése alatt kellett tehát bekövetkezni politikai Pálfordulásának, és ezt meg is lehet magyarázni. Lukács László mindég fenntartotta és gondosan ápolta összeköttetését Rómával, évenként több hónapot szokott ott tölteni, a hol régi tanáraiban, mint RAMPOLLA, Vanutelli, biborosokban és volt gyermek kori tanuló társaiban — kik között például Della Chiesa, a jelenlegi pápa maga is tartozik — kedves barátokat ismert meg. Többször említette előttem, hogy RAMPOLLA államtitkársága idején ennek akkori titkárával a mostani pápával együtt dolgozgatott, Rampolla utasításai szerint különböző egyházi és politikai ügyekben. E magas összeköttetések magyarázzák meg azt is, hogy néhai Szabó egykori szamosújvári püspökkel majd egy év tizeden át tartott küzdelemben mindég győztes fél lett. Természetesen 1915 év elején a Lukács László Rómában léte idején már a magasabb körökben kellett fornia valaminek, hiszen tavasszal már bekövetkezett a hadüzenet.

Most már, hogy a legmagasabb olasz papi környezet, a világ politikába való belesodródottság — nem csekély szereplési vágy viszketege mellett milyen befolyást gyakorolhatott a minden európai műveltsége daczára mégis csak egyszerű laczfalusi plébánosra, az könnyen elképzelhető, ha az ember az ő politikai hiúságát is ismeri. Mert Lukács László határozottan európai műveltségű pap, aki a magyar és román nyelven kívül tökéletesen bírja az olasz és latin nyelvet, jól beszél németül, francziául, angolul is ért és a hazai szláv nyelveket is bírja. Főjellemvonása erőss faj szeretete mellett a világ politikában való szerepelni vágyás. Mindég valami nagy eszméért lelkesedik, nagyot akar, soha sem fért — érezve tehetségét — az egyszerű falusi pap bőrébe, — iskola társai, legmagasabb polczokat elért barátai lebegnek előtte, kik között pedig valamikor ő volt a legelső!

Ennyiben tudom ez ember élet és jellemrajzát Méltóságodnak adni, és ezeket ismerve, azt hiszem sok mindent meg lehet magyarázni.

Nagy-Bánya, 1916 május 7.

ss. indescifrabil
főszolgabíró

Muzeul „Unirii”, Alba Iulia, inv. nr. 5202, orig., f. 1—2.

<Traducere:>

Ilustre domnule comite suprem!

La ordinul dumneavoastră din 28 ale lunii trecute, de sub nr. 58/916 prezidențial, am onoarea a vă raporta cu respect, că portretul dr. Vasile Lucaciu am reușit să-l procur doar din „Tolnai világlap” din cursul anului 1907, căci cel puțin după știrea mea, niciodată nu s-a fotografiat. Descriere personală: este un bărbat de circa 63—64 ani, constituție robustă, părul brumăriu tuns scurt, fața maronie, ochi negri, umblă întotdeauna în haine preoțești, semne particulare deosebite nu are. S-a născut în comuna Apa sau Iojob din județul Satu Mare, unde tatăl său a fost cantor-învățător de confesiune greco-catolică, și de unde a ocupat apoi un post asemănător în parohia greco-catolică Baia Mare. Mama a fost sora fostului episcop de Eperjes, răposatul Tóth Miklós. Clasele I—IV gimnaziale le-a absolvit cu rezultate excepționale la gimnaziul din Baia Mare, apoi la vârsta de 12—13 ani a ajuns la Roma, unde după studiile liceale a audiat teologia și filozofia. Deja ca elev s-a distins prin inteligență, fapt pentru care a devenit preferatul încă pe atunci a tinărului profesor de teologie, mai apoi a secretarului de stat papal RAMPOLLA și a cardinalului de mai tîrziu Vanutelli. Diploma în filozofie a susținut-o din limba latină și istorie, la Universitatea din Budapesta, iar din limba maghiară a obținut diplomă de profesor pentru școlile medii. Nu mult după revenirea acasă s-a însurat — și cu aceasta și-a rupt în două cariera preoțească — luînd de nevastă pe Paulina, fiica răposatului Ioan Șerbac, fostul preot greco-catolic al Potăului, cu care i-a avut pe Epaminonda, preot misionar ce trăiește în America, (care la fel și-a terminat studiile la Roma), Veturia, căsătorită cu dr. Ioan Moldovan, medic practicant în orașul Buzău din România, apoi Tullia, căsătorită cu dr. Vasile Meruțiu, ocupant al postului de profesor în București, soții de cetățeni români, și în sfîrșit i s-a năs-

cut un fiu, Vasile, doctorand în drept, care cu prilejul mobilizării generale, în calitate de stegar al regimentului comun de infanterie Bistrița, a mers în război și, după cite am auzit, a și căzut repede pe câmpul de luptă. Dr. Vasile Lucaciu și-a început activitatea ca preot greco-catolic în Eriu-Sîncrai, de unde nu peste mult a ajuns la Gimnaziul catolic regal din Satu Mare în calitate de profesor de religie. Activitatea sa politică a început în a doua jumătate a anilor '80, cînd fostul inspector școlar Kováts Béla din Satu Mare a atras atenția factorilor competenți asupra faptului, că tînărul profesor de gimnaziu, de altfel popular și, în privința culturii sale, simpatizat în general, are simțăminte naționale puternic românești, că și pe elevi îi educă în acest spirit. Consecința acestei acțiuni și îndeosebi răspîndirea în acea vreme a foi volante „Fiat Lux” a lui Lucaciu a fost că Trefort, pe atunci ministru al învățămîntului, l-a mutat la liceul de stat din Losoncz, la catedra de maghiară, latină și istorie. Însă Lucaciu nu a acceptat acest post și a cerut de la dr. Szabó Ioan, episcopul greco-catolic de Gherla, beneficiu din veniturile bisericești, care l-a numit paroh în comuna Șișești. Primul necaz cu justiția l-a avut ca paroh de Șișești, din cauza cuvîntării rostite cu prilejul sfințirii bisericii greco-catolice din Tăuții de Sus, pentru care la acea vreme a și fost pedepsit. Între timp a dobîndit un rol conducător în „comitetul” Partidului Național Român, al cărui secretar general și îndrumător spiritual se poate spune că a fost. Cea mai mare parte a cunoscutului așa-numit „Memorandum” din 1892 a fost redactat de el, în procesul memorandumului de la Cluj din 1894 a fost unul din acuzații principale, iar judecătoria cu jurații lui i-a aplicat pedeapsa cea mai gravă — 5 ani de temniță. Această pedeapsă, pînă la grațiere, a satisfăcut-o la Seghedin. Ca subnotar județean începător, meditănd și eu pentru culpa de duel, la începutul verii lui 1895, l-am cunoscut acolo. În timpul detenției a primit o boală gravă de ochi, așa că din temniță a călătorit direct în sudul Franței, la un profesor oftalmolog de renume european din Montpellier. Deja acolo a fost sărbătorit de francezi, ca un martir politic, însă sărbătorirea a degenerat într-o adevărată demonstrație în drum spre casă, cînd a sosit la București, unde după cite am auzit a fost primit și de regele român Carol. Ca politician, Vasile Lucaciu este foarte impulsiv și omul impresiei de moment, în cuvîntări un exaltat bombastic. A fost un român cu un atașament neînduplecat față de rasa și limba sa și a cauzat și administrației comitatense o muncă intensă. Cam de prin 1902 a urmat o politică mult mai moderată. Cam în acel timp, foarte tînărul avocat începător dr. Teofil Dragoș, la fel de naționalitate română, a devenit consilier juridic al său și al familiei sale, și avocatul cu mintea sa limpede și gîndirea lucidă a reușit să exercite repede influență asupra preotului, care nu multe pricepea în probleme materiale, trăind mai ales în nori. Văzînd folos din sfaturile practice, de toate zilele, i-a devenit încetul cu încetul confident și pînă și în privința politicii a început să asculte de el. În schimb e suficient să comparăm rolul jucat de Vasile Lucaciu în procesul memorandumului, cu comportarea sa de mai tirziu, foaia volantă „Fiat Lux” / pe care spre regretul meu n-am reușit s-o procur / cu aici anexatele — măciuca fiind totuși suficient aruncată — cuvîntări ca să fie vizibile schimbarea și sensul în care a fost valorificată această influență. Doar își amintește Ilustritatea voastră, că în ultimul timp deja Vasile Lucaciu a luat parte și în adunările comitatense, și în timp ce votînd încredere tocmai actualului guvern a ținut o cuvîntare și,

cînd, în timpul acesteia dr. Falussy Árpád l-a apostrofat în mod ironic, „domnule Lucaci” / fapt pentru care Ilustritatea voastră, ca președinte, l-ați și chemat la ordine / cum a izbucnit: că el este Lukács László și nu „Lucaci”, este tot atît de bun patriot ca și dr. Falussy! Cu prilejul alegerilor generale de deputați din anul 1910 — cînd el a acceptat candidatura la Beiuș cu programul partidului național — și-a anunțat adepții care-l ascultau în mod deosebit, să voteze numai pe acela pe care-l va spune Dragoș, — aproape că a și fost <ales> Pap Béla — alegînd un avocat evreu din Budapesta, care abia în ultimul moment s-a ivit. Ilustritatea voastră știe cel mai bine de ce a trebuit să se dizolve majoritatea avută cu larghețe. Aceste stări arcadiene au început deja să nu mai fie pe placul cercurilor naționale intransigente — și au început să-i zgîndărească, pînă și în presă, pe Lucaci în privința școlii de stat din Șișești, iar pe Dragoș în privința institutului său, mă refer doar la „Românul” din Arad. Cert e, că dacă pe ordinea de zi a adunărilor județene era vreun obiect mai important, Vasile Lucaci totdeauna m-a întrebant: / el a fost președintele partidului național județean / E nevoie de „Vox”-uri? Și dacă am răspuns: într-adevăr bine va fi!, „Luați măsuri domnule doctor”, întorcîndu-se spre Dragoș /care era vicepreședinte/ — și ne-au și intrat întotdeauna cu exactitate cele 30—32 de voturi ale membrilor români din comitetul județean. Eu n-am avut, timp de mai bine de un deceniu, niciun necaz cu Lucaci, nu ca și predecesorul meu, cînd la fiecare sărbătoare jandarmii erau trimiși cu sutele la Șișești pentru împrăștierea pelerinilor adunați acolo din depărtări, — ba mai mult, în timpul primpretoriatului meu s-a deschis școala de stat din Șișești. Acasă, Vasile Lucaci a fost cunoscut ca un adept al „Triplei Alianțe”, subliniînd în permanență primejdia rușilor „moscoviți”, și cu prilejul mobilizării a 600 de soldați din această regiune, ce mergeau pe front, — între care s-a aflat și fiul său, — căzut deja între timp — și pe care el însuși i-a introdus fără nici o forță ajutătoare, în gara din Baia Sprie a ținut o cuvîntare patriotică insufletitoare (...) ⁴ Aceasta, și cunoscînd de ce influență se bucură în România, odată cu izbucnirea războiului mi-au dat, e dureros, acea idee, că ar putea fi folosit pentru a face acolo propagandă în interesul cauzei alianțelor. Desigur, eu m-am gîndit ca — unguerește spus — și mentorul său să fie acolo cu el. Aceasta însă, din lipsă de „nervus rerum gerendarum”² n-a reușit. Dragoș nu putea sacrifica atîta dintr-al său. Nici aceea n-am bănuît-o, ca să se întimple acea mirșăvie și alianții italieni să se întoarcă împotriva noastră, — pentru că acesta mi-ar fi arătat într-o cu totul altă culoare șansa. Adică cunoșteam bine relațiile strînse ale lui Lucaci cu Roma, unde și-a petrecut 17 ani de tinerețe, și de unde era ajutat material, din cînd în cînd, din diferite așezăminte pioase. Într-adevăr și rolul său în România s-a schimbat de atunci, căci la sfîrșitul lui ianuarie 1915 a revenit de la Roma acolo. Căci încă înaintea călătoriei sale acolo, l-a însărcinat pe Dragoș să comunice că nu va accepta președinția Ligii Culturale — deci în timpul cit a stat acolo a trebuit să intervină acea cotitură „á la Pavel”. Aceasta se și poate explica. Vasile Lucaci întotdeauna și-a menținut și cultivat cu grijă relațiile cu Roma, anual obișnuia să petreacă mai multe luni acolo, unde a cunoscut prieteni dragi între profesorii de odinioară, cum ar fi cardinalii RAMPOLLA, Vanutelli și printre colegii de învățătură din copilărie — dintre care face parte de exemplu, însuși Della Chiesa, actualul papă. De mai multe ori a amintit în fața mea, că în timp ce

RAMPOLLA era secretar de stat, potrivit instrucțiunilor acestuia, împreună cu secretarul din aceea vreme și actualul papă, au lucrat la diverse probleme eclesiastice și politice. Aceste relații suspuse explică faptul, că în conflictul de aproape un deceniu, avut cu răposatul Szabo, episcopul de odinioară al Gherlei, întotdeauna a avut câștig de cauză. Normal ca la începutul anului 1915, în timpul șederii lui Vasile Lucaciu la Roma, să se pună ceva la cale în cercurile mai înalte, căci în primăvară a survenit deja declarația de război. Acum deja, că implicarea celor mai înalte cercuri preoțești italiene în politica mondială — pe lângă rolul lor deloc minor s-au afirmat — ce influență a putut exercita asupra aceluia, care în ciuda culturii sale europene era, totuși, un simplu paroh al Șișeștilor, e lesne de închipuit, dacă omul îi cunoaște vanitatea politică. Pentru că în mod categoric, Vasile Lucaciu este un preot de cultură europeană, care în afara limbii maghiare și române cunoaște la perfecție limbile italiană și latină, vorbește și pricepe bine germana, franceza, engleza și cunoaște limbile slave din patrie. Trăsătura esențială de caracter, pe lângă dragostea puternică de neam, o constituie dorința de afirmare în politica mondială. Pentru un ideal măreț, întotdeauna se entuziasmează, vrea ceva măreț, n-a acceptat de fel — simțindu-se capabil, să rămână în pielea unui simplu preot, — în fața sa plutesc colegii de școală., prietenii săi ajunși în cele mai înalte sfere, între care cândva era primul. Atît am știut să ofer Ilustrității voastre despre viața și trăsăturile acestui om, și cunoscînd acestea, cred că multe lucruri sînt explicabile.

ss. indescifrabil
primpretor

-
1. Ilizibil
  2. Cel ce poartă esența lucrurilor (lat.)

321

1917 <aprilie-mai> Sibiu. Lista membrilor „Astrei“ din despărțămîntul Seini.

Nr. 812—917

Desp<ărțămîntul> Seini

Coriolan Ternovean, preot Barlafalu, transpune 10 cor<oane> taxă de membru pentru D<omnia> sa pe 1917.

Corectează următoarele:

m<embri> pe viață

I. Hotea, preot Turț

I. Pap, „ „

m<embri> ordinari

Alex. Farcaș, preot Tămaia

Aurel Marincaș, „ Bozinta

Aurel Mureșan, „ „

Gavril Sabo, „ Bixad
Aug. Taszi „ Sîrbi
aparțin desp. Seini

memb pe viață Ioan Șerbac, pr<eot> Vama, spune că a decedat.
ss. indescifrabil

Biletul de legitimare pentru domnul Ternovean s-a exped<iat> în 1/V <1917>.
A. Birseanu,
președinte.

Arh. St. Sibiu, fond Astra, dosar 178/1917, orig., f. 1.

322

1917 octombrie 1, Șimleu Silvaniei. Apel pentru stringerea de fonduri în vederea înființării unui internat de elevi români la Șimleu Silvaniei.

Mult stimat domnule!

Prin scrisoarea din 8 iunie a.c. ne-am luat voie a convoca la consfătuire pe toți acei domni, care în urma apelului din 6 mai a.c. au binevenit a se angaja de a contribui la Fondul pentru înființarea unui internat de studenți români în Șimleu Silvaniei.

Conferința întrunită la 5 iulie a.c. cu plăcere constatind că pină la acel termen s-au subscris oferte aproape *una sută mii* coroane, din care <o> însemnată parte vărsindu-se și spre fructificare s-a plasat la banca „Silvania” a hotărît:

a. înființarea internatului contemplat,

b. cumpărarea de la „Silvania” a unei case cu intravilan corespunzător scopului,

c) s-a ales comitet pentru compunerea „Literelor fundamentale” și mijlocirea aprobării aceloră din partea ordinariatului diecezei gr. cat. române de Gherla, sub scutul și supravegherea supremă căruia are să stee internatul.

d. s-a instituit alt comitet pentru continuarea colectei, încasarea și manipularea ofertelor și conducerea ulterioară a afacerilor pină la inactivarea internatului.

e) s-a decis ca toți acei domni, doamne, biserici și alte corporațiuni morale, care pentru internat odată pentru totdeauna sau în decurs de 4 ani subsecvenți în rate egale oferă și plătesc cel puțin 1.000 cor. se consideră membri fondatori ai internatului, cei ce oferă și tot în acel interval plătesc sub 1.000, dar cel puțin 400 coroane, sînt membri pe viață, iară cei cu oferte sub 400 coroane membri ajutători ai internatului.

Drepturile membrilor fondatori și pe viață se vor regula în „Literalele fundamentale” și în „Regulamentul intern”. Subscrișii membri ai comitetului instituit sub p<untele> d<ate> conformindu-ne dispozițiunilor conferinței:

1. cu plăcere constatăm că mult stimat d<omnia> voastră oferind 400 coroane sinteți înregistrați între membrii pe viață ai internatului și pentru mărinimosul ofert vă rostim adinci mulțumite.

2. Confirmăm, că din ofertul făcut pînă acum ați binevoit a plăti . . .

3. Cu respect vă rugăm ca restul din suma oferită să binevoiți a trimite la adresa institutului de credit și economii „Silvania“ în Șimleu (Szilágysomlyó) ori o dată pînă la finea acestui an, ori începînd de acum în patru rate egale anuale totdeauna pînă la finea anului. Dar și la acest caz, prima rată să urmeze cel mult pînă la finea acestui an.

Vă mai rugăm, ca în interesul cauzei să binevoiți a face propagandă în cercul cunoștinței d(omniei) voastre.

Șimleu la 1 octombrie 1917.

Cu deplină stimă:

dr. Alexandru Gheție, vicar for(aneu) episcopesc.

Cosma,
directorul executiv al „Silvaniei“.

M(ult) o(noratei) d(omniei) sale,
domnului Vasiliu Pățaș, protopop

Hotoan.

(pe verso:)

Am primit-o în 26 octombrie 1917, ieri însă în 25 octombrie am trimis rata I de 100 cor. din cele 400 cor. subscribe alătura cu alte 213 cor. colectate de la poporenii din Hotoan, în sumă totală de 313 coroane.

Atît banii cît și lista contribuienților s-a trimis la adresa domnului vicar for(aneu) în Șimleu, dr. Alexandru Gheție.

V. Pățașiu

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămîntul confesional românesc sătămărean, inv. nr. 20 189, orig., f. 1—2.

323

1918 iulie, 20, Șimleu Silvaniei. Adresa semnată de Alexandru Gheție prin care membrii fondatori și pe viață ai internatului de băieți, „George Pop de Băsești“ sînt convocați pe data de 25 iulie 1918, pentru primirea și subscrierea literelor fundamentale ale internatului.

Nr. 505—1918.

Preastimate domnule!

În consfătuirea ținută la 5 iulie 1917 în Șimleu Silvaniei, în care s-a hotărît ridicarea „Internatului gr. cat. român George Pop de Băsești“, s-au emis o comisiune pentru compunerea literilor fundamentale. Comisiunea satisfăcînd însărcinării sale a compus proiectul de litere fundamentale, care s-au prezentat preav(eneratului) ordin(ariat) diecezan, pentru a-și face eventualele observări și modificări. De unde sosind răspunsul, proiectul de litere fundamentale s-a întocmit conform dorinții exprimate de același prea venerat. Drept aceea pentru pertractarea, primirea și subscrierea literilor

fundaționale pe 25 iulie a.c. 11 ore a.m., în calitate de preside convoc pe toți membrii pe viață și fondatori ai Internatului gr. cat. rom(ân) George Pop de Băsești.

Șimleul Silvaniei la 20 iulie 1918.

Cu deosebită stimă dr. Alexandru Gheție, vicar for(aneu) episcopesc.

<pe verso:>

M<ult> on<oraturii> d<omn>

Antoniu Băliban, protopop,

Ujnémet ¹

Alsószopor ²

293 — 1918

of<iciul> prot<opopesc>

24/VII 1918

A<ntoni> B<ăliban>.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Învățămîntul confesional românesc sătmărean, inv. nr. 20 201, orig., f. 1.

1. Unimăt

2. Supuru de Jos.

324

1918 octombrie 18, *Budapesta*. Declarația de autodeterminare a națiunii române din Transilvania, elaborată în ședința Comitetului executiv al P.N.R. de la Oradea din 12 octombrie 1918 și prezentată în Parlamentul de la Budapesta în 18 octombrie de către Alexandru Vaida-Voievod.

9/1918

Declarația

Consiliului Național Român adusă la cunoștința lumii în ședința camerei deputaților în Budapesta la 19 oct(ombrie) st. n. 1918 prin d<omnu>l deputat Alexandru Vaida-Voievod ¹.

În fața situației create prin războiul lumii, Comitetul executiv al Partidului Național Român din Ungaria și Transilvania constată că rezultatele acestui război justifică pretenziunile de veacuri ale acestei națiuni pentru libertatea sa deplină națională.

În virtutea dreptului firesc al fiecărei națiuni de a hotări liber asupra sortii sale, drept acceptat acum și de guvernul Ungariei prin cererea de armistițiu a monarhiei, națiunea română din Transilvania și Ungaria pretinde să i se ofere putința de a-și determina liber și absolut fără de nici un amestec străin, ea însăși forma sa instituțională de stat și a coordonării sale în sinul națiunilor libere.

Organizația națională a națiunii române din Ungaria și Transilvania nu recunoaște parlamentului ori guvernului ungar dreptul de a se considera ca reprezentant al acelei națiuni și nu recunoaște nici unui exmis al acelu

guvern ori al monarhiei dreptul de a reprezenta interesele sale naționale la Congresul general de pace, ci aceste interese le va putea încredința numai factorilor instituți de adunarea sa națională.

În afară de însăși adunarea națională ori organele emise din sinul ei pentru acum: Comitetul executiv al partidului național — nimeni nu are dreptul să pertracteze și să decidă în chestii, care privesc situația politică a acestei națiuni și orice deciziuni și învoieli ce s-ar face fără concursul aceluia, le declară de nule și fără de nici o putere obligatorie pentru națiunea română.

După suferinți și lupte seculare, națiunea română din monarhie așteaptă înfăptuirea dreptului său inalienabil și imprescriptibil la viață independentă națională.

Arh. St. Satu Mare, fond Consilii Naționale Române din comitatul Satu Mare, act nr. 1/1918, copie, f. 1; publicat în Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la 1 Decembrie 1918*, Cluj, 1968, p. 403.

1. Declarația era tipărită pe formularul tip al proceselor verbale de constituire a C.N.R. locale și a gărzilor naționale.

325

1918 <noiembrie 1>, Satu Mare. Apel lansat de conducerea Partidului Social-Democrat din Satu Mare, prin care cheamă muncitorii să se înroleze sub steagul social-democrației și să participe cu toții la adunarea din 3 noiembrie 1918, ce urma a fi organizată în sala de ședințe a primăriei orașului.

Muncitori, tovarăși!

Suferințele anilor de război, în sfârșit, au trezit la conștiință milioanele de muncitori.

Și la prima mișcare s-au prăbușit organizațiile putrede ale claselor dominante, care pînă acum au ținut în cătușe libertatea și progresul.

Social-democrația a copt ideea libertății mondiale, această revoluție este o victorie a noastră!

Munca, însă nu este terminată, oamenii vechii orinduiți vor să-și mențină puterea. Aici este timpul ca să ne realizăm programul și această ocazie nu trebuie scăpată.

Proletari! Tovarăși! Muncitori manuali și intelectuali! vă cheamă să înființați organizații de partid, veniți și vă adunați sub steagul social-democrațiilor.

Viitorul este al nostru și victoria ideilor noastre înseamnă zorile unei epoci noi.

În ziua de 3, luna curentă, în sala de ședințe a primăriei va avea loc o adunare de partid!

Fiți acolo cu toții!

Conducerea Partidului Social-Democrat
din Satu Mare

326

1918 noiembrie 3, Dej. Directiva Consiliului Național Român Central privind modul în care trebuie să se acționeze pentru alegerea consiliilor naționale locale și a gărzilor naționale române.

Spre orientare,

Domnul deputat dr. Teodor Mihali, președintele Consiliului Național Român Central, a trimis următoarele informații tuturor președinților organizațiilor române comitatense.

De dreptul liberei dispoziții asupra sorții neamurilor mari și mici vrea și pretinde națiunea română să se poată folosi.

Viitorul întregului neam nu poate fi obiect de samsarlicuri!

Nu se poate permite ca independența hotărârilor națiunii române să fie profanată prin uneltiri viclene și considerații oportuniste. Libertatea neamului nostru trebuie să se nască nepătată și strălucitoare!

De aceea țin să atrag atențiunea tuturor oamenilor noștri de bine asupra următoarelor fapte dătătoare de

directivă:

1. Factori, asupra cărora Consiliul Național Român Central (C.N.R.C.) nu are putința să exercite vreo influență, provoacă conștient și inconștient zăpăceală în șirurile noastre lansând faime necorespunzătoare adevărului. Nu le dați crezămint acestor faime!

Comitetul Partidului Național Român și Consiliul Național Român Central, exmis din sinul comitetului, stă neclintit pe baza „declarației” făcute în ședința parlamentului din 18 octombrie st. n. a.c. de domnul deputat dr. A. Vaida în urma însărcinării și conform hotărârii unanime a conducerii Partidului Național Român și primită și din partea organizației române a Partidului Social-Democrat din Ungaria și Transilvania.

Cu această declarație s-au solidarizat și consiliile naționale române militare organizate pînă în momentul de față.

Toate acțiunile și declarațiile ce s-au făcut și se vor face pe viitor au fost și vor trebui făcute strict în minuțioasă conformitate cu aceea declarație obligatoare pentru toți fiii buni și cinstiți ai neamului românesc.

În sinul Consiliului Național Român Central domnește cea mai frățească înțelegere și cea mai desăvîrșită solidaritate.

Cauze fizice și tehnice (comunicația, serviciul poștal, telegrafic și telefonic se găsesc în stare anarhică) face cu neputință dezmințirea știrilor eronate născocite de presa maghiară, de asemenea refuzul redacțiilor respective de a da loc dezmințirilor.

În fața acestei stări de lucruri repetez: *Numai ceea ce apare în foile noastre românești cu iscălitura colectivă a Consiliului Național Român Central, ori a biroului C.N.R.C., ori a vreunui membru al C.N.R.C. — corespunde*

adevărului. Aceste foi sunt: „Drapelul“, „Gazeta de Duminică“, „Adevărul“ și „Foaia Poporului Român“.

2. C.N.R.C. a fost completat prin șase membri din conducerea organizației române a Partidului Social-Democrat din Ungaria și Transilvania și se va întregi îndată ce Consiliul Militar Român Central își va fi terminat opera de organizare, spre a-și putea designa membri care să participe la lucrările C.N.R.C.

3. Confracții din Arad, membri ai C.N.R.C., sunt însărcinați ca îndată ce vor găsi momentul potrivit să convoace conferința națională, care va avea să se pronunțe în înțelesul „declarației“, luind poziție în chestie privitoare la forma constituției (monarhie ori republică), a viitorului stat național român.

4. În fiecare comitat să se constituie un consiliu național român comitatens (C.N.R.Com.) afiliat Consiliului Național Român Central, prezidenții și delegații acestor consilii naționale române comitatense dimpreună cu comitetul Partidului Național Român vor avea să formeze marele Consiliu al Uniunii române din Ungaria și Transilvania.

Fiecare C.N.R.Com(itatens) să înființeze de urgență în toate comunele comitatului secții comunale ale C.N.R.Com(itatens).

5. Din sinul acestor C.N.R.Com(itatense) va fi exmis după trebuință și conform împrejurărilor un număr corespunzător de membri, care vor lua dispozițiile trebuincioase spre asigurarea ordinii publice, a siguranței vieții și averii publice în acord cu exmișii organizațiilor similare ale altor neamuri.

6. Baza pe care au să se pună toți membrii C.N.R. Com(itatense), C.N.R. Militare cit și ai secțiilor din singuraticile localități, și de la care nici într-o privință nu e permis să se abată nici chiar în discuții particulare sunt principiile determinate și fixate în „declarația“ C.N.R.C., adusă la cunoștința lumii în ședința camerei din 18 octombrie.

7. Să nu se uite la nici o ocazie, că consiliul național român nu este subordonat consiliului național maghiar, ci este organizația echivalentă românească a acestuia.

Tratativile nu se pot deci face fuzionind aceste două organizații, ci discutind ca partide independente și cooperind prin intermedierea membrilor exmiși.

8. Interesul nostru este să ne găsească ocupația iminentă organizați pină în comune spre a ne putea dezvolta activitatea recerută spre paralizarea oricăror influențe dușmănoase cauzei viitorului neamului.

9. În timpul, care va trece între ocupație și între congresul de pace, trebuie să fim cu cea mai mare băgare de seamă să nu se ivească astfel de momente (jaf, omor, brutalități) în contra neromânilor, care ar putea servi de bază dușmaniilor noștri spre a încerca să schimbe rolul lor de acuzați în al acuzatorilor.

10. Toate dușmăniile de natură personală și locală trebuiesc sistate. Numai celor care au comis crima fățișei calomnii și trădări în contra neamului lor, nu li se poate acorda iertare. În toate celelalte cazuri să fim iertători ca frați unii față de alții. Dreptul de a califica vina și a-i pedepsi pe cei vinovați cade însă exclusiv în competența congresului național român și nu și-o poate aroga astăzi nici comitetul Partidului Național Român, nici C.N.R.C., și cu atit mai puțin omul particular.

Despre cele, ce le veți executa, ori plănuți să le executați vă rugăm să trimiteți informație expres subsemnatului la Dej, ori domnului dr. Ștefan C. Pop la Arad.

Dej, la 3 nov<embrie> st.n. 1918

Dr. Teodor Mihali, prezidente C.N.R.C.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 202, formular tipărit, f. 1; publicat în *Maramureșul și Unirea (1918)*, Baia Mare, 1968, p. 171–173.

327

1918 noiembrie 5, Carei. Raport prezentat de Romulus Marchiș, arhidiaconul comitatului Satu Mare, episcopului de Hajdudorog, în care înfățișează agitațiile și tulburările ivite în parohiile românești anexate diecezei de Hajdudorog din cauza calendarului gregorian. Solicită, în interesul menținerii liniștii și ordinii, restabilirea temporară a vechiului calendar iulian.

531/1918

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

Alázattal jelentem, hogy az óriási módon megváltozott viszonyok következtében a hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt román községekben a Gergely naptár használata ellen, a lehető legnagyobb hirtelenséggel katasztrofális, veszedelmes arányu lázongások támadtak, úgy hogy több község lelkésze testületileg jelentek meg hivatalomban előadván, hogy a további Gergely <naptár> használata esetén életök van veszélyeztetve, már eddig is botrányok történtek, s ha nov<ember> 8-án Gergely naptár szerinti officiumot végeznek, nem tudják miként szabadulhatnak meg a sok hazakerült katona dühétől.

Azonnal jelentést tettem a főispáni hivatalba, s a béke és kedélyek magnyugtatása céljából Méltóságod további intézkedéséig megengedtem a szorongatott lelkészeknek, hogy már f<olyó> h<ónap> 8-án Julián naptár szerint ünnepelhessenek. A főispáni hivatal telefoni jelentést tesz a kultusz minisztériumba.

Véleményem: tekintettel a rendkívüli időkre, kegyeskedjék Méltóságod, az elégedetlenkedő hitközségekben, az állapotok kialakulásáig egyenlőre a Julián naptár használatát sürgősen megengedni s engemet felhatalmazni ennek végrehajtásával, miről jelentést fogok tenni.

Mindenesetre igyekezni fogok a lehető legtapintatosabban eljárni, de minden esetre kérem a Méltóságod teljes felhatalmazását ez ügyben, mint püspöki biztos. Nem volna elég észszerű, hogy a népek tudatába menjen, miszerint ő vivta ki magának erőszakkal a Julián naptár használatának jogát, hanem az illetékes egyházi főhatóság kegyeskedett a rendkívüli állapotok miatt ezt a kedélyek lecsillapítása miatt ideiglenesen megengedni. Minden késedelmes intézkedés a papságra óriási veszedelemmel jár.

Méltóságod felszentelt Jobbját csókolva vagyok Nagykároly, 1918 nov<ember> 5-én.

456

<Pe verso:>

531/1918

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr.20 212, orig. f. 1.

<Traducere:>

531 – 1918.

Preailustre și reverendisime domnule episcop!

Raportez cu supunere că, în urma uriașelor prefaceri ce au avut loc în comunele românești anexate diecezei de în Hajdudorog s-au pornit cu repezi-ciune agitații de proporții catastrofale, periculoase, așa încit s-au prezentat în corpore la mine preoți din mai multe comune, arătînd că în cazul folosirii și pe mai departe a calendarului gregorian viața lor este periclitată, că deja și pînă acuma au avut loc incidente și, dacă vor oficia și în 8 noiembrie după calendarul gregorian, nu știu cum vor scăpa de minia numeroșilor soldați reveniți acasă.

Imediat am prezentat raport prefecturii și, în scopul menținerii păcii și a temperării spiritelor, am aprobat preoților, constrînși fiind, să sărbătorească deja în 8 ale lunii curente după calendarul iulian. Prefectura va raporta telefonic situația Ministerului Cultelor.

Părerea mea: ținînd cont de vremurile excepționale, preailustritatea voastră să binevoiți a aproba de urgență ca în parohiile nemulțumite, pînă ce se va reglementa situația, deocamdată să se folosească calendarul iulian și să mă împuterniciți cu executarea acesteia, despre care voi raporta.

În orice caz mă voi strădui să procedez cu cît mai mult tact, dar pentru orice eventualitate solicit din partea preailustrității voastre deplina împuternicire pentru acest caz, ca și împuternicit episcopal.

N-ar fi logic, ca poporul să-și aroge meritul de-a fi obținut cu forța dreptul de a folosi calendarul iulian, ci autoritatea supremă bisericească a fost aceea care, ținînd cont de stările excepționale și pentru liniștea spiritelor, a aprobat temporar aceasta. Orice întîrziere a dispozițiilor ar atrage după sine mari pericole asupra preoțimii.

Sărutînd dreapta sfințită a preailustrității voastre rămîn
Careii Mari, 1918 noiembrie 5.

supus fiu în Cristos:
Romulus Marchiș,¹
arhidiacon al comitatului Satu Mare.

1. Romulus Marchiș (1866–1925), personalitate de frunte a mișcării naționale a românilor sătmăreni în primele decenii ale secolului al XX-lea. Și-a făcut studiile, la Baia Mare, Oradea și Viena. A condus lupta populației românești sătmărene împotriva episcopiei maghiare de Hajdudorog (1912–1918). În toamna anului 1918 a fost ales membru în Consiliul Național Român comitatens Satu Mare, președinte al Consiliului Național Român cercual și local Carei, și vicar al Vicariatului Național Român Carei. A participat în fruntea delegației sătmărene la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, fiind ales membru în Marele Sfat Național.

328

1918 noiembrie 6, Baia Mare. Chemare lansată de Comitetul comitatens Sătmar al Partidului Național Român de a se participa la conferința din 12 noiembrie 1918, în vederea constituirii Consiliului Național Român comitatens și a Consiliului Militar Român comitatens.

În urma însărcinării Comitetului Central al Partidului Național Român și a Consiliului Național Român, cu data de 3 noiembrie 1918, am onoarea a vă invita la consfătuirea Partidului Național Român — secția comitatului Sătmar — ce va avea loc:

în Baia Mare la 12 noiembrie a.c. la 12 ore din zi în cancelaria mea advocațională.

Această consfătuire

1. va avea de a constitui Consiliul Național Comitatens Român și Consiliul Militar Român, afiliate Consiliului Național Român Central.

2. va avea să înființeze în toate comunele comitatului secții comunale ale Consiliului Național Român Comitatens.

3. va avea a lua măsuri pentru asigurarea ordinii publice, a averii publice și particulare formind garda siguranței.

„De dreptul liberei dispoziții asupra sorții lor a neamurilor mari și mici vrea și pretinde națiunea română să se poată folosi.

Viitorul întregului neam român nu poate fi obiect de samsarlicuri!

Nu se poate permite ca independența hotărârilor națiunii române să fie profanată prin uneltiri viclene și considerații oportuniste. Libertatea neamului nostru trebuie să se nască nepătată și strălucitoare.

Toate dușmăniile de natură personală și locală trebuie sistate.

Numai celor, care au comis crima fâțișei calomnii și trădări în contra neamului lor, nu li se poate acorda iertare. În toate celelalte cazuri să fim iertători și frați, unii față de alții.

Dreptul de a califica vina și a-i pedepsi pe cei vinovați cade însă exclusiv în competența congresului național român și nu și-l poate astăzi nici comitetul partidului național central sau comitatens român, nici Consiliul Român Național Central și cu atit mai puțin omul particular (din circulara C.R.N.C.)

Trăim zile istorice! Fiecare să steie la culmea chemării și datorinței pentru libertatea neamului nostru!

Baia Mare la 6 noiembrie 1918.

Presidiul comitetului comitatens
Dr. Teofil Dragoș, vicepreședinte.

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul Național Român cercual Seini, act nr. 18/191, f. 9, text tipărit; publicat în *Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională (Documente 1848—1918)*, București, 1981, p. 301—302.

329

1918 noiembrie 6, Oradea. Circulara episcopului din Oradea prin care se anunță hotărîrea de a reintroduce limba română în școlile elementare în contextul politic și național creat de descompunerea monarhiei dualiste austro-ungare, precum și măsurile organizatorice care trebuiesc luate pentru buna funcționare a sistemului școlar românesc.

Nr. 3010—1918.

M<ult> on<oratului> oficiu protopopesc gr. cat.
în Supurul de Jos

Domnul Martin Lovászy, ministrul ungar al cultelor și instrucției publice, cu telegrama sa nr. 200.582/918 notifică, cum că în școlile elementare cu limba de propunere românească, limba maghiară de azi încolo în clasele I și II nu e obligatorie.

Comunicăm aceste spre orientarea senatelor școlare concernente cu adaosul, că oarele astfel eliberate, pînă la alte dispozițiuni, vor fi a se întrebuița la celelalte studii în mod proporționat.

În legătură cu aceasta deja de acum atragem atențiunea frăției tale asupra împrejurării, că din mila lui Dumnezeu și schimbarea vremurilor recăpătîndu-se dreptul firesc de liberă dezvoltare, una dintre cele mai momentoase și urgente chestii cardinale ale bisericii și neamului nostru este regularea învățămîntului nostru poporal.

Urgent este această chestie, nu cumva evenimentele, care se rostogolesc cu repeziune uimitoare, în momentul decisiv să ne surprindă cu totul nepregătiți, în starea ei de prezinte fără de seamă deplorabilă.

Drept aceea frăția ta vei provoca pe fiecare senat școlar, ori îi funghează de prezinte școala ori ba, ca în termen de 8 zile să se declare, cum socotește a-și regula afacerea școlară „luminîndu-i totodată, că sîntem gata a ne valida dreptul născut la limba noastră proprie și în instrucțiunea poporală, precum și despre aceea, că parohiile, care își susțin școale proprii, pe baza egalei îndreptățiri, de azi înainte cu succes vor putea pretinde, să fie scutite de orice contribuire la altă școală.

Îndeosebi avem să fim orientați, care parohii sînt apte ași susține, redeschide ori înființa școală din propriile puteri, care numai cu ajutorul de la stat și acesta în ce măsură?

Declarările pretinse frăția ta ni le vei subșterne pînă cel mult în 20 l.c. spre ulterioară urmare.

Oradea Mare la 6 noiembrie 1918.

Dr. I. Stan, vicar general episcopesc

Sosit în 10/XI 1918 .217/1918

218

1918

Toate oficiile parohiale din districtul Supurul de Jos se reacearcă în înțelesul rescrisului din lăuntru.

11/XI 1918

P<etru> Cupcea ¹, prot<opop>

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 110 orig., f. 1.

---

1. Petru Cupcea (1875–1932) născut dintr-o familie nobilă din Călinești (Maramureș). A urmat studii la Sighet și Budapesta. Profesor la seminarul diecezan din Oradea și la liceul piarist din Carei (1904–1912). Din anul 1906 este membru în conducerea primei bănci românești din județul Satu Mare, „Arina” din Sanislău. În anul 1912 este numit protopop al districtului Supuru de Jos, remarcîndu-se în toamna anului 1918 ca unul dintre frunțașii mișcării pentru unire a românilor sătmăreni, fapt pentru care a fost arestat și maltratată la închisoarea din Debrețin. A fost publicist, autor de manuale școlare dintre care amintim: *Gramatica limbii române* (1906), *Geometrie pentru preparandii* (1909). cf. I. Ardeleanu Senior, *op. cit.* Zalău, 1938, p. 104–108.

330

1918 noiembrie 7, Rușeni. Protocolul adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Rușeni și a Gărzii Naționale Române locale.

Protocol

Luat în comuna Ruși ¹ la 7 nov. 1918 în școala conf<esională> greco-cat<olică> cu ocaziunea înființării Consiliului Național Român local. Fiind de față tot poporul, după vorbirea preotului local s-a constituit Consiliul Național Român local alegînd de prezident pe preotul local Nicolau Cămpian, de notar pe Izidor Zanc<u> cant<or> inv<ățător> iar membri sunt aleși următorii: George Tripon, George Balla, Ion Pop, George Pop.

Totodată cu ocaziunea aceasta să înființeze și Garda Națională Română locală din 22 membri.

D.c.m.s.

ss. Izidor Zancu, inv<ățător>-cantor, notar.

ss. Nicolau Cămpian, prezident

ss. Tripon György

ss. Georgi Popp

ss. Georgiu Balla

ss. Ioan Orha

1. Rușeni

331

1918 noiembrie 8, Lipău. Procesul verbal al adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Lipău și a Gărzii Naționale Române locale.

Proces verbal

Luat în adunarea publică, conchemată pe ziua de 8 noembrie st.n. (ziua Sf. Dimitrie) prin m<ult> o<noratul> d<omn> George Selegian, la care au fost de față toți locuitorii satului (circa 150) din comuna Lipău. O<noratul> d<omn> Vasile Popan, în cuvîntul său de deschidere, schițează evenimentele prin care au trecut țara. Armistițiul legat pe toate fronturile ne dă convingerea tare, că nu peste mult ne vom bucura de binecuvîntările păcii. Pacea și pentru poporul românesc va aduce dreptate și libertate. Dorim ca principiile lui Wilson¹ să iasă învingătoare și în această țară. Noi voim să dispunem liber, fără nici un amestec asupra noastră. Ca singurul reprezentant al nostru îl recunoaștem Consiliul Național Român din Ungaria și Transilvania — prin urmare îi roagă pe cei adunați ca toți să se alătore la acest consiliu.

Propunerea aceasta se primește cu unanimitate.

Urmează înființarea Consiliului Național Român comunal, la care au vot toți locuitorii bărbați și soldați ai satului.

La propunerea m<ult> o<noratului> d<omn> George Selegian se alege de președinte cu unanimitate spec<tabilul> domn Alexandru Stan, mare proprietar.

Spec<tabilul> Alexandru Stan mulțamește <de> încrederea poporenilor și îi asigură că postul său îl va împlini cu cea mai mare conștiință.

Urmează apoi alegerea membrilor Consiliului Național Român local. Se alege următorii membri cu unanimitate: 1) On<oratul> d<omn> Vasile Popan, care e concretizat cu agende notariale, 2) Todea Vasiliu, 3) Pop George, 4. Tarța Gheorghe a Ionului, 5. Rad Vasiliu a Gafiei, 6. Rad Vasiliu a lui Stefan.

Sfîrșindu-se această alegere, Cons<iliul> Naț<ional> Rom<ân> comunal se declară de constituit și trimite aderență și supunere Cons<iliului> Național Român <Central>.

Președintele le explică cetățenilor că de acum, în toate treburile lor, acestui consiliu să se adreseze, de aceasta au să asculte și hotărîrile acestuia au să o primească; de acum înainte acest consiliu au a le conduce toate treburile comunale.

Soldații, resp<ectiv> păzitorii naționali (la număr 45), acestui consiliu i-au jurat supunere și întru toate, necondiționată ascultare.

După aceste cuvinte președ<intele> închide adunarea, concretizându-i cu verificarea protocolului pe George Veres și V<asiliu> Todea.
Lipău S.C.S.

Alexandru Stan preș<edinte>
Vasile Popan, notar ad-hoc
Georgiu Vereș
Georgiu Hebe
Georgiu Popp
Ioan Tinca
Vasilu Andreica
Ioan Moga
Vasilu Rácz Stefan
Kilinesan Togyer
Bandula Laszlo
Szava Ianos
Dumitru Andrică
Vasilu Andreka
I. D<umi>tru Szucs
I. Tarța Peter
Rad Iános
Vas<ile> Buda
Hiripan Flore
Teodor Rácz
Vasâle Hebe
Ilucz Laszló
St<efan> Kuha
Ioan Boghe
Anton Oros
Mirisan Demeter
Vasilu Andrei
Georgiu Cindri
Florian Hebe
tinăr Dimitrie Hebe
Ioan Andreika
George Matiaș
Georgiu Hebe
D<imi>trie Rad
Nic<olae> Matiaș

Arh. St. Satu Mare, fond Consilii Naționale Române din comitatul Satu Mare, act nr. 4/1918, copie.

---

1. Wilson, Thomas Woodrow (1856–1924) președintele S.U.A. în perioada 1912–1921. La 8 ianuarie 1918 a rostit un discurs în fața Congresului S.U.A., în care a expus în 14 puncte principiile autodeterminării naționale, care să stea la baza tratatelor de pace între puterile beligerante, precum și cel privitor la autodeterminarea națională a popoarelor din fostul Imperiu austro-ungar, cf. C. Botoran și O. Matichescu, *Documente străine despre lupta poporului român pentru sfârșirea statului național unitar*, Editura. Dacia, Cluj-Napoca, 1980 p. 299.

1918 noiembrie 10, Trip. Procesul verbal al adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Trip.

Comuna Trip

Cercul pretorial al Țării Oașului

Proces-verbal

luat în adunarea generală a locuitorilor români din com(una) rurală Trip, ținută la 10 neomvrie st.n. 1918.

Conducătorul adunării Vasile Pop, preot. (...) ¹

Constit(uierea) Cons(iliului) N(ațional) R(omân):

Președ(inte): Vasile Pop, pre(ot) gr(eco) cat(olic)

V(ice)președ(inte): Ioan Stețiu (a) lui Grigor

Notar: Iacob Apati

Iar de delegați ai Cons(iliului) Naț(ional) Rom(ân) pe următorii:

1. Ioan Apati — jude com(unal) 2. Ioan Stețiu (a) l(ui) Mihai 3. Ioan Torz(a) l(ui) George, 4. Toader Marița (a) l(ui) Iacob. 5. Mihai Apati (a) l(ui) Toader 6. Vasile Tătar (a) l(ui) Mihai 7. Grigor Buzdug(a) l(ui) Ioan 8. Vasile Gorba (a) l(ui) Vasii 9. Vasile Buzdug(a) l(ui) Mihai 10. Alexă Bocșa 11. Petru Popp Ioan 12. Vasile Stețiu (a) l(ui) Grigor.

Vasile Pop, președinte

Iacob Apati, notar

Arh. St. Satu Mare, fond Consilii Naționale Române din comitatul Satu Mare, act nr. 5/1918, copie.

1. Textul tipărit al declarației de autodeterminare prezentat de Alexandru Vaida-Voievod în Parlamentul de la Budapesta, la 18 octombrie 1918.

333

1918 noiembrie 10, Valea Vinului. Proces-verbal încheiat cu ocazia primei ședințe a Consiliului Național Român comunal Valea Vinului, în care s-a aprobat lista membrilor Gărzii Naționale Române din localitate.

Copie. Protocolul luat în ședința I-a C.N.R. din Borhid ¹ ținută la 10 noiembrie 1918, fiind de față toți membrii C.N.R. Obiect: C.N.R. citește lista gardiștilor aleși 45 la număr și aici alăturată, care depun jurământul C.N.R. din loc pentru păzirea ordinii, a liniștii, a siguranței personale și a averii. D.c.m.s. Se verifică: Vasile Cristea și Vasiliu Bărbuș m.p. Ioan D. Szilágyi, prez(identul) C.N.R.

Copie. Lista gărzii naționale: Papp Vasile a Nuțului, Ioan Jójiban, Ilie Todica, Mihai Szöke, Teodor Buzila, Vasiliu Finta, Petru Ocean, Teodor Pop, Gheorghe Cionca, Gheorghe Barbul, Ioan Buzila, Dimitriu Buzilă,

Florian Buzila, Dimitriu Ster, Petru Oșan, Ilie Pop, Petru Dunca, Ioan Pinzeș, Vasile Petric, Florian Sima, Vasiliu Buzilă a Lichii, Ioan Michiș, Dimitriu Ster a lui Josif, Ioan Dragoș a Văsălichii, Gheorghe Dunca, Gheorghe Cristea, Gheorghe Cristea a Mitrulului, Ioan Szilagyii, Vasiliu Buzilă a Nuțului, Nicolae Sava, Florian Crăciun, Ioan Pop a lui Gheorghe, Florian Pop a Tomi, Vasiliu Molnar, Ioan Bărbuș a Grigi, Florian Ocean, Ioan Criste Hajnal, Florian Cristea Nicoară, Ioan Bozga, Gheorghe Ocean, Gheorghe Iva, Petru Pop, Gheorghe Ratyis, Vasiliu Buda, Ioan Cristea a lui M(ihai)

Pentru autenticitatea copiei

Ioan D. Szilágyi, preș(edintele) C.N.R.

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul Național Român cercual Seini, act nr. 2/1913, copie.

I. Azi Valea Vinului.

334

1918 noiembrie 10, Cărășeu. Procesul verbal al adunării de constituire a Consiliului Național Român local Cărășeu.

Copie.

Proces verbal

luat în Cărășeu la 10 nov(embrie) st.n. 1918, de față poporul român din Cărășeu.

Obiect: constituirea Consiliului Național Român comunal. Se alege președinte: Demetriu Bandiciu, preot local. Notar al consiliului: Georgiu Gitta (sergent jandarmesc în pensie). Membrii: Flore Cărăușan, Vasiliu Papp, Vasiliu Tompa, Vasiliu Cardoș, Georgiu Polgar, Demetriu Țuțuraș, Ioan Barna, Vasiliu Szeremi și Traian Pinte.

D.c.m.s.

Pentru autenticitate

Demetriu Bandiciu, președintele Consiliului Național Român comunal

Arh. St. Satu Mare, fond Consiliile Naționale Române din comitatul Satu Mare, act nr. 5/1918, copie.

335

1918 noiembrie 10, Culciu Mare. Protocolul adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Culciu Mare.

Protocol

Luat în ședința din 10 nov. 1918, ținută în școala de stat din Culciu Mare (Nagykolcs, Sătmar), în cauza hotărârii ca ce ținută va avea poporul românesc pentru viitor în ce privește libertatea națională.

Poporul român adunat în număr mare se hotărăște să adereze întru toate Comitetului Național Român Central. Cu jurămintă promit credință românismului și conducătorilor lui pînă la moarte! După jurămintu se aleg

cinci bărbați de încredere: Ioan Pușcaș paroh, Georgiu Mureșan, Ioan Bretan, Ion Kocsis și Mihai Rente, ca și secretar, pe lângă președintele ales Ioan Pușcaș, se alege Vasiliu Rente. Toți rugându-se Comitetului Național Central, adunarea se închide după ce în comitetul comunal cei aleși intră.

D.C.M.S.

Iosef Sófer

Vasiliu Rávás
Georgiu Pal
Georgiu Pelleny
Teodor Kocsis
Stefan Korna
Mihail Ianc
Georgiu Roman
Ion Nykită
Necyes László
Flavian Bereczki
Ioan Pușcaș preș(edinte)
Kuruca Ioan
Georgiu Mureșan
Bretan Ioan
Ioan Kocsis
Mihail Rente
Vasiliu Rente
Ilie Bretan
Georgiu Nykita
Vasiliu Kendereși
Vasiliu Roman
Mihay Kolutyos
Iosif Mureșan
Stefan Supuran
Victor Bretan
Roman Ioan

Arh. St. Satu Mare, fond Consilii Naționale Române din comitatul Satu Mare, act nr. 6/1918, copie.

336

1918 noiembrie 11, *Culciu Mic*. Protocolul adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Culciu Mic.

Protocol

luat în Culciu-Mic — Kiskolcs (Szatmár), întrunit fiind poporul român hotărăsc că între toate se alătură Comitetului Național Român Central, acestuia îi joară credință și ascultare pînă la moarte. Cei adunați, după ce pun jurămîntul, se constituiesc. Bărbați de încredere: Georgiu Culcian,

Augustin Culcian, Ioan Culcian, Ioan Dărăban, Ioan Oros, Ioan Steer, dintre care este ales ca președinte Georgiu Culcian. Protocolul citit se primește și verifică.

Culciul Mic — Kiskolcs la 11 nov<embrie> 1918.

Conducătorul asociației centrale anume : 1. Georgiu Culcian

- aleși
2. Augustin Culcian
3. Ioan Ster
4. Ioan Orosz
5. Ioan Culcian
6. Ioan Dărăban
mai departe poporeni
din Culciu Mic cu nume
7. Vasiliu Culcian
8. Vasiliu Donca
9. Ioan Bacuți
10. Ioan Geban
11. Ioan Geban
12. Avașan Flore
13. Georgiu Bocuți
14. Flore Culcian
15. Iosif Pap
16. Văduva lui Avașan Georgiu
17. Culcian Georgiu
18. Ioan Fehér
19. Ioasif Fehér
20. Alecsandru Avășan
21. Văd<uva> lui Mihai Culcian
22. Ioan Erdös

Arh. St. Satu Mare, fond Consilii Naționale Române din comitatul Satu Mare, act nr. 7/1918, copie.

337

1918 noiembrie 12, Baia Mare. Lista membrilor Consiliului Național Român comitatens Satu Mare.

Consiliul Național Român comitatens Satu Mare

Președinte: Ioan Savanyu, avocat Satu Mare

Vicepreședinte: Dr. Teofil Dragoș, avocat Baia Mare

Alexandru Breban, preot Baia Mare

Membri:

1. Romulus Marchiș, arhidiacon Carei
2. Dr. Cornel Pop, avocat Carei
3. Alexiu Pop, preot Sanislău
4. Augustin Szabo, farmacist Sanislău

5. George Mureșan, preot Moftinu Mic
6. Dr. Augustin Mircea, avocat Ardud
7. George Stanciu, preot Craidorolț
8. Romulus Buzilă, preot Mădăras
9. Pamfil Ossian, preot Roșiori
10. Alexandru Stan, proprietar Lipău
11. Vasile Ardelean, preot Vetiș
12. Pompiliu Tămaș, preot Botiz
13. Iuliu Pop, preot Csegöld
14. Ioan Ternovan, preot Soconzel
15. Dr. Andrei Dobossy, avocat Satu Mare
16. Dr. Ilie Carol Barbul, avocat Satu Mare
17. Dr. Mihai Popp, avocat Satu Mare
18. Dr. Silviu Popp, procuror Satu Mare
19. Iosif Șutai, mecanic Satu Mare
20. George Achim, director de bancă Seini
21. Dr. Artemiu Kaba, avocat Seini
22. Dr. Vasile Sălăgean, avocat Seini
23. Alexiu Berinde, preot Seini
24. Nicolae Barbul, proprietar Mocira
25. Atanasiu Demian, proprietar Tăuții Măgherauș
26. Ioan Bude, preot Cetățele
27. Demetriu Cionte, preot Săcălășeni
28. Traian Pop, notar Baia Mare
29. Dr. Aurel Nistor, avocat Baia Mare
30. Dr. Gavril Oșian, avocat Baia Mare
31. Dr. Coriolan Bohățiel, avocat Baia Mare
32. Dr. Ioan Sălăgean, medic Baia Mare
33. Alexa Pocol, proprietar Baia Mare
34. Andrei Pop, învățător Baia Mare
35. Gavril Szabo, preot Bicsad
36. Augustin Maxim, egumen Bicsad
37. Aurel Dragoș, preot Vama
38. Alexandru Mirișan, preot Călinești
39. Dr. Aurel Nilvan, avocat Șomcuta Mare
40. Dr. Cornel Pop, avocat Șomcuta Mare
41. Dr. Ioan Tibil, avocat Șomcuta Mare
42. Ioan Ilieș, preot Șomcuta Mare
43. Ioan Coza, preot Pribilești
44. Stefan Pop, învățător Finteușul Mare
45. Dr. Alexandru Rakoczi Filep, proprietar Remetea Chioarului

Arh. St. Satu Mare, fond Prefectura județului Satu Mare, dosar 4/1918, f. 15; publicat în Ioan Sabău, *Noi date privind lupta populației din județul Satu Mare pentru Unire*, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, IV, 1980, p. 216.

1918 noiembrie 13, Satu Mare. Proces-verbal al adunării românilor din Satu Mare și împrejurimi în care aceștia au hotărît să jure credință C.N.R.C. de la Arad, să trăiască în bună înțelegere cu celelalte naționalități, dezlipirea parohiilor anexate cu forța la episcopia de Hajdudorog și revenirea lor în cadrul episcopiilor greco-catolice de Oradea și Gherla, promovarea învățămîntului românesc în școlile normale și medii, participarea la adunarea de la Cluj ș.a.

Proces-verbal

despre mare<a> adunare poporală română ținută în 13 noiembrie a<nul> 1918 în sala de consultare a orașului sătmărean.

S-a<u> prezentat peste 100 de țărani din jurul Sătmarului cu inteligența română în frunte.

Dl. dr. Ilie C. Barbul, avocat în Sătmar, ca convocatorul adunării salută pe cei prezenți și deschide adunarea. În scurt face cunoscut adunării evenimentele trecute, înființarea consiliului național român, — activitatea consiliului acesta, — o roagă adunarea să deie tot sprijinul ca consiliul național român să poată duce la isbândă toate voințele lui, că acele reprezintă idealurile neamului întreg românesc. Cere unitatea simțirilor și a faptelor, pace, ordine și armonia față de alte popoare. O roagă adunarea să aleagă un president pentru conducerea adunării.

Adunarea cu unanimitate alege de președinte pe domnul dr. Ilie Carol Barbul, avocat în Sătmar.

Urmează vorbirea domnului Tit<us> Demian, profesor la gimnaziu<l> din Sătmar, care arată însemnătatea organizării și explică datorința și dreptul consiliilor naționale și roagă adunarea, dacă recunoaște Consiliul Național Român de reprezenta<n>t și for suprem a neamului întreg românesc din țara aceasta și ca factor compentent pentru reprezentarea și realizarea idealurilor neamului românesc, să depună jurămîntul credinței și supunerii.

Adunarea cu cea mai mare însuflețire jură credință și fidelitate, supunere Consiliului Național Român, zicînd textul jurămîntului cu voce înaltă, cetită de domnul protopop Romul Buzilă din Mădăras.

Domnul Vasiliu Roca, ca social-democrat, roagă adunarea să recunoască, cit de mult a luptat pratically social-democrat pentru scurtarea războiului, are să se organizeze sub steagul social-democrațiilor.

Domnul protopop Georgiu Stanciu despre punctele lui Wilson vorbește, iar domnul Ioan Pușcaș, preot în Culciu Mare, despre gardele naționale. Căpitanul Cornel Savu asemenea despre gardele naționale.

Vasile Șuta, țaran din Jidani, Mihai Getina din Dob<a> vorbește contra episcopiei din Hajdudorog, care pe baza dreptului de libertate și dispunere — toți credincioșii și parohii, care cu forța au fost legați de Hajdudorog, să se rupă de această dieceză și să se reincorporeze iar de diecezele din trecut, cere nimicirea denumirilor de preoți streini.

Domnul Romul Buzilă, pentru susținerea ordinii publice și pentru bună înțelegere, cere administrație românească.

Mai vorbesc domnul Ioan Pușcaș, Vasile Ardelean, preot din Vetiș și apoi președintele roagă adunarea să aleagă consiliile cercuale pentru cercurile administrative din Sătmar, Cingir, Oașul, Ardud și pentru orașul Sătmar.

După terminarea alegerilor, președintele cetește rezultatul alegerilor și anume: pentru Cercul Sătmar se alege: Ioan Anderco Botiz, Victor Anderco Odoreu, Ioan Pușcaș Culciu Mare, Georgiu Silagyi Lipău, Ioan Mihalca Jidani, Alexandru Stan, proprietar Lipău, dr. Andrei Doboși adv<ocat> și dr. Ilie Carol Barbul, avocat Sătmar.

Cercul Oașului. Țărani: Grigorie Moldovan Bicsad, Vasiliu Tătar Trip, Vamos Ion Boinesti, Nicoară Iolomiaș Târșoț, Simeon Flore Cămârzana, Vasile Birtoc Lechința, Ioan Goarș Călinești, Mihai Stan Tur, Ioan Ciocan Certeze și Ioan Mare Moişeni; preoții: Alexandru Băban Prilog, Aurel Dragoș Vama, Gavril Szabo Bixad, Vasiliu Pop Trip.

Cercul Cing(h)ir. Țărani: Georgiu Turc Dob<a>, Mihai Getina Dob<a>, Georgiu Tămaș, Ioan Nagy, Alexandru Szabo Boghiș, Georgiu Tămaș Uifalău, Georgiu Macoveiu Vetiș, preoții: Vasile Ardelean Vetiș, Iuliu Pop Csegöld, Demetriu Pop Boghiș și învățătorul Anania Măgdaș din Boghiș.

Cercul Ardul. Țărani: Ioan Mărcuș, Andrei Silaghi Mădăras, Ioan Ardelean Dorolț, Dimitrie Nicoară Tătărești, Teodor Pinte Necopoi, Vasiliu Mihalca Homorodul de Mijloc, preoții: Romul Buzilla Mădăras, Georgiu Stanciu Dorolț, Vasile Barbul Necopoi, Ioan Sugian Medișa, Ioan Ternovean Soconzel, Cornel Gitta Tătărești, Ioachim Gorgar Terebești, dr. Augustin Mircea, adv<ocat> Ardud, Georgiu Caița, țăran în Giungiu.

Pentru orașul Sătmar: dr. Ilie C. Barbul adv<ocat>, Iosif Șuta<i> motor-tehnic, Iosif Banc, Ioan Dosan, Vasiliu Roca, dr. Traian Erdely, dr. Silviu Pop din Sătmar, Georgiu Pop și Ioan Voszel din Viile Sătmarului.

Rezoluție.

1. Recunoaște pe Consiliul Național Român Central din Arad, ca reprezentantul suprem a(l) românilor din Ungaria și Transilvania și se supune cu obediență hotărârilor și ordinațiunilor aduse de el.

2. Voește bună înțelegere cu toate naționalitățile din Țara Ungurească, dorește susținerea ordinii publice și pentru ajungerea scopului acesta hotărăște formarea consiliilor rurale, gardelor naționale și totodată cere administrație românească.

3. Hotărăște cu cea mai mare însuflețire, că toate comunele eclesiastice, care au fost smulse din di<e>ceza Orășii și Gherlei, contra voințelor credincioșilor în mod ilegal și brusc, să fi<e> reincorporate iar la diezele din trecut, oprește preoților orice contact cu episcopul de la Hajdudorog, cere respective declară de nevalabil denumirea preoților Paul Gönczy din Sătmar, Béla Alicsak din Curtuiuş și Ioan Kozma din Pete<a> în parohii românești, fiindcă respectiv<i> preoți nu sînt de origine română și îl încredințează pe arhidiaconul Romul Marchiș din Carei să aducă toate acestea la cunoștință episcopului de Hajdudorog și Nunci<a>turei din Viena și Episcopului din Oradea Mare și Gherla și <i> conrede, pînă la reincorporare, cu administrarea parohiilor rupte chiar cu iurisdicțiune.

4. Pe baza dreptului de învățămînt liber pretinde ca, în toate școlile normale, medii, limba de propunere să fie cea românească în părțile locuite de români să și fie toate socotite susținute de stat.

5. Pentru libera dispunere a sorții sale, adunarea cere conchiemarea tuturor românilor la o mare adunare în Cluj.

Adunarea mai hotărăște recercarea direcțiunei gimnaziului catolic din Sătmar pentru ca religiunea elevilor români să fie propusă în limba românească și pentru estrădarea salarului restant a domnului prof(esor) Titu Demian.

Adunarea se termină cu Imnul național „Deșteaptă-te Române”.

Dat ca mai sus.

Dr. Ilie C. Barbul, președintele adunării.

Arh. St. Satu Mare, fond Consilii Naționale Române din comitatul Satu Mare, act nr. 10/1918, copie.

339

1918 noiembrie 14, Boghiș. Proces-verbal al adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Boghiș și a Gărzii Naționale Române locale.

Comuna rurală Boghiș

Cercul pret(orial) Cingir ¹

Proces-verbal

luat în adunarea generală a locuitorilor români din comuna Boghiș, ținută la 14 noemvrie st.n. 1918.

E tipărită pe p(agina) 4 declarația lui Vaida ²

Convoc(atorul) adunării: Demetriu Papp paroch.

Se intonează: „Deșteaptă-te române”. Se alege:

Președinte: Georgiu Tămaș bătrîn(ul)

V(ice)președ(inte): Alexandru Szabó

Notar: Ananie Măgdaș

iar ca delegați ai Cons(iliului) N(ațional) R(omân) pe următorii loc(uitori) din comună: 1. Deac Georgiu, 2. Deac Ludovic, 3. Govor Andrei, 4. Govor Vasile, 5. Kavași Georgiu, 6. Kavasi Vasiliu, 7. Kavasi Alexandru tinăr(ul), 8. Kavași Sigismund, 9. Kupcea Georgiu, 10. Luțaș Ioan, 11. Mureșan Vasiliu, 12. Nagy Ioan, 13. Nagy R. Ioan, 14. Orosz Ioan, 15. Papp Gh(eorghe), 16. Papp Demeter, 17. Pilca Petruș, 18. Știrbu Petru, 19. Tarța Gavril. 20. Nagy Sandor bătrîn(ul), 21. Ziman Alex(andru) tinăr(ul), 22. Ziman Vasiliu tinăr(ul), 23. Ziman Georgiu și 24. Lancos Georgiu tinăr(ul).

Consiliul Naț(ional) Rom(ân) com(unal) cu unanimitate mai alege de membri în C.N.R. cercual de Sătmar și Cingir pe: Georgiu Tămaș, Ioan Nagy, Ananie Măgdaș și pe Alex(andru) Szabó și roagă numitul consiliul ca să-i primească de membri ai consiliului cercual.

Adunarea hotărăște cu unanimitate ruperea de la dieceza de Hajdudorog, la care am fost încorporați fără voia noastră, și reîncorporarea la dieceza mamă de Oradea-Mare.

Arh. St. Satu Mare, fond Consiliu Național Român din comitatul Satu Mare, act nr. 11/1918, copie.

1. Csenger, azi în R. P. Ungară
2. Mențiunea aparține celui care a executat copia.
3. Urmează lista nominală a membrilor gărzii naționale locale.

340

1918 noiembrie 17, Potău. Proces-verbal al adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Potău și a Gărzii Naționale Române locale.

Comuna rurală: Potău

Cercul pretorial Seini

Proces-verbal

luat în adunarea generală a locuitorilor români din comuna rurală Potău, ținută la 17 noiembrie st.n. 1918.

Convocatorul adunării, domnul Gavril Berinde prezidează această adunare și publică, că în urma concluziilor Consiliului Național Român Central (C.N.R.C.), în 12 a curentei s-a constituit Consiliul Național Român Comitatens pe teritoriul comitatului Sătmar, și, tot atunci, s-au constituit comitetele cercuale cu însărcinarea, să înființeze, în toate comunele comitatului locuite de români, secții comunale ale Consiliului Național Român comitatens (C.N.R. Com.) afiliat C.N.R.C.

Baza pe care stau toți locuitorii români din această comună, sint principiile determinate și fixate în „Declarația” C.N.R.C. adusă la cunoștința lumii în ședința camerei din Budapesta în 18 octombrie a.c., care s-a citit și în această adunare.

Președintele expune adunării de azi, că Consiliul Național Român, nu este subordonat consiliului național maghiar, ci este organizație echivalentă românească.

Deci tratativele nu se pot face fuzionind aceste două organizații, ci discutind ca părți independente și colaborind prin intermedierea membrilor exmiși.

În timpul care va trece pînă la congresul de pace, trebuie să fim cu cea mai mare băgare de seamă, să nu se ivească tulburări, brutalități (jaf, omor) în contra concetățenilor neromâni, fiindcă prin susținerea strictei ordine punem temelile viitorului fericit, în liniște, fără tulburări, cu demnitate a unui popor conștient de sine; prin păstrarea ordinii ne manifestăm că sintem vrednici de deplina libertate națională.

Adunarea generală, înțelegînd bine cele expuse de domnul președinte decide cu unanimitate constituirea Consiliului Național Român în această comună și alege în Consiliul Național Român:

de președinte pe domnul Gavril Berinde paroh;
de vicepreședinte pe domnul Georgiu Rusu tîn(ăru)l și Georgiu Borșe;
de notar pe domnul Vasile Filep și Alexe Berinde
iar de delegați ai Consiliului Național Român pe următorii locuitori

români din comună: Georgiu Mărcuș, Ioan Hiripan a Stefănesci, Mihail Apan, Ioan Seremi bătr(înul), Ioan Cădar a Mărcușoaiei, Georgiu Rogoan, Ioan Vălean, Georgiu Baniai, Georgiu Rus a Babii, Stefan Seremi, Vasile Ferenți, Ioan Hiripan a lui Ioan.

Adunarea generală pentru asigurarea ordinii în comună decide constituirea Gărzii Naționale Române, care socotind 5% după numărul locuitorilor români din comună constă din 42 gardiști, intrînd în Garda Națională Română următorii locuitori români din comuna Potău: Georgiu Filep, Georgiu Borșe, Florian Nastai, Georgiu Bărbuș, Georgiu Hiripan a lui Stef(an), Ioan Hiripan a lui George, Florian Tămaș, Georgiu Tămaș, Vasile Bărbuș, Ioan Rogoan a Florii, Mihail Rogoan, Iuliu Cădar, Vasile Cădar a Vasii, Ioan Bogdan, Gerogiu Apan, Ioan Bondre, Georgiu Bondre, Vasile Nap, Stefan Seremi, Florian Tărătan, Georgiu Sabo, Florian Por, Stefan Rus, Vasile Tărătan, Georgiu Seremi, Georgiu Rus a Babii, Iuliu Cotuna, Mihail Feier, Iosif Kovats, Ioan Cădar a lui Vasile Petrii Lunceni, Stefan Hăpcal, Georgiu Bonta, Vasile Chencian, Florian Căsar a lui Florian, Ioan Roja, Georgiu Cuciulan, Florian Bărbuș, Vasile Dragoș, Ioan Hăpcal, Vasile Cădar, Ioan Vezentan, Georgiu Robotin,

Garda are comanda în limba română și poartă pe chipiu insigna (cu) tricolorul românesc.

Comanda Gărzii Naționale Române se conrede românilor: Georgiu Borșe, Georgiu Filep și Ștefan Hăpcal.

După aceste constituirii, în frunte cu președintele Consiliului Național Garda Națională Română și toți românii coadunați în această adunare au depus jurămîntul de credință cu textul următor:

„Eu jur credință și alipire către Sfatul Român și că totdeauna voi asculta numai poruncile Consiliului Național Român — Dumnezeu așa să-mi ajute“ .

Președintele adunării provoacă pe toți cei prezenți, să se reîntoarcă în ordine, ferindu-se de orice tulburări, la vetrele lor și închide adunarea generală a românilor.

Dat ca mai sus.

Gavril Berinde, președinte

Vasile Filep, notar

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul Național Român cercual Seini, act nr. 1/1918, orig.

1918 noiembrie 17, Doba. Proces-verbal al adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Doba.

Cercul pretorial Cingir

Comuna Dob(a)

Proces-verbal

luat în adunarea generală a locuitorilor români din comuna Dob(a) — ținută la 17 noemvrie st.n. 1918.

Convocatorul adunării: domnul Ioan Clintoc

Consiliul Naț(ional) Rom(ân) se constituie:

Președinte: Ioan Clintoc

Notar: domnul Georgiu Turți

iar ca delegați a(i) Cons(iliului) Naț(ional) Român, pe următorii locuitori români din comună: Andrei Nagy, Iuliu Szilagyi, Vasiliu Maxim, Mihai Turți, Vasiliu Papp, Ioan Papp, Gheorghe Ziman, Andrei Varadi, Ioan Tout, Andrei Ric, Ioan Olah, Vasiliu Gătina, Georgiu Măciucan, (?..)¹ Georgiu Turți, Ioan Csegö, Mihai Gătina, Ioan Turți, Andrei Hora, Mihai Turți, Ioan Varodi.

Arh. St. Satu Mare, fond Consilii Național Române din comitatul Satu Mare, act nr. 12/1918, copie.

---

1. Omisiune în text.

342

1918 noiembrie 10, Borlești. Proces-verbal al adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Borlești.

Proces-verbal

luat în adunarea populară română a românilor din comuna Borlești, comitatul Sătmar, ținută la 19 noiembrie anul 1918 sr.n.

Preotul local, Coriolan Ternovan, face cunoscut adunării populare, că românii de pretutindenii se constituiesc în consilii naționale române supuse toate Consiliului Național Român, care singur este menit și autorizat să vorbească și să decidă în numele poporului român din Ungaria și Transilvania.

Provoacă adunarea, ca și noi românii din comuna Borlești să ne constituim în consiliu național român.

Adunarea generală hotărăște unanim, că dorim uniunea tuturor românilor din Ungaria și Transilvania sub imperiu și stăpînire românească.

În această cauză recunoaște ca for competent de a decide Consiliul Central Național Român. Toate hotărârile luate de acest consiliu le ține

decizătoare pentru toți românii și respinge de la sine orice amestec străin și nimeni nu are drept să vorbească în numele poporului român, decât Consiliul Național Român Central.

Consiliul Național Român din Borlești se constituie din următorii:
Președinte: Coriolan Ternovan
Vicepreședinte: Ioan Delan
Notar: Pinteia Micloșiu

Membrii consiliului: Georgiu Miclăuș, Vasiliu Marina, Simion Glodan, Grigore Băițan, Ioan Miclăuș, Ilie Barbur, Nicolae Miclăuș, Ioan Pop, Ioan Miclăuș a lui Mihaiu, Grigore Miclăuș a lui Gheorghe, Grigore Miclăuș a <lui> Alexi, George Miclăuș a lui Mihaiu, Grigoriu Tămăian, Ioan Contra, Vasiliu Miclăuș a Văsălichii, Teodor Miclăuș, Grigore Crișan, Georgiu Miclăuș a lui Maștei, Miron Miclăuș, Vasiliu Miclăuș a lui Macovei, Ioan Chelemen, Georgiu Miclăuș a lui Macovei, Ilie Miclăuș a lui Gheorghe și Vasiliu Glodan.

D.c.m.s.

Coriolan Ternovan, președinte

Pinteia Micloșiu, notar

Pentru verificare:

Teodor Marina

Vasiliu Miclăuș

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul Național Român cercual Seini, act nr. 9/1918, orig.

343

1918 noiembrie 21, Arad. Articol apărut în ziarul „Românul” în care se relatează despre desfășurarea adunărilor de constituire a Consiliilor Naționale Române cercuale Satu Mare, Arded, Cinghir, Țara Oașului și orașul Satu Mare, hotărîndu-se, totodată, și dezlipirea parohiilor românești sătmarene din cadrul episcopiei maghiare de Hajdudorog.

Trăiască românii Hajdudorogului!

Consiliile naționale române din cercurile Sătmar, Arded, Cingir, Țara Oașului și orașul Sătmar cer desfacerea de Hajdudorog!

Pentru întreaga românie din Sătmar și jur ziua din 13 l.c.¹ a fost o adevărată sărbătoare națională. Glasul de chemare al avocatului dr. <I>. C. Barbul ne-a adunat în acest oraș pentru ca să ne arătăm vrednici de numele de român. Călătorul deja dis-de-dimineață a putut observa, că Sătmarul azi a devenit iarăși Satu Mare; cetele frumoase ale țăranilor dovedeau îndeajuns măreția zilei. La 11 ore, rînd pe rînd, se duceau cu toții la casa orașului, unde sala cea mare era tixită de mulțime. Acum s-a întimplat prima oară, că în acest zid s-a ținut sărbătoare românească; parcă și chipul lui Kossuth s-a înșeninat de această schimbare a vremurilor.

În mijlocul celei mai mari bucurii am început adunarea cu „Deșteaptă-te Române”.

Domnul avocat, dr. <Ilie> Carol Barbul, deschizând adunarea, schițează evenimentele prin care a trecut țara; „singele ostașilor noștri nu s-a vărsat zadarnic, căci a răsărit și pentru noi soarele dreptății — deplina libertate a tuturor românilor azi nu e vis)... Stăm neclintiți și ne alăturăm hotărîrilor Consiliului Național Român din Ungaria și Transilvania. În 12 l.c. la Baia Mare s-a constituit Consiliul Național comitatens sub prezidiul domnului Ioan Savanyu; și noi sub egida acestui consiliu vrem să înființăm consiliile cercuale” — ceea ce se primește cu vii strigăte.

Luînd cuvîntul, protopopul R<omulus> Buzilă, cu verva-i oratorică, explică țăranilor cercul de activitate al Cons<iliului> Naț<ional> Român și, la propunerea sf<inției> sale, în mod sărbătorec am depus jurămîntul.

De președinte al consiliului s-a ales cu unanimitate dr. C. Barbul, iar de membri 10 țărani și 5 preoți pentru fiecare cerc deosebit și, astfel, consiliile din aceste cercuri s-au declarat constituite.

Căpitanul Savu face un mîndru apel pentru înființarea gărzilor naționale.

Protopopul V. Stanciu² aduce elogiul președintelui Wilson, mîntuitorul neamului românesc.

Pentru ca liniștea și buna înțelegere să se poată asigura și în acest timp de tranziție, prot<opopul> Buzilă pretinde administrație românească, iar T<itus> Damian instrucțiune românească pentru toate școalele din părțile locuite de români.

Domnul Roca, meseriaș din Sătmar, a vorbit în numele social-democraților internaționali, iar preotul Ioan Pușcaș, într-o vorbire însuflețită, amintește cum a constiuit consiliile naționale române în satele Culciu Mare, Culciu Mic și Corod.

A fost ceva surprinzător, dar totodată înălțător, cînd țăranii Iacob Moldovan (Moftinu Mic), Mihai Ghetina (Doba) și V. Mureșan (Jidani) au dat expresie durerii și nemulțumirii lor:

„Ne-am botezat ca români și vrem să murim ca români. Nouă nu ne mai trebuie episcopia de Hajdudorog, ci dorim ca să rămînem și pe mai departe în episcopiile noastre românești. Vrem să ne rupem de Hodorog³ pentru totdeauna”, a încheiat țăranul Moldovan. Cînd ne bucurăm de ținuta atît de bravă a acestor țărani, nu putem să nu încreștăm neparticiparea mai multor preoți din dieceza Hodorogului. Credincioșii lor i-au timbrat și s-au plins contra lor. Faptele lor le însemnăm pe răboj.

După o dezbatere mai vie, consiliul declară desfacerea comunelor românești de la Hajdudorog; pentru asigurarea ordinii pretinde administrație și instrucție românească și adresîndu-se Consiliului Național Român (Central) cere conchermarea adunării naționale la Cluj, unde să se hotărească — conform notelor celor mai noi ale lui Wilson — viitorul nostru. Vii strigăte: „Trăiască poporul unitar român”.

La sfîrșitul adunării iarăși s-a cîntat „Deșteaptă-te Române”.

La acest loc amintesc că la duna au participat la vreo 400—500 de țărani și la vreo sută cărturari, dintre care îi remarcăm pe umrătorii: P. Ossian, prot<opop> (Vișmort)⁴, A. Stan și V. Popan (Lipău), D. Bandici (Cărășeu), I. Pușcaș (Culciu), Anderco (Botiz), Tămaș (Odoreu), R. Buzilă, V. Burcuș și S. Mărcuș (Mădăraș), V. Ardelean (Vetiș), Mihalca (Jidani),

din Țara Oașului preoții Mirișan, Tohătan și Dragoș cu o ceată frumoasă de oșeni, arhidiaconul Marchiș cu toată inteligența din Carei, ofițerii activi ai Regimentului 5 și mai mulți clerici.

După adunare ne-am îndepărtat cu cele mai bune impresii.

„Românul“ (Arad), An VII, nr. 11 din 8/21 noiembrie 1918

1. Vezi documentul nr. 338.
2. Este vorba de protopopul George Stanciu din Craidorolț.
3. Așa în text.
4. Roșiori.

344

1918 noiembrie 21, Valea Vinului. Credențional prin care Ludovic Tot este împuternicit, în numele comunei, să ia parte la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Credențional

Comuna Borhid¹ din comitatul Satu Mare încredințează pe notarul Comitetului Național Român de acolo Ludovic Tot², teolog să o reprezinte la adunarea <națională> din Alba Iulia.

Dat în Borhid la 21 nov<embrie> 1918.

Ioan Silaghi, președinte<le> C.N.R

Muzeul „Unirii“ Alba Iulia, Documentele Unirii, vol. III. inv. nr. 218.

1. Valea Vinului.
2. Aloisie L. Tăutu (1895–1979) profesor și istoric cu preocupări privind istoria românilor sătmăreni în evul mediu, cf. V. Vetișanu, *Viața istorică și cultura neamului românesc în opera lui Aloisie L. Tăutu*, în Satu Mare. Studii și comunicări, V–VI, 1981–1982, p. 357–368

345

1918 noiembrie 22, Sătmărel Adresa lui Ioan Mihalca, parohul din Sătmărel, prin care comunică arhidiaconului Romulus Marchiș hotărârile adoptate în adunarea generală extraordinară ținută la 21 noiembrie 1918.

229–1918

Oficiul parohial gr. cat. de Gidani

Magnificului și reverendisimului domn Romul Marchiș,
arhidiacon gr. cat. al comitatului Sătmăr în Carei.

Am onoarea a vă relaționa cu toată sinceritatea, că în cauza reintroducerii calendarului iulian, în 21 l<una> c<urentă> am ținut adunarea generală extraordinară, în care s-au adus aceste decizii: „Adunarea în unanimitate decide: a) Poporul numai calendarul cel vechi voiește a-l ține, iar cel nou

de fel nu. b). Matricolele toate numai în limba română să se conducă, asemenea și corespondența oficioasă. c) La episcopul de Hajdudorog să i se dea știre, că mai mult nu sîntem supușii lui, și că la orice întrebare a lui să nu i se răspundă din partea poporului, că nu mai avem legătură cu el. d) De azi înainte, parohia de Gidani nu se ține de Dorog, ci dorește anexarea iarăși la dieceza mamă de Oradea Mare“. Acestea să se notifice episcopiei de Dorog.

Tot în această adunare, Petru Ignat, care a vorbit în 13 l(una) c(urentă) în adunarea din Sătmar, a declarat că își retrace vorbele „că domnul părinte din Gidani ne-a vîndut la Dorog“, le reprobează și s-a rugat de iertare, și de preot și de întregul popor din Gidani. I s-au iertat vorbele zise, vătămătoare, dar retrase.

Gidani la 22 noiembrie 1918.

Ioan Mihalca, paroh.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 194 orig., f. 1.

346

1918 noiembrie 23, Carei. Relatare privind desfășurarea adunării de constituire a Consiliului Național Român al plășii Carei din 18 noiembrie 1918.

A Román nemzeti tanács.

Folyó hó(nap) 18-án a nagykarolyi járás községeinek román érzelmű lakossága népgyűlést tartott a varosháza nagytermében, ahol megalakították a járási román tanácsot.

A nép elénekelte a román nemzeti himnusz. Ennek eléneklése után a gyűlést összehívó Marchis Romulus főesperes a gyűlést megnyitja, föl-szolitja a gyűlést, hogy válasszon ad-hoc, egy elnököt és két jegyzőt. — Elnök: Marchis Romulus főesperes, jegyzők: Koltó Demeter és Nikora Ambrus.

A gyűlés megalakulván, elnök lelkes beszéddel ismerteti a gyűlés célját, a román nemzeti tanácsok jelentőségét. Ezután a gyűlés a központi román nemzeti tanácsnak leteszi az esküt, Abrudán Kornél reszegei lelkész olvasván fel az eskü mintát.

Megalakult ezután a járási „román nemzeti tanács“ a következőkép. Elnök: Marchis Romulus főesperes, alelnök dr. Papp Kornél ügyvéd, jegyző Koltó Demeter „Bihoreana“ bank fiokjának ügyvezetője. Tagok: Marosán György kismajtényi, Papp Elek szaniszlói, Bogdán András porteleki esperesek, Abrudán Kornél reszegei lelkész, Nikora Ambrus tanító, Szókán Sándor „Bihoreana“ bank fiokjának penztárnoka, Vanka Valentin gépész, Mokán László érdeingelegi, Nyilván Iános érendredi, Szabó Iózsef esztrói, Moldován Iakab kismajtényi, Papp Gyula szentmiklósi, Nagy Iános mezőteremi, Boros Aurél porteleki, Lung György reszegei, F. Indre György vezendi, Piskorán Ágoston domahidi lakosok. Szaniszló és Csomaköz utólagosan fogják megbizottaikat bejelenteni.

A járási tanácscon kívül minden község külön tanácsot alakított vagy ezután fog alakítani.

Dr. Barbul Illés Károly, a szatmári román nemzeti tanács elnöke beszédet intézett a gyűléshez melyben a bolsevikizmustól ovja a népet. Román, vagy legalább is románul beszélő igazságügyi, közigazgatási tisztviselők alkalmazását kéri. A lemondott főispán helyett Kálnay Gyulát ajánlja kormány biztosí kinevezésre.

Beszédeket mondtak még Abrudán Kornél reszegei lelkész, Mátye Iános tanító, Marosán György kismajtényi lelkész és dr. Papp Kornél, aki a nagy forradalom vívmányairól beszélve sérelmesnek tartva a hajdudorogi püspökséghez való csatolását román egyházközségeknek, indítványozza, hogy a püspökségtől szakadjanak el és a visszacsatolásig vikárius által kormányoztassanak. Apellál az új magyar népköztársaság szabadelvűségére, mely bizonyára biztosítani akarja az összes nemzetek szabad vallásgyakorlatát.

A népgyűlés egyhangulag Marchis Romulus főesperest kiáltja ki vikáriusnak megbizván őt, hogy a történekről értesitse a kormányt, az apostoli nunciust és a hajdudorogi püspököt.

Koltó Demeter indítványára a közgyűlés követeli a román nyelv visszaállítását és a román tanszék felállítását.

Felszoltaltak még Vánka Valentin és Illés András helybeli lakosok.

Az elnök záró beszédében közölte, hogy román nemzeti őrséget fognak felállítani, melynek főparancsnoka Savu Kornél kapitány lesz.

A gyűlés célja a románság érdekeinek megvédése, hogy nyelvük és vallásuk gyakorlását zavartalanul kívánják biztosítani.

Állam ellenes tendenciája nem volt. A gyűlés a román nemzeti himnusz eléneklésével ért véget.

„Északkeleti ujság“ (Carei), nr. 47 din 23 noiembrie 1918.

<T r a d u c e r e :>

Consiliul Național Român.

În 18 ale lunii curente locuitorii români ai comunelor plășii Careii-Mari au ținut o adunare populară în sala mare a primăriei, în care au constituit consiliul român de plasă.

Poporul a intonat imnul național român. După intonarea acestuia, convocatorul adunării, arhidiaconul Romulus Marchiș deschide adunarea, căreia îi solicită să aleagă ad-hoc un președinte și doi notari. Ca președinte e ales arhidiaconul Romulus Marchiș, iar notari Demetriu Coltău și Ambrozie Nicoară.

Adunarea fiind constituită, președintele printr-o cuvîntare însuflețitoare aduce la cunoștință scopul adunării, semnificația consiliilor naționale române. După aceasta, adunarea depune jurământul față de Consiliul Național Român Central, după modelul citit de preotul Cornel Abrudan din Reșighea.

După aceasta s-a constituit Consiliul Național Român al plășii în modul următor: președinte arhidiaconul Romulus Marchiș, vicepreședinte avocatul dr. Cornel Pop, notar Demetriu Coltău, administratorul sucursalei Băncii „Bihoreana“. Membrii: protopopii George Mureșan din Moftinul Mic, Alexiu Pop din Sanislău, Andrei Bogdan din Portița, preotul Cornel Abru-

dan din Resighea, învățătorul Ambrozie Nicoară, Alexandru Săucan, casierul sucursalei Băncii „Bihoreana“, mașinistul Valentin Vanca, locuitorii Vasile Mocan din Dindești, Ioan Nyilvan din Andrid, Iosif Szabo din Istrău, Iacob Moldovan din Moftinu Mic, Iuliu Pop din Sinmiclăuș, Ioan Nagy din Tiream, Aurel Boroș din Portița, George Lung din Resighea, George F. Indre din Vezendiu și Augustin Pișcorean din Domănești. Sanislăul și Ciumeștiul își vor comunica ulterior reprezentanții.

Alături de consiliul de plasă, fiecare comună și-a constituit consiliu aparte sau urmează să-și constituie după aceasta.

Dr. Ilie Carol Barbul, președintele Consiliului Național Român din Satu Mare, ține adunării o cuvîntare prin care ia apărarea poporului față de primejdia bolșevică. Solicită angajarea de funcționari români sau cel puțin care vorbesc limba română în justiție și administrație.

În locul prefectului demisionat îl recomandă pentru numirea în funcția de comisar guvernamental pe Kálnay Gyula.

Au mai ținut cuvîntări preotul Cornel Abrudan din Resighea, învățătorul Ioan Matei, preotul George Mureșan din Moftinu Mic și dr. Cornel Pop, care vorbind despre victoriile marii revoluții, găsind ca nedreaptă anexarea parohiilor românești la episcopia de Hajdudorog, propune ruperea lor din cadrul episcopiei și pină la revenire să fie conduse de un vicar. Face apel la liberalismul noii republici ungare, care în mod cert voiește să garanteze libertatea confesională a tuturor națiunilor.

Adunarea populară îl proclamă în mod unanim de vicar pe arhidiaconul Romulus Marchiș, însărcinându-l să informeze asupra celor petrecute guvernul, nunțul apostolic și episcopul de Hajdudorog.

La propunerea lui Demetriu Coltău, adunarea generală pretinde reintroducerea limbii române și înființarea catedrei de română.

Au mai luat cuvîntul localnicii Valentin Vanca și Andrei Ilieș.

În cuvîntul de încheiere președintele a comunicat că vor înființa gardă națională, a cărui comandant va fi căpitanul Cornel Savu.

Scopul adunării constă în apărarea intereselor românilor, voind a-și exercita nestingherit limba și credința. N-a avut tendință antistatală. Adunarea a luat sfîrșit cu intonarea imnului național.

347

1918 noiembrie 23, Carei. Circulara arhidiaconului Romulus Marchiș privind constituirea Vicariatului Național Român Carei din cele 46 de parohii dezlipite de la episcopia de Hajdudorog.

1918

Circular către onoratul cler și poporul Vicariatului Național Român dezbinat de către dieceza Hajdudorogului

Nr. 1—1918. Șase ani plini de suferințe și maltratări au trecut de cînd prin fatala bulă papală „Christifideles“ 46 de parohii române din diecezele Oradea Mare și Gherla au fost, cu o josnică viclenie și forță, anexate către

urgisita dieceză a Hajdudorogului. Temnițe, jandarmi, șicanări au avut parte de atunci credincioșii români din partea stăpînului străin în biserica românească. Huiduită și alungată a fost limba noastră din toată administrația bisericească, ba chiar și din biserici și școli, unde au fost numiți preoți de limbă străină.

Evenimentele mari în urma războiului mondial, care au zguduit toată lumea și au adus libertate popoarelor, au făcut să-și scuture și poporul român cătușele cu care a fost subjugat și chiar în biserica sa. Stăpînirea străină prin suveranitatea poporului român a fost aruncată cu toată energia și mîndria din bisericile noastre românești, unde s-a vîrit cu viclenie și forță.

Zile de praznic mare, zile de bucurie!

Adunările populare române din 13 și 18 1<una> c<urentă> din Sătmar și Careii Mari au enunțat ruperea totală a celor 46 de parohii române de către dieceza Hajdudorogului, preoților le-a interzis orice comunicație mai mult cu episcopul străin de neamul românesc. Au proclamat un Vicariat Național Român constatător din aceste parohii, în uniune cu s<fintul> scaun apostolic al Romei, ca parte constitutivă a Mitropoliei de Alba Iulia și Făgăraș.

Suveranitatea poporului a ales și constituit de vicar național român pe subscrisul arhidiacon și paroh român Romul Marchiș, cu toate drepturile și jurisdicțiunea vicarilor generali în timpul vacanței de episcop, pînă ce s<fintul> scaun ap<ostolic> al Romei va reincorpora acest vicariat iarăși în diecezele mame a Oradei Mari și Gherlei. Am primit apoi mandatul de a notifica și a face reprezentanțiune tuturor forurilor competente pentru recunoașterea după toată forma și legea a acestui vicariat; a face cunoscut episcopului de Hajdudorog, că mai mult nu-l recunoaștem de episcopul nostru, între dînsul și poporul român s-a întrerupt toată legătura, nici o comunicațiune nu mai avem laolaltă, nici o dispozițiune nu i-o mai primim.

Cu plăcere, bucurie și multă mîngîiere sufletească, vă aduc toate acestea la cunoștința iubiților frați și care din cuvioase cauze nu ați luat parte la adunările amintite, și vă recerc cu toată dragostea frățească, cum că cu proxima ocazie să publicați în amvon credincioșilor noștri ruperea totală de la episcopia de Hajdudorog și proclamarea Vicariatului Național Român pentru recunoașterea din partea tuturor credincioșilor noștri români, de a primi cu supunere și obedință cuvenită jurisdicțiunea acestui vicariat cu atît mai virtos, că cei prezenți în adunarea națională română din 18 1<una> c<urentă>, ținută la Careii Mari, au promis nou alesului vicar cu jurămint aceeași supunere și obedință.

Sînt aceste momente de mare însemnătate istorică în viața poporului nostru român, că prin publicarea acestui circular, se emancipează de sub stăpînirea străină a Hajdudorogului. Solidaritatea impune acuma la tot românul idealul mare al nostru național.

Cînd dară cu toată dragostea vă salut iubiților frați preoți cu crucea în frunte vă rog, să fim cu toții la culmea chemării și datorinței noastre, să nu stăm cu ușile încuiate de frică jidovilor, ci precum spiritul s<fint> a întărit pe apostoli, așa să se pogoare asupra noastră și să ne întărească geniul națiunii românești, să fim cu toții adevărați apostoli neamului și sfintelor mari idealuri românești.

Primind pentru aceste mari idealuri din încredințarea poporului român această onorifică, dar grea și de mare răspundere sarcină a vicariatului național românesc, ca primă dispozițiune în această calitate, vă rog fraților, ca la sfintele liturghii și toate funcțiunile noastre bisericești, unde după ritul nostru obvine ⁴ amintirea regelui, să pomeniți de acum înainte: „Consiliul Național Român Central“.

Carei: Mari la 23 noiembrie 1918.

iubitor frate în Christos
Romul Marchiș, arhidiacon, din voința popo-
rului vicar național românesc.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 203, formular tipărit, f. 1.

1. Survine.

348

1918 noiembrie 23, Bîrsău de Jos. Procesul verbal al adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Bîrsău de Jos și a Gărzii Naționale Române locale.

Proces-verbal

luat în adunarea generală a locuitorilor români din comuna Bârsăul de Jos, ținută la 23 noiembrie stil nou, 1918.

Conducătorul adunării, domnul Demetriu Cionca, prezidează această adunare și publică că în urma concluzelor Consiliului Național Român Central, în 12 a curenteii s-a constituit Consiliul Național Român comitatens pe teritoriul comitatului Sălagiu și tot atunci s-au constituit comitetele cercuale cu însărcinarea să înființeze în toate comunele comitatului locuite de români secții comunale ale Consiliului național român comitatens afiliat C(onsiliului) N(ațional) R(omân) C(entral). Baza pe care stau toți locuitorii români din această comună sunt principiile determinate și fixate în „declarația“ C(onsiliului) N(ațional) R(omân) C(entral), adusă la cunoștința lumii în ședința Camerei din Budapesta în 18 octombrie anul curent, care s-a cetit și în această adunare. Președintele expune adunării de azi, că Consiliul Național Român nu este subordonat Consiliului național maghiar, ci este organizație echivalentă românească. Deci tratativele nu se pot face fuzionind aceste două organizații, ci discutind ca părți independente și cooperind prin intermedierea membrilor exmiși. În timpul care va trece pînă la congresul de pace, trebuie să fim cu cea mai mare băgare de seamă, să nu se ivească tulburări, brutalități (...) în contra concetățenilor neromâni, fiindcă prin păstrarea ordinii ne manifestăm că suntem vrednici pentru deplina libertate națională. Adunarea generală înțelegind bine cele expuse de domnul președinte, decide cu unanimitate constituirea Consiliului Național Român în această comună și alege în Consiliul Național Român de președinte pe domnul Demetriu Cionca, de

vicepreședinte pe domnul Ionel Cionca, de notar pe domnul Emil Cionca, iar ca delegați ai Consiliului Național Român pe următorii locuitori români din comună: Longin Michiș, Simion Ciurdaș, Gavrilă Bran Macovei, Ștefan Codațiu, Longin Marchiș, Mitru Pop, Găvrilă Bran <a> lui Găvrilă, Longin Cuceu, Todor Ardelean, Ioan Varna, Longin Drăgan, Simion Cuceu, Ioan Cuceu, Vasiliu Jurge Maștei, Mihai Michiș, Găvrilă Bran Indreichi, Nechită Crainic, Mihai Cuceu Ioanaș.

Adunarea generală, pentru asigurarea ordinii în comună, decide constituirea Gardei Naționale Române, care socotit 5% după numărul locuitorilor români, constă din 40 de gardiști, intrind în garda națională română următorii locuitori din comună: Emil Cionca sublocotenent, Silviu Miclea stegar, Mihai Cuceu sergent major, Găvrilă Bran sergent, Ioan Codațiu, Longin Pop, Ioan Fintaș, Longin Jurge George, Lorințiu Bran, Flore Cionca, Longin Jurge Maștei, Vasiliu Bușecan, Vasiliu Pop, Ioan Oros, Ștefan Crișan, Ioan Cuceu a lui Ioan Macovei, Ioan Jurge a lui Vasiliu Maștei, Longin Crișan, Longin Gavriș, Flore Drăgan, Vasiliu Crișan, Ștefan Michiș a lui Mihai, Ștefan Michiș a Nechiti, Flore Cuceu a Văsălichii, Paul Miclea, Mitru Gavriș, Ioan Cuceu a lui Lupuchi, Indrei Băbaș, Vasiliu Brîndușe, Ioan Bancoș, Longin Drigan a Văsălichii Grigi, Găvrilă Crainic, Victor Oșan, Ioan Jurge a lui Flore, Longin Jurge a Văsălichii lui Todor, George Horvat, Longin Cuceu a lui Costan, Ioan Drăgan a lui Filimon, Aurel Jurge a Văsălichii lui Măștei, Ioan Crișan a lui Filip.

Garda are comanda în limba română și poartă pe chipiu insigna tricolorului român. Comanda gardei naționale române se concredere românului Emil Cionca, sublocotenent.

După aceste constituiri, în frunte cu președintele adunării, Consiliului Național Român, Garda Națională Română și toți românii coadunați în această adunare au depus jurământul de credință cu textul următor: „Eu jor credință și alipire cătră Sfatul Român și că totdeauna voi asculta și numai poruncile Consiliului Național Român — Dumnezeu așa să-mi ajute“.

Președintele adunării provoacă pe toți cei prezenți, să se reintoarcă în ordine, și ferindu-se de orice tulburări, la vetrele lor, și închide adunarea generală a românilor.

Demetriu Cionca, președinte
Emil Cionca, notar,

Arh. St. Cluj-Napoca, colecția Francisc Hossu-Longin, mapa nr. 276/2, fila nr. 130; publicat în Ioan Tomole, *op. cit.*, p. 204—206.

349

1918 noiembrie 25, Tășnad. Credențional al cercului electoral Tășnad prin care George Silaghi din Silvaș este ales ca delegat supleant la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Credențional

În virtutea protocolului adunării naționale române din cercul electoral Tășnad, comitatul Sălaj, avute în 22 nov<embrie> st. n. a.c., de membri substituți în Adunarea Națională Română din Alba Iulia se delegă

George Silaghi, econom Silvaș.

Tășnad la 25 nov<embrie> st. n. a.c.

dr. Coriolan Steer, preș<edinte>

Teodor Mureșan, notar
Domițian Cupșa
Vasile Pustai
George Șuta

Muzel „Unirii“ Alba Iulia, Documentele Unirii, vol. III, inv. nr. 1 154, f. 167.

350

1918 noiembrie 25, Tășnad. Credențional al cercului electoral Tășnad prin care George Filep din Santău este delegat să participe la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Credențional

În virtutea protocolului adunării naționale române din cercul electoral Tășnad, comitatul Sălaj, avute în 22 nov<embrie> st. n. a.c. de membru în Adunarea Națională din Alba Iulia, se delegă d<omnu>l:

George Filep, prop<rietar> Santău

Tășnad la 25 nov<embrie> st. n. a.c.

dr. Coriolan Steer, preș<edinte>

Teodor Mureșan, notar
Domițian Cupșa
Vasile Pustai
George Filep

Muzeul „Unirii“ Alba Iulia, Documentele Unirii, vol. III, inv. nr. 1 158, f. 175.

351

1918 noiembrie 25, Tășnad. Credențional al cercului electoral Tășnad prin care avocatul dr. Coriolan Steer din Tășnad este delegat să participe la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Credențional

În virtutea protocolului adunării naționale române din cercul electoral Tășnad, com(itatul) Sălaj, avute în 22 nov(embrie) st. n. a. c., de membru în Adunarea Națională Română din Alba Iulia se delegă d(omnu)l:

dr. Coriolan Steer, av(ocat) Tășnad.

Tășnad la 25 nov(embrie) st. n. a.c.

dr. Coriolan Steer, preș(edinte)

Teodor Mureșan, notar

Domițian Cupșa
Vasile Pustai
George Filep

Muzeul „Unirii” Alba Iulia, Documentele Unirii, vol. III, inv. nr. 1 159, f. 177.

352

1918 noiembrie 25, Șomcuta Mare. Credențional eliberat lui Alexandru Nilvan, învățător în Șomcuta Mare, prin care este imputernicit să reprezinte „Reuniunea învățătorilor greco-catolici din comitatul Sătmar și Ugocea” la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Domnului Alexandru Nilvan, învățător în Șomcuta Mare.

Reuniunea învățătorilor gr. cat. din comitatul Sătmar și Ugocea, aparținători diecezei Gherlei, vă conde ca delegat, avind a o reprezenta la marea conferință națională română ținindă în Alba Iulia.

Dat în adunarea ținută în Șomcuta Mare la 25 novembrie st. n. 1918.

Ștefan Pop, secretar

(Ștampila cu inscripția:)

Reuniunea învățătorilor gr. cat. din comitatul Sătmar și Ugocea.

Muzeul „Unirii” Alba Iulia, Documentele Unirii, vol. III, inv. nr. 708, f. 683.

353

1918 noiembrie 26, Turț. Credențional al Gărzii Naționale Române din comitatul Ugocea prin care Adrian Tomoiogă din Bocicău și Vasile Gele din Turț sint imputerniciți să participe la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Credențional

Subsemnații adevărim că Garda Națională Română din comitatul Ugocea în adunarea ținută azi în ziua de 26 nov(embrie) st. n. 1918 au fost aleși ca delegați ai acestei gărzi.

d<om>n stegar Adrian Tomoioagă din Bocicău
ostașul stegar Vasile Gele din Turț
cu unanimitate.

Subsemnații sînt autorizați a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română convocată pe 1 dec<embrie> 1918 și la alte adunări naționale, care eventual se vor convoca în anul acesta și a contribui cu votul lor la decidera asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ugocea și Banatul Timișan.

Dat Turț la 26 noiembrie 1918.

Ioan Dobossy, președinte

Ioan Doboși, secretar

L.S. <Consiliul Național Român comitatens din Ugocea.

Muzeul „Unirii” Alba Iulia, Documentele Unirii, vol. III, inv. nr. 775, f. 849.

354

1918 noiembrie 26, Andrid. Raportul preotului Grațian Matei, președintele Consiliului Național Român local din Andrid, către vicarul Romulus Marchiș, privind unele neajunsuri din comună, solicitînd înființarea de urgență a Gărzii Naționale Române și dotarea ei materială pentru a se putea asigura ordinea și liniștea în localitate.

36—1918

O<ficiul> par<ohial> gr. cat. rom<ân> Andrid

Rev<erendissime> d<omnule> vicar!

Cu toată onoarea aduc la cunoștință, că în comuna Andrid s-a înființat Consiliul Național Român local și s-a conșcris miliția națională, depunîd cu toții jurămintul după schema de la Blaj.

Protocolul aci îl aclud.

Totodată aduc la cunoștințele dorința și căințele consiliului național român local în următoarele:

1. Poporul român din loc dorește alegere și prevedere urgentă cu arme a gărzii române din loc.

2. Deoarece antistia comunală șicanează locuitorii români neincetat cu aceea, că ajutor pentru ostași și bucate să ceară românii de la consiliul român și nu de la cel maghiar — doresc ca să se ceară pentru dinșii, ca bucatele și ajutorul precum și petrol și zahăr să se pună la dispoziția consiliului local separat, care apoi va distribui fiecărui român după dreptate.

3. Doresc ca poporul român din Andrid să-și poată împlini dorințele sale pașnice, a sărbători și a ține petreceri fără supravegherea antistiei, căci și acum, ținînd petrecere pentru scopul consiliului în sala școlii, un gardist maghiar, ceva Szekeres, în sala școlii între mulțime a pușcat de 3 ori, zicînd că el e trimis din Sătmar cu 40 de oameni să facă ordine — ceea ce nu corespunde adevărului, căci respectivul este din Andrid și este gardist

maghiar local și nici vorbă nu a fost de 40 de oameni. Cu această faptă au voit numai să ațîțe poporul român, care își petrecea în pace, în sala școlii române.

Poporul român îi este teamă, că dacă nu se va înființa urgent garda română și dacă nu se va provide cu arme — eventual poate să devină mai rău.

4. Aici aclus chitanța despre congruă, căci de la episcop nu primim, ci vă rugăm a cere, la locul competent, să fie pusă congrua noastră la dispoziția rev(arendissimului) domn vicar spre manuire⁴.

Vă rog ca toate aceste căințe să fie arătate la forul competent spre îndreptare.

Andrid la 26 noiembrie 1918.

Grațian Matei, paroh și președinte al C.N. Român local.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 204, orig., f. 1.

1. Distribuire.

355

1918 noiembrie 27, Satu Mare. Proces-verbal al adunării Consiliului Național Român comitatens Satu Mare privind desemnarea delegaților care să participe la Adunarea de la Alba Iulia și constituirea Comitetului executiv al Consiliului Național Român comitatens Satu Mare.

Proces-verbal

luat despre adunarea conchiemată pe 27 noiembrie în orașul Sătmar, la Hotel „Pannonia”, de Consiliul Național Român comitatens pentru alegerea delegaților la Mare(a) Adunare Națională din Alba Iulia.

Sunt de față președintele consiliului comitatens domnul Ioan Savanyu, vicepreședinții dr. Teofil Dragoș și Alexandru Breban, numeroși intelectuali, advocați, preoți, proprietar(i), învățători, meseriași și peste 100 de țărani.

Domnul Ioan Savanyu deschide adunarea, salută pe cei prezenți, spune scopul adunării de astăzi, citește convocarea Consiliului Central Național Român la Alba Iulia, modul alegerilor, denumeste de notar al adunării pe domnul dr. Ilie C. Barbul, avocat în Sătmar, și cu verificarea procesului verbal luat despre adunare încredințează pe domnul locotenent Traian Cavași și Iosif Sutai din Sătmar.

Domnul Teofil Dragoș, vicepreședintele Consiliului comitatens, dă deslușiri despre pregătirile făcute pentru reușita adunării din Alba Iulia, înformează adunarea despre măsurile luate pentru asigurarea călătoriei.

Nicolae Barbul, proprietar în Mocira, vorbește despre impresiile lui ce le-a avut cu ocaziunea întîlnirii lui la Cluj cu conducători(i) românilor din Cluj.

Domnul Ioan Tibil, avocat în Șomcuta, citește numele delegaților trimiși la Alba Iulia din cercul electoral Șomcuta Mare. Domnul Aurel Nistor

tot aceiași privitor la cercul electoral Baia-Mare. Domnul Romul Marchiș aduce la cunoștința adunării că pentru cercul electoral Careii-Mari, alegerea delegaților se va face în 28 noiembrie în Carei.

Președintele luind toate aceste la cunoștință provoacă adunarea să efectueze alegerea delegaților numai pentru cercurile alegătoare Cărășeu, Medieșu—Aurit, Cingir și orașul liber Sătmar.

Alegările se decurg în toată ordine(a) și rezultatul alegerilor (se) arată (în) procesele verbale luate anume despre alegeri.

Președintele citește rezultatul alegerilor, conrede comitetele alese pentru efepuirea alegerilor cu edarea credenționalelor, care se și face.

După terminarea alegerilor, domnul Gavril Szabo, protopop în Bicsad, roagă adunarea că pentru conducerea agendelor să se constituie un birou cu sediul în Sătmar și să țină ședințe sau să fie în permanență pentru rezolvarea ordinațiunilor Consiliului Central, să steie la dispoziția publicului românesc în cazuri de lipsă, și în biroul acesta sau în comitetul acesta să fie reprezentat fiecare cerc administrativ.

Domnul Ioan Tibil, (a)dvocat în Șomcuta, face propunere că fiind comitetul comitatens ales în Baia-Mare chemat la acesta adunare din partea vicepreședintelui, comitetul acesta din sinul lui să aleagă un comitet mai restrâns executiv, care ar forma biroul Consiliului Național comitatens.

Domnul Alexandru Breban din Baia-Mare și domnul Ioan Pușcaș, preot din Culciu-Mare, propun că din sinul comitetului respectiv Consiliul Național comitatens să se aleagă cîțiva în Comitetul executiv și acești aleși, cu președintele și cu vicepreședintele Consiliului comitatens, alegînd unu sau doi secretari încă să formeze biroul Consiliului comitatens.

Propunerea aceasta fu primită de adunare și președintele adunării îi roagă pe membrii comitetului comitatens să aleagă doi secretari și 4 membri în Comitetul executiv.

Adunarea unanim alege de secretari pe domnii dr. Ilie Carol Barbul și dr. Mihai Pop, avocați în Sătmar, și alege de membri pe domnii Romul Marchiș, vicar din Careii Mari, dr. Ioan Tibil, avocat Șomcuta Mare, dr. Augustin Mircea, avocat în Arduș și Nicolae Barbul, proprietar în Mocira.

Președintele adunării declară de aleși pe susnumiții și constituit comitetul executiv sau biroul Consiliului Național comitatens, însuși ca președinte, vicepreședinți dr. Teofil Dragoș și Alexandru Breban, secretari dr. Ilie C. Barbul, dr. Mihail Pop și ca membri aleși Romul Marchiș, dr. Ioan Tibil, dr. Augustin Mircea și Nicolae Barbul și ca sediul biroului orașul Sătmar.

Comitetul executiv hotărăște că în fiecare miercură își ține ședința în Sătmar, în casa privată a domnului dr. Ilie C. Barbul, și cea dintii ședință (v)a avea loc în 6 dec(embrie) la 10 ore în Sătmar.

Cu aceasta adunarea fu ridicată.

Dat ca mai sus.

Președintele adunării, I. Savanyu

notarul adunării dr. Ilie C. Barbul

verificatori
(Traian Cavași)
(Iosif Șutai)

356

1918 noiembrie 27, Satu Mare. Credențional prin care cei cinci delegați ai cercului electoral Cărășeu sînt imputerniciți să ia parte la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Credențional

Subsemnații adevărim, că în cercul electoral Cărășeu, din comitatul Satu Mare, s-au ales azi ca delegați ai acestui cerc electoral domnii:

Iosif Nistor — notar cercual în Homorodu de Mijloc

George Mureșan — țăran în Culciu Mare

Vasile Donca — țăran în Amați

Vasile Popan — preot în Lipău

George Pinteș — țăran în Solduba

Cu majoritate de voturi.

Drept ce susnumiții delegați sînt prin aceasta autorizați a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română, ce se va convoca prin Consiliul Central Național Român, în numele tuturor românilor din acest cerc electoral și la alte Mari Adunări Naționale Române, care eventual o să mai fie convocate în cursul anului ori în anul următor, și a contribui cu votul lor la decidera asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Banatul Timișan.

Dat din colegiul electoral al cercului electoral Cărășeu, ținut în ziua de 27 noiembrie 1918.

Ioan Sălăjan, președinte

Ioan Pușcaș, notar

Vasile Ilie Pop

Ioan Moca

Florian Radu

Marișca George

Bărbați de încredere.

Muzeul „Unirii” Alba Iulia, Documentele Unirii, vol. III, inv. nr. 206.

357

1918 noiembrie 27, Giungi. Protocolul adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Giungi.

Protocol

luat în adunarea națională română din comuna Giungi ținută în 27 noiembrie st. n. 1918.

Conform timpurilor istorice în care trăim și la apelul Consiliului Național Român, ca for suprem al românilor din Ungaria și Transilvania, ne-am

ținut-o ca sfință dorință națională română ca să ne organizăm și noi în comuna noastră, pentru care scop am convocat o adunare națională a românilor din loc(alitate).

La 10 oare a.m. convoiul național român pleacă din școala confesională română spre casa comunală, în frunte cu steagul național român și intonând imnul „Deșteaptă-te române“. Îndată adunarea se începe, ținându-le cite o vorbire on(oratul) domn preot local Vasiliu Tămaș și inv(ățătorul) Vasiliu Costin, în care arată menirea acestei adunări de mare însemnătate. După aceasta adunarea se constituie, alegînd de președinte ad-hoc pe preotul Vasiliu Tămaș, de notariu pe inv(ățătorul) Vasiliu Costin iar pentru verificarea protocolului pe Ioan Silaghi, Mihai Nagy, Grigoriu Șandor și Georgiu Lazăr, aducînd apoi următoarea

Deciziune:

Unanim și cu glas puternic de strigăte întreg poporul se alipește și recunoaște pe Consiliul Național Român din Ungaria și Transilvania ca for suprem al tuturor românilor din Ungaria și Transilvania și sărbătorește joară și promite că întru toate i se va supune și sprijini lupta națională română pentru biruință.

Urmează apoi constituirea Sfatului Național Român, alegînd de președinte pe economul Grigoriu Sandor, de notar pe inv(ățătorul) Vasiliu Costin, de membrii: domnul Tămaș preot, Vasiliu Bolchiș, Mihai Nagy, Ioan Silaghi, Georgiu Caița, Vasiliu Tămaș, Georgiu Furciker, Ioan Boc, Teodor Suta, Vasiliu Ghețe, Dimitrie Farcău, Georgiu Govor, Ioan Bolchiș, Georgiu Lazăr și dintre maghiari if(ju)⁴ Kocsis Ianos și Szaniszlo Iános.

Apoi urmează înființarea gardei naționale române. Cu aceasta protocolul după cetire se primește și subscie.

D.M.S.

ss. Vasiliu Tămaș
ss. Vasiliu Costin, inițiatorul și notariu

ss. Grigorie Sandor
ss. Georgiu Lazăr
ss. Ioan Silagyi
ss. Mihai Naghi
membri de încredere

Arh. St. Satu Mare, fond Consilii Naționale Române din comitatul Satu Mare, act nr. 21/1918 copie.

I. junior.

358

1918 noiembrie 27, Satu Mare. Credențional eliberat de cercul electoral al orașului Satu Mare pentru delegații desemnați să participe la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Credențional

Subsemnații adevărim, că în cercul electoral orașul liber Sătmar s-au ales azi ca delegați ai acestui cerc electoral domnii:

dr. Ilie C(ărol) Barbul, avocat în Sătmar

dr. Mihai Popp, avocat   “

Iosif Șutai, motortehnic   “

Vasile Roca, arhitec(t)   “

Ioan Dobrean, posesor și negustor în Sătmar cu unanimitate.

Drept-ce susnumiții delegați sunt prin aceasta autorizați a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română, ce se va convoca prin Consiliul Central Național Român, în numele tuturor românilor din acest cerc electoral și la alte Mari Adunări Naționale Române, care eventual o să mai fie convocate în decursul anului acestuia ori în anul următor și a contribui cu votul lor la deciderea asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Banatul Timișan.

Dat din colegiul electoral al cercului electoral orașul liber Sătmar ținut în ziua de 27 noiembrie 1918.

I(oa)n Savanyu, president

Valer Burcuș

Vasile Pop, nota

Dr. Mihai Popp

Iosif Șutai

bărbați de încredere

Arh. St. Satu Mare, colecția Fotocopii, nr. 143.

359

1918 noiembrie 27, (Satu Mare). Credențional eliberat de cercul electoral Csenger pentru delegații desemnați să participe la Adunarea de la Alba Iulia.

Credențional.

Subsemnații adevărim că, în cercul electoral al Cinghir(ului)¹ din comitatul Sătmar, s-au ales azi delegați ai acestui cerc electoral d(omnii):
Traian Cavași, subloc(ocotenent), posesor în Cs(enger)-Boghiș.²

Andrei Naghi, comerciant în Sz(amos)-Dob³

Alexandru Mureșan, posesor în Gidani

Coriolan Cărbunar   “   în Moftin(u) Mic

și Grigorie Donca   “   în Uifalău⁵

cu majoritate de voturi/unanimitate

Drept-ce sus numiții delegați sunt prin aceasta autorizații a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română ce se va convoca prin Consiliul Central Național Român, în nmele tuturor românilor din acest cerc electoral și la alte Mari Adunări Naționale Române, care eventual o să mai fie convocate în decursul anului acestuia ori în anul următor și acon-

tribui cu votul lor la decidera asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Banatul Timișan,

Dat în colegiul electoral al cercului electoral Cinghir, ținut în ziua de 27 noembrie 1918.

Vasile Ardelean, prezident
Anania Magdașiu, notar

Arh. St. Satu Mare, colecția Fotocopii, nr. 144.

1. Localitatea Csenger se află azi pe teritoriul R. P. Ungaria.
2. Boghiș.
3. Doba.
4. Sătmărel.
5. Azi în R.P.U.

360

1918 noiembrie 28, Apateu. Protocolul adunării de constituire a Consiliului Național Român comunal Apateu.

Protocol

luat în adunarea poporală română ținută în Apateu-Dobrácsapáti, a poporului român din Apateu-Dobrácsapáti, Pettyén-Petin, Ambod-Ambud și Szatmár-pálfalva¹ în cauza hotărîrii despre constituirea Consiliului Național Român comunal.

Poporul adunat se constituie în Consiliul Național Român comunal,² căruia toți prezenții îi joară credință și că vor rămîne români și în bine și în rău pînă la moarte.

Consiliul român se constituie în modul următor: poporul alege de președinte pe:

Florian Gergel

membri:

Kontrás György
Lugosan Iános
Papp Iózsef
Dehenes Iános

Petténböl:

Csonda István
Georgiu Chira

D.c.m.s.

Ioan Pușcașiu, notar
Ioan Csáchi
Lugosi Iános
Kondrás Lajos
Georgiu Moldovan
Rusz László

Lazin Andreasă vąd<uvă>
Ioan Kerekes
Sandru Kerekes
Antoniasă Nistor
Moldovan Mihályné
Tyira Gyula

Donca Iános
Florian Gergely
Kontrás György
Ioan Lugossy
Papp Iozsef
Dehenes Iános
Csonka István
Donca Vasiliu
Georgiu Chira

Georgiu Vida
Florian Mădăras
Dehenes Lajos
Lengyel Péter
Georgy Sándor
Vasiliu Sinta
Georgiu Lengyel
Vasiliu Zigler

Arh. St. Satu Mare, fond Consilii Naționale Române din comitatul Satu Mare, act nr. 27/1918, copie.

1. Păulești
2. În document figurează Consiliul Național Român central.

361

1918 noiembrie 28, Doba. Credenționar prin care cei doi delegați ai comunei sînt împuterniciți să ia parte la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Credenționar

Subsemnații adevărim că Sfatul Național Român din Doba (comitatul Satu Mare) a ales de delegați pe George Turți curator și Mihai Gătina.

Drept-ce susnumiții delegați sînt prin aceasta autorizați a lua parte la Marea Adunare Națională Română, care se va ține la 1 Decembrie 1918 în Alba Iulia.

Dat în Doba la 28 noiembrie 1918

Ioan Clintoc, preot gr. cat.

Vasile Turți
Dumitru Ziman
Andrei Nagy
Ioan Ceghi
Vasile Pop
Vasile Gătina
George Turți
George Costin

Mihai Gătina
George Ziman
George Mastan
Ioan Roman
Mihai Turți
Ioan Cavasi
Teodor Olah
Andrei Horă

Muzeul „Unirii” Alba Iulia, Documentele Unirii, vol. III, inv. nr. 258.

362

1918 noiembrie 28, Unimăt. Credenționar al Consiliului Național Român local Unimăt prin care Ioan Virgiliu Băliban este împuternicit să participe la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Credențional

Subsemnații adevărim că d(omnu)l Ioan Virgiliu Băliban din Unimăt este ales, din partea mai jos indicatei corporațiuni, ca delegat al ei în Marea Adunare Națională Română, ce se convoca în acest an, și în alte Mari Adunări Naționale Române, care eventual se vor mai ține în decursul anului următor.

Dat în adunarea C.N.R. din Unimăt, ținută în Unimăt în ziua de 15 v(echi)/28 noem(brie) 1918.

Pentru Consiliul Național Român secția Unimăt.

Antoniu Băliban, președinte

Precup Olimpiu

I. Virgil Băliban, notari

Vasile Caraba, vicepreședinte

Mihai Borhidi

Vasile Pereș

Ion Culic

George Culic

Simeon Capanaș

George Farcău-

-p(orecla) Tărțan

Nicolae Petran

Ioan Terțan

Andrei Terțan

bărbați de încredere

Ioan Marinceș

Vasile Petran

Vasile Tărțan

Simeon Culic

Simeon Terțan

Farcău George

Victor Tărțan

Nicolae Racolța

Nicolae Racolța

Grigore Iuhas

bărbați de încredere

Muzeul „Unirii” Alba Iulia, Documentele Unirii, vol. III inv. nr. 1 161, text tipărit, f. 181.

363

1918 noiembrie 28, *Leta Mare*. Adresa de adeziune a românilor din Leta Mare la Vicariatul Național Român Carei, în care se exprimă bucuria dezlipirii de episcopia maghiară de Hajdudorog.

233—1918

Magnifice domnule vicar!

Cu nespusă bucurie sufletească am primit circularul I al domniei voastre prin care ni s-au șters lacrimile amare de 6 ani, în taină așa de multe ori vărsate pentru încorporarea vicleană la o dieceză străină. Această bucurie s-a împărtășit deja cu credincioșii din parohia mea, care toți cu însuflețire, de 6 ani sufocată, între frenetice aplauze și călduroase binevențări ne alăturăm sub stindardul sfânt al Vicariatului Național Românesc, desfășurat în Careii Mari și Sătmar. Suntem solidari cu cei — la 18 l(una) c(urentă) în Carei coadunați, juruim și promitem aceeași supunere firească și obedință, ce-i compete unui vicar general episcopesc în vremea vacanței acestui scaun.

Dumnezeul popoarelor să vă ajute, ca sarcina ocîrmuirii, cu mare răspundere împreună, să o puteţi purta cu uşurătate, iar noi cu crucea-n frunte vă urmărim întru toate şi vă aşteptăm dispoziţiunile salutare întru mărirea lui Dumnezeu şi spre bine nostru vremelnic şi sufletesc.

Întru mulţi ani stăpîne!

Leta Mare¹ la 28 nov<embrie> 1918

Ignăţiu Szabo, canonic on<orar>, paroh şi protopop gr. cat.

<f. 2 verso:>

Sosit 2 dec<embrie> 1918

15—1918

Muzeul judeţean Satu Mare, colecţia Mişcarea naţională a românilor sătmăreni, inv nr. 20 205, orig., f. 1—2.

1. Localitatea se află azi în R. P. Ungară (jud. Hajdu — Bihar).

364

1918 noiembrie 30, Cheja. Scrisoarea preotului din Cheja adresată protopopului districtual, în care explică motivele pentru care nu s-au putut constitui în comună consiliul naţional şi garda naţională.

130—1918

Mult on<orate> domnule protopop!

La scripta m<ult> on<oratei> domniei voastre nr. 231—1918, am onoare a vă răspunde în următoarele. În Chegea am încercat în 24 l<una> c<urentă> să înfiinţăm „Sfatul naţional român comunal“ şi „Garda naţională“, dar durere, n-a avut succes. Am convocat atunci adunarea naţională în comună, la care au participat peste 50 bărbaţi, dar chegenii nu-s crescuţi şi disciplinaţi astfel, ca ei să priceapă situaţia şi să se însufleţească de cauza naţională în aceste zile istorice. Un lung şir de ani educaţia lor a fost neglijată precum şi disciplinarea lor. Administraţia încă le-a timpit tot simţul naţional şi sunt fără încredere de toate străfărmările. Idei bolşeviste s-au strecurat printre ei, iar unirea cu România o privesc cu neîncredere, afirmînd, că atunci voi fi trimişi la iobăgie la boieri.¹ Aceste absurdităţi nu se pot extirpa deocamdată dintre ei. Situaţia geografică a Chegei încă a influenţat poporul în detrimentul naţional, intrucît a gravitat tot spre ungurism, iar contact nemijlocit cu alte sate româneşti, mai avansate spre naţionalism, n-a prea avut. Poporul din Chegea în fond nu e rău, dar e mai aplicat ca să creadă la ciţiva gureşi şi să fie terorizat de 2—4 turbulenţi. Dar am ferma speranţă că în scurt timp se va face regulă şi aici şi că chegenii vor concurge la edificarea marelui zid naţional român.

Chegea la 30 noiembrie 1918.

cu profundă veneraţiune:

Iuliu Pataky, preotul local.

¹ În perioada premergătoare actului Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, autoritățile maghiare au desfășurat o intensă propagandă, prin foi volante și presă, împotriva mișcării pentru realizarea unității naționale a românilor.

365

<1918 decembrie 1>, Alba Iulia. Lista membrilor Marelui Sfat Național Român, aleși în Adunarea de la Alba Iulia la 1 Decembrie 1918, din județul Satu Mare.

Membrii Marelui Sfat Național Român, aleși în adunarea de la Alba Iulia la 1 Decembrie 1918.

Membrii Episcopatului:

Romul Marchiș, vicar, Carei

Membrii aleși:

Constantin Lucaciu — preot, Craidorolț

Dr. Ilie Carol Barbul, avocat, Satu Mare

Dr. Coriolan Steer, avocat, Tășnad

Dr. Ioan Doboși, avocat, Halmeu

Dr. Sever Pop de Bășești, avocat, Halmeu

Vasile Ardelean, preot, Vetiș

Cooptați din ședința ținută la 30 iulie 1919, în Sibiu, a Marelui Sfat.

Țărani:

George Filep — Santău

George Indre — Vezendiu

Învățători:

Teodor Mureșan — Blaja

Marea unire de la 1 Decembrie 1918, București, 1943, p. 20—21, Extras.

366

1918 decembrie 3, Almosd. Adresa de adeziune a românilor din Almosd la Vicariatul Național Român din Carei și la dezlipirea din cadrul episcopiei maghiare de Hajdudorog.

121—1918

De la oficiul par<ohial> gr. cat. din Almosd. ¹

Măria voastră!

Circularul I—1918 din 20 no<vembrie> a.c. a prea veneratului domn vicar l-am primit luindu-l la cunoștință oficioasă. Mă voi conforma dorințelor juste cuprinse în acel circular. Deie bunul și milostivul D-zeu rezultat fierbinte așteptat de toți cei apăsați și maltratați! Greu am suferit și eu timp de 6 ani pentru pasul meu nenorocit ce l-am făcut trecind din dieceza Lugo-

jului în al Hajdudorogului. Înduratul și mult milostivul D-zeu să-mi ierte greșeala mea aceasta și acum, exprimându-mi părerea de rău asupra tuturor faptelor mele păcătoase ce le-am comis în cauza aceasta, vă rog cu umilință să mă primiți pe sinul Măriei-voastre ca pe al doilea fiu rătăcit!

Sînt convins că nu veți închide brațele voastre, nici față de mine, despre care știți că ce și cite am suferit!

Nădăjduind cele mai bune, sînt cu reverință profundă.

Almosd în 3/XII 1918

Corneliu Lengyel, paroh

<pe verso:>

Sosit 1918 dec<embrie> 8

27—1918

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 206, orig., f. 1.

---

1. Localitate aflată azi în R. P. Ungară (jud. Hajdu — Bihar).

367

1918 decembrie 5, Vășad. Scrisoarea parohului George Hubic din Vășad adresată vicarului Romulus Marchiș, în care îi aduce la cunoștință faptul că poporul din această parohie, în adunarea din 4 decembrie 1918, a hotărît alipirea la parohiile românești sătmărene, aparținătoare vicariatului Carei.

Nr. 496—1918

Parohia Vășadului ¹

Reverendisimului domn Romul Marchiș,
Vicar general Careii—Mari

Prin aceasta vă aduc la cunoștință, că poporul gr. catolic român din parohia Vășadului, în adunarea sa, ținută în 4 decembrie st. n., în biserica sa parohială, a hotărît unanim: să se dezbine de dieceza de Hajdudorog, străină de neamul său, și a se alia de parohiile române din Sătmar, dezbinat de Hajdudorog, sub vicariatul r(everen)dis(simei) D(omniei) voastre, — pînă va fi fericit, prin decret nou papal — a se lipi iarăși de sinul diecezei mame, de la care a fost smuls cu forță brutală.

Primește, domnule vicar, expresie simțămintelor mele distinse cu care sînt

Vășad, 5 decembrie 1918.

in Christos frate

George Hubic, paroh, as(esor) cons(istorial), protopop emerit.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 207, orig., f. 1.

---

1. Localitate în jud. Bihar.

1918 decembrie 5, Resighea. Relatarea trimisă de Cornel Abrudan din Resighea Consiliului Național Român cercual Carei, în care descrie situația gravă datorată incidentelor provocate de gărzile naționale maghiare.

Prezidiului
Consiliului Național Român!

În comuna pur și curată română Resighea aparținătoare cercului Careii Mari, comit(atul) Satu Mare, s-au înființat Consiliul Naț(ional) Român și Garda Naț(ională) Română. În noembrie 29 și după o consfătuire ce au avut loc în Resighea în prezența unui comitet militar — un maior, un căpitan și un membru din sfatul naț(ional) maghiar din Carei — eu am prețuit și păzirea lagărului de barăci sub condițiunea că ne dă minimum 6 bucați puști, muniție și <...>² pentru leafa gardiști(lor) 400 cor(oane). Conform planului, ei au trimis numai 3 puști, 15 gloanțe și bani nimic.

În 29 dimineața gardiștii mei au început serviciul, când, apoi, seara au venit gata și 6 nemzetör,²ăștia și-au făcut socoata și, la sfatul șefului din gară, au mai chemat 8 nemzetör, aceștia toți 14 s-au prezentat înaintea gardiștilor și i-au poruncit să se depărteze, că din contra vor folosi armele. Ai noștri fără vorbă s-au depărtat, nemzetör — ii după aceea au venit și ziua la 11 ore, fiind dus la Alba Iulia, mi-au jefuit casa, au împușcat prin sat în așa mod teribil că pe femei și băieți era să-i prindă firea. Au împușcat doi porci grași, le-au tăiat picioarele, au mâncat și s-au îmbătat cu șeful gărei, apoi au aprins, fiind beți, una baracă care a fost mai mare și care servea de locuință ofițerilor și tot mobilierul în preț de 5000 coroane. Erau să ardă și ei acolo, căci de beți i-au scos din foc țărani din sat. Din acești 14 nemzetör-i s-au dus apoi la Carei 11 și au mai rămas 3, pe aceștia garda mea i-a dezarmat. Vestea dezarmării trecu ca fulgerul în Carei și azi sint aici o sumedenie sub comanda unui leutnant.³ Am protest înaintea lui dar el amenința grozav și au destituit garda și consiliul. În contra acesteia iară am protestat și i-am zis să-mi deie în scris, dar nu au voit „miután a község oláh <...> itt az embernek élete nincs biztonságban“⁴. Pe baza aceasta cu am întrerupt cu el toate și-am zis <că> cedez numai la forța brahială.

Vă rog, momentan, a face față la minister, la prefect și a pretinde ca din comună, momentan, să depărteze șeful de la gară și învățătorul de stat, care ambii sint agitatori.

Satul tot e pus sub asediu, oamenii nu cutează să iasă la stradă, băieții plîng. Aici stăm așa, de nu primim ajutor grabnic perim cu toții.

Resighea, 1918 decembrie 5.

Cu toată dragostea fraților
Corneliu Abrudan,
președintele Cons(iliului) Naț(ional) preot rom(ân)

1. Ilizibil.
2. Gardist (magh.).
3. Locotenent (germ.)
4. „deoarece comuna este românească (...), aici viața omului nu este în siguranță” (magh.).

369

1918 decembrie 7, Ghimeș-Făget. Adresa protopopului Victor Gherghel din Ghimeș-Făget, către Romulus Marchiș, vicar național al Careiului, în care se exprimă hotărîrea de dezlipire din cadrul episcopiei maghiare de Hajdudorog.

Nr. 131—1918
parohial

Prea onorate domnule!

Sub influența evenimentelor din urmă și credincioșii mei au declarat, că nu mai voiesc să se țină de episcopia de Hajdudorog.

Împrejurarea aceasta am comunicat-o și Ilustrității sale domnului episcop Miklóssy István ¹ și vin a vă comunica și d<omniei> voastre că la reviziunea proiectată să se țină cont de ea.

Oficiul parohial greco-cat. din Gyimesbükk ² (com<itatul> Csik³), la 7 decembrie 1918.

Cu deosebită stimă

Victor Gergely,
paroh greco-cat., protopop a tractului Csik.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 208, orig., f. 1.

1. Episcopul gr. cat. maghiar de Hajdudorog.
2. Ghimeș-Făget (azi în jud. Bacău).
3. Ciuc.

370

1918 decembrie 12, Carei. Adresa lui Romulus Marchiș din Carei către Comitetul executiv al Consiliului Național Român comitatens, în care, după ce informează că nu se poate prezenta la ședința din 13 decembrie 1918, face o descriere a stării de spirit agitate a locuitorilor din oraș.

On<orat> comitet a Consiliului Național
Român comitatens

in Sătmar

Am onoarea a vă aviza că pe 13 l<una> c<urentă> nu mă pot prezenta la ședința comitetului, parte că nu mi acasă capelanul și sum împiedicat

pentru funcțiuni, parte că comunicația de tren e foarte rea și la noi în Carei e un așa terorism și o goană chiar din partea unor spulberați credincioși de ai mei în contra mea și a învățătorului¹, că sara absolut nu putem umbla pe stradă. Sintem continuu amenințați că ne vor omori.

Credincioșii mei, care nu sint de una părere cu mine și ceilalți români, au ținut duminică o adunare, la care apoi cu deputație m-a invitat și pe mine. Ei au declarat că să țin de Hajdudorog. Pentru liniștirea sufletelor turburate de cițiva agitatori impertinenți, am promis că în chestia limbei vom susține status-quo ca și cum am fost înainte de dezbinare de Hajdudorog; iară ce atinge chestia calendariului țină sărbătorile care cum o vrea și după calendarul gregorian în sărbători se vor ține mise simple, însă eu cu credincioșii mei fideli vom observa calendarul iulian. Am propus că pină după congresul de pace să susținem așa stările și ordinea, cind apoi toți împrumutat ne vom acomoda stărilor ce le va produce congresul de pace. Numai așa mi-a succes încitva, la aparență a liniști agitația vehementă.

Alăturez un proces-verbal a Consiliului nostru Național Român local. Careii Mari la 12 XII 1918.

Cu toată onoarea

Romul Marchiș

Arh. St. Satu Mare, fond Consilii Naționale Române din comitatul Satu Mare, act nr. 33/1918 copie, f. 1.

1. Este vorba despre George Pteancu.

371

1918 decembrie 14, Șimleu Silvaniei. Adresa Senatului Național Român din Șimleu Silvaniei către Petru Cupcea din Supuru de Jos, în care se cer date privind soldații români din contingentele 1895—1900.

Prea stimate domnule!

La provocarea comandai gardei naționale române din Transilvania și Ungaria vă recerc, ca să binevoiți cu urgența posibilă a susțerne încoace lista autentică din parohia d<omniei> tale pe baza matriculei botezaților acelor ostași români, care sint născuți în anii 1895—1900 și care au fost înrolați cu ocasiunea asentărilor din 1914—1918 indicind la fiecare soldat starea socială, starea materială, școalele terminate, regimentul la care a servit și gradul avut.

Simleul-Silvaniei la 14 decembrie 1918.

Senatul național român.

dr. A<lexandru> Gheție

<pe verso:>

sosit 22/XII 1918. 299/1918

300/1918 Consiliului Național Român din Simleu se trimite lista soldaților de aici născuți în 1895—1900.¹

1. Nota aparține protopopului Petru Cupcea din Supuru de Jos.

372

1918 decembrie 16, Voșlobeni. Hotărîrea adoptată în adunarea locuitorilor din Voșlobeni, prin care declară ruperea totală de episcopia maghiară de Hajdudorog și alipirea la Vicariatul Național Român Carei.

Nr. 1—1919
paroh<ial>

Protocol

luat de poporul credincios al parohiei gr. catolice române din Vașlab¹, coadunat în sf<înța> biserică la 16/29 decembrie 1918, unde sub prezidiul preotului local cu mare însuflețire a luat următorul

Decis:

1. Noi, cea mai curată parohie românească din acest județ, cu ziua de azi frîngem și nimicim cu totul legătura avută cu episcopia de Hajdudorog, la care am fost adnexați împotriva protestului nostru din 1912.

2. Ne alăturăm întru toate decisului p<rea> o<noratului> d<omn> Romul Marchiș, vicar român din Sătmăr, rugîndu-l să esopereze de la s<fintul> scaun apostolic reîncorporarea și a acestei parohii la arhidieceza de Alba Iulia și Făgăraș.

3. Calendarul nou cu privire la ținerea sărbătorilor îl declarăm de nul.

4. Autorizăm pe preotul nostru Alexandru Donia Donescu ca acest decis sărbătorească, scris de D<omnia> sa curatorul primar Ioan Chindea și d<om>nii învățători: Nicolae Lateș, Nicodim Rusu și Teodor Chindea, să-l aducă și la p<rea> înalta cunoștință a p<rea> v<eneratului> consistor metropolitan din Blaj, rugîndu-l de ocrotirea sa părintească.

D.u.s.

Alexandru Donia Donescu, paroh gr. cat. rom<ân>

Ioan Chindea, curator primar,

Nicolau Lateș, învățător
Nicodim Rusu, învățător pens<ionar>
Teodor Chindea, învățător

<verso f. 2:>
Sosit 26/I 1919. 59/1919.

1. Voșlobeni (jud. Harghita).

1918 decembrie 17, Carei. Adresa lui Romulus Marchiș către vicarul mitropoliei greco-catolice din Blaj, în care solicită sprijin pentru primirea unor tineri sătmăreni în seminarul arhidiecezan.

1918 — Vicariatul Național Român. Careii Mari

Ilustrisime și reverendisime domnule vicar!

Proclamindu-se dezbinarea noastră a românilor de către dieceza de Hajdudorog, s-au prezentat în corpore, înaintea subscrisului vicar, teologii români din Hajdudorog, declarându-se că nici ei nu se consideră mai mult de teologii acestei dieceze, studiile lor teologice nu le pot mai mult continua în seminarul de Ungvár¹, cu umilință se roagă să li se dea modalitatea de a-și putea continua studiarea în seminarul teologic din Blaj și pînă ce se va înfăptui incorporarea parohiilor române și pe cale canonică către diecezele mame.

Din acest motiv am recurs către măritul Consiliul Dirigent al nostru, deoarece în dieceza Hajdudorogului stipendiile teologice le-a suportat guvernul maghiar, să binevoiască de acum înainte a suporta guvernul nostru dirigent sarcina acestor stipendii, că pe acei puținei bravi tineri nu-i putem lăsa pradă Hajdudorogului, cu aceea că voi recurge și la Ilustrisitatea voastră, să binevoiți a-i primi în seminarul metropolitan de Blaj.

Cu toată reverința vin deci a vă ruga, ilustrisime domnule vicar, să binevoiți pe acești 5 tineri a-i primi cu începerea studiilor teologice în seminarul arhidiecezan și anume:

1. Pe Nicolae Boca, din părinți mireni din Sătmar, care deja a absolvit teologia în Ungvár, însă fiind din orașul Sătmar nu știe bine românește, ar avea lipsă să învețe limba românească și ritual pînă la finele anului scolastic.

2. Pe Corneliu Kávasi, fiul protopopului de Erselind², a absolvit 2 ani teologia în Ungvár, ar continua anul al III-lea.

3. Pe Romul Mihalca, fiul protopopului on<orar> din Szatmárzsadány³, a absolvit 2 ani de teologie în Ungvár, ar continua anul al III-lea.

4. Pe Alexandru și Eugeniu Pop, fiii cantorului învățătorului de Nyiradony⁴; Alexandru ar continua anul al II-lea, Eugeniu ar intra pe anul prim.

Cu toată reverința vă rog ilustrisime domnule vicar, să binevoiți a aduce hotărîre favoritoare pentru acești tineri bravi, care mai mult nu pot intra în seminarul de Ungvár.

Cu profundă venerațiune sînt

Al Ilustrității voastre

Careii Mari, la 17 decembrie 1918

serv plecat: <Romulus Marchiș>
arhidiacon, vicar național român

1. Ujgorod (azi în U.R.S.S.).
2. Șilindru (jud. Bihor).
3. Sătmărel.
4. Azi în R. P. Ungară.

374

1918 decembrie 19, Satu Mare. Adresa Consiliului Național Român comitatens Satu Mare trimisă lui Ștefan Ciceo-Pop, șeful resortului de război și siguranței publice din cadrul Consiliului Dirigent, prin care solicită subvenții necesare întreținerii gărzilor naționale române din comitat.

Nr. 26/1918

Consiliul Național Român din com<itatul> Sătmar.

Domnule Șef.

În posesiunea ordinărilor date de Comandamentul Gardelor Naționale Române, Consiliul Național Român Comitate<n>s în ședințele lui ținute în 6 și 18 decembrie 1918, a luat la dezbatere mijloacele și modalitățile prin care ordinele și dispozițiunile Comandamentului s-ar putea executa, și a ajuns la convingere<a>, că gardele înființate nu pot satisface dispozițiunilor, pînă nu primește arme, munițiuni, parole pentru alimentare, îmbrăcăminte și solduri.

Spesele pînă acuma <s>-au acoperit din contribuiri benevole, însă executarea dispozițiunilor recer o sumă mai considerabilă, care deja nu se poate acoperi din contribuiri. Vă rugăm deci, să binevoiiți a dispune pentru transpunerea unei sume corespunzătoare, sau a recerca băncile române și anume: „Aurora” din Baia Mare, „Chiorana” din Șomcuta Mare, „Sătmăreana” din Seini și Filiala „Bihorenei” din Careii-Mari, respective „Bihoreana” din Oradea-Mare — pentru deschiderea unui cont curent pe contul Consiliului Dirigent la dispoziția C.N.R. din com<itatul> Sătmar.

Dat Sătmar la 19 dec<embrie> 1918.

Cu distinsă stimă:

prezident, <Ioan Savanyu>

secretar, <Ilie C. Barbul>

Domniei sale domnului dr. Ștefan C. Pop.
Șeful resortului de război și siguranței publice

Sibiu

Arh. St. Satu Mare, fond Consilii Naționale Române din comitatul Satu Mare, act nr. 40/1918, copie.

502

1018 decembrie 10, *Viile Apei*. Proces-verbal de constituire a Consiliului Național Român din localitate.

Protocol

luat în *Viile Apei*, în 19 decembrie 1918, cu ocazia alegerii Consiliului Național Român.

Ioan Zab face cunoscut adunării stările politice și că ar fi lipsă și aici să se înființeze Cons(iliul) N(ățional) <Român>.

Se purcede la alegere și se aleg:

Ioan Zab, George Micle, Flore Micle, George Bondici, George Micle a Florii, George Micle a <lui> George, toți economi.

După alegere, membri aleși s-au constituit în modul următor: președinte Ioan Zab, vicepreședinte George Micle <a> l<ui> George, notar George Micle a Florii.

Nefiind alte probleme de pertractat, ședința se încheie.

D.c.m.s.

George Micle, notar

Zab Ioan, preside

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul Național Român cercual Seini, act nr. 25/1918, orig.

376

1918 decembrie <20>, *Amăți*. Adresa locuitorilor din Amăți către Romulus Marchiș, în care, după ce își exprimă azeziunea și supunerea față de Vicariatul Național Român Carei, cer îndepărtarea din post a preotului local Ioan Székely și numirea lui Vasile Chirvai.

Mult onorate și reverendisime domnule vicar!

Noi subscrișii, credincioșii bisericii gr. cat. române din Amăț(i), care am fost smulși cu forța din sinul episcopatului de la Oradea Mare și adnexați de episcopia maghiară de Hajdudorog, declarăm, că vicariatul român din Careii Mari constituit din bisericile adnexate cu forța de episcopatul de la Hajdudorog <il> recunoaștem cu jurisdicțiune și de for suprem interimal pînă la reincorporarea asupra bisericii noastre și pe baza aceasta venim și ne adresăm către d<omnia> voastră, reverendisime domnule vicar, următoarea rugare:

Preotul nostru de prezent Ioan Székely nu-l mai putem recunoaște de preot al nostru și cerem amovarea lui momentană, pentru că respectivul nu-și îndeplinește funcțiunile bisericești, are o purtare înmorală fără critică, față de credincioși e dur și nemilos, nu mai avem încredere în el, nu ne poate fi păstorul sufletesc, căci prin purtarea lui ne înstreinează și de la biserică.

Vă rugăm să binevoiți a dispune imediat, ca d<omnul> Ioan Székely să părăsească comuna noastră în termen de 8 zile și pe baza dreptului de jurisdicțiune a d<omniei> voastre să ne denumiți în parohia noastră un domn

preot român vrednic într-așa termen, ca pe sfintele sărbători a Crăciunului să avem preot.

Totodată să fie permis a recomanda pentru denumire pe d(omnu)l paroh Vasile Kirvai din comuna Venter (com. Bihor), care este din satul nostru, îl cunoaștem de preot cinstit și vrednic.

Dat, Amaț(i), luna decembrie 1918.

Ambroziu Socall, cur(ator) bis(ericesc), Ioan Lazin, Bretan Petre, Iuliu Dunka, Vasiliu Bolozsán, Kövari György, Kenderes János, Vasiliu Mirișan, Alexandru Oros, Vasiliu Cucuiat, ifiu Kenderes János, Ionu Drăguș, Kenderes György, Andrei Molnar tin(ărul), Ioan Cucuiat, Andrei Cucuiat, George Molnar, Papp János, Pop Ioan lui Alexandru, tin(ărul) George Hainal, Alexandru Șuta, Vasile Nagy, Donca Iosif, Donca Ioan, Bolca Sandor, Erdős Gergel, Șter Vasile, Vasile Feher, Juhas Vasile, Orha Vasile, Alexandru Cucuiat, Ioan Spetar, George Tamas, Ioan Erdős, George Rakoczi, Moroșan Ioan, Mesaroș Mihai, George Doncă, Andrei Palincașiu, Petru Donca, George Popp, Cucuiat Ion, George Popp, Mihail Prunar, Șuta Gheorghe, Szakál Ioan, George Donca, Vasile Donca, Vasile Filep.

<pe verso:>

Sosit la 22/XII 1918. 42/1918.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 240, orig., f. 1-2.

377

1918 decembrie 22, Carei. Adresa vicarului Romulus Marchiș către preotul greco-catolic Ioan Székely din Amați, prin care acesta din urmă este somat să părăsească parohia din cauza nemulțumirii credincioșilor.

43/1918. Vicariatul național român Careii-Mari.

Mult on(orate) Ioan Székely, preot gr. cat.

în Amați

Credincioșii de acolo, și verbal și în scris, a(u) adus la oficiul meu foarte grave căințe împotriva frăției tale, cerind depărtarea imediată a frăției tale din parohie în termen de 8 zile.

În urmarea acestora, te recer ca momentan cu reîntornarea poștei să-mi dai răspuns, ești aplecăt a părăsi parohia de Amați abzicînd numai-decît?

Această rezolvire între datele împrejurări ar fi mai avantagioasă pentru frăția ta, să poți înconjura cele mai serioase și triste urmări, fără nici o cercetare să abzici din parohie, că apoi atunci eventual poți espeta aplicația și în alte laturi, la ce nime nu va sta în cale.

Dacă în răstimp de trei zile nu te vei declara și nu mă vei aviza de hotărîrea frăției tale sau te vei ține orbiș de parohia Amați, voi fi silit a

face cei mai energici pași, chiar în interesul și apărarea frăției tale, pentru depărtarea momentană din Amați.

Careii-Mari la 22 dec<embrie> 1918.

Romul Marchiș, vicar național român

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 241, orig., f. 1.

378

1918 decembrie 24, *Tîrgu Mureș*. Procesul verbal al adunării românilor din Tîrgu Mureș în care se exprimă voința de dezlipire de episcopia maghiară de Hajdudorog și alăturare la Vicariatul Național Român din Carei.

Proces-verbal

luat în adunarea generală a credincioșilor gr. cat. români în Tîrgul-Murășului la 24/11 dec<embrie> 1918.

Prezenți:

Curatorul și credincioșii gr. cat. români din parohia Tîrgul-Murășului.

1. Să constituie un prezidiu: de prezident Alexandru Gligor, preot gr. cat. român în Sard și administrator al Tîrgul-Murășului, notar Nicolae Comeș; Ioan Pădurean, Petru Raț, Dănilă Suci, Alexandru Hancu și Vasile Cojoc, dr. Iosif Vancea — bărbați de încredere.

Obiectul:

2. Dezbaterea ținutei credincioșilor români din susnumita parohie încorporată la episcopia de Hajdudorog.

3. Adunarea declară cu unanimitate că cu ziua de azi am rupt toată legătura cu episcopia de Hajdudorog la care am fost încorporați cu forța. Se încredințează prezidiul a aduce la cunoștința susnumitului episcop.

b) În interimal ne lipim întru toate vicarului de Sătmar, prea on<oratu> domn Romul Marchiș și ne supunem, întru toate guvernării d<om>niei sale. Il rugăm ca să binevoiască a esopera de la s<fintul> scaun apostolic încorporarea nouă către arhidieceza de A<lba>-Iulia și Făgăraș pe lângă susținerea vicariatului foraneu de Tîrgul-Murășului; ne rugăm de întregirea nouă a forului protopopesc divulgat prin înființarea episcopiei de Hajdudorog.

c) Declarăm de nul călindarul nou întru ținerea sărbătorilor.

d) Încredințăm prezidiul ca să aducă la cunoștința prea veneratului consistor mitropolitan de A<lba>-Iulia și Făgăraș și a se ruga în numele nostru ca pe noi iarăși să ne primească în ocrotirea părintească precum au fost.

D.c.m.s.

Alexandru Gligor, paroh. gr. cat. și adm<inistratorul> Tîrgul Mureșului
prezident
Nicolae Comeș, notar

Alexandru Suci
Danil Suci
dr. Vasile Vancea de Buteasa
Petru Rațiu

Alexandru Hancu
Vasile Cojoc
Ioan Pădurian

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv nr. 20 243, orig., f. 1.

379

1918 decembrie 27, Sibiu. Instrucțiuni transmise de Ștefan Ciceo-Pop lui Ilie Carol Barbul, secretarul Consiliului Național Român comitatens Satu Mare, privind primirea generalului francez Berthelot.

Consiliul Dirigent
Șeful armatei și siguranței publice

Domnului dr. I. Barbul, avocat în Sătmar

Excelența sa domnul general francez Berthelot,¹ acest sincer prieten al neamului românesc, începînd cu ziua de ieri face călătorie în toate ținuturile românești.

Scopul este să cunoască ținuturile alipite de România și pe români.

Partea din itinerar, care interesează ținuturile Sătmarului, ale Băii Mari, Dejului, Bistriței este următoarea:

Luni 30 decembrie, orele 8, sosirea în Debrețin, oprire 2 ore.

De aici va trece cam pe la orele 10—11 ziua prin Careii Mari, apoi va merge la Sătmar, de acolo la Baia Mare și se va întoarce către Dej spre Bistrița. Oprirea în fiecare localitate 1 oră.

Notez, că trenul special cu care călătorește, va fi mereu în mișcare ziua și noaptea, că în 31 decembrie, la orele 8 dimineața voiește să fie în Bistrița.

Vă rog cu insistență, ca să faceți tot posibilul ca la toate gările — după ce trece ziua, va fi primit de poporul din sate în mod demn. De aceea, să expuneți, ca poporul să fie avizat, să se adune la gări sub steaguri naționale. Să cînte coruri. Să fie grupuri în frumoasele noastre porturi naționale, care să defileze înaintea trenului. Se vor face ovații măreței Franțe și excelenței sale, domnul general Berthelot, pentru sincera promovare a intereselor poporului românesc.

Faceți deci totul ca aranjarea festivalelor de primire să succedă cit mai bine.

Să exprimați apoi, în caz de întreținere, și doleanțele și suferințele noastre de veacuri.

Avizați toate comunele, care cad în linia pe unde trece trenul.

În speranța unei strălucite reușite — semnez cu toată stima:

dr. Ștefan C. Pop

În Sătmar să i se dea în tren pentru cină specială carne, piine, făină frumoasă, ouă, unsoare, zarzavat și toate articolele pentru cină. Prețul alimentelor să nu-l primiți.

Sibiu la 27 decembrie 1918

Arh. St. Satu Mare, fond Consilii Naționale Române din comitatul Satu Mare, act nr. 44/1918, copie.

1. Berthelot, Henri Mathias (1861–1931) general francez, comandant de armată în timpul primului război mondial. A fost șeful misiunii militare franceze în România. A participat în cadrul comisiei interaliate la stabilirea granițelor de stat ale României în 1919.

380

1919 ianuarie 1, Carei. Adresa Consiliului Național Român cercual Carei către Consiliul Național Român comitatens Satu Mare, în care se înfățișează cazul comunei Tiream, unde drapelul tricolor a fost luat cu forța de bande înarmate.

Carei, 1 ian<uarie> 1919.

Onor Consiliul Național Român Comitatens.

Sătmar

Alăturat avem onoare a vă transpune protocolul luat în 25 dec<embrie> 1918 în comuna Tiream (Mezőterem), cercul Careilor-Mari, despre luarea cu forța a steagului național român de pe biserică conform raportului.

Binevoii a-l subșterne la locul competent ca să se știe, ce se întâmplă pe la noi, că nici în zilele de acuma nu se respectează *dreptul la tricolorul nostru*.

Mai așteptăm încă unele rapoarte din cerc despre multe fărâdelegi întâmplare și provocate din partea maghiarilor, care după primire, imediat vi le-am transpune.

1 ac<us>.

Cu stimă

Consiliul Național Român cercual din Careii-Mari (Nagykároly)

Coltău, notar

Alătur foaia volantă, care s-a lansat prin Careii-Mari după primirea lui gen<eral> Berthelot, din partea ungarilor.

Dr. Cornel Pop, av<ocat> și vicepreș<edinte> Cons<iliului> Cercual

Arh. St. Satu Mare, fond Consilii Naționale Române din comitatul Satu Mare, act nr. 50/1919, copie, f. 1.

381

<1919 ianuarie 4>, Sanislău. Lista membrilor Gărzii Naționale Române din localitatea Sanislău.

Lista Gărzii naționale române din comuna Sanislău.

Stegar Papp Ioan
Mureșan Ioan
Kerezsi Ilie
Kerezsi Iosif
Mikulas Dimitrie
Kövari Simeon
Szupuran George
Papp Gheorghe
Erdei Ioan
Pap Vasile

Magyar Ioan
Magyar Ioan
Roska Vasile
Mikulas Ioan
Kövari Găvrilă
Szupuran Grigore
Kövari Alexandru
Papp Ioan
Tasnadi Augustin
Nagy Ioan

Com<an>d<an>t Magyar Ioan.

Arh. St. Satu Mare, fond Consilii Naționale Române din comitatul Satu Mare, act nr. 55/1919, copie.

382

1919 ianuarie 5, Satu Mare. Telegrama lui I. C. Barbul către Romulus Marchiș, în care urgencează numirea unui preot în Amași.

Tăvirat
Marchis Romul

N<agy> Károly.

Az Amacziak holnap hétfőn reggel lelkészt várnak az ünnepekre.

Barbul

<sigiliu cu inscripția:>
Consiliul Național Român Cercual Carăii-Mari.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 252, orig., f. 1.

< T r a d u c e r e : >

Telegramă
Marchiș Romul

Careii Mari.

Cei din Amași, miine, luni dimineața așteaptă preot pentru sărbători.

<Ilie C.> Barbul.

383

1919 ianuarie 7, Baia Mare. Apelul lansat de ziarul „Renașterea“ din Baia Mare, în care sînt înfățișate scopurile și menirea acestui nou organ de presă, ce se adresa tuturor românilor din comitatul Satu Mare.

Scopul acestei foi este să umple un gol simțit de zeci de ani. O lipsă nespus de mare este lipsa unui organ prin care să vorbim vrednicului popor român. De mult doream să fim tot între voi și cu voi ca să vă spunem, să vă arătăm la ce trai, la ce viață e îndreptățit poporul român ca români eroi, ca oameni după chipul și asemănarea lui Dumnezeu.

Am fost pină acum lântuiți, miinile voastre au fost legate, capurile noastre amenințate cu pieire și numai așa vă puteam spune durerile și dreptatea dacă eram între voi și cu trupul.

Astăzi fraților vă trimitem acasă la voi, la vatra voastră această foaie să o citiți, să vă fie lumina voastră, școala voastră cea mai dreaptă, cea mai bună. Învățăturile ce le veți afla în ea vor fi scrise de oameni deștepți și mai înainte de toate de oameni cu inimă și suflet drept și românesc.

Am scos foaia aceasta pentru voi fraților, pentru apărarea voastră, pentru apărarea sfintei dreptăți, de care nu ați avut parte. Vrem să vă apărăm de lupii îmbrăcați în piele de oaie, care erau să vă despărțească, să vă omoare, care vrea să vă despărțească de frații voștri.

Vrem să știți că noi românii de o lege, de o limbă, de un suflet românesc ne unim la vatra noastră părintească după voința lui Dumnezeu și a noastră; ne unim să trăim în sfânta și a noastră țară, în România Mare.

Vrem să vă spunem că noi ne luptăm pentru țara noastră românească; ne luptăm ca întreg poporul acestei scumpe țări să fie îndestulit și fericit; să fie acest vrednic popor liber a învăța și demn.

Vrem să luptăm ca să ajungeți la stare mai bună, să fie al vostru pământul care l-au furat de la voi, să fie a voastră roada muncii voastre. Vrem să scuturăm orice domnie străină, vrem ca muncitorul român să muncească pentru sine, și să-i deie la o parte pe toți trîntorii care a<u> supt mierea ce a-ți strîns-o.

După sudoarea voastră să nu trăiască alții, dar voi să vă bucurați de acelea bunătăți de care s-au bucurat străinii, stăpînii voștri de pină acuma.

Așa să ne ajute Dumnezeu pe cum vă spunem drept! Fiți bătători de seamă și nu ascultați de minciunile acelora care v-au pus în robie și care prin închisori ne-au asuprit cînd am cutezat să vă spunem sfînta dreptate.

Iar voi preoți, apostoli ai neamului, învățători și alți oameni cu carte veniți nesărit întru ajutor să ne putem ajunge scopul, dezrobirea și fericirea poporului român.

Ne ajutați prin aceea că răspîndiți această foaie și o aveți și voi în cășile voastre. Fiecare om știutor de carte abonați „Renașterea”, căci prin acest fapt ne dați putere să apărăm drepturile iubitului nostru popor român.

Redacțiunea.

„Renașterea” (Baia Mare), An I, nr. 2 din 7 ianuarie 1919, p. 1.

În ziua de 30 decembrie 1918 românii din comitatul nostru au primit cu un nespus de mare entuziasm pe marele lor binefăcător, pe viteazul și învingătorul general Berthelot, a cărui merite cîștigate și în România, atît în bătăliile contra Puterilor Centrale cît și în reorganizarea armatei române, sînt cunoscute.

Din Arad, prin Oradea Mare, sosește la Careii Mari.

În Careii Mari domnul vicar Romul Marchiș, în fruntea unei comisiuni alese din români, îl primește cu vorbe însuflețite. Arată cum armele ungurești i-au oprit pe români să-și arate dragostea față de marele bărbat și soldat.

Domnul general a privit la armata pe care ungerii nu o mai puteau ascunde.

Din Careii trenul vine la Sătmar, unde domnul avocat Ilie C. Barbul, ca oratorul românilor, asemenea îi aduce omagii Franței și marelui ei general. Asemenea ca și în Careii Mari românii au fost terorizați din partea ungerilor, ba chiar împiedecați prin sulițe de a se prezenta la primire. S-a luat act despre aceste fapte.

„Renașterea“ (Baia Mare), An I, nr. 2 din 7 ianuarie 1919, p. 3.

385

1919 ianuarie 10, Crucișor. Raportul Consiliului Național Român comunal Crucișor către Consiliul Național Român cercual Seini, privind membrii aleși în consiliul național local, starea administrativă, politică și economică a comunei.

Consiliul național român comunal din Borvâlaszut ¹

Consiliului Național Român cercual în Seini

Pe baza notei circulare a Consiliului Dirigent, Resortul Organizării, nr. 27/1918, neavînd la îndemină ca document procesul verbal al alegerii Consiliului Național din comuna Borvâlaszut și procesul verbal al constituirii acestui consiliu, am onoare a face următorul raport:

1. Lista membrilor comitetului:

George Gólya, preot, președinte
Iosif Nysztor, dascăl, vicepreședinte
Ignat Nysztor, notar
George Temejan, econom, membru
Gavrilă Temejan, econom, membru
Petru Mureșan, econom, membru
Vasiliu Anye, econom membru
Paul Goja, econom, membru
Ioan Goja, econom, membru
Flore Goje, econom, membru
George Golya, econom, membru
Lică Borșe, econom, membru

Ștefan Pop, econom, membru
Grigor Temejan, econom, membru

2. Lista funcționarilor de la administrația comun(ă):

George Temejan, primar-vechi-jurat
Ignat Nysztor, notar-nou instituit
Grigoriu Goja, casier-vechi-jurat
Costan Pop, jurat-vechi

3. Membrii biroului comunal sînt de sub punctul 2.

4. Politică nu se face, starea administrativă e normală.

5. Alimentarea publică pînă acum e indestulătoare, pentru viitor pînă a alte bucate, rezerve nu sînt în comună.

6. Garda română sustă ², după serviciu de 10 zile și primirea lefei s-a dizolvat.

7. Siguranța publică în comună e suferibilă, a prevede strajă de noapte: în duminici și sărbători, cînd se imbată la crișme, se conturbă liniștea publică uneori.

8. Români uciși ori rău maltratați în comuna Borvălaszut, din partea străinilor nu au fost.

9. Lista intelectualilor din comuna B(or)valaszut:

George Golya, preot, 32 ani
Iosif Nyisztor, dascăl, 32 ani
Ignat Nyisztor, notar, de 70 ani
d(omni)șoara Terica Temăian, de 24 ani, poștăriță

Borvalasut la 10 ianuarie 1919.

George Golya, prezident

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul Național Român cercual Seini, act nr. 17/1919, original.

1. Azi Crușișor.

2. Adunată, constituită.

386

1919 ianuarie 10, *Vezendiu*. Lista membrilor Gărzii Naționale Române din localitatea Dindești.

Lista gardei naționale române din comuna Dindileag ¹

Aurel Negrean com(an)d(an)t
Ioan Băbuș
Ioan Gerheș
Alexandru Negrean
Gavril Gyulai
Ioan Crișan
Iosif Băbuș
Georgiu Beșe
Georgiu Bumb
Ioan Donca

Vasile Donca
Alexandru Duca
Vasiliu Duca
Vasiliu Gerheș
Georgiu Gyulai
Gavril Marinceș
Gavril Negreanu
Gavril Ștefănuș
Georgiu Voane (?)

1. Dindești.

387

1919 ianuarie 11, Tiream. Lista membrilor Gărzii Naționale Române din localitatea Tiream.

Stat nominal pentru gardiștii români din comuna Tiream (Mezőterem)

Vasile Lucaciu comandant	Georgiu Mărcuș
Vasile Murășan	Ioan Sabău
Vasile Vereș	Gheorghe Zsoldiș
Michail Santai	Ioan Rocjca
Vasile Orha	Ioan Nagy
Teodor Santai	Ioan Magyar
Ioan Bălan	Ioan Magyar
Ioan Bogdan	Ioan Mărcuș
Nicolae Magyar	Ioan Szilagyi
Alexandru Lupșa	Georgiu Vereș
Mihai Erdei	Dimitrie Moga
	Georgiu Lupșa

Tiream la 11 I.1919

Arh. St. Satu Mare, fond Consilii Naționale Române din comitatul Satu Mare, act nr. 67/1919, copie.

388

1919 ianuarie 15, Sînmiclăuș. Lista membrilor Gărzii Naționale Române din localitatea Sînmiclăuș.

Tabloul gărzii naționale române din Sînmiclăuș

Ser<gent>	Ioan Lung comandant	sold<at>	Vasiliu Core
fr<un>t<aș>	Grigoriu Lung	„	George Lung
sold<at>	Georgiu Murg	„	Vasiliu Murg
„	Grigore Silaghi	„	Iuliu Muth
„	Ioan Papp	„	Teodor Ilisi
„	Iuliu Mare	„	Grigore Orha
„	Vasiliu Lung	„	Mihai Orha

S<în>miclăuș, 15 I 1919, c<o>m<andan>tul gărzii naț<ionale> rom<âne>:
Ioan Lung, sergent.

Arh. St. Satu Mare, fond Consilii Naționale Române din comitatul Satu Mare, act nr. 69/1919, copie.

512

1919 ianuarie 16, Nyiradony. Hotărîrea consiliului bisericesc greco-catolic și a comitetului școlar din Nyiradony de a fi alipiți vicariatului greco-catolic român din Carei și desemnarea delegaților care să prezinte această moleanță în fața comisiei mixte, ce urma a se întruni la 21 ianuarie 1919, la Carei.

Jegyzőkönyv.

Felvétellett Nyiradonyban ¹ 1919 év január hó<nap> 16-án a nyiradonyi g<ö>g<ath>olikus> egyházi hovatartozandósága tárgyában.

Jelen voltak alulirottak.

Kresnyák István g<ö>r<ög>g<ath>olikus> lelkész megismertette a vallás és közoktatási miniszter kormány biztosának 1141 kelt számú felhívását kéri a megjelent g<ö>r<ög>g<ath>olikus> egyházi és iskolaszéki tagokat nyilatkozat vétel végett a nyiradonyi g<ö>r<ög>g<ath>olikus> egyház egyházi hovatartozandóságát illetőleg.

Határozat.

A nyiradonyi g<ö>r<ög>g<ath>olikus> egyház egyházi és iskolaszéki tagok egyhangulag kijelentik a nyiradonyi g<ö>r<ög>g<ath>olikus> egyháznak a nagykarolyi vikáriátushoz való egyházi csatolását, miért is a f<olyó> hó<nap> 21-én Nagykárolyban tartandó értekezletre a g<ör>g<ath>olikus> hitközség részéről Papp Ferencz, az iskolaszék részéről pedig Bodogan János nyiradonyi g<ö>r<ög>g<ath>olikus> lakosok küldetnek ki.

K<elt> m<int> f<ent>

Kresnyák István, esperes-lelkész

Papp Emil, isk<ola>sz<éki> j<egy>ző

Szilágyi G. László

Thurczi Ferencz

Papp Ferencz

Veres Mihály

Lázár János

Bodogán János

Belme László

Papp Mihály

Sztancs László

Erdei János

Kujbus Mihály

Szilágyi János

Kujbus György

[pe verso:]

30/1919

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 192 orig., f. 1.

<Traducere:>

Proces-verbal

Luat la 16 ianuarie 1919 în Nyiradony,¹ în chestiunea apartenenței bisericești a parohiei greco-catolice din Nyiradony.

De față au fost subsemnații.

Preotul gr. cat. Kresnyák István, făcînd cunoscut apelul comisarului guvernamental de pe lingă Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice emis sub nr. 1141, cere membrilor consiliului bisericesc greco-catolic și ai comitetului școlar să se pronunțe în privința apartenenței bisericești a parohiei din Nyiradony.

Hotărîre

Membrii consiliului bisericesc greco-catolic și ai comitetului școlar din Nyiradony declară în unanimitate alipirea bisericii greco-catolice Nyiradony la vicariatul din Carei, motiv pentru care, în vederea participării la conferința ce se va ținea la Carei, în 21 ale lunii curente, sînt delegați din partea parohiei greco-catolice Papp Ferencz, iar din partea comitetului școlar Bodogan Ioan, locuitori greco-catolici în Nyiradony.

D.c.m.s.

Kresnyák István, preot-protopop. Pop Emil, notarul comitetului școlar.

Szilágyi G. László
Thurczy Ferencz
Papp Ferencz
Veres Mihály
Lazăr Ioan
Bodogan Ioan
Belme Vasile

Pop Mihai
Stanciu Vasile
Erdei Ioan
Cuibuș Mihai
Szilágyi János
Cuibuș Gheorghe

1. Localitate azi în R. P. Ungară.

390

1919 ianuarie 17, Pocsaj. Proces-verbal al adunării românilor din Pocsaj în care s-au declarat ruți de dieceza maghiară de Hajdudorog și au ales pe cei 3 delegați pentru conferința din 21 ianuarie de la Carei.

Jegyzőkönyv — meghatalmazás

Felvétetett a pocsaji g(örög)-kath(olikus) egyháztanács által, ennek f(olyó) 1919 év januárius hó(nap) 17-én megtartott tanácsülésén. Jelen voltak lel-kész ur elnöktele alatt az egész egyh(áz)tanács.

I. Lelkesz az egyháztanácsnak betержesti: A) a görög-katholikus magyarok országos bizottsága elnökének t(udni)i(lik) Szabó Jenő urnak előterjesztéses átiratát, melyben a magyar liturgia engedélyezését és a meglevő magyar liturgikus gyakorlat fenntartása érdekében a szükséges könyvek új kiadását szorgalmazva, ehez esetleg — mint a hajdudorogi egyházmegyébe kebelezett plébániának — t(udni)i(lik) Pocsajnak is a hozzájárulását szorgalmazza.

Az átirat teljes szövegében felolvasatott és tárgyalás alá vétetett.

Egyháztanács az egész előterjesztés felett napirendre tér, mint egyházközségünket nem érdeklő ügyfelett.

II. Lelkész-elnök B) bejelenti: f(elette) tiszt(elt) Persián Ádám kormánybiztos ur 1141/919 k(i)b(ocsátott) sz(ám) a(latt) érkezett átiratát a lelkesi hivatalhoz, melyben kormánybiztos ur egy három tagu bizottságot tér küldetni tőlünk is Nagykárolyba f(olyó) hó(nap) jan(úár) 21 én déli 12 órára a megyeházhoz, hogy mint a hajdudorogi megyéhez csatolt és a N(agy)váradi megyéből kikapcsolt 44 parochiák egyike Pocsaj is, nyilatkozassék egy esetleges revisio esetére hovatarozandósága óhaját illetőleg, és a tárgya-son képviselhesse magát egy a hitközség, egy felekezeti g(örög)-kath(olikus) iskolaszék kiküldöttje által, majd a polgári község képviselő testületének is kiküldöttjével, így alkotott három tagu bizottságával. Majd bemondja lel-
k(ész)-elnök azt is, hogy a községi j(egy)zői hivatal már átiratban közölte is, miszerint a polgári község képviselőjében Jakab Mihály lett kiszemelve. Tehát mindezek alapján kéri a gör(ög)-kath(olikus) egyház képviselőjére kiküldendő és fennkívánt másik 2 személyiség megválasztását, azoknak felhatalmazását a nép akarata tolmácsolására és őszinte óhajának nyílt be-
mondására.

Kormánybiztos ur átiratát a pocsaj rom(án) gör(ög) kath(olikus) egyháztanács hálás köszönettel veszi tudomásul. Az általa megjelölt tárgya-
áshoz kijelöli: a) hitközség részéről Kurta Péter urat b) az iskolaszék ré-
széről Csosz János urat és feljogosítja őket illetve meghatalmazza a követ-
kezőkben tolmácsolni népünk óhaját:

„*Mi román ajku gör(ög)-kath(olikus) hivek vagyunk és azok is akar-
unk maradni. Az Ur Jézus sz(ent) egyházát katolikusnak alapította, tehát
a világon élő minden nép és nemzet számára, abban nekünk is helyünk van és
nem szükséges, hogyha üdvözölni akarjuk le kelljen mondannunk nemzeti
nyelvünk használatáról, el kelljen dobnunk minden egyházi szokásainkat és
intézményeinket. Nem értjük, hogy az ellenkezőkre miért erőszakolnak
minket? Miért csatoltak a hajdudorogi magyar püspökséghez? Mi ezt a csa-
tolást soha sem kívántuk!*, — ebben a dologban *soha* felszólítva és *megkér-
lezve sem voltunk*, összes egyházi ténykedéseink *román nyelven* vannak vé-
gezve *maig*, miért fenyegetnek minket meleg kath(olikus) hitéletünk teljes
elvesztésével, elidegenítéssel templomainktól örök üdvösségünk munkálá-
sától. (. . . .) Mit vétettünk mi magyar testvéreink és a jó Isten ellen is,
hogy többé román mivoltunkra emlékeztető *még csak egy liturgikus könyö-
rűnknek se legyen szabad templomainkban megmaradni*, ami emlékeztesse gyer-
nekeinket arra, hogy mi is éltünk, *hitbuzgó román katolikus hivek*, ők is olya-
nok legyenek mint mi voltunk, hogy üdvözülhessenek az Urban?! És ezt az
gazságtalanságot velünk szemben még akkor se szűnnek megtenni, amikor
egy forradalmi kormány az ország minden nemzetiségeinek *teljes autonomiját
gér?! A hajdudorogi megyébe történt csatolás óta, folyvást kértük a vissza-
satolásunkat, mert is ezt óhajtuk és követeljük*. Nagyváradi egyházi ügyeink
elintézése tekintetében nekünk kezünkre esőbb, ott az egyházba nem politi-
zálnak, régi püspöki egyházmegyénk egyforma igazsággal és szeretettel ölelte
az Ur Jézus sz(ent) keblére hiveit akár magyar, akár orosz, akár román
nemzetiségből való volt is.

Képviselőinket tehát ezek kimondására hatalmazzuk fel“. Utazási költ-
ségük az egyház terhe lesz.

Kelt Pocsajon 1919 jan(úár) 17.

Előttünk:

Popovics Aurel, lelk(ész) — pléb(ános)

Marosán Sándor, g(örög)-kat h(olikus) néptanító

Gáll József

Papp Demeter

Kurta János

Kuncse Demeter

Aron János

Gál Gábor

Kecskés Mihály

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv. nr. 20 256 orig., f. 1—2.

<Traducere>:

Proces-verbal — împuternicire

Luat în ședința consiliului bisericii greco-catolice din Pocsaj¹, ținută la 17 ianuarie a anului curent 1919. A fost prezent, sub președinția domnului preot, întregul consiliu bisericesc.

I. Preotul-președinte prezintă consiliului bisericesc sub A/adresa de înaintare a președintelui comitetului național al maghiarilor greco-catolici adică a domnului Szabo Jenő, prin care solicitând reeditarea cărților necesare în interesul practicii liturgice maghiare existente, solicită și Poceiului — ca parohie inclusă în dieceza de Hajdudorog — eventualul acord pentru libertatea liturghiei maghiare. Adresa a fost citită în întregime și supusă dezbaterii

Consiliul bisericesc, trecînd peste această propunere, revine la ordinea de zi, ea ne reprezentînd vreun interes pentru parohie.

II. Preotul-președinte prezintă sub B/adresa preanonatului domnului Persián Ádám, comisar guvernamental, emisă sub nr. 1141/919 și trimisă oficiului parohial, prin care cere să trimitem la Carei și noi o comisie formată din trei membri, în 21 ale lunii curente ianuarie, la orele 12, la palatul prefecturii, ca și Poceiu — ca una din cele 44 de parohii smulse diecezei de Oradea Mare și anexată diecezei de Hajdudorog — să se pronunțe în cazul unei revizii asupra doleanței de apartenență și la aceste tratative să fie reprezentată de o comisie formată din trei membri, unul delegat din partea parohiei unul din partea comitetului școlii confesionale greco-catolice și unul din partea reprezentanței comunei politice. Apoi, preotul-președinte arată că notariatul comunal a comunicat deja printr-o adresă că reprezentarea comunei politice a fost încredințată lui Mihai Iacob. Cere deci, pe baza acestora, alegerea celorlalți doi trimiși, ca reprezentanți ai bisericii greco-catolice, împuternicirea acestora cu transmiterea și expunerea deschisă, sinceră, a voinței și opțiuni poporului.

Consiliul bisericii greco-catolice române din Poceiu ia la cunoștință cu vie satisfacție adresa domnului comisar guvernamental și la menționatele tratative desemnează: a) din partea parohiei pe domnul Petru Curta b) din partea comitetului școlar pe domnul Ioan Cios și-i autorizează, respectiv îi împuternicește să transmită opțiunea poporului nostru după cum urmează

„Noi sîntem credincioși *greco-catolici români* și așa și voim să rămînem. Domnul Isus, cînd și-a întemeiat sfînta biserică, a făcut-o *catolică*, deci toate popoarele și națiunile lumii, așa și noi, avem loc în ea și nu e necesar, dacă voim să-l gratulăm, să renunțăm la folosirea limbii noastre naționale, să aruncăm toate obiceiurile și instituțiunile noastre bisericești. Nu înțelegem, de ce ne silesc să facem contrariul? De ce ne-au anexat la episcopia maghiară de Hajdudorog? Noi *niciodată n-am dorit* această anexare!, — în această chestiune n-am fost *niciodată* somați și *întrebați*, toate activitățile bisericești se desfășoară *în limba română pînă în ziua de azi*, de ce ne amenință cu totala frustrare de plăcuta viață spirituală catolică, cu înstrăinarea de bisericile noastre, de realizarea fericirii eterne (...) ² Cu ce am păcătuit noi în contra fraților maghiari și a bunului Dumnezeu, ca pe viitor *nici cel puțin o rugă liturgică*, care să amintească de faptul că sîntem români, *să nu mai fie permisă a se păstra în bisericile noastre*, care să le amintească copiilor că și noi, *zeleși credincioși catolici români*, am trăit, și ei să fie la fel cum am fost noi, să fie fericii întru Domnul? Și nu încetează să comită această nedreptate față de noi, nici atunci cînd un guvern revoluționar *promite deplina autonomie* tuturor naționalităților?! Din clipa anexării la dieceza de Hajdudorog, *mercu am cerut realipirea noastră, deoarece o dorim și pretindem*. Oradea Mare ne este mai la îndemină în privința rezolvării problemelor bisericești, acolo în dieceză nu se face politică, vechea noastră episcopie diecezană i-a îmbrățișat cu același spirit de dreptate și dragoste pe drept—credincioșii săi întru Domnul Isus, fie că au fost de naționalitate maghiară, rusă sau română.

Prin urmare, îi împuternicim pe reprezentanții noștri să exprime acestea.“
Cheltuielile de transport rămîn în sarcina bisericii.

Dat în Poceiu la 17 ianuarie 1919.

În fața noastră:

Aurel Popovici, preot — paroh

Alexandru Mureșan, învățător greco-catolic

Iosif Gall

Dumitru Pop

Ioan Curta

Dumitru Cunce

Ioan Aron

Gavrilă Gal

Mihai Checicheș

1. Azi în R.P.U.

2. Cuvinte fără sens cu înțelesul frazei.

391

1919 ianuarie 10, Csenger-Ujfalu. Proces-verbal luat în adunarea credincioșilor greco-catolici din Csenger-Ujfalu, care s-au pronunțat pentru ruperea din cadrul Episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdudorog și revenirea la Dieceza-mamă de Oradea.

Jegyzőkönyv

felvett Csenger-Ujfaluban ¹, gör(ög)-kath(olikus) egyházközségben 1919 jan(uár) 19-én a gör(ög)-kath(olikus) hivek gyűlésezése alkalmával megnevezendő ügben.

Mi Csenger-Ujfalusi gör(ög)-kath(olikus) hivek mély sajnálattal vet-
tük tudomásul, hogy a Nagyváradai gör(ög)-kath(olikus) Egyházmegyéből,
lelki nevelő anyánktól át lettünk téve meghalgtásunk nélkül a Hajdudorogi
gör(ög)-kath(olikus) Egyházmegyéhez.

Most midőn szabadságunkba adatott nyilatkozni hovatarozandósá-
gunkról, ezennel általános lelkesedéssel kijelentjük, hogy vissza kívánkozunk
a Nagyváradai Egyházmegyébe, mert csak ott akarjuk nyugodtan munkálni
lelki üdvünket.

Kelt mint fent.

Szabó János g(örög) kath(olikus) lelkész, Szilágyi Mihály, Papp Mihály,
Vastag János, Magyar János, if(ju) Papp János, Burján Miklós, Burján
György, Márián András, Suta János, Danka Sándor, Terebesi András,
Dunka Ignác, Juhász Mihály, Tamás György, Donka András, Papp, László,
Donka Gergely, Endrédi László, Papp János, Márián Dániel, Szilágyi György,
Donka László, Papp Antal, Róka László, Márián Miklós, Márián Gergely,
Deák György, Domnics József, Suta Péter, Márián Ferencz, Róka György,
Illés János, Szilágyi László, Marozsán György, Magyar Sándor, Vastag János,
Vastag Sándor, Bugyán László, Marjai Ignác, Marján Sándor.

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv nr. 20 261
orig., f. 1.

>Traducere:<

Proces-verbal

luat în parohia greco-catolică Csenger-Ujfalu,¹ la 19 ianuarie 1919, cu prilejul
adunării credincioșilor greco-catolici în numita chestiune.

Noi, credincioșii greco-catolici din Csenger-Ujfalu, cu profundă părere
de rău am aflat că am fost mutați, fără a fi ascultați, din dieceza greco-catolică
de Oradea-Mare, mama noastră spirituală, la dieceza greco-catolică de Hajdu-
dorog.

Acum, cînd ni s-a oferit libertatea de a ne pronunța asupra apartenențe
noastre, declarăm imediat și cu însuflețire generală, că dorim să revenim la
dieceza de Oradea-Mare, deoarece numai acolo voim a ne cultiva în tihnă
fericirea sufletească.

Dat ca mai sus.

Ioan Szabo, preot greco-catolic, Mihai Silaghi, Mihai Pop, Ioan Vaștag
Ioan Magyar, Ioan Pop junior, Nicolae Burian, George Burian, Andrei Marian
Ioan Șuta, Alexandru Danka, Andrei Terebesi, Ignațiu Dunca, Mihai Juhas
George Tămaș, Andrei Donca, Vasile Pop, Grigore Donca, Vasile Endred
Ioan Pop, Daniel Marian, George Silaghi, Vasile Donca, Anton Pop, Vasile Roc
Nicolae Marian, Grigore Marian, George Deak, Iosif Domnica, Petru Șuta

Francisc Marian, George Roca, Ioan Ilieș, Vasile Silaghi, George Mureșan, Alexandru Magyar, Ioan Vastag, Alexandru Vastag, Vasile Budean, Ignațiu Marjai, Alexandru Marian.

1. Azi localitate în R.P.U.

392

1919 ianuarie 10, Vezendiu. Lista membrilor Gărzii Naționale Române din localitatea Resighea.

Lista Gardei naționale din comuna Răsighea

caporal Ioan Fersigan	fruntaș Ioan Donuțu
Georgiu Bălaș	Vasiliu Donca
Ioan Cionca	Georgiu Șimonca tânăr(ul)
Ioan Sabou	caporal Georgiu Sabou
Ioan Donca	Iosif Kövari
Ioan Supuran junior	Ioan Seres senior
Iosif Mastan	Hadrian Carțin
Ioan Mureșian	Ioan Pantîș
Ioan Mastan	Vasiliu Bocica
Ioan Supuran senior	Georgiu Donuț
Ioan Seres junior	Ioan Balla
Ioan Siladi	Vasiliu Lung

<pe verso:>

Vezend la 19 ianuarie 1919

Vasile Pataki, c(oman)d(an)t

Arh. St. Satu Mare, fond Consilii Naționale Române din comitatul Satu Mare, act. nr. 72/1919, copie.

393

1919 ianuarie 20, Vezendiu. Lista membrilor Gărzii Naționale Române din localitatea Vezendiu.

Lista gardei naționale române din com(una) Vezend

S(ubl)cotenent

Vasile Pataki comandant

fr(untaș)

Nicolae Chirilă

sold(ați)

Dimitru Brad

Mihai Pataki

Ion Pataky

Iosif Indrea

George Mureșan

Vasile Dragoș

Paul Sfura
George Sămășian
Iosif Siket
Vasile Matei
George Podina
Ion Cioltea
Emil Mureșanu

George Nagy
Dimitriu Szilaghi
Emil Sfura
George Sfura
Ioan Nemeș
Nicolau Krainic

20 I 1919

V. Pataki comandant

Arh. St. Satu Mare, fond Consilii Naționale Române din comitatul Satu Mare, act nr. 73/1919, copie.

394

1919 ianuarie 20, *Portița*. Lista membrilor Gărzii Naționale Române din localitatea Portița.

Lista gardei naționale române din comuna Portelecu ¹

George Mihalyi sublocotenent	Alexandru Farku
George Cosma	Georgiu Tjest (?)
Dimitrie Todor	Dimitrie Fogaș
Vasiliu Todor	Vasiliu Blideran
Georgiu Siket	Georgiu Mocan
Dimitriu Borotă	Nicolau Turdeanu
Gavril Fogaș	Vasiliu Chiorean
Georgiu Gyárfás	

Portelecu 20 I 1919, sublocotenent Mihalyi.

văzut

Vezend la 21 I 1919, sublocotenent V. Pataki

Arh. St. Satu Mare, fond Consilii Naționale Române din comitatul Satu Mare, act nr. 76/1919, copie.

---

1. Portița.

395

(1919 ianuarie 20), *Istrău*. Lista membrilor Gărzii Naționale Române din localitatea Istrău.

Tabloul

gărzii naționale române din comuna Istrău.

520

1. Iosif Pașcadi plutonier	7. Alexandru Pap soldat
2. Stefan Janoși	8. Nicolau Pap “
3. Teodor Janoși	9. George Simonca “
4. George Papp soldat	10. George Ioan M. “
5. Juliu Pașcadi “	11. Vasile Sabo “
6. George Ioan “	12. Ioan Pap I. “

C(oman)d(an)t(ul) Gărzii Naț(ionale) Rom(âne) de Istrău
Pl(u)t(onier) Iosif Pașcadi

Arh. St. Satu Mare, fond Consiliu Național Române din comitatul Satu Mare, act nr. 77/1919 copie.

396

1919 februarie 10, Tășnad. Raportul lui George Juliette, membru în Consiliul Național Român cercual Tășnad, despre înrolările forțate din cerc precum și despre faptul că funcționarii români și-au părăsit posturile din cauza terorii.

Raport

Vă aduc la cunoștință cum că în cercul nostru Tășnad se fac foarte mari terorizări strângînd pe oameni să meargă sub arme fără excepțiune de vîrstă, îi silesc cu cele mai mari terorizări, cu arme, îi strîng laolaltă și pe români și pe unguri și îi amenință cu statar dacă nu se vor prezenta mai departe. Un locotenent Vecsey din Tășnad a zis, în fața la mai mulți inteligenți din Tășnad, că toți românii trebuie spînzurați și a susținut și în fața protejatorului. Așa că, fiind atît terorizați, de la banca „Vulturului“ oficianții îs nevoiți să-și lase posturile acolo și pînă acum s-au dus directorul Oros Vasiliu și Cupșa Domițian, care mai departe n-au putut să rămînă nicidecum, că au fost amenințați pe stradă că-i vor omori. Și românii din sate toți se cutremură de lucrurile ce le fac ei; și tricolorul, unde-l văd, îl rup de la ei și îi bat; și e nesuportabilă tratarea a tot ce e român.

Dat în Tășnad, 1919 februarie 10.

Georgiu, Juliette,
membru în Comitetul Român Dirigent

Arhiva M. Ap. N.—M. St. M., fond M.I, dosar, nr. 2 179. f. 560; publicat în C. Grad, *Rapoarte și memorii privind activitatea consiliilor și gărzilor naționale române din comitatele Sătmar, Sălaj, Bihor și Arad (decembrie 1918—martie 1919)*, în A.M.P., V, 1981, p. 525.

397

1919 februarie 10, Oradea. Raportul Consiliului Național Român cercual Tășnad către Consiliul Național Român din Oradea, despre dizolvarea consiliului național local și teroarea îndreptată împotriva românilor din zonă.

Raport
Cătră Consiliul Național Român din

Oradea Mare

Subscrisul, ca secretar al cercului Tășnad, refugiat de 4 săptămîni dinaintea maltratărilor soldaților săcui răspîndiți în Tășnad, am onorul a vă justifica:

1. Consiliul nostru prin forță a fost dizlovat iar membrii din consiliu persecutați și amenințați cu moartea. Președintele, dr. Coriolan Steer, a fost silit a să refugia de la adunarea de la Alba Iulia, părăsind totul.

Subscrisul în 20 ianuarie st.n. alungat fiind de săcui la recomandarea domnilor maghiari din Tășnad, cu gloanțe ba chiar rănit, părăsind familia și averea imobilă în valoare de 30—40 de mii de coroane.

V(ice)preș(edintele) consiliului, preotul Domițian Cupșa și familia, după ce a fost cercetat de săcui în toată regula, în 22 ianuarie, părăsind totul, s-a refugiat.

Tot cam în acel timp fiind căutat spre a-l spînzura, l(ocotenen)t Ioan Matei, inv(ățător) Supuru de Jos, comandantul gardelor cercuale Tășnad, în locul căruia a căzut jertfă domnul Petru Cupcea, prot(opopul) Supurului de Jos, care a fost deținut și maltratată, așa că azi zace greu rănit în spitalul orășenesc din Debrețin. Tot atunci au jefuit biserica gr.cat. rom(ână) din Supuru de Jos, nimicind totul, tot așa și casa parohială.

Au maltratată familia d-lui protopop Anton Băliban din Unimăt.

Intelligența română din cerc e sub controlă din partea săcuilor, care se folosesc de toate uneltele pentru a-i teroriza.

Acum de 2 săptămîni umbă sat de sat pentru a forța feciorii români să meargă la luptă cu ei în contra românilor; așa în urma terorizărilor comune întregi sunt silite a-și părăsi căminul strămoșesc, căutîndu-și refugiul.

S-au refugiat dl. Vasile Oros, dir(ectorul) „Vulturului”, așa că atît institutul cit și familiile preoților și învățătorilor sînt lăsate la voia întîmplării.

Terorizările sînt la culme, poporul disperat. Ce va fi D(oam)ne?

Oradea Mare la 19 februarie 1919.

Cu toată stima

Teodor Mureșanu, inv(ățător)-secretar
P.S. Afară de cercul Tășnad, în comuna Borla — Sălaj secuii au omorît pe notarul cercual N. Rob. În comuna Vezendiu, com(itatul) Sătmar, inv(ățătorul) Mureșan și familia D(omniei) -sale, un fiu absolut de prep(arandie) și o fiică a sa, tot absolut de prep(arandie), să dau pe față de sprijinitori ai ungarilor, denunțînd orice mișcare românească și pe înfăptuitoarii aceleia.

1919 aprilie 22, Satu Mare. Lista tribunilor interimari delegați de către Consiliul Național Român comitatens ca să răspundă de administrația și oficiile publice ale orașului Satu Mare.

Președintele Consiliului Național: avocat Ioan Savanyu

Consiliul Național și biroul: Dr. Andrei Doboși
Dr. Ilie C. Barbul
Dr. Mihai Popp

ajutor(i): Dr. Valer Mărcuș
Nicolau Stan
Dumitru Achim

Delegați:

1. Pentru cenzura jurnalelor: Dr. Silviu Pop, procuror.
Dr. Silviu Șuta, notar trib(unal).
2. Poșta: Dr. Augustin Szilagyi, avocat șef.
ajutor(i): Dr. Traian Erdélyi
Iuliu Mihalca
Aurel Banc
Iuliu Pop, teolog.
3. Gara: Demetriu Flontaș
4. Primărie: Augustin Ferențiu, primar.
5. Poliție: Ionel Cloaje, căp(itan).
6. Tribunal: Dr. Silviu Pop șef
Francisc Erdöss
7. Oficiul de dare: Anton Moldovan
8. Școli: Francisc Groza, prof(esor).
Ioan Pop
Petru Pop, învățător.
9. Spitale: Dr. Flaviu Pop
10. La oficiul pentru asigurarea muncitorilor: Dumitru Achim
Nicolae Ilie
George Markos
11. Biroul de încvartiruire și festivități Dr. Augustin Szilvási
Aurel Pop, farmacist
Valer Burcuș
12. Biroul de informațiune: Dr. Andrei Doboși
Dr. Ilie C. Barbul
Dr. Mihai Popp
ajutori: Ioan Lumei
Iosif Kováts
13. Inspectoratul de industrie: Iosif Șutai
14. Osztrák bank ¹: Putici Traian

Arh. St. Satu Mare, fond Primăria municipiului Satu Mare. Acte prezidențiale, act nr. 1 594/1919, concept.

1. Banca austriacă (magh.).

1919 aprilie 23, Satu Mare. Proces-verbal al adunării magistraților și funcționarilor Tribunalului regal din Satu Mare, în care cei 131 de participanți își exprimă adeziunea față de statul român.

Proces-verbal ¹

Luat în orașul Satu Mare, în ședința plenară a judecătorilor și a procurării regești din Satu Mare, ținută în 23 aprilie 1919, fiind prezenți subscrișii.

Președintele deschide ședința plenară și predă cuvîntul procurorului regesc, dr. Silviu Papp, care în calitate de delegat al Consiliului Național Român, însărcinat fiind și din partea d(omnu)lui general A. Constantinidi, comandantul Diviziei II cavalerie, declară următoarele:

Conform însărcinării primite repet faptul, deja cunoscut din partea membrilor ședinței plenare de azi, că în înțelesul comandamentului trupelor de operație, <a> d(omnu)lui comandant, general Davidoglu, orașul Satu Mare aparține Regatului român.

Publicațiunea aceasta oficioasă a fost confirmată și din partea d(omnu)lui general A. Constantinidi. Sînt incredințat a vă declara că pe teritoriul tribunalului regesc din Satu Mare sînt restabilite toate legile aduse și ordonanțele emise din partea guvernului parlamentar. Prin urmare, judecătorii au acelea a le aplica în sentințele lor, pînă cînd în mod constituțional nu vor suferi vreo schimbare.

Sentințele sînt a se aduce și publica în numele Majestății sale a regelui și, considerînd că trăim în Regatul român, sub rege se-nțelege Majestatea sa regele Ferdinand I.

Amnistiile acordate în decursul revoluției maghiare rămîn pînă la noi dispozițiuni în pendentă.

Apelațiile contra sentințelor după redeschidrea circulațiunii trenurilor, pînă la dispozițiuni noi sînt a se susține forurilor competente de pînă acum.

Toți acei judecători, procurori, oficiali, economi și alți amployați, care doresc a rămînea în serviciul Regatului român și într-adevăr își vor continua funcțiunea lor, sînt a se arăta într-un tablou și toți aceia vor fi împărțșiți în toate beneficiile, autorizațiile și legitimitățiile, care îi compet pe funcționarii Regatului român.

Prin urmare, am onoare a vă ruga, binevoîți a pregăti tablourile din chestiune, a le prevedea acelea cu iscăliturile respectivilor funcționari și în urmă a le susține, prin șeful oficios, delegatul Consiliului Național Român.

Declarațiunea aceasta este a se aduce spre cunoștință tuturor judecătoriiilor de ocol de pe teritoriul acestui tribunal, dîndu-le ordinațiunea în consonanță.

Toți participanții acestei ședințe plenare declară că cele de mai sus le servesc spre cunoștință și se pronunță, că sînt gata a funcționa și mai departe ca funcționarii Regatului român, drept dovadă semnează acest proces-verbal.

După aceasta președintele ridică șednița plenară despre care s-a scris acest proces-verbal.

D.c.m.s.

dr. Papolczy Gyula, președinte

dr. Ioan Suta, notar

<urmează 129 semnături>
Spre cunoștință și aprobat:

Consiliul Național Român comitatens

prezident, I(ăan) Savaniu

aprobat: Comandantul Diviziei II Cavalerie

General Constantinidi.

Arh. St. Baia Mare, fond Consiliul Național Român cercual Baia Mare, act nr. 97/1919, orig.,
f. 1-4.

1. Textul este bilingv: în limba română și maghiară.

400

1919 aprilie 26, Satu Mare. Proces-verbal de ședință a Consiliului Național Român comitatens Satu Mare privind alegerea noului prefect, ocuparea unor posturi în administrație, probleme de alimentație, mutarea sediului județean din Carei la Satu Mare, probleme de sănătate, înființarea unui organ de presă ș.a.

Proces-verbal

luat la 26 aprilie 1919 în ședința Consiliului Național Român Comitatus Satu Mare, ținută în sala cea mare a casei municipiului Satu Mare.

Prezenți membrii scriși în listele acludate sub nr. 1/ și 2/, fiind prezent ca reprezentantul guvernului domnul Maior Muntean, comandantul gendarmeriei din județul Satu Mare și Ugocea.

Dr. Teofil Dragoș, vicepreședintele Consiliului Național Român, aduce la cunoștință că președintele, domnul Ioan Savanyu, fiind bolnav, nu poate participa la ședință, e încredințat dînsul să prezideze și aduce la cunoștință, că el în persoană a primit autorizație de la domnul Maniu, ca Consiliul Național comitatens să aducă în combinație persoanele care ar fi apte și vrednice de a fi puse în fruntea județului și ale plaselor spre a conduce afacerile administrative.

I. După cuvîntarea de deschidere propune să se aleagă doi notari pentru conducerea protocolului și doi verificatori ai protocolului. Cu aclamație se aleg de notari dr. Silviu Pop procuror și dr. Augustin Szilagyi, avocat din Satu Mare, ca verificatori dr. Francisc Erdöss, jude tribunal și dr. Francisc Groza, profesor la liceul din loc(ălitate)

Se desfășoară o discuție între domnii dr. Carol Barbul, dr. Aurel Nistor, Aurel Dragoș, Iosif Șutai, Ioan Clintoc, Demetriu Coltău, Aurel Muntean, George Kövari, Alexe Pocol, Stefan Pop și dr. Andrei Doboși, că ședința de astăzi poate-se considera ca consiliu național conchiemat în mod legal și care este autorizată a decide în mod legal în acele chestii, care aparțin în sfera Consiliului Național comitatens ori nu; și că oare la deciziunile ce se vor aduce au drept de vot decisiv toți cei de față, ori numai membrii, care după lista sub nr. 1 au fost aleși în Baia Mare de membri ai consiliului, în luna decembrie a anului 1918. Înainte de purcedere la vot, se constată cu

unanimitate, că ședința de azi a fost convocată în mod legal și au fost avizați membrii consiliului din toate plasele.

Dintre membrii listei nr. 1, cei 17 membri prezenți cu unanimitate declară, că toți participanții adunării de astăzi să aibă drept de vot decisiv la dezbaterile și hotărârile ce vor aduce în ședința de azi și să fie autorizați a decide în numele Consiliului Național comitatens.

II. Președintele atrage atențiunea membrilor, că la fiecare punct de dezbateră, fiecare membru are dreptul numai odată a lua cuvântul, a doua oară numai în cauză personală ori a-și explica sulevațiile rău înțelese de membri.

Totodată propune alegerea unei comisii, care va prezenta protocolul acestei ședințe Consiliului Dirigent.

Din fiecare plasă se alege cu unanimitate câte un membru: plasa Baia Mare: Alexiu Pocol, Șomcuta Mare: Ștefan Pop, Careiul Mare: dr. Nicolae Darabant, Ardud: dr. Augustin Mircea, Seini: dr. Vasiliu Selegian, Cenger: Vasiliu Ardelean, Țara Oașului: Augustin Maxim, orașul Satu Mare: dr. Silviu Pop, plasa Satu Mare: Ioan Clintoc.

III. Se citește procesul verbal din ședința ținută în Satu Mare în 18 decembrie 1918, care se alătură sub numrul 3/. Se verifică.

IV. Președintele face cunoscut consiliului, să Consiliul Dirigent pină azi încă nu a denumit prefect pentru acest județ și așteaptă ca consiliul comitatens să propună pe acel bărbat, care ar fi mai corespunzător pentru prefectura acestui comitat, locuit de diferite națiuni, care să poată corespunde tuturor recerințelor.

Dr. Carol Barbul: întreabă oare Consiliul Dirigent nu s-a pronunțat deja pe lângă careva și oare este autorizat Cons(iliul) Național, să aducă în combinație candidarea vreunei persoane pentru prefectură, căci dacă chestia ar sta așa, ar fi mai consult să așteptăm cu propunerile, pină va fi denumit prefectul, care în coințelegere cu Consiliul Național, va alege și designa pe acești bărbați.

Președintele: precum a amintit în cuvîntarea de deschidere a acestei ședințe, Cons(iliul) Național e autorizat din chiar partea Consiliului Dirigent la aceasta, dar nici nu se reclamă vreo autorizație, fiind că de prezent se fac numai propuneri, dar nici la un caz candidări, care să prejudece hotărîrea Consiliului Dirigent.

La punctul acesta se începe o discuție între dr. Aurel Nistor și Nicolae Barbul, care sulvează, că el e informat din loc competent, că prefectul deja e denumit în persoana lui dr. Alesandru Rákoczy. După accia urmează propunerile.

Domnul lt. Vălean propune de prefect pe dr. Alesandru Rákoczy, Alexiu Pocol pe dr. Teodor Mihali, Augustin Maxim pe dr. Teofil Dragoș, dr. Silviu Pop propune ca pe toți aceștia trei bărbați, să-i înainteze Consiliul Național Consiliului Dirigent, ca dintre dinșii să fie denumit cel mai apt pentru județul nostru. După o discuție între domnii Nicolae Barbul, Iosif Șutai, Aurel Dragoș, Ștefan Pop și Andrei Doboși, se primește propunerea domnului dr. Silviu Pop, ca rezoluție ca susnumiții să fie prezentați forului competent în ordinea alfabetică.

Președintele pronunță rezultatul. Pentru județul Satu Mare și pentru orașul-municipiul Satu Mare se aduce în combinație pentru postul de prefect în ordinul alfabetic: dr. Teofil Dragoș, dr. Teodor Mihalyi și dr. Alesandru Rákoczy.

V. Președintele pronunță că punctul următor, e să se propună spre denumiri șefii administrației plaselor.

Dr. Carol Barbul obiectează, că fără ascultarea viitorului prefect să nu se facă propuneri pentru subprefecți, și propune ca și pînă atunci să denu-mească Consiliul Național interimalmente tribuni, care au datorință să controleze administrația și oficiile publice.

Ștefan Pop e de părere, că propunerile pentru susnumitele posturi să se facă deja azi.

Propunerea domnului dr. Carol Barbul e primită cu majoritatea voturilor, cu observarea că în 20 aprilie 1919, îndată după intrarea armatei române, la ordinul domnului general Constantinidi, pentru controla(rea) celor mai ponderoase oficii, s-au denumit bărbații de încredere care funcționează deja, de prezent se denumesc la acele oficii, unde nu s-au designat organe de control anume:

La pretura din plasa centrală Satu Mare: dr. Augustin Szilvassy, avocat în Satu Mare;

La Direcția finanțelor: dr. Cornel Pop, avocat în Careiul-Mare.

La perceptoratul și exactoratul din Careiul-Mare: Demetriu Coltău, comerciant în Careiul-Mare.

La Inspectorat și peste toate școlale: dr. Francisc Groza, profesor de liceu.

Ședința la orele 1 1/2 d.m. se ridică și se continuă de la orele 3.

Președintele deschide ședința și urmează următoarele propuneri.

VI. Dr. Silviu Pop prezentează procesul-verbal luat în Satu Mare la 23 april(ie) a.c., în ședința plenară a judecătorilor și a procuraturii din loc, care ședință a fost convocată din partea dînsului, în calitate de tribun esmis la susnumitele oficii, în care proces judecătorii, procurorii și ampioiații se declară, că fiind Satu Mare teritorialmente parte aparținătoare a Regatului Român se supun cu toată plăcerea tuturor legilor, dispozițiunilor și ordinelor Țării Românești și se declară, că doresc să rămînă în serviciul Regatului Român și cu toată năzuința lor vor continua activitatea lor oficioasă ca impiegați ai acestui stat. Mai departe sușterne cererea susnumiților oficianți de a fi împărtașiți și pe mai departe în toate acelea favoruri, care le-a susținut și pînă acum, respective care le au oficianții Regatului Român.

Dr. Augustin Szilagy, în calitate de tribun esmis la oficiul de poștă telegraf și telefon, aduce la cunoștință că și ampioiații acestor oficii s-au declarat cu unanimitate în sensul de mai sus sulevat de domnul Silviu Pop, declarația subscrisă de acești ampioiați va fi prezentată Consiliului Dirigent.

Augustin Ferentiu, primariul orașului Satu Mare, din partea ampioiaților de la administrația orașului încă aduce la cunoștință, că acești oficianți să privesc de supușii statului român și doresc să rămînă ampioiații acestui stat.

Consiliul Național cu cea mai mare bucurie ia la cunoștință declarațiile susnumiților.

VII. Ștefan Pop, învățător, roagă ca în decursul anului școlar și respective pînă ce viitoriul prefect va prelua conducerea administrației, nici

un post vacant învățătoresc să nu se împlinească și nici o transferare să nu se facă. Se ia la cunoștință.

VIII. Egumenul Augustin Maxim al mănăstirei din Bicsad sulevează chestia averii donată din partea călugărului Arcadie Pásztori episcopatului unguresc de Hajdudorog, care e reclamată prin proces de ordinul basilitan, cerînd directive ca această avere, cum și de cine să se administreze, propune ca averea interimal, pînă va decide Consiliul Dirigent, respective forurile judecătorești, să se administreze prin mănăstirea din Bicsad și să se esmită o comisie, care să facă inventariile despre toate bunurile mobile și imobile, și să se îngrijească ca pămînturile să fie lucrate.

IX. Dr. Traian Erdely propune ca să se denumească un tribun și la căpitanul poliției din orașul Satu Mare.

Augustin Ferențiu aduce la cunoștință, că din partea Consiliului Național local în înțelegere cu comanda Diviziei a II-a de cavalerie s-a esmis ca șef al poliției dr. Mihai Popp avocat și dr. Traian Erdelyi ca tribun.

Se primește.

X. Augustin Ferențiu, primarul orașului Satu Mare, în interesul alimentării orașului, care are o populație numeroasă aproape de cincizeci mii, roagă Consiliul Dirigent prin acest consiliu, ca la orașul Satu Mare, care de altcum are și dreptul de municipiu și pînă acum a avut comisar de alimentare separat de comitat, se rămînă și de acuma înainte un comisar separat și afacerile alimentării ale orașului să fie concretizate și pe mai departe domnului dr. Octavian Pop, consilier și șef de alimentație orășenească.

Nicolae Barbul obiectează că dînsul e denumit comisar de alimentare peste județul Satu Mare, Ugocea și Szabolcs, să nu se dezmembreze orașul Satu Mare de județ, ci să rămînă în cadrul alimentării sale cu atît mai virtos, că dînsul a discutat afacerea cu dr. Octavian Pop și a ajuns la rezultat favorabil în ce privește chestia alimentării orașului.

Augustin Ferențiu, dr. Andrei Doboși și Aurel Dragoș argumentează, că alimentarea orașului Satu Mare îi atît de grea și de mare însemnătate că e consult, ca aceasta să fie ca și pînă acuma separată de județ și să fie condusă și mai departe de dr. Octavian Pop, care din vremurile cele mai grele, sub cursul războiului deja de 5 ani de zile, conduce cu cel mai frumos succes acest resort.

Dr. Aurel Nistor propune, că fiindcă Nicolae Barbul în multe cazuri n-a putut cîrespunde, pe lîngă toată năzuința sa, în mod îndestulător alimentării județului, și alimentarea județului Satu Mare să se încredințeze domnului dr. Octavian Pop.

Președintele întreabă, că oare Nicolae Barbul e denumit și pentru oraș ori numai pentru județ ca comisar de alimentare.

Se cetește protocolul luat în ședința Consiliului Național Român din 18 decembrie 1918, din care se constată, că Nicolae Barbul a fost propus numai pentru județele Satu Mare, Ugocea și Szabolcs ca comisar de alimentare.

Iosif Șutai se declară pe lîngă părerea, că comisariul județului să fie și comisariul alimentării orășenești.

Gheorghe Kövari propune, că alimentarea județului Ugocea și Sabolciu să fie dezmembrate de alimentarea județului Satu Mare și pentru cele două

să fie denumite un alt comisar, sus înșiratele propuneri se dau la votare și se aduc următoarele rezoluții:

Se hotărăște să se propună Cons<iliului> Dirigent ca:

a) Comitatele Ugocea și Sabolciu să fie dezmembrate de alimentarea comitatului Satu Mare.

b) Alimentarea orașului Satu Mare să fie separată de alimentarea județului Satu Mare.

c) Ca comisar al municipiului Satu Mare să fie denumit dr. Octavian Pop, consilier al acestui oraș.

XI. Maiorul Muntean, comandantul gendarmeriei pentru județele Satu Mare și Ugocea, cere să se trimită tribun pentru plasele Cenger, Fehérgyarmat și Mátészalka, cu care să aibă legături în chestiile de administrație.

Se esmite Iuliu Pop, preot din Cegöld.

XII. Dr. Silviu Pop propune ca sediul județului Satu Mare să se transpună din Careii-Mari în municipiul Satu Mare din motivele:

1. Municipiul Satu Mare e geografic centrul comitatului.

2. Orașul cu dimensiunile sale și cu edificiile lui mari și corespunzătoare poate să deie localuri corespunzătoare atit oficiilor cît și oficianților de la toate resorturile administrative, care au avut sediul pînă acuma în Careii-Mare.

3. Focariul tuturor căilor ferate, este orașul Satu Mare, unde se întilnesc într-un centru trenurile din toate plasele județului.

4. Din punct de vedere național românesc e foarte dorit ca în orașul Satu Mare, care are în mare parte o populație străină (maghiari, jidani), să se concentreze cît mai multe oficii și instituțiuni românești, ca curentul de asimilare și românizare să fie cît se poate de intensiv.

Cu unanimitate se primește și se subșterne Consiliului Dirigent pentru decider.

XIII. Dr. Flaviu Pop, maior medic, șeful Spitalului de rezervă, aclude sub nr. 3 planul pentru realizarea afacerii sanitare a orașului și județului Satu Mare, cerînd ca urgent să se realizeze, fiind starea sanitară aici atit de neglijată, că orașul și județul se află între împrejurări foarte deplorabile in această privință.

Fiind afacerea de o mare importanță și foarte urgentă se sușterne spre decidera Consiliului Dirigent și se încredințează și pînă la rezolvarea planului de executare dr. Flaviu Pop, șeful spitalelor din loc<alitate>.

XIV. Dr. Augustin Szilagyi, avocat, propune, că cît se poate de urgent să se înființeze un organ ziaristic cu sediul <in> Satu Mare și pentru dezbaterea acestei chestii urgente să se esmită o anchetă de cinci membri literați și esperți în edarea acestui jurnal.

Fiind afacerea jurnalului de o mare importanță pentru rezolvare se esmite comisia din următorii 5 membri: dr. Augustin Szilagyi, avocat în Satu Mare, dr. Carol Barbul, avocat în Satu Mare, dr. Liviu Pop, procuror, Francisc Groza, profesor și Nicolae Barbul, comisar.

Nefiind alte chestii de rezolvat, ședința consiliului se ridică la orele 5 1/2 după ameazăzi.

notar: Dr. Silviu Pop
Dr. Augustin Szilagyi

Dr. T(eofil) Dragoş preşedinte

Verificatori: Francisc Erdöss, Francisc Groza.

<anexă:>

Participanţii la şedinţa C.N.R. com<itatens> Satu Mare din 26 aprilie 1919.

1. Dr. Cornel Pop, avocat Careii-Mari
2. Dr. Andrei Dobossy, avocat Satu Mare
3. Dr. Mihai Popp, avocat Satu Mare
4. Dr. Ilie Carol Barbul, avocat Satu Mare
5. Dr. Silviu Pop, procuror Satu Mare
6. Iosif Sutai, mecanic Satu Mare
7. Nicolae Barbul, proprietar Mocira
8. Traian Pop, notar Baia Mare
9. Dr. Aurel Nistor, avocat Baia Mare
10. Dr. Coriolan Bohăţiel, avocat Baia Mare
11. Dr. Ioan Selegian, medic Baia Mare
12. Alexie Pocol, proprietar Baia Mare
13. Andrei Pop, profesor Baia Mare
14. Augustin Maxim, egumen Bicsad
15. Dr. Teofil Dragoş, avocat Baia Mare
16. Stefan Pop, învăţător Posta
17. Alexandru Mirişan, preot Călineşti.

Arh. St. Satu Mare, fond Prefectura judeţului Satu Mare, dosar nr. 4/1918, f. 7 – 14.

401

1919 iulie 2, Satu Mare. Apelul directorului Liceului „Mihai Eminescu” din Satu Mare adresat preoţilor români sătmăreni, în care înfăţişează scopul măreţ al primului liceu românesc de pe aceste meleaguri, solicitînd, totodată, sprijinul lor în vederea înscrierii unui număr cît mai mare de elevi.

Domnule părinte!

Cu începerea anului şcolar viitor se va deschide în Satu Mare liceul de stat „Mihail Eminescu” cu limba de propunere română. Un eveniment epocal în istoria învăţămîntului din judeţul nostru!

Menirea liceului precum şi a celorlalte şcoli româneşti este sublimă: de a ridica la graniţa nord-vestică a României-Mari zid puternic de apărare, zid de granit al culturii româneşti, zid de care zadarnic se vor izbi valurile duşmane de la apus, căci frînte se vor reîntoarce în matca lor din bazinul Tisei şi Dunării.

De n-ar fi la fel: vai de viitorul neamului românesc, căci valurile, care ar trece peste creştetul nostru cotropindu-ne, nu s-ar opri pînă în vîrfurile Carpaţilor!

Domnule părinte! Precum în trecut vrednicia noastră: a preoțimii și dascălilor a fost fundamentul măririi de azi, astfel prin munca noastră de azi avem datoria de a pune baza unui viitor strălucit.

Pentru săvârșirea acestei munci uriașe avem trebuința multor sute de mii de bărbați cu multă carte, cu creștere bună și cultură adevărat românească. Iar pentru recrutarea acestei surescențe de intelectuali unde aiurea am recurge, decit la izvorul străbun și nesecat: la țaranul român.

Domnia voastră, domnule părinte, sinteți zilnic în coatingere cu poporul, deci aveți ocaziune a cunoaște, care din generațiile mai tinere sînt mai ageri la minte, mai pătrunzătoare și promit a deveni caractere intacte.

Intervenți la părinții, care se arată nepăsători față de creșterea la școli, ca toți copiii talentați să fie aduși la școlile noastre. Înființăm convicte pentru 250 de băieți, unde vor primi toate favorurile posibile. Între împrejurările actuale neputindu-se fixa condițiunile de primire, acele vor fi comunicate mai tirziu.

Petițiile, provăzute cu testimoniul de pe clasa ultimă și extras matricular, sînt a se adresa direcțiunii liceului „Mihai Eminescu”.

Înscrierile pentru anul școlar încep la 1 august și durează pînă în 15 <a> aceleiași.

Apelăm din nou la sentimentul patriotic al domniei voastre, domnule părinte și avem convingerea nestrămutată, că veți păstra mîndria și fala de a face apostolia culturii românești și a colabora umăr la umăr cu noi pentru cimentarea României-Mari.

Satu Mare, la 2 Iulie 1919.

Dr. Vasile Lohan, directorul liceului „M. Eminescu”

Muzeul județean Satu Mare, inv. nr. 20 211, formular tipărit, f. 1.

402

1919 iulie 15, Satu Mare. Apelul semnat de Alexandru Pteancu, directorul regional al școlilor secundare și Alexandru Racoți, prefectul județului Satu Mare, în care se infățișează rolul învățămîntului românesc în consolidarea României Mari și necesitatea școlarizării copiilor, îndeosebi a celor proveniți din familii de țărani.

Apel

Înfăptuindu-se cu ajutorul lui D-zeu sfîntul nostru ideal național, scumpa noastră România Mare, datorință are fiecare fiu al ei, să conlucre din răspuțeri la întărirea, închegarea și organizarea deplină a patriei noastre pe toate terenele. Între problemele mari și multe în primul rînd e de rezolvat problema învățămîntului, căci este temelia trăiniciei unui stat modern și fericit.

Consiliul Dirigent, de aceea s-a și îngrijit, ca la începutul anului școlar ce se apropie, să se deschidă școli bune românești, în toate orașele mai de seamă, ca tot atîtea centre culturale și izvoare de întărire pentru neamul nostru.

În aceste ținuturi, județele Satu Mare și Maramureș, în curînd se deschid patru licee românești. În Baia Mare, în a cărui ținut locuiesc aproape exclusiv români, vom avea liceul „George Șincai“, în care se va propune românește în toate opt clasele. După cit se prevede, pe la începutul anului școlar se va deschide și un internat de băieți, a cărui zidire e deja gata iar aranjarea acum e în lucrare.

În Satu Mare s-a preluat în scopul instrucției românești liceul, numit pînă acum „regesc catolic“ și susținut în trecut din visteria statului maghiar. Pe anul școlar viitor va purta numele: „Liceul român Mihai Eminescu“ și vor funcționa românește deocamdată cel puțin 5 clase inferioare. Se va face însă îngrijirea, ca în acest institut elevilor neromâni, cu deosebire dacă se vor înscrie în număr suficient să li se facă toate înlesnirile și după puțină, să li se delătore din cale piedecile înaintării. La tot cazul chestia instrucției — liber de orice alte considerații — se va aranja exclusiv după principiul justetei și echității, dîndu-i-se fiilor fiecărei națiuni prilejul de a se dezvolta liber în cultură.

În Sighetu Marmației asemenea se vor deschide pentru băieți 5 clase liceale, înființîndu-se prin aceasta „Liceul Dragoș“ iar pentru fete se va prelua liceul de fete în întregimea sa, introducîndu-se deocamdată în cele patru clase inferioare ca limbă de propunere limba română.

Pentru trei din aceste institute sînt și numiți directorii, la Baia Mare dr. Gheorghe Hetcou, la Sătmar dr. Vasile Lohan, la liceul de băieți din Sighet Ștefan Scridon.

Dacă astfel s-au înființat în aceste ținuturi atîtea școli secundare, datorînta fiecărui român de bine e a-și aduce băieții la aceste școli. Va fi vinovat de trădare de neam acel român, care între astfel de împrejurări nu-și va aduce băiatul la școală, ori îl va duce la școli străine. Mai cu seamă îmi îndrept glasul către voi, dragi țărani, și vă îndemn cu tot dinadinsul să vă dați pruncii la învățătură. Trebuie să știți, că cel ce are carte, are parte. Fără învățătură, nu-i nici cultură, nici bogăție, nici fericire, ci sărăcie și prostie.

Dați-vă deci pruncii la școala din sat, să învețe a scrie, a ceti și a socoti iar dacă le știu acestea, aduceți-i la învățătură mai înaltă la liceu. Și vedeți acum nu mai trebuie să-i duceți departe, pe la liceul din Beiuș, Năsăud ori și mai departe, și nici la gimnaziile ungurești, ci la liceele noastre aici aproape la noi acasă, cei din jurul Băii la Baie, cei din Maramureș la Sighet, iar cei de pe Someș, de pe la Carei, din Ugocea și din Țara Oașului la Satu Mare. În fiecare din aceste locuri va fi cîte un mic internat, unde se pot asigura prunci și cu vipt ¹ și cu îngrijire.

Înscrierile la licee vor fi din 1—15 august. Elevii se vor prezenta cu documentele necesare (testimoniu, carte de botez, atestat de vaccinare) însoțiți de părinții lor. La înscriere se va plăti o taxă interimală de 100 coroane, ca taxă de înscriere și didactru. Eventuale rugări pentru scutire de didactru se vor prezenta la direcțiune cu ocaziunea înscrierii.

Pentru elevii neromâni, care se vor înscrie și nu vor poseda îndeajuns limba română, se va ține din 15 august un curs de pregătire în deprinderea limbii române, de 4—6 săptămîni; directorul excepțional poate acorda voie și altor persoane d(e) e(xemplu) funcționari, a asista la aceste cursuri. Eleve

încă vor putea cerceta prelegerile la licee, însă numai în calitate de privatiste dar pînă ce se vor purta și vor învăța bine, se vor împărtași de aceeași instrucție, ca și elevii.

Prelegerile regulate se vor începe în 15 septembrie, ori cel mult în 1 octombrie. În sfîrșit, vă zic și eu ca marele dascăl de odinioară al neamului Gheorghe Lazăr, că fiecare să-și facă datoria: statul înființează școli românești, de care înainte nici n-am îndrăznit a visa, dascălii vor învăța și răspîndi lumină și cultură, iar voi cu toții să vă duceți pruncii voștri la școală, la carte, la învățătură!

Așa va fi neamul nostru cult și luminat, iar țara noastră puternică și fericită!!!

Satu Mare, 15 iulie 1919.

Dr. A(lexandru) Racoți, prefect

Dr. Alexandru Pteancu, director regional al școalelor secundare în Oradea Mare

Muzeul județean Satu Mare, inv nr. 20 212, formular tipărit, f. 1.

1 Hrană contra cost (lat.).

403

<1919 decembrie,> București. Memoriul senatorilor români din nord-vestul țării, aleși în primul Parlament al României Mari, adresat Înalțului Consiliu Suprem Aliat de la Paris, în care, după ce se face o analiză a situației etnice la granița dintre România și Ungaria, sint prezentate o serie de sugestii și propuneri.

Către Înalțul Consiliu Suprem <Aliat>

Paris ¹

Naționalitățile din Ungaria precum bine este cunoscut au suferit în decursul veacurilor din partea rasei dominante ungare cele mai crîncene asupriri și prigoniri politice, care toate au țintit în consecință la deznaționalizarea sistematică și absorbirea aceloră în rasa ungurească.

În parte, în mai multe ținuturi a<le> Ungariei a și avut succese sporadice această politică revoltătoare, pierzîndu-și teritorii întregi limba, ba chiar și caracterul național.

Pe această bază molochul maghiar vrînd să înghită și mai mulți și necinstiți pe toate căile posibile a continuat o serie lungă de tot atîte<a> atentate politice în contra limbei și caracterului național al poporului românesc conlocuitor în aceeași țară.

Unul dintre cele mai josnice atentate politice a guvernului maghiar în contra poporului românesc a fost în scurtul trecut înființarea episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdudorog, dovedind această mizerabilă josnicie prin faptul, că în mod frivol însuși biserica a vrut să o folosească de unealtă în ajungerea scopurilor sale mîrșave politice.

Nu era absolute nici o indigniță sufletească de înființare <a> acestei noi eparhii, ci guvernul maghiar, în mod viclean și fraudulos, a sedus scaunul

apostolic al Romei, să înființeze această dieceză în care prin Bulla papală „Christifideles graeci” din anul 1912 s-au încorporat din diecezele Oradea Mare și Gherla 46 de parohii române și din Arhidieceza Blajului 35.

Ce prigoniri politice au suferit aceste parohii române de atunci nu se pot înșira într-un scurt memoriu, însă de la început atît clerul cit și poporul au protestat sus și tare în contra acestei volnicii, corul episcopesc român iară mereu a cerut și pretins revizuirea Bullei papale sus-amintite. Rezelul mondial și urmările lui a dus salvare și pentru aceste comune asuprite. Clerul și poporul acestor ținuturi, revoltat pentru atite<a> nedreptăți ce s-au făcut, în toamna anului trecut din nou și-a ridicat glasul său protestator, în contra acestei dieceze, și prin memorii din nou a cerut de la sfîntul scaun apostolic al Romei eliberarea de sub această guvernare sufletească străină și desnaționalizatoare.

Urmările acestor cereri a fost că sf<intul> scaun apostolic cu decretul său datat din 10 mai a anului curent a scos toate cele 46 de parohii române de sub jurisdicțiunea episcopului de Hajdudorog și supus sub administrarea apostolică a episcopului de Oradea Mare. În decursul verii acestui an, a publicat acest decret în persoană episcopul Oradei Mari în comunele interesate într-un entuziasm de bucurie nemaipomenit și-ntre cele mai mari și însuflețite ovații românești, asistînd la acestea și armata română în frunte cu generali distinși și ofițeri superiori.

Înalt C<onsiliu> Suprem!

Subscriși, care facem parte din Parlamentul român și dintre care trei inși au fost preoți supuși ai Hajdudorogului și care am fost martori oculari ai ovațiilor și entuziasmului poporului român cu ocazia publicării decretului pontificiu, cu multă durere și mihnire sufletească vedem acuma, că după noile frontiere admise de Congresul suprem din Paris, 12 parohii românești și anume: Csegöld, Porcsalma, Csengerujfalu, Nyirábrány, Nyiracsád, Nyiradony, Almosd, Bogomir, Léta Mare, Poceiu, Virtiș, Hossupaleu, dintre cele 46, care sf<intul> scaun apostolic ni le-a redat diecezelor române, rămîn dincolo de frontiere în Ungaria.

Înalt Consiliu Suprem, pe baza schiței de hartă aci alăturată noi cerem rectificarea frontierei de către Ungaria așa ca aceste 12 comune, să cadă pe teritoriul statului român începînd rectificarea de la comuna Csegöld din județul Sătmar pînă la comuna Santăul-Mare inclusiv, lingă Oradea Mare, care asemenea este comună românească. Aceste comune care s-au expus atît de tare pe lingă cauza românească nu pot să rămînă în Ungaria iară la noi prigoniri și asupriri. Comunele mari Leta Mare și Poceiu, cu satele învecinate, au făcut cele mai însuflețite și splendide ovații cu ocazia publicării decretului papal² în fața generalului român Mihăiescu, la care au luat parte și populația ungurească conlocuitoare. Preotul de Nyiradony cu deputăția poporului din părțile românești a județului Szabolcs s-au prezentat înaintea Majestății sale regelui Ferdinand a<1> României în Careii Mari³, cerînd adnexarea părților românești din județul Szabolcs către România Mare, fiind primită acea deputăție din partea Majestății sale cu cea mai mare căldură și bunăvoință.

Comuna Nyiradony cu 4 000 de suflete și-a păstrat în decursul veacurilor caracterul și limba sa națională, merită să fie un punct fix de frontieră a României.

Înalt Consiliu Suprem!

Noi nu putem suferi ca frații noștri, care au tot dreptul istoric și etnografic, în baza celor expuse să nu ajungă de supuși României Mari, să rămână pe teritoriul Ungariei, atunci când cu o bunăvoință părtinitoare, se pot face rectificări de frontieră în favorul lor.

În speranța rezolvirii favoritoare a acestei cereri semnăm acest memoriu parlamentarilor județelor interesate, pe lângă expresiunea profundelor noastre respecte.

București.

Iuga
<Romulus> Marchiș
<Aurel> Lazăr
Bor

<Gheorghe> Hrabovs.y
<Alexandru> Stan

Muzeul județean Satu Mare, inv nr. 20 214, concept, f. 1—2.

1. Memoriul a fost întocmit în jurul datei de 9 decembrie 1919 și se leagă de redactarea Memoriului din 9 decembrie al senatorilor și deputaților din Maramureș, Ugocea și Sătmar privind fixarea graniței de nord a României.

2. Este vorba de Decretul din 10 mai 1919.

3. 25 mai 1919.

404

<1920 martie ante 24, Satu Mare>. Procesul verbal și rezoluțiile adunării județene din martie 1920 în care sînt abordate probleme de strictă actualitate ale vieții social-politice: rezolvarea situației economice a județului, rezolvarea problemei agrare, desființarea Consiliilor Dirigente din Cluj, Cernăuți și Chișinău în scopul întăririi unității politice a României Mari (Fragment).

II. Onorat Prezidiu,

Prezentăm următoarea propunere:

a) Adunarea de azi a județului să trimită la București o delegațiune de trei ori cinci membri, intru-cît e posibil din toate păturile vieții noastre sociale, sub conducerea prea sfinției sale părintele arhidiacon Constantin Lucaciu, prezidentul adunării, care delegațiune prezentîndu-se la Maiestatea sa, iubitul și gloriosul nostru rege, precum și la domnul prim-ministru, general Averescu, respective la Consiliul de Miniștri, unde să expună în grai și scris trista și disperata situațiune în care a fost aruncat acest nenorocit județ de margine și cu mai nenorocita populațiune românească, care pierе în lipsurile de alimente și alte trebuințe pentru susținerea vieții. Să ceară această delegațiune anchetarea dreaptă și severă a cauzelor și cauzatorilor acestor stări, devenite azi chiar și pentru țară primejdioase. Ancheta aceasta să fie făcută de o comisiune mixtă, adică de un militar și altul civil, bărbați integri, incorruptibili cu desăvîrșire, buni patrioți și români. Să ordoneze reluarea cer-

cetărilor și în cauzele începute de mai dinainte, însă adormite la puternice intervenții din Cluj. Aflindu-se cauzele și cauzatorii acestor triste stări, cei vinovați să fie tratați în consecință, iar averile lor ciștigat prin abuzuri și rea credință să fie confiscate pentru scopurile designate de Înaltul Consiliu Ministerial din București.

III. Rezoluțiuni ¹

a) Adunarea primește propunerile prezentate în scris la Prezidiu și pune în sarcina prezidentului adunării, respective a delegaților care vor merge la București efectuarea lor.

b) Cere executarea legii agrare referitor la împrumutarea populației agricole, așa fel însă, că nu cinci, fără zece iugăre catastrale să se dea la un îndreptățit la împrumutarea, afară de imaș comun și uzufruct de pădure.

c) Adunarea cere și pretinde ca funcționarii de orice categorie să trateze populația cu omenire și bună voință, iar nu cu bruschetă sau chiar cu brutalitate. Sunt doar slujbași puși spre servirea cetățenilor, iar nu întors cetățenii spre servirea lor.

d) Referitor la situațiunea politice interne adunarea declară, că vrea desăvârșita unire politică a tuturor țărilor și provinciilor care sunt unite în România Mare, vrea numai un singur guvern central iar nicidecum guverne și consilii dirigenți în Cluj, Cernăuți și Chișinău, ce numai la dizoluțiune poate duce și ce la tot cazul este spre slăbirea unității politice a națiunii române.

Adunarea cere ca toți factorii competenți să lucreze și spre unirea sufletească a națiunii, spre unitatea administrației, a educației și instituției publice, vrea desăvârșita unitate a apărării naționale.

e) Adunarea declară că sprijinește actualul guvern central în toate nișințele lui spre unitatea națională, spre binele țării și spre ameliorarea situațiunii haotice și de debandadă de azi.

f) Adunarea trimite ca delegați la Congresul Național, ce este convocat pe 24 I.c. la Alba Iulia, pe următorii domni pe care-i roagă să reprezinte acolo aceste rezoluțiuni. Domnii...²

Muzeul județean Satu Mare, colecția Mișcarea națională a românilor sătmăreni, inv nr. 20 213, orig., f. 1-2.

---

1. Așa după cum rezultă din conținutul documentului, adunarea s-a desfășurat după martie 1920, cind guvernul Averescu vine la putere.

2. Omisiune în text.

INDICE ONOMASTIC

A

- Abraham, David — 101
Abraham, Ianoș — 101
Abrudan, Cornel — 346, 368
Achim, Dumitru — 398
Achim, Georgiu — 193, 195, 204, 207, 210,
246, 306, 307, 313, 314, 317
Achim, Paul — 188
Achim, Ștefan — 47
Achim, Vasile — 314
Acîș (localitate) — 99, 166, 171, 199
Aciu, Petru — 89
Aciua (localitate) — 207
Adorján Csaba — 316
Ady Endre (localitate) — 189, 230
Alba Carolina (vezi Alba Iulia)
Alba Iulia (localitate) — 40, 249, 250, 251,
252, 255, 256, 280, 344, 347, 349, 350,
351, 352, 353, 355, 356, 358, 361, 362,
365, 372, 397, 404.
Albini, Septimiu — 170
Albrecht (arhiduce) — 154
Alexi, Ioan (episcop) — 40, 51, 85, 93, 96,
97.
Almaș (localitate) — 89
Almosd (localitate) — 366, 403
Amași (localitate) — 28, 232, 239, 376, 377,
382
Anderco, Adalbert — 106
Anderco, Alecsandru — 188, 204
Anderco Homorodanul, Ioan — 82, 91, 92
Anderco, Petru — 41, 44, 47
Anderco, Simion — 126, 268, 307
Anderco, Vasile — 56, 57, 61
Andrid (localitate) — 354
Antal (episcop de Hajdudorog) — 289
Antal, Rudolf — 38
Anye, George — 188
Apa (localitate) — 20, 21, 23, 126, 152, 159,
168, 187, 192, 197, 198, 303, 320
Apan, Teodor — 21, 23
Apateu (localitate) — 360
Apati, Iacob — 332
Apponyi — 308
Arad (localitate, comitat) — 32, 46, 51, 74,
86, 154, 162, 247, 236, 264, 274, 326,
343, 384
Ardelean, Ioan — 263
Ardelean, Coriolan — 207, 210
Ardelean, George — 56
Ardelean, Maria, — 164
Ardelean, Vasile — 26, 176, 237, 238, 359,
365
Ardud (localitate) — 46, 71, 305, 343
Ardusat (localitate) — 2, 5, 46, 121, 122,
184, 265
Arieșul de Pădure (localitate) — 167
Asuajul de Sus (localitate) — 4
Aulean, Ioan — 184
Averescu, Alexandru — 404
Avram, Vasile — 41, 44

B

- Baban, Alexiu — 314
Băbășești (localitate) — 21, 153, 192
Babeș Vicențiu — 119

- Badon (localitate) – 89
- Baia Mare (localitate) – 18, 23, 30, 46, 56, 57, 59, 84, 94, 109, 110, 111, 113, 114, 118, 121, 135, 143, 153, 154, 195, 207, 237, 242, 246, 273, 320, 328, 337, 343, 379, 383, 384
- Baia Sprie (localitate) – 5, 167
- Băița (localitate) – 29
- Bălan, Petru – 314
- Balas, Georgiu – 392
- Băliban, Antoniu – 166, 171, 199, 323, 362, 397
- Băliban, Ioan Virgil – 362
- Balla, Daniel – 22
- Balla, George – 330
- Balog, Ioan – 26
- Banatul Timișoarei – 81
- Banc, Petru – 44
- Bancu, Ioan – 41, 44, 47
- Bancu, Petru – 41
- Bandiciu, Demetriu – 334
- Banyasz Laszlo – 176
- Baranici, Petru – 23
- Barbu, Patriciu – 170
- Barbul, Chiriac – 46, 71, 77, 87, 106, 121, 140, 143
- Barbul, Gavril – 47, 78, 118, 143, 148, 167, 204, 207, 237
- Barbul, Ioan – 78, 204
- Barbul, Ilie Carol – 338, 343, 346, 355, 358, 365, 374, 379, 382, 384, 398, 400
- Barbul, Vasile – 204
- Barbulovici, Alimpiu – 79, 99, 103, 143, 182, 183
- Barbur, Ioan – 314
- Barbura, Vasile – 176
- Barbus, Vasiliu – 333
- Barcianu, Daniil, P. – 170
- Barițiu, George – 10, 13, 29, 30, 42, 65, 100, 104, 115, 118, 119, 120, 121
- Barițiu, Ieronim G. – 121
- Barna, Ioan – 77
- Bărnuțiu, Simion – 76, 79
- Băsești (localitate) – 4, 129, 295
- Batarci (localitate) – 61
- Batin, Corneliu – 41
- Beiuș (localitate) – 35, 40, 46, 86, 140, 222, 256
- Beles, Vasiliu – 209
- Benedict al XV-lea (papă) – 32
- Bercea, Dumitru – 21, 23
- Bercea, Ioan – 21, 23, 26
- Bereg (comitat) – 15
- Berinde, Alexe – 126, 137, 143, 268, 313, 340
- Berinde, Gavril – 268, 340
- Berthelot, Henri Mathias – 379, 384
- Besanu, Mihail – 73
- Berseaua (vezi Bîrsău)
- Bicău (localitate) – 46, 121, 188
- Biga, Terezia – 163
- Biharia (ținut) – 81
- Bilkei, György – 26
- Biltiu, Ștefan – 111, 114, 118, 121, 143
- Bistrița (localitate) – 379
- Bixad (localitate) – 142, 190, 206, 208, 306, 321
- Bîrsău de Sus (localitate) – 4
- Bîrseanu, A. – 321
- Bîrsău (localitate) – 29, 78, 79, 99, 348
- Blaj (localitate) – 14, 51, 77, 78, 79, 80, 81, 85, 124, 136, 188, 250, 280, 354, 373, 403
- Blaja (localitate) – 269, 294, 302
- Bobis, Mihail – 166
- Boca, Nicolae – 373
- Bacacios, Grigoriu – 163
- Bocicău (localitate) – 353
- Boconcios, Simion – 163
- Boconcios, Terezia – 163
- Boconcios, Floare – 163
- Bodea, Dumitru – 23
- Bodea, Andrei – 23
- Bodnar, Gyorgy – 248
- Bodogan, Ioan – 389
- Bogdan, Andrei – 177, 210
- Bogdan, Ștefan – 78
- Bogdan, Vasile – 41, 44, 47
- Boghîș (localitate) – 71, 188, 339, 359
- Bohațiel, Mihai – 182, 183
- Boinești (localitate) – 208
- Bolchis, Alesandru – 188
- Bolda (localitate) – 177
- Bölöni Balint – 166
- Bondici, George – 375
- Boni, Vasile – 56
- Bonnenfort, Le ... – 96
- Bonya, Alexandru – 210

- Borbola, Dezideriu** – 100
Borbola, Nicolae (vicar) – 98
Borcean, Vasiliu – 163
Borcianu, George – 163
Borhidan, Ioan – 27
Borhidan, Toma – 26
Borlești (localitate) – 2, 37, 44, 71, 206, 207, 217, 219, 222, 224, 233, 234, 240, 265, 268, 271, 278, 280, 300, 306, 307, 311, 342
Boros, Bálint – 25, 29
Boros, Ioan – 44
Boros Pal – 22, 23
Boros, Ștefan – 46
Boross, Balint – 123, 127
Borota, Maria – 163
Borota, Rachila – 150
Borse, Goergiu – 340
Böszörményi, Károly – 123
Bosca, George – 306, 307, 313
Bota, Alexandru – 44, 47
Bota, Petru – 163
Botiz (localitate) – 124
Brad, Dumitru – 393
Brăila (localitate) – 39
Bran, Dionisiu – 204
Bran, Felician – 184, 188
Bran, Ioan – 41, 78
Bran, Petru – 40, 43, 46, 48, 49, 50, 51, 55, 56, 60, 67, 76, 77, 81, 85, 95
Brașov – 30, 39, 45, 100
Brateas, I. – 188
Breb (localitate) – 208
Breban, Alexandru – 337, 355
Breban, Avram – 118
Bretan, Alexandru – 239
Bretan, Ioan – 163, 188, 335
Brukis, Mihai – 176
Bruxelles (Belgia) – 308
Buciumi (localitate) – 84
București – 30, 39, 96, 106, 154, 160, 166, 172, 175, 320, 403, 404
Buda, A. – 78
Buda, Nicolau – 204
Budapesta (Ungaria) – 15, 32, 72, 73, 79, 154, 155, 160, 161, 166, 169, 170, 174, 257, 272, 274, 320, 324, 340
Budean, Vasile – 167
Budelecan, Ion – 102
Budisan, Simeon – 89
Bulcu, C. – 262
Bulgaria (țară) – 102
Burcus, Ioan – 177
Burcus, Valer – 358
Butean, Vasiliu – 163
Buzila, Romul – 338, 343
- ## C
- Caba, Laurențiu** – 78, 99
Caba, Veronica – 102
Cantacuzino – 39
Cardos, Vasiliu – 334
Carei (localitate) – 5, 6, 7, 8, 10, 16, 22, 25, 37, 49, 52, 53, 54, 58, 59, 68, 69, 71, 73, 75, 82, 84, 83, 88, 90, 108, 109, 112, 114, 116, 122, 125, 126, 127, 128, 136, 138, 140, 141, 143, 153, 156, 167, 169, 187, 184, 186, 188, 190, 194, 195, 200, 207, 210, 246, 249, 257, 260, 266, 274, 281, 285, 289, 327, 345, 346, 347, 363, 365, 366, 368, 370, 372, 373, 376, 377, 378, 379, 380, 384, 389, 390, 403
Carol I de Hohenzollern – 96, 320
Cassa, V. – 188
Catoca, Alexandru – 77
Catoca, Sigismund – 77
Catoca, Vasile – 37, 45, 46, 71, 77
Cavași, Traian – 355, 359
Cămărzana (localitate) – 206
Căpîlna (localitate) – 81
Căpleni (localitate) – 136
Cărbunar, Coriolan – 359
Cărăusan, Flore – 334
Cărășeu (localitate și cerc electoral) – 26, 27, 121, 164, 209, 236, 246, 247, 334, 356
Căuas, (localitate) – 65
Căvășan, Demetriu – 163
Căvășan, Valeria – 150
Căvășan, Valeriu – 163
Căvășan, Vasile – 147, 150, 163
Câmpian, Nicolae – 330
Cehu (localitate) – 89
Cerneșteanu, Vasiliu – 46
Cernăuți (localitate) – 404
Cetatea de Piatră – Kövar (vezi Chioar)

- Cheja (localitate) – 177, 364**
Chereches, Dumitru – 19, 21, 23, 38
Chereji, Flore – 163
Cheresteșiu, Dumitru – 71
Chiesd (localitate) – 89
Chilia (localitate) – 28
Chindea, Ioan – 372
Chindea, Teodor – 372
Chioar (district) – 15, 16, 22, 23, 46, 51, 81, 86
Chioran, Ioan – 163
Chioran, Iuliana – 163
Chiorean, Demetriu – 163
Chirca, Liviu – 125
Chirila, Gheorghe – 71
Chirila, Mihail – 56
Chirila, Nicolae – 393
Chirilovici, Pavel – 41, 44
Chiș, Iuliana – 163
Chirvai, Vasile – 376
Chișinău (localitate) – 404
Ciceo-Pop ,Ștefan – 374, 379
Ciceronescu, Petru – 106, 107, 118
Ciceronescu, Samuil – 280
Cig (localitate) – 8
Cigeni (localitate) – 89
Cighi, Ioan – 106
Cicirlău (localitate) – 46, 126
Cionca, Demetriu – 348
Cionca, Emil – 348
Cionca, Ionel – 348, 392
Ciora, Vasile – 41, 44, 47
Ciordaș, Ioan – 256, 259, 299
Cios, Ioan – 390
Cipariu, Timotei – 85, 136
Cirtiu, Nichita – 188
Ciulean, I. – 188
Ciumești (localitate) – 5, 7, 184
Ciurdariu, Augustin – 259
Ciurdariu, Mihail – 208, 256, 259, 279, 279, 280, 282, 284, 291, 293, 299, 319,
Cizmas, Nicolae – 26
Cimpeanu, Ignatiu – 78
Clintoc, Ioan – 341, 361
Cloșca – 125
Cluj (localitate) – 40, 77, 78, 153, 154, 156, 163, 164, 166, 167, 170, 247, 255, 295, 320, 343, 404
Cocian, Ioan – 68
Cojoc, Vasile – 378
Colțău ,Demetriu – 346, 380
Comes, Nicolae – 378
Comșa, Demetriu – 170
Constantinidi, A. – 399
Constantinopol – 39
Conțiu, Grigore – 47
Conțiu, Ioan – 99
Copăcean, Ana – 163
Corbu, Alexandru – 56, 67
Coriolan – (Vezi Bran Petru)
Corodan, Alexandru – 19, 23
Corodan, Ioan – 19
Coroian (preoteasă) – 164
Coroianu, Demetriu – 89, 99, 103, 129, 182, 183, 215, 220, 221, 228, 229
Coroianu, Iuliu – 148, 154, 155, 170
Cosma, Andrei – 44, 47, 78, 99, 136, 183
Cosma, George – 210, 394
Cosma, Maria – 199
Cosma, Partenie – 270, 304, 310
Coste, George – 163
Coste, Vasiliu – 163
Costea, Alexandru – 78
Costin, Ioan – 167
Costin, Vasiliu – 357
Covaci, Antoniu – 126, 314
Covaci, Ioan – 215, 220
Cozma, Ioan – 89
Cioghi, Ioan – 288, 291
Craidorolț (localitate) – 7, 8, 245, 248, 253, 255, 256, 264, 267, 283, 286, 292, 296, 365
Crasna (comitat) – 15, 23, 29, 86, 89
Cresnic, Ștefan – 47
Cristea, Nicolae – 170
Cristea, Vasiliu – 333
Crișan, Floarea – 45
Crucișor (localitate) – 385
Csanachy – 156
Csenger-Ujfalu (localitate) – 391, 403
Cserna, Vincze – 154
Csernel, Karoly – 23
Cuciulan, Grigore – 23
Cucu, Vasiliu – 177

Culcian, Augustin — 336
Culcian, Georgiu — 336
Culcian, Ioan — 336
Culciu Mare (localitate) — 19, 28, 210, 279,
287, 335
Culciu Mic (localitate) — 336
Culen, Martin — 40
Cupcea, Petru — 210, 329, 371, 397
Cupșa, Demetriu — 41, 78
Cupșa, Domitian — 349, 350, 351, 396, 397
Curta, Petru — 390
Curtean, Iuliana — 163
Curtuiușeni (localitate) — 71
Custoza (localitate) — 247
Cuța (localitate) — 177
Cuuc, Vasile — 188
Cuza, Alexandru Ioan — 39
Czikle, George — 41
Czinka, Ioan — 28

D

Dalai, Ștefan — 46
Dalyay, Ștefan — 71
Dan, Irina — 102
Danea, Ioan — 21
Dani, Michail — 177
Danila, George — 163
Daraban, Iuliana — 163
Darabant, Cornel — 210
Darabant, Ioan — 46, 49, 56
Darabant, Nicolae — 400
Dărăban, Ioan — 336
Dărăbant, Cornel — 232, 239
Dărăbant, Iuliu — 208
Darvay, Ferencz — 38
Davidoglu (general) — 399
Debrețin (localitate) — 154, 247, 257, 308,
379
Decebal — 172
Dégenfeld, conte — 2
Dehenes, Ianos — 360
Dej (localitate) — 149, 258, 272, 326, 379
Delan, Ioan — 342
Della Tere — 155
Demeter, Iuliu — 314
Demian, Titus — 338, 343
Dénes, Dezsó — 181

Dénes, Sándor — 308, 316
Dienes, Lajos — 123
Dindești (localitate) — 71, 210, 256, 266,
386
Doba (localitate) — 140, 208, 259, 282, 284,
290, 305, 319, 341, 361
Dobossy, Ioan — 353
Doboși, Andrei — 398
Doboși, Ioan — 303, 353, 365
Doboși, Petru — 106, 152, 161, 167, 192
Dobrean, Ioan — 358
Dobreanu, Jean — 39
Domănesti (localitate) — 288
Domide, Gherasim — 170
Donca, Gavril — 210
Donca, Grigore — 359
Donca, Ioan — 41, 44, 47
Donca, Vasile — 356
Dondon, Elek — 101
Donia Donescu, Alexandru — 372
Doroș, Nicolae — 208
Dragoș, Aurel — 268, 313, 314, 317
Dragoș, Constantin — 56, 57
Dragoș, Grațian — 89
Dragoș, Paul — 188
Dragoș, Teofil — 237, 246, 320, 328, 337,
355, 400
Dragoș, Vasile — 47, 167
Drăguș, Demetriu — 41, 44
Drăguș, Francisc — 26
Dredean, Eugen — 208, 318
Dredean, Vasile — 208
Dumitru, Mihai — 206
Dunca, Ioan — 4, 66

E

Eminescu, Mihai — 139
Eperjes (vezi Prešov)
Er-Szodoro (vezi Sudurău)
Erdei, Gheorghe — 71
Erdelyi, Ioan — 121, 164
Erdelyi, Lucreția — 164
Erdelyi, Vasile — 37, 85
Erdős, Alexandru — 46, 121
Erdős, Gavril — 20, 21
Erdős, Vasile — 41, 44, 47
Erdős, Francisc — 398, 400

Eriu (district, protopopiat) — 46, 71, 81,
103, 122, 140, 158, 184, 189, 199, 210,
230, 296, 320
Eszterházy, Pál — 12

F

Fabian, Costan — 71
Fabian, George — 56
Fabian, Grigore — 46, 71, 77, 100
Fabian, Ioan — 19
Fabian, Vasile — 46, 77
Fazekas, Ioan — 21
Fazekas, Mihai — 44, 47
Fazsi, Ilie — 45
Făgărășeanu, George — 106
Faragó, I. — 188
Farc, Rachila — 163
Farcas, Alexandru — 321
Farcas, Ioan — 71, 166, 230
Farkas, Antal — 123
Falussy, Arpád — 247, 320
Fasi, Augustin — 108
Fasiu, George — 77
Ferdinand I (împărat) — 3, 17
Ferdinand I de Hohenzollern — 399, 403
Ferențiu, Alexandru — 71, 77, 90, 106
Ferențiu, Augustin — 400
Ferneziu (localitate) — 46, 155
Ferneze, Demetriu — 41, 44
Fersigan, Ioan — 392
Filep, Dezideriu — 163
Filep, George — 65, 103, 129, 154, 163, 215,
220, 225, 235, 294, 302, 315, 350, 351,
365
Filep, George (junior) — 166
Filep, Maria — 150
Filep, Rozalia — 163
Filep, Vasile — 340
Filip, Floare — 163
Filip, Gavril — 163
Filip, Ioan — 163, 225, 235
Filip, Rachila — 163
Firiza (localitate) — 84
Focșani (localitate) — 39
Fogaș, Ana — 163
Fogaș, Demetriu — 163
Fogaș, Nicolae — 188

Fogaș, Vasiliu — 163
Franz, Ferdinand — 313
Franz, Joseph I — 28, 38
Frîncu, Ludovic — 148
Fucecu, Ioan — 41

G

Gabányi, Sándor — 5, 7, 8
Galați (localitate) — 39, 160
Galșa (localitate) — 162
Gătina, Mihai — 361
Găzdac, Floare — 163
Găzdac, George — 163
Găzdac, Ioan — 163
Găzdac, Iuliana — 163
Găzdac, Maria — 163
Găzdac, Vasiliu — 163
Găzdăcan, George — 163
Găzdăcan, Rachila — 163
Gebe (localitate) — 11
Gele, Vasile — 353
Gergel, Florian — 360
Gergely, Janos — 155
Gergely, Victor — 369
Gereușa (localitate) — 177, 188, 208
Geza, Maru — 167
Gherla (localitate) — 40, 46, 51, 59, 82,
83, 85, 86, 87, 88, 91, 92, 124, 149,
150, 151, 152, 154, 165, 167, 179, 187,
190, 191, 197, 198, 243, 244, 250, 283
292, 296, 338, 347, 352, 403
Gherța Mare (localitate) — 61
Gherța Mică (localitate) — 57, 303
Ghețe, Constantin — 303
Ghoțic, Alexandru — 322, 323, 371
Ghimeș-Făget (localitate) — 369
Gidani (vezi Sătmărel)
Giorocuta (localitate) — 99
Giurgiu (localitate) — 39
Gitta, Cornelia — 188
Gitta, Corneliu — 208
Gitta, Georgiu — 334
Gitta, Victor — 188, 204, 206
Giulvezan, Andrei — 26
Giungi (localitate) — 71, 77, 112, 177, 357
Giurca, Vasile — 182, 183

Giurtelec (localitate) – 89, 99, 102
Gligor, Alexandru – 378
Goga, Octavian – 223, 224
Gogea, Iacob – 41, 44, 47
Goldiș, Vasile – 246
Golya, George – 385
Gönczi, Pal – 279
Gönczy, Antoniu – 284
Gotti, Girolamo M. (cardinal) – 262
Gotti, Hieronimo – 286
Groși (localitate) – 167
Graz (localitate) – 154
Groza, Anton – 23
Groza, Dumitru – 163
Groza, Francisc – 400
Groza, Mihai – 41, 44
Groza, Moise – 41
Grozan, Teodor – 89, 177
Gugugianu, Ioan – 125
Gulovich, Ioan (canonic) – 85
Gyene, Károly – 38
Gyenge, Alexandru – 41
Gyenge, Emeric – 41, 44, 47
Gyroltan, Ioan – 41

H

Haas, Michael – 40
Hagel, Anton Mady – 30
Haiduc, George – 147, 150, 163
Haiduc, Ioan – 163
Hajdudorog (localitate) – 249, 250, 251, 252,
256, 257, 259, 260, 261, 262, 276, 277,
279, 280, 282, 284, 286, 287, 296, 308,
319, 327, 339, 343, 345, 347, 369, 372,
378, 390, 391, 403
Halmi, Iános – 123
Hamburg (localitate) – 31
Hancu, Alexandru – 378
Hațeg (Țara Hațegului) – 29
Hatfaludi, Elek – 9
Hendea, Grigore – 46
Hengye, Titu – 121
Herman, Mihály – 123
Hetcou, Gheorghe – 402
Hieronimi (ministru) – 154, 169
Hodod (localitate) – 9
Homorod (localitate) – 106, 108, 123

Homorodu de Mijloc (localitate) – 7, 28,
86, 164
Homorodu de Sus (localitate) – 209
Hopan, George – 56
Horea – 125
Horincar, Ștefan – 102
Horváth, Lajos – 101
Hosu, Demetriu – 67
Hossu, George – 99
Hossu, Nicolae – 148
Hotea, I. – 321
Hotoan (localitate) – 1, 99, 133, 136, 139,
147, 150, 154, 157, 158, 162, 163, 166,
170, 174, 182, 203, 322
Hrabovsky, Gheorghe – 403
Hrițiu, Andrei – 188
Huban, Alexandru – 106
Huban, Antoniu – 41
Huban, Iuliu – 106
Hubic, George – 367
Huhurezan, Luca – 23
Hurezu Mare (localitate) – 8, 25, 29, 30,
177

I

Iacob, Mihai – 390
Iacobuț, Ioan – 163
Iacobuț, Nicolae – 163
Iacobuțiu, Florea – 150
Iancu de Hunedoara – 247
Ianoși (localitate) – 11
Iași (localitate) – 30
Iaszi, Victor – 156
Iernea, Lazăr – 106, 107, 108, 118, 121,
182, 183, 184
Ignat, Petru – 345
Ilecuța – 26
Ilieș, Dumitru – 27
Ilieș, Ioan – 176
Ilba (localitate) – 126
Ilondar, Ioan – 23
Iluda, Pinte – 163
Iluțiu, V. – 188
Iluțiu, Vasile – 77
Ilva Mare (localitate) – 252
Indre, George – 365
Indre, Iuliana – 163

Indre, Teodor — 41, 44, 47
Insbruck (localitate) — 12
Iojib (localitate) — 21, 23, 38, 151, 152,
159, 161, 167, 168, 192, 195
Ionescu, Lazăr — 74
Ioó, George — 47
Iovița, Ilie — 89
Irimiaș, I. — 188
Irimiașiu, Teodor — 164
Irimieș, Teodor — 184
Irina (localitate) — 39
Iryni, Ștefan — 39
Istrău (localitate) — 71, 188, 210, 395
István (palatin) — vezi Ștefan (palatin)
Iuțiu, V. — 188
Ivașco, Ioan — 283

J

Jaczkovics, Mihály (vicar de Hajdudorog) —
286, 288, 289, 290, 291
Jakó, Sándor — 288
Janosi, Ștefan — 395
Jeney, György — 155
Jentu, Ioan — 89
Jimbolia (localitate) — 154
Juhás, Gheorghe — 71
Juhás, Ioan — 23
Julette, Georgiu — 396

K

Kalin, Ioan — 41
Kálnay, Gyula — 346
Kарацаы (cont) — 24
Kardos, George — 188
Károlyi, George (György) — 10, 71
Katona — 29
Kavasi, Corneliu — 373
Keleti-Klette — 124
Kerekes, Dumitru — vezi Cherecheș Dumitru
Kerestesiu, Aloisiu — 45
Kerülő, Mihail — 164, 188
Kimpan, Ioan — 41
Kirvai, Demetriu — 184, 188
Kis, Dumitru — 180, 184, 188

Kis, Teodor — 47
Kis, Valeriu — 188
Kiss, Gedeon — 2, 23
Kiss, Ioan — 23
Kiss, Vasile — 152
Kocian, Florian — 41, 60
Kocisiu, Ioan — 41, 335
Kontras, Gyorgy — 360
Konyari, Mihai — 23
Köpeczi — 20, 27
Koroknay, Károly — 23
Kossuth, Lajos — 343
Koszolányi, Ede — 155
Kovacs, Andrei — 41, 44, 47, 61
Kovacs, Antoniu — 47
Kovacs, Augustin — 53
Kovacs, Bencze — 38
Kováts, Béla — 320
Kresnyak, István — 389
Krespai, Augustin — 188
Krespai, D. — 188
Krespay, Demetriu — 44
Kutka, Gusztáv — 21, 24, 27

L

Laszlo, Cornel — 176
Lates, Nicolau — 372
Lauran, Augustin — 202
Lauran, Dumitru — 56
Laurian, August Treboniu — 30, 96
Lázár, Iosif — 41
Lázár, Aurel — 403
Lázár de Purcăreți, Gavril — 106, 109, 113,
121, 122, 138, 140, 141, 143, 156, 182,
182, 188, 210
Lazăr, Georgiu — 357
Lazăr, Gheorghe — 402
Lazăr, Ioan — 203
Lazin, Andrei — 164
Lazin, Irina — 164
Lăpușul Unguresc (azi Tirgu Lăpuș) — 21
Lengel, Teodor — 78
Lengyel, Corneliu — 366
Lepeș, Lorand — 81
Leșian, Dumitru — 41, 44, 47,
Lesian, Vasile — 140
Leta Mare (localitate) — 363, 403

- Leucuție, George — 77
 Lipău (localitate) — 2, 5, 23, 71, 87, 94,
 121, 207, 299, 305, 331
 Lipova (localitate) — 32
 Lipsei, George — 163
 Litteczky, Andrei — 128
 Livada (localitate) — 27
 Lobonțiu, Ioan — 215
 Lobonțiu, Patriciu — 99, 315
 Lohan, Vasile — 401, 402
 Lovászy, Márton — 308, 329
 Luca, Gheorghe — 21, 26
 Lucaciu, Constantin — 135, 143, 151, 152,
 159, 161, 167, 168, 190, 192, 207, 216,
 243, 244, 245, 246, 248, 253, 254, 255,
 259, 263, 254, 265, 267, 272, 273, 280,
 283, 286, 287, 292, 295, 296, 305, 365,
 404
 Lucaciu, Epaminonda — 320
 Lucaciu, Mihail — 118
 Lucaciu, Paulina — 320
 Lucaciu, Petru — 125
 Lucaciu, Tullia (căsătorită Meruțiu) — 320
 Lucaciu, Vasile — 99, 104, 106, 107, 108,
 117, 118, 120, 122, 123, 125, 126, 127,
 128, 130, 131, 134, 135, 143, 144, 148,
 149, 150, 151, 152, 154, 155, 161, 167,
 170, 171, 175, 176, 178, 181, 188, 191,
 192, 195, 201, 204, 207, 208, 216, 217,
 219, 222, 237, 246, 247, 274, 280, 308,
 316, 320, 387
 Lucaciu, Vasile (junior) — 320
 Lucaciu, Veturia (căsătorită Moldovan) —
 320
 Lugoșan, Ianos — 360
 Lung, Grigoriu — 388
 Lung, Ioan — 388
 Lupan, Adrian — 303
 Lupan, Iuliu — 303
 Lupan, Paul — 167
 Luțaș, Flore — 163
- M**
- Măcelariu, Ilie — 79
 Mădăras (localitate) — 28, 46, 71, 86, 122,
 137, 164, 184, 202, 233, 239, 240, 305
 Madarassy, István — 266, 288
 Magdas, Ananie — 339, 359
 Magyar, Ioan — 381
 Magyar, Paul — 188
 Maior, D. — 188
 Maior, Ioan — 176
 Maior, Ioan — 163
 Maior, Leon — 78
 Maiorescu, Titu — 108
 Mandra, Gheorghe — 176
 Mándy, Elek — 18
 Mangu, Iosif — 41, 44, 47
 Maniu, George — 46, 53, 54, 56, 58, 68,
 70, 77, 82, 83, 86, 88
 Maniu, Ioan — 75
 Maniu, Iuliu — 246
 Maramureș (comitat) — 15, 16, 46, 51, 86
 Marca (localitate) — 89
 Marchiș, George — 46, 71, 77, 86, 106, 107,
 108, 110, 111, 112, 114, 116, 118,
 Marchiș, Ioan — 118
 Marchiș, Romulus — 207, 208, 216, 234,
 238, 249, 251, 252, 260, 274, 280, 285,
 288, 289, 327, 343, 345, 346, 347, 354,
 355, 365, 369, 370, 372, 373, 376, 377,
 382, 384, 403
 Marchiș, Ștefan — 78
 Markovics, Lazăr — 26
 Marcu, Alexandru — 41, 44
 Marcu, Ioan — 106, 108, 119, 118, 121
 Marcu, Vasiliu — 177
 Mărcuș, Cornelia — 164
 Mărcuș, Florian — 89
 Mărcuș, George — 163
 Mărcuș, Ludovic — 137, 164, 190, 233, 238,
 246, 305, 312
 Mărcuș, Mihail — 184
 Mărcuș, Traian — 188
 Mărcuș, Valer — 398
 Mărcuțiu, Mihai — 41, 44, 47, 66, 63
 Marian, I. — 188
 Marian, Pavel — 47
 Marina, Ilie — 45
 Marina, Teodor — 342
 Marinceaș, Aurel — 321
 Marișca, George — 356
 Marțian, Liviu — 125
 Matei, Grațian — 354
 Matei, Ioan — 397
 Mayer, Leopold — 44, 47

- Mecențiu** – vezi **Ady Endre**
Medan, Andrei – 121, 243, 167
Medan, Emilia – 163
Medan, Petru – 163
Medan, Teodor – 133, 147, 150, 154, 157, 162, 163, 166
Medieșu Aurit (localitate) – 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 38, 121, 161, 167
Medișă (localitate) – 177, 180, 305
Merry Del Val, Rafael (cardinal) – 262
Mesaroș, Aurel – 163
Mesaroș, Alexa – 163
Mesaroș, Floare – 163
Mesaroș, Iuliana – 163
Mesaroș, Petru – 163
Mesaroș, Toma – 163
Mesaroș, Vasiliu – 163
Mesesan, Coriolan – 215
Mezei, Flore – 163
Mezei, Gligor – 163
Mezei, Ioan – 163
Mezei, Ștefan – 163
Mezei, Vasiliu – 163
Michaescu, M. – 96
Miclăuș, Vasiliu – 342
Micle, Floare – 376
Micle, George – 375
Micle, Nicolau – 177
Micloșiu, Pinteă – 342
Micu, Ioan Inocențiu – 81
Micu, Moldovanu, Ioan – 98
Mihalca, Ioan – 238, 242, 255, 276, 277, 280, 345
Mihalca, Petru – 259
Mihalca, Romul – 373
Mihalca, Vasile – 41, 44
Mihali, Teodor – 148, 149, 170, 247, 258, 263, 272, 280, 326
Mihály, Gàbor – 15, 18
Mihalyi, George – 394
Mihoc, Vasiliu – 163
Mihuș, Petru – 46
Milassin, Jakab – 155
Millian, I. – 188
Millian, Ioan – 45
Mircea, Augustin – 305, 400
Mirișan, Alexandru – 246
Moca, Radu – 356
Mocan, Iuliana – 163
Mocira (localitate) – 143, 167, 204, 207, 216, 222, 223, 224
Moftinu Mic (localitate) – 5, 7, 71, 140, 164, 185, 186, 190, 195, 196, 200, 201, 212, 285, 286, 288, 289, 290
Moldovan, Gheorghe – 23, 38
Moldovan, Ioan – 46, 71, 77
Moldovan, Ioan – 41, 47
Molnar, Eugen – 41, 44, 47
Molnar, George – 56, 57, 58, 61
Morariu, Ștefan – 295
Moricz, Lájós – 155
Moroz, Luca – 26
Moș, Gavril – 188
Moșoi, Iuliana – 163
Muntean (maior) – 400
Munteanu, Ioan – 176
Mureșan, Alexandru – 164, 242, 314, 359, 390
Mureșan, Aurel – 210, 321
Mureșan, George – 140, 141, 164, 188, 238, 239, 285, 286, 288, 289, 290, 290, 335, 346, 356
Mureșan, Iosif – 41
Mureșan, Maria – 164
Mureșan, Teodor – 269, 294, 302, 349, 350, 351, 365, 397
Mureșan, Vasile – 41, 44, 47, 215, 225, 235, 387
Mureșan, Perenyi, Silvia – 164
Mureșanu, Iacob – 136
Murg, Georgiu – 388
Muth, I. – 188

N

- Nagy, Andrei** – 359
Nagy, Iosif – 47
Nagy, Mihai – 357
Nagy, Petru – 188
Năsăud (localitate) – 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 51
Nechita, Gavril – 163
Nechita, Ioan – 163, 183
Nechita, Iuliana – 163
Negrean, Aurel – 386
Negreia (localitate) – 167
Negrești-Oaş (localitate) – 243

Negruți (protopop) — 30
Nehez, Terezia — 163
Nicoară, Ambrozie — 346
Nicoară, Gregoriu — 188
Nicoară, Mihai — 106
Nilvan, Alexandru — 352
Nilvan, Nicolae — 62, 66, 143, 167, 183
Nireșul Mare (localitate) — 121
Nistor, Iosif — 356
Nistor, Petru — 77
Noak, Mihail — 29
Novak, Antal — 123
Nițu, Alexandru — 106, 107, 108
Nyeki, Ioan de — 77
Nyilvan, Aurel — 237
Nyiradony (localitate) — 389, 403
Nyiregyháza (localitate) — 257
Nyisztor, Ignat — 385
Nyisztor, Iosif — 385

O

Oanița, Petru — 56, 67
Oar (localitate) — 155, 188
Oaș (plasă) vezi Țara Oașului
Odoreu (localitate) — 21, 263, 305
Olaru, Ilie — 176
Oltenița (localitate) — 39
Oradea Mare (localitate) — 13, 28, 33, 34, 35, 42, 46, 51, 58, 62, 63, 64, 66, 68, 80, 82, 86, 93, 96, 97, 98, 99, 110, 114, 116, 138, 162, 172, 177, 190, 202, 212, 239, 248, 251, 252, 262, 280, 324, 329, 338, 339, 345, 347, 384, 390, 391, 397, 403
Orașu-Nou (localitate) — 27, 121, 298
Orbán, Miklós — 21, 26, 27
Orha, Ioan — 44, 47
Orlat (localitate) — 29
Oros, Ioan — 336
Oros, Nicolae — 89
Oros, Simion — 89
Oros, Vasile — 215, 315, 396, 397
Orosz, Geyza — 41
Oșian, George — 176
Oșian, Mihai — 176
Oșian, Vasile — 176
Osianu, Ioan — 41

Ossian, Nichifor — 78
Ossian, Pașfil — 204, 206, 343
Ötvös, István — 155

P

Páczafulu (vezi Chilia)
Padurean, Ioan — 378
Pakosi, Francisc — 210
Palfi, Daniel — 46
Pap, Antal — 22
Pap, Francisc — 19
Pap, George — 78
Pap, Mihai — 78
Pap, Pătru — 78
Pap Zsigmond — 155
Pap de Törökfalva, Ioan — 84
Papfalvi, Petru — 56, 67
Papiu, Ioan — 78
Papiu-Ilarian, Alexandru — 30
Papolczy, Gyula — 399
Papp, Alexandru — 78
Papp, Alexe — 167
Papp, Andrei — 164
Papp, Demetriu — 61, 77, 188, 210, 339
Papp, Enoréné — 164
Papp, Ferencz — 389
Papp, George (invățător) — 77
Papp, George — 164
Papp, Gregoriu — 78
Papp, Ioan (vezi Pop Ioan, profesor, rector Oradea)
Papp, Iózsef — 360
Papp, Silviu — 399, 400
Papszász, Tamás — 241
Parasca, Rosin — 163
Pașca, Vasile — 47
Pașcadi, Iosif — 395
Pașca, Alexandru — 41
Pașcuțiu, Dionisie — 74
Pataki, Iosif — 210
Pataki, Iuliu — 364
Pataki, Vasile — 392, 393, 394
Pătcaș, Ana — 163
Pătcaș, George — 163
Pătcașiu, Vasile — 99, 103, 129, 133, 136, 139, 147, 150, 154, 158, 162, 163, 166, 170, 174, 182, 183, 215, 220, 315, 322

- Păţcaşu, Nicolae — 163
Păţeluşa (localitate) — 146
Patiţa, Rubin — 170
Pavel, Mihail — 162
Pazuchanics, Ignaţiu — 140
Pelle, Augustin — 77
Pelle, Aurel — 164, 204, 206
Pelle, Emanoil — 77, 108
Pelle, G. — 188
Pereni, Iuliana! — 163
Perenyi, George — 41
Perenyi, George — 184, 188
Persián, Ádám — 390
Petri, Vasile — 98
Paris (localitate) — 96
Pintea, Constantin — 188
Pintea, George — 356
Pintea, Sima — 167
Pir (localitate) — 146
Pişcari (localitate) — 28, 46, 71, 202
Pişcolt (localitate) — 195, 210
Piskarkos, (vezi Pişcari)
Pituk, Bela — 162
Ploieşti (localitate) — 160
Pocol, Alexiu — 400
Pocsaj (localitate) — 390, 403
Pomi (localitate) — 122, 164, 204, 205, 206, 207
Pongrácz Jenő — 155
Pop, Aladár — 47
Pop, Alexa — 207, 216, 238, 256, 258, 259, 261, 262, 279, 280, 282, 284, 291, 293, 299, 346
Pop, Alexandru — 41, 44, 47, 65, 121, 125, 168, 192, 268
Pop, Alexiu — 184, 188, 204
Pop, Alois — 188
Pop, Ambroziu — 89
Pop, Ana — 150, 163
Pop, Augustin — 47, 106
Pop, Aureliu — 44, 47
Pop, Cornel — 346, 380
Pop, D. (av.) — 107, 108
Pop, Demetriu — 44, 106
Pop, Dumitru — 177, 184, 259
Pop, Elemer — 41, 44
Pop, Emanuil — 177
Pop, Emil — 389
Pop, Flore — 163
- Pop, Gavril — 163, 250
Pop, George (protopop) — 46, 50, 56, 65, 71
Pop, George (av.) — 183, 331
Pop, Gheorghe (preot) — 71
Pop, Gregoriu — 163, 230
Pop, Grigore — 173, 189, 199, 225, 235
Pop, Ilie — 167
Pop, Ioan — 41, 44, 126, 150, 163, 184, 207, 330
Pop, Ioan (paroh) — 46, 65, 78, 106, 177, 201, 223, 224, 321
Pop, Ioan (profesor, rector — Oradea) — 62, 63, 64, 66
Pop, Ioan St. — 89
Pop, Iosif — 41, 118
Pop, Iuliana — 163
Pop, Iuliu — 189, 230
Pop, Mihai — 47, 65, 355, 358, 391, 398
Pop, Paul — 41
Pop, Octavian — 400
Pop, Rafila — 163
Pop, Ştefan — 41, 44, 243, 244, 253, 254, 256, 259, 273, 326, 352, 400
Pop, Teodor — 183
Pop, Terezia — 163
Pop, Vasile — 36, 41, 46, 47, 89, 99, 296, 332, 334, 358
Pop, Vasile Ilie — 356
Pop de Băseşti, George — 133, 143, 148, 170, 174, 183, 189, 213, 237, 247, 272, 280, 295
Pop de Băseşti, Sever — 365
Pop — Lemeni, Iosif — 126, 152, 159, 161, 168, 179, 185, 187, 191, 192, 193, 197, 198
Pop Reteganul, Ioan — 133
Pop Sălăjeanul, Iosif — 13, 28, 29, 80
Pop Suduranul, Ioan (Szodorai Ioan) — 12, 14
Pop Viteazu, Ioan — 78
Popa, Dumitru — 71
Popan, Augustin — 297
Popan, Aurel — 188
Popan, Vasile — 188, 331, 356
Popfiu, Dionisie — 106, 107
Popovici, Aurel — 390
Popovici Deseanu, Ioan — 46, 86
Popovici Deseanu, Simion — 46, 117, 118

Popp, Alexandru — 303
Popp, Ioan — 121
Portița (localitate) — 71, 394, 210
Porumb, Petru — 167
Poruțiu, Ioan — 73
Posta (localitate) — 254
Potău (localitate) — 23, 152, 126, 167, 192,
340
Potrovița, George — 163
Potroviță, Vasile — 163
Prešov (localitate) — 136
Precup, Olimpiu — 362
Pteancu, Alexandru — 402
Pteancu, George — 180, 188, 210
Pumnul, Aron — 93
Pușcaș, Constantin — 184, 188
Pușcașu Ioan — 335, 338, 343, 356
Pustai, Vasile — 349, 350, 351

R

Racolța, Vasile — 176
Racoți, Alexandru — 402
Racova (localitate) — 10, 177
Rața (localitate) — 46, 121
Rácz, Ferencz — 155
Rad, Gavril — 163
Rad, Petru — 163
Rad, Vasiliu — 331
Radeș, Ioan — 204, 207
Radu, Demetriu — 212
Radu, Florian — 356
Rampolla (cardinal) — 320
Rațiu, Ioan — 146, 154, 170, 176, 210
Rațiu, Petru — 378
Reich, Maria — 163
Remetea (localitate) — 156
Remus — 172
Rente, Mihai — 335
Rente, Vasiliu — 335
Resighea (localitate) — 5, 71, 132, 346, 368,
392
Restelechi, Dumitru — 56
Rezei, Avram — 71
Rezei, Ioan — 77
Rezei, Ludovic — 184, 188
Rigo, Alajos — 155
Rob, N. — 397

Robaș, Dumitru — 21
Roca, Vasiliu — 209, 236, 338, 343, 358
Roma (Italia) — 149, 250, 257, 262, 276,
286, 320, 347
Roman, Alexandru — 79
Roman, Dionisie — 170
Roman, Ioan — 41, 44, 47
Roman, Iosif — 66
Roman, Teodor — 126
Românești (localitate) — 21, 22, 23, 38
România — 144, 167, 188, 213, 400, 401,
402, 403, 404
Romitan, Teodor — 163
Romulus — 172
Roșian, Ion — 280
Roșianu, Ștefan — 250
Roșiori (localitate) — 2, 71, 206
Rus, Ana — 163
Rus, Maria — 163
Rus, Traian — 163
Rus, Vasiliu — 163
Rușeni (localitate) — 28, 330
Rusu, Andreiu — 45
Rusu, George (tinărul) — 340
Rusu, I.V. — 57, 67, 97
Rusu, Nicodim — 372

S

Sabau, Mihai — 176
Șabo, Eugen — 44, 47
Sabo, Floare — 163
Sabo, Gavril — 321
Sabo, Ignat — 46, 56, 71, 164, 363
Sabo, Ioan — 41, 44, 47, 205
Sabo, Ioan (episcopul Gherlei) — 149, 154,
165, 179, 191, 197, 320
Sabo, Iuliana — 163
Sabo, Ștefan — 41
Sabo, Terezia — 150
Sabo, Vasile — 150
Sălaj (județ) — 101, 129, 136, 143, 166
Sălăjan, Flaviu — 210
Sălăjan, George — 299
Sălăjan, Vasile — 306, 314
Sălăjanu, Ioan Silviu — 46, 96, 106, 107,
132, 140
Sălăjean, Ioan — 41

- Sălăjeanu, Ioan — 108, 163, 356
- Samostelec — vezi Someșeni
- Sandor, Grigore — 357
- Sanislău (localitate) — 7, 71, 109, 113, 121, 138, 140, 141, 156, 182, 183, 188, 190, 194, 195, 200, 209, 216, 256, 261, 279, 280, 282, 284, 291, 293, 299, 381.
- Santa, George — 176
- Santai, Floare — 163
- Santău (localitate) — 99, 129, 133, 166, 214, 215, 220, 302, 350
- Săracu, Marcu — 23
- Săracu, Grigore — 23
- Sărătura (localitate) — 208
- Săraud (localitate și district) — 12, 14, 176
- Sărbu, Ioan — 167
- Sarizer, Kani-Păl — 39
- Saru, Alexandru — 30
- Sărvăzel (localitate) — 146
- Săsar (localitate) — 167, 184, 188, 195
- Sătmărel (Zsadany — localitate) — 5, 28, 46, 70, 71, 77, 184, 188, 233, 234, 242, 255, 276, 277, 279, 345
- Satu Lung (localitate) — 167
- Satu Mare (localitate, comitat) — 1, 2, 5, 6, 15, 16, 23, 25, 26, 27, 31, 32, 36, 40, 41, 43, 48, 49, 50, 51, 58, 59, 60, 61, 62, 66, 67, 71, 76, 77, 80, 81, 85, 86, 87, 90, 94, 95, 100, 104, 105, 106, 107, 108, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 124, 127, 128, 130, 131, 132, 134, 137, 140, 143, 144, 145, 153, 154, 155, 160, 167, 169, 175, 178, 181, 186, 187, 190, 194, 195, 200, 201, 205, 206, 210, 213, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 243, 244, 246, 247, 248, 253, 255, 256, 257, 263, 266, 271, 274, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 288, 299, 304, 308, 311, 316, 317, 320, 325, 327, 337, 338, 340, 342, 343, 344, 347, 352, 355, 356, 358, 359, 365, 370, 372, 374, 379, 380, 382, 383, 384, 398, 399, 400, 401, 402, 404,
- Satu Nou de Sus (localitate) — 167
- Savaniu, Ioan — 106, 337, 343, 355, 358, 374, 398, 399, 400
- Savaniu, Vasile — 84, 118
- Schochterus — 30
- Schönher Antal — 143, 153
- Scridon, Ștefan — 402
- Secuiu, Ioan — 77
- Seghedin (localitate) — 154, 171, 170, 174, 282, 293, 299, 320
- Seini (localitate) — 22, 23, 27, 46, 53, 58, 68, 70, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 94, 112, 113, 126, 137, 143, 145, 151, 152, 159, 167, 185, 186, 190, 191, 192, 193, 197, 198, 206, 207, 210, 238, 243, 244, 246, 247, 253, 254, 268, 270, 271, 275, 278, 281, 297, 298, 300, 304, 306, 307, 313, 314, 317, 321, 340, 385
- Sekely, Iosif — 163
- Selmecz-Banya (localitate) — 125
- Selyebi — 20, 21
- Semere, Bertalan — 15,
- Serbac, Ioan — 167, 206, 268, 320
- Sfura, Dimitrie — 45
- Sfura, Patriciu — 315
- Sibiu (localitate) — 30, 39, 49, 52, 56, 78, 92, 97, 118, 119, 120, 121, 124, 135, 147, 154, 159, 162, 194, 196, 200, 203, 205, 208, 221, 222, 223, 224, 225, 227, 228, 229, 231, 235, 240, 241, 265, 268, 271, 275, 294, 300, 306, 309, 318, 321, 365, 379
- Siciu (localitate) — 89
- Șișetu Marmației (localitate) — 16, 40, 201, 241, 402
- Silaghi, George — 56, 71, 77, 210, 349
- Silaghi, Mihai — 391
- Silaghi, Veronica — 163
- Siliștra (localitate) — 39
- Silvaș (localitate) — 89, 99
- Simion, Floare — 163
- Simion, Ioan — 78, 99
- Simionas, Dumitru (Kis) — 23
- Șimleu Silvaniei (localitate) — 1, 3, 30, 73, 79, 89, 99, 103, 136, 154, 162, 173, 174, 203, 213, 322, 323, 371
- Simu, Romul — 190, 196, 228, 229, 318
- Sinca, Ioan — 176
- Șincai, Dumitru — 71
- Șincai, Sigismund — 106, 107
- Sinmiclăuș (localitate) — 140, 155, 188, 212, 388
- Sirb, Floare — 163
- Sirbi (localitate) — 321
- Șiria (localitate) — 81

- Șișești (localitate) — 130, 135, 143, 144,
 148, 150, 151, 152, 154, 155, 167, 179,
 181, 191, 192, 195, 197, 198, 208, 217,
 237, 247, 274, 280, 308, 320
 Soconțel (localitate) — 164, 177
 Solduba (localitate) — 177
 Solferino (localitate) — 247
 Sollymosi, Mihály — 38
 Solnocul de Mijloc (comitat) — 2, 8, 9, 11,
 15, 51, 86
 Someșeni (localitate) — 84, 126, 152, 192
 Șomcuta Mare (localitate) — 30, 86, 121,
 143, 145, 167, 247, 304, 352
 Sora Noac (Novac), Moise — 8, 10, 11, 13,
 29, 30, 42, 56, 67
 Soran, Andrei — 188
 Șorban, Toma — 37, 49, 50, 52, 53, 54,
 55, 56, 57, 58, 59, 63, 64, 66, 67, 68,
 69, 70, 72, 73, 74, 82, 83, 84, 87, 88,
 90
 Soter, George — 99
 Stan, Alexandru — 403
 Stan, Ioan (protopop) — 56, 57
 Stan, Ioan — 329
 Stan, Nicolau — 398
 Stanciu, George — 166, 176, 182, 183, 238,
 338
 Stanciu, V. — 343
 Stanciu, Vasile — 147
 Steer, Coriolan — 215, 218, 220, 221, 225,
 226, 231, 235, 241, 301, 309, 310, 349,
 350, 351, 365, 397
 Steer, Ioan — 336
 Ștefan (palatin al Ungariei) — 12, 15
 Ștefan, Damian — 167
 Ștețiu, Alexandru — 47, 118
 Ștețiu, Grigore — 47
 Ștețiu, Ioan — 332
 Stina (localitate) — 177
 Sturza, I. — 188
 Suciu, Aurel — 170
 Suciu, Daniel — 378
 Suciu, Valeriu — 250
 Suciu, Vasiliu — 280
 Sudurău (localitate) — 12, 14, 166
 Sugar, Andrei — 26
 Sugar, Mihai — 26
 Sulutiu Sterca, Alexandru (vicar) (1794–
 1867) — 1, 3, 85, 205
 Sulutiu Sterca, Iosif — 221, 224, 228, 231,
 235, 240
 Supuran, Maria — 163
 Supuran, Terezia — 163
 Supuru de Sus (localitate) — 99, 166, 182,
 215
 Supuru de Jos (localitate) — 79, 122, 177,
 182, 183, 184, 188, 323, 329, 371, 397
 Surd, Dumitru — 210
 Surdești (localitate) — 167
 Suta, Dimitrie — 242
 Șuta, George — 100, 140, 185, 186, 190,
 195, 201, 204, 205, 206, 207, 208, 216,
 219, 222, 224, 233, 234, 238, 240, 246,
 247, 252, 259, 265, 268, 270, 271, 275,
 278, 280, 281, 298, 300, 306, 307, 311,
 313, 314, 317, 349
 Suta, Ioan — 399
 Suta, Iosif — 355, 358
 Szabo (protopop) — 11
 Szabo, Alexandru — 339
 Szabo, Gavril — 142, 190, 306
 Szabo, I. — 188, 206, 391
 Szabo, Jenő — 257, 390
 Szabo, Laszlo — 176
 Szabo, Ștefan — 78
 Szabo, Teodor — 46, 56, 57, 59, 84
 Sasz Zsombor — 241
 Szekely, Ioan — 376, 377
 Szentjanosy, Alexandru — 21 23,
 Szentkereszty (baron) — 170
 Szentkiralyi Kalman — 155
 Szeöke Karoly — 18 23
 Szeremi, Ioan — 46, 71
 Szeremi, Ioan (cleric) — 46, 77
 Szilagyi, Augustin — 400
 Szilagyi, G. — 188, 210
 Szilagyi, Ignatiu — 188
 Szilagyi, Iosif (vezi Pop Sălăjeanul, Iosif)
 Szilagyi, Ioan — 122, 333, 344, 357
 Szilagyi, Leontina — 164
 Szilagyi, V. — 188
 Szilvasi, Vasile — 41, 44, 47
 Szodorai, Ioan (vezi Pop Suduranul, Ioan)
 Szögyényi Morisch, László — 154
 Sücs, Gyula — 155

T

Tabajdi Lajos — 123
Talpos, Grigore — 71
Tarczi Samuel — 23
Tarna Mare (localitate) — 61
Tarta, Gheorghe — 331
Tarța, Petru — 288
Taszi, Augustin — 321
Tămaia (localitate) — 2, 208, 321
Tămaș, George — 339
Tămaș, Vasiliu — 357
Tăslăuanu, Octavian C. — 221, 227, 228, 240, 270, 275, 304
Tășnad (localitate) — 10, 12, 14, 89, 101, 103, 129, 133, 136, 154, 166, 170, 176, 214, 215, 220, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 235, 241, 294, 301, 302, 309, 310, 315, 349, 350, 351, 365, 396, 397
Tătaru, Vasile — 41, 44, 47
Tătărești (localitate) — 28, 77, 164
Tăutu, Aloisie L. — 344
Tăuții de Jos (localitate) — 46
Tăuții de Sus (localitate) — 167, 320
Teleki (conte) — 29
Terebești (Terebes — localitate) — 28, 49, 71, 188
Ternovan, Coriolan — 208, 306, 314, 321, 342
Ternovan, Ioan — 210, 279, 280, 287
Ternovan, Teodor — 188
Thoma, Ioan — 41
Tileș, George — 147
Timofii, Flore — 163
Tiocan, Floru — 121
Tipse, Costan — 167
Tiream (localitate) — 380, 387, 210
Tirol (regiune în Austria) — 12
Tisza, István — 247
Tite, Ioan — 65
Tirgu Lăpuș (localitate) — 22, 23
(vezi și Lăpușul Unguresc)
Tirgu Mureș — 378
Tirșolț (localitate) — 46, 208, 318
Toader, Simion — 26
Todea, Vasiliu — 331
Todica, Ioan — 21
Todor, Dimitrie — 394
Todoran, Petru — 163

Toma, Ioan — 71
Toma, Simeon — 78
Toma, V. — 188
Tomoioagă, Adrian — 353
Tomba, Vasiliu — 334
Tot, Ludovic (vezi Tăutu, Aloisie L.)
Toth, Demetriu — 163
Toth, Ioan — 20, 38, 41, 163
Toth, Miklòs — 320
Törökfalva — vezi Buciumi
Traian — 172
Trif, Gavril — 44, 47, 190
Trip (localitate) — 332
Tripan, Mihai — 41, 44, 47
Tripon, George — 330
Tur (localitate) — 208
Turbuț, Demetriu — 163
Turbuț, Flore — 163
Turbuț, Ioan P. — 163
Turda (localitate) — 154, 162
Turdeanu, Ilie — 100
Turț (localitate) — 57, 58, 61, 201, 303, 307, 353
Turți, George — 341, 361
Țara Oașului — 46, 190, 205, 268, 271, 298, 307, 332, 343

U

Ugocea (comitat) — 15, 51, 58, 86, 167, 243, 244, 253, 268, 273, 303, 307, 352, 353
Ujfalussy Sándor — 160, 167, 169
Ujlaki — 21, 27
Ungaria (țară) — 12, 22, 78, 80, 81, 92, 118, 124, 147, 155, 168, 203, 403
Unguraș (localitate) — 12
Ungureanu, Ioan — 163
Ungureanu, Simeon — 163
Unimăt (localitate) — 173, 182, 183, 189, 199, 215, 225, 235, 323, 362
Ung (comitat) — 15
Ungvár (localitate) — 290, 291
Uray — 31, 32
Urban, Karl — 17, 20, 21, 23, 25
Urbea Mare — vezi Oradea Mare
Urechia, V.A. — 172

V

Vach, Johann Anton Heinrich — 31
Vaida — Voievod, Alexandru — 324, 326, 339
Valea Vinului (localitate) — 2, 5, 7, 71, 115, 259, 333, 344
Văleanu (protopop) — 30
Vălean, Teofil — 210
Vama (localitate) — 206, 208, 307
Vanca, Demetriu — 163
Vanca, George — 163
Vanca, Gligor — 163
Vanca, Lucreția — 163
Vanca, Nicolae — 163
Vanca, Petre — 163
Vanca, Vasiliu — 163
Vancai, Ana — 163
Vancai, Ioan — 163
Vancai, Vasile — 89
Vancea, Ioan (mitropolit) — 103
Vancea, Iosif — 378
Vancu, Vasile — 56, 67, 71
Varna, Alexandru — 41
Varna, Alexe — 78
Varna, Demetriu — 44
Varna, Ilie — 46
Varna, Teodor — 176, 188
Vasile (episcop al Gherlei) — 296
Vasile (episcop de Oradea) — 33, 34, 42
Vășad (localitate) — 210, 367
Vasváry, Ioan — 78
Vaș, (localitate) — 170, 171, 174
Vécsey (baron) — 396
Vegsö, Alexandru — 41
Vela, Paul — 138, 172
Veliciu, Mihai — 170
Verdes, Ioan — 163
Verdes, Ioan — 163
Verdes, Nicolae — 163
Verdes, Vasiliu — 163
Verebélyi — 11, 29

Vereș, George — 331
Vetiș (localitate) — 263
Vezendiu (localitate) — 46, 50, 132, 210, 256, 386, 392, 393, 397
Vezentan, Vasile — 21, 23, 27
Vicașiu, Augustin — 182, 183
Viena (Austria) — 32, 93, 96, 146, 154, 160, 162, 163, 170
Viile Apei (localitate) — 375
Viile Satu Mare (localitate) — 202
Vincz, Iuliu — 41
Vișeu — Iza (despărțămint al „Astrei”) 304
Vlădescu, Grigore — 96
Vonciu — vezi Vezentan, Vasile
Vonica, Ioan — 21
Voșlobeni (localitate) — 372
Vulcan, Iosif — 72, 110, 111
Vulcan, Ștefan — 46
Vultur, Daniel — 78

W

Wekerle, Sándor (prim-ministru) — 170
Weselényi, Miklós (baron) — 3, 9, 10, 166
Wilson, Thomas Woodrow — 343

Z

Zab, Ioan — 375
Zach, George — 204
Zágonyi, Károly — 21, 24
Zaicașiu, Vasile — 102
Zalău (localitate) — 10, 136, 166, 183
Zancu, Izidor — 330
Zima, Dumitru — 19, 24, 27
Zima, Petru — 44, 47
Zima, Ștefan — 19, 20, 21, 23, 24, 26, 27
Zob, Dumitru — 23
Zob, Mihai — 19, 21, 22, 23, 27, 38
Zoicaș, Vasile — 303
Zsiros, Ioan — 238

1. Demetriu Coroianu (1814–1891) din Craidorolț, participant la Adunarea Națională de la Blaj (3–5 mai 1848).

...zgomot pe care îl auzeam în timpul
 așteptării, elcî totuși 40 de zile și jumătate
Ștefan Zima

Scrisoarea

...pe care îl auzeam în timpul așteptării, elcî totuși 40 de zile și jumătate
 așteptării, elcî totuși 40 de zile și jumătate

...pe care îl auzeam în timpul așteptării, elcî totuși 40 de zile și jumătate
 așteptării, elcî totuși 40 de zile și jumătate

...pe care îl auzeam în timpul așteptării, elcî totuși 40 de zile și jumătate
 așteptării, elcî totuși 40 de zile și jumătate

...pe care îl auzeam în timpul așteptării, elcî totuși 40 de zile și jumătate
 așteptării, elcî totuși 40 de zile și jumătate

...pe care îl auzeam în timpul așteptării, elcî totuși 40 de zile și jumătate
 așteptării, elcî totuși 40 de zile și jumătate

2. Mărturia lui Ștefan Zima din Medieșu Aurit, condamnat la moarte pentru activitatea sa revoluționară (octombrie 1848).

Jen szer. rathodi Apocstoli Császár.
 a mi legkegyelmesebb Urunk!

Vajdalom keseri irteteivel kinyitolonnal vaggunk laboralva.
 Ajjfi. kiz. konyogdhet folgalmadi dorelminal orvost.
 iatlemetve? Nagyan is mintes 1848. Orvostas havaban
 az Francisz Kegyes. fondation. konyogdhet a Fenszeges
 Csász. Uralkod. Aktil alhat alhat miar konyogdhet
 olvobeti ki vagasi dialisurolat nem esat fenyelges
 Akadadignatban, es embere jogainkban akbariatonul
 mezzereitot Latkostonbet konyogdhet kerkos Domozos
 Francisz. Kegyes Aktovaros jehaloni lollistot, - Nijthe
 londs Rudolff Akcal Kirajlakti Akcal Aktovaros 6.
 es 7. akcal az alvont storkban az atollit harom kor
 dollandi sultot birtove - ak usobit 100. jpf. konyogdhet
 is megdoyalava konyogdhet; beanuntit 100 garen embere
 kes hatat es konyogdhet kerkosasoz is etin embereket
 A alasi idetes nem esat vigez konyogdhet rajnok, mi
 addig mig konyogdhet is 1849. Augustus havaban kor
 kiz. fondation. megbukhat akalminal Aktovaros
 Akcal alhat Csász. Aktovaros Nijthe konyogdhet
 Akcal alhat konyogdhet birtominatbet ki konyogdhet
 hanem etin felul mint a B. alatti becsi levöl igatol
 jo 21.000 pengioforint 23% ertetu savainkban konyogdhet
 kes mig is konyogdhet; mi etin baj irand alhat konyogdhet
 aligkiet vigez folgalmadiul a Nijthe Akcal jo
 konyogdhet Akcal Akcal a konyogdhet a C. alatti alhat
 konyogdhet iraktes hogy etin fondationi Akcal
 sagjai; konyogdhet Darvay fereket, konyogdhet etin

haly

3. Memoriul locuitorilor din Mediesu Aurit adresat împăratului în care revendică repararea nedreptăților suferite în timpul revoluției de la 1848 (15 mai 1857).

4. Dr. Vasile Lucaciu (1852—1922), exponent de seamă al mișcării naționale române din Transilvania. Fotografie din perioada activității desfășurate în orașul Satu Mare.

5. Casa natală a dr. Vasile Lucaciu din localitatea Apa (județul Satu Mare).

Schikletes polgármester ur!

Nagybányán, 1891 év Január hó 20-án kelte,
nyomtatott meghívó szerint Alimpuie
Bartoloviciu, George Pop, Ciriac Barbul
és társai által felszólítatott a Szatmár
és Bihar megye román lakosság érte-
lmi sége, hogy vallási és kulturális kör-
désök megvilátása végett február hó 17-én
tartandó népgyűlésre mentül nagyott
számszal jelenjen meg Nagybányán, a
városi vendégház termében.

Az öfse híró bíróltság nevében
Barbol Labor hideghuti földbíró hos
február 13-án a kapitányi hivatalnak
írásban bejelentette a gyűlést s be-
tatta a tárgy sorozatát.

A gyűlés február 17-én reggeli
11 órákor felügyeletem alatt megke-
dett s délutáni két óráig tartott.

A gyűlés befolyásáról van sa-
nencsim értesítési a schikletes polgár-
mester urat, a következőkben.

Dél délt 11 órákor a városi vendé-
gház termében a vidékről egybe gyűlt
mintegy 90 személyből álló román tö-
rség a számszal váratlanul gör Hoth. Lethess
felhívta, hogy az értekezlet vételezése elnö-
köt és jegyzőt választson. Ezen felhívás

folytán elnöknek Pap György, jegyzőnek
Lukács Konstantin egyhangúlag megvá-
lasztották.

Először a gyűlést megalkakultnak
nyilvánítottán azt meggyújtotta s felhívta
a jelenlévőket, hogy a tanácskoras folya-
ma alatt fáradságon és hiánytalan, viselkedik
magukat.

Megvalósítatván a felirat szer-
keztetésére egy bizottság, elnök átválta a
szót Dr. Lukács László lazaristusi gör. kath.
lelkésznek, ki is felolvasott egy Lobbire
terjedő irás belső munkálalatot, melyben
igyekeztek kimutatni, hogy a román rom-
án nyelv és vallása főleg a nagyba-
nyar általi főgymnásiumban márnymire
előm nyomra, s ajánlotta, hogy ebbeli
sirelmők orvoslása a megitt feliratot
küldjenek a Magyar méltóságú m. kir. val-
lás és közeletas ügyi miniszterium-
hoz is a magyar országgyűléshez.

A gyűlés elfogadta a felolvasott
munkálalatot a felirat söröge gymnasit,
s elhököröta annak a fentebb megneve-
zett helyekre való felterjesztését.

Medin Endre nagyszombati la-
kos ajánlotta, hogy a felirat helyese-
ben kérelm sörögének egy pár sör-
sebb kitétele seholittól sük. Indit-
ványa elfogadhatott.

Décsár seanisclai gör. kath.
lelkész felhívta, hogy a Magyarországi
gymnásiumban sem honittatik a
román vallás és nyelv úgy a hogy azt

a törvényrendelési. Mire ennél fogva a
heroldásban a nagy királyi esztendő is minde-
szelmet felmentési. Indítványja el-
fogadtatott.

Indítványoktatott, hogy a kis-
dedeségi törvényjavaslat ellen kére-
lem adásuk be az országgyűlés mind-
két házhoz.

Derinde drinyor vörösláji
pör. kass. lathára egy humoristikus fel-
olvasásban igyekezett bebizonyítani,
hogy némelyek káros lesz a falusi övöde
a román nemzetiségnek.

Egyhangúlag elhatározták,
hogy a kedd délelőtti törvényellenes felirók
irtásához az országgyűlés mindkét házhoz

az ügyés folyama által Lukács
Konstantin az elnöki arstalon egy indít-
ványt fogadom az ott sark a jelen volt is
idegen románok által aláíratva be-
terjesztette az elnökségnek.

Ebben az indítványban az
van előadva, hogy a három évvel ezelőtti
megjelenésük de felőbb helyről beérve
tették át a román magyar román négy-
let utból atakuljon meg s az alábbi
bályok magyar és kis vigétt a M. millená-
rum. Mire belügyminiszterünkhez kért
besenék be.

Dr. Lukács László ajánlta
beszede után az indítvány elfogadta-
zott s az ideiglenes beutólag megálta-
keltatott.

Elnök Medán Ernőnek
jegyzék illetőleg tükörök Nyulán. Kiklos

nagysebeküti ügyvéd is Dr. Lukács István
bírótsági tagok a jelen levő nök

Barát stánszlei gör. kath. lelkész
indítványozta, hogy a válaortaisoknál
oda hollene hatni, mi szerint az ország
gyűlésbe is meggyei bírótságiba mentél
tött román válaortaisokba, mert se
hol sincesnek hallólag kifejezése, ami
nek néretek szerint legfőbb oka a virilis
intérmény. Ezen ügy érdemlegesén
nem bír gyallatott, hanem kimondta
tött hogy az 1887. ében megállapí
tött válaortaisokra, felügyelő bírótsági
elő tartorik.

Lehel a tárgysorozat hitvánin
meritve az etnök a király is közös kara
illetese mellett a gyűlést bevezetette.

Drükségesnek látom meg
emlteni a következő jétémre körülmé
nyeket.

- 1° A Nagybánya város területén lakó oo.
márok körüli ^{szék} Dilek István gör. kath. es.
peres volt a gyűlésen sőt is csak mint
hallgató szerepelt.
- 2° A gyűlésben megjelentek egy harmada
falusi parasitokból állott, a kiket a helyi
vérszóról hajtottak fel a gyűlés terem
be a papok.
- 3° A gyűlés folyamán alatt Lukács István
tör. ügyvédek sora kiülte a román lapok
nak a körsüggényeket, melyek szerint
" a gyűlésben a résztvevők száma 500 felül

"a lelkesedés örvénye" sőt. valakinek
sajókat.

Figyelembe véve azon körülményeket
hogy az 1891. évi január 20-iki falkai és
egyellenegy nagybányai román szem-
relé alá s az gyűlésről a nagybányai
román sajtóantetel leg több részét
még, mielőtt körlevél két Athinpi
Barbtoriciustól stársaitól, hogy minő jog-
nál fogva kerültek gyűlési ülésjára,
a hol, a mint láthatjuk, még saját fe-
leik előtt sem kedves vándorok.

Egyébiránt jelentésemet aural
rekesztem be, hogy a gyűlés eljött simán
és minden folyt le s nem voltam bány-
telek hivatalos hatalmamat igénybe-
venni.

Kelt Nagybányán 1891. évi, Február 13-án

Dobó István
Főkapitány

6. Raport privind desfășurarea conferinței intelectualilor români din comitatele Satu Mare și Sălaj, ținută la Baia Mare, prilej cu care s-a solicitat introducerea limbii române în gimnaziile din Carei și Baia Mare (17 februarie 1891)

CONVOACARE.

OO. alegători români din comitatul Sălmarului prin aceste
cu toată onoarea sunt invitați la

conferența electorală,

ce se va ține în Seini, la 14 Ianuarie 1892 st. n. la 19 care
din Ți, în localitățile hotelului opidan.

Obiecte:

1. Alegerea delegaților la conferența generală a alegătorilor români;
2. Constituirea cluburilor electorale pentru toate colegiile electorale din comitat;
3. Desbaterile și primirea proiectului de organizare a clubului electoral național din acest comitat.

Șamcuta-mare, 5 Ianuarie 1892.

Comitetul electoral.

P. S. OO. DD. vâri primind această convocare, sunt rugați a comunica această revizuire cu Ți.
alegătorii din comitate în care locuiesc, să aya toți românii noștri ac nișă scris, să e vorbă despre validitatea
alegerilor noastre naționale.

7. Convocatorul adunării electorale de la Seini pentru desemnarea delegaților din comitatul Satu Mare, care urmau să participe la adunarea generală de la Sibiu în scopul adoptării „Memorandum“-ului. (14 ianuarie 1892).

30%
459

Anonala Redactiunii

Inteligenția română din cercul electoral de Cărășu, coordonată în Memorandul de mediere, neputând lua parte activă, la procesul intentat contra intereselor noastre vitale române, se simte mandată, de a-și putea exprima simțămintele de călugărie, la principiile pentru care comitetul permanent național român ^{poate} ~~poate~~ ^{lupta} ~~lupta~~ ^{gloriei} ~~gloriei~~, și a ura izbândă deplină cauzii sale și dreptei, pentru a cărei realizare în atâtea barabărie se luptă.

Domniule, propozitorii se protejează cauza noastră comună.

Dat în Memorandul de mediere la Călușeni 1894.

Ioan Erdeliff

șeful școlii în Călușeni

Ștefan Șilaghi

șeful școlii în Călușeni

George Muresianu

preotul rom. în Călușeni

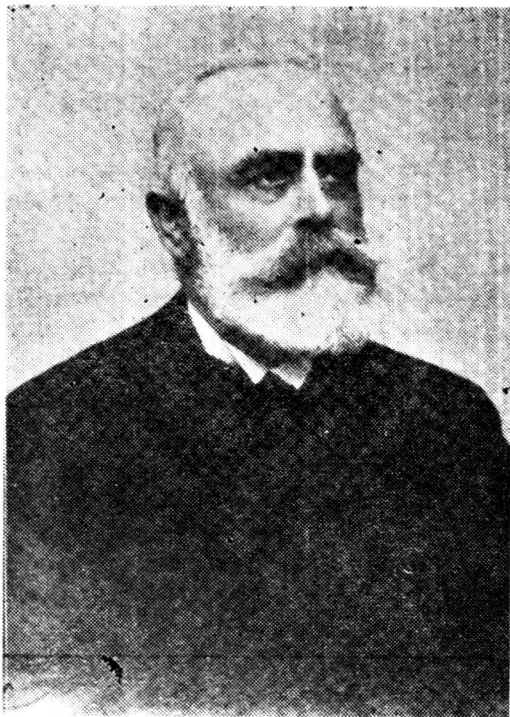
Aneta Cellet

cooperatoarea școlii în Călușeni

Măria Anetel

preotul școlii

8. Adresă de adeziune a intelectualității din cercul electoral Cărășu la cauza memorandistă (6 mai 1894).

9. Vasile Pățcașiu (1844—1932) din Hotoan, eminent luptător pentru drepturile politice și naționale ale românilor sătmăreni.

10. Adunarea „Astrei“ de la Bixad (Țara Oașului) din anul 1903.

Proces verbal.

Luat în Baia - mare la 31. August 1909. în conferința ținută pentru organizarea partidului național român pe teritoriul comitatului Satu Mare, fiind prezenți următorii:

George Pop de Băsești, convocătorul conferinței.

I. Din cercul electoral: Baia - mare :

Tr. Vasiliu Lucașiu, paroh, deputat distal, Gișești. Gavril Barbul, mare proprietar, Andrei Pop paroh Mădăra, dr. Ștefi Dragoc avocat, Alaxa Manea, Iuliu Lupan funcționari (la bancă), Alexandru Goja teolog abs. Baia-mare, Alaxa Berinde paroh, George Achim director de bancă, dr. Cornel Curtușiu avocat Săini, Nicolae Lupan paroh, Anania Cădereșeg funcționar de bancă Chiustafa, Alexandru Brancovan preot Bugac, Emanuel Ciampian preot Oroși, Josif Pataky preot Săsar, Atenasie Lupan doșinte în retragere Baia-spris, Nicolae Brăban preot Ceoârliu.-

II. Din cercul electoral: G om o u t a - m a r e :

Joan Sârb protopop, dr. Aurel Mylivan, dr. Cornel Pop, dr. Simion Bulaș advocați G om o u t a - m a r e, Remistru Ciote preot Dumbrăviță, Augustin Dragoc mare proprietar Hidașca, Ioan Bohățiel preot Lăpușel, Atenasie Demian proprietar Nagreie.-

III. Din cercul electoral: M e d i e g u l - a u r i t :

Alexandru Pop preot Apa, Aurel Dragoc preot Vama.-

IV. Din cercul electoral: C ă r ă g e u :

Alexandru Stan, mare proprietar Lipou, Dionisiu Bran protopop, Alexandru Anderco doșinte Ardușat, Constantin Lucașiu paroh Crai-Dorolț, Ioan Bărnovan paroh Culciu-mare.-

V. Din cercul electoral: C a r ă i f - m a r e :

Rozsi Harchig arhiepiscop, dr. Vasiliu Eșlișian avocat Carăif-mare, Lazar Jarmea protopop Ciocanșu, Alexă Pop protopop Sănișliu.-

VI. Din cercul electoral: C e s n g e r :

Vasiliu Ardelean paroh Vetiș, Mihai Pop teolog abs. Feșe.

1. Convocătorul conferinței dl. George

Pop de Băsești salută pe cei prezenți și le aduce

12. Gheorghe Mureșan împreună cu 14 locuitori din Moftinu Mic condamnați la închisoare ca urmare a protestului împotriva încorporării parohiei la Episcopia gr. cat. maghiară de Hajdudorog (1913).

Proces verbal

luat în adunarea generală a locuitorilor romani din

Comuna ^{rurală} _{urbană}

Potău

ținută la 17

Novembre st. n. 1918.

Convocatorul adunării dl. Șervil Berinde prezidează această adunare și publică, că în urma concluzelor Consiliului Național Român Central (C. N. R. C.) în 12. a curintei s'a constituit Consiliul Național Român Comitatenz pe teritoriul comitatului Sătaar și tot atunei s' au constituit comitetele cercuale cu însărcinarea, să inițieze în toate comunele comitatului locuile de romani secții comunale ale Consiliului Național Român Comitatenz (C. N. R. Com.) afiliat C. N. R. C.

Baza, pe care stau toți locuitorii romani din această comună sunt principiile determinate și fixate în „declarația” C. N. R. C. adusa la cunoștința lumii în ședința camerei din Budapesta în 18. Oct. a. e., care s' a ținut și în această adunare.

Președintele espuse adunării de azi, că Consiliul Național Român nu este subordonat consiliului național maghiar, ci este organizație echivalentă românească.

Deci tratativele **nu se pot face fuzionand aceste două organizații**, ci discutand ca părți independente și cooperand prin intermedierea membrilor exmiști.

În timpul, care va trece până la congresul de pace trebuie să fim cu cea mai mare băgare de seamă, să nu se ivească tulburări, brutalități (jaf. omor.) în contra concetățenilor ne-romani, fiindcă prin susținerea strictei ordine punem temelile viitorului fericit, în înșite fără tulburări, cu demnitatea unui popor conștiu de sine; prin păstrarea 'ordinii ne manifestăm, că suntem vrednici pentru deplina libertate națională.

Adunarea generală înțelegand bine cele espuse de dl. președinte — **decide cu unanimitate constituirea Consiliului Național Român** în această comună și alege în Consiliul Național roman

de președinte pe dl.

Șervil Berinde paroh

de vicepreședinte pe dl.

Georgiu Rusu tin și Georgiu Dorso

de notar pe dl.

Vasile Tolep și Alena Berinde

ca' de delegați a Consiliului Național Român pe următorii locuitori romani din comună:

Georgiu Harcuș, Ioan Florința Ștefanu, Mihail -
Apan, Ioan Șeremi bătr, Ioan Cădar și Hărăușoni,
Georgiu Rogoian, Ioan Vălcău, Georgiu Buricu,
Georgiu Rusu Babu, Ștefan Șeremi, Vasile Șeremi,
Ioan Florința alui Ioan.

Adunarea generală pentru asigurarea ordinii în comună decide constituirea **Gardei Naționale Române**, care socotind 5% după numărul locuitorilor români constă din **42** gardiști intrând în Garda Națională Română următorii locuitori din comună: **Potău**

Georgiu Tilep, Georgiu Borse, Florian Nistori,
Georgiu Bărbuș, Georgiu Hrișpan, alui Ștef, Ioan Herșpar,
alui Ștef, Florian Tămăș, Vasile Bărbuș,
Ioan Rogoșan a Florii, Mihail Rogoșan, Iuliu Cădar,
Vasile Cădar a Vas. Petre, Ioan Bogdan, Georgiu Apian,
Ioan Băndre, Georgiu Băndre, Vasile Kip, Ștefan Seremi,
Florian Tătaran, Georgiu Lăbuș, Florian Por, Ștefan Rus,
Vasile Tătaran, Georgiu Seremi, Georgiu Rus a Babii, Iuliu
Cotina, Mihail Feier, Josif Kovats. Ioan Cădar a Vas. Petre
Lunceni: Ștefan Hăpcaș, Georgiu Băntuș, Vasile Chencian,
Florian Cădar a lui Florian, Ioan Roja, Georgiu Ciuculan,
Florian Bărbuș, Vasile Tragos, Ioan Hăpcaș, Vasile Cădar,
Ioan Verentan, Georgiu Roboticu

Garda are comanda în limba română și poartă pe chipul insignii treicolorul român.

Comanda Gardei Naționale Române se concredă românilor: **Georgiu Borse**

Georgiu Tilep și Ștefan Hăpcaș

După aceste constituiri în frunte cu prezidențial adunării Consiliului Național Român, Garda Națională Română și toți românii coudunați în această adunare au depus jurământul de credință cu textul următor:

„Eu jur credință și alipire către Sfatul Român și că totdeauna voi asculta și numai poruncile Consiliului Național Român. — Dumnezeu așa să-mi ajute.”

Președintele adunării provoacă pe toți cei prezenți, că se reîntoarce în ordine și ferindu-se de ori ce tulburări la vetele lor și închide adunarea generală a comandor.

Dai cu mai sus.

Georgiu Borse
președinte

Vasile Tilep
notar

13. Proces-verbal de constituire a Consiliului Național Român comunal Potău (17 noiembrie 1918).

Proces verbal

dat în adunarea electorală a cercului electoral Medieșul - aurit

în comitatul Salvaș plantă în Salvaș

la 27. Noiembrie 1918.

Prezident: Ștefiel Săbo judec în Vint

Notari: Alvintușcă Mihail și Ștefiel Săbo
Ștefiel Săbo și Ștefiel Săbo

Prezidentul dă referență către
de la Consiliul Central Național Român,
prin care se ordonă alegerea așezătorilor
5 delegați în Marea Adunare Națională
Română, care va fi convocată în scurt timp.
Constată că publicarea așezătorilor de azi s'a
veștit de eu vreme în toate comitatul din
cerc. Salută pe așezătorii prezauți și îi
provocă să numească 2 birouri de încredere.

Se anească de atari prin adunarea
dăți

Ștefiel Săbo judec în Vint
Alvintușcă Mihail și Ștefiel Săbo

Prezidentul deschide votarea, care
decurgând în ordine, pe baza scrutinului
lăcut de biroul adunării se constată că
unanimitatea
voturilor au întrunit dăți
unanimitatea

Ștefiel Săbo din Vint
Alvintușcă Mihail Ștefiel Săbo
Ștefiel Săbo Ștefiel Săbo
Ștefiel Săbo Ștefiel Săbo

Adunarea prez dăți declară pe dăți:

Prezidiul dispune ca în u
enunțai prezidiului așezătorii depi
provăzuți cu credenționale, iar
acestui proces verbal să se t
diat Consiliului Central Națoi

14. Procesul verbal al adunării cercului electoral Medieșu Aurit, în care au fost desemnați cei cinci delegați oficiali pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia (27 noiembrie 1918).

Credențional.

Subsemnații adevărim, că în cercul electoral al Cinghir
din comitatul Satmar s'au adunat azi ca delegați ai acestui
cerc electoral dñii:

<u>Ion Iancu</u>	<u>Carasi</u>	subloc. posesor.	in	<u>St. Boghis.</u>
<u>Andrei Nagy</u>	<u>Comerciant</u>		in	<u>S. Dob.</u>
<u>Al. Iancu</u>	<u>Muncitor</u>	posesor.	in	<u>Giulesti.</u>
<u>Cezar</u>	<u>Erbaniar</u>		in	<u>M. Iancu</u>
și <u>Grigore</u>	<u>Domn</u>	"	in	<u>Mifalacu.</u>

cu majoritate de voturi
unanimitate.

Drept-ce susnumiții delegați sunt prin aceasta autorizați a lua parte ca
vot decisiv la Marea Adunare Națională Română ce se va convoca prin Consiliul
Central Național Român, în numele tuturor Românilor din acest cerc electoral și la
altă Mari Adunări Naționale Române, cari eventual o să mai fie convocate în de-
cursul anului acestuia ori în anul următor și a contribui cu votul lor la decderea
asupra sorții viitoare a popoului românesc din Transilvania, Ungaria și Bănatul
Timișan.

Dat din cercul electoral al cercului electoral Cinghir
ținut în ziua de 27 Noiembrie 1918.

Basil Kolesar
prezident

Umanica Mergariu
notar

15. Credențional eliberat de cercul electoral Cinghir (comitatul Satu Mare) pentru delegații
oficiali desemnați să participe la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia (27 noiembrie 1918).

Proclamațiune
Comunei Pișcayri

Știm că în România și în Ungaria este de spus în marele
lor frații. Voi una comună ce este
comunită românească cu 1000 suflete la gr. nr. 3.
Pisayri, ce este în județul Sibiu, comitatul Sibiu -
comitatul austro-ungar, învecinată cu comitatul Sibiu -
comitatul austro-ungar de Hunedoara, pe care loc. nr.
și este în județul Sibiu. După aceea, a vorbi
și în comitatul austro-ungar în Sibiu și în județul nr. 3
și în județul nr. 3 și în județul nr. 3 și în județul nr. 3

Și pentru că în această Comunitate a Hunedoara
și în comitatul nr. 3 și în comitatul nr. 3 și în comitatul nr. 3
și în comitatul nr. 3 și în comitatul nr. 3 și în comitatul nr. 3
și în comitatul nr. 3 și în comitatul nr. 3 și în comitatul nr. 3

Comunitatea noastră
Pisayri la 28 Noiembrie 1918

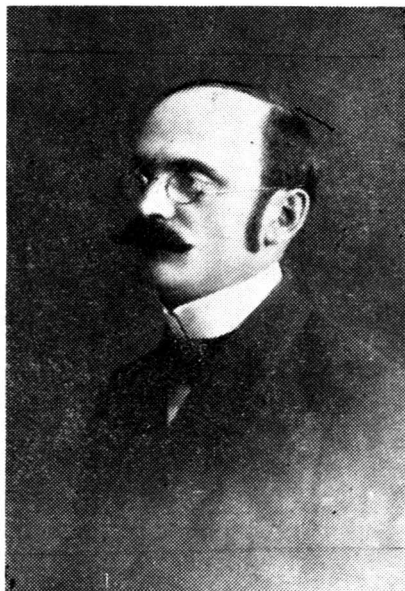
16. Credenționar eliberat celor cinci locuitori din comuna Pișcayri pentru a participa la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia (28 noiembrie 1918).

17. Dr. Coriolan Steer din Tășnad, delegat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, membru în Marele Sfat Național Român.

18. Dimitrie Coltău notar al C.N.R. cercual Carei, delegat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

19. Dr. Augustin Mircea, președintele C.N.R. cercual Ardu.

20. Statuia dr. Vasile Lucaci din municipiul Satu Mare, operă a sculptorului Cornel Medrea.

21. Manifestație românească la Carei prilejuită de realizarea mărețului ideal al unității naționale a tuturor românilor (1919).

CUPRINS

Cuvînt înainte	3
Introducere	7
Résumé	22
Notă asupra ediției	25
Lista abrevierilor	27
Lista documentelor	28
Documente	57
Indice onomastic	537

